

KAZINCZY FERENCZ ÖSSZES MŰVEL.

HARMADIK OSZTÁLY.

KAZINCZY FERENCZ LEVELEZÉSE.

II. KÖTET.

KAZINCZY FERENCZ ÖSSZES MŰVEL.

HARMADIK OSZTÁLY.

KAZINCZY FERENCZ LEVELEZÉSE.

KAZINCZY FERENCZ ÖSSZES MŰVEL.

HARMADIK OSZTÁLY.

KAZINCZY FERENCZ LEVELEZÉSE.

II. KÖTET.

KAZINCZY FERENCZ

LEVELEZÉSE.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁGA MEGBIZÁSÁBÓL

KÖZZÉTESZI

DR. VÁCZY JÁNOS.

MÁSODIK KÖTET

1790—1802.

BUDAPEST, 1891.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KIADÁSA.

KÁNYI FÉRFI

LEVELEZÉSE

A KÁNYI FÉRFI ÉS A KÁNYI FÉRFI

ÉRTÉKELÉSE

1891

DR. VÁGYI JÁNOS

NYELVI ÉRTÉK

1891-1892

1891. JÚLIUS

NYELVI ÉRTÉK

NYELVI ÉRTÉK

BEVEZETÉS.

A M. Tud. Akadémia Irodalomtörténeti Bizottsága elhatározta, hogy e vállalat minden egyes kötetéhez tájékoztatóul összefoglaltassék röviden az illető kötetben közzétett levelek tartalma. Az első és második kötet tartalmának fontosabb mozzanatait tehát az alább következő sorokban kísértjük meg összefoglalni.

Az első és második kötet összesen 563 levelet foglal magában. Ebből a számból az első kötetre 278, a másodikra 285 level esik. De míg az első kötetben a levelek legnagyobb része Kazinczyhoz intézett levél, s magától Kazinczytól csak 56 levelet közölhattünk: a második kötetben Kazinczy leveleinek száma már jóval meghaladja a hozzá intézett levelek számát, mert a 285 darabból 149-et ő írt, tehát többet, mint az összesnek felét.

A mi azonban a levelek fontosságát illeti: Kazinczynak az első kötetben olvasható 56 levele kétség kívül elsőrendű kútforrás a József császár alatt megindult szellemi mozgalom történetére, s mintegy összefűzi a többi írók működéséről szóló magán-nyilatkozatokat úgy, hogy jöllehet Kazinczy levelei az első kötetnek csak mintegy ötödrészét teszik: tényleg ő a középpontja a körüle összegyűlt szellemi munkásoknak. Ő fejleszti és erősíti a Bessenyei és Révai által fölkellett mozgalom irányát, s a mint tizenhat éves korában kezébe veszi a tollat, kevés megszakítással majdnem félszázadig forgatja azt, hogy buzdítson, lelkesítsen, tanítson, munkára ösztönözzön, tettei birjon egy egész tábor, mely nemzetünk haladását szíven viseli. Különböző rangú és műveltségű férfiak tevékenységét kell egyesítenie egy nagy cél, a magyar nyelv kiképzésének érdekében: s e szerepre alkalmasabb férfit nálánál képzelnünk is alig lehet. A Gondviselés sugalmát saját életére nézve nemcsak megérti, de páratlan fogékonyságával a nemzetiség fejlesztésére alkalmazza azt, egyetlen középpont felé terelve a

különféle működés irányait, a melyek már fölléptekor észrevehetők voltak, vagy a melyek az ő hatása alatt keletkeztek. A kath. egyház akkori vezérférfiain, gr. Eszterházy Károly egri, b. Andrássy Antal rozsnyói püspökön kívül, az arisztokratia kimagasló tagjai: Széchenyi Ferencz, Teleki Sámuel, Ráday Gedeon, Török Lajos grófok, Prónay László, Orczy Lőrincz bárók mellett egy egész sereg híres és névtelen ember működését irányozza, vagy vesz tőle újabb ösztönt, hogy egyetemessé, általánossá tegye a józan gondolkodás, a nemzet életére fontos művelődés eszméit, a melyek addig csak kevés kiválasztott ember értelmét foglalkoztatták. Egyforma kedvvel és lelkesültséggel fordul Kazinczy minden rendű ismerőseihez, a kik között találunk tábornokot és közvitét, őrnagyot és hadnagyot, tanárt, orvost, iskola-felügyelőt, újságíró, bírót, művészeket, festőt és rézmetszőt, aztán hit-térítőt, predikátort, tanítót és tanulót, a kikkel magyarul, latinul és németül levelez s a kikben saját céljai iránt érdeklődést kelteni legfőbb törekvése. Mondanunk sem kell, hogy mégis legotthonosabban érzi magát az írók, költők, tudósok és művészek körében, a kikkel az eszmék küzdelméről és a nézetek súrlódásáról értekezik, s a kik szavát már ifjú korában egy első rangú tekintély szavának tartják.

Mi volt oka annak, hogy Kazinczyt már alig 25—26 éves korában az akkori írók között ennyire megkülönböztették, hogy szava döntő súlyú volt az irodalmi kérdésekben s a vezérszerep koszorúja mintegy feje fölött lebegett, alig hogy egy-két próbában kimutatta izlését, tanulmányait és tehetségét?

E kérdésre azok a levelek adnak feleletet, a melyeket báró Orczyval és kivált Ráday Gedeonnal, továbbá Földivel és Horváth Ádámmal váltott.

A múlt századbeli magyar irodalom művelőire ólomsúlylyal nehezedik a közszellem súlyedtsége, erőtlensége, merev egyoldalúsága. Hogy tehát a nemzet ereiben kissé gyorsabb vérpezsgést idézzenek elő, hogy az elalélt idegeket mozgásba hozhassák: e nagy feladat megfajtására való törekvés párosult akkor az irodalmi pályára ösztönző szándékkal, vagyis: majd minden írónak egyszersmind kisebb-nagyobb szerepű agitatornak is kellett lennie. Bessenyei és Báróczy, Révai és Bacsányi, Ráday és Kazinczy többé-kevésbé irodalmi reformerek is egyszersmind, a kik mindnyájan érzik nemzetünk hátramaradását s pedig annál élénkebben és fájóbban, mennél behatóbban ismerik a külföldi népek műveltségét s virágzásnak induló irodalmát. Az idegen nemzetek műveltsége lebeg mindegyik előtt (legkevésbé

Révai és Bacsányi előtt); ez az az eszménykép, a melynek elérése törekvésüknek oroszlánrészét teszi. Reménynyel és bizalommal néznek a jövőbe. Nemcsak érzik és táplálják a nemzet életébe vetett hitet, hanem hirdetik is azt, s hatásuk ereje épen attól függ, mikép tudnak szavuknak mennél nagyobb érvényt szerezni. A közös meggyőződés: hogy a magyar nemzet csak a régi rómaiak és görögök, s az újkori népek, a francziák és németek irodalmának átültetésével, utánzásával boldogulhat, — megszabja íróink törekvésének nemcsak irányát, de körét és eszméit is.

Kazinczy arra a véleményre jut előzőinek működéséből és sike-reiből, hogy az idegen irodalmak remekeit le kell fordítani, hogy a művelt magyar úgy tudjon szólni, mint a művelt francia vagy német. Gyalúlni kell nyelvünket a finomabb érzés árnyalatainak kifejezéseihöz, át kell venni a művelt társalgás szavait, a melyekkel a nemzet lassankint a fogalmaknak és eszméknek is birtokába jut. Hiába gyöt-rik már tanuló korában Coccejussal. Vitringával és Risseniuussal: ő megismerkedik Virgiliussal és Theokritossal, búcsút mond a középkori íróknak, s a görög és római remekírók lesznek barátai, kísérő társai, mindennapi társasága. (L. a 28. sz. levelet.) De nem sokára kezébe jutnak Gessner idylljei is és innentől kezdve nincs nyugta, míg azokat át nem ülteti nyelvünkre. Törekvésének kívánt sikerét látván: mind-jobbban megerősödik abban a meggyőződésben, hogy e fordítással lép az irodalmi pályára. Ez elhatározás azonban a mily erős volt benne: épen oly kevés önbizalom járult a remélhető sikerhez; de ifjú nap-jainak emléke folyvást ösztönözte; az a műélvezet, a melyet a Gessner olvasásából és fordításából merített, oly tartós hatású volt, hogy a hetvenéves aggastyán is majdnem oly forróan ragaszkodott e meggyőződéshez és elhatározáshoz, mint a 22—25 éves ifjú. Sokszor megzavarja ifjúsága álmait e még akkor erejét szinte túlhaladó szán-dék kivitele: elő-előveszi a már kész fordítást, folytonosan javíttatja, igazgatja: de nem bizik addig a sikerben, míg attól, kit mesterének vall, nem nyer buzdítást, javalást. Az írói becsvágy még nem izmo-súlt meg benne eléggé. Kezdőnek nézi magát, a ki szárnyait próbálgatja, önmagát mulatja s gyakorolja erejét. De kezébe jut Báróczy fordítása, a mely rögtön fölkelti szunnyadó önbizalmát és becsvágyát, s most már eddigi mulatságát haszonra kívánja fordítani. Gessner for-dítását két-három párban lemásolja és elküldi Báróczynak is, Ráday Gedeonnak is. Az öntudatosan törekvő igazi tehetség komoly ösztö-nével teszi meg e lépést Kazinczy, hogy erőt merítsen a jövőben

kifejtendő működéséhez. Báróczynak kifejlett stílérzéke, zengzetes nyelve, Rádaynak bő olvasottsága s általános nagy műveltsége vonzák az ifjú Kazinczyt. Ez utóbbi, mint leveleiből látható, a magyar írók közt Báróczy mellett a legnagyobb hatással volt rá. Nemcsak finom ízlése, nemcsak a magyar költészet és régi irodalmunk páratlan ismerete nyerték meg Kazinczy hajlamát, hanem Ráday egyénisége, szeretetre méltó különbségei, leereszkedő modora, apró gyöngeségei is. Míg Ráday Gedeon élt: minden munkáját közölte vele Kazinczy még kéziratban, akár eredetit írt, akár fordított. 1785. okt. 13-án kelt leveléhez csatolja a Gessner fordítását s a következő sorok kíséretében küldi el Rádaynak: «Minekelőtte köz-belyen jelennek meg a Gessner idylliumainak magyar fordításával, szükségesnek látom, hogy megítélésére oly bírót válaszszak, a ki hibáit érzékeny fülekkel s szemekkel érezze, és a ki azokat nékem egész szabadsággal tudomra adja. Nagyságodon kívül nem esmerek senkit, a ki kívánságomat teljesíthetné: valamint más részről nincsen senki, a kinek inkább kívánnám hallani javaslását».

Kár, hogy nem ismerjük azt a levelét Kazinczynak, melylyel ugyane fordítást Báróczynak küldte, még 1783-ban. A híralat azonban mind Bécsből, mind Péczelről fölötte kedvezően s bizalmat keltően hangzott Alsó-Regmecz felé. Czirjék Mihály. Baresay, Danczkay s a többi gárdisták Báróczy felügyelete alatt többször olvasták együtt a magyar fordítást, s mind a munka szépségét, mind pedig az «abban lappangó lélek árnyékát megsejditették» úgy, hogy a gárdisták méltó társukat üdvözlötték a fiatal íróban. Kazinczynak azonban e biztató szó még nem volt elég. Jóllehet Czirjék már a fordítás kiadására nézve is utasításokkal látta el: Kazinczy még mindig kételkedett a sikerben s mintegy hatalmasabb ösztönző szóra várt. Főntebb említett levelére nem sokára megkapta a választ Rádaytól is. Könnyen elgondolhatjuk, mint esett Kazinczynak a gárdisták javáló ítélete után az a nyílt, de teljesen méltányló szó, melyet Ráday tett a Gessner fordítására. Mennyire megszilárdult ébredező becsvágya, s mennyire meggyőződhetett választott iránya helyességéről, mikor Ráday következő sorait olvasta: «Különösen kedvesen vettem — írja Ráday 1786. jan. 3-áról — hogy az Úr velem közleni méltóztatott Gessner munkáinak valósággal szép fordítását, mely eránt minden hízelkedés nélkül írhatom, hogy *még felette kevés fordításaink vannak, a melyeket ehhez hasonlíthatnák*. Ugyanis sok helyeken fordításnak sem vélné

az olvasó, hanem eredeti munkának tarthatná, mint ezt nevezetesen a második könyvről írhatom». (L. a 60. sz. levelet.)

Ráday Gedeon leplezetlenül bevallja, hogy ő maga sem tudta volna a fordítást különben elvégezni. A törekvéseinek sikerét látó mester meghatottságával fog a tanítvány munkájának vizsgálatához és sok oly észrevételt tesz, a mely élénk magyar nyelvérzékéről épen oly fontos tanúbizonyság, mint művelt ízléséről. Ráday észrevételeit Kazinczy hálával fogadja s igyekszik a bírálatot hasznára fordítani. Újra javítás alá fogja művét s most még élesb szemekkel veszi hibáit fontolóra. Ráday pedig megígéri, hogy a fordítás elméletét ki fogja dolgozni egy hosszabb értekezésben, a melyet Kazinczy a szóban forgó művéhez óhajt ragasztani. Rádaynak e szándéka ugyan nem teljesült, de Kazinczy fordításának kiadására s nyomtatására ő adott utasításokat.

Kazinczy e kedvező bírálattal reménységén fölül megjutalmazva érezte magát. «Ime! — kiált fel egész elragadtatással — annak a keze teszi homlokomra a repkény-koszorút, a kitől azt egyedül óhajtottam elnyerni, s már most *félénkség nélkül*, sőt *erős bizodalommal jelenek meg hazám előtt, mert Nagyságodnak javallásával bírok: e pedig igaz érdem*». (L. a 61. sz. levelet.)

Még fülébe csengtek Kazinczynak a Báróczy szavai, mikor hat esztendeig tartó fáradságainak eredményét Ráday oly méltányoló megjegyzések kíséretében küldé vissza a pályakezdőnek. A magyar stíl mult századi mestere nemcsak az íróit üdvözli Kazinczyban, hanem a merész kezdőt is, kinek «isteni tűz melegíti ereit». «Légy ébresztő példája — írja Báróczy — az elzsibbadt magyar ifjúságnak. Légy második Prometheus: lelkesítsd meg az elevenség nélkül heverő testeket!» E buzdítás egész életében fülébe hangzik Kazinczynak s oly kitörülhetetlen bélyeget nyom lelkére, melyet sem a későbbi kritika gáncsai, sem magánéletének nyomasztó körülményei nem tudnak kiírtani. Ebből magyarázható, hogy e fordítás sikereire később is, mint egy szép álomra gondol vissza, mely feledtetni tudja a reá súlyosuló gondok terhét.

E fordítás híre még kéziratban megszerzi a tekintélyt számára. Nemcsak azok olvassák, a kiknek ő azt bírálatra küldi, hanem azok is, a kik bírálóival közelebbi vagy távolabbi ismeretségben vannak. Pászthory, a magyar cancellaria referense, valószínűleg Báróczy útján szintén tudomást vesz e fordításról s ezért nevezeti ki iskola-felügyelőnek 1786-ban. E mellett egész kis irodalom keletkezik a Gess-

ner fordítása nyomában. Az ifjú írók rajongva üdvözlük ez új jelenséget s Horváth és Földi, Baróti és Bacsányi, Révai és Rájnis, Szentjóni Szabó és Vitéz Imre nem győzik eléggé magasztalni. Sőt még oly komoly tudós is, mint Kovachich, nem vonakodik megvallani, mily sok élvezetet szerzett neki e fordítás olvasása. Régi tanárai nagy jövőt jósolnak neki, egy szóval: Kazinczy szinte észrevétlenül a tekintély rangjára emelkedik.

Jóllehet Gessner fordítása Kazinczy munkásságának e korban valódi középpontja: a kezdő író becsvágva s megszilárdult önbizalma ettől kezdve folyvást tovább ösztönzik. A Báróczy tanácsát, hogy «a méhek sokféle virágról szedik az édes mézet» annál fogékonyabb lélekkel fogadja, minél jobban meg van győződve ezéjainak komolyságáról, s minél többre becsüli önmaga is a merni akarást, a kezdet nehézségeivel való megbirkózást. Csakhamar hozzá kezd a római és görög classicusok fordításához, a mi még élénkebb sürgelmet támaszt.

A mértékes versek fordítása, mint tudva van, maga után vonja a magyar prosodia törvényeinek megállapítását is és e kérdés tisztázásából egész küzdelem fejlődik. E mozgalomban Kazinczy most még nem játszik vezérszerepet. Rájnis és Révai, Baróti és Földi fejtegetik legbchatóbban a magyar prosodia s evvel együtt az orthographia törvényeit s Kazinczy csak a vita eredményeit kívánja hasznára fordítani. De ebben aztán élesebb látása van mindeniknél — ha tisztán a magyar stíl szempontjából ítélünk. Révai kétség kívül jobban értette a nyelv történeti fejlődését, a szók származásának, a képzők és ragok változásainak szerepét; Földi széles olvasottsága, higgadt gondolkozása, alapos ítéletei s következtetései, a nép nyelvének, szólásformáinak gyakori fontolgatása nem egyszer meglepték magát Kazinczyt is; de Kazinczy stílérzéke, aesthetikai ízlése már akkor páratlan volt irodalmunkban. Csak két író tudnánk vele e tekintetben összehasonlítani: Bacsányit és Szaecsvay Sándort, a kik épen úgy íróknak születtek, mint maga Kazinczy. Csakhogy Bacsányi grammatikai képzettsége fogyatékos volt, Szaecsvay pedig journalistai babérok után áhitozott s ez a törekvés sokszor gondatlanná, pongyolává tette stíljét. Kazinczy arra használja a prosodia és orthographia kérdése körül kifejtett viták eredményeit, hogy ő a legmeggyőzőbb s legalaposabb véleményeket fogadja el s ezeket aztán terjeszteni is igyekszik. Az Ivánkay Vitéz, Aranka és később Kis János fordításait egészen a maga orthographiájára írja át s minden egyes szó származását s képzőjét külön-külön megmagyarázza. E tekintetben nem ismer semmi

fáradságot, noha nem egyszer haragra lobban, ha kivált Aranka gyenge fordításait még gyengébb orthographiával írva olvassa.

Nincs ugyan még szó az irodalmi nyelv megállapításáról, de Kazinczy előtt mindinkább kibontakozik e kérdés a homályból, hogy aztán a jelen század második és harmadik évtizedében általános elvvé emelkedjék. Még most minden egyes író a saját vidéke nyelvjárását használja, annak elsősége mellett lép ki a síkra, hogy mintegy a nyelv is képviselője legyen az ország geographiai alakulásának. A Tisza-n-túli írók sok tekintetben megegyeznek egymással, csak Földinek vannak önálló véleményei. Földi egy-egy szó származásáról egész lapnyi értekezéseket ír leveleiben, a melyek — úgy látszik — Kazinczy tetszését épenséggel nem nyerik meg. Ridegnek és szörszálhasogatónak tartja Földit, a ki pedig melegen ragaszkodik hozzá és Kazinczy sikereinek valóságos bámuloja egészen 1792-ig. Nem ismerünk ez időből senkit, a ki oly leplezetlenül szembe mert volna szállani Kazinczyval, mint Földi. 1791 végétől kezdve mind jobban távolodnak egymástól s a figyelmes vizsgáló Földi leveleiben könnyen fölfedezheti azokat az alapelveket, a melyeken a híres debreczeni grammatika fölépült, s a melyek ellen Kazinczy ekkor is, mint később minden alkalommal, erősen tiltakozott.

Földi mellett Horváth Ádámnak vannak legönállóbb nézetei. Ő Kazinczyt mint író-t s mint embert egyaránt szereti, de feltünőbb hatást nem fogad el tőle, legkevésbbé pedig az orthographiában. Dicsökszik vele, hogy idegen nyelveket nem beszél, s a mit tud a latinból és görögből, azt is feledni igyekszik, hogy eredetiségét megóvja. Állhatatosan megmarad avúlt szokásai mellett s még az írásjegyek használatában is egészen önálló. A név- és igeragokat a többeli hangoktól sehogys akarja megkülönböztetni, de azért azt kívánja, hogy az ő orthographiája minden igazítás nélkül megmaradjon azokban a műveiben, a melyeket akár a *Magyar Museum*, akár az *Orpheus* hasábjain közölni akar. Mint grammatikus ő a legkevésbbé tanult író: de azért mindenhez hozzá szól s mindenről van külön véleménye.

Ez a nyelvészkedő hajlam közös tulajdonsága az ekkori magyar íróknak. Tanár és orvos, mérnök és gazdatiszt egyformán úzi a nyelvészkedést, mert ez a legkelendőbb, legkedvesebb foglalkozás. Horváth és Földi, Kovács Ferencz és Rájnis levelei nagyrészt grammatikai értekezéssel vannak tele. E levelek csak mellékesen foglalkoznak az író magánkörülményeivel, többé-kevésbbé tudományos organumok a

tárgy fontossága s a levélíró egyénisége szerint. Sokszor nagyon is száraz tartalmúak, nagy részöket az orthographiai és prosodiai törvények fejtegetése és bírálata foglalván el. E két sarkalatos tétel minden akkori magyar íróat egyformán érdekelt. Ezek a napirenden levő kérdések, ezekről vitatkoznak magán és nyilvános körökben egyaránt.

Kazinczy a magyar prosodia és orthographia törvényeinek fejtegetésébe belevon minden magyar íróat. Mert neki az a legfőbb célja, hogy egyesítse a különféle nézeteket, ha szinte e törekvésével csak kevesen is értenek egyet. Csupán Ráday Gedeon nem vegyül e vitákba. Az ő helyesírása éppen oly gyarló, mint Benkő Ferenczé, s még gyarlóbb, mint Horváthé, de azért jótékony hatása más téren annál feltűnőbb. Az egyes szavaknak és kifejezéseknek árnyalati jelentőségét senki sem érti jobban Rádaynál, kitől Kazinczy nem egy helyes észrevételt s megkülönböztetést elfogad. E mellett aetheticai ízlése legműveltebb és legfinomabb. A külföldi újabb irodalomnak ő a legalaposabb ismerője s Kazinczy kétségkívül az ő tanácsain és útmutatásain indul a francia és német irodalom tanulmányozásában. Ifjú korában Gyöngyösi István hatása alatt állt s lelkét a *Murányi Venus* írójának zengzetes sorai ragadták meg: így maga is próbákat tesz magyar alexandrinek írásával. Később azonban Zrínyi lesz bálványja. Az *Adriai Syréna* dicséretét, sőt iránta táplált bámulatát éppen legszebb leveleibe szövi. Kazinczy bizonyára az ő dicséreteire buzdul föl s tervezi már ekkor Zrínyi eposának új kiadását. Megmagyarázza Ráday, mikép kell olvasni az epos, hol kell nyugponthoz tartani, mire kell figyelemmel lenni az olvasásban, hogy a belőle merítendő műélvezet teljes legyen. (L. a 114. sz. levelet.) Örül, hogy Kazinczyt sikerül megnyernie, s viszont Kazinczyt is meglepí, hogy a Zrínyi III. éneke őt és Rádayt egy-egy vers írására ösztönözte. Azonban a mily könnyen czélt ér Ráday a *Szigeti Veszedelemre* nézve Kazinczynál, éppen oly kárhavesztett minden fáradsága Könyvit illetőleg. S éppen ez mutatja legélelmebben a mester és tanítvány ízlésének különböző irányát.

De nemcsak Ráday volt tartós és állandó hatással Kazinczyra: Kazinczy izgalmas, tevékeny, simulékony egyénisége visszahatott Rádayra is, kit az ifjú írók mintegy pártfogójuknak tekintettek. Ráday működésének súlypontja éppen abba az időbe esik, a mely Kazinczy fölléptétől, 1788-tól 1792-ig tart.

Kazinczy s a vele működő írók nem elégedhettek meg azzal, hogy műveiket csak önmaguk olvassák: bele öhajták vonni a közön-

seget is munkásságuk ismeretébe, hogy az írók buzgalma mennél nagyobb hullámokat vessen. Látták a németek példájából, hogy egy-egy folyóirat, (mint a *Bremische Beyträge*, *Deutsches Museum*, *Der deutsche Merkur*), mely a tehetséges írókat maga köré gyűjti, milyen feltűnő hatással van a közönségre. Vajjon nem lehetne-e nekik is e példát hasonló sikerrel utánozni, hogy a közönség fejlettebb része megismerje és segítse a szellemi harczosokat, kik egy új kor megteremtésén fáradoznak? E kérdésről Kazinczy elmékedett leghosszasabban, s mikor az időt elérkezettnek látta: megalkotá a kassai *Magyar Museum* társaságát. A tetterre és szerepre vágyó Kazinczy ez alkotásával mutatta be először agitatori egyéniségét. A Gessner fordítása mellett 1789-ig e folyóirat foglalja el minden idejét, épen úgy, mint 1790-ben és 1791-ben az *Orpheus*. A mi a sorsával folyvást küzdő Révainak annyi évekig tartó fáradsága mellett sem sikerül: azt most Kazinczy szinte minden nagyobb megéröltetés nélkül megalkotja.

Ráday már régebben gondolkozott valami hasonló folyóirat létesítéséről, de az ő folyvást halogató, sokáig fontolgató egyénisége ilyen kezdeményezésre alig volt alkalmas. Annál szivesebb örömmel veszi a hírt, mikor Kazinczy őt először tudósítja a folyóiratról. Megígéri, hogy dolgozótársuk lesz s csakugyan mind a *M. Museum*nak, mind az *Orpheus*nak ő volt egyik legszorgalmasabb munkása. E mellett kiadóról is gondolkozott, a mi abban az időben fölötte nehéz fejtörésbe került. Az aristokrata írók megnyerését tartja legfontosabbnak s úgy hiszi, ha a Telekiek és Orczy Lőrincz szintén dolgoznak a közlönybe: mind kiadó könnyen akad, mind előfizető elégséges számmal lesz. Kazinczy csakhamar behálózta az egész országot leveleivel. A valamire való írók azonnal hozzá csatlakoznak, részint mint munkatársak, részint mint előfizetők.

Ismeretes, hogy a *M. Museum* szerkesztősége (vagy mint ők nevezik: társasága) Kazinczyt, Bacsányit és Baróti Szabót számlálta tagjai közé s hozzájuk csatlakozott Ráday, Orczy, Molnár, Földi, Horváth, Szentjóni Szabó, Simai Kristóf, stb. Kazinczy és Bacsányi közt mindjárt az előszóra nézve félreértés támadt, s hiába akarta Baróti őket egymással kiengesztelni; e feszültség, úgy szólván, egész életükön keresztül megmaradt. A folyóirat sikerében bizonyára legtöbb része Kazinczynak volt. Ő érintkezett legtöbbször az írókkal, kiadóval, cenzorral, maccenasokkal, sőt az előfizetőkkel is. Mert az eleven eszű, gyors elhatározású, a nagyvilágban jártas, a főúri kö-

rökben is többször megforduló, anyagilag is legtehetősb Kazinczy, a ki már alig huszonhét éves korában iskola-felügyelő s így gyakran érintkezik az arisztokratia és főpapság vezérelemeivel, épen úgy ért az írók, mint az előfizetők toborzásához. E mellett barátságban él a Telekiekkel, Orczyval, Rádayval, Prónayval és Széchenyi Ferencz-czel. Még Eszterházy Károly egri püspök is kitüntető szívességgel fogadja. Ilyenkor udvariassága alig ismer határt; de a mi nekünk e tekintetben nem egyszer visszatetsző leveleiben, az az akkori társadalmi formák közt bizonyára koránsem volt oly feltűnő. Kazinczy egyénisége épen alkalmas volt arra, hogy némi középpontot teremtsen maga körül. S látjuk is, hogy nemcsak az ismert írókat vonzza magához, hanem a hivatalos pályáján vele érintkező fiatal emberek közül is többeket avat írókká, mint például Aszalayt és Vitézt. Ezeknek témákat ad fel s mintegy kiosztja mindenkinek az őt megillető szerepet. A későbbi agitator pályájának kezdetét jelölik e nyomok, melyeken az irodalomtörténetíró minden hézag nélkül eljuthat a *Tövisek és Virágokban*, a Vitkovicsnak írt epistolában, a Sallustius fordításához írt bevezetésében s a Beregszászinak írt feleletekben kifejtett elvek határáig.

A *M. Museum* irodalmunk történetében kétségkívül nevezetes mozzanatot képez. Hatásai közül nem utolsó fokmérője közkeleteltségének, hogy Kassát egy időre irodalmunk középpontjává tudta tenni, hogy megindította a várva-várt mozgalmat s pezsgést idézett elő a bágyadozó üterekben. Kazinczy a *M. Museum*-ban s még inkább az *Orpheus*-ban felhasználja a József császár alatt szabadabban léleklző, a censura nyűgétől megszabadult szellem minden nyilatkozható formáját, mintha csak sejténé, hogy pár év múlva újra bilincsre verik a gondolat és szólás szabadságát s a sötétség újra visszanyeri előbbi hatalmát. Választott útjának helyességét több levél bizonyítja. Dunán túlról épen oly örömmel üdvözlük működését, mint Erdélyből. Mindenfelől magasztaló szövatok zengenek felé s Ráday boldognak érzi magát, hogy e dicséretnek, méltánylatnak tolmácsa lehet. (L. a 302. sz. levelet.) Kétség kívül e méltánylat nagy része Kazinczyt illeti. Mindenki őt tekintette a társaság fejének s társait csak másodrendű személyeknek, a mi Bacsányi dicsvágyát nem kevésbé sértette.

A *M. Museum* sikere Kazinczyt arra bírja, hogy önmaga kezden egy hónapos folyóiratot, a melynek szerkesztésében ne korlátozzák sem politikai, sem irodalmi elveinek ellenségei, és a mely képviselője legyen a már fölkeltett mozgalomnak nemcsak irányára, de

eszméire nézve is. Senki sem érezte meg már 1789-ben a bekövetkező felbuzdulás tüzeit annyira, mint Kazinczy, a ki, épen mert számított a nemzet izgalmas napjaira, jó előre toborozta új folyóirata köré a legnevesebb írókat. Bacsányit elragadták a francia forradalom vívmányai s addig nem hallott erős felindulással kelt ki a nemesi és fejedelmi jogok birtokosai ellen: de Kazinczy most is hű maradt nagy céljához, hogy a szellemi munkásság sikereit általánossá, egyetemessé segítse tenni. Most még nagyobb sürgelmet támaszt a nemzetben. Azokat, a kiktől hazai nyelvünk és nemzetiségünk megerősítését és jogainak védelmezését várja, mind belevonja *Orpheus*ába, akár mint maecenásokat, akár mint írókat, akár mint előfizetőket. Bármennyire igyekszik is Révai hasonló céljainak kivitelén: törekvése sokkal kevésbé sikerül, mint a Kazinczyé. Ez utóbbi szintén fölveszi programjába az írók és tudósok egyesítését, de más úton indul, mint Révai. Széchenyi Ferenczet, Pálffy Károlyt, Prónay Lászlót, Teleki Józsefet, Orczy Lászlót, Berényit, a Podmaniczkyakat, Forgách Miklóst stb. igyekszik megnyerni legelőször, nemcsak mint proselytákat, de úgy, hogy ők maguk legyenek az eszme megtestesítői. Finom tapintattal mintegy a háttérbe vonul a kivitelnél. De az irodalomban annál kimagaslóbb helyen áll, s mikor az új idők politikai rendszerének erőszakos átalakulására vonatkozó sejtelmek teljesülnek, őt is meglepi az izgalom láza, mely egész hazánkon végig vonul.

A mily nevezetes fordulópontot jelöl nemzetünk múltjában az 1790-ki év: épen oly nevezetese jelöl az Kazinczy működésében is. A későbbi irodalmi vezér ekkor mutatja be magát igazán előttünk céljaival, törekvéseivel, hivatottságával s az írók ízlésének vezetésére adott tehetségével. Nemesak mint író akarja érvényesíteni tanulmányait és fejlett ízlését, hanem mint igazi tanítója a kiskorú, parlagon heverő szellemeknek, a kik a haladás irányáról és eszméiről ép oly keveset gondolkoztak, mint a mily keveset áldoztak azokért. Valódi apostola ez időnek, a ki öntudatos számítással készül a pályára, a melyhez mindvégig hű marad. Senki sincs ebben az időben, a ki a mozgalom eredményeinek szerencsésb értékesítője volna, mint ő; és senki sincs, a ki a politikai szabadság derengő hajnalát lelkesebben üdvözlőné, s hatását a szellemi haladás minden terére merészebben kísérle né átvenni, mint Kazinczy.

Már 1789-ben, mikor iskolai visitorait hivatalaikba beiktatja, hévvel szól a magyar nyelv tanításának szükségéről. Az nem lehet célja a császárnak, hogy a magyar nyelv eltörültessek. A német

nyelv mellett a magyar nyelvre kell fordítani a tanítóknak minden ügyekezetöket; ezt mind nyelvünk szépsége, mind nemzetiségünk megerősödése egyiránt követelik. Míg más iskola-felügyelők a magyar nyelv jogairól mélyen hallgatnak: Kazinczynak van bátorsága mintegy hangosan tiltakozni a fennálló rendszer végkövetkezményei ellen. «Ha mindenütt így cselekednének — írja a *Mindenes Gyűjteményben* Péczeli — úgy kedves nyelvünk talán nem halna meg oly hamar; de hány Kazinczyk vannak a hazában s hányan lesznek ezután?» Nem jól értelmezik a császár rendeletét azok, kik a hazai nyelv tanítását iskoláinkból kiküszöbölik. Hiszen «ki merne csak gondolkozni is úgy — folytatja Péczeli — hogy ez a haza édes atyja (t. i. József császár) a magyar nemzetet akarja eltörölni, a melynek köszönheti egyedül az austriai birodalom a maga mostani fennállását s virágzását».

Valóban a császár maga is meggyőződött, hogy rendszere többé fönnt nem tartható. A nemzetiség erős nyilatkozása romba döntéssel fenyegeti összes alkotásait, s mikor örök álomra hunyja le szemeit: Magyarország mintegy varázsütésre visszaállítja alkotmányos jogait és szabadságát. A megyegyűléseken újra felhangzik a nemzeti lelkesülés szava, megtagadják a császár utolsó rendeleteinek végrehajtását s a nemesi előjogok épségben tartását követelik. «Nem adunk életet, míg szabadságaink helyre nem állíttatnak» — írja Kazinczy Arankának az abaújmegyei gyűlés határozatáról.

Kazinczy erélyesen hozzájárul az irodalmi mozgalom szervezéséhez. *Orpheusa* megindul s ezzel mindenkit fölkeres, a ki csak némi érdeklődést mutat a nemzeti műveltség fejlesztése iránt. Levelei, a melyek kíséretében az *Orpheust* a főrendű hazafiaknak elküldi, mindennél jobban mutatják fontos vezéri szerepét. Széchenyi Ferencz örvendő fogadja az új folyóírást s kívánja, hogy Kazinczy törekvéseit siker koronázza, mire nézve «bizonyos reménységet nyújtanak az ő eddig is közhaszonra fordított több rendbéli helyes munkái». Elmondja egyszersmind Kazinczy, mikép lehetne irodalmunkat a nemzet közkinésévé tenni, s erre nézve Széchenyi így ír: «Bizonyára óhajtván várom annak elvégezését és bemutatását, hogy annál hamarabb a szerint hazánknak ifjúsága nagyobb közhaszonnal neveltessék és a magyar literatura előmozdítottassék». (L. a 284. sz. levelet). Még lelkesültebben fogadja az *Orpheust* Prónay László, József császár volt administratora, a ki Kazinczy fáradozását mintegy «az égből jött támogató ápolgatás»-nak nézi. «Egészlen megvidámitott engemet —

írja Prónay — az *Orpheus*nak homlokírása; a bevezetése pedig megtöltött azon ízléssel, a melynek csak szemlélése is ezen élesztő gyümölcsnek megértét bizonynyal igéri. Tápláló leszen az kétség kívül, mert nemzetünk anyanyelve után mostani kapósságát nemcsak enyhíteni fogja, de ha az egek megengedik, örökös erősítő eledelével válik».

Könnyen érthető, hogy e méltánylat mennyi önbizalmat élesztett a buzgó Kazinczyban. Pár hónappal az előtt a genius még csak félenken emelte szárnyait, mikor hazai nyelvünk tanítását a német nyelv mellett ajánlani merte: most semmi mellétekintet nem tartóztatja többé. Hangja követelővé, erélyessé válik. Ki merné a fölébredt mozgalomnak útját állani? Küszöbön van az országgyűlés, hol a nemzet 1764 óta nem tehetett semmit jogainak védelmére, sérelmeinek orvoslására, alkotmányának biztosítására, nyelvének fejlesztésére és nemzetiségének erősítésére. A magyar nyelv hivatalossá tétele első és főkötelessége az országgyűlésnek. «Ha a deák nyelvet vesszűk elő: úgy örökösön bezárjuk a tudományok elterjedése előtt az utat». Minden művelt nép saját nyelvével boldogulhat; mi is csak így fogunk «előmenni a tanulásban, magyar csemetéink magyar nevelőket kapnak, s a mesterségekben s tudományokban oly szerencsés virágzásra lépünk, mint a milyenre Németország lépett, minekutána a kiholt római és az idegen franczia nyelvtől elállott s tulajdon nyelven kezdte írni könyveit». Múlhatatlanul s mindenek felett kívánja Kazinczy, hogy «iskoláinkban magyar nyelven taníttasson az ifúság». Felszámolja hazánk minden valamire való emberét, a kitől bizton várja, hogy szándéka kivitelében őt támogatják, s a kik már eddig is valóságos oszlopai nyelvünknek. «Vétkezik a haza ellen — kiált fel — a ki ezt a szent szándékot teljes erővel elő nem mozdítja; a ki kész nem lesz ezért minden hasznát, előmenetelét fel nem áldozni!» A jövő nemzedék átkaival fenyegeti azokat, kik még most is késlekedni merészelnek. Nem tagadja, hogy idegen nyelveket is tanulnunk kell, de bátran hirdeti, hogy «szemeink mindenek felett oda legyenek függesztve, hogy a magyar legyen az *első és közönséges*, és hogy azt a német, tót, rác és oláh gyermek egyaránt tanulja, valahol csak benne mód vagyon... *Ha a magyar nyelvet hozzuk be, állani fogunk: ha a deák nyelvet hozatik vissza, később vagy előbb elől az idegenek özöne s nemzetünk korcs zűr-zavar lesz!*» (L. a 304. sz. levelet.)

E lelkes törekvés alig nyilatkozott szebben és meggyőzőbb erő-

vel ez idétt, mint Kazinczynak főntebb idézett levelében. Nyelvünk jogainak védelmét többen megkísérlették akkor. Báróczy és Bacsányi, Révai és Görög, Bessenyei és Szacs vay szintén küzdöttek az eszme mellett: Kazinczy azonban a felvilágosodás, a gondolkozás szabadsága és korlátozatlansága nevében szállt sikra nemzeti nyelvünk érdekében, hogy az előítélet és babona, a szellem nyűgei ellen tiltakozzék, s az ember vele született jogainak szerezzen valódi érvényt. Bármily biztató reménység kecsegtette is e munkájában: észre kellett vennie, hogy a régi nézetek tábora még mindig sokkal erősebb, semhogy annak fenekestül való felforgatása meg ne haladná erejét. Mikor e gondolat meglepi lelkesülésében, elborult kedélye panaszos sóhajban nyilatkozik. «Nagy még a setétség — írja Arankának — és nekem úgy látszik, hogy mivel némely helyeken *napok* támadnak, a barlangok setétjei még feketébbekké válnak, mint eddig voltak, míg egünket estvéli homály fogta vala bé». A francia philosophusok eszméi fölvertezik a küzdelemre s úgy érzi magát, mint a milyennek «Perzcut készítették fel az istenek az Andromeda megszabadítására». De attól tart, hogy «lángoló felgyűladása» elrontja igyekezetének sikerét. Bátran hivatkozik mind arra, a mit a lélek hallhatatlanságáról írt, a mit Voltaireról mondott, vagy a mit másoktól közölt is *Orpheusában*: ő a felvilágosodás bajnoka, a ki a nemzet polgárosságát anyai nyelvének hivatalossá tételével hiszi egyedül elérhetőnek. Fölötte érdekesek e tekintetben azok a sorai, a melyekkel a főntebb említett beiktató beszéd német kiadását értelmezi Arankához intézett levelében. «Tudom én — mondja — hogy nem jó a német-sége, de én abban affectáltam, ut sentiat lector, *me non esse natum, sed factum Germanum*». (L. a 308. sz. levelet.)

A mennyire eddig Kazinczy levelezése előttünk ismeretes: akkori előkelő embercink egyikével sem volt szorosabb összeköttetése, mint Prónay László báróval, a ki ez idétt csanádi főispán volt, s a kivel Kazinczy, úgy látszik, a Radvánszky-család útján ismerkedett meg. Jóllehet Prónay II. József császár alatt is viselt hivatalt (egyikét a leggyűlöltebbeknek), most, mikor a hazafiság lángja egyszerre kigyúlt s nemzetünk régi jogainak helyreállítását ünnepelte, ő is belátta az előbbi törvénytelen rendszer káros voltát s mintegy megbánva eddigi szolgálatait: azonnal odahagyta kir. biztosi hivatalát, visszavonult s várta a királyi kegyelem új jelét, mely nem is sokáig késett, mert Lipót mindjárt uralkodása elején főispánná nevezte ki őt. Prónayt, mint akkor minden volt kir. biztost, gyanúsításokkal illették s e gya-

núsítások Prónayn kívül talán senkinek sem okoztak több szomorúságot, mint Kazinczynak, a ki előtt Prónay mindig az igaz hazafi színében tűnt föl. S csakugyan irodalmunk szeretete s ápolásának érzéke alig volt akkoriban jobban kifejlődve a magyar arisztokrácia akármelyik tagjában is, mint ő benne. Már 1788-ban valódi elragadtatással üdvözli Kazinczyt; bevallja, hogy ő nem igen jól ír magyarul, pedig «szentelt magyarnak magyarul kell felelnie». De ől benne a hazafiság érzése s Kazinczy érdemeit méltányolni senki sem hajlandóbb nálánál. Lelkiismeretét hívja bizonyságul, hogy Kazinczy munkáinak olvasása több enyhülést szerzett neki, mint a milyet bármilyen fürdő vagy orvosság lett volna képes nyújtani «roskadt testének». Bevallja, hogy ő «fanatikus becsülője» anyanyelvünknek s mind azoknak, a kik annak oltalmazására készen állanak. «Áldom az úrban — írja — nemzetünk gondviselését, a ki épen nevünk, nyelvünk hanyatlásával azt végső elenyészéstől ily gyökeres hazafiúi felébresztésével fentartja». E működésben látja nemzetünk jövő boldogságának zálogát és pecsétjét. Így született meg a nagy Róma irodalma, így virradt a németekre is derültebb idő. (L. a 134. sz. levelet).

Mi természetesebb, mint hogy Kazinczy a felbúzdulás napjaiban visszaemlékezzék Prónay hazafias nyilatkozataira, a melyek annyi ösztönt és serkentést nyújtottak törekvéseinek, s most valódi támaszát keresse Prónayban, a kitől nyelvünk védelmezését bizton várhatja. S nem is csalódott. Prónayt a nemzeti mozgalom kétkedővé teszi, mert a rohamos haladásnak nem barátja; de bizik a Gondviselésben s íróink igaz hazafiúságában. Indokoltnak tartja a magyar nyelv behozatala iránti fáradozásukat s óhajtja, hogy ez a törekvés mindennek előtt megvalósuljon. «Tisztelem én — írja Kazinczynak — és magasztalom az Úrnak anyai nyelvéhez . . . mutatott böles szeretetét; hozzám bizonyított jó voltát pedig . . . véghetetlenül becsülöm. Nemes és tudományos ígéreteit az úrnak mindennek felett, a melyek teljesítéseivel a magyar világot kívánja megajándékozni, ki ne venné azon nagy tekintetben, a milyet az igaz hazafiúság szülhet? Minekutána abbéli kellemetes munkák épen az országgyűlés idejében jönnek ki: egy csomóban fogják azok a nemzetet találni, és úgy annyival kihatóbb leszen erejük s felébreszthetik s megerősíthetik a magyar nyelvnek országunkba behozását s uralkodását. *Csak ezen egy boldogságot is érhetnek el a közelítő diaetán: azzal mindent, igaz létét, helyhezletését elnyerné a haza örökre.*» (L. a 313. sz. levelet.)

Prónaynak e sorai könnyen érthetővé teszik, hogy Kazinczy

arra kérje őt: adja valami látható jelét hazafiságának, tisztelje meg nevesebb íróinkat leveleivel, ajánljon fel néhány darab aranyat a magyar színjátszóknak oly föltétel alatt, hogy azok «német játszők által illendően elkészítettév», *Hamletet* játszzák el Kazinczy fordításában. «Az írókkal közlött jótétemények — így indokolja Kazinczy e kérelmét — a tudományoknak, mesterségeknek, a hazai nyelvnek gyarapítása, (a mi) Excellentiádnak nemcsak nevét, hanem hazafiúi érzéseinek csálhatatlan jeleit is fogja a maradék idejekre általtenni». Prónay hajlandónak mutatkozik Kazinczy kérését teljesíteni s Kazinczy megírja *Hamlet* fordításához a magyar korona ör-szobájában az ajánló levelet, mely ama kor lyrai hevének egyik legszebb nyilatkozata.

Kazinczy reménye, hogy nemzetünk egy szebb jövő elé nézhet, sohasem volt erősebb és föltétlenebb, elragadtatása magasb hevületű s hite szilárdabb. «Ime — kiált fel Prónayhoz intézett ajánlatában — férfaink s asszonyaink elhányták a kölesönözött öltözetet, elállottak a káros idegen szokásoktól; most már, nem úgy, mint ez előtt kevéssel, gyönyörködve beszélnek azon a nyelven, a melyen Etele és Etelka beszélt, s nemes elpirúlással vallják meg, hogy megcsalódtak, midőn megromlott ízlések ennél a kedves hangzásúnál szebbnek tartotta azt a dörögő zordon nyelvet, a mely semmire sem alkalmatosabb a despotai hideg parancsolásnál». (L. a 319. sz. levelet.)

Kazinczy nemcsak az irodalomnak, de önfáradozásainak, működésének diadalát is ünnepelte. S míg egyfelől az írók és maecenások szorosabb egyesítésén törekedett: egyszersmind a magyar színészet megalapítását is céljául tűzte ki s megnyerte Ráday Pált, hogy álljon élére az első magyar színjátszó társaságnak. (L. a 328. sz. levelet.) Írótársai a két magyar hazából mind mellé állanak s tőle várják a mozgalom irányának vezetését. Kazinczy lázas sietséggel dolgozik a *Hamlet*, *Miss Sara Sampson*, *Stella* fordításán s figyelemmel kísér mindenkit, a ki színdarabok fordításával foglalkozik. Ez időben írt levelei pályájának, mondhatni, legékesebben szóló tanúi, a melyek mutatják: mennyi része volt a kilenczvenes évek reform-mozgalmaiban.

Azonban sokkal vérmesebb reményt táplált, semhogy azt a közvetlenül bekövetkező idők megvalósíthatták volna. Már 1791-ben kételkedni kezd a sikerben, csálódva vonul vissza Pestről hivatala székhelyére, Kassára, s a ki nem elégitett becsvágy érzetével fog hivatalos teendőihez, nem is sejtve, hogy a felvilágosodás nagy eszméiért kifejtett küzdelme, a mely rég szálla volt az ódonság hiveinek szemé-

ben, nem sokára hivatalától is megfosztja. A nemzetet kóros álmából felráznia nem sikerült, legalább nem oly mértékben, mint a hogy szeretle volna. Az országgyűlés nem biztosította a magyar nyelv jogait s íróink újra elszéledtek a nélkül, hogy egyesítésükre czélzó eszméi testet ölthettek volna. A közönséget nem tudta belevonni az irodalomba. «Gyalázatos dolog — így sóhajt fel — hogy a mi magyaraink még ezen magyar epochában sem olvasnak.» Keserűen fakad ki a részvétlenség miatt, a mely működését megbénítja. Sokhoz fog egyszerre s anyagi ereje nem bírja az áldozatot. Nemcsak a saját műveit adja ki a maga költségén, de Arankaét, Aszalayét, Vitézet s másokét is. Nem csuda, ha kimerül, főkép mivel Széphalmon is építtetni kezd, hogy visszavonulva a közpályától, nyugodtan áldozhassa napjait az irodalomnak. A főrendűek, az egy Prónayn kívül, siketek maradtak esdekléseire s nem maradt számára egyéb az önkínzó lemondásnál, a melynek nyilatkozatai főkép a hozzá ez időben írt levelekből érthetők. «Fájlalom szivemből állapotodat — írja hozzá Földi 1791. márcz. 9-én — de ez a sorsa egy nyomorult és vak hazában a jó ízlést és világosodást most plántáló apostolnak».

De Kazinczy ruganyos természete nem sokára visszanyeri életkedvét s épen oly hévvel lát félbenhagyott munkáihoz, mint a hogy azokat megkezdte. Csak imént láttak világot a szindarabok fordításai s a *Ilelikoni virágok*, és már a Wieland Diogenesének s Herder paramythionjainak fordítása is készen várja a censurát és sajtót, sőt a *Messias* fordításával is elkészül s előfizetést hirdel a kibocsátandó munkára. Hanem ez utóbbira a két magyar hazából mindössze tizenhárom előfizető jelentkezik: Magyarországból hat, Erdélyből hét. Így természetesen nem adhatja ki a *Messias*t, pedig főleg Erdélyből hangosan nyilatkozik a vágy, hogy Kazinczy minden művei napvilágot lássanak. Annál szívesebben fáradozik kisebb műveinek kibocsátásán, ámbár a megváltozott politikai hangulat nem igen kedvez szabad szókimondásának. Megyéje gyűlésein megkísérti a censura eltörlése vagy legalább nyűgeinek tágitása iránti közhangulat erősítését s örömmel tudósítja Arankát és Kis Jánost e téren aratott sikereiről, de néhány hónap mulva felségsértéssel vádolják s épen megindult új működése közepette szakítják ki a család kebléből, hogy hetedfélévig tartó fogság után szellemi és anyagi erőben megtörve juthasson csak vissza az utána siránkozó édesanya szárnyai alá.* Kazinczynak a

* Mivel Kazinczy anyjának fiához, Ferenczhez ez az első, előttünk ismeretes levele, mely e kötet kinyomása után jutott kezünkhöz Becske Bálint úr

fogságából írt levelei (459—484. számúak) épen oly nemes hangúak, épen oly becses irodalomtörténeti források, mint a mily élénk s mindennél hívebben jellemző tanúbizonyságok az ő egyéni és írói jellemének kialakulására. A börtön büzhödt levegőjében is vigasztalást talál az írói munkásságban, a jók szeretetében s testvérei ragaszkodásában. Míg meg van engedve neki az írói foglalkozás: kora reggeltől késő estig asztala mellett ül s lázas sietséggel dolgozik. Itt végzi be a *Titus kegyelmessége* cz. műve fordítását, s elküldi azt Barkó generalisnak, a kitől — mint írja — abban az időben a király

szívességéből, úgy hogy már a jegyzetben sem használhattuk fel, közöljük itt azt egész terjedelmében s a mennyire lehet, az eredeti orthographia szerint. Megjegyezzük, hogy e levél mindkét fele eredeti, s tiszta hátsó lapjára Kazinczy bizonyosan a börtönben néhány magyar és német dal címét vagy kezdő szavait jegyezte föl. A levél, melynek első felét az özvegy, másik felét pedig Kazinczy József írta, itt következik:

Kedves édes Fiam! Egészed felől sokat töpröngöttem, hanem 25. Febr. írot leveled anyiban meg vigasztalt, hogy már 14 napig tartott betegségedből egészen gyógyultál; de gyenge complexusod egészed felől mindenkor kétségben tart, nem estél é újra betegségbe, melyre, Fiam, felette vigyázz. Azért Méltóságos Consiliarius Director Urat kérjed alázatosan, hogy engedje meg: egészed miben léte felől engem továbbá is tudósíthas.

Aszonyám, idejéhez képest, hál' Istennek, meg lehets egészedel van, it igen kemény tél volt, most már nagy a víz.

Ezel óhajtom, hogy minél előb jó egészgedben láthassalak, édes gyermekem, szerető édes Anyád

Árva Bossányi Susánna.

Kedves Bátyám Uram!

Néném Aszony Klári is velem együtt eddig még tsak meg lehets egészedel vagyunk, a kis Csertsinek is gyógyúl már a lába. Én tsak egynehány nappal jöttem fel ez előtt Semjénből, a hol mindnyájan frissek, éppen a Susi lyánkája volt roszul a catharushan. Váradról hoztam vagy három latnyi Eperfa magot; már most alig hiszem, hogy a föld fagya ki mennyen, hogy el vellethessem. Kassáról is ígért Doctor Vittzay Ur holmi különös jövésű magokat, a többi között olyan termésnek a magvát is, mint a tyúktojás, van fejer is, osztán olyan Barna is, mintha kék volna.

Lasztomerbúl pedig Morabene gallyakért fogok küldeni, ott van egy igen szép Morabene szilva fa, hanem azok a fák, a melyeket Bátyám Uram hozatott, még sem érkeztek meg. Ajánlom magamat édes Bátyám Uram további szeretetébe.

Regmecenn, die 11-a Martii 795.

szerető Testvérje

József.

rabjai függöttek. Itt dolgozza újra *Stellát* és *A vak lantost*, itt kezdi és végzi be *Yorick leveleit Elizához, Klavigót, Emilia Gallottit* s Molièrenek *A kéntelen házasság* és *A botcsinálta doctor* cz. műveit. Ez utóbbiakban megmulatta, hogy ő is tud magyarul, a «debreczeni hentesek, szappanosok és sulyomkofák» nyelvén írni. De példát adott egyszersmind arra is, hogy milyen stílt követelnek a komoly és nagyszabású művek, a tragoediák, s milyet a könnyed, érzékeny ömledések, a levelek. «Nem szégyenlem erre a két darabra (Molière fordítására) reá ütni bélyegemet» — írja önérettel brünni fogságából.

Kazinczy kiszabadulása irodalmunknak új korát jelöli. 1801. jún. 28-dika megnyitotta börtöne zárait, s ő avval az elhatározással sietett Regmeczre, hogy élete «boldog homályban fog elmúlni». Mondanunk sem kell, hogy ez elhatározás őszinteségében maga Kazinczy hitt legkevésbé.

A hírre, hogy Kazinczy visszanyerte szabadságát: íróink nagy része szabadabban kezdett lélekzeni. Virág és Csokonai költeményekkel üdvözölték s a hű Kis János is kijelentette, hogy Kazinczy kiszabadulásának napját ünnepnek fogja tekinteni egész életében. Kazinczy nyugodtan nézett vissza kiállott szenvedéseinek napjaira. 1802. decz. 8-káról például ezeket írja Benkő Ferencznek: «Engemet utolsó levélem oltá (1793) az isteni végezesek irtóztató útakon vittek keresztül. De szenvedésimnek vége van; s azon felül, hogy a szerencsétlen már abban is lel vigasztalást, sőt édességet, hogy magát közelebb érzi az isteni kézben, melynek eszközévé választatott, az a tántoríthatatlan hit éleszt, hogy — a mint Lessing mondja a maga *Minnájában* — az isteni gondviselés pártjára kél a jó embernek, és szenvedéseiért neki mindig megadja a bért, még pedig néha előre». Szenvédései és anyagi romlása azonban még nem értek véget. Alig kezdte élvezni a szabadságot: mikor Majláth György, a kir. jogügyek igazgatója, felszólítja, hogy az állampénztárba mennél előbb fizessen még 1068 frtot. Kazinczy Festetics György grófhoz folyamodik ez ügyben, önérettel és bizalommal. Elmondja, hogy ő özvegynek a fia, osztozatlan nyolcz testvér egyike, a kiket tovább is károsítani nem fér össze lelkével. Festetics azonban elutasítja. Majd Széchenyi Ferenczhez fordul, de megint eredménytelenül. Azok, kik fogsága előtt oly szívesen látták házuknál: most nem mernek vele nyíltan érintkezni, felvén a királyi nehezteléstől. Kazinczy azonban nem vesztí el reménységét. Már 1802-ben hozzálat a fogságában dolgozott műveinek javításához.

Tudja, hogy első próbáit a közönség kedvezőleg fogadta, ő pedig pirúlva nézett mindenikre és sem *Bácsmegyeyt*, sem Gessner s a szindarabok fordítását nem tekintheté magához méltóknak.

A halhatatlanság, a *hír* s az ezekre való vágy most még élénkebben élnek benne, mint valaha. Mi érdemli meg a jó és eszes ember törekvését, ha ez nem? — kérdi Kistől. «Menjünk a kitett czél felé — mondja — s szeretetünk édességeit vegyük kezességétül a halhatatlanságnak, mely bizonyosan miénk». Ő számot vet hivatásával és tehetségeivel s arra a meggyőződésre jut, hogy az lesz halhatatlanná, a «*ki hív marad mindvégig*». «A correctio — írja Kis Jánosnak — a legkisebb és legfőbb érdeme az írónak. Ne unjuk el munkáinkat a szennytól tisztogatni». Ugyancsak ezt hangoztatja Kozma Gergelyvel szemben is, a ki bírálata alá bocsátja egyik munkáját. «Correctiót, correctiót! Erre törekedjünk untalan! E nélkül semmit nem ér munkánk; e nélkül nem ígérhetünk magunknak halhatatlanságot». E sorokban már a pályája délpontjához siető Kazinczy szól hozzánk, a ki a reformator elejtett zászlaját most másodszor veszi kezébe, hogy három tizedévig lobogtassa azt, míg csak egy új irány, mely az ő nyomában kelt, ki nem ragadja a magyar műveltség vezetését kezeiből.

Egész iránya, hatásának titka, vezéri szerepének bélyege visszatükröződik a Ráday Gedeonhoz, Csokonai Mihályhoz, Virág Benedekhez, Aranka Györgyhez, Döme Károlyhoz, Kovachich Mártonhoz és Kozma Gergelyhez írt leveleiben. De legkivált a Kis Jánoshoz írottakban,* a melyek Kazinczy írói jellemére legfényesb világot vetnek. Kis Jánosnak kezdi legelsőben megmagyarázni: mit tart ő az író első

* A Kis Jánoshoz írt leveleit, mint tudva van, Kazinczy kiadás alá kezdte készíttetni 1810 után s néhány darabot át is dolgozott. Úgy látszik azonban, maga sem hitte, hogy e munkájával elkészülhet. Mindössze két-három darabot ismerünk eddigelé, a melyeknek másolatait vagy tán eredeti fogalmazványait a m. tud. Akadémia könyvtára őrzi. Ezeket közvetlenül a valóban elküldött levelek után közöljük, hogy az olvasó annál könnyebben összehasonlíthassa Kazinczy javítgatásait, új fogalmazványát a régiekkel. *A Kishez küldött levelek nagy részét az eredetiek után adjuk, nem a Toldy-Bajza-féle nagyon kézagos kiadás után.* Ha az olvasó összehasonlíja az itt közlött leveleket a régi kiadással: látni fogja, hogy Toldyék sok helyen oly részleteket hagytak ki, a melyeket Kazinczy különösen ki akart emelni. Nem vádképen hozzuk ezt föl, csak a pusztá tényt kívánjuk megjelölni. Toldyékát 1837-ben még a censura is korlátozta; ezért nem közölheték például a 477. sz. levelet.

feladatának, mit parancsol neki az ízlés, mit a halhatatlanság vágya, mit követel a siker. Folyvást fülébe csengenek Pászthory Sándor, egykori előjárójának szavai: «Munkádat — mondá Pászthory — csak akkor tekintsd jónak, midőn azt még jobbra semmi erőlködések nem tehetik». Hiszen Horász sem mond egyebet. Épen azért becsüli Kazinczy Daykát oly nagyra, mert «némely dolgozása nyolcz-kilencz ízben van leírva táskájában, elhintve mindenike új meg új igazításaival». (L. a. 437. sz. levelet.)

De mindennél fontosabb annak a levélnek átdolgozása, a melylyel Kazinczy Kis Jánost legelsőben fölkereste. Ez az átdolgozás a visszaemlékezés világa mellett készült, de a múlt század utolsó s a jelen század első tizedének irodalmi állapotát, a vezér önelhatározását, öntudatos célját néhány nagy vonással mesterileg festi. «Sík és meredek» előtte a tető, melyre föl kell vergődnie s visszaretten, ha előre tekint, látván, mi van már hátra. De nyugodt öntudattal siet fölfelé. Pedig mily látvány tárul elébe! «Készületlen minden: lexiconunk szűk, szegény; grammatikánk habzó, hiányos; stilisticánk feszes, ügyetlen: s a mi mindennél bajosabb, mi magunk, írók és olvasók, készületlenek vagyunk, s egészen készületlenek. Nincsenek nyomtatóink, nincsenek könyvárosaink, könyveinket csak az írók olvassák: bennünket gátol minden, semmi nem segít. De ez így volt máshol is, s a dolog máshol is azért méne, s csak azért méne, mert gondolatlanok, mint mi, máshol is valának. Rajta tehát! merjünk. Ne hallgassuk a mások javalását, ne a vádakat, hogy rontjuk, a mit segélenünk kellene; a bennünket hívó, a bennünket toló, a parancsoló Istent hallgassuk keblünkben. Jobb az, a mit ez parancsol, mint a mit a sokaság, mint a mit a nemzet legjobbjai, mint a mit magok legkedveltebb társaink akarnának. Ezek úgy tévedhetnek meg, mint mi, s miért kelljen meggyőződésünket más miatt, akárki legyen az, megtagadnunk? A ki azt akarja, hogy mindnyájan egyarczúakká váljunk, nem tudja, mit akar és mit kell akarni. Sőt az szükség most, hogy nagyon különbözzünk; azt az egységet az idő hozza fel.»

S vajjon mit néz ő legszükségesebbnek a sok szükséges között? «Minél gondosabb fordításokat, egy két folyóírást, s egy-két lármás, de nemes tollesatát s ezt az utolsót még inkább, mint minden egyebet».

Ime a későbbi vezér a kezdőnek törekvéseit minden ízében helyesli s ha újra kezdené pályáját: ismét csak abban az irányban haladna, mint eddig. (L. a 425. sz. levelet.) Az öntudatos működés,

a számító haladás elvei Kazinczynál ez időben már tökéletesen ki-fejlődtek s megizmosultak.

Kazinczy levelezésének I. és II. kötetében a vezér mellett s a már említettekén kívül Horváth Ádám, Földi János, Ráday Gedeon, Kovachich Márton, Virág Benedek, Csokonai Mihály s Döme Károly alakjai domborúlnak ki többé-kevésbé. De senkié sem oly élesen, mint Kazinczy Lászlóé, a Ferencz öcséséé, a kinek levelei az I. kötetnek majdnem harmadát foglalják el s a másodikban is szép számmal olvashatók. Mivel Kazinczy Lászlóval többé e kiadás további folyamában nem találkozunk: mintegy búcsúzóul összefoglaljuk röviden itt közlött leveleinek tartalmát s igyekezünk jellemét futólag megismertetni.

Kazinczy József, a Ferencz atyja, nagyon szerette volna, ha elsőszülött fia a katonai pályára lép vala. Ferencz azonban már kis korában örömeztobb lerajzolta a katonákat, mint játszotta a katonásdit; inkább írt, másolt vagy rajzolt, semhogy a «dicsőség mezeje» felé igyekezett volna. Az atya belátván, hogy Ferencz fiának hivatása egészen más, a «benne megcsalatkozott reményeit — mint Ferencz írja — László, negyedik gyermekére rakta által s nem szerencsétlen jóslatok alatt». Még tizenkilenc éves sem volt László, hogy katonai szolgálatba lépett, s huszonnyolcz éves korában már kapitányi rangra jutott. 1782-től, mikor először elhagyta a szülei házat, egészen 1794-ig minden dolgáról körülményesen tudósítja testvéreit, legkivált Ferenczet. Bónne is megvolt az a fogékonyság, mely a Ferencz egyéniségét oly szeretetreméltóvá tette. Ő is szeretett levelezni. Sokszor a leghosszabb gyakorlatok után sem rest hosszabbnál-hosszabb tudósításokat közölni életkörülményeiről, bajtársaival való viszonyáról, apró csínyeiről, vigalmairól, a fiatal szív hevüléséről, tanulmányairól s a tábori élet izgalmairól. Érzékeny szívű, de a mellett merész, gyors és bátor elhatározású.

A fiatal kadétot mindenki különös figyelemmel kíséri. Sok ellentétes vonás vegyül jellemébe, melyeket a nagyapai ház és a sárospataki iskola nevelésének puritán szigora mérsékel és tart össze. Természletes, eredeti észjárása, humoros felfogása és előadása, a behatások iránti fogékony lelke, e mellett gyors haladása a katonai pályán mintegy önkéntelenül magához vonzza az embereket. Erős és pontos megfigyelő tehetség. A merre járt-kelt, mindent a legreáliszebben megvizsgált, s élményei, mikor papírra vetette, szinte meg-elevenültek tolla alatt. A leírásra épen oly tehetsége lett volna, mint

Ferencznek, ha az írói pályára lép vala. Ide járul őszintesége, nyíltsága és közvetetlensége. Sohasem keresi a szavakat, sohasem mesterkelt. Úgy ír, a hogy épen tollára jön. Ha a helyes magyar kifejezés nem jut hirtelen eszébe: írja németül, latinul vagy esetleg francziául. Nem bánjuk, hogy rossz németiséggel, sokszor nevetésre indító constructióval, magyar germanismusokkal és german magyarismusokkal vannak írva e valóságos történeti forrásokul tekinthető levelek, melyeknél a mult század két utolsó tizedéből nincs érdekesebb, hívebb és megbízhatóbb forrásunk a tisztek és legénység magán és tábori életére. Azt sem bánjuk, hogy Kazinczy László nem igen várt időt és alkalmat, hogy nyugodtan vesse papírra gondolatait s az eseményeknek reá tett hatását, hanem azon hevenyében írt, a mint valami írni valója akadt. Így legalább nem volt ideje változtatni semmit a megírandó tényeken. A katonaságnál fokozatosan átalakúl nyelve és gondolkozásmódja, mindinkább vesztí magyar nyelvérzékét s egészen környezetéhez hasonúl. A tós-gyökeres magyar nemesi ház gyermeke négy-öt év mulva bocsánatot kér bátyjától, hogy egészen *németül* ír.

De nem csuda. A generalis, Wartensleben Vilmos gróf, azt mondja neki, hogy főkép a német nyelvben gyakorolja magát, mert különben a haladás útja el van zárva előle. Meg is ragad minden alkalmat, hogy engedelmességét hebizonyítsa. Gyakran megfordul Wartensleben házánál, hol a generalis leányai igen jó nyelvmestereknek bizonyúlnak. A romlatlan szív érzelmeivel nyilatkozik ismeretségeiről s nem szégyenli bevallani naivságát sohasem.

Különösen érdekesek ama tudósításai, a melyekben a József császár önkényes intézkedéseiről emlékezik. A katonai élet csak nyelvérzékéről törli le a hímport, de a régi magyar ház ivadékanak érzéseit nem változtatja meg — jó ideig. A kétség és aggodalom egész ékesszólóvá teszík, mikor arról ír, hogy a császár Olaszországba menvén, a német és cseh cancellariára ráparancsolt, hogy az «alattok levő uraságokra negyven procento» (negyven százalék) adót vessenek. A német és cseh cancellaria a magyar cancellariától tudakozza: vajjon nem hajlandó-e ő is hasonlókép cselekedni, ha a császár mindenféle vámot eltörül. «Ebben van — írja László — mindeddig a mi nyomorúlt állapotunk, a mely punctumban már szomorú levelet olvastam. Ugyan mi leszen mindnyájunkból, ha ez által ő felsége még a falatunkat is kikapja szájunkból. Sed novit Deus, qui sunt sui». A conscriptio szintén élénken foglalkoztatja. «Elértük azt az időt, — írja — a melyről bizvást elmondhatjuk, nem szeretjük

ezeket». Azon felette csudálkozik, hogy Pozsega megye mindjárt az első rendeletnek engedelmeskedik. De már a német nyelvet illető patenset nem tartja veszélyesnek. A háborút nem várta, nem kívánta, de nem is félt tőle. Nyugtalan és elégedetlen volt a háborús hírek hallatára, de azzal vigasztalta magát, hogy a derék ember mindig megteszi kötelességét.

Mikor a sereg mozgósítását 1787. szeptemberében elrendeli a császár: László nyugodt lélekkel tudósítja bátyját. «Végre közeledik az idő — írja németül — mikor a katonának alkalmá lesz kimutatni vitézségét». Mikor kell útra kelnie: az az első parancstól függ. Örömmel nézi társait. Ő egészen jókedvű s hidegvérű. Mi van megírva a sors könyvében, nem tudja, de el van szánva, bátran s derekasan megtenni kötelességét. Az eredmény Isten kezében van. «Ki tudja, látlak-e még titeket — így végzi be elmélgését — de annyi bizonyos, hogy miattam sohasem fogtok pirulni». Új-Gradiskáról Péterváradra kell mennie. Minden titokban foly: de ő érzi, hogy futárul kívánják őt oda küldeni. A belgrádi szerencsétlen útközetről kimerítő tudósítást ír, mely sok részben eltérő attól, a mit erre vonatkozólag történelmi művekben olvashatni.

Nem kevésbbé fontosak Lászlónak a következő évről írt közlései is, melyekben Gradiska vívásáról szól. Bámulattal van eltelve a törökök hátorsága iránt, a kik éjjel-nappal tűzben vannak és szilárdul megállják helyöket. «Minden ágyúikat összelőttük — írja 1788. febr. 12-kén kelt levelében — én ma magam ott voltam és láttam azt az erbärmliche Wüsteneit. A kőfalak már le vannak omolva, egyik ház a másik után ég a külvárosban. De a tüzet mindjárt eloltják. Ez a szabadságszerető nép a bombák közé megy, hogy oltsa a tüzet, épen mikor a golyó iszonyúan szétpattan Magukat a kazamatákba vonták s onnan nevetik a mi menyköveinket». Ezután a török-dubiczai szerencsétlenségről emlékezik meg. A második bánati hadosztályból egy zászlóalj Knesovich főhadnagy vezérlete alatt ment e «kövel bekerített kis városba». A törökök azt mondták, hogy megadják magukat, mire a főhadnagy egy csapattal bevonult a kapun. Ekkor azonban a törökök bezárták a kaput s valamennyit lemészárolták. Több, mint kétszázötven ember veszett el ennél az ostromnál.

A félni nem tudó László azonban könnyen ellágyul, főkép ha Ferencz kissé tovább késik a válaszszal. «Egészen megborzad a természetem, — írja — ha reá emlékezem, hogy már hat hét óta nem vettem leveledet. Ok nélkül, tudom, nem történik. Első leveledet a

legnagyobb alteratiók között fogom felbontani. Oh, ha abban ismét olvashatnám, hogy szeretsz és boldogul élsz». Ilyen hangon ír László a csata zajában, az ágyúk dörgése közt, a folytonos éjjeli-nappali munka rövid pihenőjében, mikor Laudont minden órában várják s roppant előkészületeket tesznek fogadására. Mikor aztán Laudon megérkezik: túlárado örömmel tudósítja Ferenczet: «Tiszteletreméltó öreg — kiált fel — valóságos ajándéka az égnek!» Ha szünni kezd az öldöklő zaj: László magányba vonul s a boldogság föltételeiről elmélkedik. Ilyenkor mindig megfordul eszében a Ferencz házassága. Szeretné, ha Ferencz komolyan gondolkoznék erről, mert az a mindig való «igen égés» elhamvasztja az érző szívet. Tudta, hogy már sokan győzedelmeskedtek a Ferencz szíven: de bátyjának nincs elég bátorsága s ez a legnagyobb akadály. Ő, t. i. Ferencz, a hány leánynyal megismerkedik: majdnem valamennyit megszereti s az újabb ismeretség nem törli el az előbbinek emlékét. Aztán practicus tanácsot ad neki, hogy az *utile-t cum dulci* kösse össze, mert ha így nem tesz, menthetetlen.

Mikor 1790-ben a nemzetiség régi tüze fellángol s egy pillanat alatt lepörzsöli a császári intézkedések minden maradványát: László philosoph szemlélője lesz a mozgalomnak s nem tudja igazában átérteni e gyors felindulás okát. Nem csoda. Szlavoniában nem igen sokat tudtak az ország felbuzdulásáról: de hazánknak nem volt valamire való embere, a ki egy szebb jövő zálogát nem látta volna a hazakerült magyar koronában s az azt követő nemzeti ünnepélyekben. László, ki már többször szembe nézett a halállal, egészen furcsának találta a vármegye díszbe öltözött ifjait, kik csak parádéra valók s másra nem. Némi megvetés, vagy legalább tartózkodás olvasható soraiból, mikor örömét fejezi ki azon, hogy Ferencz is a «szabadság ügyében katonáskodik». «Oh Ferencz — kérdi — van-e a ti hosszú nadrágotokban olyan valóságos magyar szív, mint az én bugyogómban?» Az országgyűlést is megrója, melyen oly sokat «veszekednek» s napról-napra halasztják a «legjobb király» koronázását.

De az irodalmi mozgalomnak szívéből örvend. Dicsőíti bátyját, hogy az *Orpheust* kiadja s a balgatóknak bátran megmondja az igazat. Minden számát olvassa, mihelyt csak megkapja s szeretné bátyját össze-vissza csókolni azért az élvezetért, a melyet neki az *Orpheus* okoz. László katona létére is sokat olvas és pedig classicusokat s német írókat. Ovidiust mindig magával hordja, sőt egyik elegiáját megpróbálja le is fordítani s épen oly kíváncsian várja

bátyja ítéletét a fordításról, mint Ferencz a Báróczyét vagy Rádayét egy-egy új művéről. Fordításáról (mely az 58. sz. levél mellett olvasható), maga Kazinczy azt jegyzi meg, hogy «a dicsőségnak ezen útján is arathatott volna borostyánt». Schillernek éppen olyan bámulója volt, mint Ferencz, de mint katoná, nem drámáért lelkesült, hanem a harminczéves háború leírásáért, melyet meg is kezdett magyarra fordítani, de kézírata elveszett. Ilyen classicus műveltségű katoná kevés lehetett abban az időben. Nagyon hízelgett neki társainak az a véleménye, hogy ő philosoph, s valóban nem egy levele mutatja e vélemény igazságát. Élvezzenek mások — írja latinul még 1786 elejéről, ő nem szomorkodik ezen s nem is irigyli, tudván, hogy a ki mások boldogságát irigyli, az maga magát gyöttri. De az álságot, kétszínűséget megveti. Nyílt és szokimondó s igazságát sokoldalú érvekkel tudja bizonyíthatni. Sokat foglalkoztatta az emberek balgasága s úgy volt meggyőződve, hogy az emberek gonoszsága azok esztelenségének következménye.

Ilyen gondolatokkal tépelődik e vitéz katoná. De minél tovább szolgál a katonaságnál: annál többet vesz eredeti könnyed modorából, egyszerűségéből, természetes humorából, sőt testvérei iránti szeretetéből is. 1790 előtt legfőlebb az üres erszény okoz neki némi kellemetlenséget; leveleinek állandó refrainje: «pénzt, pénzt, pénzt!» De már 1790-ben mintha valami nagy változáson menne át, levelei gyérülnek s mind jobban távol érzi magát a szülei háztól. Kevesebbet jár társaságba s keresve-keresi a magányt. 1790 elején írja bátyjának, hogy az emberek inkább untatják, mint szórakoztatják, mivel — úgy mond — «kevés a jó ember ezen az ovál-golyóbison». A katonai élet teljesen átalakítja egész valóját. 1789. márcz. 28-án kelt levelében, a melyben kéri bátyját, hogy látogassa meg már egyszer őt is, ha Bécsben annyi időt tud tölteni, ily hangon ír Ferencznek: «Jőjj, kedvesem, utadon a barátság és szeretet angyalai fognak vezetni, itt karjaim között hosszú útnak valóságos jutalmát veszed . . . Áldásomat küldöm reád, — te engem áldasz és mindkettőnk áldása hathatós lesz az ég előtt és az egek seregei örvendezni fognak barátságunkon». S mikor Ferenczet folségsértéssel vádolja Németh János néhány év múlva, László e szavakra fakad éppen a siránczó özvegy édesanya előtt: «Keine Gnade dem Revoltanten!» Többé hallani sem akart bátyjáról, jöllehet az ő befolyása még legtöbb reménnyel kecsegtethette az édesanyát, hogy fia visszanyerheti szabadságát. A hideg, érzéketlen testvér sokáig nem indult meg anyjuk fájdalomán s bátyja

szenvedésein. Hiába kérte az egész rokonság, hiába a vármegye, mely Ferencz ügyét egészen a magáévá tette. Tán attól félt, hogy saját pályája elé gördít akadályokat? Meglehet. Hanem egyszer mégis meghatották az édesanya könnyei. 1801. áprilisban beadta kérvényét a felséghez, a melyben hivatkozva sok évig tartó buzgó és hű szolgálatára s idős anyja iránti gyermeki kötelességére, a ki Ferenczet oly nagyon szerette s a kinek életét a Ferencz «jól megérdemelt» fogása egészen elkeserítette: a királyi kegyelemtől várja Ferencz szabadságának visszaadását. A kérés teljesült, Ferencz kiszabadult, de a régi szeretet a két testvér között sohasem újult meg többé. Mégis, mikor László 1807-ben, mint a Davidovics-ezred őrnagya meghalt: Ferencz egy szép necrologban rőtta le háláját iránta, a melyben Lászlónak tőle való elhidegülését avval indokolta, hogy ő «katona volt egészen s azt óhajtotta, hogy minden katona s minden katonai legyen. Senkinek nem illett soha inkább szájába, mint neki: Quod sis, esse velis, nihilque malis!»

Kazinczy Ferencz pályájának itt ismertelett első szakában szándékosan mellőztük az ő iskolafelügyelői működését, jöllehet, kivált az Eszterházy Károly egri püspökkel váltott levelei némi alapot nyújtottak volna az evvel való foglalkozásra is. Mivel azonban hivatalos iratai e vállalat I. osztályában, az eredeti művek csoportjában fognak közzététetni: a Kazinczynak iskolafelügyelői tevékenységére szolgáló adatokat ott találja összegyűjtve a magyar közönség.

*

Kazinczy Ferencz hivatalos iratai egy kötetbe gyűjtve a sárospataki főiskola könyvtárában őriztetnek. A kötet a következő címet viseli: «Kazinczy Ferencz hivatalos levelezéseinek maradványai. 1786. Novemb. 11d. oltá 1791. Apr. 11d. A Kassai Tudományos Körület Nemzeti Iskolájának Inspectorsága alatt». Összesen 259 darab írott és nyomtatott hivatalos levelet és kormány-rendeletet (német, magyar és latin nyelven) foglal magában e folio-kötet, mely, sajnálatunkra, e vállalat I. kötetének szerkesztésekor nem állt rendelkezésünkre. A 93. 125. 143. 147. 243. 244. 245. 246. számú levelek másolatait, a melyek eredeti fogalmazványban szintén feltalálhatók e «hivatalos levelezés maradványai» között, együtt találtuk Nagy Sándor hagyatékában. Ezeket tehát közöltük is. Az említett folio-kötet többi darabjait azonban szándékosan mellőzte a Kazinczy-bizottság, úgy lévén

meggyőződve, hogy ámbár Verner Jakabnak három, Ivánkay Vitéz Imrének egy, Vályi Nagy Andrásnak hat darab Kazinczyhoz intézett és 1789-ben s 1790-ben kelt levele a mai burokratikus fogalmak szerint talán kevésbé látszik is hivatalos levélnek: az akkori felfogáshoz mérve s a tartalmat, mely kizárólag iskolai ügyről szól, tekintve, e leveleket a többnyire magánjellegű levelek közé sorozhatónak nem tartotta. Abban állapodott meg tehát a Kazinczy-bizottság, hogy e kötet minden felhasználható darabját egy csoportban fogja közzétenni a Kazinczy Ferencz összes műveinek I. osztályában, az eredeti munkák között, az önéletrajzi dolgozatok függelékeül.

Dr. Váczy János.

Kazinczy — Döme Károlynak.

Jan. 1-jén 1790.

Útnak indítom kedves Dömém, Bácsmegyeimet, 's nem sokára
veszed. De míg hozzád el-érkezik is, lásd mit írtam azon bé-kötött
Nyomtatványban a' mellyet Tenéked készítettem:

Döme Károlynak.

A' melly nyalábot itt veszel, Dömém,
Ha nyugodalmad kedves, hirtelen
Vesd tűzre, másként égni 's sírni fogsz.
Azt nékem Ámor adta, a' ki rád
Hogy meg-szökél előlle — ah balúl
Tevéd azt! — sebző nyilait feni.
Vesd tűzre, — kérlek! intlek! — — hirtelen
El-rejtett méreg az! Pandórai
Szelentze, melly a' meg-nyitásra tsal,
De majd, ha engedsz, befut mérgivel. —
Ő tsak vesztedre vágy! Nem esmered
Te még haragját. Kedvezése is
Kegyetlen. Álnok, bosszús, és hazug.
Meg-tsalt az álnok engem is: Pedig
Én nem kerültem a' rab-lánczokat,
A' mellyeket rám füze Czenczije:

'S mind azt szenyvedtem a' mit Bácsmegyeym
 Inséges örvényjében szenyvedett.
 — Szökött! hát már Te mit várhatsz, ha majd
 Nyalábom által el-szédítve, a'
 Ki-tett keleptze mélységebe buksz?
 Vesd tűzre, mondom, ajándékomat!
 'S átkozd, 's kerüld a' repdeső gonosz
 Jelent! — Őt véled én is átkozom:
 De ah! ez a' szív égni 's sirni kész,
 'S örökre hordja — 's önként — lántzait.

Kazinczy.

Minap vett hexameteridet könyv nélkül tudom, és vele sokak előtt ditsekedtem. Hála az Isteneknek, én tehát alkalmatos vagyok kedves indulatokat gerjeszteni; és érezni is. A' Te soraid valóban igen szépek. A' gondolat, festés és az clevenség, a' mellyel a' gondolat és festés elő adattatott, igaz, és jobbíthatatlan. — Be jó festés a' kezeket akarni el-rontani, vagy minthogy azt nem tselekedheti, esedezést, — Istenekhez való esedezést adni a' levél szájába — — — Azután minden recapitulaltatik: Gyenge vagy — — — Az egek meg nem hallgatnak, — — — 's tsak az utolsó sor az, a' mellyet másként óhajtanék. Tsináld-ki magad, ha méltónak ítéled követni tanácsomat:

Vig az idő 's nyájas, siet a' szép Czenczihez.
 Engemet ah! — — — engemet itt hágy.

Miólta haza érkeztem, semmit sem tsináltam a' verselésben, ezenkívül:

Der dichtende Knabe.

1.

Flieh nicht den Amor
 O zarte Schwester!
 Flieh nicht den Amor,
 Er fängt dich doch.

2.

Ich roch im Garten
 An einer Nelke,
 In derem Schoosse
 Der kleine sass.

3.

Mit ihren Düften,
Den süssen Düften,
Die mich verzehrten,
Sog' ich ihn ein.

4.

Ich armer Knabe,
Wer kann mir helfen,
In meinem Kopfe
Ist er nun Herr.

5.

Und dieses Liedchen —
Klein, wie er selber —
Ja, dieses Liedchen
Ist schon von ihm.

Superint. Götz.

A' gyermek Poeta.

1.

Ne fuss el Amor
Elöl, kis Erzsí!
Mert ő akarmint
Futsz, megragad.

3.

Nem láttam én azt!
S szegfőmnek édes
Szagával együtt
Fel-szívtam őt.

2.

Én tegnap egy szép
Szegfőt szakaszték,—
S képzeld! — az álnok
Abban feküdt.

4.

Ki szán-meg engem,
Kis gyermekeket már!
Bódult fejemben
Most ő az Ur.

5.

S im e kis ének —
Parányi! — mint ő!
Ez a' kis ének
Már tölle van!

Ölelem általam szívesen betsült Társaidat, Fehér, Török, és
Tsergits Urakat. Részeltessetek hazafiúi munkátokban addig is, míg
nyomtatásban olvashatom.

Barátod:

Kazinczy.¹

[Eredetije a sz. Benedekrend pannonhalmi könyvtárában.]

¹ A kelet mellé Döme ezt írta: «Vettem 6-ik Januar 1790.»

280.

Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek.

Uj Gradiskán 9-dik Jan. 1790.

Kedves Ferenczem!

Kassáról írott két rendbéli Leveleidet itt a napokba egyszersmind vettem. Valósággal nagyra vitte az Isten a te dolgodat, noha mind a két tudósításodból nem láthatom által, mire: — téged az 1500 ft anyira distrahalt, hogy az Officiumodat meg írni el felejtetted, és csak anyit tudok, hogy Visitationaid vagynak, a kiknek te 1500 ftért ismét Visitationa fogsz lenni — Dieses also per Nachtrag —

Én már jobban vagyok, de nem egészen jól; eszem-iszom — de a levegő eget meg nem tűrhetem, mindazonáltal még is 4 vagy 5 nap mulva a Statiómra ki megyek — Kevés a jó ember ezen az oval Golyóbison, és az, a ki a Jóságnak valóságát egész erőben érzi, el ragadtatik, ha egyszer talál. Pogejáról ide jövet egy Kapitány, a ki tsupán a Gagijából magát és két Leány Testvérít igen bethűltessen tartya, Asztalához vett: ez a kis boldog Familia — (glücklich, wenn dem armen Hauptmann ein Unglücklicher Ritt nicht den Bruch zugezogen hätte, wodurch er nicht nur ein Ganzer Invalid — sondern auch ein stäts kränklicher Mann wurde) engem méltónak tartott in ihre Zahl zu nehmen, und ich bin wirklich bey ihnen so, wie zu Hause. Der Hauptmann heisst Götz, den künftigen Früh Jahr gehet er auf Oedenburg, passirst du einmahl durch diesen Ort, so vergesse nicht einen so Rechtschaffenen, Gelehrten und Geschikten Mann zu besuchen.

Levelednek vétele előtt én igen nagy Ambarába voltam, mivel az édes Magyar Hazából October óta semmi tudósítást nem vettem — Az Aszonynak egy nihányszor írtam, Klárinak egyszer, de egyik sem felel.¹ Ha reménység a meg jobbuláshoz nintsen, szabadon (ez a kemény iskola vagy el töri, vagy meg görbíti), de ha még reménység van, szaladjon, mind attól valami fejér, nur der Eingeweihte kennt die Geheimnisse dieses — — — Lebens Ezen kívül is most

¹ E szó után másfél sor olvashatatlanul ki van törölve.

nints annak ideje, hogy valaki a zászló alá szaladjon in 1-ten Feldzug ja — er könnte jetzt, wenn er brav wäre, Lieutenant seyn — so ist aber nichts — Az el kezdett dologhoz sok szerentsét; tudósításodat várom — Ély igen boldogul

László mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 8r. 2. sz.]

281.

Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek.

Kuttenberg 14-dik Jan. 1790. [?]

Kedves Ferenczem!

Két rendbéli Leveledet együtt vettem — az egyiket az Aszony által küldött 100 ftal, a mely nem későn jött, mivel a mostani Substantiam 45 Aranyból áll, a melybe fojtatott követségedért tsókollak. A másikba pirongatózol, de, lelkem, meg botsáss — Es war nicht übel gemeint. A mi az első punctumot illeti, azt in statu quo hagyom; a másiról pedig mentségemre enyit — Es ist mir geschrieben worden, dass der eine lang, hager, garstig wie ein Heugeigen sey — Der andere aber ein schönes liebes Kind — Ich also, der schon so lange von euch entfernt bin, konnte nichts vermuthen, als dass die alten umstände sich verändert hätten und schrieb das, was dir, und vielleicht auch mir übel genommen wurde, welches ich aber nächstens gut machen werde. Wie unübersehbar sind die wege der Politique — schade, das man bemüssiget ist so oft auf rechnung der Wahrheit ihm Weih-Rauch zu streien, und doch noch zurletzt übel ankömmt. Gálszétsből írt Leveledre mindjárt feleltem — O, Lelkem, nem gondolhatod te azt el, mitsoda gyönyörüségemre vólt nekem ezen Leveled, a mely engem Kassára, Gálszétsre, reád és azokra a boldog időkre 85-be olyan elevenen emlékeztetett. Az Orpheusodat olvastam, a Völtérről írott darabodat betsüllöm, és kivált annak örülök, hogy a Balgatagoknak az igazat egyenessen ki mondád — A Philis és Demophoon darabja igen igen szép — B. Rádaynak, neked és ennek a Poetának a Versificatiotok leg szebb. Magyarokról tudakozódl — Itt van két B. Wesselényi Kolosvárról. Mind a kettő igen derék gyerek — Az egyik ugyan inkább a passivus Emberek közzé tartozik,

ez az én Hadnagyom — A másik egy igen Virgonez gyerek. Aufgelegt stets zum lachen. A Moort magyarra fordította és igen kívánná neked fel küldeni — de ideje nints reá, mert szüntelen forog; jövő Őszel meg esmerkedtetem veled — mert ő azt meg érdemli. Ezen kívül van még egy Ratonyi nevezetű Szathmár Vármegyéből — Ketskeméten tanult, és egészen Ketskemét, azon kívül hogy tsinos — Ebből a leg jobb ember és a leg jobb Katona lehetett volna, ha Ketskemét által nem negligáltatott volna. So aber ist er das ware bild eines Rothen, unertzogenen landsmanns — Kuttengergről a múlt Holnapba egy egész levelet írtam, a melyel, reményilem, Contentus leszel — A jövő héten Prágába megyek és magamat festetem, a honnét többet.

Aláírás hiányzik, már a levél utolsó öt szava is a levél szélére van írva.

[Eredelije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 8r. 2. sz.]

282.

Szirmay Antal — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

Teljes bizodalommal való

Drága Nagy jó Uram Eöcsém!

Ma vettem becses levelét; 's imé felelek! Ányosnak kívánt verseit által küldöm, még pedig magam le írtam. Mert annyira kedvellem ezen vers szerzőt, hogy mindég írhatnám, olvashatnám munkájit. Az eö elmés találmányi, szép hasonlatossági, fontos szavai, gondolatnak öszve foglalási. hazájához nagy szeretete valóban meg becsülhetetlené tészik.

Által küldöm némely elmés gondolatoknak általam lett öszve szedését, melyekből ha valamit ki szedhet Nagy jó Uram Eöcsém, nyereségemnek tartani fogom, akár Orpheus nevezetű holnapos írá sokban, akár Helikoni virágokba. De kérem, hogy ezen Könyvem ell ne vesszen, pro 1-a Febr. a. c. vissza küldetessen, azon Táblabéli Tiszt által, a' ki Kassára fog menni füzetésünkért, és Nagy jó Uram Eöcsémnél jelenteni fogja magát.

Által küldöm Magyar Geographiára szolgálható öszve szedéseimet is más Könyvbe. Ez tovább ottan ell lehet, és Vályi Ur is

hasznát veheti. De ez is, kérem, ell ne vesszen. öszve ne piszkol-
tassék, és nékem vissza küldessék. Szeretném, ha Zemplény Vár-
megyét rövideden különösen ki adná Nagy jó Uram Eöcsém. Mivel
erről sokat öszve szettem, csak rendbe kell hozni. Még küldök felöle
egy különös írást nem sokára, melyet Szentiványi akkori Fő Ispá-
nyom parancsolatlyábúl eő Fölsége számára különösen készítettem,
a' mennyire azon írás Vármegyénknek természeti adományait, és
azoknak miképpen lehető javításit illeti. Ez különösen Nagy jó Uram
Eöcsém czéllýára fog szolgálni. Illik is: hogy Uram Eöcsém, mint
hogy ezen Vármegyet különösen ki adgya, mások is talán tölünk
vesznek példát. Kár is volna ezen öszve szedéseknek köz jóra ki
nem bocsájtatni.

Kovachiesnak sokat küldhetnék én is, Fejérváry Károly Úr is,
de ki fogja írnya, több 300 Árkusnál.

Utólyára megint kérem Uram Eöcsémet: hogy ne Románokat,
de valóságokat írjon. Nem csak férfiak, de aszszonyaink is jobban
fognak rajtok kapni. Ne nézzen más nemzeteket. Azok már minden
valóságokból ki koptak. azért írnak Románokat, ez csak a' külső
írók eszének viszketsége. De szegény Nemzetünknek még tulajdon
nyelvén Historiája sincsen. Ajánlom Pálma fordítását. E' mellett az
Nemzetünknek betegsége, hogy mindenkor meséket szeretett írkalni,
mint Hallernek az Hármass Historiája, vagy öreg Patainak az Indu-
sokról ki bocsájtott meséji. Ezen betegségből Nemzetünket ki kell
gyógyítani, nem pedig régi rossz ízlésébe meg gyökeresíteni eőtet.
Ide nem értem pedig a' jó verseket, és szép gondolatokat. Mert a' ki
ezeket nem szeretné, az ember se volna.

Mely Vármegyének hibázna czímere, azt Originalis pecséttyébe
meg küldhetem. Ilát Egyetlen egy Fridriknek munkájit miért nem
fordíthatnák Magyarra? De most csak Pálmát, és Zemplény Vár-
megyét ajánlom. Csak olvassa ell róla tett jegyzéseimet [az] által
küldött Könyvbe, és akkor tégyen ítéletet, nem fog é szolgálni mint
nékünk, mint Megyénkbeli familiáknak díszire? és magamat is attya-
fiságos szívessegeben ajánlván, maradok

Nagy jó Uram Eöcsémnek

alázatos szolgája 's
baráttya

Eperies 16-a Januar 1790.

Szirmay Antal ímp.

Vitéznek az ajánló levelére tett feleletére-is boszonkottam. Zemplény Vármegyei helységeknek birtokossai már nagyon változtak, úgy Nagy-Kövesdöt már én egészszen, Kis-Kövesden harmad részt birok, Ujhelybe pedig csak szőlőket.

Jó volna [a] Geographiába minden helység után vetni az Familiát, mely róla neveztetik. Sokat Bél Mátyásból is ki lehetne szedni.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 964.]

283.

Kazinczy — Kovachich Márton Györgynek.

Verehrter!

Ich habe an Herrn Wagner 20 fl. übersandt. — Wenn Sie an ihn mein Freund auch hinführo etwas zu schicken haben werden, so adressiren Sie sich grade an Ihren Sie so unendlich liebenden Orpheus. Ihre Absicht ist patriotisch, und bei dieser Betrachtung kann Orpheus so lang sein Beutel nicht ganz leer ist, nie die Consignation von den Büchern, die bei ihm abgelegt sind, nie das Conto darüber in die Wagschal legen, ob er nicht etwa etwas über den Preis der incassirten Bücher ausgeben würde.

Ich habe mein Quartier verändert: ich habe meine Visitatoren in ihr Amt eingeführt, während meiner Wiener Reise unerledigt gebliebene Aufträge nachgetragen, bin in Assambleen und Opern u. Bällen, zwischen Eurydiceen gewesen, — was Wunder also, wenn man einen lieben Freund vergisst. Nein, mein theuerster! Vergessen nicht, allein ich bin doch strafbar, dass ich Ihnen so spät antworte.

Meine Rede, wovon ich in dem Briefe, den ich Ihnen von Regmetz schrieb, ist gedruckt, u. da Sie mir wegen den Hofrath Trstyánsky nicht schrieben, die Zueignung an ihn weggeblieben. Ich will sie samt dem Orpheus, dessen 1. Heft schon bald fertig seyn wird, Ihnen mittheilen.

Heil. Dank für die Abdrücke von Pálffy. Aber, thun Sie das mein Theurer, was ich Sie bitte! Schicken Sie Pálffys Platte dem Mark nach Wienn, u. lassen Sie für meinen Orpheus 500 Stücke drucken. Das müssen Sie mir nicht abschlagen.

Weiter: Mein Bild zum Stechen ist beim Adam. Er will 25 #. Und da wär ich Narr, wenn ich so viel auswerfen wollte. Nun sind

wir aber in der Sache, u. Sie müssen mir helfen. — Schreiben Sie also an Adam, u. sagen Sie ihm, dass Sie unmöglich über 8 # für eine Platte geben können: dass Sie ihn also bitten entweder wohlfeiler das Bild zu stechen, oder es dem Mark zu übergeben. — Sie mein Freund! können ihm das mit mehr Anstand schreiben, als ich; nachdem es einleuchtend ist, dass ein Author, der so viele Ausgaben hat, dies weniger thun kann; als selbst dieser der gestochen wird. — Wenn Sie nun dies schreiben, so schick ich die 32 fl. an Mark u. er sticht mir das Bild.

Adieu! Gott segne Sie für Ihr mich so zärtlich liebendes Herz.
17. Jan. 1790.

Orpheus.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. L. 43.]

284.

Gr. Széchenyi Ferencz — Kazinczynak.

Béts 20. Jan. 1790.

Bizodalmas Nagy, s Kedves Jó Uram,
assessor és Director Uram!

Botsássa meg az Ur, hogy Egészségtelen állapotom miatt később felelek az Urnak betses Levelére, a melyből örvendezve megértettem Orpheus Nevezetű holnapos Irásának ki adását, ohaitva pedig kívánom, hogy az Urnak dítséretes, és hasznos Igyekezete feltett Tárgyát elérje, a melyre bizonyoss Reménséget nyújtanak az Urnak eddig is köz haszonra botsátott több rendbéli helyes Munkái. A fenn nevezett Irásból egy Nyomtatványnak hozzám küldését igéri az Ur; ez által hozzám mutatott Szivességét az Urnak nagyra bötsülöm, és köszönöm. Nem is kétlem, sőt meg vagyok győztetve, hogy Gróf Pálffy eő Excellentiája is, a kinek igaz Magyar szívét jól esméröm, nagyra fogja bötsülni, és szívesen fogadni néki szöllő Dedicatióját.

A Magyar Literaturának hasznossabb, és helyessebb elő mozditására, és gyarapítására tzelozó Projectumárul is tészen az Ur emlékeztett kedves Levelében, bizonyára ohaitva várom annak el végezését, és bé mutatását, hogy annál hamarebb az szerént Hazánk-

nak Ifjusága nagyobb köz haszonnal neveltessék, és a Magyar Literatura elő mozdítassék. Referendarius Pászthory képét Copiroztatásra szivessen oda engedem, sőt örvendek, hogy mások is kívánnak gyönyörködni azon Érdemess, és Jó Barátomnak képe szemlélésében. Rendeljen tsak az Ur Képirót, a kire a le festés bizatassék.

Tapasztalt szivességébe ajánlott maradok minden betsülettel, és szivességgel

Nagy Jó Uramnak

Igaz, kész szolgája s szivess
Tisztelője

Széchény Ferencz.

Kivül:

à Monsieur Monsieur François de Kazinczy Inspecteur des Ecoles
Nationales p. Pest, Caschau.

Zárlatán piros viaszpecsét.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 188. sz.]

285.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Kedves Arionom! ¹

Én neked azt írtam minapi Levelemben: hogy azon legyetek, hogy a' Magyar nyelv helyre álljon a' Publicumokban. Voltam én azonn ezen N. Vármegyébenn is: de ezt a' helyes ellenvetést, hogy most éppen sürgetjük régi Jussainknak helyre állítását, mely közé való volt indirecte az is, hogy mindenek Deákul menjenek: most tehát ellenkezőt tsínálnak, ha a' magyart amplectálnánk, sumpto exemplo a regio rescripto; nem tudták a' Status et Ordinet meg fejteni: holott azt egy vigyázó Notarius ilyen szépen el mellőzhette volna: hogy mivel Felséged meg vigasztalt, mikor magyarul írt, mi is most magyarul felelünk; és ha éppen Felséged a' Deák nyelvet nem szenvedheti, meg-tartjuk a' magyart addig, míg az Ország gyü-

¹ Kazinczy az *Arionom* szót, mint a mely Horváth classicus neve volt, áthúzta s *Orpheust* írt helyébe.

lése valamit bizonyosra határoz: azomban ez így is jó van: Igen nagy része veszne el az Eruditionak, ha ötven-hatvan esztendő múlva senki sem tudna közülünk Deákul. — Ti igen jó helyenn állatok; hallom, hogy a' múlt Generalis gyűlésekben is semmit sem ajánlottatok; és így most úgy tselekedjete, a' mint leg-jobb.

Nehezen reménylhetem ugyan: ha ott is úgy sürgettetnek a' gyűlések, hogy Levelem olyan korán találjon: a' mikor éppen hasznát veheted; de azt csak reménylem, hogy az egész Districtusban öt hat nap alatt meg nem esnek a' gyűlések, neked pedig per Inspectoratum, vagyon a' többi Vármegyékkel is esmeretséged: és így, a' mint én ezen acclusumot ¹ neked, Atyánkfiainak meg-egyezéséből, 's nagyobb részént azoknak munkájából küldöm: úgy te igyekezz e' részben is olyan hazafi lenni, a' millyen igaz tag vagy mind kint, mind belyebb.

Többire hogy most, leg-síjetőbb órámban, valami ide nem tartozót írjak: ne kivánd; fogja ezt nem sokára követni más levelem: addig rendbe szedem az eszemet.

Csapodi csókol: 's többek is olyanok, a' kik soha sem láttak — Isten hozzád.

Kapos Vár, 21-a Jan. 1790.

Arion mp.

Extractus.

20-a Jan. 1790 in Oppido Kaposvár tenta generalis Congregatione Comitatus Somogyiensis.

Gratias agunt Status et Ordines, quod eosdem sancto verbo regio certos reddere dignabatur Sua Mattas generalem Regni Congressum indicendum, Sacram Suam Personam coronandam, gravaminaque Regni tollenda iri, quodque benignum hocce rescriptum vernacula nostra materna Lingua expedire dignata sit, quo exemplo moti SS. et OO. humillimum suum rescriptum aequé vernacula Lingua submittunt, orantes tamen, ut cum reliquis antiquis constitutionibus, hoc quoque restabiliatur, quod tractentur omnia idiomate Latino, quo actu modo realiter inviavit etiam generalis haecce congregatio, tam fungentem Supremum quam et Vice Comites hujus Cottus. interim

¹ A levélhez ragasztott mellékletet.

Benignae assecuratoriae Mattis Suae Sacratissimae quod ut primum pax undique fuerit confecta, se inaugurari; Diaetam celebrari, ibique gravamina Regni reassumere et cum statibus de felicitate Patriae procuranda conferre velit; tam late patentes sunt; ut si Deo ita volente Bellum per plures annos duraret vel novum inchoatum fuerit, plurimi ex statibus felicem hanc Epocham nec supervicturi essent: cum itaque

Notum est ex Patriae Historia: quod plurimi generalis Regni Congressus, et inter reliquos nondum oblivioni datus Congressus anni 1741. quin et nonnullae Regiae inaugurationes, vel imminente, vel inchoato, vel perdurante Bello, a Regibus Nostreis Suae Maiestatis Praedecessoribus indictae, et celebratae fuerint: liceat itaque Suae Matti supplicare: ut non obstante strepitu Belli juxta morem Antecessorum suorum generalem Regni Diaetam illico indicere¹ et cum fidelibus suis Statibus de reducenda et concilianda felicitate Patriae consilia conferre dignetur.

Usque vero etiam, Donec petita Diaeta suo modo indicetur; quae Prae ceteris gravaminibus, jam alioquin Suae Maiestati reiteratim propositis, superato urgentiora essent: prout se per patentes perque mandata inducta habentur, ita verbo uno regio tollere dignetur. Sunt autem quae fideles SS. et OO. Prae reliquis nunc statim tollenda de genu supplicant sequentia.

1-o. Corona Regni pretiosissimus Thesaurus, regno restituatur, custodes Coronae constituentur.

2-o. Donec in Diaeta celebranda Palatinus eligatur, Judex Curiae qua prima Persona, in antiquam et integram activitatem restituatur, prout et Banus ac Tavernicus, reliquique Barones Regni, et Prothonotarii etc. Primati et Jurisdictio et dignitas antiqua restituatur.

3-o. Cancellaria et Consilium Regium in antiquum pedem restituantur, eisque mandata et patentes, legibus difformis expedire licitum non sit, at si ne fors expedirentur, ea obligatoria non sint, ad omnia Dicasteria, nobiles Patriae filii adplicentur; Camera regia a Consilio sequestretur.

4-o. Commissarii Regii tollantur: Suppremi Comites ad activitatem Residentiamque lege defixam reducantur.

¹ Az eredetiben is bézag.

5-o. Comitatus Congregationes sigillaque antiqua, ac Restaurationes servandi activitas restituatur: Officiales Comitatus eligantur ex Possessionatis nobilibusque etc.

6-o. Abolito novo ordine Judiciario et Sanctione Criminali, utpote propter reliquos novos Praecipue Praerogationibus Nobilitatibus nimis Praejudiciosa, antiquus ordo Judiciarius ex integro reducatur.

7-o. Capitula et Status Ecclesiasticus, in suis Praerogativis partim conserventur, partim restabulantur.

8-o. Capitula, Conventus, et omnia loca credibilia, ad extra-ditionem et translationem Documentorum Publicorum et Nobilitatorum nullatenus adstringantur, Tabula provincialis cassetur.

9-o. Dimensio, tam nobilitatem, quam Contribuentes, adeo pre-mens, sed et aerario, pro modernis praesertim circumstantiis valde onerosa, sufferatur, adeo, ut acta omnia amnistientur, pro irritis declarentur, ut nullo unquam tempore usus certo haberi possit (qua et legibus Praejudiciosa et omnino inutilis).

10-o. Bona Fundationalia non incamerentur.

11-o. Usque etiam dum de Systemate Studiorum aliquorum diaetaliter concludatur; didactra tamquam tacitum contributionis genus sufferantur.

12-o. Usque Diaetam nulli Ordines religiosi sive in toto, sive in parte sufferantur.

13-o. Visitationes Tricesimales novae in gremio Regni institui solitae tollantur.

14-o. Jura Regalia Dominorum Macelli, Braxac, Ustrinae crematoria et Educelli Salva et intacta relinquuntur.

15-o. A Conscriptionibus qualicumque nomine vocitatis investigationibus aliisque actis Publicis, ad quae status militaris antea non applicabatur, verum modo, controleriae instar Magistratui associatus erat, in futurum amoveatur, nullus eorum in Politicas Jurisdictiones influxus fiat, nulla per eos executio adversus nobiles instituatur, Nobiles non citati, non auditi, non convicti, in rebus suis non turbentur; Patriae leges in vigore maneant, Populares conscriptiones, domorum numerationes velut illegales simpliciter cassentur.

16-o. Limitatio omnium objectorum Limitationi Publicae sub-jectorum statim restabliatur, ejus sublatione tam nobilitas, quam contribuentes miserrime premebantur.

17-o. Repartitio frugum et qualiumcumque subsidiorum non introducatur: verum juxta Leges regni, libera nobilibus, rebus suis utendi fruendique potestas in salvo relinquatur.

18-o. Usurae per patentales introductae tollantur, et leges circa hoc meritum conditae observentur.

19-o. Nec deperditarum, nec oneris Quarterialis, nec ullo denique sub titulo, Contributio extra Diactam augeatur.

20-o. Salis pretium, cujus illegalis elevatio, et Contribuentibus ingens damnum adfert, et Nobilitatem, de lege ab omni Contributione immunem, premit, ad antiquum statum reducatur.

21-o. Circa Tirones statuendos pro casu necessitatis norma art. 63. 1741. observetur.

22-o. Libera migratio Colonorum immediate sistatur — Venatio legi accomodetur.

23-o. Quoniam experientia teste, maximae innovationes et cessiones Legum et Jurium nobilitariorum per peculiaría mandata et Patentales introductae sunt, hinc legibus Regni, avitisque Privilegiis Praejudiciose nunquam expédiantur, expeditae nullum obligent. Haec sunt etc. etc.

NB. Ez a' Deák Originalisból vagyon extrahálva; nem éppen tökéletesen; de a' veleje itt van: modificáltatott valamennyire, mind a' Deputatióban, mind a' 21-a continuált sessióban; és magyarul rendbe hozatván, tellyesen representáltatik, és egy kitsínyt keményebb értelmű stílussal — mivel arra most a' Magyar Magyarúl Dolor ipse disertum fecit.

Ovid.

Kivül: ¹

de Veszprém à Monsieur Monsieur François de Kazinczy per Bude à Cassovie.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 185. sz.]

¹ A levél zárlatán piros pecsét. A latin szöveg tele van rövidítésekkel, melyeket nyomtatásban lehetetlen híven visszaadni.

286.

Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek.

Kobas 22-dik Jan. 1790.

Kedves Ferenczem!

Utolsó Leveledet, a melybe a Házasodásról olyan nagyon panaszkodol, éppen akkor vettem Uj Gradiskán, a mikor onnét ide indultam. Ménkü Portéka ez a Sclavoniai Hídeg — Az Orvosság keveset használt. Eine Erschütterung und Electricitisirung des ganzen Körpers war es, was mich auscurirt hat — Egy valóságos Charlatan jött ez előtt két héttel hozzám, minek utánna Természetemet és Temperamentumomat csak a látásból describálta, azt mondta, hogy Jungfer Betegségbe vagyok. Erre úgy meg ijedtem, hogy az egész Természetem, Vérem és Elmém uj utat vett magának és ettől a szempillantástól olta jobban vagyok. Der Menschliche Körper ist nicht aus zu studieren, und die Arzeney Kunst bleibt immer in [den] meisten Fällen ein Blictri — Te eddig Bécsből Levelet kaptál, és talán már a harmadik égbe vagy Sz. Pállal — én sok szerentsét kívánok, és Leveledet 's tudósításodat óhajtvá várom.

László mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 8r. 2. sz.]

287.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

ARANKÁT

Szerzetes Barátja ORPHEUS
szent tsókkal öleli.

Érezd szentül szeretett Barátom! érezd mennyire ragadott el azon támadott örvendezésem, hogy téged nem csak Barátomnak, hanem szerzetes Atyámfiának szólíthatlak. Az a' szent öröm. a' mely indulatosan szorítana, ha ölelhetnék meljemre, meg-némít; nem tudok egyebet mondani, hanem hogy -- szeretlek.

Én a' Miskólczi virtuosus Cosmopoliták Tagja vagyok. [] mind azáltal dolgozni régen meg szünt; mert Előljáró Atyatokfiai el-szeled-

tenek, és a' Fejedelem rendelete gátlást vetett barátságos össze-gyűléseinknek. Azólta munka és nélkül vagyok.

Horváth Ádám is Barátunkká leve. Pesten vétetett-fel 19-a 9br. 's én őt (szokásból ki ment rendtartásunkhoz képest) Árionnak neveztem. Ő minden tekintetben érdemes szorosabb szövetségünkre.

Küldöm a' Museum 3-dik darabját. A' negyedik most van sajtó alatt.

A' Generalis Gyűlése Abaújnak Magyar tüzzel mene végbe. Nem adunk életet, míg szabadságaink helyre nem állítatnak.

Barátom! hivatalbeli dolgain vonnak-el, és félek hogy ha még többet írok, mindenem itt marad. Szorúlj meljemre, és fogadd el szent tsókomat.

Kassán 57 — $\frac{25}{I}$ — 90.

Orpheus.

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

288.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Érdemes Barátom.

Bétsből lett meg érkezésem óta, az az Xbernek 4-étől négy levlelem ment-el hozzád, ha tudni illik az Wálynak indulása közben el nem tévedett, a' melly még indulása mellett is meg-botsáthatatlan vétek volna. Egy postán, említem, két levelet tettem útnak; 's e' szerint reményilem, hogy azokat vévén, barátságos aggodásaid el-múltak.

Közlöm itt egy német *szóllásomat*. (Valamiként a' *szóllóktól* kellene az oratiót le-vonni, mert *Beszéd* egyebet teszen.) Ez itt nagy figyelmetességet nyert azok előtt, a' kik itelni tudnak. Leg-alább azt, a' mit a' Magyar Nyelv és az iskolai fenyték felől mondtam, véletlenül, váratlanul vette a' Világ. — Most nyomtatattatik a' Magyar is, mellyel hasonlóul fogok szolgálni, 's engedelmet kérek, hogy erszényedet ki-váltásával terhelem.

A' *Hess madár hess!* Orpheusomnak 31. és 32-dik lapját foglalta-el. Pénteken corrigáltam azt. E' héten vagy leg-feljebb a' jövőn kész lessz az egész heft Januariusra, mellyet Rájnis után D. Földi javallására Vizöntő havának neveztem. Akkor azonnal meg-küldöm, Juliának 2. árkusával együtt, kit az aprilisi Debretzeni

Vásárosok által venni fogs bizonyosan, postán azon kívül kapván egy nyomtatványt.

Én most egy új munkához fogtam. Diogenesnek Dialogusait, melyeket Wieland Consiliarius Σωφρωνος πατριμενος nevezet alatt ada-ki, le-fordítottam. Ez a' kis könyv tele van életre való philosophiával; noha valóban *meg-őrült ember* munkájának neveztetetik.

D. Földi D. Weszprémi Urnak leányát el-jegyzé; ezt írta reá:

Örömmnek gyönyört hajnala tetszik, stb.¹

Én ilyen exsultatiót még sem írhatok. Én még is tsak a' sóhajtozásait esmérem a' szerelemnek. Öllelek 's esedezem igen betses barátságodért.

Kassán 26. Jan. 1790.

Kazinczy.

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

289.

Kovachich Márton György — Kazinczynak.

Ofen den 29-ten Jänner 1790.

Würdigster Freund!

Zuerst habe Ihnen zu berichten, dass Ihnen Ihre Reise-Kosten bey 1000 ft. bereits angewiesen worden sind, nur müssen Sie [sie] in der Zukunft nicht so lange anstehen lassen, weil man sich bey einer angewachsenen Summa leicht schreckt, also wenigstens alle viertel Jahre. — Ich danke Ihnen, dass Sie dem Wagner 20 fl. angewiesen haben, das wird seinen Fleiss schärfen, den ich jetzt wirklich brauche. Meine Geschichte der ungarischen Landtagshaltungen wächst zu einer unverhofften Vollständigkeit, ich werde sie vermuthlich wenigstens in 3 Bändchen theilweis herausgeben nach den Epochen der einheimischen, Vermischten und Oesterreichischen Königen, wünschte, dass ich etwas hiezu von den Reformirten Professoren zu Patak und Debreczin erhalten könnte, unter denen, wie ich höre, viele geschickte Männer sind, die aus den zahlreichen Bibliotheken vieles

¹ L. az I. kötet 537. lapján.

aufsuchen könnten besonders aus Handschriften, sie sind aber nicht communicativ, und ich muss höchstens in 2 Monathen mit dem ersten Bändchen fertig werden. Regales, durch welche die Stände auf die Landtage beruffen wurden, habe 70. und wünsche alle per extensum zu erhalten.

Sie schrieben mir im ersten Briefe von 200 Abdrücken des Pálffy, ich habe 300 geschickt, — den 25. Jänner habe die Kupferplate nach Wien dem Mark zugeschickt und hoffe die Abdrücke bald zu erhalten, — dem Mark sowohl als Adam habe wegen des Porträts so nachdrücklich und überzeugend geschrieben, dass ich an gutem Ausgang gar nicht zweifle, wenn der Adam nur noch nicht die Arbeit angefangen hat, wir folglich spät kommen; Adam arbeitet vortreflich, seine Punktirung macht aber Mohren Köpfe, darum bin ich dieser Art nicht gar hold, Marks Arbeit ist reinlicher, und ist mir mit 8 # lieber, als jene mit 25 #.

Terstyanszky hatte ein wenig Bedenken mit der Rede, von einer Seite war ihm lieb der Antrag eines solchen genies, von der anderen livor invidia odium, und die jetzigen Zeitläufden — den nodus haben Sie gut durchgehaut, und ich wünsche sowohl Ihrer Rede als dem Orpheus unsern Landsleuten bekannt zu werden.

Ich bemerkte an Ihrer Stirne, dass Sie etwas melancholisch gewesen sind, tröstete mich aber, dass es nur kurz nach der Krankheit sey, aus Ihrem Schreiben finde ich, dass Ihr Geist die vorige Munterkeit erhalten habe, welches mich unendlich freut. — Mit dem Gelde für das Porträt halten Sie wenigstens so lange zurück, bis ich Ihnen wieder schreiben werde, erstlich wissen wir noch nicht, wer's und wie theuer stechen werde, und dann werden wir leichter die Rechnung machen, weil ich es selbst bezahlen werde. Sie würden darüber hertzlich lachen, mein schätzbarster! wenn Sie wüssten, wie meine Finanzen stehen, da ich oft kaum so viel bei der Hand habe, als die Küche täglich erfordert, nur spes alit Agricolas, bey meiner gänzlichen Erschöpfung hoffe doch und weis nicht was, oder woher, kein Gewinn ist nirgendsher, und eben so wenig Unterstützung, noch weniger Hoffnung einer Beförderung, wo mehr Besoldung wäre, nachdem das Hauptarchiw, Gott sey dank, kein Anstoss mehr seyn wird, wobey ich zweymal meine sichere Hoffnung verloren habe. — Die Ausgaben vermehren sich täglich, könnte ich nur 600 fl. dem Buchdrucker auszahlen — aber es wird doch geschehen und ich

habe täglich grössere Lust zu arbeiten — Leben Sie recht wohl, der höchste Baumeister soll Ihre Gesundheit erhalten!

Ihr Kovachich.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

290.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Szántód 29-a Jan. 1790.

Itt van a' magyarázat! melyet kívánsz tőlem, kedves Orfeusom! Pestről írtál egy Levelet 25-a 9bris; másikat Kassáról 5-a 10bris, mindenikre feleltem: ez van hátra, melyet írtál 5-a Jan. és a' melyben panaszkodol, hogy semmi Leveletem nem veheted. — Nem tsak — nem azért nem írok, hogy nem szeretnék, sőt valósággal sokat is írok, mert igen szeretlek; tudom hogy ha ebben vagy akarmiben történne is vétenem ellened, sok bűneimet meg bocsátanád, mert igen szeretlek.

Batsányi meg-botsáthatatlanul vétkezik, hogy reám haragszik: tudja ő azt maga is, hogy az én Poetai kedvem többet ér az övénel; sőt azt is, hogy noha segéd nélkül szűkölködöm, még is verseim jobbak az övénel. Ő egy maga, olyan meg-átalkodott, a' ki az én gondolatimat rosszaknak vallyá, 's mesterségemet hibásnak; egyébránt azokat színes barátim is betsülik: tsak igazán írtam én azt neki, hogy ő írjon, de társaságot senkivel se tartson; mert ő olyan, a' ki magához hasonlót nem ismer; én tehát emberebb vagyok ő nála; mert tehetségit betsülöm, ha természetét nevetem is. De ha már személyem előtte gyűlölséges is, hagyjon békét igyekezetemnek. Személyem ellen való agyarkodásának tsak egy kárát vallhatja; melyet, ha olyan érzékeny mint én, vénségében meg sirat; ha pedig kárát nem vallyá, valaha akarmikor jó Barátomná kell neki válni.

Örülök Dr. Földi szerentséjének — — —

Juliskáról tehát Földink igazat jövendőle,

Mert imé Himen örökre öszve kötötte vele,

Örülhet az új Völegény, egy Tudós Vő Társának,

Örülhet szép Meny Asszonya' nagy érdemű Atyjának;

Legyen Földié ez tudós Atya' leg szebb értékje,
Legyen övé Orvos Ipa' Lelke' kettős mértékje.

Földinek régenn nem láttam levelét; nem tudom adóssának tart e? de én neki minden Levelire feleltem; vagy tsak Juliskája vonta magához levelező kedvét.

Én neked mostanában két nevezetes levelet küldöttem — vettek e már? egyikben ¹ Orfeussal beszélget Arion; és énekel ad formam Dábár: Körtsmárosné Kápolnája a' Pincze — másikat ² Kaposvárról botsátottam vagy talám Toponárról dataltam 21-a Jan. melyben in extractu a' N. Somogy Vármegye Gyűlésének extractusát küldöttem meg. 's hűségdre bíztam — én pedig el andalodván a' régiekre hátra, 's a' jövődökre előre tekintetésben: egy új magyar ének notára ezeket kezdtem írni; de nagy kerületet tsináltam neki, úgy hogy még nem láthatod mi lessz belőle:

Örök tüzek! égi Karok! leg-magassabb fellegek!

Mondjátok-meg, mit végeztek mi rólunk a' Szent egek;

Közel származik hozzátok Mind az áldás mind az átok,
S mi van itt? mind látjátok.

A Teremtő segéd nélkül nézi magas székiből,

Mint reng a' Föld és készülget ki mozdulni helyéből.

A természet tsudálkozik, Hogy nem első 's nem második,

Hanem tsak ez változik. — — —

A' minap egy paraszt mulatságban voltam, 's két mezei éneket tanultam a' Lyánkáktól; egyik ez:

Hányat termett a' mogyoró? haj Liliom!

Tizet huszat a' mogyoró, haj Liliom!

a másik ez:

Míg a' pénzemben tartott, voltam világ' fattya;

Hogy a' pénzem el-fogyott, lettem világ' tsufja;

Héj Lántzos lobogós vigyorgó Dámája,

De sok szegény Legénynek vóltál pazérlója.

¹ L. az 1789. decz. 29-én kelt levelét, I. k. 529. l.

² L. 1790. Jan. 21-a kelt levelét, a 285. sz. alatt.

Te, tudom, az ilyeneket vidám szemmel olvasod; de mit mondana Batsányi ha leveleimet látná — Csak szép az a' szép szív, nints nemessebb birtok a' világonn.

Groff Szétsényitől tegnap előtt kaptam választ; ő azon munkálkodik, hogy én minden heterogenea nyughatatlanságok nélkül el-lehessek, és a' Musáknak áldozhassak, és ezt az én kérésemre. a' Nyári ejtszaka felől egyenesen nem ír; még egy Levelét várom, arra válaszul, melyet ma küldöttem neki; 's meg írtam, hogy Te ajánlottad a' Nyári ejtszaka' ki nyomtatását, de Kassán, a' hol magam Corrector nem lehetek: ha a' Groff Veszprémben ki nyomtatattja, ugy neked nem küldöm; — ha nem — neked adom, akar mit tsinálj vele. az új Holmit pedig mihelyt össze tsinálom, mindjárt által küldöm kezedhez.

Nyughatatlanul várom mind a' Henriást; mind Orfeusodat. — Szeress, Kedves Orfeusom! változás nélkül, én vagyok holtig 's tovább is

el tsábíthatatlan Barátod

Arion mp.

Szántod ¹ ut supra.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 185. sz.]

291.

B. Id. Ráday Gedeon — Kazinczynak.

Pest die 1-a Febr. 1790.

Egész bizodalommal való Jó Uram!

Két rendbéli levelét az Urnak minden illendő tisztelettel vévén, sajnálom, hogy az elsőre (mely még 27-a Xbr. iratott) ilyen későn válaszolok: de némely öszve tsoportozott válasz adásaim okozták, hogy az Ur kívánsága szerént, az kezemhez küldött verseket meg nem vizsgálhattam. Most már azokat levelembe újra az Urnak meg küldvén, azoknak végén magam irántok való ítélet tételét fel tettem.

Térek már az Ur újabb levelére, melyben az Ur magam leveleire válaszolt: ebből látom, hogy már az Orfeus nyomtatódikis: én

¹ E szó előtt valami olvashatatlan szó van.

mostis azon opinioba vagyok, hogy jó lett volna annak titulussát változtatni; sőt én előttem még azon titulusis, melyet az Urnak akkori levelemben projectáltam, már mostan cziffrátskának láttzik: úgy hogy ha én (ámbar látom, hogy az már vénségemre soha se leszsz) valamelly Gyűjteményt akarnék kiadni a' Kiessebb Tudományokba, azt tsak *Igyekezők Gyűjteményének* nevezném: sőt ennél még az abban munkálódó Társaságnak is szebb és alázatosabb nevet adni nem tudnék, mintha azt *Igyekezők Társaságának* hívnám: ugyanis minket Magyarokat mint még tsak kezdőket leg inkább illethet az ilyen név.

Ha az Ur méltónak ítélte, hogy azokat a' versetskéket, a' mellyek a' Palotámba vagynak, bé tégye, nem ellenzem ugyan, de ha oda mennek az Orfeusba, úgy itilem, szükség volna azon materiákról is emlékezni, mellyeket az Ovidius Metamorphosisából az le festett képekre nézve vettem, és azután versetskéimet alájok írtam; mert nélkülük némelylek közülök érthetetlenek lesznek.

Azon verseimet, mellyek így kezdődnek: *Valdál szerentse mindég hívem*, már az Orfeusba nem adhatom, mivel azt már Kassára az Museum Negyedik darabjába, az Zrínyi *harmadik énekének* Prosára való egész fordításával edgyütt meg küldöttem, 's ami nagyobb, már actu nyomtatás alatt is vagyon itten Pesten; hanem az helyett küldöm egy Anacreonból való fordításomat, és a' Dávid 'Soltárának két rendbeli fordítását, de az Anacreon ne mennyen bé az én nevem alatt, hanem tsak az szokott *A. J.* jegyek alatt. Ezen Anacreonból való fordításotskám juttattya eszemben: hogy az Urnak a' Museum Negyedik darabjába egy fordítása vagyon Anacreonból, ugymint Anacreonnak az 33-dik Odája. Ez olyan szép fordítás, hogy maga Anacreon, ha Magyarul írt volna, azt szebben ki tenni nem tudta volna. Az Urnak az ilyen *Naiv* munkákba különös könnyűsége és tehetsége vagyon. Vajha reménylhetném, hogy Anacreon *harmadik* Odájatis az *Hidegvette Cupidorúl*, és az *kilentzedikét*, a' *levél vívő galambról* ilyen fordításban az Uról láthatnám: Már én vénségemben nehezen fogok valamit Anacreonból fordítani; ezt a' két Odáját pedig nevezetessen szeretem. Most már bé zárom leveletem, 's álhatatossan maradok

Az Urnak

Le kötelezett Igaz Szolgája

B. Id. Ráday Gedeon mp.

P. S. Mikor a' Museum leg elsőben kezdődött, akkor az Ur kezéhez 5 Árkust bé fogó Verseimet küldöttem; de mindgyárt akkor hozzájuk ragasztot levelemben kértem az Urat, hogy azokat, ha Kassán le írják, tehát az általam küldött Exemplárt vissza várom. Mert némelyek közülök sehol sintsenek másszor le írva, leg alább úgy corrigálva; némelyek pedig még mostis jobbitani valók. És így kéresemet ujrais reitalom.

Anacreon 45-dik Odája.

Vénus Aszszony sánta férje,
A Lemnusi hámorjába
Füstös kézzel kalapála
Tegzet s nyilat Cupidonak;
E' horgokat maga Vénus
Édes mézzel hintegette,
De Cupido mind epével.

Egykor Mársis ütközetrül
Viszsza térvén, tsak be toppan
A Műhelybe; 's mint szokása,
Mord dárdáját villogtattya;
Kezdi osztán egyre másra
A' nyilakat forgatgatni.

A' szerelem mongya néki,
Ugy é bizony jó sullyoskák!
Ha kételkedsz, meg próbálhadd:
E' szavára Márs közülök
Hirtelen tsak fel kap edgyet
'S azt emelni próbálgattya.

Mosolyogja Vénus Aszszony:
Erre Mars nagyot sohajtva:
Jaj! be sulyos! vidd el! vidd el!
Mond Cupido: Már tsak tartsd meg.

A. J.

NB. Az *Első 'Sollárnak* két rendbéli fordittását most meg nem találhattam; hanem az helyet az Orpheus Második szakasszában meg

fogom küldeni, a meg *magyarosított* Titirusomat, adandó alkalmazhatósággal. Az *Evirallát* nem bánom, ha nevem alatt megyen is bé, az első szakaszba, csak hogy az Anacreonbul való fordításom, az alatta lévő jegy mellett maradjon.

A levél és vers idegen kézzel, az utóírat s a vers utáni jegyzet Rádayéval van írva.

Ugyan e levélnek a Kazinczytól készült kivonata itt következik:

HUSZONÖTÖDIK LEVÉL.

Pest 1790. Febr. elsőjén.

Szerette volna ha Orfeusom más titulust kapott volna. Ő ha a' KIESEBB Tudományokban valamely Gyűjteményt adna, IGYEKEZŐK Gyűjteményének nevezné.

A' Péczeli Palota Versei felől szót tévén az Orfeusban, el kellett volna mondanom, mit adnak elő.

Versei felől, mellyeket a' Múzeumnak küldé.

Anacreonnak egyik Ódája tölem, neki nagyon tetszik. Ohajtáná hogy a' 3-dikat és 9-diket is fordítsam.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 191. sz.]

292.

Fejérváry Károly — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

Teljes bizodalommal való Nagy Jó Uram Eötsém!

Egy néhány rendbéli Uri Leveleire válasz adással tartozom Eötsém Uramnak. Tisztelendő Professor Koppi Urtól küldött paque-tumot minden Fogyatzkozás nélkül kezemhez vettem, azon irásoknak mind azon által híjával, mellyeket Pestről vártam említett Professor Ur ajánlásához képest. Vártam Néhai Kornides Bibliothecájának elen- chusát, mellynek velem való közlését ezen Tudós Férfiu megígérte. Minap pedig Uram Eötsém Dícsériáját [?] különös hálaadással vettem, s nem csak Vallásunk Elöljáróinak, de tudósabb Katolikusoknak is ell osztottam, számot tartván a Nyomtató press alatt lévő Magyar

Fordításra is, melyet Eötsém Uram atyafisságos Gratiájából ell várom [!] jövődőben.

Nem kiss szivem' vigasztalással értettem Eötsém Uram Bétsbe való lételevel a Tudományi állapotnak virágzóbb körbe való helyhez-tetessét, kivált pedig Uram Eötsém Tisztségének mind jövedelemre, mind pedig auctoritásra való nézve öregbedését. Inkább azon tekin-tetből, hogy nyugodalmassabb Tisztségének vólta módot és alkalma-tosságot nyujt elmebeli Fáratságát 's tehetségét nagyobb mértékbe okos világgal közöltetni. Várva várjuk, tudósok, Eötsém Uram rész szerint sajtó alatt, rész szerint kéz alatt levő munkáinak ki bortsát-tattásokat. Eötsém Uram Klopstock Messiasának, Gessner Salamon Idylliumin kívül munkáinak és Hamlet Fordítássát nyughatatlankodva várjuk, annál inkább pedig Orpheusának 's Magyar Geographiajának ki adattattassokat, melyekre jó előre magamat recommendalom; egy-szersmint a Magyar Museumnak 4-dik Negyedére is.

Méltóságos Praeses Urnak irott Uri Leveléből értettem [a] Geographiának ki bortsájtassában Eötsém Uram szándékát, nem kü-lömben Orpheusának ki adásában törekedő köz jóra czélyozó inten-tióját. Illy ditséretes 's hazánk javával össze kötött munka meg érdemli [!] minden ki telhető Segedelmet. Valóban szerentsésnek tartanám magamat, ha annak elő mozdittására magam is Segedelemmel lehetnék. Melly végre küdöm mostanság Eötsém által a Magyar Országi Geographiát, melyben némely Vármegyéknek Czimerei le ábrázoltatva találtatnak sokkal élessebben, mint Praeses Szirmay eő Nagysága Manuscriptumában. Ha Eötsém Uramnak meg vólna a Könyv, miután küdött könyvemet azonnal vissza, ha pedig nem volna, jövődőben ell küdenni méltóztatson. Ezen tekéntetből főkép késik énnékem a munka. hogy mostani Vármegyék körülállásainak jobbra való hozássa, mind kereskedésekben, mind egyébb természetbeli materiale ki dolgoztatásában Polgári népnek elő fog adatni. Gondolnám, ezt nem kellene egyébb Geographián kívül való munkával bővíteni. Elmes Gondolatoknak bő helye leszen Uram Eötsém Orpheusában.

Kovachich Urnak munkáit különös szivességgel fogattam; vajha adatnék alkalmatosságom ezen okos emberrel esmeretséget vetnem. Egy néhány hettek előtt Ex Jesuita Wagner Manuscriptumimból Extractust tett nálam találató Irásoknak, melyek Magyar Országi Jus publicumra tartozandók, olyan fent tétellel, hogy ezen Extrac-tusát meg fogja küdenni Kovachichnak. Meg kütte é vagy sem, nem tudom, mint hogy ezen hónapnak 13-dikán meg halálozott Wagner.

Ha tudnám, hogy kezéhez nem jutott Extractussa, meg küdenném Kovachichnak, ki Wagner Levelébe meg ígérte, hogy ki adott Mercuriusának 12 darabjával nékem kíván kedveskedni.

Hallom, nagyon meg bővítette Uram Eötsém Bétsi visza jövetelével maga Bibliothecáját. Szeretném látni Gustusa szerint válogatott könyveit, részemről pedig recommendalom Uram Eötsémnek Kácsándiné Aszszonyom' Bibliotheca Elenchusának velem való közlését, 's egyszersmind Bessenyei György, Méltóságos Orczy Lőrincz eő Nagysága írásainak, mellyeket ki adott Révay Miklós, számomra való meg szerzését. 's ha mi egyébb Magyar könyvek ki jöttek volna. Azokért ki adandó árat köszönettel visza térétem Uram Eötsémnek. Ki is Uri Favoriban rekesztett maradok

Epperies 1. Febr. 1790.

Nagy Jó Uram Eötsémnek

alázatos szolgája

Fejerváry Károly mpria.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

293.

Chodowiecki Dániel — Kazinczynak.

Hochwohlgebohrrer Herr!

Ich hätte Ew. Hochwohgebohr. sehr geehrtes Schreiben vom 16. Xber längst beantwortet, aber ich bin sehr krank geworden und noch in misslichen Umständen.

Nun wolte ich doch nicht ermangeln anzuzeigen, dass die Platte fertig ist, dass sich aber Herr Stahre [?] noch nicht gemeldet hat, ich werde es also geduldig abwarten.

Ich glaube Ew. Hochwohlgebohren im Monath 8ber den Preyss a 8 Friedrichsdor schon angezeigt zu haben.

Unterdessen habe ich die Ehre mit der vollkommensten Hochachtung zu sein

Ew. Hochwohlgebohren

gehorsamster

Berlin den 2. febr. 1790.

D. Chodowiecki.

Alul, a levél másik lapján:

Berlini Director Chodovjeczky Úr hozzám Kazinczy Ferenczhez,
a' Messziás elibe dolgozott Vignét eránt.¹

Kivül:

Herrn Franz von Kazinczy, Königl. Aufseher der National Schule
des Kaschauer Litt. Bezirkes und Beysitzer der Gerichtstafel von dem
Comitat Abaujvár

zu Kaschau.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek között.]

294.

Szentgyörgyi István — Kazinczynak.

Tekintetes Ur,

Bizodalmas Nagy jó Uram!

A' múlt esztendőben egynéhány Leveleket vettünk az Iró Deák-
kok dolgában a' Szabolesi Dimensionalis Regia Commissiótól, a'
mellyekre ámbár kívül fel volt téve: *Ex Offo, in negotio Dimen-*
sionis, mégis a' Tokaji Posta Mester Ur addig sürgette a' postapénzt,
hogy tsak ugyan meg-kellett adnunk. mert, úgymond, az afféle Levelek
az első Postán ugyan szabadon indulhatnak: de a' végső postán
érettek meg-kell fizetni. E' szerint az Úr' Levelére is reá írván a'
Rf. 1. xr. 30, ad redimendam vexam tsak meg-küldöttem. Mellyet
azért bátorkodom jelenten, hogy a' minek más úton, bár haladással
is, (mikor haladhat) el lehet jöni, más utra igazítani méltóztasson:
ezt pedig értem tsak az ilyen-forma teher felől, nem a' rendszerént
való Postapénzről, mellyel az Ur' betses Leveleit mindenkor örömet
kiváltani kész vagyok. Ez is pedig, minthogy az Ur' tzéllya, 's remén-
sége ellen esett, nem kisebbíti nállam az Ur' Levelének 's Adnexumi-
nak érdemét. úgy vészem azokat és úgy köszönöm, mint különös,
irántam való hajlandóságnak betses jeleit.

A' Görög Versek közt a' két első, mindenik szakaszban bizo-
nyossan hendecasyllabus, a' harmadiknak 's negyediknek nem tudom
a' nevét, azt sem tudom bizonyossan, hogy kell bizonyos darabkákra

¹ E két sort Kazinczy írta a levélre.

szaggatni; mindazáltal gondolom, hogy az harmadiknak első darabja Anapaestus, a' második Jambus, a' negyedik Dactylicus, egy syllaba pedig a' végén rántásnak 's toppantásnak marad ilyen formán —

ὅτι τον/τυραν/νον κτανε/την

ἵνα περ/ποδω/κης Ἀχι/λλεως

ὅτ ἀθη/ναιης/ευθυσι/αις. Itt ugyan az α: igasság szerint longa volna: de a' Görög Poeták szorultságból a' diphtongust megrövidítik, mint p. o. Τυρταεὺς μὴν καταλείποντες φευγετε τοὺς γεραιούς. A' negyedik rendnek, az első, harmadik 's negyedik szakaszában úgy látszik, hogy az első darabja Dactylus, a' többi Amphimacer ο-υ; így szaggatom hát meg —

ἰσονο/μους τ' ἄθη/νας ἐποῖ/ησᾶτῃν

ἀνδρα τυραννον ἱπ/παρχον ἐ/κταννετην. A második Szakaszban világos, hogy az első darab Spondaeus, a többi dactylicus; miért különbözik pedig a' többitől, nem tudom. Gondolom, hogy a' szabadság mellett való buzgóságtól ragadtatott Poetának tetszett a' rendtől dithyrambice elugrani, Numerisque ferri lege solutis. A tudva levő rendnek fordítását helybehagyom. mert az ἰσονομια épen az az állapot, melyet Phaedrussal ezen szókkal ad elő: Athenae cum florerent *aequis legibus*, id est civium personas et jura aequantibus; azt az ἰσονομια-t állították helyre az itt ditsértetett Hérók. De szabad legyen itt egy kérdést tennem: Vallyon az ilyen buzgó beszéd, bár fordítás képiben jelenik is meg, τοσοῦτον τῶν νῦν πραγμάτων ὄντος παροξυσμοῦ, Regius embertől kivált, alkalmas időben mondandó beszéd lesz-e? Vallyon nem találkozhatik e valami Nagy és hegyes orrú Valaki, a ki idővel-is kárt tehet azzal, vagy leg-alább bajt okozhat? Szíves jó indulathul származott kérdés: melyre én részemről azt mondom, hogy az ilyen elkerülhető *delicata* materiában jobb a' felelem a' bátorságnál.

Az Orpheusnak jó útát kívánok: de az én Verseim hadd maradjanak el. Turpe senex vates. Más az, hogy mediocribus esse Poetis non licet. Sohasem akartam, sokkal inkább ezután nem akarok azzal a' névvel élni, 's magamat olly közönségesen esmértni; inkább olvasni szerettem a' verseket mint írni. Mit is tudna tsinálni az a' hét vers magában, holott soha több nem megyen utánna? Vana est sine viribus ira: de mégis meg-fogok haragudni, ha az Úr, úgy szólván, világ' nyelvére kiteszen. Ha most látná az Úr az ábrázatomat, magais azt mondaná: *Serius vultus*. Az én egyenességemet esméri az Úr.

Horváth Úrnak mostanában irtam egy végső választ az Orthographiára nézve: idővel egészen közölhetem: most ide csak ez utolsó szakaszát írom: «A Mindenest Gyűjteményben arra tzeleztam, hogy egy helyen az új orthographiát nagyon óhajlja. Szerentsét is próbált, a' *Gyűjtemény* helyett *gyűlteményt* tevén, még pedig, a' mint azután kimagyarázta, ezen az okon, hogy e szótól származik: *gyűlök*; de miért nem ettől *gyűjteni*? E' szerint hát már ezután a gyertyát nem *gyujtani* fogánk, hanem *gyűlytani*, a kementzét nem *fűteni*, hanem *fűlyteni*, a' torok-gyík már ezután az embert nem *meg-fojlja*, hanem *meg-fűlytja*, a' sok gond nem *őszíti*, hanem *őszűlyti*, mert a' gyertya meg-*gyűl*, a' kemencze be-*fűl*, az ember meg-*fűl*, 's meg-*őszűl*. ezekre 's az effélékre még valami magam forma öreg vates is azt mondhatná: *difficile est satyram non scribere*. Ebből láthatja az Úr, mi az, a' mitől én e' dologban tartok, 's az Urat is a' meny-nyire lehet a' régi határok mellett tartóztatom. A' jó igyekezetnek tisztesség, becsület, de betsűllyük meg a' Régieket is.» etc.

Morhof Polyhistora vagyon a' könyveim között, betsűletes conditionban. a' Fijam' számára vettem vólt egy aranyon. Már én el lehetek nálla nélkül. Vagy ha valamiben reá találnék szorulni: talállok Patakon. örömet engedem az Úrnak. Akadtam Lötsei Dictionariumra is, viseltes, de nem rongyos, egész pergamenben van kötve, utolsó ára hat márvás, hogy *Máriásnak* ne mondjam: Nétalám az új Orthographia kívánsága szerént. Horatiust még nem kaptam: de gondom lessz reá. mert vagynak itt, mint Egyiptomban *φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλα μεμυγμένα, πολλὰ δὲ λογρα*.¹ Ezt tudom, könnyű lessz az Úrnak el-darabolni, gondolom nélküli. Már most egyszer kifogyván, magamat tapasztalt Úri fávörben ajánlom, és méltó tisztelettel maradok a' Tekintetes Úrnak,

S. Patak, 2. Február 1790.

alázatos szolgálja

Szentgyörgyi István mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

¹ Hom. Od. IV. 230.

B. Prónay László — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

Egyedül a' Gondviselő Csilagzatomnak tulajdonítom én azt, hogy a' midőn viszontagságomnak közepében sénlődök, épen akkor váratlanul, mint egy Égből jött támogató Ápolgatásom érkezni szokott. Illy bús környül álasokban vettem ismét a Tekintetes Ur tudományos hazafi ajándékját. Egészlen meg vidított engemet azonnal az Orpheusnak homlok írása: a be Vezetése penig megtöltött azon izléssel, a' mellynek csak szemlélése is ezen élesztő Gyümölcsnek megértét bizonyal igéri. Tápláló leszen az kécség kívül, mert Nemzetünk, Anya nyelve után, mostani kapóságát nem csak enyhíteni fogja, de ha az Egek meg engedik, örökös erősítő eledelévé válik.

Hát hogy köszönyem meg a Tekintetes Ur hozzám különösen ki nyilatkoztatott hajlandóságát? Ösmertelen nevemet ki ragaggya Orpheus zengesse a halandóságból. Ezért szentelem én a Tekintetes Urnak örökös haladatóságomat.

A' Gyermeek Poeta Énekét lantba foglaltatom 's Leánnyommal hangoztatom.

Élyen a Tekintetes Ur boldogul, élyen mindaddig, még a Magyar Nyelvet a' Némekkel egy pontban nem teszi: akkor penig halhatatlaná leszen, 's késő Maradékink is Uri nevét Ünepelni fogják koszorúk alatt. Ezek az én buzgó de méltó óhajtásim: a' mellyek szives ki öntése után, botolhatatlan tisztelettel maradok

a' Tekintetes Urnak

Beszterczén Hallak Havának [= febr.] 3-dik napján 1790.

tökéletes kész szolgája

B. Prónay László.

En mostan jöttem vissza ezen kerület Vármegyéinek közös Gyűléseirül. Sok háborodással, és az igaz Hazafiúságot emésztő tüzzel mentek azok véghez. Honth főkép anyira ment, hogy erőszakkal, Nógrádnak példájára, magát egészlen a volt kormányba helyezettte; s azzal mindeneke! zürzavarba hozna. Még az Oskolák el rendeltetésén is ki adott.

Meg gondolhattya a Tekintetes Ur, mikép epsztenek engemet illy vakmerő lépések. Mindennek a Papsák [!] az indítója. Mind ezeket

kéntelen voltam az Udvarnak be jelentenem, s egyszersmint illy csudára (spectaculis) ki tett Hivataltól bucsút vennem.

Kérem engedelmesen a Tekintetes Urat, ne terheltelessék az Orpheust hozzám is járatni; és egy szóval minden más e féle Szerzéseket hozzám is utasítani; de egyetemben azoknak Árát is tuttomra adni.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 188. sz.]

296.

Fejérváry Károly — Kazinczynak.

Spectabilis ac Perillustris Domine!

Domine et Frater mihi singulariter colende!

Properante occasione brevem me esse oportet. Mitto hac occasione Spectabili Dominationi Vestrae Physicam descriptionem Comitatus Sarosiensis per me elaboratam et pro Kovachich Tomum unum Actarum Diaetalium opera Spectabilis Dominationis Vestrae eidem meo nomine transmittendum. Proxime mittam Comitatus Sarosiensis per me itidem Jussu Consilii laboratam Comitatus nostri partem Civilem vel potius Politicam et Topographicam, sed hanc Carolo Windisch ante annum submisi, quam mihi remitti jam petii. Proxime medio Cursoris plura hanc in rem ut et de aliis Orcziana jam nequisivi Carmina, si quod tamen aliud habet Spectabilis Dominatio Vestra ex rebus Hungaricis, ut est Orpheus et Musei Pars IV. commendo me horum intuitu Gratiis Dominationis Vestrae Spectabilis. Si Spillenbergaui versio prodiit, hanc mihi in duplici Exemplari transmitti expetam. Gratiis in reliquo commendatus maneo

Spectabilis Dominationis Vestrae Epperies 12 Febr. 1790.

Servus humillimus

Carolus Fejérváry mpria.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

297.

Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek.

Svinyar 12-dik Febr. 1790.

Kedves Ferenczem!

Már ismét egész örökké valóság, a mi olta Leveledet nem vettem, ebből vélem, hogy dolgoz jól foj, mert egyéb iránt már régen panaszkodnál — so in der Wonne der Zufriedenheit wirst du mit Ideen von Goldenen Bergen — dahin leben. Az első punctum igaz, de az is igaz, hogy az olyan formán szerelmesek mint te, szerelmekről örömet irkálnak, tsak azt nem tudom, ob sie es auch nach geschehener Sache thun. Akár hogy légyen állapotod, elég az, hogy vett Leveledre alig emlékezem. Itt az egész Politicus [világ] teli van Magyar történetekkel, a hová megyek, mindenütt tudakozzák mit hallok, a melyre nem felelhetem azt, hogy MIMin kívül semmit. Hogy én jobban vagyok, azt már régen meg írtam, most már azt várod, hogy *egészen jól*. Alle gute Sachen brauchen eine gute Weile. Ide az egész Compániámmal együtt 2-da hujus jöttem, és itt a Kapitány Pettauer Commandoja alatt, a kinek a fél Companiája itt van, védelmezem az édes Hazát. Eine neue Bemerkung in der Türkischen Kriegs Kunst: Die Schiefe deren Türken hat man noch den 9-1 Febr. bey declarirung des Krieges theils herüber geführt, theils zernicht. Dieses war nothwendig um uns vor Überfällen zu sichern. Wirklich geschah auch schon durch ganze 2 Jahre in dieser Gegend nichts. Am 9-ten dieses bey der nacht kamen aber etliche Türken, setzten sich an den Ufer der Sau in Hinterhalt, und nahmen einen Gemeinen mit 10 Briefen in Empfang, und führten selben hinüber. Nun ging ich selbst ad faciem loci; suchte das Schief — und fand 4 lange Stangen an den anderen Ufer, diese brachte ich mit, und hier fanden wir, dass die 4 Stangen das Gerüst des Schiefes waren, welches Sie mit Haut überzogen. Eb a lelkek, ök is okosok. Én innét minden Vasárnap Gradiskára megyek Bálba, ott van az a Menyetske, a ki hajdan azt írá: trent uns gleich Thal und Hügel — Wenn deine Mimi so eine Gratie wäre — würdest du nicht Eyfersüchtig gegen mich — Bruder, ich hab' Sie in Negligée gesehen! Lebe wohl, ich bin durstig auf deinen Brief.

László mp.

Ebbe a tóldalékba 2 történetről tudósítalak. Das eine ist fürs Hertz — das andere zum Lachen. Én tegnap itt egy Bált tartottam, egy sült Pujka, Katsa, Tsörege volt a' Tractament, Pettauer Gazdaszonyával együtt, a' Pálista és Orosz pap, egy feltser: az falusiakon kívül a' Vendégek, Dob és Sip a' Musika. Majd nem a Geszner módja szerént mulattunk, én a Kapitányal éppen arról moralizáltam, milyen kevés és milyen sok legyen szükséges az ember boldogságára, a mikor egy néhányan Maskarába a Balba érkeztek; egy közüllök Aszony ruhába volt öltözve, az nép szokása szerént kezeinket sorba tsókolya, de engem egyszersmind az Ábrázatomon simogat. Dieses war mir auffallend, und ich fühlte, dass die Person mich liebet; ich untersuchte, wer es sey und es war ein Gemeiner von meiner vorigen Companie, ein Rechtschafener Bursche. El hidd, többet érzett az ő simogatása alatt szivem, als ein Liebhaber nur fühlen kann unter der Liebkosung seiner Gelübten. O milyen szerentsés volna az a Fejedelem, a ki diese Empfindungen in voller Kraft fühlen könnte. Dieses fürs Hertz — nun zum lachen. Auf diesen Baal war ein Mädl, das Bild der Marie; ich fing an während den Tanz mit Ihr zu reden, sie verstand; Ich habe für mich 2 Zimmer, ein Corporal von mir führte Sie noch mit einer andern dahin, ich folgte nach und machte die Praeliminarien unter verschlossener Thür. Der Hauptman, die Wirtschaftlerin, die schlafen kamen, wollten ihren Peltz haben -- ruften klopften -- wohin mit die 2 -- *Unters Bett* -- ein bekantes remedium Die Gäste merkten, hielten sich nicht auf, ich war verwirt. Siehe auch in Svinyar giebts avanturen, giebts neuigkeiten des Tags — morgen siehe ich die trent uns Thal — Ély boldogul!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 8r. 2. sz.]

298.

Kazinczy -- Földi Jánosnak.

D. Földinek Széphalmy viszont-barátságát.

Engedek javaslásodnak, 's a' mint láthadd hólap-számként meg-jelenő darabjaimat, a' boritékon kívül, már a' Rajnis hónapinevezetjeivel jegyzettem-meg. Nem vetkeztem-ki ugyan esméretes meg-átalkodásomból, 's azt tartom most-is, hogy az idegen nevezetekkel, ott, a' hol magunknak Magyar eredetű 's hangzású szónk

nintsen, nem élni káros: de más részről ezen tarkaság dísztelenségét némely nemű irásokban annyira érzem, hogy én a' *palléroznival*, *finommal* 's a' t. sem a' mennyire emlékezem nem éltem sehol, sem ezután nem fogok élni. Ez előtted paradoxum: de tudjad, hogy én a' Német-Németet a' Magyarosodó Németnél inkább szeretem. — Azt tartom tehát, hogy tárgyunkhoz vissza-térjek, hogy illő volna a hól- napoknak magyar nevezetek felől gondoskodnunk. Az eddig való Bódog-Asszony hava, Bőjt-első hava, Bőjt második hava *hosszú*, a' Kis Asszony és Mind-szent hava *hazug* és így alkalmatlan volt. Szabó Úr, Siegwartnak fordítója, Olvanost, Hevenest, Dudorost tsinált: de tudhatni é, mellyiket akarja értetni egyikik vagy másika által? Végre meg-jelene RAJNIS a' Zodiacus jegyeivel. Látja az okot minden, ha Hellnek Tanítványja nem volt-is. A' hangzat Magyar, a' Nevezet rövid, állandó, el-nem téveszthető. Tartsd-meg e' verset: *Sunt Aries. taurus, gemini*, vagy: Kos, Bika, Kettős, Rák, az Oroszlán, Szűz, jegyek és még Mérték. Skorpi. Nyilas. Bak, Vízöntő. Halak együtt: 's tartsd-meg azt, hogy Róma az esztendő nem Januariuson, hanem Nemzete Atyjának tiszteletére Martiuson kezdte. 's tudni fogod, hogy a' Kos-hava Martiust, Bika Aprilist, Kettős Májust 's a' t. jelenti. — Élünk ezzel; Rajnis. Te, a' Pozsonyi Papság, én, már élünk vélek, 's nem fog é Horváth-is Uranianak kedvese? — 's mi kell több példánk követésére? — Élj boldogul Julisod 's Eratód karjai közt, 's teremts fiaikat, kik Hozzád, Horváthhoz és hozzám mind Nyelvünk szeretésében, mind a' barátság érzésében hasonlítsanak.

Kassán Halak-havának [febr.] 16-dikán 1790.¹

[Megjelent az *Orpheus* 1790-ki évf. I. füzeté borítékján.]

299.

Gr. Teleki Sámuel — Kazinczynak.

Bizodalmas Jó Uram!

Valamint az Urnak a Köz-Jóra fáradhatatlanul törekedő igyekezeit nagyra becsülöm, úgy azoknak velem közlött tanubizonysá-

¹ Kazinczy e levelében a hosszú *ő, ű*-hangokat *ó, ü*-vel jelöli.

gokat is szívesen köszönöm, örömmel fogadván minden alkalmatosságot, azoknak tehetségem szerént elő-mozdításokra, és annak a szíves jó indulatnak valószínűsítésére, mellyel maradok:

Az Úrnak

el-kötelezett kész szolgálja

Bécs 17 Febr. 790.

G. Teleki Sámuel.

A levél másik felére Kazinczy ezeket írta:

Manus Cancellarii Transylvanici, Cott. Bihariensis, Supremi Comititis, 1808. magna cruce Sancti Stephani decorati, Samuelis Comititis Teleki de Szék. de patria literis meque opt. meriti.

HONC OINOM PLOIRUMEI COSENTIONT DVONORV OPTI-MOM ESSE VIROM!

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

300.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Szántód 18-a Febr. 1790.

Kedves Orfeusom!

Még Seneca nem láthatta Leveledet: régebben nem láttam őtet; az egész Farsangban össze nem jöhettünk sehol: ő talám kedvese, de még nem Felesége karjai közt szedte a' reménységnek édes gyöngy szemeit, mikor én imitt amott, sok soha nem látott nimfákkal mulatomban, jobban izzadtam, mint a' nyári kapás vagy arató robotos — mondhatom, hogy ha velem farsangoltál volna, többről ismertél volna mint ismersz — miről? — talpra esett korhelységemről.

Orfeusod első arkussáról még most nem írok: negyed nap alatt útnak indítom nálam lévő Gesznereidet, ott talám többet írok: ezt a' levelet sijtetnem kell, mert nagyon reám ijesztettél, mikor Füredi és Szántódi utazásodba, az Aprilis járatást, 's in causa atheismi tett mentességemet be iktatni szándékoznak írod magadat: Hármassal kérlek, hogy azt ne tselekedd: ha más valaki beszölte volna előttem, nem bánnám, de mivel a' beszéd Szántódonn és Füredenn történt,

és így mint egyenesen tőlem, 's az én számból származott, úgy gondoltatik: engemet akarki gyermekes ambitioval vádolhatna érette, ha valaha olvassa, de már ez akar történné-meg, akár ne; tsak Te ne tselekedd: most is szánom annak a' boldog boldogtalannak hamvait, és betsülöm, lessz úgy is elég materiája utazásod le írásának; azok a' nyájjas, és oh! hamar el tűnt, enyelgések: mellyeket szerentsés óráim közé fogok számlálni.

Adjon Isten jó szerentsét a' házassághoz.

A' Betbuchból már láttam három imádságot le fordítva, egyet a' Szűz Szent Anyához — Kettőt láttam Deákul az Officium Rakoczianumban, Szent Tamásét; az a' kettő többet ér az egész Betbuchnál, ha mind olyan etc. etc. ha nem olvastad, keresd fel.

Lengyel Antal Atyánkfiának mutattam a' Museum' második és harmadik darabjait; ő nagyon betsüli, a' *Barna föld iszik*-et, nagyon igazolja a' Jung éjtszakája' fordításodat 's Péczelire tett jegyzésidet, noha Péczelit is betsüli; de meg-szerette Besenyeiben is Klopstoknak egy darabját, mellyet ki írt Batsányi; alig várom, hogy az első darabban a' Te Klopstokodat mutathatnám neki — Én pedig a' Te boldog bolondoskodással nem győzők be-telni.

Batsányi nekem egy Furtsa levelet írt: meg küldöni majd a' Gesznerekkel; most pedig imé ide írom in extenso mit feleltem neki.¹ levele végéről tsak ugyan ide írok egynehány sort előre: «A' mint hallom, motskokkal jön ellenem (Rajnis) 's ugyan tsak *bűdös hírt* akar rólam terjeszteni, 's a' mi több, *egy valaki* segélyi is, de ez az *egy valaki* bőven meg adgya majd az árat.»

Batsányi levele után teszek egy Éneket! ezt is tsak úgy nézd, mint extemporaneumot. Két lyánka, egy farsangi estve, énekelte előttem Groff Szétsényinek egy Ariáját: meg tetszett, 's plajbásszal írtam reá ez Magyar sorokat: ide zárom a' kótát² is.

Alig várom Leveledet a' Vármegyéket illető újságokról: nálunk 25-a Currentis megint Generalis Gyűlés lessz. Valyon a' rossz újságokkal nem dűlnek e dugába a' jobbatok is; igen bánnám; ha a' Ti systematok is az Oskolák inspectiója eránt el-bomlana, noha a' normának barátja nem vagyok, ha tsak meg-nem igazgatjátok. — Isten hozzád —

¹ L. alább.

² Elveszett.

Szántód, 18-a Febr. 1790.

Batsányi János Urnak sok jót kíván Horváth mp.

Tegnap előtt vettem 2-a Febr. költ Leveledet, meg engeded, hogy tegnap a' Farsangi fáradság után ki pihenven magamat, mára halasztottam a' választ.

A' mely a' magyar Literatura' elővitelére törekedő igyekezeted javallotta neked, hogy nem tekintven személyedhez való (a' mint írod) idegenségemet, emlékeztess Ányos verseiről tett ígéretemre: ugyan az a' Szent igyekezet tselekszi én bennem azt, hogy eddig Személyedhez idegen nem lehettem. 's a' Te nehezteledet is nyomónak nem hihettem. Nagyon tsalatkozol, ha azt véled, hogy Batsányira haragszom, mikor egy Magyar Literatornak, melyet benned betsülök, vagy írásában vagy erköltsében való hibájiról Magyarúl beszéllek. kivált szemben, mert mások előtt rólad egész tisztelettel emlékezem.

Bizonysága nem idegenségemnek az, hogy én mióta meg ígértem, mindenkor igyekeztem kezemre keríteni Ányos' munkájit: most a' Farsangi mulatozás közben hallottam egy Paptól, hogy valamely Kanisa mellyeki Plebánus Urnál vagyon egy tsomó typus alá elkészítve, most oda jár Levelem. De az a' Te kemény, és felette hibás meg-határozásod, hogy Ányos' verseinn igazítani, sőt igazitanom ne lehessen, ugy, ha engem teszel az ő munkáji' kézre kerülése' eszközévé: tsak-ugyan szerentsétlen lessz; mert én meg nem álhatom, hogy ne igazítsak rajtok, ha hol hibások lesznek, 's úgy küldöm neked által. — az az okom van reá a' mit már írtam, hogy Ányos' azt maga meg-engedte. sőt ki kérte — Ismertem én ötöt olyannak, a' ki elme töréssel dolgozni nem szeretett, 's az aprólékos hibákkal nem is igen gondolt. sőt sokszor ha akarta volna sem ért reá meg igazgatni, mert sokszor sok alkalmatosságok hirtelen kívántak tőle verset. 's mihelyt meg-írta, repült munkája szanaszét, úgy a' mint írta. De te a' te szűrös Leveledben mind ezeket gondolóra nem vetted.

Ki mondta azt: hogy szorgalmaztatásban írok verseket mint ez előtt? talám tsak azt mondta az, a' mit ezen sorodnak utánna tettél, hogy igen nagyon jobbitom magamat a' Poesisban. Arra éppen nem akarok reá szokni, hogy nagy elme töréssel irjak, de hogy jobbulok 's tökéletesedem, azt az idő éppen úgy kívánja. Hogy *Holmim*-nek sok darabjai, a' Poesisnek tsak alacsony mértékjet is meg nem-űtik, az nem tsuda — gyermek koromban írtam nagy részét, a' mikor

kedvem vólt, de tehetségem nem. 'S miért adtam ki, meg-írtam az elő beszédben. Kazinczy is tűzre ítélte azokat leg-elősszer, de azután ki ismerte közülök azon darabokat, melyeket akkor írtam, mikor már a' sakra ki mertem állni. A' miket most írok, szint olyan hamar 's olyan könnyen írom mint az előtt; a' tehetséget az Istennek köszönöm; a' javulást a' gyakorlásnak tulajdonítom.

Rajnishoz írt feleletedet már egyszer által olvastam, de ha egyenesen 's bőven akarok róla itilni, még többször kell meg olvasnom, és a' Rajnis' mentő írásával össze nézmem. Addig tsak azt mondhatom, a' mit mondott Kazinczy minek előtte még láttam volna feleletedet, hogy nagyon meg-adtad Rajnisnak. De én az ilyeneknek mind nem örülök: az olyat én is próbáltam ifjabb koromban, és most szégyenlem azok helyett is, a' kikkel vetekedtem. leg-jobb az olyant magános levelekkel végezni el; mert ez a' mennyit hasonlít, szint annyit különbözt, a' másként hasznos recensiótól.

Örülök, hogy a' H betű eránt velem tartassz ... etc.

Egy ének.

Itt kell hagynom szívem' felét --- el szerelmemet ---

El-tiltotta tőlem a' sors szerelmesemet, ---

Isten hozzátok érzékeny ölelgetések!

Szűz egymásra pillantások, kedvelt nyögések.

Mennyi nyájos hang jött számból, 's enyelgő Ének,

Mikor a' hűs Hesperusok lengedezének

És fel kapván hangzatimat szárnyjok hegyjére,

Síjattették Kedvesemnek nyugvó helyjére.

Segíték,¹ a' hang hallásra, gyenge lépésit

Arra, a' hol hallja számnak zengedezését.

'S hozzám érkezvén, áldoztunk a' szerelemnek,

Magamat tettem szívének. 's őtet szívemnek.

Már vége van mind ezeknek --- kedveim szűnnek.

A' Hesperus tündérré lett, --- szárnyjai tűnnek.

Forgó szelek sem viszik el sok sohajtásom'

Oda, a hol vár szívemmel vívó Pajtásom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 185. sz.]

¹ E szó elé mintegy variánsul *vezették* zárjelbe van írva.

301.

Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek.

Kuttenberg 23-dik Febr. 1790.

Kedves Ferenczem!

Mai napon Prágából lett vissza érkezésemmel Semjénből írott Leveledet a Piachevichné Bécsből írott Levelével edjűtt vettem, a mely valósággal igen jól történt, mivel egyébképpen ezen szomorú tudósításod nagyobb nyughatatianságot okozott volna. Ő édes Ferenczem, te tudod, mennyire szerettem én ezt az Mellfontot, és mennyire nem képzelhettem volna soha el, hogy ő anyira mehesse. Nállamnál egy egy Toleránsabbat nem igen kell keresni, ha az Emberek hibáiról van a szó, de a mi sok ... tűrhetetlen. Ha anyi balgatagságok mellett is, még is oly zelozus, kívánnám, hogy bár csak ő nálla az Imádság segítene, de bizonyos vagyok benne, hogy rajta nehezen segít. Ő, édes Ferenczem, nem képzelheted te azt el, mennyi sok Melancholiát okoz nekem ez az ő bolondoskodása — előre vigyázz — a dolog ki menetele igen szomorú lesz. A Te letzkéd igen keveset fog használni. Ő neki egy valóságos Barátra van szüksége, a ki minden léptét igazgathassa, és még akkor is kérdés, ha enged é a szónak Te, édes Ferenczem, maradsz nekem az, a kiről való emlékezésem, szüntelen való öröömre szolgál — Téged, lelkem, a betsültés és érdem költöt oly szorossan hozzám. Tehát Piachevichnééről. Ő az Urával együtt Bécsbe van. Az Ura oda érkezésével mindjárt írt, hogy jőjtek, de nem jöhetvén, magamat mentettem. Most tehát az Angyal maga írt, még pedig úgy, a hogy csak írni lehet; de a Wartenslebeni ház nem engedi, hogy mehessek. Lelkem, be sok féle akadályok vannak az Ember tökéletes boldogságára.

Prágába voltam, tsupán azért, hogy magamat festethessem, de ott csak 4 napot mulathatván, a Festő magára nem válalhatta, hogy készen lehet, és így a kép ismét továbbra halad. Prága igen szép. A Hid felyül haladja azt, a mit rólla mondanak: és el hidd, hogy meg érdemli, hogy lásd. Klárinak egy Levelét vettem, a melyre még nem válaszoltam. őtet tsókold; tölled is botsánatot kérek, hogy oly ritkán irok, igen jól lévén dolgom, az egész napom úgy el foj, hogy a pennához csak néha nyulhatok. Ferit köszöntsd — ő újra írjon — Te ély igen boldogul és írj hamar

László mp.

[Eredelije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 8r. 2. sz.]

302.

B. Id. Ráday Gedeon — Kazinczynak.

Pest die 24-a Febr. 790.

Tellyes bizodalommal való Jó Uram!

Jut eszemben, hogy a' midőn az Úrhoz Pesten szerentsém volt, szó esvén az iránt közöttünk, minéműi itileteket tegyenek az Erdélyiek a' Kassai Museum felől, kívántam mindgyárt akkor az ez iránt hozzám bocsátott Erdélyi leveleket az Úrral közleni: de rész szerént azokra hirtelen nem akadhattam, rész szerént azután a' keresés által akkori beszélgetésünket meg akadályoztatni nem akartam: most már ezen levelemhez Extractussait azon leveleknek szörul szóra párba ragasztani annyival inkább méltónak itilem, hogy ugyan ezen leveleknek párjait Batsányi Uramnakis meg küldöttem, noha már az előtt ő Kegyelme magamnális látta és olvasta, de akkoris le paríaltatni nem érkeztem.

Utóbbi levelébül az Úrnak vettem észre, hogy az maga Gyűjteményébe Aranka Urnakis némelly munkátskáit bé iktatni igyekezne, hogy azért ezen versetskék duplássan, és ugyan azon edgy időbe ne jöjjenek ki, és az, az Museum, és az Ur Gyűjteménye között valamelly collisiora alkalmatosságot ne adgyon, szükségesnek tartottam azon versetskéket (mellyek sub Nro 3-o fognak a' Museumba jönni) ezen levelemben párban adnectálni, hogy az Ur, ha talám magais ezekbül választott volna, azokat ki hagyhassa, vagy helyettek másokat választhasson, és így a' fellyebb említett Collisio el kerültesék. Hogy az utolsó versetskékbe a' Miska és Susika helyett Mykont és Silviát tettem, azt az Úrtól. Aranka Uramtól nékem határozatlanul adatott szabadságbul tselekedtem.

Az Ur Gyűjteményének második darabjába magam munkátskáiból, rész szerént magam, rész szerént költsönözött nevek alatt többet fogok küldhetni. Consiliarius Darvas Ferencz Urnak bizonyos Moralis verseitis, mellyek meg érdemlik itiletem szerént, hogy valamelly Gyűjteménybe mennyenek, ámbár már a' Musában egyszer bé mentenek, de minthogy a' Musának exemplárjai ritka praeenumeransoktól tartatnak meg, hanem többire negligáltatnak, sőt elis szaggatatnak, úgy vélem, méltó lesz azon verseket valamely Gyűjteménybe bé iktatni, mivel azokat magától említett Consiliarius Úrtól szépen

le írva kaptam, és kérésre ki nyomtattatásokra való szabadságotis nyertem. Ezek után uri jóakarattal ajánlv alhatatossan maradok

Az Urnak

Igaz Köteles Szolgája
B. Id. Ráday Gedeon mp.

P. S. Az fellyebb említett Aranka Ur versei még Kassáru küldtettenek kezemhez Batsányi Uram által, és ugyan azon rendel nyomtattnak ki, mint amint ide küldtettenek: magam részéről egyebb változást benne nem tettem, egyedül azon két *Néven*, melyekről fellyebb emlékeztem.

Némelly Erdélyi Tudósoknak Itületei a Magyar Museum darabjairul.

1-o. *Assessor Aranka György Ur első levelébül.*

A Magyar Museum Uri gondolat, szép kezdet, és a jövendőre kellemetes reménységgel biztattya édes Hazánkat. Az Egek segittségejít, igyekezetit a Nemes Társaság érdemes Tagjainak, és tartsa meg drága élteket nagy érdemü gyámolainak! Én az első darabot kaptam a Nagyságod Gratiájából, és nagy örömmel, s meg elégedéssel el olvastam mindgyárt. a mi nékem ebben a többi felett tettik, a *Bévezetés* és a Geszner Éjtzakája.

2-o. *Aranka György Ur más levelébül.*

A Magyar Museum harmadik darabjának ki jövetelét igen örvendem. Nékem a második Negyede, melyet Nagyságod Gratiájából vettem, sokkal inkább tettik, mint az első, és sajnállom, hogy több Exemplárok nem jöttek, hogy akik az első Negyedet meg vették völt, evel kedvet nevelhették volna.

3-o. *Maros Vásárhelyi Professor Zilai Sámuel Ur edgyik levelébül.*

Ami illeti a második Negyedet. Erre bátorkodom Méltóságos Báru Ur Nagyságodnak meg írni itiletemet, hogy nékem sokkal inkább tettik a második Negyed, mint az első. Itt másokis ilyen formán itülnék. És ha az ezután ki botsátandó Negyedek annyival halladgyák fellyül egymást, mint az második az első, nagy reménységünk van hozzá, hogy azon Társaságnak érdemes Tagjai fel tett zélylyokat

hamar el érik, mellyet engedjen az Ur Isten, szivünk szerént kívánjuk. Így Erdélyben is fognak segítői lenni. Méltóztasson Nagyságod a második Negyedbűlis 100 exemplárt igazítani egyenessen hozzám.

4-o. Zilai Sámuel Ur utóbbi leveléből.

A Magyar Museum első Negyede meg akadott ezen a néhanyon, ha csak a második nem viszi el magával. Mind hitelbe ki van az ára Méltóságoknál és Compactoroknál, azoknakis árok, a mellyek el költek.

5-o. Az előtt Szebeni Reform Predicator, most Enyedi Professor Benkő Ferencz Ur leveléből.

En itten 30. Exemplarokat hagytam volt. 10-et küldöttem Enyedre. 10-et már el adtam: csak azt az edgyet bátorodom irni mások után Nagyságodnak, hogy némellyek a 6. árkusból álló Negyedet drágállyák, a midőn Young két Tomusba 19 garas.

Volt szerentsém az Ur Kazinczi Urnakis levelét, a Gesznerit, és Bátsmegyei Leveleit tisztelni, gyönyörködve olvassuk szép fordításait, bár miis dítsekedhetnénk fordítottokkal és Irókkal.

A levél, valamint a mellékletek is idegen kézzel vannak írva, csak az aláírás Rádayé.

Ugyan e levélnek a Kazinczytól készült kivonata itt következik:

HUSZONHATODIK LEVÉL.

Pest, 1790. Febr. 24d.

Közli az Erdélyi Leveleket a Kassai Muzéum dolgában.

Aranka Versei. Consiliarius Darvas Ur Versei.

Nyilván ugyancz leveléhez volt függesztve Zilay Sámuel itt következő levelének másolata is.

Copia.

Méltóságos L. Bárá Ur, Jó Méltóságos Patronusom!

Mult Novembernek 28-kán irni méltóztatott válaszára Méltóságos L. Bárá Ur Nagyságodnak mostis későtskére leheté választ adnom. *Levelem mellé zárt levélnek dátumából által látja Nagyságod okát*

mostani késedelmeknek, 's bizomis e mellett az engedelem meg nyeléséhez.

Azon Uri emberről (kiről minapi levelemben emlékeztem volt) tettett azon *reflexióit a' Magyar Museumot jelentett Tudósíttás iránt* irásban küldeni hozzám! Imé a' maga keze irásában elis küldöm.

Alázatosan köszönöm Méltóságos L. Báró Ur Nagyságodnak azon kegyességét, mely szerint a' Magyar *Museum* két első szü-löttének meg küldését méltóztatott ígérni. Azonis igyekezem tellyes erővel lenni Méltóságos Báró Ur, hogy az ilyenekben gyönyörűséget találó érdemes személyek által, másokbanis, mind ezek, mind pedig következő testvérei iránt kívánságot gerjeszthessek, hogy azon munkás, de felette nagy hasznú fáradozását a' Tudós Társaságnak könnyíthessük. Én Méltóságos Báró Ur nem látok jobb módot a' Könyveknek, 's egyebeknekis Pestről ide szállításában, mint a' Pesti kereskedő *Natorp* [?] szolgálattját. Ennek az embernek vagyon Szebenbe nagy correspondentiája. Miis osztán Szebenből leg gyakrabban vehetünk kezünkhöz akármit. Kellene pedig Szebenbe igazíttani Tiszteletes Benkő Ferentz Uramhoz, a' Méltóságos Fő Consistorium Papjához. Ha másuvá Erdélybe distractio végett eddig elé nem küldetett Typographus által a' Magyar Museum, én vennék kezemhez vagy százat, hogy a' bé vett szokás szerint el-adatnám itt helyben, és mindenüvé, Hazánk tulsó széléreis, bizonyos embereimhez el-adás végett el küldeném, etc. etc.

Zilay Sámuel mp.¹

P. S. Azon levelet és abban írt Reflexiókat, melyekről az itt accludált levélben a *subducall lineakban* vagyon emlékezet, más alkalmatossággal fogom meg küldeni.

Én az Ur Reflexióit, az Anacreonbúl való forditássa iránt oda adtam ugyan a' Correctornak; De én ha az Urnak volnék, azon Reflexiókat egészen ki hagyom ezen okokból:

1. Minden Nyomatások, az melyet még én láttam, az első nyomtatást hadgyák meg és Ausát neveznek.

2. Ha az Ur másként olvassa, kellett volna az Notában azt az Editiotis citálni, a melyben az olvasás az Ur forditássa szerint van. Mert most tsupa conjecturara kevest hajtának a' tudósok.

¹ A kéziratban hibásan *Zalay* olvasható, mi bizonyosan tollhiba.

3. Nem hiba az, hogy az Úr *Folyóknak* fordította: sőt inkább még jobban meg edgyez az igazsággal, mint az Anacreon textussa. Az Autorokat csak a' nyelv tanulásért kell szórúl szóra fordítani: Imitatióban szabad tőlök el menni.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 191. sz.]

303.

Szeitz Leo Mária — Kazinczynak.

Eger 27. Febr. 1790.

Hogy Tekintetes Úrhoz való különös hajlandóságomat, 's tiszteletemet ki-mutassam, (jöllehet nékem azt írták, hogy Tek. Úr én ellenem is kezdett valamit írni) ezen Szép Magyar versekkel bátorodom a' Tek. Úrnak udvarolni, melyeket kérem, tessék Kallós. és Aszalai Uraimékkal is közleni; azután pedig nevemmel Szabó Davidnak által-adni, hogy azokat olvastassa-el Batsányi és T. Szuhányi Urammal is. 's úgy osztán mennél hamarább küldgye-el Szabó Dávid Úr Fő Tisztelendő Molnár János Szepesi Kanonok Úrnak. — Ma hozta hozzám Vitéz Úr az Orfeust. — Az én Igaz Magyarom IV. Részére másodszor is azt írta rá a' Bétsi Censura: *Non admittitur*; de talán nem sokára ennek is fel-jön a' tsillaga. — Az írott verseket, ha tetszik, magának tarthattya a' Tek. Úr, tsak a' melyek nyomtatva vagynak, azokat kell Szabó Dávidnak adni, hogy el-küldgye Fő Tisztelendő Molnár Kanonok Úrnak. Az meg-nevezett Urakat minnyájokat alázatosan tisztetem, 's — maradok leg-kisebb szolgáljok, és a' magyar nyelvnek boldogságában el-válthatatlan Társok

Pater Leo.

A mellékletek hiányzanak.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 188. sz.]

Kazinczy — a 'Hadi és más nevezetes történetek' szerkesztőségének.

Ímé egy új jele az én igyekezeteimnek. — Annnyival később vagyok meg vallani, hogy a' *Széphalmy* Vintze áll-ortzája alatt én lappangottam, mivel Leveleiteknek 274-ik oldalán el árulva látom magamat. — Örömmel olvasom mindég litterátori Tudósításaitokat. — Nem minden ember érzi azt, mennyire hevül fel még a' hidegebb vérű, szemérmesebb, bátortalanabb Hazafi is a' vetélkedésre, midőn látja, hogy itt is, amott is támad egy, a' ki Könyveinknek számát szaporítja. E' végre kérlek, iktassátok azt, a' mit még Hazánk töletek nem tud, *Orpheusomnak* 80—90 oldalaiából, Leveleitekbe, 's indíttasatok reá valakit, hogy *Rousseau*-nak *Contract-Social*-ja mellé, mely kezeim közt vagyon munkában, fogjon az *Embernek' Hasonlatlansága felől írt betses munkájához* is: mert én, a' ki sem a' *Messziússal*, sem egyéb igyekezeteimmel nem vagyok készen, már ebbe most nem foghatok. — *Hamletem* a' jövő héten sajtó alatt lessz, 's talám *Lesszingnek Miss Sara Sampson*-ja is utánna fog menni. — Most kellene azon lennünk, hogy a' bé állandó Ország Gyűlése alatt Magyar Játzó színünk légyen. — *Orpheusom* II-dik Darabjába *Consiliarius Fáy* Ágoston Urnak, mint *Abaujvármegyei* első Vice Ispánnak, Mártz. elsőjén tartott Beszédét iktattam, 's melléje ezt vetettem: Ezt a' Beszédet, 's egynehány Vármegyének Protokollumait olvasván, kitsoda az, a' kiben még az a' kívánság támadhatna fel, hogy bé állván nem sokára az Ország Gyűlése, ismét a' Deák Nyelv hozattasson vissza köz dolgainknak folytatásokra? — Ha a' Deák Nyelvet veszszük-elő: úgy örökösen bé-zárjuk a' Tudományok el-terjedése előtt az utat. Egészen a' Rhetoricáig, az az életünknek tsak-nem fele részéig azt a' nyomorultt konyhai deákságot tanulnánk egyedül, a' melyet ekkoráig Oskoláinkban és Oskoláinkon kívül hallottunk, 's nem lessz időnk *Valóságoknak* tanulására. Ezen felül ha a' Magyar nyelv hozzattatik-bé, (a' mellyre az Uralkodás terhét olly fáradhatatlanul hordott JÓZSEF Maga-is hajlott, a' deák Nyelvtől el-állván, és utolsó tavalyi Rendelése mellé nem a' Deák, hanem a' Magyar fordítást tétetni parantsolván) Nemzetünkéből különös Nemzet válik, örökös fal lessz a' Magyar és nem-Magyar közt vonva, 's az Idegen vagy Magyarra lessz köztünk, vagy éhhe! hal-el; szemlátomást fogunk elő-menni a' tanulásban, Magyar tsemeteink Magyar nevelőket kapnak,

's a' Mesterségekben és Tudományokban olly szerentsés virágzásra lépünk, mint a' millyenre Német Ország lépett, minekutánna a' ki-holt Római és az idegen Frantzia Nyelvtől el-állott, 's tulajdon nyelven kezdette írni könyveit.

E' tzélnak el-érésére pedig el-múlhatatlanul 's mindenek felett az kívántatik-meg, hogy az Oskolákban Magyar Nyelven tanítasson az Ifjúság. Melly annyival könnyebben meg-eshetik, mivel már ekkoráig-is sok Magyar könyveink vannak, a' szükségeseket pedig Tanultjaink el-készíteni készek lesznek. — Él *Dugonits*; él *Rátz*, él *Horányi*! *Révainak* készen vagyon egy Architecturája: *Novák* Természeti Törvényt ad; — Sáros-Patakon *Szent-Györgyi. Öry*, *Szilágyi*, *Szombathi*, — Debretzenben *Sinai*, *Ormós*, *Milesz*, *Szilágyi*, *Hunyadi*, *Benedek*; — Erdélyben *Kovácsnai*, *Szathmári*, a' két *Benkő*; Bétsben *Detsi*; Komáromban *Pézteli*, *Mind-szenti*, *Perlaki*; — Váradon *Józsa*; — Miskoltzon *Komjáti*, *Szathmáry*, *Paksi József*; és *Tóth András*. — Győrben *Ráth*, — Füreden *Horváth*; — Szatthmártt *Földi*; — Nagy Bányán Prof. *Szabó László*; — Jászberényben *Gellei*, — Ketskeméten *Göböl*; Halason *Tormási*, Böszörményben *Vétsei*; Diószegen *Fazekas* és *Lévai*; — Körösön *Kozma*; — Verőtzen *Szilvási*, — Vátzon *Török István*; és a' kit utól említek ugyan, de a' ki mind munkásságára, mind tehetségére nézve az elsők közé való, Rimaszombaton *Szöke*, 's ezeken kívül két Monasticus Barát, a' szép Magyar tollú 's Magyar történeteinkben igen járatos Polemista *P. Leo Maria Szaitz*, és Rozsnyón az én igen kedves Barátom, Franciscanus Concionator *P. Lovasi Benedek** tsak intést várnak, 's rész szerint írni, rész szerint fordítani készek lesznek. Vétkezik a' Haza ellen, a' ki ezt a' szent szándékot tellyes erővel elő nem mozdítja! a' ki kész nem lessz ezért minden hasznát, elő-menetelét fel-nem áldozni!

Kitsiny és tsekély mindennek kezdete 's kénytelenek vagyunk meg-vallani, hogy Hazánknak van három vagy négy Vármegyéje, a' mellyben nem találhatni olly Személyt, a' ki a' még szokatlan Notáriusi Magyarságnak meg-feleljen: de avagy nem lehetne é ezen segíteni? Nintsenek é a' Duna és Tisza partjain olly Ifjak, a' kik szívekre vévén ezt a' szolgálatot, a' mellyet honyjoktól való el-távozások által a' Nemzetnek hajtándanak, készek ne légyenek a' Tóth hegyek közzé

* Ez Debretzeni deák vala egykor: Pápistává 's idővel osztán Franciscanussá lett. Egyg szeretetre méltó, igen derék ember. — Kazinczy F. jegyzése.

költözni? 's nem lehet é ezeket az oda-házasodás által oda-való indigenákká tenni? — Ezen felül ha a' Vármegyék egymásnak Gyűléseiknek jegyzettjeiket meg-küldenék. (Levelezéseik magyarul folytak ennekelőtte is) nem lehetne é biztosan reményleni, hogy a' dolog tökéletesen lábra kap? — Hazafiak, átkozni fogják hamvainkat Maradékaink. ha nem tellyesítjük azt, a' mire a' Deák ki-höltt Nyelvtől idegenkedő JÓZSEF önként hajla.

Az a' tekintet, hogy törvényeink deákul vannak, nem vét gátlást ezen szent igyekezetnek. A' Deák Nyelvet nekünk mind a' Törvényért, mind a' Theologiaért, mind a' Classicus Iróknak értéséért, 's az eruditiónak mindenik ágazatjáért kell tanulni, tudni. Tudja azt a' Német, Hollandus, Olasz, Frantzia és Anglus is, noha nem tud olly hadarva beszélni mint mi: noha mi nevetjük őket és tetszünk magunknak, holott a' hol a' Német egy *Gesznert*, *Heynét*, *Millert*, *Ernestit* — egy Ernestit mutat! — minékünk igen meg kell elégednünk, ha egy *Szerdahelyit*, egy *Koppit* mutathatunk — Folyhatnak azért a' Törvényes perek, a' köz dolgok Magyarul, hogy a' Corpus Juris és Werbőzti deákul irattatott; éppen úgy, valamint Magyarul prédikálhatott Pázmány azért, hogy a' Vulgata deák nyelven irattatott. — Tanuljunk deákul: sőt tanuljunk Németül is, 's ha reá érünk frantzul, anglusul 's Olaszul is: de szemeink mindenek felett oda légyenek függesztve, hogy a' Magyar légven az *első és közönséges*, és hogy azt a' Német, tóth, rátz és oláh gyermek eggyaránt tanulja, valahol tsak benne mód vagyon.

Fejedelmünknek királyi kegyelme 's igazgatói höltsessége hajlik ezen kívánságára sok Vármegyéinknek. Készek az Irók annak a' Saturnusi időnek közelébb vonására, mely Leopoldnak a' thrónusra léptével virradni kezd: kész a' Pozsonyi és Pesti Nevendék Papság is, Nemzetünk eggyik Felekezetének jövendőbeli Vezetője: kész Patak, Debretzen, Erdély, Losontz, 's több Magyar Oskoláink. A' jövő Ország Gyűlése vetheti-meg régen várt boldogságunk tántoríthatatlan talpkövet, mellyen új Királyunk azon ékességgel jelen-meg, a' melly utoljára THERESIÁNAK fejét — szent nyugalom lebegien örökre imádozt hamvai felett! — ékesítette. Ha a' Magyar Nyelvet hozzuk-bé, állani fogunk: ha a' Deák Nyelv hozatik-vissza, később vagy elébb el-ől az idegenek özöne, 's Nemzetünk korts-zürzavar lessz.

Kassán Martiusnak 8. 1790.

A levél eleje hiányzik.

[Megjelent a *Hadi és más nevezetes történetek* 1790. évf. II. negyed 415—9. l.]

305.

B. Id. Ráday Gedeon—Kazineczynak.

Pétzel die 8-a Marty 790.

Tellyes bizodalommal való Jó Uram!

Utolsó leveléhez képest az Urnak kívántam a Tityrusomat meg küldeni, mellyet nem bánom, ha tulajdon nevem alatt mégyenis bé a Gyűjteményébe az Urnak. Második darab, mellyet küldök, az *Tavaszi Estvém*: ezt még ez előtt 55. esztendőkkel tsináltam, mostan valami keveset jobbitottam ugyan benne, de az a jobbítás leg inkább sok verseknek ki hagyásából állott; ugyanis Ifju koromban énis igen *Gyöngyösi* voltam, s azt gondoltam, hogy a verseknek szépsége főbbképpen a bővségből, és valamelly dolognak hosszabb leírásából áll; de hogy ebből már akkoris ki fáratlam, ki tettzik ezen verseimnek hirtelen való és még nem reménylt bé zárásából: Megvallom, hogy ezen utolszor jelentett hibámat mostanis corrigálni resteltem, hanem azt tsak úgy hagytam, mint amint akkoris a resttség miatt végeztem. Ezek szerint ámbár Ifjuságom munkáit nagyobb részént össze szaggattam, részszerént tőlem elis lopták; tsak ugyan hármat vagy négyet közülök meg tartottam mint Vers miveimnek *első sengéjét*.

Már edgyik levelemben kértem az Urat, hogy azon verseimnek kevés Gyűjteménykéjét, mellyet az Urnak hat arkusokban meg küldöttem, és mindgyárt akkoris kértem, hogy azon meg küldött Exemplárt vissza várom, kértem, mondom, az Urat az iránt, hogy azt nekem vissza küldené. Most ujobban azon kérésemet reiterálok, akar az Ur kezénél legyenek azon verseim, akar *Batsányi* Uramnál: mert azon versek tsak úgy *corrigálva* sem maradtak meg nálam párba, mint az mint azokat akkor meg küldöttem: most pedig már minden verseimet össze akarnám szedni, és azokat ujonnan corrigálva úgy le iratni, hogy valaha nyomtatásba mehessenek. Reménylem, hogy talám az mostani Pesti Vásári alkalmatossággal lesz mód azoknak le küldésében, ha az Ur azokat Senátor Fülep Uram kezéhez adgya, kinekis most leg közelebb, Batsányi Uram más hasonlóképpen le küldendő Verseimet kezébe adta.

Szeretném tudni, ha vette é az Ur azon fordittásomat *Anacreonból*, mellyet edgyik levelemben még ezelőt két vagy három hetekkel

meg küldöttem. El felejtettem fellyebb meg írni, hogy az *Tavaszi Estve*, nem az én nevem alatt, hanem azon jegy alatt mennyen bé az Orpheusba, amellyet alája tettem. Ezek után álhatatossan maradok
Az Urnak

Igaz Köteles szolgálja

B. Id. Ráday Gedeon mp.

P. S. Ha az Ur a fellyebb említett 6. árkusbol álló verseimet Fülep Uram kezéhez adgya. azt petsét alatt méltóztassék oda adni. Ezek [a] versek mindgyárt az Museum kezdetével küldöttek az Urhoz Kassára.

A levél maga idegen kézzel van írva, csak az aláírás és az utóírásnak utolsó mondata való Rádaytól.

Ugyan e levélnek a Kazinczytól készült kivonata itt következik:

HUSZONHETEDIK LEVÉL.

Péczel 1790. Mart. 8d.

Küldi a' Titirusát, és a' Tavaszi Estvét. Ezt 55 esztendő előtt csinálta. Akkor ő is Gyöngyösianus volt, az az a' Vers szépségét a' bővségben kereste, és a' hosszas czifra leírásokban.

«Ezek szerint ámbár ifjuságom munkájit nagyobb részint öszve szaggattam, részszerint tőlem el is lopták, csakugyan hármát vagy négyet közfilők megtartottam, mint Versmíveimnek első zsenégjét.»

Vissza kéri azon Verseit, melyeket in folio 6 árkusokon közlött velem. Most minden verseimet öszve akarnám szedni, corrigálni, 's úgy leíratni, hogy valaha nyomtatásba mehesenek.¹

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 191. sz.]

¹ Az utóbbi mondat mellé a lap szélére Kazinczy egy nagy NB. jegyet csinált.

306.

Kazinczy — Kovachich Márton Györgynek.

Unschätzbarer Freund!

Die 1063 fl. 15 xr. von denen Sie mir so theilnehmend einen vorläufigen Bericht geben, habe ich zwar erhoben: allein kein xr ist davon schon in meinem Beutel. Ich habe Schulden getilgt, die ich wegen so vielen ämtlichen Reisen und der Reise nach Wienn machen musste. — Hier schicke ich Ihnen aber doch 20 fl. erheben Sie das Geld, u. behalten Sie es. Wenn mein Beutel in besseren Umständen seyn wird, dann werde ich mehr Ihren patriotischen Arbeiten zur Aushilfe geben. Regales Leopoldi Petro Kazinci Tabulae Regiae assessori missas 1681. 28-a Febr. habe ich eben bei Händen. Wollen Sie sie, so lasse ich es abschreiben, und schicke Ihnen, aber unter dem Bedingniss, dass Sie sie drucken lassen.

Herr v. Fejérváry schickt Ihnen hier einen Band Actorum Diaetalium. Ich schliesse noch dazu den ersten Heft von meinem Orpheus, ein exemplar von Bácsmegyei u. 4 von meiner Rede, die Herrn Hofrath v. Trsztyánszky gewidmet zu werden unglücklich war, da Ihre Antwort lange nach der Erscheinung derselben mir zu Händen kam. Diese wenigen Blätter machten Aufsehn, besonders in den Comorner und Wiener Ungarischen Zeitungen. Reichen Sie das letzte exemplar, das ich auf besserm Papier habe, in meinem Namen voll Ehrfurcht Ihrem verehrungswürdigen Hofrath ein; u. klären Sie ihn auf, dass nicht Erkältung gegen ihn die Ursache ist, dass das Werk nicht ihm inscribirt worden ist.

Den Bácsmegyei, den Orpheus u. 1. Rede Ungrisch u. eine deutsch geben Sie dem Lesecabinet zu Pesth. So kommt es in mehrere Hände. Glauben Sie mir, dass ich vom Orpheus exemplare um 5 # verschenkt schon habe, so wie von Gessner exemplare um 50 fl. Bácsmegyei kostet mich 96 fl. u. ich habe noch nur 25 fl. erhalten. So was reisst endlich doch in Beutel.

Mein Hamlet wird gedruckt. Und meine Miss Sara Sampson folgt dem Hamlet gleich nach. Vielleicht haben wir während dem Landtag Ungarisches Theater in Ofen.

Prof. Szabó sagt, dass ein Herr seinen desertirten Slawen u. Bedienten immer mit Recht auch durch unangenehmes Mittel zurückführen darf. Ergo Protestantes ad sinum Ecclesiae legitime reducuntur

etiam viis Coactivis. Gott im Himmel erbarme dich unser u. mache, dass weniger Esel in Menschen figuren daher gehen.

Wann erhalte ich Abdrücke v. Pálffy von Wienn? Wie stehts mit meinem durch Kreutzingern gemahlten Kopf? Dies ist, was sehnlichst zu wissen wünscht

Kaschau d. 19-ten Merz 1790.

Ihr Freund.

[Eredeti a Múzeum könyvtárában: Q. I. 43.]

307.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Meg-becsülhetetlen Barátom!

Ki mondjam é mi érte Juliádat? — Sajnálom, de ki kell fakasztanom még is, hogy meg nyugtassalak. — Által-adtam azt az ide való Librorum Revisornak, hogy tégye reá az *Admittitur*-t: de ő azzal az izenettel küldé-vissza, hogy ez a munka erköltsöket vesztegető munka, 's kívánságomat nem tellyesítheti: sőt kér, hogy semmisítssem-el. Képzelheted é mint lobbantam fel a' leg indúlatosabb haragra, melyet végre Voltairi nevetés szakasztta félbe. — Kérni kellene, hogy rigorától álljon-el; e' juta eszembe: de ójjanak az Istenek! nem szöllok néki többé, ha nem tudom mi ér is! Mit teszek tehát? régen Cancellistám kezében vagyok, ő írja-le, hogy Pesthre küldhessem pro revisione, 's nem sokára kész lesz véle. Akkor kedveskedni fogok Novák István Urnak is egy Nyomtatvány-nal belőle.

Nagy még a' setétség, kedves Barátom! és nékem úgy látszik, hogy mivel némely helyeken *napok* támadnak, a' barlangok setétjei még feketébbekké válnak, mint eddig voltak, míg Egünket estveli homály fogta vala bé. Én meg-makatsítottam magamat ki-tsikarni a' Superstitio kezéből a' véres tört, és irtóztató képéről le-kapni az áll-ortzat. Voltaire, Rousseau, Helvetius, a' Sanssouciba lakott Philosophus, 's a' Kömivesség úgy adnak paist balomba, jobhomba kardot, lábaimra szárnyakat, mint mikor Perseust készítették-fel az Istenek az Andromeda meg-szabadítására. Tsak attól tartok, hogy lüángoló fel-gyúladásaim által el ne rontsam igyekezeteimnek boldogulhatasait. Olvassa meg a' kinek esze és szíve van Orpheusom

bé-vezetését, olvassa meg pag. 90. azt, a' mit Rousseauból fordítottam, és azt a' mit Kallós által fordítottam Helvetiusból; — olvassa-meg tulajdon gondolkozásomat Orpheusom II-dik kötetében a' Lélek halhatatlansága felől, 's látni fogja ki vagyok, 's áldani fog, ha én már régen nem lézek is. Valakinek fel kelle támadni, mert már többé szenvedni nem lehet, a' mit tsinálnak.

Szepesi Kánonok Molnár János, a' ki annyi könyveket firkált, most a' Naturalistákat akarja meg-rontani. Egy Responsorum Liber III-tiust nyomtattat ugyan azon Betűrakó által, a' ki Orpheusomat rakja. A minap meg látom a' Voltaire nevét munkájában, 's olvasom. Ezt írja felőle: — Voltár beteg volt, hagymázban vagy miben feküdt. D. Tronchin hozzá megy. Hát egyszer Voltaire az ágyból fel-ugrik, az árnyék székre ül, bé-kap a' tsuporba, ki-veszi a' tulajdon sz...t, meg-eszi. — Gyönyörű Apológiája a' Keresztyén Vallásnak. Magának Molnárnak írtam felőle, valamint P. Leo Maria Szaicznek is, a' ki Egerben az *Igaz Magyar-t* írja.

Hadd feleljek már Leveledre. Nem tudom, mennyire hatottál a' Kőművesség gráditsain: tudod pedig, hogy itt a' felsőbb gráditson lévő az alsóbb gráditson levőt azon grádit sokra nézve, a' melyeken ez véle nincs, profanusnak tartozik nézni. Én tehát vaktában nem szóllok, mert a' Kőművesség előtttem szent. Hogy egy []ban harmadik személyt viseltem, azt mondhatom; de azt is mondhatom, hogy nekem a' három Angliai grádusomnál, mely inas, legény, Mester, több nincs és nem is lessz könnyen. Historice sok grádusokat esmerek, de reájok nem vágyok. El-tévedéseknek nézem azokat, vagy — ó miért kell ezt vallhatnom! — némelly kötelességekről el felejtkezett Beutelschneiderek míveinek. Egy Consiliarius Budán 1787-ben nekem egy skatulyát ad kezembe, ki-nyitom, 36 kötényt találtam benne, majd fekete, majd veres, majd zöld, majd sárga, majd fehér pántlikával. Beszélgetek, úgy szóll, mintha ő építette volna a Salamon Templomát, és még is —. Hallottál é valamit az Illuminatusok felől? Ezek az emberek Bécsben is dolgoznak, még pedig nagyon. Az ő tzélok a' mennyire sejdíthetem, (mert hogy én soha sem vétettem fel közéjék, arról esküszöm néked a Mindenható Építő Mester előtt!) volt evertere superstitionem, opprimere Tyrannismum, benefacere. — Nem ez é az élet leg-édesebb boldogsága? — Maradjon a' szegény Báróti a' maga Alchimiájával, mely neki soha sem tsinál aranyt, maradjon Orvosság tsinálásaival, mely testét elgyengítette, veszszen Gröff Thun a' Geisterbeschwörungjával, mely oly bolondság, a' mit

még a' gyermek is meg nevet, nekem az mind nem kell. — — — Én nekem a' kőmivesség olly társaság, a' melly egy kis karikát tsinál a' leg-jobb szívű emberekből; mellyben az ember el-felejtí azt a' nagy egyenetlenséget, a' melly a' külső világban van; a' mellyben az ember a' Királyt és a' leg alacsonyabb rendű embert testvérének nézi, a' mellyben el felejtkezik a' Világ esztelenségei felől, 's azt látván, hogy minden tagban egy Lélek, t. i. a' jönak szeretete, dolgozik, öröm könnyeket sir, a' mellyben sokkal biztosabb Barátokat lél, mint a' külső Világban; a' mellyben kiki igyekezik ember társainak nyomorúságát a' szerint a' mint tehettsége engedi, könnyíteni, a' mellyben kiki olvasni, tanulni, szerzetes atyjafiait munkái, írásai, példái által tanítani tartozik: — az illyes társaság nekem kedvesebb, mint a' melly aranyat, vagy ollyas életet-hosszabbító orvosságokat tsinál, hogy a' ki véle él, szemem láttára nyomorék koldússá lessz: a' melly Non-sensekkel mulatja magát, ördögöket kíván segítségül, 's több efféle haszontalanságok, esztelenségek, bolondságok körül forgolódik: — Az én ítéletem szerint elég mindég egy []ban a' három meg-nevezett gráduson dolgozni, hogy először azoknak meg-lépése alatt a' szék Mester (Meister von Stuhl) az alatta valóinak elnebeli tehettségét, 's szíve minéműségeit szintén a' fenekig esmerje. *másodszor*, hogy az ott elő-forduló tzeremoniák a' Tagokat bizonyos feierliche Stimmungban tartsák, és így az öszve-gyűlések tsendesen és annak rende szerint folyjanak. *harmadszor*: hogy azokból a' Bruder Redner alkalmatosságokat szedjen az Oratiók írására. De ez maga még nem elég. Minden []nak lehet valamelly különös tzélt venni materiául. Bécsben a' Born []ja a' tudományok elő-vitelet vette tzélül. Blumauer, Ratschky, Alxinger, Leon, Haska, 's mások ott olvasták el verseiket; a' többi szent kötelességnek tartotta tartalék nélkül adni elő ítéletét. Ott vevék elő, hogy mivel Card. Migazzi és P. Fast ez 's ez betsülletes okosabban gondolkozó Plébanust el-akarja nyomni, mint kellessen rajta segíteni: ott vették-elő, hogy így 's így lévén ez 's ez — mit kell tsinálni, és ki lessz az Executor. Eggyre reá bizták, ez meg-ígérte, hogy hűségesen el jár a' dologba 's úgy ment a' veszedelemnek mint Curtius, vagy Horatius Cocles. — No, Barátom? Ez tetszik é, vagy az Alchymia és a' Cacomagia? — — —

Pesten lévén Novemberben, azt a' tanácsot adtam, hogy egy Magyar Nyelven folyó [] állíttasson-fel. Gyalázatjára van Nyelvünknek, hogy tsak németül és deakül dolgoztunk. Effectusa kezdett lenni,

de meg tsökkent: mert az Atyafiak el-vesztették minden reménységeket, hogy a' kőművesség jó lábra állhasson. — Szeretném tudni, mi vethetne gátlást? — Fogtok é ti dolgozni? O édes Barátom, édes Arankám, be kedves gondolat tűnik szemem elibe. Ha te egynehány egytetértő meg-hitt Barátot szerzenél, a' ki öszve esküdne, hogy nem tsak profanusnak nem szóll, de még kőművesnek sem, — tsak hetet vagy kilentzet. — 's te nékem hírt adnál, bé-repülnék hozzád Erdélybe 's — constituálva volna a' []tok. Hogy Szebenben vólt egy, azt tudom. Azt is tudom, hogy a' ki fel-vevődött, mint egy 75 frtot fizetett taxa pénzt. Egyebet nem tudok, nem is akarok, mihelyt illyest hallok. A' pénz-gyűjtés szent szándékból jöhet; Nervus rerum pecunia! de a' pénz az Éva almája, a' melly minden rosszat hozott-bé valahol meg-fordúlt. Alatsony impostorságra vezette a' leg jobb szívű Kőműves Perceptort is. Példám van M. Országón. — A' Meister v. Stuhlt arra, hogy el-jázdotta azt; — hogy nem éppen részre hajlás nélkül fordítódott költségre, etc. etc. Van, van igen is szükség fundusra, de hát nem kész é mindenikünk nem tsak utolsó xriját, hanem még a' vérét is oda adni azért, a' mi az előbbi esetben fundust kívánt? — — Sokat is mondtam. Gondolkozz erről, édes Barátom, 's ha esmérsz vagy hat hét tökéletes szívű embert, a' kinek a' feje vagy üress a' bolondságtól, vagy meg-tisztulhat, szóllj nékiek, mondjad, hogy valamit illyest kezdeni lehet: ha még Profanusok, tsinálj jó ideát a' Kőm. felől, bíztasd, hogy azok lehetnek, 's légy rajta, hogy egy [] állitasson-fel nálatok. Én nekem, tudod, nincs a' dologban semmi interessém, tsak az, hogy óhajtom a' szerzet el-terjedését, és meg vagyok győzve, hogy ez a' leg tökéletesebb oskolája az emberi szívnek. Ha mind azáltal velem ez eránt correspondeálni kívánsz, előttem igen kedves lessz, és előre fogadhatom, hogy barátságos utasításommal szándékosban boldogíthatlak, sőt hogy kész leszek némelly dolgokról historice tudósítani is, és Oratióimat, mellyeket egykor másszor mondtam, közlöm véled. A' mi pedig ezeknél mind több, egyenes útat mutathatok az igaz eredeti forrásra, a' honnan némellyek el tévedtek.

Hát azt tudod é, hogy van az Asszonyoknak is kőművessége? — Van; én két félet esmerék. De ez a' Nem nem arra való, hogy közzenk egyveledjen: nem is olly kőművesek ők, mint mi: Az ő társaságokat is annak nevezik, de egyébfélék Hieroglyphonjaik, symbolumaik. — Eggyik társaságot éppen másnak neveznek. — Hasznos dolog ez Atyámfia! mert sok függ attól, hogy Asszonyokat formál-

junk. Ennek is lehetnék eszköze. — De már ezek mind oda ragadnak, hogy hozzád, ölelésedre, látásodra kívánkozzam.

Küldöm a' Magyarra fordított Beszédemet. A' Német az eredeti. a' Magyarral éppen nem vagyok meg elégedve. A' Német Oratiómat egygy nap alatt írtam. Tudom én, hogy nem jó a' Németsege. de én abban affectáltam, ut sentiat Lector, me non esse *natum* sed *factum* Germanum. A' Magyart sietve, és szüntelen háborgatva fordítottam. egygy olyan napon, a' midőn a' szerelem sírásra faggatott.

Σωκράτης παινευμενος. Meg-örült Socrates. Így nevezte talám Plátó Diogenest. Ez a' munka tehát a' bolond Diogenes munkája. Olly különösségek vannak minden oldalain, hogy el bámúl rajtok az ember, és meg is látja, hogy igazsága van.

Júlia nekem sokkal kedvesebb, mint a' Nap négy része. A' francia praecisiont az elsőben jobban szeretem az utóbbik Declamatiójánál. Mind a' kettő Mesteri kézzel van fordítva: és tsak az Originalis az, a' mi egyikét előttem kedvesebbé teszi a' másikánál, nem pedig a' fordítás. Majd bővebben, ha Aprilisban be küldöm. A' Budai Basában homályossá lessz a' stylus a' hosszúság miatt. a' Nyelv felől írt Munkád pedig érthetetlen a' piperézés miatt. Valóban érthetetlen. én igazán nem értem sokszor, noha azt is látom, hogy okod lehetett keresni az érthetlenséget.

Szerzetes é vagy Vitéz Atyafi? Mind a' kettő Mert a' kőművesi ☉ éppen olyan, mint a' Maltheser. Félig pap, félig katona. Néha tömjén van kezébe, mellyet a' Teremtés Istenének nyújt bé, néha kard, mellyel az ártatlanságot védelmezi.

Élj boldogúl, tsókollak a' háromszor három által, 's Atyafi szeretettel, barátsággal, hűséggel maradok

Kassán 25. 3. 790.

Orpheus.

[Eredetiye Gyulai Pál birtokában.]

308.

B. Id. Ráday Gedeon — Kazinczynak.

Péczel die 9-a Apr. 790.

Tellyes bizodalommal való Jó Uram!

Köszönettel vettem az Orpheusnak első Negyedgyét, a' második Negyednek két árkussával edgyütt. Az első Negyedben a' versek

között, nékem leg különösebben tettzenek a' Földi' Horatiusból való fordítása, és az Aranka' Verebe. Ami pedig az Ur Metastasióból való fordítását nézi, mind az fordítás, mind az Metastasio, ámbár igen meszsze ment gondolattya, nékem annyira meg tettzett, hogy meg nem álhattam, hogy énis azt, még pedig két fordításba ki ne tegyem, sőt az edgyikét szaporítottam is magam gondolattal. Mind a' kettőt ezen levelemhez ragasztom. Ezeken kívül (ámbár Prosában van) meg tettzett az Aszalai' Öreg és Fiók galambja: úgy tettzik, ezen Urnak nagy hajlandósága van jó Fabulákat írni.

A' második Negyedben igen sok hibákat tapasztaltam (noha már corrigált árkusok küldettettek kezemhez) az Evirallamba, mely hibákat fel fogok tenni, hogy ha most nem corrigáltatnak is, leg alább az Orpheus első kötetyének végén fel jegyeztethessenek.

Térek ismét az első Negyedre; igen bántam, hogy abban bé mentenek az Patótámban lévő verseim. Mert noha az Ur tudósított felőle, de reménylettem, hogy arra tett feleletemhez képest, vagy éppen ki maradnak, vagy leg alább velem közöltetni fog, miképpen mennyenek bé. Ugyanis, amint most bé mentek, tzeozások majd érthetetlen; mely érthetlenséget szaporított az, hogy az Ur notájában olyan matériákis vagynak fel téve, mellyekre nékem tzeozni gondolatomban sem volt; ilyen *Mydás* és a' *Vas idő*: ezeknek ki ábrázolások sehol sintsen a' Patótámba. Hogy azért mind ezeket orvosolhassam, inkább már most magam kívánom meg küldeni, miképpen mennyen még bé egyszer, valamellyik Negyedbe; ezen okbul kívántam azt accludálva meg küldenem. *Volna még ezen kívül kedvem valami iránt az Urral veszekedni*; de ezt tsak magam írom bé a Postscriptumba. Ezzel maradok

Az Urnak

Igaz köteles Szolgája

B. Id. Ráday Gedeon mp.

P. S. Az subducált *linedekben* értem azt az mesterséges fortélyal végben vitt le rajzoltatásomat, mintha azt tsak a' Kép-író kívánta volna, az már most végben ment Szándéknak el halgatássával.*

* Tudnillik azt mondottam Rádaynak Péczelen 1788. hogy a' velem Kaszárol', Bécsbe visszamenő Képfestő Klimesch vágy az ő fejét crayonban festhetni. — Kazinczy F. jegyzete.

A Péczeli Palotában festett képeknek Rendi, és azoknak egymástól való függések.

Leg inkább Phaeton esetére volt ezen Képekben a' czélozás, és némelly erkölcsi tanácsadásokra. Ezen oldal falakon lévő festések (a mellyek alatt tudniillik Alúl-írások vagynak) tizenötből állanak, azon kívül, a' melly a' Palota Tetőn van festve: Ez tizenhatodik volna.

Előszöször is a' Palota Tetőn festett kép írás Phaeton szekerét adgya elő, az hol ő éppen le eső formában van, már a' gyeplőis ki-esvén kezéből: Ezen Kép két Inscriptio közé van helyeztetve.

Az első:

Nem szül jót a' maga hittség.

a' Második:

Vesztét köszönnyé magának.

Következnek a' fal oldalaira festett képek.

1-o. Az edgyik ajtó felett: *Phaeton* térdepelve kéri az Attyát, hogy engedgye néki az Lovait, kiis *így felet*:

*Többet kérsz Phaeton mint sem próbátlan erőd bír.**

2-dik. Az által ellenben való Ajtó felett; már halála után a' *Monumentum*-ja körül sirnak a' Húgai, melly kép *alá ez van írva*:

*Itt igazán bé tölt, hogy bújárása bolondnak.***

3-dik. Az harmadik Ajtó felett: *Sylenus* ballag számaron a' tsudálkozó sokaság között, egy nagy fazekat tartván a' kezibe teli borral: Alúl-Írás:

Ha bora van, nem vágy Phaeton szekerére Sylenus.

4-dik. Az ablakok felé való oldal falon, felül: az *óriások* vannak le festve, az mint hegyeket hegyekre rakván az eget víják, ilyen *Inscriptioval*:

Vallani ha kívánsz szégyent, vágygy nagyra 's el éred.

* Ámbár ezen Versetskéim, mellyek az Orpheusnak Első Negyedgyében bé iktatódtak, alig érdemlették, hogy világ eleibe jöjjenek. de mivel már egyszer akaratom nélkül ki nyomtatódtak. kedvessem veszem, ha leg aláb úgy mennek bé valamelly más Negyedbe: hogy az olvasó meg érthesse tzellyaikat, és tudhassa, mellyik vers mellyik kép alá tartozik. és a' képeknek minemű össze kötések lesz egymással. — Ráday G. jegyzete.

** Van czélozás arra a' példa beszédre: *Bolondnak bújárása* — Ráday G. jegyzete.

5-dik. Ugyan az ablakok felé való másik részen, felül: *Eccladus* már egy hegygyel van bé boritva, úgy hogy tsak az feje láttzik ki. *Alul-írás:*

Meny most az hegy alól ostromnak; nem lehet úgy e?

6-dik. Ugyan az ablakok felé való oldalon alul: *Philemon* és *Baucis* vendéglik Jupiteret és Mercuriust, igen egygyügyü, 's leg inkább kerti eledellekkel. Alul ez van írva:

*Philemon 's Baucis tud gazdálkodni kevésből.**

7-dik. A' nevezett oldalnak másik részén, alul: Tantalus van le festve, amint torkig vízben lévén, az fán függő almákhoz kapdos. *Alul-írás:*

A' fősvényeknek nem övök még a' mi övök is.

8-dik. Által ellenben a' Palota külsőbb ajtaja felé való oldalon, felül: az *Arany idő* van le képzelve, melyben minden, (a' régiek tartása szerint) minden munka nélkül önként termett, és az emberek szerte szöllyel kedvekre heverésztek, vagy a' fákrúl kész érett gyümölcsöket ettek, ilyen *Alul-írás* mellett:

Már az arany ártatlan idő tsak híribe van fel.

9-dik. Ugyan azon oldalnak másik részén, hasonlóképpen felül az *Ezüst idő* adatik elő. Itt már ki-ki dologhoz lát, az edgyik szánt, a' másik fon, a' harmadik a' csirkéknek ad enni, a' többi más figurák pedig, mind mást, mást tsinálnak; de tsak ugyan akkor még, semmi vissza vonás, és háboruság nem vólt az emberek között. Az *Alul-írás* ez:

Nints ingyen semmi, jár minden már ma dologgal.

10-dik. Ugyan azon ajtó mellett való elsőbb oldalon, alul: Az *Deucalion* özön vize van le festve, és igen irtóztatóan elő adva, ilyen *Inscriptioval:*

Rettenetesség még tsak nézniis. hát így veszni!

* Ollykor ebédlőházis lévén ezen Palota: ezen versekben azon régi szokott kínálás módgyát akartam ki tenni: *Tessék kevésből sokat.* — Ráday G. jegyzete.

11-dik. Az második oldalon alúl: Az *özön vitzől* való *fel szabadulás* van le rajzolva. *Alul-írás:*

Nap fény váltja fel a' felhőket és öröm a' bút.

12-dik. Az oldal házak felé való edgyik oldalon, felül: *Narcissus* van ki-festve, a' mint a' maga képét nézi a' vízbe. *Alul-írás:*

A' ki magát szereti, az nem jól nézte magát meg.

13-dik. Mindgyárt az most le írt kép alatt alúl: *Ulisszes* örzi a' füleit, hogy a' *Syrenák* énekét meg ne hallja. *Alul-írás:*

*Dugd bé jól füledet, mert szép hangú szavok ámítt.**

14-dik. A' tulsó által ellenbe való oldalon: *Ikarus* repül, már szárnyának tollai minden felé hullongván. *Alul-írás:*

Igy jár, aki tanács nélkül jár tsak maga kényyén.

15-dik. Ezen képek éppen alatta: *Deucalion* és *Pyrrha* vagynak elő adva, a' mint magok után hánnyák a' köveket: Ezen *Alul-írással:*

*Ez noha tsak költmény, de jelentő czéllya valóság.***

B. Ráday Gedeon.

NB. Ezen képek amaz híres *Pikárt* Réz metztzéseibül vagynak költsönözve: ugymint az 1732-ben Amsterdamban in folio ki jött deák és Franczia *Ovidiusbül*, és az ugyan ott 1733-ban in Folio ki adott *le Temple des Muses* nevű könyvbül; 's hogy inkább hasonlítsanak a' réz metztzéshez, tsak feketén irattak. A' verseket a' mi illeti: azok a' magaméi.

Az lineával alá vont szókat cursiv betűkkel lehetne ki nyomtatni.

I.

Az Orpheus első Negyedének 43-dik levelén elő jövő Éneketskének folytatása. De mivel Metastasio akkor kezem között nem volt, azon két utolsó Stropba *tsak magam gondolattya.*

* Ez az Ifjakkak szól, hogy a' földi *Syrenáktul* ójják magokat. — Ráday G. jegyzete.

** Et documenta damus, qua simus origine nati. — Ráday G. jegyzete

Kis bujdosó szeletske!
Keresd Laurámat fel.
'S mondgyad: vóltál sohajtás;
De halgasd el, kié?

Gyors tsergeteg, ha benned
Mosná talám kezét:
Vald meg: hogy Könnytül nőttél:
De meg ne mond, ki sirt.

Nemis szükség: Ez ügyis
Előtte nem titok:
'S hogy mind ketten ti tölem
Eredtek, tudgya ő.

Ah! tudgya jól: 's im! mégis
Irgalmatlankodik:
Mert nála a' Söhajtás,
Tsak pára, 's viz a' Könny.

A. J.

NB. Ezen versekben a' Jambus uralkodik, mind az által. mind a' deák. mind a' Német szabadság szerént, olykor-olykor Spon-daeusokis jönnek elő.

II.

Ugyan azon Dal, az Metastasio Syllabáihoz szorossan szabva, folytatás nélkül.

Szállongozó Zephir-ke*
Ha kérdez Laura: Honnan?
Súgd meg: valál Söhajtás:
De meg ne mond, kié?

* A nap nyugoti szellő Zephir, leg kellemetesebb szellőnek tartatik. —
Ráday G. jegyzete.

Kis tsergeteg ha téged
 Illy nagy mért vagy, tsudál,
 Mond azt: Sirás nevelt;
 De már azt, melly szem nedve*
 Nagyított, meg ne mond.**

A. J.

NB. Ezen fordításba azért tartottam meg minden Syllabáit
 Metastasionak, hogy azt az Olasz szerintis el lehessen énekelni.

Sub Nro III-io. A Museumba.¹

1-o. Koporsó köre.

Ki itt fekszik Ember! mint Te, egy ember volt:
 Tegnap élt, 's a' mint Te holnap jársz, ma meg holt.

2-o. Lesbához.

Lesbia mindenütt szid, motskol engemet:
 Vesszek el, ha engem Lesbia nem szeret,
 Miért? mert örökké énis azt művelem
 Ő véle; 's vesszek el! azért hogy szeretem.

3-o. Gondolatotska.

Nap ha akar fel öltözni
 'S fénnyével Hold fénnjét győzni,
 Tüzét kéri szép szomszédtól,
 Színét veszi hó szinedtől,
 Ha azt tölled költsön nem kér,
 Kivánt pálmát másként nem nyer.

* Az Originalisba *Ciglio* van, ezt én hibásnak tartom, mert a' szemöldök
 könnyet nem hullat. — Ráday G. jegyzete.

** Ugy tartom, hogy hasonlóbb valami keveset az igazhoz, ha azt mon-
 dom, hogy a' patakotska könnytül áradott meg, mintha azt mondom, hogy a'
 forrása könnytül eredett, melyet Metastasio állítani láttatik. Én ettől mind a'
 két fordításomba el mentem. — Ráday G. jegyzete.

¹ Kazinczy ezt írta mellé: Aranka' Versei.

4-o. *Thirzis Mykonhoz.*

Azt hallom ujságban, Mykon, hogy egy Angyal

Múlt éjjel ki maradt, nem tudgyák mi okkal

Ki jöttek Társai, hogy nyomát fel vegyék

És Méltóságába ismét helyre tegyék.

Vigyázz! ha találnek a' szép Silviára,

Tekintvén Angyali szives formájára:

Midőn a' tanátsot tsak szemektől kéri,

Hamarjában ötet azzal fel tserélik.

Azután a' száraz kortyokat nyelheted,

'S sűrű sohajtással utánna küldheted.

Aranka György.

Az egész levél, valamint mellékletei is idegen kézzel vannak írva, csak az aláírás, az utóirat, s az a sor, hogy «Az lineával alá vont . . . » való Rádaytól. Ugyan e levélnek a Kazinczytól készült kivonata itt következik:

HUSZONNYOLCZADIK LEVÉL.

Pest, April 9d. 1790.

Orpheus első Negyedét és a' 2-diknak két árkusát vette. Teszik a' Földi által fordított Horatiusi darab, az Aranka Verebe, és a' mit én fordítottam Metastasio után. Ez Rádayt arra bírta, hogy ő is fordítsa.

Evirallában sok typographiai hibákat talált.

Volna kedve velem veszekedni; hogy mesterséges fortéllal reá vettem, hogy engedje magát Klimesch által rajzoltatni, elhallgatván szándékomat, hogy a' képet rézbe fogom metszetni.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 191. sz.]

309.

Kovachich Márton György — Kazineczynak.

Verehrungswürdigster Freund!

Ich habe Ihre letzteren zwey Schreiben richtig erhalten, antworte aber etwas später darauf theils, weil ich unendlich beschäftigt bin, theils, weil ich Ihnen wirklich noch nichts bestimmtes schreiben kann. Sobald ich Ihr vorletztes Schreiben erhielt, schrieb ich nach

Wien an Mark und Adam und schickte zugleich die Kupferplatte von Pálffy durch den Bischof Mandich, durch den ich auch 25 f. an einen Stipendierten in Assignation geschickt hatte. Mandich blieb bey 2 Monathe dort, ich bekam keine Antwort, kam auch zurück und versicherte, dass er [es] richtig übergeben habe, bald darauf erfuhr ich, dass die 25 f. in die rechten Hände nicht gekommen, und vermuthlich verlohren seyn. Ich besorgte mich wegen meiner Kupferplatte, und erhielt erst unlängst von Mark ein Briefchen, ich möchte ihm vorläufig Geld schicken, damit er Papier kaufen und den Pálffy drucken lassen kann. Sie können leicht errathen, wie meine Galle rege werden musste, als ich diesen Umstand erst so spät erfahren, und gesehen, dass ich so wenig Kredit bey einem Menschen habe, der über 400 f. von mir verdient, und die Bezahlung so richtig immer bisher erhalten hat. über dem schreibt er nicht, wie viel Geld er dazu braucht, und von Adam und Ihrem Porträt erwähnt er kein Wort, welches ich doch als Hauptsache betrachtete und nachdrücklich empfohlen hatte. Wenn ich diesen Menschen wegen künftiger Arbeit nicht brauchte, so hätte ich Lust ihn mit einer scharffen Lauge zu waschen, und dann [zu] abandonniren, jetzt muss ich aber einen anderen Weg einschlagen. Ich habe des Primas Cardinals und unseres Orczy ihre Porträte stechen zu lassen, und diese Arbeit sollte unausbleiblich bis Anfang des Landtages geschehen: wenn mehr Zeit übrig wäre, selbst den Neuzukrönenden König Leopold in ungarischer Tracht und in folio Format, dieses letztere muss aber ausbleiben, die zwey ersten bestelle ich folgenden Sonntag, als an welchem die Diligence von hier nach Wien abgeht. Mit der Gelegenheit werde ich zugleich wenigstens 100 f. an einen Freund schicken, der zugleich mit Arbeit auszahlen soll, und so hoffe ich mit nächstem Ihnen den Pálffy schicken zu können, zugleich aber zu erfahren, wie es mit Ihrem Porträte steht. Dann werde ich Sie [!] von allem umständlich berichten. Wegen Pálffy dachte ich: bey uns ist allgemeine Meinung, dass er zum Palatin erwählt werde, wüssten wir es für gewiss, und geschähe es bald, so dürfte ich nur seinen Titel ändern und Sie könnten ihn als Palatin in Ihr Werk einschalten, nun müssen wir aber so handeln, wie die Sachen liegen.

20 f. die Sie mir werther Freund zugeschickt haben, werde ich so verwenden, dass es Ihnen zur Ehre gereicht.

Von meinen gegenwärtigen Umständen und Beschäftigungen

kann Ihnen nur in der Kúrtze folgendes berichten: drey Werke habe gegenwärtig unter der Presse.

1. Solennia Inauguralia Regg. Hung. Stirpis Austriacae etc. eine Sammlung von Krönungs Geschichten von Ferd. II. bis Leopold II. in folio wird über 60 Bogen stark und wenn er erlaubt, dem König gewidmet, sonst dem Primas.

2. Vestigia Comitiorum 8-o gegen 40 Bogen stark in 8-o dem Primas gewidmet und wenn der König das erstere nicht annimmt, so wird dieses den versammelten Ständen gewidmet, und hoffe, dass es viel Sensation machen werde.

3. Gabr. Kollinovich Historia Diaetae Anni 1741. gegen 45 Bogen stark, 8-o dem Orczy gewidmet.

Alle drey müssen bis ersten Junii fertig seyn. Ich habe täglich 3 bis 4 Bogen Korrektur zu besorgen, und wenigstens 1 zu komponiren. Hieraus können Sie abnehmen, wie ich beschäftigt sey, und doch habe täglich nebst meinem Amte mit vielen Menschen zu thun, und auf tägliche Briefe kann ich selten antworten. Leben Sie wohl, und behalten Sie mich in Ihrer schätzbaren Gunst, der ich bin

Ofen d. 13. Aprilis 1790.

ganz der Ihrige

Kovachich mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

310.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Veszprém 30-a Apr. 1790.

Pokol a' lába a' levelednek, hogy 25-a írod, 's én 29-a már vettem; de bezzeg sijetek én a' válasszal, nem úgy mint Te; rövideden tudósítlak ezekről.

Szent leveledet, melyet Csapodinak küldöttél, az Annya, ki akkor éppen szomorú levelet várt, a' fekete petsét miatt fel szakasztotta; 's látván olyat, a' mivel az ő Sanctimoniája meg nem egyezhetett (a' mint állítja), hírünk nélkül a' Veszprémi Püspökhöz vitte.

Én olyan nehezen vártam, kedves Orfeusom! Leveledet, hogy már életedről megint gyanakodni kezdettem; 's hogy Flectere cum nequeam superos — — még Batsányinak is azt írtam; hogy ha rólad

hallani 's tudni nem akar is, leg alább ne legyen hozzám kegyetlen, 's mondja meg, hogy Te most hol vagy 's mit csinálsz.

Spilenbergtől semmit sem vettem.

Te 10-a Mai indulsz a' Banderiummal Budára, addig talám levelem meg talál; én a' Somogy Vármegyei Banderiumban megyek Csapodival együtt 's többekkel mintegy 72 személyly. a' Custodia van rendelve pro 24-a Junii a' leg melegére: de mi úgy akarjuk, hogy már 1-a Junii ott leszünk. ha oda érsz, tudakozd ki, hol van a' Quartéllya a' Somogyi Banderiumnak; mi ketten leszünk atyafiak. — Isten hozzád

Arion mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 185. sz.]

311.

Fejérváry Károly — Kazinczynak.

Spectabilis ac Perillustris Domine!

Domine et Frater mihi Singulariter colende!

Erga nupernas meas in hodiernum Spectabilis Dominationis Vestrae operior, responsurus et una petitorum libellorum transmissionem et quod de recenter susceptis versionibus, quod de Geographico opere Zempliniensi expectandum habemus. Si Spectabilis Dominatio Vestra mihi mittere nonnulla opuscula dignabitur, haec Cassoviae existenti et cras reddituro Vicecomiti nostro Domino Alexandro Bullyovszky consignare. medio cujus Spectabili Dominationi Vestrae nonnullas Comitatum Repraesentationes in amici animi contestationem transmittito. Si Cassoviae inquisibilis foret Codex Leopoldinus Criminalis¹ inductus illius pro me comparisonem in duobus exemplaribus erga instantaneam per Dominum Bullyovszky exolutionem insto. insto praeterea comparisonem utriusque Tomi Dugonichiani Etelka inscripti cujusque pretium Dominus Bullyovszky exoluturus est. In reliquo amicis Favoribus commendatus maneo

Epperies die 10. May 1790.

Servus humillimus

Carolus Fejérváry Mpria.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

¹ Itt egy szó: [*Florentiae* ?] olvashatatlan.

312.

Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek.

Zvittau 10-dik May 1790.

Kedves Ferenczem!

Bécsből írott Leveletem egy kicsint későbbben, mint sem vártad, tudom vetted.¹ Bétsből a 3-dik Station vettem a Gróf Wartenslebenné levelét, a melybe parancsolta, hogy vissza térjek, és így szerentsém volt nagy kegyességéért személyesen kezeit tsokolni. Lelkem, be nagyra nőtt az Eszter, soba még nagyobb 15 Esztendőös Leányt nem láttam. 3 napot a Grófnénál igen jól töltöttem. A Gradiskai Batallion Brünbe értem utól, ott kaptam meg a Verordnungot is. A Batallionnal még Olmützig Marchiroztam, onnat 4-ed napja, hogy egyedül utazok, még 12 Mérföldet kell hátra tennem, míg a Regimentemhez érhetek és ott a te sok Leveleidet meg kaphatom. Itt, a mint látzik, nehezen lesz háború. A Burkus Király a Váraiban ül, mint hallik. a Háború ellen protestál, mi pedig semmit sem kezdünk. Könnyen meg történik, hogy még valami le rukkol, ha engem is érne a kotzka, szeretném, mert ell hidd, azt az aert, a mely a Magyar Korona alatt van, legg jobban szeretem. Groff Wartensleben és Libtág el beszélte, hogy hajtották el Teleky Sámuelét Váradról -- valde bene, úgy kell a német plundrasoknak. Dienes kurta ruhába volt nálla, azt Bétsbe hallám. Még ezt az Leveletem Kassára, de a többit Pestre Meixnerhez adressirozom, mert addig már ott öszve gyűltök. Apropos: beszély Meixnerrel, hogy lehetne Prágára vagy egy pár Átalag Aszú szálló Bort fel szerezni, mert te azt tudod, hogy annak nagy volna az ereje. Ha insurrectio találna lenni, tudom fogsz felöllem gondoskodni, mert úgy úgy látzik, hogy lehetne valaha valami belöllem. Én 25-dik Febr. olta vagyok Kapitány, és már kettő van utánnam, kettő előttem, az után 74 ft. a fizetés holnap számra, a melyell. én tudom, jobban fogok élni, mint te a magadéval. Ha küldöttetek é pénzt? mert ha nem, ugyan fogok káromkodni, az ebatta Bétse többet 30 Aranyamnál el emésztett. De úgy leg alább cum gusto költöttem. Utamba egy Kapitányal akadtam öszve, a ki még Ober Lieutenant volt Wartenslebennél, mikor én már ott publicaltattam, ez azt mondja, hogy nagy

¹ Aligha, mert a kézirat gyűjteményéből hiányzik.

tsudálkozást fogok a Regementnek okozni, mert ott minden azt véli, hogy én egy igen öreg ember vagyok, 's látni fogják, hogy just das Contraire. El hidd, hogy igen kívánnám, hogy öregebbnek tessek, mert senki sem akarja hinni, hogy Kapitány vagyok. Klárit sókold. Ferit köszöntöm, egy betsületes emberrel össze találkoztam, a ki ötét jól esméri. Ély igen boldogúl

László mp.

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 8r. 2. sz.]

313.

B. Prónay László — Kazinczynak.

Acsán, Kettős [= május] 20-kán 1790.

Tekéntetes Ur!

Vizöntöre szálló Orpheusát az Urnak, a mint várva vártam, úgy azt ritka örömmel vettem is. Tisztelem én, és magasztalom az Urnak Anyai Nyelvéhez ez által mutatott bölcs szeretetét; hozzám bizonyított jó voltát pedig annak közlésével, véghetetlenül becsülöm. Nemes és tudományos ígéreiteit az Urnak mindenek felett, a mellyek tellyesítéseivel a Magyar Világot kíványa meg ajándékozni, ki ne venné azon nagy tekintetben? a hollyat az igaz Hazafiúság szülhet. Minek utána a béli kellemetes Munkák épen az Ország Gyűlés idejében jönnek ki; egy Csomóban fogják azok a Nemzetet találni: és úgy anyival ki hatóbb léssen erejek s fel ébrezthetik s meg erősíthetik a Magyar nyelvnek Országunkban bé hozását s Uralkodását. Csak ezen egy boldogságot is érhetnénk ell a közelítő Diaetán; azzal mindent; igaz létét, helyheztetését el nyerné a Haza örökre. Reménlem én, meg jelenik az Ur is Nemzete közé Budán: akkor össze tett Válasszal fogjuk e nagy igyekezetnek terhes Oszlopát emelgetni, s ha lehet, fell is álétani. Én se a Németektől, se a Tótoktól nem tartok: hanem a Római Róka [?] fogja vélt szent Nyelvét, maga vissza nyert Urasága fent tartására, minden mesterséggel, üllő székében tartóztatni. Ezen s ahoz kapcsolt sok féle félelem az én szívemet anyira ell foglalta; hogy ha az Isten Gondviselésében nem biznék, kétségben kék esnem Nemzetünk mostani forró betegségén. A Magyarok Istene könyörűlön rajtunk. Talán ha a meg hevesedett vér lankadására juthat: a Világoságot s a Gondolkozásnak rendesebb

módgyát fogjuk követhetni, a mint azt a Nemesebb része buzgón óhajtya. De mind e félekrül nem sokára egymással biztosabban szólhatunk, mint hogy azokrul írásokban félve bölcselkegyünk. Ezen én buslakodásimnak és Sorsom Változásának, s ahoz kapcsolt bajaimnak, Utazásimnak tulajdonítsa az Ur ezen én késű köteles feleletemet is: kérvén továbbá is nagy bizodalommal az Urat, méltóztasék ellítetve lenni, hogy én Uri nevenek, úgy mint a Magyarok gyalulójának, míg élek, fő tisztelője leszek, s azon hűséggel maradok
a Tekéntetes Urnak

tökéletes engedelmes szolgálja

B. Prónay László.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 188. sz.]

314.

Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek.

Senftenberg 6-dik Juny 1790.

Kedves Ferenczem!

Májusnak 22-dikén Budáról írott Leveledet a mai Postával vettem. Nem gondolhatod te el azt az örömet, a melyet én írásodnak látásával éreztem. Közel három holnapja már, a mi olta felölled semmit sem tudtam. Az én Bécsi és Zvittauí Leveleimet vehetted é, nem tudom. Innét már Pestre irtam, a hol levelem bizonyosan meg talál. Azon, hogy te is az Szabadság örönében katonáskodol*, igen örülök --- O, Ferencz, van é a ti hoszu Nadrágtokba olyan valóságos Magyar szív, mint az en Bugyogómba? Tsak hamar ide jövelelem után egy igen jó szívű Pajtásom mosolyogva azt tudakozta: igaz é az, dass die Ungarn für ihre Nation so sehr eingenommen sind. Ma van a napja, a melyen Szabadságunk restauratiójának záloga, talám még nem esmért Pompa és vigasság alatt meg történt. Ittam egészségetekért s boldogságtokért, s kértem s kívántam igyekezetetekre áldást s egységet — Téged kérlek, hogy mindenekről igen bőven és majd minden nap tudósíts. Az egész világ fel tátott szájjal várja dolgotoknak menetelét — minden reményli, hogy mostani öszve jöve-

* Az Abaujvári Koronaőrzők Banderiumában. — Kazinczy F. jegyzete.

teletek emlékezetessé tesz, vagy még emlékezetesebbé a következő maradékoknál — én pedig bizonyos vagyok benne, hogy az a nép, a melynek a Nagyság és Szabadság a leg főbb meg különböztető jele, magát ebben az alkalmatosságban Nagy Nemzetéhez érdemessen fogja mutatni — Gott segne euere Studia. Dienes is köztetek, az az a Banderisták közt van, azt Liebtágtól halottam — ő neki, Bogdaneczre érvén. Levelét találtam — szegény, mégis nyög a kis Menyetske* járma alatt: — vajjon nem volna é már etzer ideje, most ebbe az Epochába, a melyben minden a meg Világosodás vezérlése alatt szabadságát keresi, ő is régen terhessen viselt jármát a szívéből ki vetné? — *Pia desideria*. Hát te bajúszos szájjal szereted é még a Catullus tsókjait? Menyire mentél a Téli szerelmedben? vagy talán már ennek is vége van? — Apropos. Itt egy Ober Lieutenant van, Zebinger nevezetű, a ki Kassán méregelt — onnet házasodott, és még igen jól emlékezik, wie du der Susi** nachgeschlichen bist. Ő neki meg mondhatod, hogy ha Kapitányné akar lenni a télen, érte megyek — Én élek, még pedig jobban, mint a hogy reménylettem. A Groffunknak itt egy Atyafiája Kapitány — annak még ide jövetelem előtt írt és dítséretivel, a melyet nekem a Pajtásom meg mutatott, egészen meg szégyenített. Dieser junge Mensch, der gleichsam bey uns erzogen, verdient in allem anbeacht ihre Freundschaft, hat einen sehr guten Character, und gute Talenten, und ich bin versichert, dass er Sie dessen gleich bei der ersten Bekanntschaft überzeugen wird — Még 2 Capitain Lieutenant van előttem és az után 74 ft. a fizetésem — Ha háboru lesz, Esztendő nem múlt belé, hogy Haupt[mann] Kazinczy Comp[agnie Commandant?] wird heisen. A 225 forintot még nem kaptam, de reménylem, meg jön, mivel az Ujságim is hátra maradtak. Tsókollak lelkem.

László.

Káplár Bárczy Ferit köszöntsd igen sokszor.

Te leveleidet per Brün Hohemaut à Senftenberg utasítsd.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 231. sz.]

* Consiliarius Klobusiczkiné. — 16 esztendeig vonta igáját. — Kazinczy F. jegyzése.

** Kácsándy. — Kazinczy F. jegyzése.

315.

Vitéz Imre — Kazinczynak.

Eger Juniushnak 10-kén 1790.

Tekintetes Úr!

A' leg nagyobb nyughatatlansággal várom a' Tekintetes Úr levelét, melytől minden vigasztalása függ szomorú állapotomnak, és nem tudom mire magyarázni, hogy a' Tekintetes Úr illy sokára halasztja kegyes Válaszát, két Leveleimre; minden nap várom a' Tekintetes Urat és azért nem is írok mindég, mikor lehetne. Itt a' Vendég fogadóban az Oroszlánnál vagyok szálvá, ha estve valamelly Kotsi jön, mind annyiszor futok az ablakhoz. Egész napi foglalatosságom Dohlernénál és a' Susimnál trótselni, irkálni, fordítani Johanna Grayt és Clavigót; az előbbi Postával írtam a' Grófnak, a' Rosnyai Püspöknek és Báró Podmanitzkinak, ma írok Gróf Andrásy István-nak, Szent-Iványinnak és Báró Orczynak, a' Fő Ispánnak, ha ezekkel együtt lessz a' Tettes Úr, méltóztasson erántam emlékezetet tenni. Itt semmit, tellyességgel semmit se-hallani a' Budai dolgokról, ki vévén azt, hogy a' Zemplényi Banderisták rosszul viselték volna magokat a' Szent Korona őrzésénél, vagy inkább a' Duna hídján. Én a' Tekintetes Urat várom, és már addig mindég itt leszek, még együtt Szikszóig mehettünk. Tegnap előtt vettem az Aszalay Jantsi, és Erzsi Leveleit. Jantsi azt írja, hogy Janusek B. Vétseynél Praefektus lett, ez jól esett néki szegénnek.

Itt minden felé fűrésztik a' Boszorkányokat (nem emlékezem, hogy ezt a' nevet valaha írtam volna) és valóságosan a' Falukon sorba járnak a' Bírák és úgy viszik fűrésztetni, azt állítják, hogy ezek parantsolnak az Elementumoknak.

Imátkoznak az egész Egri Diaecesisben az Ország Gyűlésének jó ki meneteléért, ez előttünk éppen olyan, mint a' Boszorkányok' fűrésztése.

Madarasy azt ígérte, hogy magával viszen a' Diaetára, vagyis a' Coronatióra, ha addig ott marad a' Tettes Ur, különben én Szikszóról megyek-fel.

Kérem alázatosan a' Tekintetes Urat, méltóztasson tudósítani, mihez tartsam magamat, ki különben magamat a' Tekintetes Úr kegyelmébe ajánlván, örökös tisztelettel vagyok

A' Tekintetes Úrnak

alázatos szolgálja

Vitéz mk.

A' kis Rittót [?], és Vályit tsókolom; írnék nekik, de a' Postát is nehéz fizetnem. Kovatsits Urat is alázatosan tisztetem.

Az

UJ SANS-SOUCI *

Gróf Sztáray Mihálynak németre fordított frantzia prósája után.

Ama királyi birodalom szélén, melly a' szerentsétlen szakadások, 's belső nyughatatlanságok által tenkre tétettetvén, három Fejedelmek' birtoka alá szállott, fekszik egygy más ország, mellynek Lakosai. a' hajdani szabadságok kebelében szerentsésen és békével élék napjaikat: egygy Ország, melly hasznos fekvésének, és azon égi-tartomány jó-tevő sugárinak, a' melly alatt fekszik. termékenységet 's bőséget köszönhet.

E' boldog Országnak tsak az a' része természetlenebb 's darabosabb a' többinél, mellyet észak felé örökös hóval 's jéggel fedezett hegyek egymásból függő sora kerít. A' Levegő kemény, hideg, egygy szóval szint olyan, mint ama' törzsök nemzetnél, melly a' Föld-tengelye alatt lakozik. Az esztendő' szakaszai oly későn követik egygy mást, hogy késedelmes jelenésekkel a' természet' rendes futását látszatnak hátráltatni. És a' munkás Föld-mivelő, ki verejteket tsafaró fáradsággal kapálja a' termést a' Föld alá, alig aratja be keserves Munkája bérét, mellyre nem annyira a' szorgalmatosságtól, mint a' szükségstől ösztönöztetik. Nem tsoda, hogy ez' Ország' vidékjének egygyik tekintetel érdemlő része. melly magától a' Természettől adományjainak osztásával, el felejtettnek látszatik, sok esztendők el folyása alatt pusztán és elvadulttan marada.

De most melly szerentsés, melly kellemes Változás, Egygy Halandónak, az Istenek' 's Emberek' Baráttjának gondoskodása okozta aztat. — Bátorsága 's tudományai tellyes mértékben lévén, sem a' *clima*' keménysége, sem a' Föld terméketlensége rettentette meg. El kezdett egygy pusztla, 's rettentő vidéket, ékes mulató, a' Músák', a' Flórák, Ceres, és Pomona' örökös lak-helyjévé készíteni. El érte tzélját: és rövid idő múlva szerentsés elhűssége 's teremtfői lelke

* Fekszik ez a' kies hely Szepes Vármegyében. Lőtséhez egygy órányira. — Kazinczy F. jegyzése.

annyira vitte, hogy a' foglalatos Föld-mívelő már jutalmaztatni láttja munkáját. Innen a' kies térségek környös körül, az emberiség' öröme minden féle élet' nemével terítettnek! — Amonnan azok az ékesen virágzó rétek, melyeket még kevéssel ez előtt, tövises és sűrű nyövések borítottak, most egygy kristály forrás, külön külön féle kerिंगéseivel hasít, a' bámuló szemnek a' leg kedvesebb látást szerzik, azt a' látást, mely az eleven zöld, és a' sokféle virágok kellemetes színe által el ragadtatásra vonsz. Most ama' pusztá, miveletlen, motsáros vidékek helyén, melyeket a' foglalatoskodó szorgalmatosság ki szárasztott, itt' halakkal bővelkedő tavakat, amott a' leg szebb veteményes kerteket és egyéb számtalan, mindenféle szükségre és haszonra szolgáló szereket láthatni. Nem kedvetlenülik már a' vad füvek, és nyövevények, azok az el-hagyattatott Földnek szomorú tégérjei az érzékeny Lélek' szemeit és a' már régóta mívelés nélkül heverő mezők' el holt képe nem rettentí a' Böltset. Mely igen kellemes Változás!

Még több! Ama messze terjedő fenyves, mely setétlő zöld setéségével a' szemeket rettentő képekkel, a' Lelket szinte olly szent borzadással töltötte, valamint azon erdőknek közelítésével érzeni, a' melyekbe a' Druidák a' Frantzok Isteneinek véres áldozattjaikat szokták hordani: ez az erdő már nem váza a' reszkető szarándoknak. a' melyből unalmas óhajással várja kilépését, hanem kies lakása annak a' jó tevő Léleknek, annak a' Böltnek, ki ezer nehézségeket győzött meg, előre ki-tett tzeljának el-érésében. Éppen ez az erdő most a' gyönyörűségnek, vigasságnak és örömeknek helyévé változott, melyet a' környül fekvő Vidékek Lakosi számosan látogatnak. Annak be-menő helyei a' leg szebb *Allék*, melyek az egész erdőt hasigattyák, azonban nem egyenesen visznek, nem fárasztják a' szemeket, mint mikor messze előre, és véghetetlenül egyenességet látni, sőt inkább vonják magokhoz sokféle forgásaikkal, 's keringésekkel az ujság után törekedő Idegent, és fen-tartják figyelmetességét, tárgyaiknak szüntelenül tartó változásával, melyek a' sok féle metszett úton terjednek szeme eleibe. Mely váratlan változás!

De ama' nagy, ama' munkálódó Lélek, mely mindezen Változásokat szerzette, nem elégedett meg azzal, hogy egygy el-vadult pusztá vidéket kellemes kerületté változtatott, a' kellemetést a' hasznossal is öszve akarta tsattolni. és az ő javító előre nézése, egy hasznos és ékes gazdaság építésére is kiterjedt, melyet itt ezen a' helyen állított.

Melly szépen tűnik szembe a' lakására rendeltetett épület. Egy síkon, különös formára készült sok féle szobákra osztattatott Ház, azon véghez szabattatott minden. a' mellyre az érdemes Birtokos készíttette, minden kedves és alkalmas. Négy különös, ahhoz ragasztatott kisebb épületek, mellyek rész szerént a' tselédek, rész szerént a' gyülekező Vendégek' számára rendeltettek, az egész épület' osztályját, annak részeivel tökéletessé és meg egygyezővé teszik. A' szobáknak belső állapotja a' leg jobb és leg tsinosabb izlés, de nem drága, mutatja azt, hogy a' Háznak nagy lelkű Lakosa inkább a' jó választásra nézett, mint az abban fel-található állapotok drágaságára. Jobb kézről egy hollandiai módra és úgy épült *Gloriette*, hogy abból egész azon jéges hegyekre, mellyek az ország' határait kerítik, a' legszebb ki látás vagyon. Ez az hasonlíthatatlan épület, valamint jól választott állása, szinte úgy az építés' ritkasága által, mindazoknak szemeit, kik itten a' helybéli vigasság, 's gyönyörűség' kedvéért hogy abban részesülhessenek, csoportosan szoktak meg jelenni, magára vónsza. Bal-kézt áll egy tágas tántzoló szoba, a' hol a' meg elégedett Jobbágy a' mezei ünnepeket üli, mellyekre mindenünnen Nézők gyűlnek öszve. Ezek a' multságok a' bámuló Föld-mívelőt el-múltt napjaira emlékeztetik és a' meg újjulás után, mellyet Urának előző kegyelmétől vett, újabb kedvel hívják a' tartozó munkára. Mélyebb' az erdőben külön külön féle, egészen újj találmányú játékok tsalogattyák a' vidám ifjuságot.

Egy minden igen szép rendel készíttetett és ezer egyebb féle mulattató játékok, mellyekben a' friss ifjú és az eleven lyánka serénységét sok féle képen mutathattya: egy szóval olly játékok, mellyek mindennek multságot szerzenek és egyedül tréfából, és vigasságból állanak.

A' mi pedig czeken a' számos tsodállás', és örömek' tárgyain kívül, azoknak figyelmes nézőjét leginkább vonsza magához, és a' mi leg jobban rajzolja a' Birtokos' Lelkét, az egy távol lévő magányos Hely, melly a' természettől egészen a' végett látszatik teremtetettnnek lenni, hogy az Halandónak a' hólts 'Természet' Tanítványjának azt a' gyönyörűséget szerezhesse, hogy annak elrejtett ditsőségét magasztalhassa. Ahhoz a' Fenyőfák között keringő úton juthatni, mellyeknek teteji egész a' Felhőkig emelkednek és a' mellyek a' tolódo nap' sugárinak alig engednek annyi utat, hogy e' melancholikus helynek tsak homályos világosságot is adhassanak. Mihent az ember egy dombnak a' sarkához ér, azonnal egy kis magányos kunyhót látni.

Érdeklő tekintet egy Philosophusnak, avagy hogy is nevezzem inkább magam ditsekedés nélkül. egy igasság, 's erkölts' barátjának, ki a' magányosságot nem annyira buslakodásból vagy a' világnak lett meg unásából keresi, mint azon kívánságból, hogy Lelkét és Szívét mindég jobban igyekszik a' jónak és igaznak érzésére, esmerésére magasztalni. Valamint hozzá kellemes kerületeken közelíthetni, szinte úgy titkos érzékenység ontja el az érzékeny szívet, és észre vehetetlenül mély gondolkodásba meríti. De a' külső tekintete ezen kunyhónak, melyet zöld nyövésekből nyírt Falak kerítenek és Fák gallyai takarnak — a' belső fából készült, mindazáltal tsinos edények és házi butyor — a' mezei gazdasághoz tartozó eszközök — a' mellette lévő kellemetes kis kert. -- abban épült nagy Kalitka, mely majd minden nemű tolyvas énekeseket foglal magában, melyek az ő kíváncs Harmoniajokkal messziről gyönyörködésre ragadják a' halgatódzó füleket. — Szükséges e még több, hogy a' Lélekben olly indulatok támadjanak, melyek még mind eddig esmeretlenek voltak előttünk; bizonyos tiszta érzések. melyek mélyen be hatnak szivünkbe? Tsak azon víznek tsörgedezése, mely a' dombnak tulsó részén a' darabos kő szirtokon omlik alá 's természetes Vizi szökést tsínál, hívja a' bámuló Lelket elragadtatásából újra vissza.

Még nints vége: illy sok szépségek Szerzőjének különös jó ize még tovább ment: Hogy a' vágyódó Idegen, kit vagy a' Zsivajos multságok vetettek-ki sarkából vagy a' kit az egyedül valóság tsendessége újjolag magához hozott, egyik elragadtatásból a' másikba vezettethessen: végtére egy magasság tűnik szemébe. — Mély meredek között vágyódva lép fel reája. — Mitsoda pillantás! Az Erdő közepén magas Fenyvekből épült tágas négy-szegletben, mely az ő setétségével a' Szemeket bámulással, a' Lelket szent borzadással tölti-bé, láttja magát. Az a' szomorú, mély tsendesség, mely itten uralkodik, az a' tiszta Levegő, melyet itt' szíjhatni, a' Helynek fejedelmi tekintete, az Idegent hirtelen arra a' gondolatra vezeti, hogy magát a' Músák szentelt-mulató helyéhez gondollya közelíteni.

Igen is, éppen itt' vagon az, a' hol a' Baráttya, a' Kedvese ezeknek a' kegyes Isten-Asszonyoknak. a' jó íz Istenének innepi Templomot épített. — Az ő hasonlíthatatlan Leánya benne a' Papné. Ezek az Oltárokon örökös láng lobog, mely által a' meg szűnés nélkül fog táplálatni. — Itt tiszta áldozatokat áldoznak. — Mert az Apolló oltárjai soha sem fertősztetnek-meg Vérrel.

Igen is Apolló, Pártfogó Istene ennek a' Músák Kedvesének,

ennek az Halandónak, kinek ő Kivánságai' tellyesítésére minden ajándékot meg adta, ad ezen mulató Helynek Olympus előtt első-séget; és mióta Őt az ő titkaiba szentelte, 's rendelte szolgálattjára, az olta az ő kedves mulató-helyje a' Parnassus.

Ivánkay Vitéz mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

316.

Kazinczy László Kazinczy Ferencznek.

Senftenberg 22-dik Juny 1790.

Kedves Ferenczem!

Néha néha majd hogy a Nyavalya ki nem tör, olyan híreket vagyok kéntelen felölletek hallani. A Rendekek közt való viszálykodás, az Uraságok és parasztok közt való aufruhr — olyan rendkívül való praetensiók, hogy a Coronatio bizonyosan még egy néhány holnapig be nem állhat: törvények, a melyeket a kutya is meg ugatna, mint p. o. hogy tsak Magyar ételt szabad legyen főzni — eteact., hirdettetnek itt és az egész világon felölletek. Hogy a Német plundra akasztó fán fityegett és több e feleket — az egész világ hiszi. Kérdés — nem volna é jó, ha egy hathatós declaratioja által a Budai Ujság írónak az ilyen balgatag, de mind azon által egész Nemzet Betsületét gonoszán rontó híreknek vége vetődne? Ha a felelet kedvemre esne, kérlek, küldj által egy néhány Exemplart, hogy az ide valóknak. a kikre reá illik az Mann glaubt leicht, was mann wünscht, meg mutathassam. De egyszersmind igen nagy kedvem van véled nagyon veszekedni. Esmered te az én Patriotismusomat, tudod, milyen békételenül várom én az felölletek szőlő híreket, te mindazonáltal még sem irsz. A munka előllem ki nem ment, mert a legg több munka közt is tudom, hogy ha kedved van reá, kaphacz anyi időt, hogy egy néhány sor által tudósíts. Dienes is már, reménylem, Budán lesz. Az ő állapota mibe áll? — Lett é Notarius Biharba, vagy pedig ő is a bal szerentse fia? Te felölled is tudom lesz végezés az Ország gyűlésén, az az a felől, ha van é szükség reád, és ha van, van é neked anyira szükséged. Az első nem igen bizonyos, de a másik annál bizonyosabb.

Innét Ujság nints¹ — A Jósef Ujításai itt is el töröltettek, a mely néhol néhol zendülést okozott. De igen jó methoduss a zendülöket fejér Mundurba öltöztetni, a mely több parantsolatból már többeken és jó házas gazdákon meg történt. Ha még a Sz. Lélek rátok nem szállott, kívánom, hogy mennél ellébb meg jőjjön: éjjetek bódogúl

László mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 8r. 2. sz.]

317.

Földi János — Kazinczynak.

Kazinczynak D. Földi Boldogságot.

Veltem, kedves Barátom, egy Orpheusodat, két Leveleddel együtt, már jó ideje. Nem elfelejtkeztem azólta rólad, hanem hol egy, hol más szorgos foglalatosságaim megakadályoztattak, hogy Tenéked írhatnék. Az én kedves Juliskám sok ízben serkengetett engemet, hogy írjak Tenéked: de még is csak elmaradt az, avagy csak azért is, mert nem voltam kész semmi Tenéked irandó materiával. Hanem siess már most megjelenteni egy levélben, hol vagy? hol van leginkább lakásod? foly e az Orpheusod, vagy megszűnt? az Isten ne adja, hogy megszűnjön! A Mindenest Gyűjtemény ismét ingadozik, mint Komárom. Én már most szolgálhatok Tenéked jó munkákkal. Mostanában írek a' Fűvész tudományról hosszú oktató levelet egy Fűvész társamnak, melyben annak minden fundamentoma le vagyon téve. Ezt szép volna közönségessé tenni. Az orthographiát is kidolgoztam egészen Systematice. Ez a' grammaticában (mert most Grammatika írásban foglalatoskodom) egy egész részt foglal; de még sem lehet minden benne, valaminek helyes írását meg kell mutatni, mert sok dolog alkalmasabban jó bé a' nomenek közt, más a' Pronomen, más ismét a' Verbum és Adverbiumok között s a' t. A' Mensist, melyet tudakozol tőlem, én eddig *Holnap*nak tartottam, hogy már *Hóldnap*, éppen olyan Etymológiával, mint Te leírad: a' *crast* hónapnak, mely ebből vonódott volna egy szóra s rövidebbre: *ha nap*, vagy *ha a nap* — *ha nap lesz*, vagy *ha*

¹ E szó után fél sor olvashatatlanul ki van törölve.

a nap feljő. Ez tsalhatatlan deductio. de ez még is a Komáromiaknak nem tetszik ezen az okon. mivel a Mensisnek más neve *hó*, *hava* etc. tehát azé a' *Hónap*, *cras Holnap*. Most én betettem mind a' kettőt a' több Aequivocumok közzé: *Hó* — *nix*. *Hó mensis*. *Holnap cras*, *Holnap mensis* 's egy jegyzést tesztek alá, miképen volna jó különböztetni, tudniillik azon Etymológiából, a' melyről szállánk etc.

Azt írod 2-ik Leveledben: veszed itt az Orpheus II. szakaszának 2-ik árkusát is, azonban egy betűt sem küldöttél. A' mi készen van eddig az Orpheusodból, kérlek. Debretzenyi Lőrincz napi vásárra szállítsd Debretzenbe a' D. Veszprémi István Úr házához. Ott fogok én akkor lenni magam is. Ohajtanám, ha szerencsém lehetne Tégedet is ölelnem, ha hogy Debretzenbe útd volna, mert azt kívanni Tőled nem bátorkodom, hogy Szathmárra jöjj. — Az orthographiában kövesd felvett utadat. *Adj, haggy, eggy, lly* a' tőke szókban, *melly, mély* a' suffixumokban — *szollj, hallj, szollyja*, úgy a' *tty, fattyu, más-szor. Atyja* etc. úgy *ssz* etc. Most irjad *rőlad, tőled, felőled* etc. másszor ezekről is. Egy kis jambus versetskét írok mulatságodra vagy hasznodra is. Ez tiszta jambus.

Zoill ellen.

Szegény Zoill irigykedik,
Hogy én hogy érek annyira?
Hogy írok annyi verseket?
Holott sokakba fő fejem. —
Epeszd magad szegény Zoil,
Gyötörd fejed keservesen;
De tudd meg azt szegény Zoil,
Szegény szokott irigyleni.

D. Földi.

Írj minél hamarább Levelet. Köszönt Téged Juliskám. Élj jól. Isten hozzád!

Szathmár 1790. Rák havának [június] 23-ik napján.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

Kazinczy — Aranka Györgynek.

ARANKÁT ORPHEUS

barátságosan öleli.

Vettem, kedves Barátom, mind Szebenből írott leveled Crisiseit Orpheusom első szakaszára, — mind harmad nappal ez előtt Szegvárímat és első Hajósomat. Tsudáalom békességedet, hogy jegyzéseidet olly fáradhatatlanul tetted; 's ebbeli barátságodat úgy a' mint illik, tisztelem. Szegvárímon már végig mentem, 's jegyzéseidből sokat tanultam. Illyen például az, hogy az *én*-nel, az *ő*-vel etc. etc. ekkoráig Németesen éltem. Éppen az az emberem, a' ki ezen Leveletem viszi, viszi egyszersmind Σωφρωνος παιδουνοσomat is Cancellistámnak, hogy írja-le. Ezt a' munkámat tegnap és tegnap előtt nagy szorgalommal tisztogattam-meg az efféle gyomtól, 's tapasztaltam, hogy sokkal szebb azólta. Látod Barátom, ennyit használ a' barátságos egyenesség! Neked köszönöm azt egész háládatossággal.

De a' mellett elég barátságos bizodalommal, elég egyenességgel bírok néked azt is mondani, hogy sok jegyzéseiden nem győztem nevetni. — Illyen az, midőn Te a' *Kaputzinust* is más névvel, magyar névvel, akarod neveztetni. Sokra visz téged is a nagy Magyarság, mint több Iróinkat, kik a' nevetségességig mennek az illyekben. Egy nyomorúlt ember (Farkas Antal, Kassai Provincialis V. Commissarius), a' kinek ifjúságabeli vétkeit az Istenek azzal akarják büntetni, hogy most Iróvá légyen és újjal mutattasson a' tsúfoló gyerekek által, a' minap azt mondá az én Aszalaimnak, hogy az ő Elöljárója a' Bácsmegyeiben a' Menuettet sem tudta magyar névvel nevezni. Kérdi ez, hát hogy kellett volna? — Lassú német tántz! — Ebatla bolond oktalán mondása.

Engedj szabad ki fakadást. Azt írod Szebeni Leveledben, hogy Orpheusom első darabja tetszett, de az Aszalai követnijét el-rontottam, lásd pag. 43. — Úgy de nem mondtam én azt, hogy a' hímezni *éppen jó*; hanem tsak hogy jobb; az pedig tagadhatatlan. — Tovább mégysz, a' Vitéz' fordítását pag. 35. felette rosznak tartod. *„Mindjárt az első sorban, három nem hiba, hanem vétek, még pedig szarvas. Ő, a' nagy bolond, ő. Miólta az Isten Magyar Nyelvet teremtet, soha sem kezdte a' Magyar Ő-n a' beszédet. — épült — ki látott párnából építeni. — Thronus idegen szó. — Németül ez így van: Sie lag ein wenig zurückgebogen auf einem kleinen*

Throne von Polstern. — Mielta az Isten Német Nyelvet teremtett, soha sem kezdte a' Német *Sien* a' beszédet. De így kezdi Wieland az 5-dik Caputot, mert ő azt költi, hogy már ekkor Diógenes Xeniadessal Danae felől beszélt. — Párnából építeni nem látott még ember, az igaz. De nem jó Metaphora é ez: Valamint a kőműves követ köre rakván, épít, úgy raktak Danaénak párnát párnára, hogy puha ülő helyje legyen. — Ne szőlj egyebet, hanem ezt: *hibáztam; igazsága van Vitéznek!* — Thronus idegen szó. Éneklek a Vitézt, ki Frantzok thronusán Üle győzedelme 's ősi vére jussán. Így kezdi a' Henriast Szilágyi. Quod Phoebum decuit, quem non decet? — Ha a' thronus egy Epopaeában állhat egy Szilágyi ítélete szerint, nem állhat é egy Erzaehlungban? — 'S hogy volna, ha a' Te tanácsodat követné Vitéz: Egy párnákból tornyozott (v. rakott) királyi széken üle Danae. — Érzed é ennek a' szállásnak ízetlen voltát?

Barátom, ne hidd, hogy én ezt fel hevülve mondom. Éppen nem. Tisztelem egyenességedet. De te is szenvedd-el, ha azt mondom, hogy véled egy értelemben ez eránt nem lehetek.

Tetszettek Tenéked utazásaim is; de azt mondod, hogy magam hánytatása nem illik koromhoz. — 'S miből áll ez a' hánytatás? — Az Itinératornak, az az hogy Magyarúl beszélljünk, mert sokat tudnék én Magyarúl ki tenni. ha akarnék. — az Utazásokat Irónak annyi Anzüglichest, annyi Interessirendest kell fonni levelébe, hogy minden sor valami újat mutasson, mint a' leg-először látott környék mutat a' valóban utazónak. Esmeretlen szók, esmeretlen emberek, esmeretlen ruházatok, épületek, szokások tolják magokat ennek elibe; úgy kell amannak elibe is, különben sovány és ízetlen lessz az a' levél, a' mellyel az olvasót meg kínálja. Hidd el Barátom, én nem imádom magamat, de annyit csak látok, hogy nem vagyok a' leg-ostobább Iró. — Ne szűnj meg továbbá is illy barattságosan közleni ítéleteidet, én azokat mint eddig hasznomra fordítom.

Mit ítélsz az ide rekesztett 2-dik darabról? a' harmadik most van sajtó alatt: de abban néked semmi versed nints. Küldj kérlek ismét valamit.

Hamletemet nem sokára veszed. Egy szörnyű Dedicatio van előtte B. Prónayhoz, Sándornak atyjához.

A' te Júliád Pesten van revisio alatt. Mihelyt meg kapom, azonnal nyomtatják. Élj boldogul. Regmetz, Oroszlán hava [július] 1-én 1790.

K.

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

319.

Kazinczy — B. Prónay Lászlónak.

Kegyelmes Uram!

Ohajtanám, hogy az az ajándék, a' melyet Excellenzziádnak itten bé-nyújtok, elégséges legyen annak a' háládatos tiszteletnek éreztetésére Excellenzziád előtt, a' melyre engemet kegyes le-eresz-kedése és hazafiúi biztatásai le-köteleztek; — ohajtanám, hogy Bé ajánlásom az Excellenzziád nagy Nevének szintén úgy tiszteltetésére valljon, mint a' mennyire én kevélykedhetem azon szerencsémén, hogy azt Excellenzziádnak tenni bátorzkodhattam: — ohajtanám végre, hogy utolsó soraim azokkal, a' kik Excellenzziádnak viselt hivatalján fel-akadnak, s hazafiúi érzéseit nem esmerik, éreztethessék, hogy fel-hevült el ragadtatások ok nélkül való volt, és hogy Excellenzziád még szomorú Epochánkban is azt érezte, a' mit minden jó Hazafinak érzeni kellene, és a' mit sokan nem éreztek azok közzül, a' kik Nyelveken a' Patriotismus szent Nevét kérkedve pengettek.

Maga Hamlet Pesthen már minden Könyváruló Boltban, nevezetesen a' Strohmayr Budai Könyváruló boltjában találta: ez a' homlok lap tsak az el-múltt héten készült el Kassán, honnan ezt ezen szempillantásban vészem mutató gyanánt.

Légyen szabad itten, Kegyelmes Uram! Excellenzziádnak azt, a' mi szívemen fekszik, biztosan elibe terjeszteni! — Látjuk, hogy azok a' Nagyjaink, a' kik Királyi Commissariusságot viseltek, ha különben szívek az maradt is, a' minek maradni kellett, idegenséget és szennyet vontak magokra. — Excellenzziád egy ezeknek számok közzül. Tudom én hozzám bocsátott Leveleiből, tudom némelly Barátaimnak beszédjeik után, tudom Révai Miklóstól, mely Lélek lakozott Excellenzziádban; — de a' szenny meg-van. — — Orpheusom első darabjába bé-iklatott Levele Excellenzziádnak, és az a' bátorságos meg-szolgáltatás, a' melyet Hamletem fog elő mutatni, tanúság lessz a' felől állandó időkig, hogy Excellenzziád nem volt hűségtelen Hazafi. De ebbeli buzgóságának világosabb jeleit adhatja Excellenzziád. Az Irókkal közlött jó-tetemények, a' Tudományoknak, Mesterségeknek, a' Hazai Nyelvnek gyarapítása Excellenzziádnak nem tsak nevét, hanem hazafiúi érzéseinek tsalhatatlan jeleit is fogja a' Maradékok idejekre által-tenni. Tisztelje-meg Excellenzziád leveleivel egynehány nevezetesebb Iróinkat; ilyen lehetne Horváth Ádám Ur Füreden, a' ki

Hunyady Jánosnak tetteit éneklé HUNNIÁSÁban, és a' ki kétségen felyül egyyike első könnyen író Poetainknak: — ilyen lehetne Tisztelendő Fehér György Úr Fejérvári Kis Pap, a' ki Racinnek Tragoe-diáit fordítja, verseket ír, és leg-közelebb Seilernek Kisdedek Vallását Magyarra fordította. Ennek Magyarságát meg-ditsérni ugyan nem lehet, mert az tellyes Soloecismusokkal: de ditséretet érdemlő még is okosabb gondolkozása, munkássága és példás igyekezete. — Pétzelit könnyen érthetősége miatt lehetne csak meg-ditsérni: különben az ő Stylusa víz ízű, mellyen semmi aroma szag nints.

Ezenfelyül volna még egy alázatos tanátslásom, esedezésem. — Ajánljon-fel Excellentiád egynehány aranyat egy Magyar Játszó társaságnak, olly fel-tétel alatt, hogy ők Német Játszók által illendően el-készítetvén. Hamletemet játszák-el. Ennek híre lessz az egész Országban. Minden újság fogja hirdetni Excellentiádnak hazafiúságát, én pedig alkalmatosságot veszek róla első Kötetem végén halálatos tisztelettel emlékezni.

Nem esnerek semmi darabot kegyelmes Uram, a' melly inkább érdemlené-meg a' játszást, mint Hamlet. — Tudjuk, hogy az a' rémítő borzadás, a' mellyet a' Hamlet személye és a' Késértet támaszt a' Nézőkben, nagyon analogizál Nemzetünknek mostani *nem rózsaszínű* érzéseivel, és még az a' szerentse van benne, hogy két Asszonyi rollnál, az az a' Királyné és az Ophelia Rolljánál, több Asszonyi rolla nem fordul-elő: pedig nehezebben lehet Asszonyi Magyar Játszókat találni, mint férfiakat. — — Hidje el Excellentiád, hogy Nagy Neve sokat nyerne ez által. — Kérem Excellentiádat, méltóztasson végezését minél előbb tudtomra adni. Én Válaszát Kassáról vészem: és ha kérésem meg-hallgattatik, repülök Pestre, hogy Planumomat magam is segítsen, különben csak a' Koronázás felé megyek-le.

Orpheusom 2-dik darabját Excellentiád Pesten Landerernél meg-kaphatja: a' harmadik most nyomtattatik. Ajánlom magamat védelmező kegyességébe 's maradok változhatatlan tisztelettel

Excellentiádnak

Regmetz, Oroszlán elsőjén 1790.

alázatos hű szolgálja

Kazinczy Ferencz mpr.

A borítékon: ¹

à Son Excellence Monsieur le Baron Prónay Suprême Comt. du
Comitat de Csanád, et Conseiller Actuell Intime des Etats de Sa
Majesté Royale Apostolique

Bude.

KAZINCZY FERENCZ

KÜL-FÖLDI

J Á T S Z Ó - S Z I N J E.

ELSŐ KÖTET.

Hamlet. — Stella. — Miss Szara Szampszon.

2-te Correctur.

KASSÁN.

ELLINGER JÁNOS

Kir. priv. Könyv-nyomtatónál.

1790.

PRÓNAYHOZ,

Csanád vármegye

FŐ - I S P Á N J Á H O Z,

királyi belső titkok

TANÁTSOSÁHOZ.

Édes álom é vagy Valóság a' mit látok? Budának útszáin
nem az az el-asszonyosodott, el-puhított Nép tolong, mellyet még
tavaly nap-paizsok alatt, le-vontt süvegekkel, fel-tornyozott hajjal,
tarka strimfliben láttam sétálgatni; Hazám' Anya-városában nem
hallom többé úgy, mint az előtt még kevéssel, tsak annak a' Nem-
zetnek mormogását, a' melly eránt Hamilcari idegenséget igyekeztek

¹ A levél zárlatán ép fekete pecsét.

belénk önteni hanyatlásunkat előre-látott Atyáink: — imé közelítő ló-kopogást hallok, a' lobogó kalpag, a' sugár költsag-toll, az idegen szabású hosszas tóga helyjett fel-öltött katonás sagum, a' tsillámló széles kard, 's tarsolyain vissza-nyertt Koronánk' képe vagy az őrbagoly, a' tárogató sip' keserves emlékezetű hangja, a' kard-tsörtetés, az ágaskodó lovak' nyerítése Hazámnak kegyelmes Istenségei! mi ez illy hirtelen? illy véletlenül? — Látom, látom, ki-józanodtunk részegültségünkől, 's érzük, hogy az az aqua tofana, mellyel némely bódogtalan udvari Tanácsos még elfelejthetetlen kegyességű Asszonyunk, II-dik Mária uralkodása alatt itatott, azt a' tüzet, a' mellyet ők veszedelmesnek tartottak, és a' mellyel mi, — mi, eggy maroknyi Nép! — MÁRIÁNAK igazgatására ajánlt Hazánkat és egész Atyai örökségét annyi hatalmas Ellenkezők kezéből Európának bámulására ki-ragadtuk, el-nem ölthatta. Látom, hogy Hazánkban sok viszonytagságaink után végre fel-találtuk Hazánkat; hogy olly szemtelenül már nem patzkázik rajtunk gazdákon az a' bitang jövevény, kit a' Duna salakos tájékjával hányt-ki partjainkra, és a' ki most balgatag bosszúságában igasságos örömünk' gyűladozásait — (kitsoda az, a' ki örökös fogságra kárhoztattván, ha a' fel-szabadító kegyelem-levél el-érkezik, Munkatsnak fog-lyukaiból lassú tsendes lépéssel másszon-el?) — vadságnak nevezi. Imé Férjfiaink 's Asszonyaink el-hányták a' költsönözött öltözetet; el-állottak a' káros idegen szokásoktól; most már, nem úgy, mint ez-előtt kevéssel, gyönyörködve beszélnek azon a' Nyelven, a' mellyen Etele és Etelka beszélt, 's nemes el-pirulással vallják-meg, hogy meg-tsalódtak, midőn meg-romlott ízlesek ennél a' kedves hangzásúnál szebbnek tartotta azt a' dörögő zordon Nyelvet, a' melly semmire sem alkalmasabb a' despotai hideg parantsolásnál.

Ó ne háborítsa-fel senki bódog el-ragadtatásomat hideg fagyos okoskodásaival; engedjen szabad folyamatot bódog örvendezésemnek, 's gyűlassza példám után szívét annak érzésére, a' mit szívem érez! Tudom én, hogy a' FORGÁCS MIKLÓSOK és TELEKY JÓZSEFEK tántoríthatatlan Hazafiak voltak még akkor is, midőn rajtok Európai ruhát láttunk; tudom, hogy BALOG és SZILY bajusz nélkül sem szólhatnak meg-rettenhetetlenebbül, mint ha orrok alól fél réfnyire nyúlna-le a' szint-úgy Magyar, mint Spanyol, Német és Belga 's Anglus bajusz; tudom, hogy ezek a' külső jelenségek nem tsalhatatlan jelei annak, a' mit mutatnak: de ki ne fakadozzon öröm-sikoltozásra, midőn el-rontsoltt, el-taposott Nemzetünk ismét fel-emeli a'

porból fejét, és vissza-vévén Nyelvét, ruháját és szokásait, az lessz, a' mik ditső Eleink voltak; az lessz, a' miről ez előtt fél-esztendővel a' gyenge hit álmodni sem bátorzkodott: egy szabad Nemzet, — egy tulajdon törvényeivel, nyelvvel, ruhával bíró Nemzet, — egy oly Nemzet, melynek minden tagja fegyvert viselni született, és kész őltalmazója Hazájának és Királyjának.

Győztünk! 's most látjuk, hogy, ha bár a' borongós időkben rettegésünk nem vala is gyáva el-tsüggedés, tsak-ugyan haszontalan kérésekkel terheltük az Egeket, midőn azon esedeztünk, minek-előtte a' mérték meg-tölt, hogy szünjenek-meg tsapkodni. Javunkra vált meg-aláztatásunk. A' ki-állott veszedelmek tanítottak-meg bennünket, hogy az Egyenletlenség, Versengés, a' külföldi Asszonyok, öltözet és szokás, a' Spártai mértékletességtől — miért Spártai? nem szint oly igasságosan Magyar é, mint Spártai? — a' Magyar mértékletességtől való el-távozás oly közelnyire ragadta végső el-pusztulásához Hazánkat, hogy még neve el-törlésétől is méltán rettegphetett. Ezek a' szomorú emlékeztető idők tanítottak-meg bennünket arra, hogy Nyelvünk meg-tartása 's el-terjesztése nélkül Hazánkban is mindég idegenek leszünk, és a' Nemzet nem különös Nemzet, hanem tsak Colonia lessz; sőt egyedül ezeknek köszönhetjük azt, hogy Hazai Litteraturánk a' Német Nyelv terjesztgetése által vetélkedésre ingereltetvén, kevés idő alatt segítség nélkül is arra a' magasságra lépett, a' melyre külföldben fél-század kívántatott volna.

Most, — most midőn ezeket önnön veszedelmünk által tanítottuk-meg; — most midőn a' hazafiúi hűség lelke mindenfelé fú; — midőn minden kész azt, a' mit Hazánk javára valónak esmér, önnön könnyebbsége fel-áldozásaival is teljesíteni: — midőn Titusunk koronázására 's boldogságunk fel-állítására az Ország Nagyjai Budán öszve-gyülekezve lesznek; — most kezd bennem újra éledni az a' remény, hogy Nyelvünket, Bihar és még egynehány Vármegyének bölts példájok szerint, köz dolgaink folytatására fordítjuk; — és közelebből az, hogy az Ország Gyűlése alatt Melpomenének és Tháliának Magyar Templomot szentelünk. Mi gátolhatná-meg azt egyéb, hanemha ismét valamelly felelet azt adná, hogy a' Magyar Nyelv nem Játszó színre való; egy oly felelet, melly nem meg-tzáfolást, hanem egy szomorú néma sóhajtást érdemel. — Egy Cardinalis 's Primas Hertzeg BATTHYÁNY, a' ki Nyelvünket oly különösen kedvelli, és hazafiúi Iróinkat 's igyekezeteinket kegyesen boldogítja: — az ESZTERHÁZYAK, GRASSALKOVITSOK, CSÁKYAK, KOHÁRYAK,

a' kik eddig a' Szépnek philosophusi érzése által ösztönöztetvén, mivel Magyar darabjaink nem vóltak, Német Játszókat vettek védelmek alá; és -- nevezzek ő még többeket is? Két gazdag és a' tudományokat annyira betsülő özvegy ZICHYNÉ 's Generalis BELEZNAYNÉ, egyg ORCZY és PODMANICZKY készek lesznek mindent tenni. Lesznek Játszók, tsak olly Hazafiak légyenek, a' kik ezt az igyekezetet ne tsak erszénnel, hanem le-ereszkedésekkel, 's javallásokkal is elesszék. És ha a' Laudon-Sophocles, tölgy-fa ággal fel-koszorúzva, nem tartotta alacsonyáságnak Színre lépni és a' Nép előtt játszani: nem kevélykedhetne-é a' Maradék előtt az a' Magyar Szép, a' ki Opheliát játszáná, hogy a' mostani köz vélekedés el-törlésére, mintha a' Színre lépni ellenkezne az illendőséggel, és még inkább hazafiúi érzésből új példát tenni ő mert? — nem é az az Ifjú, a' ki Hamletet játszván, másokat is el-ragadna példájára, és Nyelvünknek kedvességét, hathatosságát, édes hangzását mind Magyarainkkal, mind a' külföldi Nézőkkel, és ki tudja, ha nem-é? — Fejedelmünkkel is éreztette?

PÉTZELI most adá-ki Alzirt, Meropét és Tancredet: GÖBÖL kész Brütussal és Caesarral: VITÉZ Clavigóval: FEHÉR majd Britannicust ad: Zayrt, Csidet és egyéb versekben írtt darabokat pró-sára által önteni, valamint a' ZECIENTER darabjait is eredeti bünei-ből ki-mosdatni nem vólna nehéz. Én pedig Néked, tisztelt nagy Hazafi! Nyelvünknek mind indulatos, mind igen érzékeny betsülője! Hamletet nyújtom-bé, utánna küldvén nem sokára Stellát Göthéből, Missz Szára Szampszont és Emilia Galottit Lesszingből, Medeát Got-ter, és a' Shakespear Macbethjét Bürger után. — Esmered forró háládatos tiszteletemet: és hogy érezd, melly szent érzések közt tészem Tenéked ezt az ajándékot, képzeld-el, hogy bé-nyújtó Leve-lemet Koronánk őrizete után azon szobában írom, a' mellyben ezt a' szolgálatot, mint Abaújbármegyének erre ide küldött tagja, először ma, sőt éppen most, tevém.

Budán, a' Királyi lak-helyben, Iker Hava 22-dikén, 1790.

KAZINCZY.

[Eredetije a b. Prónay István peczeli levéltárában.]

320.

Kovachich Márton György — Kazinczyna.

Ofen am 5-t. Julii 1790.

Hochzuverehrender Freund!

Ich hoffe, Sie werden alle Briefe richtig erhalten, die ich retourneren, weil sie in mein Haus adressirt noch immer einlaufen, und ich nicht hoffe, dass Sie bester Freund! noch so bald zu uns kommen werden. Vor einer Zeit liess mich die Baronesse v. Prónay zu sich nach Pest bitten; ich war begierig die Ursache zu wissen, ging in der grössten Hitze hinüber, und bekam einen an mich adressirten Brief, sie wusste was darin sey, und als ich die Couverte erbrach, fand ich ein Schreiben an Sie, ich glaubte mich dadurch, und weil ich die Baronesse als ein artiges Frauenzimmer fand, für die ausgestandene Hitze genug schadlos, setzte auf das Schreiben viel Werth, und schickte es durch den Váli, der gegen Sie noch immer unbeschränkte Hochachtung bezeigt, aber kränklich ist, auf die Post. Ich bitte Sie mir eine kurtze Zeit, bevor Sie nach Ofen aufbrechen, Nachricht zu ertheilen, damit ich jene Briefe behalte, die etwa noch an mich einlaufen sollten, so lange werde ich aber alle nach Kaschau richten, damit Sie nicht etwas wichtiges zu spät bekommen.

Ich hoffe doch bald die Freude zu haben, Sie mein werther Freund! umarmen zu können, bin wohl auf und wünsche Ihnen das nemliche.

Da schicke Ihnen 10 Exemplare von Kolinovics mit dem dazu gehörigen Bildnisse von Orozy, und 20 ledige Exemplare von Orozy, sollte sich Jemand finden, der es kaufen wollte, so kostet ein Stück 17 xr. Kolinovics aber mit dem Porträte 2 fl., nehmen Sie eines für Ihre Bibliothek, und die übrigen lassen Sie durch Jemand sicheren verkaufen. Es ist ärgerlich, dass das Werk zu rechter Zeit gedruckt, sogar auf dem Landhause während der Sitzungen gelesen und citirt, und doch wenig gekauft wird, Baron Homberger ist mit mir in der Compagnie, und wir haben noch nicht 100 Thaler gelöst! — Vestigia Comitiorum 52 Bogen stark sind fertig, nur wird noch an der Vorrede 4 Bogen stark und an der Dedication gearbeitet, bis 12. Julii muss aber alles fertig werden. — Solennia Inauguralia sind ebenfalls fertig 75 Bogen stark in Folio, nur die Dedication fehlt, doch habe Hoffnung, dass ich binnen 14 Tagen die Resolution erhalten werde.

Der beste Leopold hat meine Bittschrift der Kanzley zur Referade übergeben, diese verlangte ein Exemplar vorläufig zur Einsicht, und ich habe vor 5 Tagen [ein] so prächtiges geschickt, dass Sie von dieser Seite wenigstens keinen Anstand finden werde, aber die leidigen Exjesuiten und ihre blinden Anbether haben noch überall zu viel Einfluss. Eh' mag es geschehen wie ihm wolle, einmal habe ich mit meinen kleinen Kräften gewagt, was Niemand meines gleichen wagen wird. Lassen wir uns nicht abschrecken, wenn wir die Mass unserer Verdienste erfüllt haben werden, so wird die Nachwelt unsere Standhaftigkeit eben so bewundern, als die Gleichgültigkeit, mit der man unsere Bemühungen jetzt ansieht. Tu contra audentior ito!

Leben Sie wohl mein theuerster Freund! und kommen Sie doch bald zu uns, ich sehne mich nach Ihnen

Ihr Kovachich.

A levél első lapjának alján:

Herrn Fr. v. Kazinczy

Kaschau.

Pro Memoria zu Wien.

1. Drey Briefe an Izdenczy, Semsey und Névery.
2. Chronicon dem Izdenczy, Semsey, Névery und durch diesen dem Grafen Pálffy Kanzlern, dann den beyden V. Kanzlern und Paszthory entweder persönlich oder durch Br. Ghequier im Protokoll. Bey allen diesen gelegenheitlich was zu meiner Empfehlung.
3. Gahy Concipist Br. Mr.' seine Bekanntschaft könnte zur Avisirung benützt werden.
4. Sonnenfels und Born Br. Mr. würden gesuchte Bekanntschaft wohl aufnehmen, und sie kann lehrreich und nützlich werden.
5. Trattner hat Patriotismus und nimmt solchen Besuch wohl auf.
6. Gräffler der Ältere Br. Mr. ist der geschickteste Buchhändler, und resoluter Verleger reformirt, es liesse sich mit ihm wegen Verlag sowohl als Verschleiss der neuen Werke vernünftig sprechen, ich würde ihm meine Werke deutsche und lateinische unter billigen Bedingnissen überlassen, bin mit ihm persönlich bekannt.
7. Es schadet nicht, und kostet auch nichts einen Hofagenten zu bestellen, an den man sich nöthigen Falls wenden kann, mir ist

¹ E rövidités: *Bruder Maurer-t* jelent.

Joh. Bapt. Schulz gerühmt worden, dem ich vor einer kurtzen Zeit wirklich meinen [!] Gesuch wegen Erbzinspachtung vertraut habe.

8. Kupferstecher Quirin Mark wohnt hinter der Josephstadt bey der Stadt Paris, ist aber leicht zu erfragen, zu haben auf dem Kohlmarkt bey dem Hohenleutner, Buch und Kunsthändler, mit dem auch wegen Bücher Verschleiss gut zu reden ist.

9. Hofrath Greiner.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

321.

Báróczy Sándor Kazinczynak.

Bécs, 19. Júl. 1790.

Kazinczynak boldogságot kíván Báróczy.

Bízván ellenkező feleim indító okainak gyengeségében, bátorkodtam magam is, több érdemes Hazánkfia között, született nyelvünk mellett ki-kötni: vajha reménységem felett kívánt végét érhetné reá fordított fáradságom! de tartok, ne hogy falra hánytam legyen a' száraz borsót.

Miért nem egyeztethetem-meg Személyedben egész Hazánkat! Ugy nem lenne most mitől tartanom; vagy mit mondok? nem lenne mitől tartanom! Nem is lett volna szükség ezen fáradságomra. Vedd jó neven barátod elméjének ezen csekély szüleményét 's légy engedelmes bírása hibájinak.*

[Kazinczy másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 188. sz.]

322.

B. Prónay László — Kazinczynak.

Acsán Oroszlán 20-kán 1790.

Tekéntetes Ur!

E folyó Holnapnak elsőjén hozzám bocsájtott, sok érdemekkel és Vigasztalásokkal tellyes Uri Levelét: csak 18-án vehettem: később

* «Az Originálját cserébe adám Nagy Gábor Urnak Debreczenbe. Ér-Semlyén, Januar 1803. Kazinczy Ferencz.»

ugyan mint lehetett és szerettem volna, de még is fontos értelmére nézve elég Jókor. Hasznomra fordíthatom még én azt; s el is fogadom nagy készséggel, minden csekély tehetségem szerint, abban foglalt élesztő Tanácslásokat. Meg vallom, soha egy Levél sem ébresztette fel bennem az el szánt s homályban merült lelket, mint emez: a melly csekély s veszett Nevemet ujonan szüli. nem csak; hanem épen annak orvosos gyarapítása mógyát mutatya. Híren, néven ugyan soha se kaptam; de anyival érzékenyebbül szenvedem ártatlanságomban a dühöségtől szült rágalmazást. És épen gyenge és meg epesztett egéségem mellett, ezen esztelen üldözés vitt arra: hogy Budát el hagyám, s azok szemei előtt el tűnnek, a' kik a' vak hazai buzgóságtól el ragatatván, minden mérték nélkül a' mult bírodalomnak munkáit, s azoknak véghez vitelőjét gyűlölik. És így én már most ide haza *törsökölök*, s minden Philosophicus flegmával várom, mit hoznak az Egek, a Budai száraz tumok után. Elég az, Anya Nyelvemet (noha annak fel áletésához kevés buzgóságot láttam Budán, főkép a Nagyainknál és az Árvus (?) Szentainknél) még is imádom! és annak virasztására, örömet mindent fel áldozok. Méltóztaték tehát a Tekéntetes Ur, csak minden rendeléseket meg tenni a Nevezetes Magyar Hamletnek Magyarul leendő el Játzásárul. Ennek ki szerzésére szükséges Ajándéknak meg határozassát is a Tekéntetes Urra bízom. Méltóztaték csak tuttomra adni, menyit pénzt, és hova külgyem: azt azonnal kézben olvastatni el nem mulatom. Öröömöm napja leszen a nekem, ha csak egy haj szálában is Anya Nyelvünk ékeségének részesülhetek.

Sokat kék ezen kívül írnom, siralmakat énekelnem, sok s terhes okokból. Nemzetünk igaz boldogsága, a Nagy Világban óhajtott be iktatása, Ennek s Vallásunknak keresett szabacságának el hibázása: egyenesen gondolkozó, s a Természet Jusaival Ösmeretes, s azon igaz elsőségek szomjúhozó embernek, keservesek. De mind ezekről elmélkedni is haszontalan, azokról pedig ki adni magát veszedelmes. Illy Világot éltünk, s annak pedig szerzői többnyire mink vagyunk, a kik az okosabb Vallással dicsekszünk. Leg alább illy szomorú elmélkedéseimben akkor vidámulok és serkenek fel: a midőn illy meg Világosodott Fővel, a hollyat az Alkotó a Tekéntetes Urnak adott, lélekben és igazságban társaloghatok.

Az Isten éltesse szerencsésen az Urat, és élesze fő jók s hasznok meg szerzésére készült elmejét s minden belső vagyonyát. Illy

buzgó kívánságaim után, örökös változhatatlan tisztelettel maradok
a Tekintetes Urnak

engedelmes hiv szolgája

Prónay László.

Kivál:¹

Spectabili, ac Perillustri Domino Francisco Kazinczy in Districtu
Cassoviensi literario Scholarum Nationalium R. Inspectori, et J. Cottus
Abaujvariensis Tblae Judriae Assessori, Dno mihi Colendissimo Cas-
soviae.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 188. sz.]

323.

Kazinczy — Kovachich Márton Györgynek.

Mein Freund!

Ihre 10 exemplare Ungaria Nova Kolinoviczii habe ich ver-
schleisst: und ich will Ihnen das Geld mitbringen. Schande, dass
Ofen so undankbar, so unempfindlich für das patriotische Geschenk,
das Sie dadurch jedem Patrioten machen, ist. Nur einige Fürsten
Batthyáni sollte es noch geben: sonst steckt alles Unternehmen.
Lassen Sie sich meinen Freund Wályi etwas in Rücksicht meines
Hamlets erzählen. Dies ist ganz unerwartet für mich, u. zugleich so
sehr schmeichelnd, dass ich nicht anders, als mit warmen Freuden
Thränen daran denke. Seine Exc. Baron Prónay, der gewesene Kö-
nigliche Commissär, giebt Kosten zur Aufführung. — Vergeben Sie
mir u. der guten Prónay, die Sie nach Pesth rufen liess, um Ihnen
meinen Brief einzuhändigen. — — In einigen Tagen sehe ich Sie,
u. bringe Ihnen Geld. Das ist der erste Fall, wo ich Ihre Commis-
sionen erledigen konnte. Ihr Merkur, Ihre Dissertatio de Religione,
Ihr Chronicon Templariorum waren so unglücklich, dass ich sie fast
alle am Halse habe. Ich umarme Sie mein Theurer u. bin mit steter
Hochachtung d. 3. Aug. 1790.

K.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. L. 43.]

¹ Zárlatán piros viaszpecsét.

324.

Kazinczy — B. Id. Ráday Gedeonnak.

Nagyméltóságú Báró,
mély tiszteletű Nagyságos Uram!

Teljesítettem parantsolatját Nagyságodnak; ha bár későn is, de csak-ugyan teljesítettem. Imé itt vagyon a' Gleim szokása szerint, a' ki Anacreonnak egynehány ódait Cădentziátlan négy sorú strophákba tette által, az Ámor éjtszakai látogatása. Soká küszködtem, hogy az Anacreon mértékét meg-tartsam. El akadtam mindenkor; utoljára im e' lett belőle:

1.

Az éjjel, a' midőn már
El-szunnyadtam vala,
Be zártt ajtómon Ámor
Lármásan zörgetett.

2.

Ki vagy? mi kell? kiálték:
Ily későn mit keressz? —
«Fogadj-be kérlek» úgymond
«Egy kis szegény fiút.

3.

«Régolta a' setétben
«Tévelygek fel 's alá,
«'S ha meg nem szánsz, az őszi
«Esőben meg-fagyok.»

4.

Igy szólla. Én azonnal
Meg-gyújtám métsemet,
'S a' Jajgatót fel-éledtt
Tüzemhez ültetém.

5.

Fagyos kezét kezem közt
Melengettem, 's haja'
El-ázott fürtje közzül
Tsafartam a' vizet.

6.

Magamhoz tértem, úgymond:
De, lássuk, hüromat,
Jó gazda! a' nagy esső
Meg-tágította é?

7.

'S im hirtelen sebes nyíl

Járt' által meljemet.

Jól hord! úgymond; de szived,

Gazdátskám, fájni fog! —

A' Galamb dialogusához még hozzá nem fogtam. Nem merem el-kezdeni. Talán meg jó bátorságom. Addig közlöm ezt alázatosan:

Anacreon 22-dik Dala.

Leányka, dülj-le, kérlek,
E' szép fa hívesébe.
Nézd, mint inog susogló
Harasztja minden ágán,
'S a' tiszta tsermely — hallod? —
Túl rajta mint harátsol!
Nincs senki, a' ki e' szép
Hellynél tovább mehessen.

Sajnálom, hogy a' Μαλακωτατω κλαδισαφτ ki tenni nem tudtam; és talán még jobban sajnálom, hogy a' két utolsó sor árnyéka sem lehet az Originalis emphasisának. Mert én ezt a' kis darabotskáját a' Görög Poétának a' régiség leg-betsesebb kintsei közé tészem. Nem fordítottam még Anacreonból egy darabot is nagyobb igyekezettel, mint ezt; és egyik fordításomat sem gondolom rosszabbnak, mint ugyan ezt.

Doctor Földi Urtól Orpheusomba ezt a' kis darabot kaptam:

Szegény Zoil irigykedik,
Hogy én hogy érek annyira?
Hogy irok annyi verseket?
Holott sokakba fő fejem.

Epeszd magad' szegény Zoil,
Gyötörd fejed keservesen!
De tudd-meg azt szegény Zoil,
Szegény szokott irigyleni.

A' Metastasioból utánnam fordított Nyögdétskelő Szeletskét Orpheusom 3-dik darabjába bé-tettem Virgiliusnak első Ecclogájával.

Ajánlom magamat tapasztaltt kegyességébe, 's maradok hív
tisztelettel Regmetz 3-i Aug. 1790.

Méltóságos Báro Urnak

alázatos szolgája

Kazinczy Fer. mpr.

A levél borítékján: ¹

Monsieur Monsieur le Baron Ráday

à Pesth

[Eredetije a budapesti ref. főiskola Ráday-könyvtárában.]

325.

Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek.

Senftenberg 4-dik Aug. 1790.

Kedves Ferenczem!

Nem tudom meg gondolni, mi legyen az oka, hogy Leveledet
ismét oly régen nem vehetem. Az Istenre kérek, írj, még pedig minél
előbb. Itt [az] a hír, [hogy] Pest teli van Zenebonával, der kleine
Adel ist wieder den Grossen, das Volck über beyde. A Papisták a
Tolerancziát egészen el akarják törölni. B. Trenk egész Rebelliót akar
indítani — et caet. Hidd el, hogy csak az Isteni erőnek köszönöm,
hogy még eddig az ilyen rágalmazó hírek miá a guta meg nem
ütött. Itt az egész világ Békességgel van tele. Ély boldogul és írj
hamar

László mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 8r. 2. sz.]

326.

Kazinczy — Kovachich Márton Györgynek.

Lieber Freund!

Nur ein paar Worte, denn mir fehlt die Zeit zu schwatzen. —
Hier 4 holländische Ducaten für Ihre Kolinovicsii Ungaria nova. Das
übrige so bald es seyn kann.

¹ A boríték zárlatán törött fekete pecsét,

1. Machen Sie, dass ich Rádays Portrait u. Platte je eher bekomme, denn von Wályi weiss ich es schon, dass Sie sie bey Händen haben: u. belehren Sie mich, ob Sie dafür etwas erlegt haben; denn es waren etwas über 20 f. zu erlegen.

2. — Dann bitte ich Sie auch, alles was Sie neues besitzen u. Sie entbehren können, mir zu schicken. Das heisst Fliegende Blätter u. so fort. — besonders Versegi's Gedicht wegen der angenommenen Ungarischen Sprache.

3. Sie werden so gut seyn Herrn Tertina, den ich besonders grüsse, 6 fl. pro Ephemeridibus Latinis mihi per Tokainum, Ujhelyinum ad Alsó-Regmetz, meinem Wohnorte, (weil ich Kaschau auf immer, doch mit Beybehaltung meines Amtes, verlassen habe) in accluso zu übergeben, u. ihn bitten, dass er mir die vorigen Blätter, das heisst v. Apr. Mai u. Jun. durch eine nächste Gelegenheit, (das heisst entweder durch Sie, oder durch meinen leiblichen Bruder, der Ihnen diesen Brief übergiebt, und der als Amanuensis meines Onkels Andreas Kazinczy itzt zu Pesth sich aufhält) überschickt, u. mich belehrt, was diese kosten.

Leben Sie wohl, glücklich, mein Freund. Ich habe lachen müssen im Schlusse der Dedication an Orczy über den *Supremus operum nostrorum Designator!* — Das sind doch besondere Leute, die M. dass sie ihren ☉ eben so wenig vergessen können, als die Loyolisten. Ich umarme Sie.

Regmetz 15. Aug. 1790.

Bruder Orpheus.

P. S. Sagen Sie Herrn Tertina, dass wenn er meinen Brief an Prónay, dem ich meinen Hamlet vorgelegt habe, übersetzen u. sie in seine Ephemeriden einrücken wollte, — ich nicht nur nichts dawider haben würde, sondern dass ich sogar es aus patriotischen Hinsichten sehr wünschte.

[Fredetije a Múzeum könyvtárában: Q. L. 43.]

327.

Kazinczy — B. Id. Ráday Gedeonnak.

Méltóságos Báró,
nagytiszteletű Nagyságos Uram!

Ma küldém-be éppen Kassára az Orpheus 4-dik darabjára készített msriptumomat. Minthogy a' Landerer itt való emberei most el-nem vonattatnak egyéb munka által, reménylem, hogy Septembernek első napjáig ez kész lessz; Septemberben pedig az 5-dik és 6-dik darab is le-nyomtatatik. — A' Nagysád' Munkái között a' 4-dik darabba ezek mentek-bé: 1. Molnár Albert 'Soltárja felől valami a' Nagysád tulajdon neve alatt. 2. Tavaszi-estve. N. Y. 3. a' Gellért Örege A. J. — — és a' Pétzeli Palotának meg-igazított le-frása. — Némelly verseken kívül, úgy a' Porst énekes könyve eránt II. Friedrichhez bé-nyújtott Instantián 's Kassai utazó levelen kívül a' Horváth Ádám Joung forma prosája az esztendő utolsó napjáról ment ebbe bé. — Így nintsen semmim Nagysádnak munkái között a' többi Heftekre, az egy DEMETER nevezetű Virgiliusi Ecclógán kívül; minekokáért kérem alázatosan Nagysádat, hogy Gyűjteményembe némelly darabokat küldeni méltóztasson. Minthogy ez a' 4-dik Heft, a' mellynek Manuscriptumát most küldtem-bé, még Április havára való, mostanáig egész négy hónap, és ugyan annyi Heft van hátra. Ezekbe tehát akár melly vastag tsomót kapok is, bé-tehetem.

Eggy Levelében Nagysád Cons. Darvas Urnak valamelly verseit ígérte-meg. Esedezem azokért, és Gróf Telekynek némelly darabjaiért, mellyekről gondolom, hogy Nagysádnál meg-vagynak. — Hát a' Virgil Aeneisének négy sorú Stropháit nem volna szabad kérnem? Tartok tőle, hogy mivel Orpheusomba inkábbára cadentiátlan versek mentek-bé, az Olvasók azokat meg fogják sokallani.

Az Ötsém, a' ki ezen Levelemet által-adja, módot talál a' tsomónak hamar által küldésében. — Ajánlom magamat kegyességeibe 's maradok egész tisztelettel

Regmetz 15. Aug. 1790.

Nagysádnak

alázatos szolgája

Kazinczy.

[Toldytól készült másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 211. sz.]

Kazinczy — B. Ráday Pálnak.

Mein lieber Baron!

Seine Excell. der Freiherr Ladislaus Prónay gab mir den Auftrag dafür Sorge zu tragen, damit während dem Landtag noch mein Hamlet ungrisch aufgeführt werde. Die Unkosten, die diese Anstalt fordern wird, wird Seine Exc. hergeben. — Ich bin wegen meinen Umständen von Pesth entfernt, und habe auch nicht hinlängliche Theater Kentnisse. Sie sind da, und besitzen diese Kentnisse in vollkommenerem Maasse. Verbinden Sie nur unser Vaterland und mich durch das Übernehmen dieser Affaire. Suchen Sie Leute, die Sie zu die [!] Rollen brauchen, zusammen, lassen Sie sie ihre Rollen auswendig lernen, und seyen Sie einverständlich mit dem Entrepreneur des Ofner Theaters in Rücksicht des Theaters, der Kleider, und den einigen nöthigen Probier-Stunden. — Ich habe bereits mein Avertissement in die Ungr. Zeitungen Hadi Történetek und Magyar Kurir eingeschickt: und denen, die sich für die Übernahme der Rollen geschickt genug glauben, den Wink gegeben, dass sie sich in der Strohmayerischen Buchhandlung zu Ofen melden mögen, wo sie dann weitere Anweisung und die nöthigen exempl. von Hamlet erhalten können. — In dieser Buchhandlung wird man also die, die sich etwa melden sollten, an Sie, lieber Baron, anweisen. Nun wird es (denn ich hoffe, dass Sie diesen Dienst dem Vaterlande, der zugleich Gelegenheit Ihnen geben wird, sich [zu] perennialisiren, nicht ausschlagen werden) an Sie ankommen die Rollen auszuthellen. Seyen Sie nur darauf in Acht, dass die Acteurs echt Ungrisch prononciren, und keinen falschen Accent haben. — Wird einmal Hamlet aufgeführt, dann haben wir Acteurs zu meiner *Stella*, zu Péczelis *Alzire*, *Merope*, *Tancréd*, zum *Clavigo* von Vitéz, zu meiner Miss *Sara Sampson* — Zur *Clementine* und *Galeeren* *Sclaw* ihres Vaters und dem dankbaren Sohn von ihrer Mutter; zum *Britannicus* von Fehér, und *Caesar* und *Brutus* des Göböl. Hamlet ist auch darum zum ersten zu wählen, weil man dabey nur 2 Fr[auen]zimmer nöthig hat. — Wäre ich zu Pesth, lieber Ráday, so könnt es sich noch fügen, dass wenn es sonst nicht ginge, ich selbst mitspielen würde. — Mit einem Wort, ich habe dem Buchhändler das Aviso gegeben, dass er die Anfrager an Sie anweise.

Nun sind Sie einmal darinn und Sie dürfen diesen Dienst mir und dem Vaterlande nicht ausschlagen.

Seine Excel. haben es meiner Discretion überlassen, den Lohn zu bestimmen, den er denen, die spielen werden, geben soll, und so haben wir einen sichern Fond, den wir aber doch menagiren sollen. Nur bitte ich Sie, Sr. Exc. Namen zu verschweigen. Seine Delicatesse erfordert dies. Schreiben Sie mir, lieber Baron, bald. Ich bin ewig
Ihr

Kaschau d. 15. Aug. 1790.

Verehrer und Freund

Franz Kazinczy mp.

[Eredetije a Szemeretár I. kötetében.]

329.

B. id. Ráday Gedeon — Kazinczynak.

Pest die 21-a Aug. 1790.

Egész bizodalommal való Jó Uram!

Kedvessen vettem az Ur utolsó levelében zárt fordításait Anacreonból: Ítletem szerint, az *hideg vette Cupidónak* éjeli meg jelenése igen jól vagyon a' fordításba elő adva: úgy az Földi Uram versetskéjeis meg érdemli, hogy az Gyűjteménybe mennyen. Ami az Anacreon Galambját illeti, az a' darabotska előttem, a' Francziák szöllása módgya szerint, igen *Naivnak* tetszik, kivált, ha azzal az enyelgő edgyügyűséggel adattathatik elő, az mellyel Anacreon írta, a' fordításbanis. Én ezt magamis kezdettem még ez előtt régen fordítani, de nem hiszem, hogy el végezzem.

Ha az Virgilius *első Ecclogája* nevem alatt fogis bé menni az Orpheusban, nem bánom, hanem az *Metastasióból* való fordításbéli próbáim, ha tsak az szokott *Jegyem* alatt iktatódik bé, kedvessen veszem. Az Negyedik darabjában az Orpheusnak az *Alexisemet*, vagyis inkább a' *Rósi-mat* fogom meg küldeni, és ezis ugyan magam neve alatt mehet bé. Emellett, ha ugyan ezen Negyedik darabban, az Ifjuságomban írt *Tavaszi estve* bé megyenis, nem ellenzem, ha annak belé való iktatását méltónak fogja ítélni az Ur; tsak hogy már itt, ezen kettőre kérem: hogy 1-o: Az hozzá tett *notáim* egészen el maraggyanak, minthogy azokat inkább az Ur kedvéért

ragasztottam oda, mint a' Közönségért. 2-o: Hogy ez alá már nem az én nevem, sem nem az A. J., hanem ezen két betű N. Y. mennyen.

Ezekén kívül küldöm Csépany István Uramnak három rendbeli versetskéjít, mellyek (ha az itiletem meg nem tsal) valósággal érdemessek, hogy az Orpheusnak valamelyik darabjába bé mennyenek: kivált az első és utolsó olyan jó fordittás, hogy senki azt fordittásnak nem vélné, hanem eredeti munkának tarthatná. Gróf Teleky József Uram olyan szép és fontos Oratiót mondott Ugotsa Vármegyében, hogy alig hiszem, hogy ahoz hasonló mondatott volna akarmelly Vármegyébenis: eztis (mivel már ki van nyomtatva) meg küldeni kész leszek, 's úgy tartom. (minthogy nem egészen téssen másfél árkust) hogy meg fogja érdemleni az Orpheusban való bé iktatást. Most már leveletem végezni kívánván: ezt az edgyet szeretném tudni, ha itten Pesten bizhatunk é azon szerentséhez, hogy az Urat itten, avagy tsak a' Coronatiókor láthassuk: úgy tartom, hogy az már nem sokára fog halladni, mivel Ő Felségét le hívó követek, még ennek az hétnek az elején Bétsben fel mentenek, 's mind öszve éppen 49 számot tesznek. Ezek után alhatatossan maradok

Az Urnak

Le kötelezett Igaz Szolgája

B. Id. Ráday Gedeon m.p.

P. S. Minthogy az ilyen magányossan ki nyomtatott darabok, mint az Gróf Teleky József beszédgye, igen könnyen el tűnök és el enyészők, azért tartanám jónak, hogy valamelly állandóbban meg maradandó Gyűjteménybe mehetne. Ha az Isten az Urat ide Pestre hozza, akkor egy exemplárral fogok kedveskedhetni, mert az Postát véle terhelni nem kívántam.

Az egész levél idegen kéz írása, csak az aláírás Rádayé.

Ugyan e levélnek a Kazinczytól készült kivonata itt következik:

HUSZONKILENCZEDIK LEVÉL.

Pest, Aug. 21d. 1790.

Rendeléseit az Orpheusba felveendő darabjai felől. Sígája már most nem csak A. J. — hanem N. Y. is.

Csépány István Versei.

Gróf Teleky József Beszéde Ugocea Vármegyében. Mindezeket méltónak tartja a' felvételre.

Megjelenek e Pesten a' Coronatiókor legalább?

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 191. sz.]

330.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Regmetz, 21. Aug. 1790.

Megbetsülhetetlen kincset adál nékem. Ma dél után indul bé Kassára, ott postára tétetik, és mégyen a' Testvér Ötsém Kapitány Kazinczy László kezébe Senftenbergbe azon hagyomással, hogy azt tégye, mihelyt el olvassa, postára Gr. Kendefinek. — Én pedig, Barátom, le-iratám azt a' Cancellistámmal, (a' ki meg lehetösen káromkodott az íródra, ki még a' szörnyű tsínosság mellett is olvashatatlan, és hibákkal tellyes) 's azon leszek, hogy Prof. Nováktól meg-nyerjem reá az Imprimaturt, vagy leg alább a' *transmissumot* (mint Orpheusom 190-dik lapjára,) 's Orpheusomnak 5-dik darabjába bé-iktatom: ha meg nem engedi, lopva nyomtattatom-ki Budán: de mind itt, mind amott a' Te nevedet el-hallgatom egészen, mert a' dolognak hosszabb farka lehetne, mint az Apocalypticus röst sárkánynak, a' Néhai Baranyai Gábor mondásaként.

Ne hidd, kedves Barátom, hogy én a' te Crisiseidre bosszankodván a' Vitéz fordítása eránt, személyed eránt legkissebbet is meg hidegedtem volna. Tudom én azt a' nemes szabadságot 's barátságos egyenességet betsülni, a' melly bizván abban, hogy *bolondok nem leszünk apprehendálni*, ki-mondja a' mit hisz. — Bár minden Emberben meg volna ez az érzés. Úgy boldogabbak volnánk.

Wálynak tegnap vészem Levelét. Budán van. Sürgeti az applicatióját, mert ő is ki esett 's reményl. Irja, hogy a' Papság a' Protestánsokkal villong. Az Egri Püspök minden Valóságos Esperesnek küldött circularet, hogy sine strepitu tartson Gyűlést, és tsinálja meg a' Districtualisok Gravamenjeit. El fogák a' levelet 's kézben forog. Meg küldötte volna, de el fogák.

Trenk ott völt, egygy munkácskát hagyva ott a' Papság ellen 's el ment véle. Ur Isten, mi lessz belőlünk.

Vettem Leveledet Hosszúfalváról is. Én is örömmel képzeltem el 16-a Jul. Szatthmárhoz 3 mértföldnyire, hogy hozzád közelebb vagyok, mint egyébkor. Bár láthatnálak.

Aszalaim írja Kassáról, hogy eddig arkusaid vannak Juliádból: de én ma indulok Biharba a' Nagy Anyámhoz. Mikor vissza jövök, Orph. III. és IV. darabját 's Juliádból árkusokat kapsz. Most vedd Hamletemet. Élj boldogul.

Első leveled tudósítson: Benkő Ferentz Ur Enyedi Professor é vagy Szebeni Pap.

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

331.

Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek.

Kuttenberg 23-dik Aug. 1790.

Kedves Ferenczem!

A Békesség Trombitája minden felől egy formán hallatik, és úgy látszik, mintha csak a belgák dugták volna be fülöket ennek hangja elől. — Hogy mi a Granyitzról el takarodtunk és hogy a szomszédunk is magát hátra húzta, azt elébb tudtad, mint sem ezen Levelemen ujji Statiomat látod. Még ugyan itt Concentrirung nevezet alatt vagyunk, de erőssen fú a szél, hogy kevés nap múlva az egész Cseh Országí Armee a Békesség Statiojiba lép. és hogy mi mindnyájjan Békesség lábra tétetünk — Ez sokaknak nem jól zúg a fülökbe, mert igen sokan vannak, a kik kívánnának aból a jó Veres Borból egyet hörpenti, és a jó Döbreiből egyet szippantani. Átkozott indulatja a Gonosz Szívnek, a mely kész volna a maga képzelt Boldogságáért egy egész Nemzetség baján katzagni. Nem hihetik azok azt, hogy Országunkba már valóságos Zenebona ne volna; a legujabb Ujságok az, hogy a Magyar Regementek is a Bolond Ország részire állottak. Híjába vezeti az ember ezeket vissza arra az időre, a melyben igen könnyű lett volna az Magyarnak olyan szabadságot keresni, a milyent ők gondolnak, hogy keresnek; ők azt által nem látják, hogy az egész kérdés csak ehben áll: hogy a Király ne tehesse azt, a mit akar, hanem a mit a törvény parantsol. Honores mutant Mores. De el hidd, hogy ha ma Király lehetnék, nem kívánnék lenni törvény nélkül. — Te bizonyossan azt fogod gondolni, hogy nekem

az idegenek közt olykor olykor ebbe a punctumba Wortwechselem lesz. — De ne hidd, — vagy kétszer tapasztalták Patriotismusi tüzetet, a mely a böltesség törvénye szerént (nach der Regel der Klugheit) mindég hideg vérrel van egyvelítve, s Az olta előtttem halgatnak. — Hogy ez őket senirozza, jól látom s attentiojokat köszönöm. Ide érkezésemmel tegnap előtt kaptam a küldött Paketumodat, és ha Postán szabad lesz Orpheusodat hordani, engem is praenumeranssaid közzé tégy. — Azon melegen olvastam és igen örülök, hogy a Testvérem az, a ki a jó ízlésnek ilyen valóságos elő mozdítója. — Tudósíts, reménylhetni é, hogy ezen munkád elég vevőket kapjon azon a földön, a melyen az igaz Literatura (Nemzettünk szenyére) tsak ugyan igen kevés személyek közt forog. — Doctor Földit mindjárt meg esmertem, ez az, a kivel én Halasson meg esmerkedtem, és a kit én néked ditsértem. — Ha írsz neki, köszöntsd. — Olvastad é te Sonnenfeld Munkáit — ha nem — szerezd meg mindjárt — és munkádban néhol néhol nyomdokát kövesd. — Én az ő *Der Mann ohne Vorurtheil*-jét értem. A Hamletet a múlt éjtzaka olvastam — már játzó helyen is láttam, de valósággal örülnék rajta, ha Budán az Ország előtt játzódtatnék. — A Prónayhoz irt Praefatiódért tsókollak. — Bravo. — Hát a te Inspectorásod miibe van? — Dienes hol jár? — A mi Klárink mit tsinál? ezekről tudósíts. — Én tehát Kuttenbergbe vagyok, és majd ha egyszer hallhatom, hogy az igen jó Második Leopoldunk a Budai utyával készen lesz, nálad toppanok. — Sebesebb lesz akkor az én szárnyam, mint a Keresztes Vitézé, a ki Margitájához olyan édesen óhajtozott, és az a Tsók, a melyet érdemes Homlokodra nyomok, érzékenyebb mint az övé. — Ély igen bódogúl és leveledet újra igen hamar küld.

László.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 231. sz.]

332.

B. Id. Ráday Gedeon -- Kazinczynak.

Pest die 30. Aug. 1790.

Teljes bizodalommal való Jó Uram!

Két rendbéli levelét vettem az Urnak, melyekre még edgyikére sem válaszoltam, mostis nevezetesebben tsak az utolsóra válaszolok,

mellyből olvasom, hogy már a' negyedik darabhais az Orpheusnak Kassára küldődött, noha én még az harmadik darabot sem láttam: hanem reménylem, hogy Landerernél a' Pesti műhelyebe meg fogom kaphatni. Az én munkátskáim közül az *negyedik* darabba be menendöket ami illeti, azok iránt ezekre kérem az Urat. 1-o: A' *Tavaszi estve* minden ahoz ragasztott nótáim nélkül mennyen bé, mivel azokat, mint már más levelemben is írtam, tsak az Ur kedvéért tettem oda; 's talám némellyek rosz névenis vennék, hogy Német módra akarom őket a' vers tsinálásban szoktatni. 2-o: A' *Gellért öregjébe* némelly változásokat tettem, kedvessen veszem azért, ha az a' mostan meg küldött jobbítás szerént mégyen bé. 3-o: Az *Pétzeli Palotámnak* le írása (minthogy már egyszer bé ment) most már nem tsak nem ellenzhetem, de akarom is, hogy újra bé mennyen, tsak hogy ittis különösen kérem az Urat, hogy méltóztassék nótába tenni, hogy az *első bé iktatása* annak az Orpheusba hirem nélkül esett meg, és így magam azután e' szerént küldöttem, mint amint másodszor bé megyen: tsak hogy már itt aztis fogom szeretni, ha az nótátskáimis ki nem maradnak.

Hogy Horváth Ádám Urnak Youngot imitáló Prosájais bé megyen, előttem kedves dolog, mert azt valósággal merem állítani, hogy még Youngnak magyar prosában jobb és hozzá közelebb járó imitatora nem volt.

Irja az Ur, hogy már az én munkáim közül egyéb kezénél nem volna, ha az edgy Demeter nevű Ecclogámat ki veszi: én hogy olyan név alatt adtam volna ki Ecclogát, arra nem emlékezem; talám azért itten az Ur *Rósi* nevű Ecclogámat érti, kinek az ő megvetett szeretője Demeter volt, Virgilius Alexissének 's Corydonnyának imitatójára. De ezen Rósi nevű Ecclogámat is ujonnan fogom megküldeni, mert ebből is tettem változásokat; ezen kívül az Ur kívánsága szerént meg küldöm *négy sorú versekben* Virgiliusbul kezdett fordításomat is, úgy némelly *Aesopus* módgya szerént ki munkálódott meséimet is: mindezekon kívül *Consiliarius Darvas* Ferentz Ur verseit, és *Gróf Teleki Oratóiját*. Mind ezeket az Ur invitatioja szerént kedves ötsének fogom kezében adni, kiis az Ur utolsó levelét hozta magával. Azomban álhatatossan maradok

Az Urnak

Le kötelezett igaz Szolgája

B. Id. Ráday Gedeon mp.

Egy Vén Emberről, Gellértet követve.

Nagy történeteket éneklek 's olly öreg embert,
Aki kilenczvenszer ért már aratást: Nosza! készíts
Laurust Calliope, készíts koszorúkat eszemnek:
Mert ha borostyánt most nem fog érdemleni munkám.
Énekeket ezután elmém nem fog soha szülni.

Irjon más borról, irjon más a' szerelemről,
Nékiek engedem én a' bornak 's a' szerelemnek
Nyájas énekeit: énnékem Énekem a' Vén:
Hartzokat irjon más, 's fel dült várak pora hamvát
És örökítse nevét illy szörnyű versei által,
Halgalok illyekről: lesz nékem énekem a' Vén.

Oh! Hir. név hass el a' legg későbbi időkre.
Hass el. hadd vegyenek jó példát másokis ebből,
Hallyátok hát meg ti idők. és ti maradékok.
Ezt az nagy hírű Férfit Anya szülte világra.
Élt, meg házasodott: lett számos gyermeke. meg holt.

Már híres munkám végzém: Tapsollyatok, akik
Tükörként teszitek magatoknak érdemes éltét,
Rólatokis, ha élni fogok, illy verseket írok.

A. J.

P. S. Levelemből ki felejtettem azt, hogy az abban említett
munkátskáim mitsoda jel alatt mennyenek bé, mostan azért sorban
ide tészem:

1-o. A' Tavaszi este sub signo N. Y.

2-o. A' Gellért örege sub signo A. J.

3-o. Pétzeli Palota, minthogy már edgyszer publicaltatott, nem
bánom, ha az *magam neve* alatt fogis bé menni. Az ezután külden-
dökkel pedig, ugy mint

4-o. A' Rósi, vagyis Alexis *magam neve* alattis bé mehet,
minthogy már az Virgilius első Ecclogája ugy ment bé.

5-o. A' Virgiliusból való fordittásom N. Y. alatt mennyen bé.

6-o. Az Aesopus Fabulái szerént való meséimnek nem bánom,
ha az *magam neve* iratikis alájuk. Mind ezeket az utolszor említet-
teket mentül hamarébb meg fogom küldeni.

Már levelem végzése után jutott eszemben, hogy az Ur első levelére válaszoltam, és most itt némellyeket tsak reiteráltam. Azon alkalmatossággal meg küldöttem *Csepány* Uram némelly versetskéitis. De amint az Ur utolsó leveléből láttom, még akkor nem kellett azon levelemet venni, minthogy arrul éppen nem emlékezik. 's ugyan ez adott nékem okot az feledékenységre.

Az egész levél idegen kéz írása, csak az aláírás Rádayé.
Ugyan e levélből Kazinczy csak az itt következő szót vonta ki:

HARMINCZADIK LEVÉL.

Pest, Aug. 30d. 1790.

Rendelések.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 191. sz.]

333.

Földi János — Kazinczynak.

Szathmár 1790. Mérték hava [szept.] 17. napján.

Barátom!

Három leveledre válaszolok egyszersmind. A Szalkán talált Szathmári Borbélyné által küldött leveletskédet vettem, és hogy vettem, mindjárt tellyes buzgósággal szaladtam hozzája, hogy kitsiny Leveledet tőle több értekezéssel pótolhassam. Beszélli, hogy egész familiával utaztál, feleségestől, gyermekestől. Tsudálkoztam, és ez nekem igen sok gondolkodásra adott alkalmatosságot. Titkos vagy, ki tudhatná dolgaiddat? Magyarázd meg tehát ígéreted szerint a dolgot. Hidjem-e, hogy te feleséges, gyermekes vagy? Sajnáltam továbbá felette igen azt, hogy olly közel lévén városunkhoz, hozzám egy rövid utat tenni sajnálottál. Sokaig nem akartam magamban hinni, hogy még el ne jőjj és látásodra való vágyódásom mind jobban jobban gerjedett. Végre láttam meg tsalattatni édes reményemet, és egész Társaságbeli utazásodat gondoltam nem tellyesedésének okának lenni. Mert hogy aranyeredet írtad okának lenni, az előttem igen tsekély. Avagy nem orvos vagyok e én is, és nintsen e Gileadban balsam? Oh barátom, melly igen szerettem volna ide jöveleledet!

Nem annyira a' látásért, melyet levéllel is pótolhatunk, mint olly dolgoknak közléseért, melyeket levélbe nem tehetünk. Hadd mutattam volna meg én Tenéked grammatikai munkálódásimat.

A' Debreczeni vásárkor Hétezei János nevű kassai eszmadia, az Orpheus' Februariusát és Hamletet az Ipam' házához hozta, és én kezemhez vettem. Igen örvendtettem mindeniknek. Már nem tudtam mire vélni az Orpheus dolgát, mivel igen messze maradt Februariustól.

Igen szeretem, hogy *Zoü* ellen írt versem hibáson nem foglalt helyet az Orpheusban, mert noha fel lehetett volna is tenni erratába. mindazon által tsakugyan meg maradt volna a' hiba is, és az az író hibájának gondoltatott volna. — Nem tudom, kitsoda az a' Dayka Gábor, kiről most írod, hogy négy jó darabokat küld be? A' Te Heliconi Virágodat (Musen Almanachodat) sem tudom mitsoda? Örülök, hogy már a' 4-d. darabja is kész lesz az Orpheusnak. Az Orpheusokat. Stellát, Wieland' Diogenesét, az Aranka' Julia leveleit, Heliconi Virágodat, és mindent a' mi kész, küldj ismét most, a' mindjárt következő Debreczeni vásárra az Ipamhoz. Legkönnyebb mód ez az elszállításra. Küldj levelet is és ujságokat, valami én előttem új. Oda is vártalak most az elmúlt vásárkor, mivel magam is ott voltam. Most már magam nem mehetek, hanem tsak Julisom fog elmenni. Szeretnék veled együtt lenni. Írd meg, mikor mehetsz Debreczenbe; én is igyekezem akkorra el menni, hogy ott legalább össze akadjunk.

Igen örvendek, hogy ötséd, az én hajdani barátom, már kapitányi rangban vagyon, és engemet köszönt. Köszöntsd vissza nevemmel, és írd, hogy ne vesse meg barátságomat. Hol a' Te rendes lakásod vagy legtöbbszöri mulatásod, írd meg már!

Tőlem Prosát, Verset kérsz. Én most igen kevéssel szolgálhatok, mert én tüzzel, vassal a' grammatikát dolgozom, hogy el ne maradjak, mert az igen nagy munka. Most már szinte a' Poezist dolgozom, mely legutolsó és már vége lészen. Még az idén is ezen dolgozám, a' Historia Naturalisból ki vága más, mely, úgy tartom, szerencsétlen munka lesz. Énnékem is tökéletes szándékom vala ebben is dolgozni, de nyilván még fel is fog férni. Ugyantsak valamint a' versekből is.

Neobulet már betetted! jó, ha így vagyon egy sorja: *Lypareí Hebrus — ama' nyalka legény elveszi gondod.* A' *vivámus* megmaradhat utóbbi igazításom szerint, mely minthogy ottan igazítással küldetett, leirom ide:

Catullus V. Éneke Lesbához.

Eljünk Lesbia Lelkem, és szeressünk,
 És a' mord öregek' komor beszédit
 Egy fél pénzre betsüljük öszveséggel.
 Lám a' nap lemegyen 's meg újra feljő;
 Nekünk egyszer enyész rövid világunk
 'S hosszú éjjel örökre kell aludnunk.
 Adj tsókot nekem ezret, újra százat,
 Osztan még ezeret, meg újra százat,
 Osztan más ezeret, meg újra százat,
 Osztan majd ha sok ezreket vejendünk;
 Té vesszük mi is egybe, hogy ne tudjuk,
 Vagy hogy meg ne sokallya más irigy szem,
 Számát tudva mi ennyi tsókjainknak.
 Jut eszembe, hogy egyszer egy galambról írott Jambusimat
 megküldöttem én Tenéked! Te azokról el hallgattál! jól is esett. Én
 azokat azóta elővettem és mind a' Poetai törvényhez szorosabban
 kötöttem, mind a' kimenetelre nézve más változtatást tettem benne.
 Akkor a' vége egy ártatlan érzés volt, Jókivánás a' galambnak, mely
 engem gyönyörködtetett: Most egy Philosophusi elmélkedés, tudomá-
 ny, hogy illy elröpülő minden világi gyönyörűség: mikor legked-
 vesebb, akkor vége van. Ha most jobban meg állja ítéletedet 's meg-
 nyeri tetszésedet, im hol itt lesz ez is:

A' Leszált Galambhoz.

Ne menj szelid galamb, ne menj előlem.
 Nem háborítalak meg!
 Az én szemem gyönyörködik tebenned,
 Gyönyörködik szemedben.
 Szép a' szemed, te lángozó szemed szép,
 Tarjaszkodó nyakad szép.
 Szép a' fejed, te bőbitás fejed szép,
 Ki düllyedett begyed szép.
 Te lábaid frissen rakod, midőn te
 Előbb tovább szemetskélsz.

Te tollaid rubint smaragd, midőn te
 Irgsz forogsz azokkal.
 Repülsz jeles galamb, repülsz előlem,
 Viszed gyönyörködésem. —
 Világi kedv 's gyönyörködés te így vagy,
 Mikor betsesb vagy, eltüpsz.

Ha hallgatsz valamely versemről, kihozom, hogy nem tetszik az és vizsgálódom cránta. El hallgattál a' hónapokra írt versemmel is. Ird meg, mi a' bajok. Én szeretem az e' féle köszörülést. — Nekem ama' versekre alkalmatosságot az adott, a' mi vagyon az énekek énekében: Szépek a' te szemeid, mint a' galamboknak szemeik. A' Poetai leírás és a' Darstellung elég elevennek látszik. De hogy ne csak hiába valóskodjunk.

Leirom még ide Prudentiusnak X. Hymnusából (circa exequias Defunct. pag. 67 Edit. Hal.) azon jeles verseit hasonló magyar metrumokba fordítva, melyeket a' mi Eleink hasonló versekbe szedni akarván, imígy amúgy hibásan lefordítottak és mind e' mai napig a' Reformátusok halotti énekeik közt éneklik! *Hagyjátok el hű keresztényének* stb.

Leirom pedig ellenébe a' Deákat is, hogy egy tekintéssel láthassad ezekképen:

Anapaesticus versek.

Mit szór sikeretlen az élő
 Sereg illy siralommal elegy jajt?
 Mért támad igaz java ellen
 A' buba merült 's elalélt kin?

Immár keserű panasz enyhülj,
 Az anyák szeme könye ne hulljon,
 Ne zokogjon senki halottján!
 Éltet szerez a' mi halálunk.

Az aszott magok így kiviratnak, [!]
 Meghalsz elébb 's letemetve,
 Ezek a' gyp alól kiadódván,
 Nevekednek elébbi kalásszá.

Most Föld, te bévegýed, ápolgasd
 És lágy kebeledbe fogadd ezt,
 Nemes emberi test töredékit
 Hív gondviselésre ajánlunk.

Lélek lakozó helye volt ez,
 Kít az Isten szája lehellett,
 A' böles tudomány laka ebben.
 Mellynek felemelt feje Krisztus.

Ide zárt tagait te fedezgesd,
 Bizonyára kikéri tetőled
 Azokat valahára Teremtőnk,
 Mint képeit és adományit.

Tsak jöjjön ama' kiszabott nap,
 Mellyben betelik mi reményünk,
 Megnyilva ki kell adakoznod
 Valamelly tetemet mi letettünk.

Quid turba superstes, inepta
 Clangens ululamina miscet?
 Cur tam bene condita iura,
 Luctu dolor arguit amens?

Jam maesta quiesce querela:
 Lacrimas suspendite matres,
 Nullus sua pignora plangat,
 Mors haec reparatio vitae est.

Sic semina sicca virescunt
 Jam mortua, jamque sepulta,
 Quae reddita cespite ab imo
 Veteres meditantur aristas.

Nunc suscipe terra fovendum,
 Gremioque hunc concipe molli:
 Hominis tibi membra sequestro
 Generosa ac fragmina credo.

Animae fuit haec domus olim,
Factoris ab ore creatae,
Fervens habitavit in istis
Sapientia principe Christo.

Tu depositum tege corpus.
Non immemor illa requiret
Sua munera fictor et auctor
Propriique aenigmata vultus.

Veniant modo tempora iusta,
Quum spem Deus impleat omnem:
Reddas patefacta necesse est,
Qualem tibi trado Figuram.

Irok még egyyet, ha ezt Pedanteriának nem ítéled, de már ez magam előtt is olyan forma, hanem ez tsak így jött. Te íteld meg, és azt tselekedd vele, a' mit akarsz.

Barátság tüköre.

Boldog korodban látod	Igen sok a barátod.
Szorultt korodba látod.	Igen kevés barátod.
Ki úgy nevez, ma látod.	Koránt se mind barátod.
Ki rád mosolyga, látod.	Gyakorta nem barátod.
Bor közt akadtt barátod,	Borod barátja, látod.
Ki elfelejte, látod — — —,	Nem volt igaz barátod.
Holtig szeretne, látod.	Ha volna biv barátod.
E tükörötske. látod,	Tanít, ki hát barátod.
Szorultt korodba látod,	Ha volt igaz barátod.
Ki minden ügybe látod,	Meg áll, az ám barátod:
Az illy igaz barátod.	Betsüld örökre, látod.

D. Földi.

Még most juta eszembe egy igen jeles vers, de már ide most le nem fér, másszor el fogom küldeni Azonban, hadd én is ítéljek már: Az Anacreon fordításairól. Énnekem Anacreonom ninesen, mit

régen igyekszem szerezni, de nem találok, tsak ha imitt amott megkapok valami originált, úgy tudok róla ítélni, és még, hogy a Zechenter rossz magyarságú fordítását vészem elő. De én azt mondhatom, hogy csak alig láttam még egy fordított énekét is Anacreonnak, a' mellyen meg nyugodnám. De kivált igen rossz, a' melly vagyon az *Orpheus Februarban*, azonban elibe van írva, hogy *Trochaeus lábakon*. Pedig hol *Jambus*, hol *Pirrichius* stb. Jambust nem is szenved a Trochaeus vers, az Anacreoni értelemből pedig ki van faragva a' dal. Tsak Zechenterben is világosabb, jóra értvén az ő rossz syntaxisát. Ott így jó ki, Vulkanus nyilakat készítvén Cupidónak, Venus azoknak hegyeit megkente mézzel, Cupido pedig egészen bekente epével. Eljő Märs, rázza a' maga nagy dárdáját 's a' Cupido nyilainak könnyűséget gyalázza. Cupido azt mondja, könnyűnek tartod most, de majd meglásd, hogy nehéz. Megsérti Marsot szívében. Venus mosolyogni kezd. Mars jajgat, 's mondja Cupidónak: átkozott a' nyilad etc. E' pedig: próbáltad? Már tsak tartsd magadnak. Ebből sokat elvesztett az Orpheusban levő. Szeretnék én is fordítani, ha kapnék egy Auctort — — etc.

D. Földi mk.

Kivül:

Szathmár.

à Monsieur Monsieur Francois de Kazinczi Noble d' Ongrois. Praesentem.

p. Ofen

à Wienn.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

334.

Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek.

Kuttenberg 20-dik Sept. 1790.

Kedves Ferenczem!

Az Aranyka munkájával együtt küldött Leveled a szomszédhoz szarvasnak hives patak volt. Gróff Kendefinek a Munkát meg küldöttem és javasoltam, hogy azt Németre fordítva közre botsátaná. Tsak egy pár Napja, hogy ezen a környéken Nemzetünk a leg alsó pólzt-ról a leg felsőbbre emeltetett. Így szöllanak — Ertz Heczeg Francz a Magyarokat fel ültette, hogy azok az el nyert Török Tartományok-

nak vissza adásában meg ne egyezzenek, ezek tehát minden praetensioikat továbbra halasztván, a Háborúnak folytatására 80 ezer embert állítottanak. Látod: ez a Tseh Ujság — A Magyar Granadirosok mitsoda különböztetve fogadtattak Prágába, azt az Ujság íróktól tudhatod. Apropos: hogy a Sógorral Krajnik Kapitánnyal voltam, azt talám már Kláritól tudod, eb a lelke, be szép K... vája van, és be jó Borokat hord magával. Én Aszonyámnak a más Postával írok, hogy számomra egy, de ha lehet két átalag Aszú szőlő Bort Bétsbe fel küldeni méltóztasson. Ennek a fel küldését reád bizom, az Adresset, a hová küld, ide zárom: de vigyázz, hogy oly sokára ne haladjon, mint a Fejér ruha, mert erre nékem egy kis szükségem van. Te hát Kassáról Regmeczre szállottál. Hogy tetik a Regmeczi lakás? Kassán, úgy tartom, jobb volna, hiszen Regmeczen nints semmi Mimi. Hát Miklós mit tsinál? Ő belőlle, úgy látzik, hogy Gazda fog válni, és alig ha utolyára a Familiánknak fényes ága nem ő reá száll, mert náladnál ugyan egy rozszabb Házasulandó személy alig találhatik. Kedves Ferenczem, úgy é kívánnál már etzer ismét látni, jaj, de nekem szárnyaim nintsenek — Tsak atól függ a dolog, hogy ha sok lesz a pénzed, rándúly fel Bécsbe és onnét ide. Az idén nints mód benne. 33 Okom van reá, Urlaubot nem kapok. Tsókollak, édes Ferenczem — Ely bóldogul —

László mp.

A fentebb említett Adress egy kis darabka papírra írva itt következik:

An Herrn Hugelmann nächst der Schlagbrücke in der Leopold-Stadt zu handen des Herrn Hauptmann v. Reinwald von Wartensleben.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 8r. 2. sz.]

335. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek.

Kuttenberg 2-dik Oct. 1790.

Kedves Ferenczem!

Pestről a mult Hónapnak 24-dikén hozzám küldött Leveledet a mai Postával különös örömmel vettem. O bártsak én is ott lehettem volna, a hol te az én kedves Barátimmal oly véletlenül meg

esmerkedtél. Erről a Materiáról többet írhattál volna, mert én igen örülnék, ha te Gvozdanovichot és a Mischot Pesten auffioltad volna. Hát Pettauerről mit szóllasz, vetted é észre az ő mély Gelehrsamkeitját, mert azt tudom, hogy mindjárt által láttad, menyibe Barátya ő a Revelationnak. Hát Mecicht nem láttad? Ez egy igen különös Ember, de meg érdemli, hogy az Ember őtet studirozza. Ferencz, ezekről első Leveledben bőven írj. Mi hát a Leopold válasza? ezt tudom előbb meg irod, mint sem Levelemet veszed. Én az Ujságokból a ti Diariumotokat olvasom, de hidd el, hogy a békességes türés hamar el hagy. Mond meg, mire való az a hoszas kérdés: ennek a Jegyző Könyvnek Nyomtatásáról, arról, ha küldhet é valamely Vármegye három szó szóllót etcaet. Valósággal az én ítéletem is oda megyen, hogy sokkal jobb lett volna, ha mind ezeket félre tévén, a Diplomán dolgoztak volna, még pedig úgy, hogy a legg jobb Fejedelem ennek el olvasásával meg ne pirúlhatott volna. De bizzuk a Gondviselésre, a mely dolgunkat közönségessen még akkoron is, mikor reménységünk kevés, jóra szokta fordítani. Mi itt nem tudjuk, mibe vagyunk. Az Aerarial-Lovak még mind meg vagynak. Bétsből a hír mind oda megyen, hogy a Törökkel a Háború meg nem szakad. O Bár tsak hamar Buda felé utaznánk. Ély boldogul, kedves Ferenczem! Leveledet óhajtva várom

László mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 8r. 2. sz.]

336.

Kazinczy László - Kazinczy Ferencznek.

Kuttenberg 4-dik 8br. 1790.

Kedves Ferenczem!

Éppen most olvasám a *Babell*! Ugyan nem találkozik é köztetek valaki, a ki ezeket a retentő rágalmazó motskokat meg czáfolná? a tsontokat hasgató Chyrágra húzza össze ujját ennek a mézes nyelvvel kezdő gonoszán Blasfemáló gaz embernek. Nints mód benne, hogy igazat írjon, és ha hazud: kérlek az egekre, tedd tudva az egész Világ előtt — Ély igen boldogul és válaszoly

László mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 8r. 2. sz.]

337.

Kazinczy — Szeitz Leónak.

P. SZAITZ LEO MARIÁHOZ.

el-kezd. Miskóltz és Szikszó közt, 18. 8br. 1790.

Úgy mint a' magába szállott Istentelen
 Járúl, közelgetvén Virág-Vasárnapjához,
 Bűn-öldozója' zsámolyához,
 Hogy húst ett egyszer pénteken;
 — Jól van! ne üljön ő Eretnék' asztalához,
 Ha érzi, hogy erőtelen! —
 Úgy mint ez az Istentelen,
 'S még kínosbb rettegéssel térek
 Most hozzád, Egri FÁST! jer, add-meg a' mit kérek!

Több nincs, itt megszakad az epistola.

[Kazinczytól készült másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod.
 Régi és újabb írók művei: Ivr. 2. sz. II. k.]

338.

Herezeg Batthyány-Strattmann Lajos — Kazinczynak.

Perillusttris ac Generose Domine!

Permagna sum affectus voluptate. quod praeattacta Dominatio
 Vestra me utut nomine tantum sibi notum sui erga me studii pro-
 sequi voluerit testimonio. dignumque cui litterariae lucubrationis suae
 fructus offerre censuerit; hocque magis aegre fero, me Ejusdem cujus
 amoenum ornatumque ingenium prius jam ex litteris Bácsmegyeianis
 cognoveram, dum Eodem praesens hicce fuisset alloquio frui nequi-
 visse. Fateor id me iteratae libri hujus lectioni in acceptis referre,
 quod patrium sermonem, quem antea numerosum tantum dignitateque
 ac energia pollentem noram, jam ad exprimenda etiam mitioris indolis
 sensa accommodatum perspiciam; nec asseverare dubito idioma nostrum,
 si memorata Dominatio Vestra ei excolendo porro etiam operam de-
 derit, alique felices Ejusdem conatus aemulati fuerint, ad cum per-
 fectionis gradum productum iri, ut dum utile dulci conjunctum sen-
 serimus, nobis nihil ultra — desiderandum relinquat, ac tandem

exterorum quoque litterarum attentionem in se convertat. Quod ut in Patriae nostrae decus et commodum ita eveniat omnibus votis anhelans mihi occasionem praeberi exopto, qua Eidem peculiarem Aestimationis affectum comprobare valeam, quocum persevero

Praetitulatae Dominationis Vestrae

Budae 18. Octobris 1790.

Addictissimus

Ludovicus Princeps de Batthyán Strattmann.

Kivül: ¹

à Monsieur Monsieur François de Kazinczy à Cassovie.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 188. sz.]

339.

Kazinczy László

Kazinczy Ferencznek.

Kuttenberg 28-dik Oct. 1790.

Kedves Ferenczem!

100 Talléra olyan el múlhatatlan szükségem van, hogy ha azt Novembernek a végéig meg nem kaphatom, föni fog a fejem — azért kérlek, akár hol és akár mi módon juthatsz hozzá, ezt szerezd meg és küld által — Az Aszonyoknak nem szükség, hogy alkalmatlankodjál — mert én ennek embere akarok lenni, de vigyázz, hogy tovább ne váraкоzzam, mert nem jól fogna esni — A Budai Leveledre még is váraкоzom. Ély boldogul, válaszodat várom

László mp.

Ugyancsak e levélre írva olvasható Kazinczy Ferencznek ez ügyben Klári nővéréhez írt levele.

Édes Klárim!

Énnékem költsön adni való pénzem tudod, hogy nints, arra nem kell esküdnöm, ugy é? De emberem sints, a' kitől azt kérhessek. A' Sógornak van, gondolom. A' te Latzit szerető szívedre kötöm

¹ Zárlatán fekete viaszpecsét.

tehát a' dolgot: kérd az Uradat, hogy adjon neki, 's banco tzedulában küldje-által. Nem kérem magamnak, mert hálá Istennek most szükségem nintsen, hogy adósságot legyek: de ha Latzinak szüksége van, annyi, mintha nekem volna szükségem -- Adieu.

Regmecz 18-a Novbr. 1790.

Ferencz mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 8r. 2. sz.]

340.

Kazinczy — Kovachich Márton Györgynek.

Verehrter Freund!

Vor einer Stunde sind meine zwey jüngeren Brüder Joseph und Niklas, die beide als Cancellisten bey meinem Onkel Andreas Kazinczy, Deputirten des Löbl. Zempliner Comitats in Pesth sich aufhalten, aufgebrochen, und nahmen die 23 fl., die Sie für die Markische Platte von Baron Ráday anstatt meiner erlegt hatten, mit. Ich danke sehr für Ihre gütigste Freundschaft, dass Sie gütig waren solches zu erlegen, und auf die Erlegung etwas zu warten. — Nun weiss ich nicht wie's gehen wird. Landerer giebt mir nichts, als 6 exemplare von jedem Heft meines Orpheus, und mein Beutel ist durch Litterarische Ausgaben geschwächt, wie ich dies in der Ankündigung von der *Messiad* Klopstocks jedem zur Schau stelle. Und doch wollte ich nicht, dass die künftigen Bände vom Orpheus ohne Kupfern erscheinen sollen, da die zwey Bände mit solchen geschmückt sind. Es ist in mir der Gedanke entstiegen, wie wäre es, wenn Sie mir Ihre Platte vom Orczy verkauften. Sie brauchen Sie nicht mehr, und ich müsste dafür nicht so viel zahlen, als für einen neuen Stich. — Ich bitte Sie, schreiben Sie mir Ihre Meinung. Und ist der Antrag anzunehmen, so lassen Sie durch den *Tischler* die Magyar bajusz, die Orczy itzt trägt, dazu stechen. Dann bitte ich sie die Platte nach Wienn an Herrn Demetrius v. Görög in der Freyung Nr. 61 [zu] schicken dem ich schon schreiben werde wegen den Abdrücken. — Sagen Sie dem Wályi, dass ich zu wissen wünsche, ob ihm sein Plan bey dem Primas geglückt habe? In Miskolcz hat er viele Feinde; man fragte schadenfroh, ob er gänzlich gestürzt sey, als ich durch Miskolcz kam:

aber wir sprachen im ernsten Ton, u. die Kerls wurden beschämt. Ich wünsche, dass er endlich etwas erhalte.

Leben Sie wohl, theurer guter Freund, u. behalten Sie mich in Ihrem schätzbaren Angedenken.

Tokaj, den 31. 8br. 1790.

Ihr Freund u. Verehrer

Kazinczy.

Ich erhielt heute von einem Fürsten ein sehr gefälliges Schreiben wegen der Ungarischen Litteratur, ohne dass ich ihn je gesprochen oder auch nur geschrieben hätte. — Wenn die Herren endlich auch Gold mit Ihren Lobeserhebungen austreuten. Ich habe 50 exemplare von Gessner eingekauft u. als Presente ausgetheilt. Ich habe 270 u. einige exemplare von Bácsmegyei verschenkt. Ich liess Hamlet u. Julia Levelei drucken, u. erhielt noch nicht einen einzigen xr. Ich liess den Ráday stechen, u. jeder Heft vom Orpheus kostet mich 2 fl. für den Setzer, das des Jahres 24 fl. macht, kaufe aber Viele exemplare zum verschenken ein.

Wenn auch Sie meine Bitte wegen Orczy gewähren, so bitte ich Sie doch, lassen Sie die bajuszen durch den *Tischler* nicht dazu stechen. Er würde es verpfuschen.

Herr M. Tertina könnte das Paquet von Zeitungen Herrn von Strohlmayer übergeben.

Kivül: ¹

à Monsieur Monsieur de Kováchich, Indicant de l'Archive du Conseil
Loetl. Hongroise à Pozsony.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. I. 43.]

¹ A levél zárlatán ép fekete pecsét.

341.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Eleje hiányzik.

A' B. Prónay és Gesellius Urak ítélleteit gyönyörködve hallottam. Mert midőn Crizist akarok hallani, nem kívánok tsak dicséretet. Köszönöm barátságodat, hogy azt nekem megírtad.

A' Vármegyék nálunk jól viselik magokat, ki vévén, hogy némelly fiatal tűzű emberek bolondoskodnak. Bihar és Arad Vármegye vissza írt, hogy nekik *vóltt Commissarius* nem kell Fő Ispánnak. — Balassa ellen 4 árkusnyi Repraesentatio ment fel. Proditor Patriaenak nevezetik benne, és még azt is hányják szemére, hogy fajtalan beszélgetésekben gyönyörködött, 's az olyakkal az Ifjúságot rontotta. — Niczki-
nek tetemeit az akasztó fa alatt szándékoztak meg égettetni. — Én Niczkit nem esmertem. Két ízben szóltam véle. Bámúltam hasonlíthatatlan ajándékain, melyet tsak onnan is el képzelhetsz, hogy a' midőn 1787-ben 1-a Augusti a' kertjében lévő háza pitvarában velem öszve akad, 's arra a' kérdésemre tett feleletemet: *ki vagyok?* el nem értette, és így, szégyenlívén ujjabban tudakozni, ki légyek, 's azt tudakozván, honnan jövök, 's én ezt felelém: Ewer Excellenz, ich habe von Kaschau eine ämtliche Reise angetreten, um die Normal National Schule zu Jászberény zu vermischen. — ezt felelte: *Aha, so sind Sie Kazinczy!* — — Hidd-el Barátom, tsak nem el dültem ezen feleleten. — Én olly kis ember, olly unbeträchtlicher Beamte gegen einen Statthalterey-Praesidenten, és még is tudja, hogy engemet Kazinczy-nak hívnak. És minő discursust vitt, bezzeg nem — y¹ vólt ő! — Hogy tehát vissza-térjek, én Niczkit nem esmertem: de azt tudom, hogy egynehány betsülletes ember őt tisztelte: halála után pedig reá akadtak egynehány önnön kezeivel tett hatalmas repraesentációira ollyas dolgokban, a' melyeknek effectuatióját ő aztán maga hevesen sürgette. De ki nem érti által ennek okát? A Fejedelem egy Plannumot véle közöl. Ő Rescribál. A' Fejedelem ismét felel, hogy muss seyn. Ez ismét rescribál, hogy kann nicht seyn. His non obstantibus tsak ugyan parantsolat érkezik an die Statthalterey: muss seyn. Ekkor már Niczki Praeses léttére kép viselője a' Fejedelemnek 's tartozott

¹ Az eredetiben is hely van hagyva a névnek.

sürgetni; és én néki rossz neven nem veszem, ha esmervén a' Fejedelemnek meg mozdíthatatlanságát, a' dolgot tovább nem ellenzette.

A' Vármegyék itt. mondom, jól viselik magokat. Nyomtattatják Repraesentatioikat, mellyeket az innep után általam bizonyosan meg kapsz, egyet értenek, és reménység lehet, hogy illy jó Fejedelem alatt, mint Leopold már is mutatja magát, boldogulni fogunk. A' mint néki berichtolták, hogy némelly Vármegye meg égette a' Dimensionálisokat, azt felelte: Sie haben ihre Bestimmung befolgt. — Kaunitz valamelly Vármegye Deputatusait moderatióra kérte.

Eggy igen érdemes Barátunk Vice Ispány lévén egy Vármegyében, tyrannisált. Az atyafiak tsudálkoztak rajta, pirongatták; de ő meg mozdíthatatlan volt, grassalt mind addig, míg fellyebb vitetvén, a' Vármegyében maradt. Most sül-ki, hogy ő jóltévője volt a' Hazának a' Tyrannismussal. Tudta, hogy ha valakit mély álomból akarunk fel ébreszteni, nem elég egy kevésse billenteni egyik karját; jól rázd-meg 's azonnal talpra kél. — De az illyes szándékok el-értésére tsak némelly ember született: az, a' ki kész magát áldozatul vetni-ki a' Hazafiak' haragjának ex sensu veri patriotismi.

Édes Arankám, foglyhatatlan vagyok a' lotsogásban. Igyekezz rajta, hogy Orpheusomat sokan kívánják hordattatni. Ha sok vevő lessz, úgy Landerer el nem áll folytatásától: ha nem lessz sok Vevő, tsak Aprilisig fog nyomtattatni.

A levél vége s így kelte is hiányzik.

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

342.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Nagy érdemű Barátom!

Haza jövök Pesthről, nyakra-főre küldök Ellingerhez, hogy 50 exemplar hollandiai papirosú Juliákat küldjön ki 's imé 2 árkust küldje. Még mostanáig sints több, mert Pesthre járásom alatt a' Cancellistám, a' kire a' dolog bízva volt, nem sürgette. El-képzellheted, mint bosszankodtam, kivált hogy a' Nyomtató restsége miatt, az én igen kedves Barátném, Erdélynek új disze, új Angyala, és a' te Eloquiumidnak új tárgya, Gróf Gyulay Ferentzné született Kátsándy Susánna, a' ki az egész nyalábot minden költségem nélkül vitte volna

bé, el-indúlt. Ezen felül az árrába ezeknek Pesten Stahelnél könyveket bestelliroztam is. — Barátom, nem az én hibám: látja Isten! — De légy kevés várakozással. Úgy rá ijesztettem Ellingerre, hogy három hét alatt az egész munka kész lessz.

Úgy tartom, tetszésedre lessz a' nyomtatás betűje, nagysága, formája, tisztasága, el-rendelése: kivált ha majd a' hollandiakra nyomtattakat fogod látni! A' Correctorra sem lehet panasz, kivévon a' legutolsó nem öldalt, hanem levelet, melly miatt az ki fog metszettetni, mert az értelmet egészen el-rontja.

B. Orczy László Abaújnak Fő-Ispánja és a' Banderiumok Főfő Vezére tsak nem ki-ugrott a' bőriből, midőn mondtam, hogy az ő kedves Lettres de Julie a' Ovide általad le fordítottak, 's általam igen tsinosan adattnak-ki.

Pesthőrl el-indulván jó karban hagytam a' Schauspieler Truppot. Eddig Hamletet el is játszották talám. De Hamlet előtt hogy hozzá szokjanak a' Theatrumhoz, két darabot játszanak próbául; az egyik darab Simainak Igaz-házija: — a' másik Waltron.

B. Prónay Sándorral böl dog napokat töltöttem. Egy szeretetre méltó személynél akadtunk egygyüvé, ki véle atyafi gyermek: az az néki az anyja és annak az atya egy Testvérek. El-válthatatlanok levénk. Többnyire Te vóltál tárgya beszélgetésünknek, mert ő Téged tsak nem úgy szeret mint én. El-beszéltem néki a' Crisisedet a' Vitéz Diogenese felől, 's ő tsudálkozott rajta, hogy néked azt a' mit írtam, meg írni mertem. En pedig ezen tsudálkoztam, hogy ő ezen tsudálkozik. Nem vagyunk é mind ketten meg-hitt Barátjai egymásnak: és nem barátságtalanság vólva é az, ha meg nem mernénk mondani: Barátom itt hibázol. Ez mindég tsak azt teszi: *Nékem úgy látszik*, hogy hibázol. Vóltam Acsán is az atyjánál, a' kinél tanúltabb Tisztviselője nem vólt a' Hazának. Egy tanúlt Statista, Historicus, Geographus, Commercialista, Oeconomus, és jó Hazafi: de annak nem esmertetik, mert szíve egyenes és hátor. — Most nem régiben representálta, hogy az ő Vármegyéje 9 Helységből áll. 9 Helységnek nem kell Fő-Ispán. Kéri a' Felsőséget, hogy találjanak módot annak más Vármegyéhez tsatlásában. — Rossz neven vették ezt is. Nem mondhatnék erről az Urról eleget, ha teli írnam is a' leveletem, pedig most egyebet kell írnom.

Hertzeg Batthyáni Lajos nékem egy levelet írt. Tsak azt nem szeretem, hogy Deákul írta. Tulajdon kezével írta azt egészen. (Idézi a 338. szám alatt közölt levél utolsó részét onnan: «Fateor id me . . . etc.)

No, édes Barátom, mit mondassz erre? Az ugyan igaz, hogy a' Hertzezi Korona nem mindennek ad eszet, de mikor egy ilyen Hertzeg jelenti javallását, a' ki így tud írni? — —

B. Prónay Sándort egészen el-szédítetted. Ő azt hiszi, hogy csak az Erdélyi a' jó Magyar. En pedig Corregióval magamat szintűgy Festőnek tartom, mint más az. *Anch'io sono Pittore!* — 's igazán szólván, édes Barátom, nagyon nevetek olykor, midőn ti az én *mindégemben* 's *hogyanomban* akadoztok. — A' többek közt B. Prónay Sándorné is olly finnyás, hogy a' *hogyan*-t hallani sem akarja. En meg magyaráztam a' dolgot a' Férje előtt. Was? ich sollte dies gesagt haben? Irnád é így: *Hogy? én mondtam volna ezt?* — Én így tenném: *Hogyan? én mondtam volna ezt?* — 's a' *hogyan*nal az én non plus ultrám maga Bärötzi is él.

Eppen ma veszem Bärötzinak egy levelét egy frantz kötetű könyvvel. A' Védelmeztetett M. Nyelv. 1790. Bétsben. Humel Dávidnál. Tsak nem el-fakadtam sírva érzékeny levelén. Irni fogok neki 's megköszönöm, hogy barátságának zálogára méltóztatott 's magát velem mint ezen betses munka Irója esmertette.

Pesten 3-a 8br. tartatott egy Litterarius Consessus Gróf Széchényi Fer. Ur ő Excell. házánál. Gróf Berényi, B. Orczy, B. Podmaniczky, B. Vay, Gróf Esterházy Károl, Vay József, Balog Péter, Máriási István, Spissics, Horváth Ádám, Nagyváti. Bárány uraknak jelenléteben, hol én is mint invitatus meg jelentem. Az a' planum olvastatott el, a' melly szerint a' M. Társaságnak kell fel állítatni. Pesten vala Batsányi is, de oda nem hívatott. Esmerik garbontzáskodó Lelkét. Révaival, Rádayval, Rajnissal, Simaival, Horváth Ádámmal, Versegivel 's mindennel volt már tsatája. En esküszöm néked, hogy ez embertől senkit sem rettentek vissza, 's érdemeit nálamnál inkább és készebben senki sem esmeri: 's most is senkit sem kértem, hogy ne hívják: de sokan esmerik. Ő miatta szakadt félbe az ifjú B. Ráday által ez előtt 6 esztendővel össze-gyűjtött M. Játézők Társasága is. Hanem ő csak-ugyan imponál az embernek. Abba a' figurába szedi magát, a' melly ezt mondja: *Igen is, én, én vagyok a' híres Batsányi,* 's sorba járt minden uraságot az első Regni Bärótól fogvást az utolsó nem tudom miig. — Én nevetem azt, a' ki engemet Tanúltt Embereknek gondol. Egy Fekete Urral vala szerentsém esmerkedni, talám Kolosvár megyéjéből. Öllelek, a' Bacchus Tokaji hegyén.

November 2-dikán 1790.

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

343.

Földi János — Kazinczynak.

Barátom!

Skorpio 24 d. október a Pataki Szőlőhegyen írt Leveledet egész örömmel vettem. A mi benne választ vár, arra inhol válaszlok. Nevetem az Orpheus feleségében lett megsalatásomat. A Horváth prolixitása eránt éppen egy értelemben vagyok Veled. Azt szeretem, hogy Leveleiből mindig tanulok, mint most az Olasz Poeták improvisálásokat. — Társaid újabb újabb szaporodásokat, kik az Orpheusod nevelésére segítségül vagynak, igen örvendem. Az V-ik darabnak hozzáam megírt tekintetéből látom azokat. A több több társak nagyobb reménységet adnak az ily jó munkának maradandóságára és tovább folytatására. Ohajtanám minél hamarább látni azon darabokat. — Kiváltképpen örvendetes és nevezetes újság vala előttem a Pesten 3-d. 8br. tartott *Consessus literarius*, és erről minél hamarább hővebben tudósíthatnám, annyival nagyobb örömöm lenne Vajha ennek valóságos örömét és hasznait érhetnénk. De kérlek, tudósíts még bővebben tzeljáról, igyekezetről, állapotjáról, és minden mivoltáról. Tovább, kik lennének azon 12 Ordinarius tagok, és miért azoknak az esztendei 1000 ft fizetés? Melly felő, hogy e jó szándéknak örökös gátja ne legyen stb. Örvendezve olvasom, hogy már a magyar Játzó Társaság is elkezdődött. — Szabó László mostanában kétszer is fordult meg nálam. Ő tőle értem, hogy már a Magyar Museum is félbe szakadt Batsanyi miatt és magában meghasonlott. *En quo discordia cives deduxit miseros*.

Küldöm ígéretem szerént a minap elmaradt darabokat, ítéletedre bízván most is azokat.

Az első németes vers Trochaeusokban:

Kevély Szép.

Félre tőlem szép kevély!
 Rabbilintsed áldozatja,
 Légyen ám akárki fattyja,
 Hetyke petyke büszkeséged
 Bennem el nem éri véged.
 Nem: felőlem így ne vélj;
 Félre tőlem szép kevély!

Félre tőlem büszke szép!
 Szépre nézni nyugodalman:
 Rabja lenni főbb unalmam,
 Két szemem gyönyörködése,
 Szép szabadságom veszése,
 Veszteség ez. drága kép!
 Félre tőlem büszke szép!

NB. Még hajdan B. Rádaynak egy könyvében láttam egynehány sorotskából álló ily német verseket: *Stoltze Schöne fahre hin*, de a' mellyből tovább egy betű is, még tsak ideájából sem jut eszembe, hanem ez az egy sor megragadt és annak követésére csináltam ezt. Szerettem volna, vagy szeretném most látni az egész németet.

A' II. darab jambusokban vagyon, Hipponax és Anacreon szerént vagy *Catullusnak* ama *nobilis* feddő verse szerént: Cínaede Thalfe, mollior cuniculli capillo, vel anseris medululla, vel inula oricilla stb. Cat. Car. XXIII.

Idegen szépség.

Vigyed, vigyed, te szentelen, lagérozott pofádat,
 Vakold magad, 's kenőtseid képedre patsmagoljad,
 Veres hajad porozd be jól, 's borítsd be nagy szitáddal,
 Ne hogy ha tam tüzet vetend, szomszédodat kigyújtsa.
 Hosszú nyakad takarja gyöngy, miként üveg ragyogjon,
 Kimángorolva homlokod, selyembe talpig öltözz.
 Te tűrhetetlen illatod fedezd szagos vizekkel,
 Melyed feszítsd 's sovány farod nevelje nagy farabronts!
 Miért erőteted magad, hogy a' mi nints, mutassad?
 Mi haszna sok kenőtseid' 's vakolgatásaidnak?
 Mi haszna sok letsorgatott szagoskodó vizednek?
 Se tettetett szemöldököd, se karminod, se gyöngyöd,
 Sem értéked felül haladt, ruházatot nem illik.
 Ruházd magadra Bengalát, feredj szagos vizekben.
 Aranyba, gyöngybe fűzd magad. Szép az, de nem te vagy szép.
 Sem a' mi nints magadnak, azt nem adhatod meg ezzel.
 Sem a' mi van, de nem derek, el nem feded hibáit.
 Fakép maradsz, ha elveted, 's tsak a' vagy, a' ki váltál.

Rút a' mi rút ezekkel is, szép a' mi szép csak úgy is.
 Ha szerfelett nem ékesül. Bársony nyereg számaron
 Az éktelen tsinosgatás. Kerek beszéd 's igaz szó;
 Hiába ferdik a' rigó, nem lesz belőle hattyú.

Az orthographiai kérdésekről: *szóllani*, megmaradhat két *ll*-el, a' grammaticában igen szép deductióját adtam, de hosszú, azért arra igazítottak; *beszélleni* is mint hogy ettől vagyon: *beszéd*; hogy már: *beszédel*, vagy *beszédl*, segéd, segédel vagy segédl, holott mindkettőben a *d* per euphoniám *l*-re változik: *beszéll*, *segéll*. Ez is megvan a' Grammaticában.

Valamennyiszer a' törsök szó mássalhangzó végű (consonans) a' Practitumban és a' Participiumban nem kettőztetem a *t*-t mint: *zárt*, *alélt*, stb. azért, mert az *ott* a' hangon is szükségtelen, mert sok egyéb betűnek kettőztetésekben ilyen szabott rend vagyon. Mert a' végellen sok betű kettőztetésünk nekünk rút is, unalmas is, terhes is stb. E dologról is egy jó §. vagyon a' grammaticában.

Jól jegyezd meg, hogy: *látsz*, nem *látol*, *lássék*, nem *lásson*, *csem*, *esél*, *esik*; *essem*, nem *essek*, *múlik* így jó; *múl* tsonka, miért *múlsz* és nem *múlol*, annak szép meg mutalása 's egész serege vagyon a' grammaticában. A' grammaticámról in genere azt mondhatom, hogy az előttem esmeretes nyelvek közül egy sints, a' melynek a' maga nemében tökéletesebb grammaticája volna, mint a' mineműt írtam magyar nyelvünkre.

Szabó László vagy két ízben levén nálam, egész meglepéssel ment el tőlem, kiváltképen szereti a' poezist, mert Poezist is írtam. Ma írok Bétsbe éránta.

Várom leveledet. Elj szerentsésen. Ölellek

Szathmár 1790. Nyilas hav. [november] 21. napja.

örök barátod

D. Földi mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

344.

Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek.

Kuttenberg 23-dik Nov. 1790.

Kedves Ferenczem!

Tegnap az Obesterünkénél ebédelek; az ebéd alatt mondja egy barátom, hogy a Postán egy paketumom érkezett, alig vártam, hogy fel kejjünk. és kezded irását olvashassam. Dél után mindjárt játékhoz ülénk, a játék alatt Vatsorára marasztattam, a Vatsorától az Obester-nével a Bálba menénk, így egy egész ejtzaka és fél nap vót Leveled a szobámba, hogy azt nem olvashattam. Elég alkalmatlanság für Freunde, wie wir.

A küldött Orpheusodat még tsak láttam, most a Könyv kötőnél van. A Baró Ráday képe igen szép. Édes Ferenczem, egész Leveled-ből látzik, hogy belölled a szív szóllott. mikor a mi kedves Miklósunkról írtal. Tudod te azt, milyen kedvesek én előttem a Rechtschaffenheit érzékenységei, és ebből által láthatod, menyire örülök én azon, hogy az én Miklósomról ilyen érzékenységeket halhatok: tsókold őtet a szeretet leg drágább tsókjával. Még a fordított darabját nem olvastam, mihint azt olvasom. magának írok. Itt egy Vrasda Kis Aszony van, a ki ez előtt 6 Esztendővel Kassán lakott, ő a többek közt azt is tudakozá, hogy a Semsey Kis Aszonyokat esmerem é. En mondám, hogy nem, Sie wohnen nicht in der Stadt. Bárczy Feri, a kinek itt felelek, olyan szép Levelet íra nekem, hogy el hidd, hogy régen nem voltam olyan boldog, mint ennek olvasásával. Ő arról is ír, hogy Szirmay Józsefnétől az Úra éppen akor válék el. Éppen most érkezik ide az Újság az Új Palatinusról. de még a Koronázás pompájáról semmit sem tudunk.

Lelkem, a válaszat a pénz iránt óhajtvá várom, akkor azt íram, hogy ha Novembernek a végiig itt nem lesz, főni fog a fejem, a Terminus közelget: azért kérlek, hogy reménységemet meg tsalatni ne engedd — Ely boldogúl.

László mp

Éppen most, mikor Levelemet petsételni akarám, veszem válaszat a pénz iránt. A Kláiról tett propositio jó. Hogy én neked alkalmatlankodtam: ne vedd rossz néven, mert másnak kinek tudjak, nem tudom. Azonba egy új regementhez lett jövetel, sokféle költség

és Einrichtung és azonkívül egyéb is Gradiskáról hozott 40 Aranyomat. a küldött 50 aranyat és a Gagimat 16 Aranyra vékonyította, a szükség nem a leg nagyobb, de el bidd, hogy itt nem vagyok cápax adósságot tsinálni. azonba tsak ugyan előre látom, hogy igen soká nem húzható, és így innét jó. hogy jókor irtam. Egy szóval: már igen meg szoktam, hogy az Erszényembe Arany legyenek. a pedig ha a 100 Tallér nem jó: hamar kevés lesz.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 8r. 2. sz.]

345.

Kazinczy — Döme Károlynak.

Szeretetre méltó kedves Barátom!

Hosszas nyughatatlanságom után végre tudom, hol vagy! O, ha tudnád, mennyibe került nekem azon töprönködni. Aprólékos nyomtatványaim közt fel-lánytam Bélieknek, Vicsérnek, 's másoknak írt verseidet, hogy meg-találom rajtok Megyéd nevét, de haszontalan. — De mit panaszkodom; tsak hogy tudom hol vagy, 's ölelésedre repülhetek.

Vettem igen is Weber Urtól a' Heliconi Virágokat; 's vissza is küldöttem. Áll-nevedet meg-hagytam: de Csergitsnek, 's másnak is némelly verseiket ki-törölöttem. nem mintha rossznak tartanám. hanem hogy kedvezzek Weber Úr kívánságának. a' ki ezt a' Gyűjteményt egy Musen Almanachra vastagnak állította. Ez talán nem téveszt úgy el, mint Orpheusom Bé-vezetésében tett jelentésem a' rossz darabok el-fogadások eránt Fogadom Barátom, hogy reá esmersz Orpheusban arra egyszeri tekintettel, a' mit én rossznak esmerek. — De erről másszor.

Divitias alius fulvo sibi etc. igen jó. Orpheusomba is bé-teszem: 's ha reá kedvem lessz, én dalra fordítom le. Hadd legyen úgy is. Ez a' darabod meg-erősített az eránt, hogy Alagványra Te vagy és Dayka a' leg-szerentsésebb Iró! Daykának az Orpheusban egy jó Alcaicus is van. — Hát a' Voltaire Skizzére, 's a' Pétzeli köszönetének Scholionjára mit mond P. Szaitz? Ha Igaz Magyarjába találok tekinteni, mindenem felzúdul ellene. 's haszontalan tartóztatom magamat meg-támadásától!

Wályi, azt hallom. Pápistává lett. Ezen tsudálkozom. Én ugyan sokért nem lennék Pápistává; de ellenben ha Pápista szüléktől származtam volna, ha szintén azt találnám is hinni, a' mit a' Kálvinisták hisznek. Kálvinistává nem lennék. A' betsületes ember minden Religio nevezeti alatt meg-fér: 's 100 Convertita között nints eggy, a' ki vagy magát, vagy azokat a' kikhez állott, vagy mindkettőjököt meg ne tsalná. Legkevesebbet vesz az a' Felekezet, a' melyet a' Proselyta el-hágy.

Strohmayertől mivel Hamleteimet 's a' frantzia könyvet el nem vitetted, 's hol létedet nem tudtam, a' nyálábot vissza-vettem. Már most várd, míg jó módom lessz által-küldésében.

A' Magyar Társaság felől többet tudsz, mint én, reménylem. Egy ma vott Levélből értem, hogy Batsányi Úrtól minden fél, és így el-maradt. Sajnálom még pedig szívesen; mert ámbár eggyütt meg nem férhettünk, én az ő érdemét tsak ugyan készen ismerem-meg és Őt azon Társaságba, ha makats és eles nem volna, igen szükségesnek ítéltem volna. Én mint fizetést vonó Tag belé nem tsak nem kíváncsoztam, hanem magamat félre is vontam.

Tudakozd meg, kérlek, Weber Úrtól, ha B. Podmaniczkynek és Calavini Úrnak, a' Primás Bibliothecariusának meg adla é Levelemet?

En a' Messiásomat nyomtatnám, de nincs pénzem, mert a' Literatura nagyon meg vont. Meg láthadd költségeimet ezen jelentésből.

Nem sokára ismét veszed Levelemet, most egyedül azt jelentem, hogy aligha meg nem látlak a' jövő hónapban. Élj boldogul édes Medém, 's ne felejtse-d-el, hogy nyughatatlanul várom Leveledet.

Regmetz. Bak, [deczember] 4d. 1790.

K:

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

346.

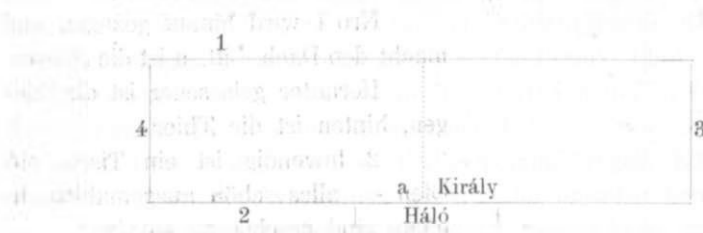
Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek.

Kuttenberg 6-dik Xbr. 1790.

Kedves Ferenczem!

A Nápolyi Király 1-ső Xbrbe érkezett meg Slepbe [?] Herczeg Auersperghez ide két órányira, 2-dikán jókor reggel vadászat volt

a Fáczyányos kertbe. Mi még a Király érkezése előtt ott voltunk. Hihetetlen azok előtt, a kik ilyen vadászatot nem láttak, a Vadnak sokasága. A Király tsak egy Standon 147 Fátzánt és fogjot lőtt. Ezen a napon 7 Puskások (a kik ezek: A Király — 3 Auersperg — a Király Priorja — Gróf Salm — Gróf — — — ¹⁾ ezer 600 és egy néhány fátzánt és fogjot lőttek. 12² Ora tájba egy hajtás végivel a Király elébe jött egy 6 ökrös szénás szekér, a melyből egyszeribe egy Vadász ház lett és ebbe frustukoltak, a honnét ki jöven, 4 Óráig tartott a Vadászat. Másnap ismét itt vadásztak, mennyit lőttek, nem tudom. 3-dik Nap Nyúlra vadásztak. Mint egy 10 ezer ember még viradta előtt egy Circulust formált, a melynek periferiája közel lehetett 6 Mértföld. Ezek mindég közelebb jöttek egy máshoz, és azt az ki gondolhatatlan sok nyulakat egy Quadratumba, a melynek a hosza 1000 lépés, a széle pedig 300 lehetet, bé foglalták; itt a közepin Standok voltak a Vadászoknak készítve, az hol szemünk láttára más fél óra alatt 1125 Nyulak estek el. A Király előtt nem lázott a föld a holt nyulaktól. Ezen a napon a Király 5002 lövest tett; tsupán foglyot 137-et lőtt. A nyúl Vadászatot így Concipiáld:

Az az igen nagy Circulus tehát enyire meg kisebbedvén, itt trasírt liniákon meg állott. A közepin a punctumok a Vadászok, A Király előtt a Háló arra való, hogy ő ott szabadon lőhessen és hogy a Nyulak azt gondolván, hogy ott üresség van, arra jőjjenek. Így álván a dolog, a Nro 3 meg indul és egyenesen megyen a puskásokra, a sok nyulak előttök mint a Juhok, a Puskások a Nro 4 felé lönek, a Nro 3 a puskásokhoz érvén, vissza tér, és ismét meg indul a Nro 4 s megyen a puskásokig s így continuálódik a dolog, míg a Nyulakba tart. Utolsó Levelemet reménylem vetted, szeretném tudni Kláritól: kapok e valamit vagy nem?

¹ Az eredetiben is üresen van egy hely hagyva.

² Előbb 11 volt írva.

A levélnek aláírása nincs, hanem közvetlen utána ugyan e gyűjteményben egy fél levélpapíron, a mely valószínűleg mellékelve volt a levélhez, ezek olvashatók :

1. Fig. 1.
Der Heu Wagen.

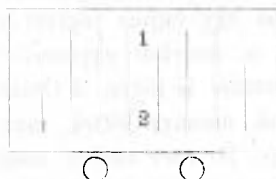

Fig. 3.
Die Vordere Seite.

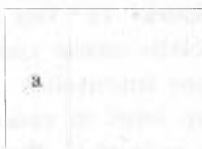
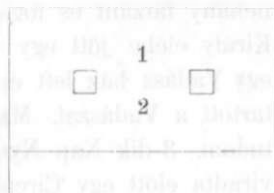
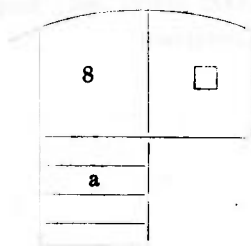

Fig. 2.
Der Heu Wagen.

Nota. Alles ist von Leinwand. Die auswertige Seite ist mit Sás tapecirt, welches herunter fällt oder hinauf gezogen wird, dann schaut [es] aus, wie Fig. 2. Fig. 3 ist die vordere Seite, Fig. 4 das nämliche demascirt.

Nro 2 wird herunter gelassen und man siehet die Fenster.

Nro 1 wird hinauf gezogen und macht den Dach, Litt. a ist die Stiegen.

Herunter gelassener ist die Stiegen, hinten ist die Thier.

2. Inwendig ist ein Tisch, ein Ofen — alles schön ausgemahlen. In allem sind geschossen worden :

	Hasen	Rebhuhn	Fasan	Königl-Hasen
Der König hat geschossen	1165	1206	4808	193
und dieses in 4 Tagen.	734	645	1891	16

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában : M Irod. Lev. 8r. 2. sz.]

347.

Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek.

Kuttenberg 21-dik Xbr. 1790.

Kedves Ferenczem!

Már egy néhány Holnapja, hogy itt vagyok, és még Statiomról nem tudósítottalak. Most úgy is semmim sem lévén, a miről irhasak — Im: Kuttenberg egy nagy Város egy Hegy oldalon, az Épületek bene igen egyvelesek a szépek a rútakkal, a jók a roszakkal. Itt régen jó Ezüst Bányák voltak, de azok a Ziska idejébe el romlottak. Most is dolgoztat az Udvar, de csak azért, hogy abból azok, a kiknek más élelmek nintsen, élhessenek. Ferdinánd Tsászár itt is lakott, építetett egy igen szép Jesuita Colegiumot, a mely a mi Kaszárnnyánk. Hozzá fogott egy roppant Templomhoz, a leg jobb Gothusi izbe. De azt csak félig végezte el, úgy még is, hogy a fele egészen kész és tsudáltatya az egészet. Kuttenbergnek az a Hija, hogy itt Uraságok kevesen vannak. Az Obesterünk, Báró Vrasda és Gróf Klebersperg. Tsak ez a három Ház tartya benne a Lelket. Az Obesterünknek egy igen derek Matrona felesége van. A Vrasdájé Víg, de az Urával szerentsetlen. Kleberspergék öregek. Édes Ferenczem, én bennem kell valaminek lenni, a mi másokat betsüllésemre hűz. Ezért áldom a Végezést, mert el hidd, hogy tsupán tsak ez adja az embernek azt a Temperamentumot, azt a Vért, és azt, a mely által mások előtt azon kívül, hogy rajta kapjon, kedvességet találjon. Itt engem a Gesellschaftokba Philosophnak tartanak, és hínak is néha, te azt el gondolhatod, menyire tsiklandoztatya ez az én magam szeretet, mert te azt jól tudod, hogy én az igaz Philosophiának mely nagy betsüllője vagyok. Azt hiszik felöllem, hogy én a Szép Nemnek tsak barátja és nem imádója lehetek, és alig ha rechtyek nintsen. Noha én inkább magamról tsak azt tartom, hogy ritka az a személy, a ki velem Sympathisal. Egy igen szép Pixisem van, 4 Aranyat ér, de nekem tsak 80 xromba van, ezen van a Venus meztelen képe egy Bokor mellet ülve, a lába közt a két galamb játszadozva, a melynek az Árnyéka é vagy pedig más valami *a fekete* a lába közt, nem tudatik. A meztelen Cupido lehnt sich auf Ihre Schenkel und schaut lustig auf die Schatten, Sie aber ist bereit, ihm zärtlich den Arsch

zu patschen. Ha haza megyek, neked adom, örülni fogsz rajta. Ezzel engem sokat nevetnek. Hát, Ferencz, Klári mit mond a pénzről, mert bizony a szükség közelit?

László mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában : M. Irod. Lev. 8r. 2. sz.]

348.

Ifj. Szilágyi Sámuel — Kazinczynak.

Spectabilis ac Generose Domine Inspector Regis,
Domine mihi Singulariter Colendissime!

Meg értvén, hogy az Úr Klopstock Messiását lefordítván, ki adni szándékozik; eszembe juta, hogy Néhai b. e. Édes Atyám ezen ritka Poetát magának meg-hozatván, halála előtt nem sokkal, midőn én a' Praefatiojáról azt mondanám, hogy igen nehéz volna Magyar versekbe le-fordítani, kezemből a' könyvet ki-vévé, és Deákjának parantsolá, hogy venne pennát 's papirosat 's írná, a' mint fogna dictálni. Nem tölt belé fél óra, hogy ékes magyar Versekbe le is fordítá, melyeket bátorkodom az Urral olly móddal közleni, hogy ha méltóknak ítélendi, méltóztassék a' Publicummal is közleni: A' versek tehát e' képen vagynak:

Oh melly drága Király, Mennyei két kezek:
Még nap-fényre mikor hozta kegyes Szüle,
Fel-szenteltek: Ő lesz az Haza Gyámola,
'S Ország Székinek Oszlopa.

Tündéres ditső Név 's Fény ha ketsegteti,
Ezt, hogy Népeinek Vére fojásain
Venné, vagy sok ezer özvegyi könyveken,
Nem kell árva Nyögésein.

Nem sir képeinél régi Vitézinek,
Buskodyán hírekért: emberi szív előtt
Hogy gyermek vala is, vólt betsed oh kegyes,
Több mint Had-verő Bajnoké.

Felsegesbb ugyan-is vágyakodása ez
 Szép Lelkének (eredj távol Hízkelkedés)
 Boldog népnek hogy Ő lenne Szerelmese,
 Ez vólt nappal-is, éjjel-is.

Kisded vólt, 's nyugodott angyali Karjain
 Annyának, ki reménylt, ezt Őreg emberek
 Nézték, 's mind erejek, mind szemek-is vidúlt,
 'S mondván: Dáhn! ez Atyád leszen.

Ezt forgatta korán, melly ditső Gondolat!
 Isten képe legyen, más sok ezernek is
 Boldogsága, magát erre határozá:
 Fő Ur! add, Követőd legyenek.

Mint Astrea leül mérni Királyait
 A' Földnek, 's igazán szóltok után: ez-is
 Mérni szokta magát, 's minden ő utait,
 Mellyekkel Jegyes Élete.

Mint Kresztyéni Király, hogy ha Jutalmat ad
 Jámbor Szolgáinak, végre alá tekint
 Músámra, 's fíjait nézi Kegyes Szeme,
 Szívek mint nemesül 's javúl.

Meg-lát messzire is, szótalan Érdemet,
 Azt biztattya, hogy él Hire Halál' után.
 Illy Életnek azért ő maga is siet
 Meg-látni ditső Templomát.

Músám, ki Sionon Isteni Messiást
 Éneklesz, jer alá Pindus Hegyére is,
 Hol némelly Koronás Fő ha ditsértetik,
 Istenség követője az.

Kezd-el Lanti korod egy gyönyörű Neven,
 Melly gyakran ezután tölled is hallatik.
 A' jó sorsot ha még (melly tsak a' Jókra néz)
 Fested, 's Jó Fejedelmedet.

Fédor im e' Király, ki neked útát hint,
 Hogy bátran igyekezz, felső Tetőkre is.
 E' Kresztyéni Király illyes Vezetőt keres
 Istent látni a' Golgotán.

A' mint akkor a' Deák le-rápiálta ezen ex tempore tett Fordítást. tsak abba maradt, soha osztán eszibe nem jutott b. e. Édes Atyámnak. Elhiszem, ha élt volna, revideálta, és tökéletesebbé tette volna. Vagynak kezem között feles Magyar és Deák Versezei b. e. Édes Atyámnak, mellyeket sub Titulo: *Sylva Sylvana*, ha élek, nem sokára ki fogok adni, mihelyt még némelly Pieceit, mellyek nállam nintsenek meg, meg kaphatom. Akkor a' Henriássát is ujra ki adom, de nem Landerer által, a' ki mind igen hibáson nyomtatta ki, mind némelly helyeken Essentialis Hibákat ejtett benne. A' Klopstockra én is praenumerálok, mihelyt Váradra bé mehetek. De most Házámnak szomorú Circumstantiái nagyon evocálnak; mert 4-edikén currentis leg nagyobb Leányomat el temetvén, kisebb leányom és fiam a' Himlő miatt el nyomorodtak, és nekem eleven Halálok. Az újj Há-zamból fél Esztendő alatt még két kedves Gyermekeimet temettem el. Kiknek halálokon való keserűségemet felette neveli néhai b. e. Professor Szilágyy Márton Ötsém a 3-a 9bris történt véletlen Halála.

In reliquo Gratiōis favoribus recommendatus peculiari cum respectu persisto

Spectabilis ac Generose Domine

Hegy Köz Pályi 24. Xbris 1790.

humillimus servus

Samuel Szilágyy mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

349

Virág Benedek — Kazinczynak.

KAZINCZYHOZ

EURIDICEJENEK KÉPEBEN

1790.

Kegyetlen Orpheus! hát Euridicédet
 Így elfelejtheted a' te más feledet?
 Kedvesednek sorsa kemény kő-szívedet
 Nem indíthatja e írásra kezedet?

Oh vajha hallanád szíve' fájdalmában,
 Mint nyög, sír, kesereg szüntelen kínjában:
 Elhervad élete legszebb virágában,
 Ha nem vigasztalod szomorúságában.

Kényedre mulatsz te

Még én itt küszködven ezernyi bajokkal,
 Fejemre ujjat vont szörnyű halálokkal.

A' mi pedig még több, egy Másnak karjain
 Függvén, örömeket szedegetsz ajkain: —
 Ah! én egy kis víznek sóhajtók partjain,
 Szomorú éltémnek viszontagságain!

Hol e' víz? ne kérdezd: talán még idővel
 Öszveegyveledik csermelyed' vizével;
 Úgy e' táj is a' szép Kassa' vidékével
 Határos lesz egyszer áldott mezejével.

Akkor, akkor te is elhült tetemére
 Reá akadsz talán temető helyére,
 'S reá fogsz ismerni Édesed' nevére,
 Mihelyest tekintesz koporsó-kövére. —

Jaj! már tűnik a' nap, 's engem lementével
 Mennyi búra hágy el, bucsúzó fényével!
 Morpheus jöjön bár mák-hintő kezével,
 Nem szerezhetsz álmot isteni szerével. —

Érzem nehezedni már minden tagomat;
 Leteszem hát itten kezemből tollamat,
 De elmémbe tartom én Orpheusomat,
 S vele vigasztalom, mint lehet sorsomat.

— — — *
 (Virág)

[Eredetije a Szemeretár I. kötetében.]

350.

Kazinczy — ifj. Szilágyi Sámuelnek.

SZILÁGYI SÁMUELNEK
 egynehány Vármegyék Törvény Táblás Birájoknak,
 Kazinczy Ferentz
 vigasztalást és nyugodalmas életet!

Azon Leveled, a' mellyel nekem meg-szomorított szívednek
 gyötrelmes epedései közt halhatatlan emlékezetű Atyádnak egyik
 munkáját bé küldeni méltóztattál, tiszteletessé tenné Személyedet
 előttem, ha rég óta nem úgy néznék is, mint egyet azok között
 kiket, ha bár a' közre lépéstől vissza-ránt is a' természeti szemérem,
 mindazáltal azzal, hogy másoknak igyekezeteiket érzékeny örvende-
 zéssel fogadják, Litteraturánknak hathatós Elő-mozdítóivá lesznek.
 Köszönöm ezen jó-szívűségedet, mint azon meg-külömböztetésnek,
 mellyre méltónak ítélte, világos jelét, magunk közt addig is, míg azt,
 mint egyik, együgyű ugyan, de rendes Fel-kenttje a' Magyar Littera-
 turának, kevés idő alatt köz helytt fogom meg-köszönhetni. O bár
 többen követnék nemes példadat! bár kezeik közt senyvedő idegen

* «Ezt a' szép éneket változtatott kézírással 's eltitkolt névvel küldötte
 nekem az. a' kit én kevélykedve nevezek Barátomnak. VIRÁG. — Tetrachor-
 donjának Ányosi zengéséről könnyű vala, ezen édes elrejtőzés mellett is, reá
 ismérni. dixit moriens: Te nunc habet ista secundum.

kintseiket olyakra biznak. a' kiknek kezeiből azok, a' kik náluk nélkül szűkölködnek, hamarabb vehetnék!

Messziásom mikor fog meg-jelenhetni, nem tudom. Láthattad, melly zavarba hozott a' nemes vesztegetés; most pedig még kevesebbet fordíthatok erre esztendei jövedelmeimből, mert az építéshez fogtam. A' meg-küldött dalt mindazáltal minél hamarabb bé teszem ORPHEUS nevezetű hónapos írásomba, mellynek darabjait az ötsémenél láthatod. — Gyalázatos dolog, hogy a' mi Magyaraink még ezen Magyar Epochában sem olvasnak. Hijában vádolta Szatsvai azzal az Írókat, hogy drágán szabják könyveik árát. Nem ez az oka. Zayrt Pétzeli 8 xron, Youngot 57 xron árúltatta. Ez Párisban 's Londonban sem költ soha illy óltsón, pedig ott nyöltzorta óltsóbban kelhetett volna, mint nálunk, mert ezerenként szedettek-el a' nyomtatványok. Szomorú dolog volna arra szoktatni a' Világot, hogy a' könyvet is azon fogva betsülje, a' min a' sertést!

En az Atyád Biographiáját két hónap alatt bé-teszem Orpheusomba, Henriádjának recensiójával együtt. Forrástul veszem azt, a' mit Kovachich tett-bé a' Merkur v. Ungarnba, 's meg-tóldom anecdotaimmal, mellyekben Bájban, Debretzenben 's Kovátsiban véle létemet beszелеm-el. — Kérlek, édes Barátom Apollóban! mind azt a' mit ide tétetni akarsz, küld-meg énnékem. Nevezetesen a' 2-dik Jóseffel léte historiáját, 's egyebeket is, mellyek tudományát, éles látását, természeti elmésségét esmertethetik. — Orpheusom első darabjában láthadd a' Pophól fordított Epigrammát Nyutonra. Azt szájából tanul-tam-meg. De azt is néki köszönhetem, hogy a' Magyar Museumba iktatott *Új fergeteg két ellened ó Hajó* Odámat készítettem. Emlékeztem, hogy azt ő is fordította. — Élj boldogúl, tisztelt Hazafi, és zárj még mélyebben szeretetedbe.

Alsó Regmeczen, Tokaj és Kassa között. Vizöntő [január] 4-dikén 1791.

[Megjelent a Kazinczy lev. III. k. 370—2. l.]

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Örökös Barátom!

Mindenek felett öllelek kedves ajándékokért. Nem mertem soha reményleni annak ki-nyomtatódhatását, és vajmi nagyon ohajtottam azt. Egykor azt is fel-tettem vala magamban, hogy epitomisálom. és csak a' velejét, még pedig mitigálva tészem-bé Orpheusomba; 's meglehet, hogy még e' szándékomat tellyesitem is. De Barátom, a' milly meg-betsülhetetlen munka az belső érdemét tekintvén, olly boldog-talan az a' köntös, a' melybe öltöztetett. Kötelességem is, hogy azt előtted meg-valljam; de ha kötelességem nem volna is, meg-vallanám, mert bízom hozzád. — Imé jegyzéseim. A' titulusnak így kellett vala lenni: Az anglus és magyar Igazgatásnak egyben (egybe) vetése. Quies in loco per *ben*, motus in locum per *be* exprimitur. Ennél tsalhatatlanabb Törvény nints. Az irtóztató sok orthographiai hiba, *tettzet* pro *tetszett*, — erőss, pro erős. — vadnak, pro *vagynak*. — úttján, pro útján. — közül, pro *közzül*. // *ezt a' megjegyzésit*, ezt in *sing.* jegyzésit in plur. Noha tudom erre mit lehetne mondani. — Királly, pro király. a' *fejibe bé-férjen*, pro *fejébe férjen*. ecce pag. 2. lin. 23. *egybe* vetvén, nem *egyben* vetvén. *Mongyák*, pro *mondják*. Látod é, édes Barátom, mitsoda nagy botlásra jut az ember, ha a' le-írásban, Batsányiként, nem a' derivatiót, hanem a' hangot veszi vezérül. Oktalan ember vólnék én akkor, ha én azt vélném, hogy néked szükséged vagyon az én útmutatásomra, holott én tégedet grammaticai tekintetben is felette betsüllek; de az tsak ugyan igaz, hogy illetén bukásaidat látván, érzem, hogy te is eggy vagy azok közzül, a' kik az illyekre azt mondják. das ist Pedanterie, Schulfuchsercy. Pedig úgy é igaz az, hogy a' ki Litteratornak akar tartattatni, ki nevelteti magát, ha a' lovat *aequusnak* írja? ámbar az equus az aequussal egyformán hangzik. De hagyjuk el ezt. — Ügy, én néked egyszer eggy illyen Schulfuchsercyjal tellyes Levelet írtam. 's azt tudakozám, miért vagy Ellensége a' MINDÉGnek. Te erre nem feleltél. Felelj kérlek, és mond-meg, miként mondják Erdélyben a' mindéget, a' Sempert, midőn az egyebet teszen az Omni tempore-nál. — Hidd el Barátom, hogy én sokkal fellyebb szeretlek téged, mintsem hogy alattomban akarhassalak meg-szűrni, akármelly tsipős légyen kérdésem.

Teli volt illy fertelmes hibával Író Deákod által le-másolt Juliád is. El nem tudtam rajta menni. 's ha valamelly gyönyörű expressio alatt e' szót, *azt* így leltam *aszt*, vagy a' *tsakot* így *csak*, vagy az *adját* így *adgya*, 's *haggy*nak a' *hadj*-ot, káromkodtam az ostobának esztelenségén, 's el-vetettem a' könyvedet. Kitisztítottam tehát, 's által adtam Cancellistámnak, hogy írja-le 's abból nyomtattattam. Azt merem állítani, hogy löbb aesthesissel még könyv nem jött-ki Magyarországon, mint a' hollandiai papirosra nyomtatott Júlia. — De bezzeg meg is próbálja patientiámat Ellinger. Augustus öltá dolgozik rajta. Tegnapelőtt vevém Prof. Aszalay Levelét, írja, hogy holnapra bé-küldhetek érte, mert sürgettem, hogy leg alább 200. vasárnapig, melly holnap után lessz, el-készüljön. Kedden indulok Ér Semjénbe Bossányi Ferentzné Nagy Anyámhoz, onnan bé-megyek a' Debr. vásárra, 's útnak indítom, hogy vehessd egyszer. Bár holnap induló emberem hasztalanul ne járna értek!

Ugyan azon alkalmatossággal vissza-küldöm Budai Basádat, 's a' Napnak 4 részeit. Verseidnek nálam volt egy kötetét parantsolatod szerint le-küldöttem B. Rádaynak. Azokat Tőle várd.

Valeriát és Scipiót nem láttam. De el-képzelem, melly rossz lehet, ha rossz. Az én kezeim közt is van most egy: Szerentsés florentziai, vagy is de la Valle Olasz Grófnak Történetei, fordítá Kép Gejza László. Hogy az Istenek töressék-el a' kezét! — Scipio és Valeria felől gyönyörű a' szándékok. Jegyezzd-fel, kérek, a' mi neked nem tetszik, én is fel jegyzem, 's hasonlitsuk össze. Vires collatae multum possunt.

Horváth Ádám fél óráig beszélt a' kis palatinussal, de nem a' Litteratura felől, hanem valami lőszág eránt, 's bútsúztakor a' tarso-lyából ki-vonja a' Nyári éjtszakát, az az Astronomiát versekben, 's praesentálja neki mint első magyarnak. Igen kedves vala az Ajándék. Már nyomtatják.

Pesten a' *Nagyszivűség*nél (= magnanimitatis) nevezet alatt jövenek ki 3 kis darabok. 1. A' veres Barátnak elmékedései a' Templom Dűledékjei közt. ford. De la Plume. (Nagyvát János) — 2. A' Vallás tserelés, ugyan ő általa. 3. L'horoscope de Pologne. Ez mind a' Nagyvátié. Ez az ember mintegy 35 esztendő ember. 'S Pataki Kálvinista Deák, 's Losontzi corrector vala. Onnan mint az ifjú Motsárinak nevelője le-mene Pestre Philosophiában doctorisálatni, hogy concurrálván pro cathedra Philos. pápista oskolában Professor lehessen. Egy sok tehetségű derék ember. Kőműves. — Fordi-

tásai jók, de sok grammatica hibája van, mert írni tsak most kezd. Illyen az arra helyjett, az árra cum accentu. — szeleje pro szólóje, etc. E' vala az, a' kire Révai reá bízta a' M. Társaság eránt való planum ki dolgozását.

Nekem újságaim nincsenek. Ide haza ülök 's a' mit a' Budai Deák, 's Bétsi két Magyar Újság ír, 's két Diaetán levő Testvér ötsém, tsak azt tudom. A' Pruss. Király Anti machiavelljét fordítám-le, most pedig az Ábel halálát. Egy gyönyörű három esztendő s tseh kantzától nevelt ménylovat tanítgatok, melly a' minap a' fejemet kő keritésem ajtajába úgy oda vágta, hogy a tselédem szedett-fel, különben írtatok (exstirpari curo) és jövő tavasszal építetek Széphalmon, Regmetzhez egy fértálynyra. — Be bóldog az, édesem, qui procul negotiis paterna bobus exercet rura suis!

Ez a' köszöntő, reménylem, tetszésedre lessz. Írta Ujhelyi DAYKA GÁBOR, Egri kis pap.

Erzsébet, ha neved nyárban esett volna:
 Sugárral a' Nap néked meg hódolna.
 Örökre derülne Egernek tájéka,
 Új fénybe borúlna Erzsébet hajléka.
 Most, midőn el hagyta előbbi járását,
 'S Nyilas jegye felé vette útazását.
 Mást nem tehet, hanem a' telet enyhíti,
 'S a' mennyire lehet napodat szépití.
 O, ha én Nap vólnék! téli karikámat
 El-mellőzvé, futnám tavaszi pályámat.
 Városunkra vídám világot hintenék,
 Tsendes lakhellyedre öröm fényt öntenék.
 Ablakodon által sugárom bé-hatna,
 Játshadozva majd itt, majd amott múltatna.
 Majd szemeid tüztét, majd rózsa színedet
 Tsókolná, 's azonban meg-lopná kebledet.
 'S enyelgene, míglen a' Napest el jőne,
 'S utolsó sugárom a' szívedre löne!

Elj, kedves Barátom, szerentsésen, és vigasztald meg magános-ságban élő Barátodat leveleddel ismét. Gr. Gyulay Ferentznéről keveset

irtál. Nem irtad, hogy szépnek, jónak találtad é? Élj barátom boldogul!

Regmetz, 7. Jan. 1791.

Kazinczy.

[Eredetiye Gyulai Pál birtokában.]

352.

Kazinczy — Döme Károlynak.

Kazinczy kedves Döméjét öleli!

Olly kedves ajándékot adtál nekem édes Barát, hogy azt még az Ellenségem kezéből is örömmel és gyönyörködve vettem volna. Semmi sints darabodban, a' mit meg-változtatni óhajtanék ezen szótskán kívül, *pötzköli*, és ámbár egészen érzem is, milly szabadon fordítottad Horatiust, de azt is érzem eggyüttal, hogy szabados mene-teled sokkal kedvesebb, mint a' szerentsétlenül, 's félve tett szolgai követés. Nyíltt karral szaladok én mindenkor annak elébe, a' ki nekem illy kintset hoz.

Egy Kalvinista Praedicatornak mutattam tegnap dalodat. Minek előtte még zsebemből kivontam, lássuk, úgy mond, mikép tette ki ezt: Simplex munditiis? és meg nem elégedett fordításoddal. Én tőle azt tudakoztam, hogy ugyan azt mint tenné ki prózában 's — meg-békéltetém veled. De egyéb eránt megesmerte, hogy bizony szép, valóban szép a' Magyar is.

Ezen kedves ajándék helyjett, én Néked kedves, barátságos szívű Dömém, egy kis dalt adok. Regmetzről ide Biharba a' Nagy Anyám-hoz Bossányi Ferentznéhez jöttem le. A' napok tavaszi kedvességgel virradtak-fel, 's egy helyt egy bimbózni kezdő virág szálat láttam-meg; le szakasztám, 's ezzel a' kis dallal küldém meg egy Barát-némnak. Mi sat erit, Domino si placuisse ferar. Mindazáltal óhajtanám, hogy az olly kedvességű Barátimnak, mint Döme és Dayka, tessék.

17-dik Jan. vitetett vissza Regmetzről Kassai Professor Asztalos János Ur kezéhez egy hozzád utasított nyalábom. Ebben van az a' frantzia könyvetske, a' melyet már eggyyszer meg-küldöttem Strohmayernek, hogy neked adassa-által; és még e mellett 31 példánya a' Julia leveleinek Ovidiushoz. Szebben még magyar munka nem

jött-ki. En bocsajtottam közre Ellingernél. 11 Nyomatvány el-osztogatni való, e szerint: 1 néked. 1 Gróf Szécsényi Ferencznek. 1 Herczeg Batthyány Lajosnak. vas Vármegyei Fő-Ispánnak. 1 Görög Demeternek. 1 Bartsainak. 1 Bárótzinak. 1 Szalai V. Ispán Spissits János urnak. 1 B. Podmaniczkynek. 1 V. Canc. Gróf Telekinek. 1 Pászthorinak. 1 Orczy László Abauji Fő-Ispánnak. A husz exemplár pedig p. 40 xr. el-adó. Néked pedig első alkalmatossággal, hogy a' kiknek tetszik, el-ajándékozhasd, husz nyomatványt küldök ingyen, de tsak író papirosra; mert hollandira tsak 100 nyomtatott: a' 40 huszast add a' Landerer kezébe a' hollandiaiakért. Saitzal lsten mentsen hogy viaskodjak! Nem; azt soha sem fogom tenni, hanem valahol lehet és kell, tsakugyan rá-nyomom a' bélyeget — mert difficile est satyram non scribere.

Köszönöm Weber Úr felől való tudósításodat. Mondjad, hogy ő az az egy a' magyar Typographusok között, a' kit betsülni kell, a' többi mind — De tudósíts, kérelek, a' Heliconi Virágok felől is, és küldj példát, ha tsak az első árkusból is.

Dayka igen jó darabkákat küldött nékem. Kértem, fordítsa azt Secundusból, a' mire téged is kértelek: Languidus e dulci certamine etc. Meg küldé fordítását: de nem elégszem meg vele. Magam is hozzá fogtam, de ezzel sem lehet meg-elégedni. Hárman addig fogunk rajta dolgozni Édesem, míg valahogy elsütjük. Imé ilt van, a' meddig kész!

Éjjeli hartzom után. Kedves, tikkadva feküdtem

Karjaid áltölelő szövevényi között,

Elfogya tápláló lélekezete számnak egészen

És el-aszott melyjem már tsak alig pihegett.

Már láttam Plutót, 's a' Styx vize kénköves habján

És az öreg Révészt tsúnya ladikja farán.

Intett, indultam, de te hirtelen értem eredvén,

Éllet adó tsókod hült ajakamra nyomád.

Basilum quod me Stygia de valle reduxit.

Et jussit vacua currere nave senem.

Ah hazudok, nem igaz! nem ment el Charon üressen:

Lelkemet a' poklok mély fenekére vivé.

E' testben egy része lakik Lelkednek egészen

Et dilapsuros sustinet articulos.

Igyekezz, édes Barátom, ezt te is fordítani, hadd lássuk, mit tehetünk hárman.

Én ellensége a' M. Társaságnak? Ójjon ettől az Isten! Semmit sem óhajtok szívesebben. Csak annyiban nem akarok tagja lenni, hogy Pesten lakjam és fizetésből részt vonjak: de egyéb aránt kész vagyok azt feldőjteti, a' ki fel-állhatásának útjában áll.

Wályi tehát tsakugyan catholicus. Jó! bár tsak azt ne beszélné, hogy tudja, hogy én is a' leszek. Nem Barátom! én az maradok, a' mi születtem. Mert ki-lépésem azt mutatná, hogy jobbnak tartom azt, a' mibe léptem annál, a' mit el-hagytam: vagy rossznak azt, a' miben meg-maradni nem akartam. Azonban más miattam tsinalhatja, a' mit tetszik. Én sem Proselytust nem tsinalok, sem az azzá lenni akarót nem tartóztatom. Nints betsesebb ajándéka az Egeknek a' szabadságnál. — Nagy-Várad, Biharban 22. Jan. 1791.¹

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

353.

Chodowiecki Dániel — Kazinczynak.

Hochwohlgebohrner Gnädiger Herr!

Ew. Hochwohlgebohren schrieben mir im Herbst 1789, dass Hochdieselben Ihre Ungarische Übersetzung des Klopstockschen Messias in Wien abdrucken lassen wollten, und dass der Buchhändler Stahl die dazu Bestimmte Bey mir Bestellte Kupferplatte abfordern lassen würde.

Den 2. February vorigen Jahrs hatte ich die Ehre Ew. Hochwohlgebohren zu schreiben, dass ich diese Abforderung abwarten würde, biss hieher ist dieses aber noch nicht geschehen, und die besagte Kupferplatte liegt noch immer Bey mir: ich glaube es sei meine Schuldig[keit] Ew. Hochwohlgebohren hievon Bericht zu geben seyde [!], mit der ehrerbietigsten Hochachtung

Hochdero

Berlin den 22-ten Jener 1791.

gehorsamster Diener

D. Chodowiecki.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

¹ «Vettem 2-dik Febr. 1791.» — Döme jegyzése.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Er-Semjén, Biharban, Jan. 24d. 1791.

Kazinczy Arankát öleli.

Ezen hónap 13-dikán Regmetzről ide hoztam egy Jüliáddal meg rakott nagy nyalábot, hogy azt a' Debretzeni Sokadalomkor valamelly Kolosvári szekeresre reá bízhasam: de az akkori rossz út miatt Erdélyi Kereskedők tellyességgel nem jelentek meg Debretzenben, és így az itt marada. Bé-hordám Váradra is, honnan ma jövék vissza, 's ott sem tsinálhattam neki lábat. 's már éppen egy hollandiai papirosra nyomtatattat postán akartam neked meg küldeni, midőn egy itt lakó Földes-Úr jelenti, hogy Zilajra induló félben van, oda szívesen el-viszi, és a' nyalábnak lábat is tsinál. Által-adtam tehát, még pedig olly reménység alatt, hogy akkor, a' midőn az egyet postán vehetted volna, az egész nyalábot venni fogod. Van ezen nyalábban 90 nyomtatvány író papirosra nyomtatott, 30 pedig hollandiaira, 's Orpheusomnak darabjai, a' mellýeket, a' mint gondolom, nem láttál. — Az Orpheus darabjai és 10 holl. pap. nyomtatott Júlia ajándékban mégyen. Első alkalmatossággal küldök hasonlóképpen ajándékban 100 exempl. Jüliát író papirosra nyomtatva; most pedig azon kérlek, hogy ezeket a' 90 exemplárokat író papiroson p. 15 kr. az az öt garasával, adasd-el; — az el-adni maradt 20 holl. papirosú nyomtatványt pedig 40 krjával.

90 ex. druckpap. p. 15 xr. — 22 f. 30 xr.

20 ex. holl. pap. p. 40 xr. — 13 f. 20 xr.

35 f. 50 xr.

Nagy disproportion van a' holl. papirosúaknak árrok közt és a' druckpapirosúaké közt: de azt kell meg-gondolnod, hogy a' holl. papiros kötését 14 frtjával fizettem; — osztán azok, a' kik látják ennek szépségét, azt nem difficultálhatják; — 's kevés exemplár nyomtatván holl. papirosra, annak árrát bátran emelhettem.

A' holl. papirosúak közül, belé számlálván a' Te 10 exemplárod is, 40 exemplárt osztottam el ingyen, és így el-adni való tsak 60 marad: annak húszát Erdélynek tartottam, fel téven azt, hogy írója einheimisch lévén ott, azon még inkább fognak ott kapni, mint itt.

Most tehát kérésem tsak az, hogy a' mi pénzem ezekért és a' Messziásokért kezeidnél öszve-gyülend, minél hamarébb küld a' Kassai postán által erga recepisse hozzám: mert reá szükségem lessz, ámbár Juliáért Ellinger még Augustusban ki vagyon fizetve.

Eggy Barátomnak, Tiszt. Fazekas István Úrnak Diószegen Semjén és Várad közt magam adtam által Juliádat, mikor Váradra mentem. Vissza jövöben azt mondotta, hogy fordításoddal contentus; de a' munkára haragszik, mert Júlia a' Jullin, a' ki szemtelen k...a volt. — Úgy de nem k...a *az Aranka Júliája*, ha a' volt is a' Római. — Mit mondhatott volna erre? Herbam mihi dedit.

Gróf Gyulai Ferentznéről igen keveset írtál. Szeretném tudni, ha esmered é közelebbről és mint tetszik? Nem írtál é rá egy kis epigrammai rövidségű *élogot*.

Bihar V. megyében 7 Praenumeransom van a' Messziásra. Ennyit ott nem reménylettem, mert Várad nem olvas semmit, leg kevesebbet pedig Messziást, az az Epopaeákat. Ugyan hogy szoktassuk Polgártársainkat az olvasásra, ha 1790 sem tudta őket reá szoktatni!

Tudósíts édes Barátom, mitsoda foganatja van az Apollóban való hitnek Erdélyben, nevezetesen Kolosvárt? Olvasnak é ott? 'S mit leg inkább?

Ha te nékem Czidet, 's B. Bornemisának az írását megszerzenéd 's megküldenéd, új jelének venném barátságodnak. Itt azokat kapni nem lehet.

Élj boldogul édes Barátom, 's szeressd mint eddig

Kazinczydat.

P. S. Parinid, Basád és Nyelved itt maradának. Itt fogom Semjénben hagyni petsét alatt, hogy első alkalmatossággal vehessd.

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

355.

Gr. Id. Ráday Gedeon — Kazinczynak.

Pest die 26-a January 1791.

Egész bizodalommal való Jó Uram!

Midőn az Ur még itten Pesten volna, némellyeket, részszerént magam munkáit, részszerént másokét magának kezében adtam az Urnak, hogy azok az Orpheusban bé iktattassanak, minthogy pedig reményilem, hogy már azok eddig kiis nyomtatódtak; mostan újokban küldök némelly darabokat, hogy azokis idővel az Orpheusban bé mehessenek.

Ezek között vagyon valamelly Látzai Jósef nevűnek egy Meseje, melyet Gellért Tánzos Medvéjéből fordított: ez a Mese ki jött ugyan már az Szatsvay Magyar Musájábanis; de aztat, olyan elevenséggel irotnak tartom, hogy meg fogja érdemleni természeti és igen könnyű előadásának módgya, hogy az Orpheusbais bé mennyen: ezen okokból szeretném tudni: vallyon ki lehet az a Látzai Jósef.

Ezek mellett kívánom aztis jelteni, hogy én az Orpheusnak minden Negyedgyéből, az elsőül fogva az eddig ki jött darabokig, 15 exemplárt szeretnék magam számára meg szerzeni. Ennek meg hozását mostan Strómájer Uramra bízam: kérem azért az Urat: méltóztassék olyan dispositiót tenni, hogy minden Negyedből azon 15 exemplárok nevezett Strómájer Uramnak Kassai boltyába kézhez adattassanak, hogy onnét azután kezemhez szolgáltatthassanak. Ezentúl pedig különösen kérem az Urat, hogy az ezután ki nyomtatandó Negyedekbőlis, mindenkor 15 exemplár számomra meg tartassék, mellyeknek árát, akar igenessen Kassára küldöm Bancoczedulában, akar pedig itten Pesten Strómájer Uram kezéhez adom. Ezzel álhatatossan maradok

Az Urnak

Igaz Köteles Szolgája

Gr. Id. Ráday Gedeon úrp.

P. S. Bizonyossan nem jut eszemben, de úgy tettzik, mintha már a Két-Vénusról írott versemet meg küldöttém volna, melly ha úgy találva lenni, és ha még ki nem nyomtatódott volna: kérem, hogy az mostani meg küldés és meg jobbitás szerént nyomtatódgyon ki.

A levél idegen kézzel van írva, csak a névaláírás Rádayé.
 Ugyan e levélnek a Kazinczytól készült kivonata itt következik:

HARMINCZEGYEDIK LEVÉL.

Pest, 1791. Január 26d.

Láczai József Tánczoló Medvéje Gellert után neki nagyon megtetszett a' Magyar Múzsában. Méltónak itéli, hogy az Orpheusban is helyt fogjon. Ki lehet az a' Láczai József?

(Most 1821. Pataki, elébb Pápai Professor.)

15 exemplárt parancsol az Orpheusból.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 191. sz.]

356.

Rájnis József — Kazinczynak.

Kazinczynak Rájnis.

Az naptól fogva, mellyen a' Koronánk hazánkba vissza tért, sokat szenvedtem: egy ellenkező dolog érte a' másikat: oda van régi jó kedvem. Három apró munkától meg-válva, semmi-sem készült nálam. *Pendent opera interrupta, minaeque murorum ingentes.* Sőt el végeztem magamban, hogy az emberekkel-való társalkodást félbe szakasztván, tsak egy levelet sem írok; 's az-ólta nem-is írtam, azt az eggyet ki-vévén, mellyet minap Batsányinak küldöttem a' végre, hogy a' Bétsi kis gyülekezetben Révainak partját fogja. Most, mivel-hogy Batsányi, az e' korig ki-adott munkáimban piszkálván, heves-ségével és gyermeki ellenvetésivel reá vett engem', hogy a' levelére feleljek, méltán neheztellhetnél, ha ő kapna tőlem előbb feleletet, mint-sem Te, nemes-lelkű, nagy-érdemű Hazafi! ki engem' érdemem-feletti-való szeretetteddel, 's tiszteletteddel magadhoz kaptstál, 's ennek-felette elmédnek gyönyörű szüleményivel meg-gazdagítottál, mellyekért nagy köszönettel tartozom. Azokáért most, félbe szakasztván hoszszas halgatásomat, néked írok leg-előszer. Ide zárom a' fellyebb-említett három apró munkámmal annak a' levélnek mássát, mellyet Batsányinak készítettem, 's a' Magyar Társaság *Plánumát*-is. — Kérlek, mivel-hogy már az *Orfeus'* első darabja meg van nálam, tégy rendelést, hogy a' többi darabokat-is kaphassam. Nem kívánom ingyen;

örömet meg adom az árrát. Küldj egynéhányat Millernek; reméllem, hogy 5 vagy 6 nálunk-is el kél. — Élj, légy egészséges, és szeress.

Nagy Győrben, Vizöntő hav. 29. nap: 1791.

U. I. Révai hallván, hogy levelet fogok hozzád küldeni, kért engem¹, hogy szíves köszöntését jelentsem.

NB. Hogy új pör ne támadjon, kérek, meg ne mondd Batsányinak, hogy ezt a' levelet veled közlöttem.

Batsányinak Rájnis.

Azt kívánod, hogy a' drága üdöt ne vesztegessenem mellyékes dolgokra; azonban te magad kónszeritesz arra, hogy vesztegessenem. Meg akadsz te sokban; a' miben pedig méltán meg akadhatnál, azt észre se veszed. Ha ezt meg akarnám bizonyítani, egynéhány árkust kellene bé mázolnom. Már hozzá-is fogtam. — De vallyon miért kellene énnékem e'-miatt olly dolgaimat el mulatnom, mellyek sokkal szélségesebbek és hasznosabbak? — Van okosságod, van tudományod; kevésből-is észre fogod venni, hogy vétettél. — Mert te, Barátom, véteknék mondod azt, hogy Virgiliusnak ama' versét: *Multum ille et terris iactatus*, 's a' t. hogy, egyem,¹ ezt így fordítottam: *Ah! mint hányta vetette* 's a' t. — Mellyből meg tetszik, hogy a' belső indulatokat ábrázoló tudománnyal meg nem esmérkedtél. — Te nyilván azt gondolod, hogy nints ottan belső indulatnak ábrázolása, a' hol ezen igék nyilván meg nem jelennek: *oh! ah!* 's a' t. Azt tartod, hogy tsak egy érzékenység-nélkül szükölködő alkotvány volt Virgilius; — hogy belső indulatot nem érzett, mikor Éneásnak minden bajjait, fáradozását, szenvedését rövid foglalatra szorítván, azt mondotta: *Multum ille* 's a' t. Lám pedig tudhatnád, hogy szinte Virgilius, és pediglen (igazán szólván) tsak egyedül Virgilius az, a' ki a' belső indulatoknak természetét leg-jóbban értette. — Ha tsak egy akármelly baj-is, mellyet az ártatlan Éneás szenvedett, szánakodásra indította szívét, lehetséges-e, hogy minden szánakodás-nélkül említse minden bajjait, fáradozását, szenvedését? — — Igaz, hogy Virgilius olly nyilván ki nem jelenti szánakodását, mint én; de ebben a' Tudósok meg nem ütköznek; Mert Virgilius másutt-is ugyan azont

¹ E szót t. i. értelemben használja, mint alább maga is mondja.

tselekszi, a' hol nem tagadhatni, hogy belső indulatot fest. — De azért nem kötelezi a' tudós Fordítót, hogy füstöt ne említsen ott, a' hol Ő csak házakat emésztő tüzet említ. — — Ezeket azért közlöm veled, ne talám, ha majd meg látod, hogy Virgiliusomban, a' tsínosgatás-utánn, ez az ige (*ah!*) már nem olvastatik, ne talám azt gondoljad, hogy ezt véteknek tartottam. — Sokkal előbb változtattam ezt a' verset. hogy-sem veled meg esmérkedtem volna: 's nem azért, a' miben te meg akadtál, hanem olly okra-nézve, melyet te észre nem vettél. — Mert e' versekben Virgilius röviden előnkbe adja: 1. Énéás bajjait a' hazájában, minck előtte el bújdosott; 2. Veszedelmes hányattatását a' tengeren; 3. Sok fáradozást és szenvedést a' hartzban, minek-utánna már Olaszországba érkezett. — Én pedig a' fordításomban a' tengeren-való hányattatását említettem leg-először; azutánn, hogy a' szárazon-is sokat szenvedett; harmadszor azt, hogy sokat szenvedett a' hartzban. — Már ez, Barátom! nem kis hiba, melyben méltán meg akadhattál volna: miért hogy Énéás bajjainak elé-számlálásában az illő rendet rútúl meg változtattam. — De ezt már régen észre vettem, 's így jobbitottam:

Öt szárazon-is, vizen-is sok gonddal epeszté

A' boszszú-állásra fakadt Júnónak haragja;

Sok bajt szenvedé harcokban 's a' t.

Ha ilyenekre találsz írásimban, nagyra fogom bötsülni intésidet; de azt soha-sem fogom jóvá hagyni, hogy a' valóságos hibát észre nem vévén. ott keressz gántsot, a' hol nintsen: 's engem sok hijába-való kérdésekkel bosszszantasz, melyekre magad magadnak könnyen felelhetnél. — Illyenek ezek:

1. Miért irod ezen igét így: *Kezdetöket*? — Felelet: Mert több harmadik személynek a' *sajátját* meg akarom különböztetni a' többes változattól, mely senkinek sajátját-sem jelenti. Más én nálam ez: *Fejek*; más pedig: *Fejök*. *Fejek* annyi, mint *Capita*; *Fejök* pedig annyi, mint *Caput illorum*.

2. Miért hosszabbítod meg e' szókat: *baj*, *haj*, 's a' t.? — Felelet: Mert *aj* difthongus, az az: két magánhangzóból egybe-kapcsolt eggyütt-zengő bötű: lehetetlen pedig két bötűt abban az időben igazán ki mondani, melyben egy bötű mondatik.

3. Miért nem rövidited ezen említett igékben az *a* bötűt, mely nyilván rövid, mivel-hogy a' Magyar *accentust* reá nem lesz? —

Felelet: A' Magyar nem tesz *accentust* az *e* bötűre imez igében: *Kert* (hortus); de azért még-is hosszan hangzik. — Nem tsak az *accentusra* kell vigyázni, hanem a' helyheztetésre-is.

4. Miért élsz így ez igékkel, 's több e' félékkel: *kegyetlen*, *fogatlan*, 's a' t. holott a' közép tagotska nyilvánágosan hosszú? Mert ezeknek származások e' képen van: *Kegy*, *fog*, 's a' t. az *Accusativusban*: *Kegyét*, *fogat*, 's a' t. Add hozzá *lan*, vagy *len*; leszen *Kegyét-len*, *fogat-lan*, 's a' t. — Felelet. Nem így származnak, hanem a' fő-igéhez hozzá-adván ezeket *talán*, vagy *telen*; péld. ok.: *Ék*, *ék-telen*; *Hir*, *hír-telen*; *Ok*, *ok-talan*, 's a' t. — Az üdözö igékre nézve pedig az ilyenek a' múltt üdöt, 's egyszer-'s-mind a' harmadik személyt jelentő változattól származnak; p. ok.: *Árt*, *árta*, *árta-talan*; lehet, lehete, *lehete-telen*, 's a' t. De a' *t* és *l* bötű-között helyheztetett rövid *a*, vagy *e*, a' jól-hangzásra vigyázván, néha ki hagyattatik. néha a' *t* bötűnek eleibe tétetődik. — Így tehát az említett igéknek ilyen a' származások: *Kegy*: add hozzá *telen*, leszen *kegy-telen*; *Fog*; add hozzá *talán*, leszen *fog-talan*, 's a' t. — Mások ezeket úgy származtatják: *Kegy*, *fog*, 's a' t. *Kegyes*, *fogas*, 's a' t. Változtassd az *s* bötűt ezekre: *talán*, vagy *telen*; vagy pedig, ha a' jól-hangzás nem ellenzi, tsak ezekre: *tlán*, vagy *tlen*; leszen *Kegye-tlen*, *foga-tlan*, 's a' t. — Miért nem lehetne tehát a' *tlán*, vagy *tlen*-előtt álló természet-szerént rövid magánhangzót meg rövidíteni? — lám a' legjobb, 's leg-tisztább Magyarok meg rövidítik; a' mint kiki észre veheti, ha nints-is nagy esze, tsak jó füle legyen.

5. Miért élsz e' szóval így: *támaszkodó*? miért nem inkább így: *támaszkodék*? — Felelet. Azért, mert ámbár *támaszkodék* a' Grammatikusoknak közönséges regulájokat követi, mindazáltal az igaz Magyar, kitől tanulni kell a' Grammatikusnak-is, ezekkel-is él: *támaszkodó*, *nevekede* 's a' t. Így él az e' félékkel Gyöngyösi a' Karikliának VI. Részében:

A' hol tudományom a' mint nevekede,
 Úgy bötsületem-is azzal öregbede;
 Király' udvarában nevem híresede,
 Velem édes Anyád ott meg esmérkede.

6. Miért nyújtod meg ez igét: *Bír*? — Felelet. Mert ez hosszan hangzik minden igaz Magyarnek szájából. — Ez a' szó-is: *Bíró* (Judex) igazán úgy hangzik, mivel-hogy ugyan ez igétől származik:

bír. — Tsak Mólnár Úr az oka, hogy ezen ígében az *i* bötűnek meg-rövidítését-is jóvá hagytam.

7. Miért írod ez ígékét így: *Féltt* (timuit), *szántt* (misertus est) 's a' t. ámbár más e' félékben, p. ok.: *Vóltt, folyt* 's a' t. a' *t* bötűt meg nem kettőztetted? — Felelet. Mert imez ígékét: *Féltt* (timuit), *szántt* (misertus est) meg akartam különböztetni ezektől: *Félt* (me-tuit alicui rei), *szánt* (arat). Illyen különbség vagyon ezek között-is: *El váltt* (separatus est), *El vált* (permutat). — A' múltt üdöt igazán mindenkor kettős *t* bötűvel kellene ki jelenteni, p. ok.: *szeretett, olvasott*, 's a' t. Rövidségnek okáért tsak egy *t* bötűvel élek, de tsak akkor, mikor a' második *t* bötűnek ki-hagyása sem a' szónak *igaz hangját*, sem az *értelmét* meg nem változtatja.

8. Ha már úgy írod ez ígékét: *eggyütt, egyget*, 's a' t. miért nem írod ezeket-is így: *Asszony, hosszú*, 's a' t. — Felelet. Mert egy példát-sem mutathatni, mellyben az *y* a' kettős *g* bötűnek egyikét meg lágyitaná, a' másikat pedig nem: van pedig példánk, mellyben a' kettős *s* bötűnek tsak egyikét változtatja meg a' *z* jegy: p. ok.: *Keressz, másszor*, 's a' t.

9. Miért élsz ez ígével: *sem* e' helyett: *se*? mint ama versed-ben: *Hogy sem kellettél fellyebb, se alább ne röpülless.* — Felelet. Élek vele néha, mások' példáját követvén: és ennek-utánna-is fogok evvel élni, leg-alább akkor, mikor ez az íge: *ne*, nyilván tété-tődik a' mondásba: p. ok.: *Hogy sem a' Királyt, sem az Országot meg ne sértsem.* — Úgy viszontag a' *sem* íge-helyett evvel-is fogok élni: *se*, mikor ez az íge: *nem*, utánna következik; p. ok.: *Se nem olvastam, se nem hallottam.*

10. Hát ezen szót: *egyem* (inquam) hol vetted? — Felelet. Vasvármegyében ezt ugyan nem hallottam, de hallottam másutt; egynehány jó Magyar könyvben-is olvastam. — Hát te nem olvastad? hogy-hogy hihetném ezt? lám Pápai Páriz Ferentz-is így említi ezen ígét: *Egyem*. inquam, nempe, scilicet.

11. Miért emlitted Gróf Forgáts Miklósról írtt Odádban ezen *Praedicatúmat: Ghymesi és Gátsi*? Szeretném, ha ki hagynád. Tudod, hogy az Odának, kivált egy olyan tárgyról-való Odának, fenn-hangzónak, tömötnnek kell lenni. Ez pedig az egész első Strófá-dat el erőltleníti. Egy olyan embernek, a' kit egy jeles, 's igaz Poéta Hazafiúság' példájául akar ki tenni, 's olly nagy tűzzel meg énekelni, különös nagy embernek kell lenni, kinek olly semmiségekre egy Odá-ban nints szüksége. — Felelet. Úgy-e? hát tsak semmiség a' nagy

érdemeknek illő jutalma? vagy talám azért mondod semmiségnek, hogy nem Gr. Forgács Miklósnak, hanem a' ditső Eleinek adatott? — Ha így vagy, eredj Elizium' mezejére, támadd meg a' leg nagyobb Poétákat, kik az ő lantos verseikben ilyen semmiségeket említettek. Mondd meg Horátziusnak, hogy a' III. Könyvben a' XII. dalból, melynek ez a' kezdete: *Aeli vetusto nobilis ab Lamo* 's a' t. hogy, egyem, ezen dalból ki kell hagynia az első 8 verset, 's egy felet. — Korpázzd meg Pindarust-is azért, hogy engem' reá szedett ama' tanításával, melyet a' Neméai VI. dalban olvashatni:

Παροιχομενων γαρ ανερων ποιδοι και λογιοι τα χαλα σφιν εργα εκομιζαν. Βαστιδαισιν ατ' οδ σπανιζει. Παλαιφατος γενεα, ιδια ναυστολεοντες επικωμια, Περιδων αροταις θονατοι παρεχειν πολυν ομνον, ατρωχων εργατων ενεκεν.

Mellyből meg tetszik, hogy nem csak az *ιδιον επικωμιον*, hanem a' *παλαιφατος γενεα*-is ily dolog, mely a' Poétának elég virágot szolgáltat a' végre, hogy az érdemes embereknek ditső koszorút készíthessen.

12. Miért nyomlattattad ezt a' nyaka-szegett verset: *Szívében márvány vérnek helyette lakik*. Hidd el, hogy ez nem jobb Szabónak ama' versénél: *Nem záratik az bé, még fenn fog tudomány, 's nagy fíja lenni, soha*. — Felelet. Ha igaz-is, hogy e' versem a' szó el-rendelésre nézve hibás, semmi szükségem-sem vólt ezen inté-sedre. Lám magam-is meg vallottam ugyan ott, a' hol ezt olvastad, hogy sokat látok ezen versemben, a' mit jóvá nem hagyhatok. — Láttam ezt-is előbb, hogy-sem te szememre hánytad, 's már régen így jobbitottam: *Kő a' szíve, kemény értz lepi minden erét*.

Látod-e, Barátom! ezen egy utólsótól meg-válva mitsodások a' te ellenvetéseid? — Meg botsáss, ha igazán ki mondom ítéletemet. Nem köz lélek lakik benned; de több olvasásra, gyakorlásra, gondolkodásra van szükséged. Te mindenben piszkálsz, 's nincs még elég eszközed, a' mellyel hasznosan piszkálhatnál. — Hidd el, hogy szeretlek. Böstülöm benned a' nagy igyekezetet, de útálok az üdő-vesztegetésre kiszttető kérdezkedéseket, és tudós emberhez semmiképen nem illő ellenvetéseket, melyekért pirulnod kellene, ha magadat a' Velentzei tükörben meg látnád. — Ne nebeztellj. — Nem harag, hanem igaz szeretet vezérli tollamat. Ennek jeléül közlöm veled egynéhány versemet. — Olvassd, tégy ítéletet; ne kedvezz. — De kákán tsomót ne keress. Meg ne akadj mindenben, a' mi fejedbe ütközik. Úgy p. ok.:

Virgilius azt mondja: 1. Vólt egy régi város. 2. Tírusi nem-

zetség bírta. 3. Kárhágo. 4. Olaszországnak. 's a' tengerbe szakadó Tiberisnek ellenében. 5. Gazdag, 's a' hadi munkát nagyon űző nép.

A' fordításban ezek más renddel adatnak elé, tudniillik: 1. Vólt egy régi város. 2. Ellenében tengerbe szakad az Olaszországi Tiberis. 3. A' neve Kárhágo. 4. Tirusi nép bírta. 5. Gazdag, 's a' hadi dolgait úntalan űző nép.

Néked talám az fog eszedbe jutni, hogy ez rosszszúl vagyon fordítva, azért, hogy a' rendet meg változtattam. — De ne hidj az első gondolatnak. Esméllj meg jobbatkán a' dolgot. Vigyázz arra: vallyon mellyik rend követi inkább a' természet nyomát? — Ezt, hogy észre ne vehessed, végy fel egy hasonló példát; Űgy p. ok.:

Péter azt mondja! Vólt egy régi Kalastrom (Sz. Benedek' szerzetes Fijai bírták). Szent Márton: Nagy Gyórnek, 's a' Dunába szakadó Rábának ellenében; gazdag, és sok szegénnyel jót tévő.

Pál ezt illy renddel adja elődbe: Vólt egy régi Kalastrom, Nagy Gyórnek, 's a' Dunába szakadó Rábának ellenében. A' neve Szent Márton. Bírták ezt Sz. Benedek' szerzetes Fijai; gazdag és sok szegénnyel jót tévő Barátok.

Űgy már, nem kétlem, észre fogod venni, hogy Pálnak beszéde nem tsak nem hibás, hanem rendesebb Péter beszédénél.

Szinte úgy, ha talám eszedbe jut, hogy Virgilius tsak azt mondja: *Carthago*, 's hogy azért nem kellett volna ezt így fordítani: A' neve Kárhágo. — Meg ne nyúgodjál ezen első gondolaton; hanem vizsgál meg: vallyon mi oka lehetett a' Fordítónak, hogy ezt így fordította? — Ha ezt jól meg vizsgálod, észre fogod venni, hogy *Carthago*, Fenitziai nyelven annyi, mint *Újváros*; 's hogy ugyan azért sokkal illőbb ez a' mondás: *Vólt egy régi város; a' neve Újváros*; mint-sem ez: *Vólt egy régi város, Újváros.* 's a' t.

E' rövid jegyzésből észbe veheted, mint kelljen egy jeles Fordítónak fordítását olvasni, 's az eredeti írással egybe vetni. Ha ilyen egybe-vetés-utánn valamelly hibát fogsz találni, 's velem közleni, úgy fogok tekénteni intésedre, mint szíves barátságodnak nyilván-való bizonyására. — Azonban légy egészes! légy bádog! — 's ha mi szépet írsz, a' minek szíved örül, közöld velem, hogy én-is örülhessek. — Szabót nevemmel köszöntsed. Szeretném, ha a' most támadni akaró nagy Magyar Társaságnak állapotjára arányozván, egy Mesét írna. Én minap egyget írtam, de az nálam fog veszni, mert igen borsos. Isten hozzád.¹

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 188. sz.]

¹ Rájnis a hosszú ő és ú hangokat ű, ű-vel jelöli, mint Földi és B. Szabó.

357.

Kazinezy — Kovachich Márton Györgynek.

Regmetz, den 4-ten Febr. 1791.

Mein würdiger Freund!

Ihren lieben Brief von 4. Jan. erhielt ich nur heute. — Doch liegt die Schuld nicht an der Post, sondern an mir selbst. Ich war nehmlich seit mehr als 3 Wochen zu Semjén im Biharer Comitate bey meiner noch lebenden Gross Mutter, u. kam vor ohngefähr 3 Stunden nach Haus. Übermorgen reise ich nach Kaschau, schliesse diesem meinen Schreiben 25 fl. in banco noten ein, u. schicke sie dann mit erster Post nach Ofen ab. Ich bedaure herzlich, dass Sie das im 8ber abgeschickte Geld nicht erhielten; doch vergeben Sie meinen jungen Brüdern, die es verzehrt haben. In ähnlichen Fällen u. Jahren thut man, was Vater Dawid mit den heiligen Brodten gemacht.

Ich danke Ihnen herzlich für Ihr Versprechen wegen Orczys-Platte. Dürft ich Sie bitten 200 Abdrücke auf ordinäres Papier zu Pest bey dem Tischler abdrucken u. durch meine Gelegenheit, die sich gratis darbieten sollte, mir nach Kaschau zu schicken. — O mein Freund, es ist eine traurige Affaire mit Bücher Schreiben u. Ausgeben. Vom Hamlet erhielt ich, so wahr ich ehrlich bin, bis itzt noch keinen xr. — Zu Diószeg bey Gross Wardein kam eine Collectio Repraesentationum auf die Art, wie Strohmayers aus. Man sandte einige exemplare nach [dem] Szabolcser Comitat. Kein einziges — kein einziges exemplar war abgekauft: in dem ganzen Comitat kein einziges. — Die 10 exemplare von Kolinovics Ungaria nova liegen alle 3 noch bis itzt in Kaschau, 2 in Ujhely, 2 in Ungvár. Wie froh bin ich, dass ich Ihnen damals gleich aus meinem eigenen Beutel 20 fl. zu schicken im Stande war. Der Verlust kostet mir ein paar fl. Sie hätten es aber weit trauriger bey so vielen vermisst.

Also Makó u. der Waitzner Bischof machen Ihnen intriguen! — Wissen Sie, dass P. Leo sich itzt mit einem Ungrischen Gedicht wider den Pfarrer zu Szany bey Rab infam prostituirt hat. Mir ist Trost, mein theurer Freund, unter diese gerechnet zu werden, die die Herren nicht schmecken, wie Leo ist. — Sie werden müde seyn mein Mischmasch zu lesen, u. ich habe zu thun. Adieu also für itzt!

Bruder Orpheus.

358.

Földi János — Kazinczynak.

Barátom!

Három rendbeli, hozzám küldött kedves adományaid várják tőlem két Leveledre tétetendő válaszolásomat. Az elmúlt 1790. Eszt. harmad utolsó napján vettem Debreczenből minden Leveled nélkül az Orpheusodnak némely darabjait Anakreonnal, Hamlettel és Wielanddal együtt és ezekről szóllok elsőben. Kedves Barátom, megtesztézel engemet jó akarattal; de sajnálom, hogy nem tudom mitsoda tévedésből, sok hijánossággal jöttek hozzám az Orpheus azon darabjai. Az Orpheus Martiussának kék borítékját vettem, és magát a' martiusi darabot nem vettem. Ellenben Aprilisnek kék borítékját nem vettem; és a' Bika hava, vagy Aprilis egész hónapi darabját vettem. Minthogy ezek nélkül tsonka a' munka: kérek, ezeket pótolj ki. Ezek után Május és Junius egészen jöttek hozzám.

A' 2. Jan. költ Debreczenbe hívó Leveledet igen szerencsétlenül nagyon későre vettem, úgymint. a' mely napon már ott kellett volna lennem; de most a' dolog kimenetelével örvendek, hogy ezen szerentsétlenség is történetből szerentsére változott. Te 17-re hívtál engemet, és a' levél én hozzám 16-án érkezett. Tellyes voltam nyugtalansággal, és a' millyen vágyásom volna veled szemben lenni, szárnyon repültem volna mindjárt Debreczenbe. De az már lehetetlen lévén, tsak a' sok sohajtásokat és posták késedelmekre való boszorkodásokat tettem, hogy leveleddel így elkéstek és engem látásodtól megfosztottak. Kivált a' 17-ik napot szüntelen sajnálkozásban töltöttem, hogy veled együtt egész kívánságomra nem lehetek. Így volt ez mind addig. míg most újjabb Leveledben megérthettem, hogy szerentsémre Te sem érkeztl Debreczenbe, és az által megvigasztalódtam.

Az Ér-Semjényi Leveled szerzette meg ezen vigasztalásomat; mellyre már most felelek. Nem tsaltál meg e' történet szerént, Kedves Barátom, sem Te magadat meg nem tsaltad. — Bártsak az a' szerentsém lehetne nekem is Te veled, a' mit Szent-Györgyről írsz, hogy Orthographiai discussusokat szemben sokáig együtt folytattatok. Barátom, minden Orthographiai kérdésedre bőven tudnék én mindenkör felelni; de ha minden Principiumokkal 's minden okokkal demonstrative akarok azokról eggyenként szöllani; melly sokra telik az: ha pedig néha rövideden írok, minden Principiumaimat által nem

látod és a' meggyőzést nem mindenkor nyerhetem meg. Mennyivel nagyobb boldogság mindezekről szemben beszélgethetni. — Tanátsdod, hogy barátságos superrevisiora küldjem Szentgyörgyihez Manuscriptumomat. Én nem idegenkedném tőle; mert mennél okosabb és böltsőbb, 's mélyebben belátó és ítélő valaki a' Magyar Nyelvbe: annál jobban kívánnám azt, akár Itélő bírámnak, akár vetélkedő, de nem veszekedő, hanem emberséges és bölts ember módjára vetekedő társamnak. De a' mit kívánsz, már lehetetlen; mert az én manuscriptumom már Bétsben várja az ítéletet. Hogy pedig azt többször újra leírjam, azt a' terhet és unalmat senki kedvéért (ha tsak valaha kén-telen nem leszek vele) többé fel nem vállalom. Adnák a' jó Egek, hogy dülne el már hamar sorsa ennek a' Munkának és Nyelvünk 's Nemzetünk boldogságára, lenne mind az írásban, mind a' Nyelv művelésben 's pallérozásában egy leg bővehetőbb 's követhetőbb normája Nemzetünknek. Én az én Grammaticámról annyit merek mondani, hogy az mind Orthographiánknek egy ilyen Normáját rajzolja: mind a' Magyar nyelvről előadja nem tsak azt, hogy mi az önnön természetében, hanem azt is, hogy minek kellene annak lenni, és mi lehetne a' Pallérozás által? és mik annak Pallérozására és bővítésére a' források, módok, eszközök és határok? Így van dolga a' Poésisnek is. — Szentgyörgyi Úrnak ítéleteit némely dolgokban én szeretném látni. Nevezetesen a' mit jelentessz, hogy írt Horváthnak a' 15 syllabájú versekről: éppen meg egyez az én ítéletemmel. Jut eszembe, hogy én írtam erről egyszer Te néked, hogy az a' vers a' Rythmusokban éppen az volna, a' mi a' Metrumokban a' Hetedfél láb *Trochaeus* vagy *Jambus*, mert mindenikben gyakoroltatik. Akármelyiknek hangmértékjei tartóztatnák Horváthnak a' mostani felettébb bőv rohanását. Nevezetesen a' melly Schemat leírál Szentgyörgyi után az Aristofanes Jambusaiból: éppen azon Schema szerént van az én minapi hozzád küldött versem, az *Idegen Szépség*, de a' melly tetszésedet meg nem nyerheté. Azt írod erről: «Az idegen szépség jó; de a' metrum hosszú, és ezért fülemnek kedvetlen. Az Anglus és Német a' Senarius versek helyett öt syllabájú Jambust ír mindég» — Barátom, ha ez nem magam verse volna, és így azt nem ítélnéd, hogy önnön magam szeretele rugója ezen oktatásomnak: igen szeretném itt megmutatni hibás tetszésedet és ítéletedet. — Küszködöm magamban, megtszelekedjem e, vagy el múllassam? — mert tetszésed ellen járni már felek és megsérteni soha sem szándékom. Magyar Poesisünk tökéletesítéseért, melly barátságos értekezéseinknek is egyik tárgya, kérek tőrd el

még is ezeket barátságosan: 1-ör. Ha hosszú az ilyen 15 syllabájú vers a' metrumokban: két versre lehet minden egy ilyen verset szakasztani. Mind a' Trochaicusokban, mind a' Jambusokban. Az első lesz négy láb jambus, a' 2-ik pedig közönséges Anacreon szabású, így már nem hosszú. Így a' Trochaicusokban is, 2-or. Az Anglus és Német a' Senarius versek helyett 5 syllabájú Jambust ír mindig; arra azt mondom: α) Hogy a' német csak olyan verset ír, a' milyen az ő nyelve szerént szépen esik. Nem minden *Pes* és *Metrum* esik pedig a' németben szépen. A' Senarius Jambusban nem csak Jambus Pesek lehetnek, hanem Spondaeus, Anapaestus, Dactylus, Tribrachis is. Mihelyt pedig a' Német azokat keverte Jambusaiba; megismerhetetlen lett az ő Metruma. hol csak úgy van, hogy a' két naturalis quantitas ki mutatja egyszer a' Jambus vagy Trochaicus Peseket, mind azt keressen 's úgy léptesse az ember erővel is; mert csak erre a' két Pesre alkalmas valamennyire a' Német Nyelv, de már a' 3 syllabájú pesekben alig esmerhetők az ő pesei. β) Nekünk a' Metrumos versekben és azoknak minden nemeikben, Exemplárjaink a' Görög és Deák Metrumos versek; nem az Anglus és Német ötös Jambus, vagy más. Mert a' mi Nyelvünk mind azon Görög és Deák metrumoknak Schemáikra alkalmas. Nem ellenben a' Német, a' mint mondtam, a' kik nem követhetvén természettel mind azon Schemákat; csak némelly különös Schemákhoz szorították magokat. Minekünk tehát a' tsupa metrumos versben nem a' Német; hanem a' Görög és Deák a' követésre való példánk. A' Rithmosus versekben pedig sokakban tanulhatunk 's költsönözhetünk a' Németektől. 3-or. Hosszúságáért nem tetszik az a' vers: ha nem Jambusokban, bezzeg a' Trochaicusokban elég szokott vers a' Németeknél is az a' 15 syllabájú. Sőt ők az ő szokások szerént minden különböző (azaz vagy asszonyi, vagy férjfiúi) rithmosokban még azt is toldják egy syllabával. *Vid. Instit. ad Eloquent. Wien 1781. Anhang von der Deutschen Dichtkunst.* És egy szóval, kiknél gyakorlottabbak a' hosszú verssorok, mint a' Németeknél? De én ezt nem gyakorlásra 's követésre hozom fel: mert én, hogy olyan formájú verset írtam, tselekedtem azt ilyen végből: t. i. Megutáltam már a' 15 syllabájú sok verseit Horváthnak, és az ő követőinek (mert bár a' jó guszthusú munkának volna hirtelen annyi követője, mint a' rossz guszthusúnak...) Akartam tehát példát adni, hogy szebb volna az ilyen vers, vagy a' *Trochaicusokban*, vagy a' *Jambusokban*, e' végre mindenikre írtam

némelly példákat, de többé azokat követni, 's sokasítani nem fogom. Ezt tenéked ígérem.

Orthographiai kérdéseidre rövideden szóllok, mert sokra telne. *Essék az igaz szóllás*; noha a' nép közt *essen* is hallatik. *Esküszöm, -szöl, -szik* az igaz szóllás. *Esküdök, -küdsz, -küd*, a' nyelvnek rontása, és ha egy Poetának eltűrnénk is, de meg kell vallani, hogy az az Analogia ellen van. Lásd Grammatik. *Szép versedért eltűrjük.*

Az Apostrophusokat a' mi illeti. én igyekeztem a' Grammatikamban azokat kevesíteni. El hagytam t. i. azokat in Constructione Substantivi cum Substantivo: az ember' szeme, mert ott tűrhető, ha el marad is, mivel az szinte olly egész szóllás Nominativussal, mint Dativussal. Meghagytam mindazonáltal az igazán kurtított Casusokban: Uram kiáltásom' halld meg. Meghagytam az Articulus után a', nem a' z elhagyásának jelentésére: hanem a' 'Sidó Dagesch szerint a' következő Consonans kettőztetésének jelére: a' *katona* pro *akkatona*. Ez a' kettőztetés Consonansokban nyelvünk természete szerint el nem maradhat, hatsak törvénnye nem tesszük, hogy subintellec-tive apostrophus nélkül is véghez mehet. Lásza valamelly Tudós Társaság többeknek megegyezéseikkel. Ez nem *malum bene positum*, hanem *malum necessitatis positum*, tanto magis, vel non movendum, vel caute movendum. És lássa az ezt behozó, ha ez által a' kettőztetést kétségbe nem hozza e, és az által Nyelvünk természetén nagy tsorbát nem ejt e? Ne hagy el, Lelkem Barátom addig, míg Grammatikámat nem látod. Ne legyen több több szakadás köztünk.

Az Aranyka Jüliáját vettem és már olvasom, nem tudtam, micsoda Júlia ez, hát látom etc. Az Anakreont igen kedvesen vettem. Fordítottam is már belőle vagy három Éneket, melyeket most néked elküldök. De már én a' Te különös tetszésedtől félek, ki nagyon az Anglus és Német Poesishez szabad a' Magyar verseket. Annak okáért szükségesnek tartom, hogy fordításomról előre illy kinyilatkoztatást tégyek. T. i. Én Anakreont szorosan fordítottam, ugyan annyi számú és olyan versekbe, mint van Görögül. De azonban úgy igyekeztem, hogy az Auctor értelme szép folyó és értelmes Magyarsággal, sőt majd azon szókkal meg legyen. Te íteld meg, mennyire értem utól. Hanem, e' mellett, minthogy az Anakreon szabású versben az első *pes* lehet nem csak Jambus és Spondaeus; hanem Anapaestus is. Szabadon tettem Anapaestust elől, ha az segítségemre volt, melyet a' Német ugyan nem tselekszik, de már felelyebb

mondottam, miért nem? En a' Görög és Deák metrumú versekben a' Görög és Deák törvényeket követem; a' Rithmosos versben szeretem a' rithmizáló Nemzetek szép és hasznos törvényeiket, de a' kettőt össze nem zavarom. — Ha ezen fordításom kedvedet 's tetszésedet megnyeri; többeket is fogok fordítani, és még ugyan nint-tökélletes feltételem, hogy egészen fordítsam; mivel sokakban félek a' mások ítéletektől, hogy tetszéséről az embert megítélik, mivel ez tsupa *Szerelem* és *bor*: de igen könnyen megeshetik, hogy úgy járok vele, mint a' ki tseresznyét eszik: először mind a' szépit válogatja, végre a' hibássa is mind utánna tsúsz. Úgy én is elsőben ki válogatom azokat, melyekben kevesebb *Szerelem* és *bor* vagyon; megválnak, ha utánna fogja e húzni a' többit is. — Poesisemben ha a' H-ban heterodoxus vagyok, tsak várd el, míg Poesisem ki jó; mert attól senki példája soha el nem fog tántorítani. Verseimnek kiadásokban 's accentizálásokban szemesebb légy, mert sajnálom, hogy eddig is sok verseimbe sok hibák tsúsztak be, melyeket van olyan irigy olvasó, hogy bizonyosan az író hibáinak fog tulajdonítani, mint Orph. Jan. pag. 30. Vond-le jó széllel sebesen *vezetvén* etc. (nekem *vitetvén* etc.) A' Bika hóban Pag. 386. igen kitetsző tsonkasága vagyon eggy versnek: *Nagy Atyád' nyelve kudarczára remegni*, mely nekem így volt: Nagy Atyád' nyelve kudarczára *meg-íjjedve* remegni. Orph. Májusi p. 85. Lám a' nap *le mégyen* etc. (ez nekem: *megyen*, úgy kívánja a' vers) és ugyan azon versben: meg újra fel *nő*, nekem fel *jő*. A' nap nem fel *nő*, hanem fel *jő*. A' Galambot ígérted, hogy beteszed: de mind ez ideig meg nem jelent: Ha nem érdemli, nem bánom. Az Anakreon mostan fordított Énekei ezek:

ANAKREON I. ÉNEKE.

A' Lantjáról.

Akarám az Atridákat,
Akarám beszélni Kádmust;
De lantomon a' húrok
Zengnek tsupán szerelmet.
Uj hűrt rakék minap fel,
Es lantot is tserélék.

Hogy Hercules tsatait
Énekleném; De Lantom
Zeng ellenem szerelmet.
Vitézek, Isten immár
Hozzátok! imhol e' Lant
Dalol tsupán Szerelmet.

ANAKREON II. ÉNEKE.

Az asszonyokról.

Szarvakkal áld Bikákat
Az Ég, Lovat körömmel,
Nyúlat sebes futással,
Fogakkal áld Oroszlánt.
Uszást adott Halaknak,
Madaraknak a' repülést,
A' Férjfiaknak Elmét,

Nem adott az Asszonyoknak?
Adott; de az mi? Szépség.
Minden Pais helyett van.
Mind dárda nyíl helyett ez!
Meggyőz vasat 's akármelly
Tüzet, ha *szép* az Asszony.

ANAKREON XV. ÉNEKE.

Az irigység nélkül való életről.

Gígesre semmi gondom,
Legkintsebb Királyra
Bennem se semmi vágyás.
Sem Urakra nints irigység.
Nekem kenetre gondom,
Hogy az szakállam öntse.
Nekem ma Rósa gondom,
Hogy az fejem' keritse.

Fő gondom a' *ma* nékem,
A' Holnapot ki tudja?
A' míg tehát Napod szép,
Játékot üzz, igyál bort,
Bakhusnak azzal aldozz.
Netalám jön egy betegség
'S Többet nem enged innod.

Elég hosszú levelet írtam. Válaszolj, mi hogy tetszik? Köszönt
Juliskám. Elj szerentsésen, kívánja
Szatmár 1791. 5-ik napj. Halak Havának [február].

hív barátod

Földi.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

359.

Gr. Id. Ráday Gedeon — Kazinczynak.

Pest die 6-o Febr. 1791.

Egész bizodalommal való Jó Uram!

Reménylem, hogy azon kívül, mellyeket magának az Urnak az
Orpheusban való bé iktatásra adtam, fogta az Ur azon kis paque-

tumotskátis venni, melyet most leg közelebb ugyan azon okból az Kassai Postán franco küldöttem. De minthogy az mostan utollyára meg küldetben, el felejtetem azon ígretemet bé tellyesíteni, melyet tettem; hogy minden darabban valamely régi ritka Könyvet fognék meg ösmertetni Magyar olvasóinkkal: tehát mostani Pestre való be jövelelemmel kívántam volna ki pótolni azon hibámat, melyet akkor leg közelebb meg küldeni el felejtetem: de minthogy részszerént az egy húzomban sokátskább tartó Nemes Vármegye Gyűlése el vonta időmet; részszerént más foglalatosságaimis voltanak, mostanis ígretemet nem tellyesíthettem; hanem inkább az ezentúl következő Darabban két vagy három ritkább Magyar könyveketis fogok ösmere- retessé tenni; sőt ha úgy fogom látni, hogy ez az olvasók előtt kedves leszsz, ezentúl ha tsak Tituhussaikatis az több ritkább köny- veknek, rövid jegyzések és ítlelet tetelek mellett az Orpheusba fogom iktatni.

Már minek utánna el küldöttem volna, az mint fellyebbis említ- tém az Orpheusba be menendő Darabotskaimat Postán, vettem észre, hogy némely írásbeli, sőt némely Megigazításbeli hibák vannak benne, melyeketis ezen levelem végehez ragasztok, kérven az Urat, hogy mostani meg jobbításom szerént mennyenek bé. Ezzel áihatatossan maradok

Az Urnak

Igaz köteles Szolgája

G. Id. Ráday Gedeon mp.

Hibák az Orpheusban menendő leg közelebb *meg küldött dara-
bokban.*

1-o. A' *Harmadik* Példában, melly Telemachusul Hexameter- ben van foglalva: ez helyett a' vers helyett:

E' gyönyörű helyek *félbe* hagyatták volna keservét.

Ezt kell írni:

E' gyönyörű helyek *abba* hagyatták volna keservét.

NB. Itt magam inaninadvertentiájából első mód szerént a' Prosodia ellen volt a' hiba.

2-o. Ugyan ezen 3-dik *Féldának* a' végén. annak utolsó szavában: Az helyett: *régen*, írni kell: *hajdan*.

3-o. A' Két Vénusról való Versemben tsak írásbeli hiba tsúszott bé, mint azt az nálam meg maradtott Párbul observáltam: *ugymint ezen versben, leg utol*:

'S azzal, hogy sokban különözzenek, azt ki-jelenték.

így kell írni:

'S azzal, hogy sokban különözzenek, azt ki-jelenténk.

A levél és utóirat idegen kézzel van írva, csak a névalírás magáé Rádayé. Ugyan e levélnek a Kazinczytól készült kivonata itt következik:

HARMINCZKETTEDIK LEVEL.

Pest 1791. Febr. 6d.

a' Vármegye Gyűlése elvonta idejét etc. és így etc.... Tehát némelly régi ismeretlen Magyar Könyvek felől küld tudósításokat.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 191. sz.]

360.

Herczeg Batthyány-Strattmann Lajos — Kazinczynak.

Spectabilis, ac Perillustris Domine mihi Colendissime!

Quod tardius, quam meritum exposcit nec ipse ad singula Ejusdem Praeattactae Dominationis Vestrae sub 7-a praeterlapsi Mensis Januaryi ad me exaratarum aestimatissimarum literarum puncta, distinctim lingua Gallica, uti expetere dignabatur, respondeam, morbus oculorum, quo plurimum dierum spatio laborabam, obstitit, mihi-que jucundissimum sensa mea intuitu mecum Communicati promovendae rei literariae, in quam jam tanta Praeattactae Dominationis Vestrae exstant merita, ut nemo unus sit artium liberalium Studiosus, qui pro elucubratis ingenii sui Monumentis se non obstrictum confiteretur, projecti fusius explicandi Campum ademit, et hic solum reinsinuare sinit, caeptum propositum mea opinione ex eo incidenti, si quidem audiatur caeteroquin in projectatum finem Academiam sub

directione et Inspectione publica stabiliendam fore, paulisper suspendendum esse, donec in patulo sit caepta eatenus Consilia effectum sortiri.

Queis favoribus Commendatus jugi cum aestimationis Cultu persevero

Praeattactae Dominationis Vestrae

Posony 12-a Febr. 1791.

Obligatissimus

I. Princeps de Batthyán.

A borfíték: ¹

Spectabili, ac Perillustri Domino Francisco Kazinczy in Districta Cassoviensi literario Scholarum Nationalium R. Inspectori, et J. Cottus Abaujvariensis Tabulae Judiciae Assessori, Domino mihi Colendissimo. Cassoviae.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 188. sz.]

361.

Gr. Id. Ráday Gedeon -- Kazinczynak.

Pest die 14-a. Febr. 1791.

Egész bizodalommal való Jó Uram!

Értem az Ur Levelébül, hogy az 7-dik darabján szakadott félben az Orpheus nyomtatása, még pedig az tőlem küldetett Aeneis fordításán: ha azért még ez ki nem nyomtatódott volna, kedvessem fogom venni, ha abban egy *Rend* meg fog változtatódni, melly iránt levelem végén bővebben fogok írni. Leg közelebb irott levelemben is irtam ilyen szükséges *Változtatások*ról, nevezetessen a' Telemachus kezdete Hexameterekben tsinált fordításomban, és az két Vénus felől irt verseimben.

Írja az Ur, hogy az Orpheusnak minden Heftyeit vagyis darabjait könnyebben fogom kaphatni Landerernek Pesti boltjában; de én leg először is ott kerestetvén, nálla az első két darabnál egyebet nem kaphattam, és aztis akkor tsak edgyet-edgyet vettem tüle, amint-hogy mostis sints nállam több az Orpheus darabjaibul, hanem tsak

¹ Zárlatán ép piros pecsét.

az 1-ső, 2-dik és 4-dik darab: és így nem csak az 5-dik és 6 dik, hanem még az harmadik is hibázik; Ezen okokból újra küldöttem Landerer könyv nyomtatójába, de mostanis azzal mentette magát ott lévő embere, hogy egész eddigis a' több darabokból semmitis kezéhez nem küldöttek. Strómajer azomban önként ajánlotta (mivel neki Kassánis boltya van), hogy számomra minden darabokból 15 exemplárt meg hozat, és ez volt már az oka, hogy az ő szavaihoz képest alkalmaztattam az Urhoz írott levelemet. Ujra is kérem azért az Urat, hogy az *elsőtől* fogva az 7-dik darabig, mindenikéből 15 exemplárt Pestre a' Landerer boltyába küldeni ne terheltessek, olly rendelés mellett, hogy azok az én számomra küldettettek, mellyért a' pénzt, akár itten a' nevezett boltban le teszem, akár pedig (ha az Ur jobbnak itéli), banco tzedulában Kassára meg küldöm.

Pál fiamnak meg mondtam, hogy az Urnak egy levelére válaszsza adós, kiis minek előtte ebben kötelességének eleget tenne, addigis azt jelenthetem az Urnak az Theatrumot illető állapotban: hogy az Igazházi nagy applausussal játtzattatott mind Pesten, mind Budán, úgy hogy még az Judex Curiae magais tsattogatott applausust a' Játtzóknak. Nevezetesebben jól viselték magokat a' két Leányok, kik abban az Anyát és az Leányt játtzották; a' Férfiak közül pedig jól játtzott a' Polgár mester, a' Notárius és a' Káplár, még a' többitis el lehetett nézni, kivált Igazházi szolgáját, de mind ezekről bővebben fogja az Urat tudósítani Pál Fiam. Az Igazházin kívül többet nem játtzhattak, mert mind egész eddig akadályoskodott Gróf Unverth, ámbár ezen Magyar Theatrum dolgában, nem csak az Nemes Vármegeye, hanem még a Consiliumis bele avatta magát. Hamletről azt irhatom, hogy ezen akadályoztatásra is nem tekintve már¹ 12 Comedia vagyon köztök személyekre ki osztva; de így is nem hiszem, hogy az Hamlet első legyen a' productioba, mert azt az Actorok nehéz darabnak tartják, és így először könnyebb darabok által akarják magokat amennyire lehet meg tökéletesíteni. Midőn ezek iránt kívántam volna az Urat tudósítani, álhatatossan maradok

Az Urnak

Igaz köteles Szolgája

G. Id. Ráday Gedeon mp.

¹ A levél szélén: már az Hamlettel edgyütt.

Az Aeneis fordításában való meg jobbitás.

NB. Ezen Strófának az utolsó rendgyét így kell jobbitani:

Mond meg Musám, e' jó Ember mit véthete?

Hogy uttyának Junó annyi gátlást vete.

'S mért forgott olyan sok veszély közt élete?

A mennyei lelkek illy boszus lelkek e?

NB. Ezen utolsó rendet így kell corrigálni, hogy az Rythmus jobban meg edgyezzen:

Egy mennyei lélek illy bosszus lehet e?

P. S. A Magyar Comedia iránt való nyomtatott Tudósittástis jónak tartottam az Urnak párban meg küldeni.¹ Pál Fiam úgy tartom, hogy az maga leveléhez fogja az Igazházi Comedia nyomtatott tzedulájátis ragasztani.

A levél idegen kéz írása, csupán a névalírás Rádayé.

Ugyane levélnek a Kazinczytól készült kivonata itt következik:

HARMINCZHARMADIK LEVÉL.

Pest 1791. Febr. 14.

Ismét Rendelések Verseinek kiadása eránt Orpheusban. Exemplárt az Orpheusból nem kapnak Pesten Landerernél.

Theatrumi hírek. A Judex Curiae maga is csattoga applausust az *Igazházi* játszásakor.

Igazházin kívül egyebet nem játszhattak. Gróf Unwerth akadályoskodott, noha a' Magyar Theatrumnak pártját fogta mind Pest Vármegye mind a' Consilium.

Hamlet nehezebb mint hogy először is azt adhaták vala.

Ugyan e levélhez volt mellékelve a következő tudósítás, valamint az az után következő levél-másolat is.

¹ Ezt a Tudósítást Kazinczy több más melléklettel együtt Rádaynak az 1791. decz. 9-kén kelt leveléhez ragasztotta.

Tudósítás.

Felséges Uralkodónk[na]k Nemzeti Magyar Nyelvünk iránt közönségessé tétetett Kegyelmes Tettzése szerint, Nemes Magyar Hazánk Felsőségének Kegyelmes jóvá-hagyása, és némelly Nagy érdemű Fő Méltóságoknak örök emlékezet oszlopára méltó hathatós közben járá-sok mellett, Nemes Magyar Hazánkban, ami édes Anya nyelvünkön tartandó Teatrumi épületes Játék mulattságok fel állítottak. Melly Nemzeti Magyar Teatromnak megnyílására, mint édes Hazánknek illetén nemű szolgálattára, mind a' két Nemből álló Nemes Magyar Hazánk édes szülöttei közül bizonyos számú Ifjúság ezen Nemzeti Magyar Társaságunkat kötötte össze, melly Szabad Királyi Anya Városunkban Budán, az annak idejében ez iránt közre botsátandó Játék tzedula szerint, e' folyó Mindszent havának 25-dik napján, hétfőn, az esmeretes Várbeli Teatromban kezdi Teatromi Játékait.

Eszerént a' Nemes Magyar Hazának, Fő Méltósága, és Nemes Hazafiaknak, Felséges Tsászári Királyi Vitézlő Nemes Magyar Hadi Rendnek, és az egész érdemes Magyar Közönségnek Haza szereteti hajlandóságába, kegyességébe és hathatós pártfogúsába ajánlja ezen tsupa Hazafiságból magára vett munkáját, és magát kised Társaságunk. Melly, minthogy a mennyire lehet, Nemzeti Teatromán Nemzeti Történet-darabokat kíván jádzeni, nem lészen szükség a' Teatromi mesterségnek az egész Nemzeti tulajdonságokba való folyamattýárol 's erejéről ilten hosszás emlékeztetést tenni. Mert valamint érzik azt más vidék Nemzetek, szintugy fogják idővel érezni édes Hazánk fiait. Mind azonáltal egy ez irántis rövid idő alatt egész Nemes Hazánkban közönségessé tétetendő rövid tanuság levélhől az is bővebben lészen elejébe terjesztve az érdemes Nemes Magyar Közönségnek.

Azomban, amit az érdemes Nemes Közönségnek fel tett tzelunk iránt támadott akar minemű várakozása Társaságunktól kívánand, annak nevendék Társaságunk maga részérül oly igyekezettel kíván eleget tenni, melly által lassanként és idővel nyilvánosságossá tegye azt; hogy híres Magyar Nemzetünk, valamint egyéb akarminemű ditsőitő Nemzeti tulajdonságokban, ugy e' részben sem fog alább való lenni akar melly Európai Nemzetnélis.

(Carl Gruber¹ v. Grubenfels).

¹ A nevet Kazinczy írta a tudósítás alá.

Aranka Urnak adott válaszom.

Méltóságos Ur!

Uri érdemes levelit vettem minden illendőséggel azon három darab nyomtatványokkal edgyütt. Ditséretes az Erdélyi nyelvünket fel emelni szándékozó Társaságnak igyekezete, melly talám még hamarabb fog lábra kapni Erdélyben mint nálunk: mert itten sokan igen sokat akarnak, mellyis kiváltképpen Révai munkájából ki tettzik, a kiis majd tsak nem minden tudományokra nézve ki terjeszti a' Társaságot, melynek semmi jó folyamattját reményleni nem lehet, mivel az ő projectumához képest az a' kevés szám annyi féle Tudományoknak eleget nem tehet: jobb vólt volna azért tsak a' nyelv művelése mellett egyedül maradni, mint Frantzia Országbanis azon a' végre választatott Negyven személynek tsak arra vagyon gondgya: A több Párisi Társaságok, nevezetessenn a' kettő más Tudományokban foglalatoskodnak. Ha kellene még az nyelv Pallérozóin kívül valamelly Társaságot fel állítani, leg helyessebbnek itélném ehez adni, az Pater Szluha projectumát, hogy még egy olyan Társaság állítottódnék fel, melynek főbb gondgya az Naturalis Historiára volna, és a' két Országban lévő Természet tsudáit és Szüleménnyeit adná elő, és azokat hozná nagyobb világosságra: Ha ehez még az Ur által projectaltatott, Erdélyi és Magyar Országi Historiákat és régiségeket (mellyek eddig tsak Manuscriptumban vóltanak) nyomtatásban ki adni szándékozó Társaság járúlna, úgy tartom, hogy ezzel a' három Társasággal, be érhetné most előre Magyar Ország. Ezen accludált jelentést is¹ jónak itiltem az Urnak meg küldeni, a' tzeljät, mire szándékozik, magából meg fogja érteni az Ur. A szerzője *Carl Gruber von Grubenfels*.

Egy másik mellékleten Kazinczy következő versének három strófája következik a mellé ragasztott jegyzetekkel.

¹ Ez az a Tudósítás, melyről levelének utolján emlékezik.

1. Fogy az élet 's nem sokára
Szép korom már majd el-múl;
Érzem, nints meszsze határa
'S hajam barna szála hull:
De borral sebess szárnyának
Lép veszszőket vethetek!
Bort hamar, bort! — Mulásának
Ha izsom, nevethetek.

2. Még most — hálá Istenimnek,
Kelyhemet forgathatom,
Még most, hálá Istenimnek,
Czenczim tsókolgathatom:
Még nints aki el fogassa
Gyanuba vett levelem,
Nints a' ki *tudakoztassa*
Ki sziszeg titkon velem.

3. Czenczi, jer-jer, mártsd rósádat
Tajtékozó *poharamba*,
'S fonjad azt 's melj-pántlikádat
Fürtös barna *hajamba*.
Oltogasd szám szomjuságát
'S pajkoskodj addig velem,
Mig az élet boldogságát
Nyilt karod között lelem.

Ezen Trochaicus Versnek neme, az Németek regulájok szerint, egyedül a Trochaeust és Spondeust veszi be, az Jambust soha sem, az Pyrrhichiust egyedül olykor per licentiam poeticam. *Emellett a Him Verseken remanens egy Syllabának előtte, soha Jambus láb nem lehet, hanem legg szebb ha az Trochaeus, vagy legg alább Spondeus*: Már a Frantziák nem ilyen szorossak az ilyen vers reguláiba, de őkis meg tartják a *subducált* regulát: Ugy a Nőstény vagyis Páros Syllabájú Verseken sohais az *utolsó* vagyis *végző* láb, mind a Németeknél, mind a' Frantziáknál egyéb nem lehet ezen Trochaicus Vers nemben, hanem egyedül tsak *Trochaeus*. Mi Magyarok könnyebben imitálhattuk ebben a Frantzia módot mint a Németet,

mert a Frantziák a fellyeb meg jedzett helyeken kívül széltibe applicályák a Choriambus, Anapaestus, Dactylus és Pyrrhichius lábakat.

Már ezek szerint, az Ur Verseiben a' Frantzia regulákhoz alkalmaztatva sehol sem volna hiba, hanem egyedül a *Veressel* subducált lábakra,¹ mert ez az láb ottan Jambus, holot *Trochaeusnak* vagy leg aláb Spondeusnak [kellene lenni] ott. Az Ur *első Stróphája* még a Németek leg szorossabb regulája ellen sem vétett: A Másodikba a Német regula ellen hibák volnának a *Kékkal* subducált lábak,² de az ilyen hibát a Frantziák fel sem veszik, hanem a *Veressel* jedzett már nálókis hiba volna.

NB. A mit a Trochaicus Verseik iránt meg jedzett, a Jambicus Verseik regulái, e diametro ellenkezők, ugys a Trochaicus Verseikben, a Páros Syllabájú sor, mindenkor *Nőstény* vers, a páratlan mindig *him*: Ellenben a Jambicus Verseikbe a Páratlan *nőstény* és *remansens* rövid syllabájú, a páros pedig *him*. Ugy valamint a Trochaicus Vers a *Jambust*, ugy az Jambicus a Trochaicust, az említett helyeken nem szenyvedheti.

Levelém Toldalékja.

A midőn e' napokban magam Tratner Urnál voltam volna, említette, hogy Batsányi Uram valamelly énekhez való Kótákat küldött volna néki: de maga sem tudta a Könyv nyomtató meg mondani, mellyik énekben való lesz: noha már az Rézbe mettzőnek odaís adta. Kérem azért (az dolgot Batsányi Uramtól meg tudván) méltóztassék tudósítani az Ur, mellyik darabhoz való lesznek azon kóták.³

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 191. sz.]

¹ A harmadik versszak 2-dik és 4-dik sorában a «poharamba» szónak: *haram*, a 4 dik sor «hajamba» szavának *hajam* tagjai veressel vannak aláhúzva.

² A második versszak 6-dik és 8-dik sorában két szó: *gyanúba vett s tudakoztassa* kékkal vannak aláhúzva az eredetiben.

³ A vers utáni jegyzetek, meg a *Toldalék* is Rádaynak saját kezével vannak írva. A NB. jeggyel kezdődő szakasz a levél szélén.

362.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Lőcse 19. Febr. 1791.

Mikor éppen 165 f. 40 xrt fizetek ki nyomtatásért és rézre metszésért, 's azt reményilem, hogy ennek a' pénznek leg alább egy részét vissza fizeti egynehány hét alatt Erdély, veszem Leveledet, hogy pénzt akkor várjak, mikor a' Messziást bé-küldöm. Átkozom azt az órát, a' mellyben eszembe jutott, hogy irjak, nyomtattassak, költsek, magamat jövedelmemnek egy részétől meg-fosszam, ha a' köz dologért fel-vállalt igyekezeteknek ez a' jutalma!

Kazinczy.

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

363.

Gr. Id. Ráday Gedeon — Kazinczynak

Pest die 28-a. Febr. 1791.

Egész bizodalommal való Jó Uram!

Nem tudom hogy esett, hogy az ki a' Titulusokat, történethül éppen meg sokasodott leveleimre fel irta, azokat el hibázni találta: úgy hogy az Urnak írott levelemet a' Fiamnak accludálta, a' Fiamét ellenben hihető az Urnak fogta accludálni. Mindezeket magamis tsak ma vettem észre, minthogy ugyan ma vettem az Fiam levelit, az mellyben az Urnak szöllöt vissza küldi; énis magam részéről ugyan azon el tévesztett levelet az Urnak ezen levelemhez accludálom. Ezek-hez képest kérem az Urat, hogy azon Fiamnak szöllő levelemet az Uris ne sajnálja reaccludálni hozzá ragasztott acclusájával edgyütt. Azom-ban alhatatosan maradok

Az Urnak

Igaz köteles Szolgája

Id. gr. Ráday Gedeon mp.

A levél idegen kéz írása, csak a névalírás Rádayé.

Ugyan e levélnek a Kazinczytól készült kivonata itt következik:

HARMINCZNEGYEDIK LEVÉL.

Pest, 1791. Febr. 28.

Secretarius a' nekem írt levelet az ifjabb Gróf Ráday Gedeon Couvertjébe pecsételte.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 191. sz.]

364.

Földi János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Ma vettem panaszolkodó Leveledet és ma válaszolok reá. Fájlalom szivemből állapotodat; de ez a' sorsa egy nyomorult és vak hazában a' jó izlést és világosodást most plántáló Apostolnak. Kettő kívántatnék erre: Érték és jó izlésű ész fáradozása. Ritkán akad a' kettő egygyüve. Meg osztva kellene hordani ezt a' terhet; Nagyjainknak szolgálni kellene Értékkel, minékünk ésszel és fáradsággal. Így érnénk el azt a' Szent Tárgyat, melyre törekedünk; különben mi utolsók szomorú áldozatai leszünk a' Hazának. Kodrus életét áldozta fel Hazájáért; mi nekünk mai Magyar Iróknak minden tehetségünket kell fel áldoznunk Hazai Nyelvünkért. — Régen látom én ezt. — Én magam alig tettem életemet esztendei tsekély fizetésemmel. Ez hátráltatja velem sok szép szándékimat és igyekezetimet. Ez az oka, hogy Te rajtad is értékkel nem segíthetek, hanem ha felveszed tőlem, imhol jó tanáttal szolgálok. Sokhoz fogtál egyszerre kedves Barátom. Ne folytass annyit, mert soha meg nem győződ. A' külföldi Játszó szin mind jó volna; de látod sok gátló akadályait ezen jó Czélnak tsak a' mostan közelebb került Ujságokban is. Hagyd ezt is boldogabb időkre. — A' Románokban még Népünknek tsekély 's alacsony izlését kell néznünk. — Julia Levelei nem érdemlették a' nyomtató bért, és esküszöm, hogy eladott árrából soha ki nem jó a' reá tett költség. Ez egy általjában nem a' mi Népünkhöz való. Sőt minden Levelezésben írt munka mi nálunk keletlen 's kelletlen. Annyival inkább ez, melly tsak Szerelem folytatást tanít. A' kik közöttünk valamennyire még most az Olvasásnak kedvellői, azok vagy Papi emberek, vagy az érettebb gondolatú Oregék. Mindenik rend kárhoz-

tatja Julia Leveleit; és ezzel a' Magyar izlés éppen nints eltalálva. En magam egyyik rendből való sem vagyok: még is olly tsekélységnek látom, hogy először elolvasásom után soha többé kezembe sem fogom venni. A' név ösztönzött az elolvasásra: már vele meg elégedtem, sőt tőle meg tsömöröltem. Eggy szóval: nagy válogatást kell minékünk tennünk a' Románokban. Hanem, Barátom, a' magad könnyebbitésére hagyj fel bátran a' többekkel; egyedül tsak az Orpheust kérlek, ha lehet, az Orpheust ne hagyj félbe! Ne tökéletesítsd azt az igaz tapasztalást, hogy a' Magyar igyekezetnek, ha legjobb is az, idő előtt nyaka szegik. gyümöltse a' meg érésnek tökéletességére soha sem juthat.* Bátsmegyeinek tiz Leveleit küldötted hozzám. Reá bízam mindjárt akkor a' könyvkötőre, hogy hordozza vásárookra 's adogassa. Mind ez ideig is kettő sem költ el belőlök, mert talám eggyet adott el, másikat elvitték, de érte meg nem fizettek, a' több még meg vagynak. Imhol ez sem kél, mivelhogy Levél, melyet még a' mi Népünk által nem lát, noha ez kimondhatatlan érdemű, ha betsülni tudnák, és a' Julia Leveleit annyival haladja meg, mint a' Haza törvénye az Abécét. — Írtam a' minap az elküldött Orpheusoknak hijjánosságokról. Küld meg azon fogyatkozásokat és ird meg az árrokat is, én jó szívvvel meg fogom küldeni.

Vettem a' minap a' hozzám küldött Dayka Aortho- vagy Disorthographiáját. Sok dolgaim miatt még a' felelettel reá kész nem vagyok. várd rövid időn feleletemet, mert Te hozzád fogom küldeni.

Anakreonból való fordításimról azt írod, *hogy jók, de hosszabbak sokkal, mint az Anakreon dalaí.* Barátom, valamennyire tsak lehetett, annyira igyekeztem, hogy se el ne maradjon belőle, se hozzá ne tegyek, és eggy Dalját is tsak fél verssel is meg nem töldöttem, sem az ő egész verséből más versbe által tételt nem tettem, ha neki nem volt. Es így tsak olly hosszú, mint az Anakreoné, sem több, sem kevesebb. Inkább némelly szorultságimban ha néha kevesebb, de soha sem több és szorossabb fordítás, mint a' Német. Tehát nem tudom, hogy ítélsz? — Továbbá azt mondod: *az Anapaestusokkal is gyakrabban élsz, mint ő.* Anakreonnak egész Énekei is vagynak mind Anapaestus lábakon kezdődők: de én az ollyat sem úgy írtam;

* «Rakjuk le ebbe az Orpheusba kintseinket, melyeket ha mostani hálatalan Népünk nem esmér is: majd a' következő Nép örömmel szedegessen ki belőle. Azonban gondolkozzunk 's igyekezzünk ez egynek is folytatásának könnyebbitésén.» — Földi J. jegyzése.

hanem az elkerülhetetlenségben éltem néha szabadon Anapaestusokkal azon versnek szabad törvényei szerént; de talám nem olly gyakran, mint Te itéled? Azonban azokat is, ha tetszik, imhol megkevesítem. Az első Énekben tsak keltő van; de az megmarad; mert különben elvész az Auctor figurája, mellyel két verset egygyformán kezd. $\Theta\epsilon\lambda\omega$ $\Theta\epsilon\lambda\omega$ etc. mert a' Figurákat is igen szeretem megtartani 's követni, valahol lehet. A' 2-ikban: *Madaraknak a' repülést* — Tedd: *Madárnak a' repülést. Nem adott az asszonyoknak?* Tedd: *Adott az Asszonyoknak?* több nints. A' 15-ikben: *Sem urakra nints irigység.* Tedd: *Urakra sints irigység. Netalám jön egygy betegség,* tedd: *Talám jön egygy betegség.* több nints. Imhol a' minapiaknak jobbitások.

Bacchus nekem azért *Bakhus*, mert sajnálom szegény Magyarjainknak azon boldogtalanságokat, melly szerént hogy ők a' magok tulajdon könyveiket olvashassák, kénytelenek arra előbb minden Nemzeteknek olvasásaikat is megtanulni, melly a' Tanulóknak és Asszonyoknak minemű akadály, akárki látja. Ezt megmutattam Grammatikámban. — Különben mint hogy azon egy versem magamnak sem egészen tetszik: *Bakhusnak azzal áldozz:* azért, mert azzal a' Görögben nintsen: most légyen így: *Boristenének áldozz.* Más a' Német; mert neki önnön nyelvében is esmeretes a' *Qu*, a' Quintus Curtiusra, a' *C* is a' *K*-ra. Mi nálunk is megmaradhat a' Cicero, Scipio. (Lásd Gram)

Mikor ezen Leveledet vettem, már akkor készen voltam Anakreonnak im e' következő Enekeivel: Minthogy már készek: közlöm veled, itéld meg, rázd meg szoros ítélettel. En apellálok a' leghűségesebb fordításra. De ha tsak olly kevésbé nyerhetem velek kedvedet, mint a' három elküldött Enekekkel: vissza fogom küldeni Anakreonodat, és soha többé egyget sem fordítok. Úgy is a' mi Magyarjainknak nyilván tudom, hogy ez a' Munka sem fog tetszeni. En már ezekkel többet lefordítottam egy hatod résznél: és talám mind is elvégeztem volna. De hadd teljen a' Magyarság rossz fordítással! Bártsak az eddig kiadottakat rostáltad volna valaha így meg! Minthogy ide kevés férne: tsak túl kezdem:

IX. ÉNEK.

A' Galambhoz.

Szerelmes Galambom,
 Honnan, hová repülsz?
 Illy illatos kenő irt
 Levegő egen futosván,
 Honnan lehelsz, 's tsepegtetsz?
 Ki vagy, mi vagy, mi tzelod?

Anakreon követje
 Vagyok Batillusához,
 Ki bírja őt egészen
 'S uralkodik felette.

Eggy énekért adott el
 Citére néki engem,
 'S én már Anakreonnak
 Szolgállok illy dologban,
 És néki most, Te látod,
 Vagyok Levélvivője.

Ő majd azonnal, úgy mond,
 Szabadon bocsát el engem.
 De én, ha elbotsát is,
 Önként fogolyja leszek.
 Mit ér nekem repülnöm
 Völgyön, hegyen, mezőkön?
 Mit ér leszállni fákra,
 Vad fű magokkal élven?
 Most én kenyérrel élek,
 Ki tsipegetve önnön
 Anakreon kezéből,
 Italt is ad borából,
 Mellyből ivott előre.
 Tánczolgatok, ha ittam,
 'S uramra szárnyaimmal
 Lebegtetek szeletskét,

Osztán alunni menvén,
 Lantjára szállva nyugszom.
 Ez minden. Elmehetsz már.
 E' tsátsogás, Barátom,
 Eggy varjat is felülmúl.

XII. ÉNEK.

A' Fetskéhez.

Mit kell veled tsinálnom,
 Te fetskelotska fetske?
 A' kell, hogy elmetélje
 Ollóm te perge szárnyad?
 Vagy ott belől tenéked
 Mint Térüs tövéből
 A' nyelvedet kimessem?
 Miért hogy édes álom
 Között, korán szavaddal
 Tőlem Batillt elűzöd?

XVI. ÉNEK.

Magáról.

Tébét te el beszéled,
 Más Trója sok tsatáit;
 Én meg fogattatásim'.
 Engem nem a' Lovas veszti,
 Sem a' gyalog, se gályák.
 Eggy új Sereg van, a' melly
 Meggyőz szemével engem'.

XX. ÉNEK.

Eggy Leányhoz.

A' Tantalus leánya
 Lett Frigiába kővé.
 A' Pandion leánya
 Repüle fetske szárnyal.
 Én Tükörötske lennék,
 Hogy szüntelen reám nézz.

Én bár ruhád lehetnék,
 Hogy szüntelen viselnél.
 Válnék neked vizeddé,
 Hogy fürdenél te bennem.
 Lennék kenet, Leányom,
 Hogy én reád kenetném.
 Vagy melly kötő galandod,
 Vagy a' nyakad körül gyöngy,
 Vagy bár cipőd lehetnék,
 Csak hogy tapodna lábod.

Jegyzet. Ezen egy Éneknél többet még nem fordítottam olyat, melyet más fordításában is láthattam volna. Éppen ezen éneket fordította Rájnis is a' *Kalauz Megszerzésében* 36. Lev. Vesd össze azzal és ha Anakreonod nints: az ugyanott alatta lévő Göröggel. Itéld a' Rájniséből és itéld magából a' Görögből, és akkor szölj az én fordításim ellen; mind ilyen szoros pedig a' többi is.

XXXIV. ÉNEK.

Egy Leányhoz.

Ne fuss Leányka tőlem,
 Én ősz hajam tekintvén.
 Sem hogy neked jelen van
 Időd ki nyílt virága.
 Szerelmemet ne vesd meg,
 Koszorúkba a' fejezlő
 Liliom, tekintsd, hogy illik
 Rósákkal egybe kötve.

Jegyzet. Itt a' Német elhagyott egy verset; de meg van Magyarul.

XXXVII. ÉNEK.

A' Tavaszról.

Tekintsd, tavaszra kelve,
 A' Rósa mint fakad ki!
 Tekintsd. vizek dagályi
 Miként le tsendesednek!

Tekintsd, katsák hogy úsznak!
 Darvak miként repülnek!
 Kiderülve fénylik a' nap.
 Felleg, homály szaladgál.
 Dologra fort az ember.
 Az oly gyümöls meg indul
 Boristen áldomásán.
 Levelek között, 's galyak közt
 Levont gyümöls virágzik.

Jegyzet. Ez az egész Ének mind Anapaestuson kezdődik Görögül. Magyarul úgy is bajos lett volna.

XLVII. ÉNEK.

A' Vén emberről.

A' vént, ha víg, betsülöm,
 Az ifjat is, ha tánczol.
 A' vén pedig, ha tánczol,
 Őszül ugyan hajában;
 De szíve még tsak ifjú

LIII. ÉNEK.

A' Szeretőkről.

Billegjek * a' Lovaknak
 Vagyon farokra sűtve.
 Pártust magas süvegről
 Könnyen meg esmer ember.
 Én egy tekintetemmel
 Esmérem a Szerelmest,
 Mert holmi gyengesége
 Van szíve billegéül.

* *Jegyzet.* Ezen szók közzül: *Billeg, Bélleg, Bélyeg, Bilyog* etc. én előttem a' *Billeg* tetszik legigazabbnak eredetére nézve. Mert hihetőbb dolog, hogy a' Magyarok eleinte tsak holmi nyakba kötött billegő eszközökkel jegyezték marháikat és különböztették a' másokétól, mint ma is tselekesznek a' kis borjúkkal; Azután kezdettek reá sűtött vassal billegezni, mellyre is reá maradt ez a' név, és homá-

lyosodván értelme, úgy lett ennyiféle kimondása. Ha ki nyomtattatod, ezt a' jegyzést alá teheted. Köszönt Tégedet Juliskám. Élj szerencsésen. Ölellek.

Szathmár 1791. Kos Hava [márczius] 9-kén.

D. Földi mk.

Utóírás. Én úgy gondolkóztam volt Anakreonról, hogy az ő önnön maga saját Énekeit mind le forgatom, azután megjobbitom a' Magyarorszában a' Zechenter fordított Rithmusait, 's így ha módot találunk benne, ki adnánk egy könyvben négy Anakreont. Az én fordításomat szembe a' Göröggel, ennek vége lévén, a Zechenter Rithmusait szembe a' Némettel. Így lenne a' Magyarnak két Anakreonja, 's válogathatna a' Versekből, kinek melyik tetszenék. De ez el mulhatik. Mert ha Te néked sem tetszik, kinek tetszik másnak?

Ha az Orpheus még csak ugyan foly; minthogy akarsz belé Magyar Ország Historiáját is iktatni: egy kis munkával kinállak meg, ha tetszik. Én a' Magyar Historiát egy rövid Summában foglaltam a' Királyoktól fogva, minden Királyról egy négyes verset írván. Ezt ugyan Veszelszki már hirem nélkül ki nyomtatta Pesten; de a' nevezetét rútul elbérmálta szokása szerént. Azonban jobban szeretném, hogy érdemesebb helyen állana. Írj róla, és ha tetszik, ítéletedre bocsátom. A' munka csak egy Árkusnyi, valami 49 vers; de úgy gondolom, nem haszontalan.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

365.

Kovachich Márton György — Kazinczynak.

Ofen, den 10. März 1791.

Würdigster Freund!

Wenn ich Sie noch meinen Freund nennen darf. Ich bekomme seit einem halben Jahre kein Schreiben von Ihnen nicht einmal eine Antwort auf das meinige, welches ich Ihnen noch vor ohngefähr 6 Wochen zugeschrieben habe, welchem Zufall ich dieses [zu]zuschreiben habe, weis ich nicht, zuverlässig, aber vermuthlich Ihrer neuen Freundschaft, ich wünsche Ihnen Glück dazu! Sie wird aber nicht lange dauern, und ich bedaure Sie im Voraus, dass Sie mit der Zeit eben so in Verdrüsslichkeiten verwickelt wer-

den, als wir hier wenigstens unserer die meisten. — Ich wünschte das Werkchen wenigstens zu sehen, in welchem meine Meinung von der Existenz der Tempelherren in Ungarn so meisterlich widerlegt worden, dass dieses sogar in einer öffentlichen Zeitung bekannt zu werden verdient habe. Ich habe bey der Hand Verzeichnisse von vielen Tausenden Diplomen, aus denen ich wissen kann, wovon sie handeln, und in unserm Archiv sind deren viele hundert tausenden, so dass nicht so leicht ein Ort in Ungarn ist, wovon wir das Possessorium Successivum nicht erweisen könnten, ich habe sie zwar nicht alle durchgesehen, aber 22 Individuen, deren einige bis 30 Jahre da sind, wissen doch, ob ein so merkwürdiger Orden in Ungarn Manseria gehabt habe. Alle diese Quellen habe ich zu Rathe gezogen, und zwar von einigen Oertern an der Kroatischen Gränzen gefunden, dass sie der Tempel Orden besessen, nirgends aber, dass er Wohnhäuser gehabt, obwohl mir nicht erlaubt ist, aus den Archivs Urkunden ein Possessorium zu erweisen, so konnte ich doch, wie ich 's gethan, in der Note über das Chronicon den negativen Satz äussern, welcher ein Resultat aus dem Stillschweigen so vieler Hundert Tausenden Urkunden ist und ein grosser Beweis; hat also der neue Author, der nie das Glück haben wird so viele Urkunden zu sehen, das Gegentheil bewiesen? so haben Sie allerdings Recht, dass Sie eine so wichtige Schrift in Ihr Werk aufgenommen haben, nur er hat Unrecht, dass er sich an Ihren Ruhm angehängt, so prahlerisch in die Zeitung hat setzen lassen, hierüber schrieb mir neulich auch ein Gelehrter folgendes: *«Tertinam ego putavi Nagy Bányae esse, interim ille Cassovia Templarios in Hungaria ante oculos positos iam videt, quos Tu ex Arce Budensi nuspiam conspicari poteris; hoc ex Ephemeridibus didici, cupio legere Dissertationem ejus.»* Ich weis, was ihn getäuscht habe, weil er die vorgeblichen Diplomen, mit welchen er mich wiederlegt, aus meinen Verzeichnissen entnommen hat, aber man wird schon seinen groben Irrthum aufdecken, und ihm zeigen, mit welcher Behutsamkeit man in öffentlichen Zeitungen figuriren soll, ich habe mehr und wichtigere Werke herausgegeben, und doch verhindert, dass meiner in keiner Zeitung Erwähnung geschieht, welche Schliche ich vielleicht besser weis als er; selbst die Titel der Bücher habe [ich] nur hineinsetzen lassen, damit man von ihnen weis, und ich zur Erstattung der Kosten einigen Absatz gewinne, aber Sachen, wovon ich nur Notata in Manuscriptis habe, in öffentlichen Zeitungen selbst zu rühmen?

non cadit in virum constantem. Uebrigens schreibe [ich] Ihnen dieses nicht, als wenn ich darüber böse wäre, ich lache darüber herzlich, wenn ich sehe, dass sich einer damit gross thut, wenn er sich an mich reiben kann, und der arme Tropf glaubt, er wird sich durch Zeitungen so berühmt machen, dass man ihn auf die hohen Schulen einen ehrenvollen Beruf antragen werde, nur ist es nicht redlich, sich mit dem zu entzweyen, von dem man so viel Gutes erhalten, alle Höflichkeit erfahren, und gegen den man eine Larve der Freundschaft gezeigt, so lange er nöthig war, aber Artes suae illum salvum faciant! Vergeben Sie mir diese Episode, weil ich nicht gerne sah, dass man das gelehrte Publicum so zum besten haben will! — Sie schreiben mir nichts, was Sie ferner mit dem Orczy thun wollen, obgleich ich Ihnen angebothen habe. — Ich zweifle, ob Sie mein Schreiben erhalten haben, darum melde Ihnen noch, dass Ihre liebsten Brüder mir das überschickte Geld nicht einhändigen konnten, hieraus müssen Sie aber nicht schliessen, dass ich Sie darauf erinnere.

Von Ihrem Porträte in Kupferstich habe ohngeachtet aller Mühe zu Wien nichts erfahren können, wessen Stich ich doch selbst veranstalten wollte, bey dem Posch allein fand ich es in Gyps, konnte aber in der Eile keinen Abdruck erhalten, er versprach mir aber denselben. — Ich wüsste von Ihnen nichts, wenn Sie den letzten Brief an Vályi nicht in mein Haus adressirt hätten, den ich gestern nach Wien dem Vályi geschickt habe, weil er hin längst gereist ist, diesen kann ich nicht mehr unter meine Freunde, oder Klienten zählen, aber¹ So muss ich erst in meinen älteren Jahren die Menschen kennen lernen, die ich aus Gutmüthigkeit nie beurtheilen wollte. — Wenn Sie mir einmal schreiben, bitte [ich] Sie beyläufig mir zu berichten, welche Werke, und wie viel Exemplare ich zu Kaschau noch unverkauft habe, besonders aber auch von Merkur, der für die Schulen über die erforderliche Anzahl an manchen Heften geschickt worden. Ich weis nicht, wie lange ich lebe, und wollte wenigstens ordentlich alles hinterlassen. Freund! ich werde es bleiben, so lange ich lebe, auf meine Liebe und Achtung können Sie ewig rechnen, mag Ihnen auch nicht viel daran gelegen seyn. — Ich arbeite an drey wichtigen Werken, sollten Sie es zu wissen verlangen, so werde

¹ Az eredetiben is így. gondolatjelekkel.

ich Sie benachrichtigen: vielleicht können Sie manche Ihrer Familienalterthümer dazu beytragen. Leben Sie wohl, und gönnen Sie wenigstens jenseits des Grabes, wenn da noch etwas ist, besseren Lohn den Bemühungen

Ihres Freundes

Kovachich.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

366.

Kazinczy — Gr. Id. Ráday Gedeonnak.

Méltóságos Gróf,

nagytisztelettű Nagyságos Uram!

Midőn a' minap Kassára érkeztem-vissza Szepes Vármegyébe tett hivatalszerint való utamból, szerentsém vala venni a' Mélt. Grófnak azon Levelét, a' melyben el-tévedtt Levelét, hogy ha az talám kezemhez jutott volna, vissza kívánta vala, egyszersmind pedig kevéssel az előtt küldött Verseinek jobbitásokat meg-küldeni méltóztatott. Az előbbi tikkelyre van szerentsém jelenteni, hogy hozzám az el-tévedtt Levél soha sem került, és hogy a' Mélt. Grófnak soha sem vettem olly Levelét, a' melynek értelme világosan ne mutatta volna, hogy az egyenesen hozzám utasított; e' szerint azt vissza küldenem nem lehet. — A' második tikkelyre jelentem alázatosan, hogy ez a' meg-jobbitatott vers:

Egy menyeyi Lélek illy bosszús lehet-e?

már mikor a' levelet vettem, a' régi mód szerint le vólt nyomtatva, és így azt a' Mlsgos Grófnak újabbi kívánsága szerint nem lehetett rakatnom; de az egyéb változtatásokra még időm vólt, és azokat meg is változtattam.

Landerernek Factora megigérte, hogy 15 exemplárt Strohmayr által, vagy ha előbb lenne magának alkalmatossága, maga szekerein a' Pesti Landerer boltjába le-tétettet a' Mlsgos Gróf számára. — Azt is megigérte, hogy már most meg szakadás nélkül rakatja az Orpheus darabjait, hogy a' hátra levő Heftek meg-jelenhessenek.

A' régi Magyar Irók eránt való ígéretét a' Mlságos Grófnak örvendezve fogadtam-el. Régen ezt óhajtottam. Kérem alázatosan: méltóztatassék annak ki-dolgozását ne halasztani; senkitől sem várhat

ez eránt tökéletesebb tanítást a' Haza, mint attól a' Fijától, a' ki azon felül hogy minden nemeiben a' Tudományoknak, nevezetesen a' Poezisnek leg-járatosabb, a' Magyar Iróknak alig esmert munkáit bírja is.

Ide zárom leg-utóbbi dalomat, 's magamat gráziáiába ajánlván, maradok egész tisztelettel

Regmetz, 13. Mart. 1791.

a' Mlságos Grófnak

alázatos szolgálja

Kazinczy.

*Minnyihez,
a' Tavasz első zsengéjével.*

Minnyim, leg-első rózsájától
Érted fosztám-meg a' tavaszt;
Vedd szíved hiv imádójától,
Vedd, kérék, forró tsókkal azt!

Vedd Minnyi, vedd, 's lássd mint hullattam
Harmat gyanánt rá könnyemet,
Hogy sorsom által el-tiltattam
Elődbe tenni szívemet.

'S panaszlani, hogy bánatimnak
Most tsak az ád vigasztalást,
Hogy meg jelenvén álmainnak
Esküdsz, hogy így nem kedvelsz mást.

Nézd mint serkentget új örömré
Mindent a' nyájas kikelet,
Nem engem, Minnyi! én örökre
Szívemben hordom a' telet!

'S belőlle búmnak mérges ivét
Mind eddig ki sem vonhatom,
Míg szívedet 's a' Czenczi szívét
A' magaménak mondhatom.

[Toldytól készült másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod
Lev. 4r. 211. sz.]

367.

Kazinczy — Kovachich Márton Györgynek.

Freund!

Wir sind in der Nachbarschaft zu einem Freunde zum Essen eingeladen, wo wir drey bis 4 Tage bleiben werden, die Pferde sind gespannt, und meine Mutter dringt darauf, dass ich mich in den Wagen hinaufwerfe, u. nur itzt, nur itzt kommt der Bothe von Kaschau, der mir Ihren Brief bringt. — Ich fahre davor zurück, denn ich sehe, mich habe Kovachich verkannt. — Ich tröste mich mit dem Gefühl, seine Freundschaft zu verlieren nie verdient zu haben. U. dieses Gefühl sagt mir, dass K . . . mir wieder das wird, was er war. -- Doch itzt habe ich nicht Zeit Ihnen alles das zu schreiben, was ich wünschte: also nur so viel:

1. Als ich Ihren Brief wegen den nicht erhaltenen Geld erhielt, schickt ich einen Brief mit 25 fl. nach Kaschau, dass man solches in banco Noten Ihnen übermache. — Sie erhielten es nicht, nun muss ich untersuchen, wo das Geld hinkam.

2. De Templariorum in Hungaria mansione etc. Diese Dissertation sah ich nie. Tertina versprach sie mir zu geben. Sie ist noch nicht hineingedruckt in meinen Orpheus, wird aber, nachdem die Ephemerides Budenses mit dem Lerm bereits voll sind, Ich will Ihnen zuvor Nachricht davon ertheilen, u. wir können Scholia hin setzen. Ich schwöre Ihnen mein Freund, als ehrlicher Mann, mich schmerzten die vielen unerwarteten, ungewünschten Lobeserhebungen in der Recension meiner zu sehr geringen Producten. Diese beschämen mich, wenn auch die Absicht des Belobers Beschämung nicht war.

Freund, ich muss aufhören, denn die Gäste warten auf uns. Ich versichere Sie aber von Kazinczys heiliger Freundschaft u. Hochachtung.

Regmetz, 19. Mart. 1791.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. I. 43.]

368.

Kazinczy — Döme Károlynak.

Édes-édes Dömém!

Min kezdjem fetsegésemet: mert az egymást sok ideig nem látott két Barát fetseg, ha a' suthoz vonhatja magát. Azt jelentem leg-először is, hogy Orpheusnak második Kötetjében a' negyedik darabot, az az a' nyoltzadik hónapra valót nyomtatja a' Landerer nyomtatója, 's hetedikbe belé ment a' te gyönyörű Alagvád is Tibulusból. Ez neked nevet fog tsinálni meg-látod; szintén úgy mint Pyrrhád, melyet majd talám a' 9-ik darabba tészek a' Prof. Virág fordítása mellé. De előbb a' te dalodat is közlöm véle, mint az övét veled; hogy ha valamit rajta egyyitek vagy másitok igazítani akarna, ideje legyen az illetén igazításra.

A 7-dik Heft darabjai ezek:

1. Zichynek köszöntése a' Rendekekhez 10. Jan. 1790.
2. *Virág* a' győzedelmes magyar Vitézekhez. Lásd a' Hadi Tört.
3. *Versegi*: a' Magyar nyelv Boldogítóihoz. Alagya.
4. *Aranka* az Igasság képére. Haschka után.
5. *Ortzy Lórintz* Butsuzása Abaujból.
6. Virgil kezdete 4 sorú stroph. Ráday.
7. és 8. O navis referent. *Kazinczy* 1789. *Virág* 1790.
9. A' kert, *Fejér*.
10. Tibullus Alagya, *Mede*.
11. Way Józsefné.
12. A' Prometh. tüze. *Horváth*.
13. Egy kevély széphez. *Földi*.
14. Calliroe. *Ányos Pál*.
15. Válasz Gessnertől Kazinczyhoz.
16. A' Reménység. *Szabó László*.
17. Vitéz kis darabjai Olasz poetákból.
18. A' páratlan Gerlitze, a' *Cancellistámé*.
19. Fumo quid Laurus. *Horváth*.
20. Mese. *Ráday*.
21. Gvadányi Mapes, Kortsma dala.
22. Apológiája Mapesnek.
23. Telemachus 3 próbája.
24. Mese Gellértből, *Látzai*.

A' 8-dik darab is sajtó alatt van. 1. és 3-dik darabja Rajnisnak töredékjei Voltairnek Henriásából és a' Virg. Aeneiséből. 2-dik Földi által Anacr. egy dala, 4-dik a' Prussz király elnékedései a' törvényszabásról. Mi következik ezután, nem tudom, mert a' rendválasztást egészen a' betűszedőre bízom; nem lévén sem elsőség, sem meg-vetés abban, hogy egyik darab a' másikkal előbb tétettetik.

A' ti Pyrrháitok felől azt tartom, hogy mindenikének meg van a' maga érdeme. A' tiéd nekem igazán jobban tetszik. Virágé szép, de igen sietve tett munka, legalább kár, hogy annyit kihagyott belőle. Osztan eszembe jut a' tiedből az *édeskén mosolyog read!* 's ennek tulajdonítom az elsőséget, akarmit kiáltson amaz. Minap Idylliumimat vettem ismét tisztogató kezek alá: 's vettem hasznát az *édeskén mosolyogodnak*. Ez olyannak tetszik előttem, mint Homerusban egy helyt a' *δακρυειν γελασσα!*

A' Vides, ut alta stet nive Candidumot e' télen én is kezdtem fordítani: de abban hagytam hamar. Nézzd a' Szalántzi bértzeket a' kemény Tél mint temette-bé nagy havával! és mint görbed a' vén tölgyfa sullyos Terhe alatt; 's patakink el-álltak! — Én erántam igen gazúl viselik magukat a' Phoebus Apolló társai, — ha néha bé bé tekintenek is szobámba, szaladnak előlem, 's nem engedik meg tsókolni magokat. Ritkán esik meg, hogy malo me Galacaea petit, lasciva puella, Et fugit ad salices et se Cupit ante videri.

Hamletet nem sokára kapsz holmi egyéb nyomtatásokkal. Sajnálom, hogy azt tavaly ölta nem vetted. Ha, midőn Juliát útnak indítottam, eszembe jutott volna, hogy a' néked készítetteket a' már kezedhez érkezett frantzia könyvetskével egygyütt (reménylem, hogy az el-fér a' Breviarium mellett zsebedben, nem foglal el az nagy helyet) vissza vettem vólt Budán, Juliával egygyütt Hamleteket is kaphattál volna. — Telekinek, Pásztorinak. Bárótzinak, Bartsainak, Görögnek küld fel az el-ajándékozni rendelt exemplárokat, a' mi ezen felül a' 10-ből meg marad, tartsd meg magadnak; a' 20 eladni valót pedig tétessd által Görög Úrhoz, azon izenetemmel: 1. hogy azt végye kérem, ujság pénz gyanánt; 2. hogy Rádanyak Cuprumát már általadattam az itt való Landerer embereinek, 's reménylem, hogy így nem sokára veheti.

Ne hidd édes Dömém, hogy szívemből jött volna meg-pirításod. Oly szemrehányás volt az tsak, mint a' szerelmesek pirítása, melyet *édeskén mosolygás követ*. In amore hac omnia insunt vitia: suspi-

ciones inimicitiae, bellum, pax rursum! — Nem; annyira óhajtom, hogy téled szerettessek, hogy ellenkezőt még akkor sem gyaníthatnék, mikor okom lehetne rá!

Hogy Novák meghólt, azt eddig tudod. Természeti Törvényeinek folytatását, mert azt szegény alig kezdette el, Szirmay Kallós Dániel (Daniel Kallós de Szirma) a' ki a' Megholtak nagy barátja volt, fogja magára vállalni. Ez az, a' kit láthatsz Orph. T. 1. No. 3. Szívesen óhajtom, hogy a' dolog elő-menjen.

Én a' munkában piszkálva válogatok. Ha az egyikben kifáradtam, a' másikat veszem elő. Leg-közelébb Gessneremet tekintgettem. Most majd *Antimachiavellimet* veszem elő. De bezzeg hol és miként nyomtatódnak ezek? mert én ezidén keveset adhatok nyomtatónak, úgy mint a' ki ezidén nagy Építő Mester leszek.

Kérlek édes Dömém, tudósíts Heliconi Virágaim felől, és az első árcust még nedvesen küld meg, hogy az eránt ítéletemet adhassam. Juliáért a' 40 huszast, a' mint mondam, Görög és ne Landerer vegye.

Az Ég botsássa mindennemű áldásait read. Ez egyike a' te hív Barátod leg-indulatosabb óhajtásainak.

Kassán, April 1-jén 1791.¹

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

369.

Kazinczy — Gr. Id. Ráday Gedeonnak.

Nagy Méltóságú Gróf,

érdemem felett való Jó Uram!

Minden Posta napon vártam az ifjú Gróftól a' tudósítást a' Magyar Theatrum tavalyi meg-nyitása felől; és azt annál bizodalmasabban mertem reményleni, mivel nem a' magam nevében, hanem az Orpheus, és így a' Haza nevében kértem. Imé a' Nyomtató nyolcz nap alatt hozzá fog az October havára esendő Heft nyomtatásához Esedezem azért a' Mlsgos Gróf előtt, ha az ifjú Gróf kérésemet tellyesíteni továbbá is késedelmeskedik, méltóztassék nekem egy *Nyomtatott Comediai tzédulát* meg-küldeni, és ha a' Játszó Személyek

¹ A levél első lapjára ezt jegyzé Döme: »Vettem 12-a Apr. 1791.«

közzül senki sem volna Pesten, a' ki nékem különös tudósításokat küldhessen, Gants Uramnak parantsolni éránta, hogy azt, a' mit az *Igazházi* játszása felől az Orpheusban való elő hozásra érdemesnek ítélt, nékem írja meg. A' Styluson ne akadjon-fel soha az Iró; én azt rendbe szedem; tsak Informatio az, a' mit venni óhajtok: mert sem alkalmasabb helyt nem látok az Octoberi játszás felől szólani az October havára esendő Heftnél: sem semmit szükségesebbet, mint a' következő időnek fel-jegyezni, hogy a' fel-öbredit Patriotismus és Nyelv-szeretés epochájában ezen szükséges tárgy el-érhetése felől gondoskodtunk, ha bár szerentsétlen elő-menetellel is

A' második kötet utolsó negyede, az az a' nyöltzadik hónapra eső Heft most van sajtó alatt. A' 7-dik darabba belé ment a' Mápes Verse és Apologiája, a' Rudolphi Carolina Violája, a' Telemachusból való Próbák és a' Virgilius kezdete. Úgy a' Látzai Tántzos medvéje is. — A' Méltóságos Gróf egyéb versei kezében vagynak a' Betű-rakónak. Reája bíztam egészen a' darabok választását a' rendre nézve; mert abban semmi elsőség nincs, ha valakinek versei elől tétetnek is; valamint azt nem lehet meg-vetésre magyarázni, hogy némellyike hátul esik. Reménylem, hogy a' 8-dik darabból a' Mlsgos Grófnak egy verse sem marad el; és ezen okból bátorkodom esedezni a' meg ígért Magyar Irók Lajstromáért.

Gróf Telekinek minapi deák Oratióját bé-tétetem az egydik Heftbe, mert a' deákság olly igen szép, a' millyet még a' Diaetalis Consessusok falai soha sem hallottak. Ditsőségére vagyon az egész Nemzetnek.

Esedezem a' Mélt. Gróf előtt a' Magyar Irók Lajstromáért és újabb Versekért is, de még inkább a' Theatralis tudósítások sürgetéséért, minthogy ezt az Octoberi Heftnél továbbra halasztani nem szeretném, 's kegyességeibe ajánlva maradok

Kassán Apr. 2-dikán 1791.

Mlsgos Gróf Nagysádnak

alázatos szolgálja

Kazinczy mpr.

[Eredije a budapesti ref. főiskola Ráday-könyvtárában.]

370.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Arankának Kazinczy.

El-múlt egy hónapja, hogy utolsó Leveletem* hozzád bocsátottam, 's annak is igen különösnek kellett lenni, a' mint rövid válaszból veszem észre. Én egyébről nem emlékezem, hanem hogy Lőtsén voltam, alig szunnyadtam el a' Vigasság Istene innepe után, midőn az Inasom fel-vert az álmomból, azzal a' kérdéssel, ha parantsolom é hogy fogjanak. Fogattam, 's még bé fogtak, néked is írtam, 's másnak is. Tsendesebb vért kívánsz! Arra szükségem nints, olly tsendes az, a' millyennél az Etéziák kedves lebegései sem lehetnek tsendesebbek.

A' te Planumodat (meg-botsáss, hogy Deák névvel neveztem, a Német is *Plannak* hívja azt, pedig nevezhetné Grundrissnak, mint én nevezhetném Elő-rajzolatnak, ha haszontalankodni nem szégyenlenék) örömmel olvastam, de valamelly jó lelkű Vendégem el-lopta, 's már most alig emlékezem reá, mi van benne. Valóban sok helyes, igaz, hasznos és tanult jegyzések vannak benne. Igen, igen jól tselekedted, hogy két engemet illető gántsaidat a' barátság érzése miatt ki nem hagytad. Az egyik *az én kezem, a' te kezed*, a' másik a' *vala*-t illette. Rájok esmertem, de megengedj, a' te példádat az első hibázásra magaménak tsak-ugyan nem esmerem. Ugy én soha sem szólottam, ámbár meg-esmerem, hogy igen sokat hibáztam. Éppen most írok Székes Fejérvárra Prof. Virág Benedeknek, 's neki el-beszéllem, hogy a' *vala* nélkül szűkölködő történet *Bátsmegyeim Levelei*; az a' *te*-vel való vissza élés pedig az én hibáim fel-fedezése. Ki az, a' ki magának infallibilitást vindicál, ha azt mondjuk is bár mindnyájan, a' mit az egyszeri követ a' Királynak, hogy az ő nyakára egy fő sem illik jobban, mint az övé, úgy mi sem látunk egy szemmel is jobban, mint a magunkéval.

Én most Orpheusnál egyebet nem nyomtattatok, mert nem nyomtathatok. Nyakamon az építés, arra pedig pénz kell. Diogenesem kész úgy, hogy mindjárt lehet nyomtatni; Tragoediaim is vagy négy, az az Hamlet, Macbeth, Sztella, Missz Szára. Emilia Galottinak még

* L. 1791. febr. 19-én kelt s 362. szám alatt közlött levelét.

híjja van. A' Messziásomra már 13 Praenumeráns van. Sacrediable! 13! Cela fait honneur a Notre gout! Ki kellene trombitáltatni más nemzeteknél, vagy leg-alább a' Ninive Irójánál; úgy ugyan el-hiszik, hogy egy Párisi kortsolyásnak több tudománya 's Aesthesise van, mint Magyar Országon a' földes Uraknak. És még is tsendes vért kívánsz. Ha, ha, ha! Az van! hogy is ne volna tsendes, mikor a' Messziásra 13 Praenumeráns van.

Scipiot és Valeriát még nem láttam. Azon nem fogok fel-akadni, ha rossz lessz is. Valamelly szegény jó indulatú ember fogott belé, pedig Yoriktól meg-tanúltam, hogy a' *jó szándékkal* meg-kell elé-gedni, mert az Ur Isten is meg-elégszik vele. De midőn egy Philo-sophiae Doctor és Societatis Eruditae Frankofurtensis Membrum egy olly józan okosságot és Logicát káromló, olly Charlataneriával tellyes könyvet ad ki a' leg-imposantabb airral, mint Doctor DECSY SÁMUEL UR a' Pannoniai PHOENIXet, melyet, áldassék érte, FENIKSZnek írt, — midőn a Nemzetet olly bolondnak, olly járatlannak véli, hogy előtte impune bolondoskodhatik a' maga zöld süvegében, már a' szen-vedhetetlen dolog.

Igazságod van benne, hogy némelly új Irók írásait a' sok Ma-gyar szókkal telt Német és Frantz szólások miatt olvasni nem lehet; de nekem is van igazságom abban, hogy ha mindég a' régi mellett maradunk, úgy olly gyönyörű praefatioink lesznek mindég (nem min-denkor), mint a' millyet Pétzeli írogat Pálffynak, Hadiknak és Kaunitz-nak, kit FELSÉGES HERTZEGNEK nevez, a' kegyelmes Hertzeg helyett, úgy minden írásaink Cathedrai Stylussal lesznek írva, és bizonyosságai lesznek az ekkoráig is le nem vetkezett ostobaságnak. Teli lessz bezzeg minden sorunk a' sok valóval, neked többé nem lessz okod panaszkodni az el-hagyott vala ellen, 's katzagni fogják azt a Sonderlinget, a' ki Catullusnak példája szerint, a' ki doctusnak neveztetett a' görög phrasisekben Rómaiakká változtatása miatt, a' Német, Frantz és Olasz energiával tellyes szólást, ha szintén nem minden erőltetés nélkül is, Magyarrá tette. Be ostoba ember volt az, a' ki leg-először szólott így: Aethiops albus dentes, e' helyett albi dentis Aethiops!

Miattam írhat minden a' hogy akar, de midőn én egészen tolerans vagyok, én is meg kívánom, hogy erántam is minden tole-rans légyen: egyéb eránt nem tsak meg hagyom mindennek azt a' szabadságát hogy hibáimat hibáknak nevezze, hanem hogy annál bátrabban nevezhesse, azoknak arra példát is adok, mert én az övét

annak kiáltom Recenzióimban, mellyek Orpheusomat majd el fogják tölteni

Élj boldogúl, édes Barátom, és esmerj továbbá is érdemesnek betses barátságodra. A' mindégre még sem felelsz. Vagy azt írd, hogy nékem van igazságom és te hibáztál hirtelen ítéleteddel — betsületes ember azt meg vallani soha sem szégyenli — vagy győzz meg a' felől, hogy a' mindég valóban nem jó. Tudósíts, vetted é Júliádat, és nem esett é valami benne akaratod ellen. Regmetz, 8-a Apr. 1791.

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

371.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Édes Barátom!

Négy órával azután, hogy leveletem útnak indítám Kassa felé, egy parantsolatját veszem a' Helytartó Tanátsnak d. d. 1-ae Apr. a' melly engemet azért, hogy a' Római Pápa helyett Kalvin János prófétát tartom a' Jesus Christus leg-hivebb, leg-kedvesebb Ige-Magyarázójának, benigne el-mozdít a' hivatalomtól. Régen el-láttam, hogy e' lessz belőle, és így az újság olly kevés sensatiót tsinált bennem, hogy Apathiámat minden tsudálhatná. Imé félre tevém a' Parantsolatot, 's két gyönyörű Asszonynak válaszolok, Daykának és néked.

Igen örvendek, hogy Júliád alakja tetszett. Bizony még úgy könyv nem jelent-meg M. Országon. Hibák is nem sok számmal vannak benne. Imé írok Aszalaynak, hogy a' mely tsemő még van holl. papirosú, azt útasítsa a' Sz. György napi Debr. sokadalomba, hogy vehessd.

Élj édes Barátom! boldogúl, és szeressd mint eddig Kazinczydat.
9. Apr. 1791.

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

372.

Kazinczy — Döme Károlynak.

Regmetz 10. Apr. 1791.

Édes Dömém!

In amore haec omnia insunt vitia, Suspiciones, odium, bellum, pax rursum. Nemde igazsága van Terentiusnak? — — Nem, édes Dömém, nem kételkedtem én állandó barátságod felől: gyamtottam hogy hosszas hallgatásodnak valamely nagy oka lehet; 's tsak az vett reá hogy oly különös leveletskét küldjek reád a' millyet vetél, hogy Te rajta egyy kevéssé meg ütközz, és annál hamarább felelj. Engedj-meg nékem, ha fájást okoztam.

Örülök papi szenteltetéseden. A' Római Ecclesia egyy tiszteletre méltó Pásztort nyert benned, a' mellynek én jöllehet Tagja nem vagyok, ezen történeten mégis annál szívesebben örvendek, mellynél inkább fájlalom az el-vetemedett papság miatt meg-romlott erköltsöket és el-áradott Libertinismust.

Szánakozást érdemlő Bolond, vagy utálásra méltó Gonosz, a' ki a' Keresztyén Vallásból nevettséget űz, ha a' Keresztyén Vallás alatt tudnillik nem azt a' theologiai zavart értjük, a' mellybe most süllyedt, hanem azt az erköltsök tisztaságát tanító valamit, a' melly volt Alkotója elméjében és szándékában. Ha így vesszük azt, nem fog ellene semmit mondhatni a' Deista, sőt még tisztelni fogja szívesen. Ezek, édes Dömém az én valóságos, és nem tettettett érzéseim; ez az a' Thema, a' mellyből hosszas magyarázatot lehetne szőni az én gondolkozásom felől. Bahrdthoz közel látszik járnai, de Bahrdttal egygyütt nints, hanem tulajdon elmékedesemből származott.

Reád bizott dolgaimnak barátságos tellyesítését köszönöm. Kérlek továbbá is, ha Weber Úr munkába veszi Heliconi Virágaimat, az első laplagot küld meg azonnal, hogy fölöle ítéletemet adhassam. Bétsbe nem három, hanem 4 nyomtatványt kellett volna küldened, Görögnek, Bärötzinak, Pászthorinak, és Telekinek, ha módod lessz benne küldj még egygyet Bartsainak is: a' többieket pedig, hogy bajod ne legyen velek, add Landerernek azon kéréssel, hogy el-adás végett vegye által, árrokat meg-tartván, ugy is van némünemű számvetésünk egymással.

Én pedig mind a' meg-igért Júliákat, mind pedig Hamleteket

első alkalmatossággal küldök számodra. Bár csak a' szekerezés folya köztünk serényebben. E' miatt sokszor elhalad, a' mit küldeni óhajtunk.

Secundusnak Alagáján nem fogsz te haszontalan dolgozni. Ha indulatos Tisztelőd javallását nem magyarázod meg-nem érdemlett dítséretre, 's nyajaskodó tsapodárságra, el-fogod hinni, hogy Alagját még Magyar szebben sohasem írt, mint Te és DAYKA. Ez magát most Pétzeli formájú verseknek írására adta, és szerentsésen írja azokat is; én pedig tüzeltem tüzét, Heloisnek Abelárdhoz írt verseit küldvén meg a' Fordításra. Te legszerentsésebben fogsz Ódákban és Alagyakban dolgozni. Ezt mutatja Pyrrhád, melyből az *édeskén mosolyogni*-t magamévá tevém. e' napokba vévén újabb vizsgálat alá Gessnerem Idylliumait: ezt *Gyűjtsön más-od!* Oh édes Dömém! be sokszor láthatatl volna engemet e' télen kis kandallóm mellett canapémon elnyúlva, 's ezt a' négy sorodat a' leg-hevesebb áhítatossággal elimádkozni:

Ah! mikor a' szél zúg oda kinn, melly édes heverni

Egy hiv Lyánykának szüz ölelési között.

Melley édes, mikoron megerednek az égi tsatornák,

Költeni gond nélkül, 's alva az álmós időt.

Tsak azt sajnálom itt, hogy az alva | az közt nints egy más-sal hangzó. Kérlek édes Dömém, tedd azzá magadnak Tibullust, a' mi nékem Rousseau; az az ne hagyj el soha Breviariumod mellől. A' kis Secundus alsó ruhád zsebetskéjében is el-fér. Ott fel nem lelik a' papi Inquisitio Hajdúi.

Dayka most egy istentelen heterographiat tsinált. Soknak ítélvén az e betűt a magyarban, valahol más vocalist tehet. el-tseréli azt. Ki fogja követni? Kevesebb mint a' vel duo vel nemo.

Virág Ur ezt a' Pyrrhát küldé nekem. O navis referent-je az enyémmel szemközt áll az Orpheus 7dik darabjában. Így fog Pyrrhája a' tieddel. Meg-küldém neki a' Tiédet, mint neked az övét, mindkettőtöknek imé jelentvén, hogy Ódáitokat egymástoknak meg-küldöttem. Meg-lehet, hogy egyiteknek is, másitoknak is kedve lessz munkáitokban valamit meg-változtatni. Küldjétek meg azt, vagy írjátok meg, hogy semmit sem változtattatok, hogy a' fordítás akaratotok szerint mehessen bé. Élj boldogúl, és szeressd örökös Barátod.¹

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

¹ A levél kelte mellé ezt jegyzé meg Döme: «Vettem 28dik Aprilis 1791.»

373.

Kazinczy — Döme Károlynak.

Édes Dömém!

Kérésed nekem parantsolat, ámbár sokba kerül tellyesítése. Tsudálkozom hogy vonhatod magad annyira félre a' Téged tisztelő Nép szemei elől? Ha olly egész megállapodással tett meg-határozást nem látnék végzésedben, kérnélek hogy azt ne tselekedd. Így nem merem reményleni, hogy most ellágyithassalak: de könyörgök ahhoz, a' ki a' szíveket úgy intézi mint a' patakoknak folyásait, hogy minél előbb szabadíts fel a' most reám vetett tilalom alól.

Köszönöm a' Heliconi Virágok le-küldését. Sokat változtattam-meg benne. Nem szükség magyaráznom, hogy miért. Tsak arra vigyázz már most, hogy jegyzéseimtől el ne álljon a' Rakó. Az Alcaicusok sorainak bé vagy kihelyeztetésében szemesnek kell lenned; vagy tanítsd-meg jó előre a' Rakót. Pag. 8-a pedig keresd fel a' Diaetalis Actákból (Catalogus Catholicorum, qui Repraes. Archi. Eppi. Coloc. 30-a Novembr. subscriperunt, et non subscriperunt) kinek hívják keresztnevéről Bezeredyt és mellyik Vármegye követje, 's ird ezt osztán pag. 8-a tett jegyzésem után.

Édes Barátom, nem terhelnélek azzal, de a' posta mindjárt indul, nekem pedig az illetén irásaim Regmetzen vannak. Mentsd-ki barátságodba vetett bizodalomból származott alkalmatlanságomat, 's tiszteld Weber Urat nevemmel, hozzá vetvén azt, hogy ő egyedül az, nyomtatóink közül, a' kit méltán tisztelünk.

ÉN úgy mint a' ki Calvinus Jánost hiszi a' Jesus Christus leg hivebb követőjének, nem a' Római Pápát, az az, a' ki kálvinista Anyától származtam és már most ebből másra térni sem nem akarok, sem illendőnek nem tartok, hivatalomtól tegnap vettem bútsút, egy 1-a April 1791 No. 5343. költ parantsolat ereje mellett. Kassai Apátza Tanítóim tsaknem sirtak, ha bár Kalv. vagyok is. Férjfi Tanítóim férjfuai komolysággal váltak-el. Elj boldogul és szeressd

19. April 1791.¹

Kazinczydat.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

¹ A levél megszólítása mellé ezt jegyezte Döme: «Vettem 26-ik Aprilis 1791.»

374.

Földi János — Kazinczynak.

Édes Barátom!

A' minémű hosszú volt a' Te minapi Leveled, szinte olyan sokra telik vagy még többre, a' mit most 'Tenéked írhatok. Azonban vedd Te is olly jó szívvvel Barádotdól, a' millyennel vettem én Te tőled. Nem hogy felre érteném az e'féle köszörülést, hanem inkább gyönyörködöm benne, de a' mint Te is utánna veted, «az osztán rajtam áll, megítélni, mi van jól találva. mi nints». Hanc veniam petimusque damusque vicissim. Ezek után én is Czikkelyenként így szedem fel minapi Leveledet, de rövidítem a' mint lehet.

Julia Leveleiről tett ítéletem nem hirtelen ítélet, azon értelmemben megállok, Te ditséred arról, hogy el ragadja az Olvasót a' Caesar udvaráig, stb. Az Argirus Historiája is el ragadja az embert az ő Atyjának udvaráig, a' fekete Városig 'stb. és rossz író még az a' világon, ki azon helyre nem ragadja az olvasót, a' melly helyen esett dolgokat ír. De Julia sok ollyan érzéseket is indít én bennem, a' mellyeket helybe nem hagyhatok, nem szerethetek, nem ditsérhetek, 's mások még úgy sem, mint én, mellyeket könnyű volna előszámálnom. De ez maradjon. Érjen a' mit érhet.

Hogy minden Levelezésben írt munka nálunk keletlen és keletlen, bizonyítja a' tapasztalás, és bár ne bizonyítná. Sokszor hallottam már én az illyeneket: Ej! tudok én Levelet írni, ha azt nem olvasom is! Nem én előttem keletlen pedig, hanem azok előtt, a' kik így ítélnék.

Nem azt íram Barátom, hogy Románokat ne írjunk, nem, tellyességgel; hanem csak hogy *meg válogassuk* még mi a' Románokat. Kevés elég okosnak, azaz: Sapiienti pauca.

Anacreonról felette szép képzelésed, és fordításáról ditséretes kívánságod van! Ollyan Anacreon az igaz, és úgy vólna jól, helyesen fordítva; de ki az, a' ki azon tökéletességet fordításban el érhesse et laudabimus illum? Születni kell úgy egy Magyar Anacreonnak, és nem fordítójának lenni. Azonban hogy azt az *Igent* 's helybe hagyást meg nyerhesse, minden olvasóinak az Anakreon idejében 's nemzetében kellene élni. Meg egygez e a' Német illy szorossan az Anacreoni indolessel? óh nem! — Én ugyantsak kívánom és óhajtom fordítá-

somat mindenben tökéletesíteni, 's tetszésedhez alkalmaztatni, a' megnyíben az a' nemzetnek is tetszése, a' nyelvnek is ditsósége, és barátságosan bizom ez uton is legszorosabb ítéletedre, 's ki kérem ilyen szoros regulájú igazításodat. Több szem többet lát. Több ész többet észre vész. Hadd számoljak hát azokról, és hadd fogjak azoknak jobbitásaikhoz!

Én tsak kétféle fordítást esmerek a' világon, a' szóról szóra való igen szoros fordítást, és a' szabad porásztú fordítást. Nehezebb az első, és sokkal több akadályjai is vagynak kivált a' versekben: könnyebb az utolsó sokkal, és én még is nem tudom melly természeti ösztönből, tsak az első szeretem. A' szabad fordítást másban eltűröm, 's szeretem is, tsak egyébaránt hibái ne légyenek: de hogy úgy fordítsak magamtól igen ritkán, vagy nem is nyerhetem meg. Ez előttem inkább *követésnek* (Imitatio), mint sem *fordításnak* látszik, melly kettő között (Szabad fordítás, Követés) valósággal igen keskeny határ is vagyon. Az első még a' dolognak jó kitétele, helyes értelme, és a' nyelveknek különböző tulajdonságai (Idioma) megengedik; szentség előttem. Mikor ezek sértetnek, akkor vagyok kénytelen változtatást tenni. És akkor eleget láttatom tenni ama' Versnek: *Nec verbum verbo curabis reddere fidus interpres*. Ezekhez járúl a versekben az a' nehézség, melly a' különböző nyelvekben a' szónak nem egyenlő mértékekből származik. Ekkor is kénytelen vagyok tserét vagy változtatást tenni, melly annál gyakrabban megtörténik, mennél rövidebbek a' versek. Ezek néha olyakat szűlnék az én Verseimben is, mellyek magam tetszését sem nyerhetik meg, és nem vagyok velek egészen meg elégedett; de még is tsak jobban szeretem a' Követésnél, és ritkán vetemedhetem arra, hogy messze távozzak typusomtól 's mindenkor tsak annak örülök, mennél közelebb járok hozzá. Már ilyen bajom van sokszor az Anacreon fordításában, az ő igen apró versei miatt. Tehát nem mondhatom, hogy a' mit írok, magamnak is mindenekben tetszik; de azt sem merem állítani, hogy mind hiba, a' mit hibának tulajdonitassz benne. Mindenik fordításban, akár szoros, akár szabad légyen az, esik gyakorta olyan, melly az originált ki nem üti, és ez természeti és elkerülhetetlen dolog akármely nyelvben, mivel tudva vagyon, hogy a' Nyelvek egymás között annyira különböznek, hogy eggyiknek ékessége, Lelke és tulajdon szállási más Nyelvekre éppen fordithatatlanok; azonban tűrhetetlenebb mind az a' szabad fordításban, mint sem a' szorosban. Kész vagyok tehát én

jobbítani mind addig, valamig lehet: de túrni is kell itt még is egy keveset. Ezek szerint imé látok a' jobbításhoz.

A' XII-dik Dalban. Vagy *ott belől* tenéked etc. azt mondd: nagy sütés. Nem sütés ez Barátom, hanem ott az én szóról szóra való fordításom hibázott, ha hibázott. Nézd Görögül! Ἡ μαλλον ἐνδοθεν σεο Τὴν γλωσσαν, ὡς ὁ Τηρεὺς Ἐκαῖνος, ἐκθερίξω. Mit tesz mást az ἐνδοθεν, hanem azt, *ott belől*? De maradjon-ei hát az ἐνδοθεν: majd a' μαλλον-t teszem ki: *Vagy hogy tenéked inkább* mint Tereus tövéből. A' nyelvedet ki messzem? De így is sütésnek mondd a' *Tenékedet* úgy e? Híjábavalóság! és már másképpen jobbítani nem tudom.

A' XVI-dik Dalban. Σο μεν λεγεις τα Θηβης. Tu quidem ea dicis qua Thebarum (sunt) Thébét te *el beszélled*. Ez már olyan hibám, melly nyelvünk szavainak különböző értelme, 's mértéke miatt vagyon. Bóldog, bóldog a' Görög, és a' Deák a' λεγεις és dicissel, mert az Poetai beszédet is, Poetai éneklést is tészen! Dicere quae vellem calamo permisit agresti etc. 'satt. Itt a' mi Magyar szónk: *beszéled*, még nem olly széles értelmű, mint amazok, de hát ha azok sem voltak eleintén? Az *éneked* in praesenti, nem jött be e' vers formába. A' *dallad* vagy *dalolod*, *damolod* nem illik a' Vitéz Thébéhez. Ha tűrhetőbb tehát: Thébét te *énekelgesd* más Írója sok tsatáit etc. ám legyen úgy. Éppen illy megszorulásom volt a' legelső Dalban: θελω λεγειν Ἀτρείδας θελω δε Καδμῶν αδειν. Illyen szó a' θελω is, mellyen sok szép geminatiói vagynak szerte széllyel Anakreonnak, de ezt sem követhetem Nyelvünk miatt. Az 5-dik versben. Sem a' gyalog se *gályák*, azt írod semmit sem ér. de a' foldozás nehezen készülhet el. Ez Barátom, nem foldozás, mert benne van a' Görögben is a' *gályák*: Ου πειρος, ουχι νης. Hanem ha ezt mondd foldozásnak: *sem*, *se*. De ez is tsak olyan, mint a' Görög ου. ουκ, ουχι. Miért ne volna ez tűrhető? és miért ne fordítanánk ezt versben hasznunkra: *sem*, *se*. Az utolsó sor: *Meg győz szemével engem*. Görögül így van: Στρατος δε καινος αλλος Απ' ομμάτων βαλων με. βαλλω-iaceo, iaculor, immitto, attingo, ferro 'satt. Itt nekem jött volna: *Nyílaz* szemével engem. de én erősebb kifejezésnek ítéltem a' *Meg győz*-t. Lehet még: *Le vér* szemével engem. De mivel Te azt mondd, hogy «így következése a' szónak nem természeti»: Lehet így is: Szemmel *lövöldöz* engem. vagy: Szemével *öldös* engem, vagy: Szemével *öl meg* engem, melly utolsó talám igen is nagy. Válassz ezek közül. Nekem tetszik: *Szemmel lövöldöz engem*.

A' XX-dik Dalban. A' Tantalus Leánya Lett Phrygiába' kövé. miért volna hosszú ez a' *ba* és hogy jön itt be a' *Dagesch*, tellyes-séggel nem látom. Itt azt kellene kitenni: A' Tantalus Leánya (Niobe) hajdan Phrygia partjain kövé vált. A' Rájnis kitétele: *El fogta kő-keményység*, homályos. *Lett Phrygiába' kövé*, nekem is keményske, de így hozta a szoros fordítás. Légyen tehát ha tetszik: *Márványra változott el*. Így van a' Historia, in marmor mutata est. Ha még így ez tetszik rútnak; hogy kétszer van: *Leánya*. A' Tantalus *Leánya*. A' Pandim Leány etc. az első lehet így. *Niöbe hajdanában. Már-ványra változott el*. — ὅπως αἰ βλέπης με, Nekem így marad a' figuráért: *Hogy szüntelen reám nézz*, ha neked jobb is: *Mellyben magad tsudálnád*. — ὅπως σε χρωτα λυσω, Hogy testedet szeretném, e'helyett: *Hogy fürdenél te bennem*. Vagy a' nyakad körül gyöngy, inkább legyen. *Vagy gyöngy fejér nyakadra*. A' *bontzok* ha monile is, éljenek vele mások. Szeretem ha mások az illyeket öszve szedik, esmeretesebbé teszik; de én mig esmeretesebbé nem lesznek, bizonyos okon velek nem élek, mikor el kerülhetem. Jól tudom, melly igen haraguszna az olvasók az érthetetlen szókért. Az esmeretlen szón, mint az esmeretlen pénzen fel akad az olvasó, és az Író't 's az egész munkát kárhoztatja. Nehéz, mikor a' született nyelvű embernek önnön nyelvét mástól kérdezni, vagy Lexiconból kell keresni, s hát ha még abban sem találja. Igen nagy hasznát vettem volna az illyen szónak, ha valahol, a II-dik Daljában Anacreonnak, ezekben: Ἀντ' ασπίδων ἄπασων, Ἀντ' ἐρχεων ἄπαντων. *Minden páris helyett van*. Minden *gerelly* helyett ez. Ἐρχος-hasta, ensis. Ugyan ez pedig P'áriz Pápaiban a' *gerelly*-lancea, verutum, sparus, melly nékem akkor kellett volna, a' *dárda*, *lándsa*, *fegyver*, *szablya*, *kópja*, helyett; de még sem mertem vele élni a' fellyebb írt okokon.

A' XXXIV-dik Dalban: *Én ősz* hajam tekintvén, ha nem tetszik, bátran tehetd: *Őszült* hajam tekintvén. Noha ez a' sok németes én, te, ő, etc. miatt egyik extremumról másik extremumra való ugrás, és ez itt az én értelmem szerint tűrhető volna. A' 3-dik sor: Sem hogy neked *jelen van*, A' szó szerént való fordítás. Μηδ' ὅτι σοι παρῆστιν, Ἀχμαιοι ἀνθος ὥρας. De tégy így: Sem hogy neked *virít még* Időd kinyílt virága.

A' XLVII-dik Dal <felette szerencsétlen>, Arról magam is úgy értek, sajnálom is, de talám még sem segíthetek rajta. Itt a' Görög φίλω-t nem követhetem ismét nyelvünk miatt. φίλω γεροντα τερπνον, φίλω νεον χορευταν. Szeretem 's a' tb.

Az LIII-dikből hogy az *ember* ki maradjon, jó lesz tehát így: *Párlhust magas süvegről, Akárki is meg esmér.* Meg is egyez a' (Göröggel: καὶ Παρθίους τις ἀνδρας Εγνωνισεν τιαιραις. Egyéberánt jónak vallod. A' IX-dik Dalról is szeretném látni értelmedet.

Leírod e tehát mind ezen már elküldött Verseimet e' jobbitásokkal tisztán, vagy magam újra leírván, el küldjem Tenéked?? Továbbhá: Ennek járatsz végére, hogy Anacreon az Anapaestusos dalai közzé szúrt e' Spondaeus első lábú sorokat, mellyre magad is tudsz egy példát: πηγγη ρεουσα παιδους. És ismét ha a' Spondeusos Dalai közzé szúrt e Anapaestusos sort? Végére jártam 's tudósítlak. Tehát jegyezd meg:

1-ször. Hogy Anacreonban vagynak külön külön tiszta és hiba nélkül való Anacreonticus Dalok is, mellyekben egy Anapaestus sints, hanem mind ezen lábakkal irattak: \cup — | — — | — — | \cup . Vagynak tiszta Anapaestuson kezdődő Dalok is, mellyekben sem Spondeus, sem Jambus nintsen elől. De vagynak olly Dalok bővséggel, mellyekben ezen regulákra tellyességgel nem vigyázott; hanem Anapaestusos közzé Spondaeust, Spondaeusos, vagy Jambusos közzé Anapaestust szabadon elegyített. Így:

a) Anapaestusos közt Spondaeusok ezek, a' πηγγη ρεουσαν kivül: Az V-dik Dalban három: Μίξωμεν Διονυσω; 2-dik vers Πινωμεν ὄβρα γελωντες, 5. vers: Στεφωμεθ' οὖν Αὐριζων. 12. VI-ik Dalban 16-ik v. Κωμον μετιστα: χαιρων. A' XXIX. Dalban három: Μηρων το πυρ εχοντων. 35. v. Τουτον δε τον Απολλωνα. 43. Ην δ'ες Σαμον ποτ' ἐλθης. 45. A XXXVI-dik Dalban 8 anapaestus, öt spondaeus, hogy az egész Énket két helyen le ne írjam. A' XXXIX. Dalban Μελπω βιοτου γαληνην. 15. v. meg vagy kettő, a' mi nem tudam mi? Μυρω ἐρωδε: τεγξας. v. 17. A' XLII. Dalban: φεβγω βελεμνα κωφα 12. v. 'sath.

b) Spondaeus közt anapaestusok ezek: A' XVIII-dik Dalban a' 2-dik és 13-ik v. ἐαρως καρπλλον ἦδω. Γμεναιους συγχροτουσαν. mellyben sok másféle rendetlen versek is vagynak. A' XXIII-dikban 15. v. Ἀπαλαισιν εν τε χριταις. A' XXIV-dikben 5 spondaeus közt 4 anapaestus, a' spondaeusok egyebekben is rendetlenek. A XXV-dik Dalban 6-dik v. τι δε τον βιον πλανωμαι. A' XXVI-dikban 6 spondaeus közt 4 anapaestus. A' XXVII-dikben kettő, 2-dik és 3-dik v. ὁ λουιφρων ὁ Αἰαιος Ὅταν εις φρενας τας ἐμας. 'sath.

2-or. Illyen szabados pes az Anacreon első pesében az anapaestus: de még is sem határozódik az ő szabadsága és verseinek különbsége. Eggy pese sints az Anacreonticus versnek, a' melly helyre

5-ör. Találatnak elvétve némely kevés valóságos Trochaicusok is mint 27: D. 10 v. και παλιν θελω χαρηνειν 41. 16. Τας δε φροντιδας μεθωμεν. 51: 2. 16. Μελομαι ροδον τερπεινον. ως το φως τοδ'αυτο τερπων. 56: 2. Μελομαι βρονοντα μιτραις. 24: 4. όν δ'εχω δραμειν ουκ οιδα.

6-or. Van egynehány olyan vers is, a' melyet semmire sem tudok vinni. De ezt el hagyván, — három a' többektől egészen különböző formájú Dalra is találtam. úgymint a' XXX-dik Dalnak általán fogva ez a' mértéke: — — | — — | — — | — —. Ezen formában a' 2-dik pes 2-dik syllabáját, mint hogy a' Görögöknél a' rövid syllabák köz mértékűek, vehetné valaki hosszúnak is, hogy trochaicus pes ne elegyedne belé, melyet tsak igen távoztatnak a' jambicus Poéták: de úgy tsak egygy maradna rövidnek. Én-nekem szebben foly tehát ugyan ez így szaggatva: — — | — — | — — Ezt le is fordítottam hasonló mértékkel. Lásd alább.

Az LVII-dik Dalban ezek a' lábak leggyakrabbak és ki tetszőbek: — — | — — | — —. és — — | — — | — —.

Az LVIII-dik vagy utolsó Dal négyes Trochaicus három három rendben, utánna vetve egy negyed fél, így: — — | — — | — — | — — háromszor — — | — — | — — | — —. negyedik rend.

Imhol, Barátom, ennyiféle 's több különb különb verseket látsz Anacreonban!

Már innét kérdés: Hogy kell Anacreont fordítani? Ugy e, hogy mindenkor tsak a' leg egygyűűbb és közönségesebb, vagy esmeretesebb Anacreoni formákkal éljünk? p. o. — — | — — | — — | — — és kerüljük szorgalmatosan az anapaestusokat, a' mint Te kívánod? Vagy szabad mind ennyi féle exorbitáló Verseket írni az Auctor szerint? Ha nem szabad: kérdés: Mit kell tsinálni az Anacreon hosszabb sorjaival, a' hol néha két anapaestus is van egygy versben? holott sokszor nehéz ama' rövid formába beszorítani és bizonyos az, hogy mindjárt tágul az elme, mihelyt több syllabát vészen fel. — A' német egygy közép útat keresett, és ő mivel neki nem könnyen esmerhetők az Anapaestusai, mihelyt Anacreon a' két syllabánál több mindjárt ki ugrott a' Jambusokból és Trochaicusokat tsinált. Ez nekem követésre nem tetszik, mert így szinte féle Trochaicus vers Anacreonnak. mely éppen más Anacreon, mivel természetlő különböz a' jambus a' Trochaicustól. Osztán, miért szorítánánk mi a' német szorultsághoz magunkat, mikor Görög Anacreont, Görög példát akarunk fordítani?

Az én gondolatom 's tetszésem az volna, hogy valahol hozzá

lehet alkalmaztatni, még a' versformát is szorossan hozzá alkalmaztatnánk. Ha éppen tellyességgel nem lehet; legalább az Anapaestu-sokkal az ő módja szerint, az első pesben leg szabadabban; ritkábban a' 2-dikban ha az első nem sül; legritkábban a' harmadikban is szabadon élénk; mivel ez a' pes természettel eggyezőleg hangzik a' jambus pessel, és még nagyobb fluiditássára van mint a' spondaeus. Trochaicus Dalokkal ha élénk is, tsak kevés egész Dalokban élénk. de közbe közbe szűrt versekkel elegy soha sem, hanem ha ott, a' hol az Auctor él. — Mit adsz tanátsúl, add tudtomra, 's követni fogom. Ezek szerint imhol közlök veled, és ítéletedre botsátok most is egynehány fordított Dalokat. Ha ítéleted ezekben is világosításomra 's e' Daloknak jobbitásokra fog lenni, követni fogom.

1-ső a' XXX-dik Dal hasonló vers formában. Lásd fellyebb Nro 6. Leírom pedig Görögül is, hogy mind ezt öszve vehesd, mind e' különös vers formát lásd.

XXX. A' Szerelemről (v. *Kupidóról*.) — — | — — | — —.

A' Músák le kötözwén Ámort zöld koszorúkkal, A' Szépségnek od' adták v. ajánlák. v. adák őt. Mindjárt szép Cytherea Válsággal keresésre Indúl, hogy szabadítsa. Hát im, bátor eloldják, Nem mén, ott akar inkább Szolgálatba maradni.

30. Εἰς Ερωτα.

Ἀἱ Μοῦσαι τον Ερωτα Δησασαι στεφανοῖσι Τῷ καλλεῖ παρεδωκαν. Καὶ νυν ἡ Κυθερεια Ζητει, λυτρα φερουσα, Λυσασθαι τον Ερωτα Καὶ λυση δε τις αὐτον, Ουκ ἐξεισι, μινει δε Δουλευειν δεδιδανται.

2-dik. A' XXV-dik Dal. όταν πιω τον οινον, mellýről panaszkodol ezen Leveledben, hogy Te tsak a' két első sort sem tudtad lefordítani, annyival inkább az egész Dalt. Én ezen okon ezt is megpróbáltam a' mint tudtam.

XXV. Magáról.

Ha iddogálom a bort, Alusznak aggodalmim.
Mit nékem a' baj, a' bú, Mit a' nyögés, mit a' gond?
Eljő halálom úgy is. Mért tsaljam én meg éltet?
Vigan tehát igyunk bort, Lyaeus áldomását,
Midőn iszunk azonban, Alusznak aggodalmink.

25. εις ἑαυτον.

Ὅταν πινω τον οινον, Ἐδουσιν αἱ μερμιναι.
 Τι μοι πονων, τι μοι γων, τι μοι μελει μερμινων;
 Καν μοι μελη, θανειν δει. Τι δε τον βιον πλανωμαι;
 Πρωμεν ουν τον οινον, Τον του καλου Λυαιου.
 Συν τφ δε πινειν ἡμας Ἐδουσιν αἱ μερμιναι.

Itt látod, a' 6-dik sor: Anapaestus: Τι δε τον βιον πλα[νωμαι] etc. Én nem mertem úgy tenni, holott tűrhető volna: De miért tsalom meg éltem? vagy pluralisban: Mit emésztjük életünket? Τον του καλου Λυαιου, ez gyengélkedik, úgy-e? Tedd így, ha jobb ez: *Mellyel meg áldd Lyaeus*, mert azt el nem tűrnéd: A' jó Lyaeus adtát, pedig így jőne szó szerént.

3-dik. A' XXII-dik ugyan az, mellyről itt is, az Orpheus Martiusában is panaszkodik. παρα την οικην, Βαθυλλε. Én ezt is megpróbáltam három formákban. 1. Jambusokkal a' te Németes szabad fordításod szerént. 2. Trochaicusokkal a' Német szerént. 3. Jambusokkal szorossabban a' Görög szerént. Mind leírom, válassz közzülök.

XXII. Bathyllushoz.

Bathylle, dülj le, kérlek,
 E' szép fa hivesébe.
 Nézd, ingadozva mint zűg
 Lágú fűrtje gyenge galyján.
 Túl rajta tiszta tsermely
 Foly tsergedezve vígan.
 Ki volna, e' kies helyt
 Látván, ki elkerülné?

Trochaicusokban.

Dülj le, kérlek, itt Bathylle,
 E' kies fa hivesébe.
 Nézd, miként a' lágú levélkék
 Ingadoznak gyenge galyján.
 Rajta túl a' tiszta tsermely
 Vig folyása tsergedezget.
 Hát ki volna, a' ki látván
 E' kies helyt, el-kerülné.

Szoros Jambus.

Ez hívesen Bathylle
 Űljünk le, szép ez a' fa:
 A' lány levél-bokor zúg
 Lebegve gyenge galyján.
 Mellette tiszta tsermely
 Tsendes folyása gerjeszt

(éleszt, ébreszt, irritat ἐρεθίζει)

Ki vólna e' kies helyt
 Látván, ki el kerülné?

22. Εἰς Βαθυλλον.

Παρα τὴν σκίην, Βαθυλλε,
 Καθίσον, καλὸν τὸ δένδρον,
 Ἀπαλὰς δ' ἐσσεῖσθε χαιτὰς
 Μαλακωτάτῳ κλαδίσκῳ.
 Παρα δ' αὐτὸν ἐρεθίζει
 Πηγὴ βρούσα πειθούς
 Τίς ἀνὸν ὁρῶν παρελθεῖ
 Καταγωγίον τοιοῦτο;

No, melyik tetszik ezek közzül? Tudom, hogy egyik sem általán fogva, mert egybe egy, másba más gyengébb vagy keményebb. Erről magam is úgy értek. De még is úgy látszik, hogy az első és 2-dik példában a' sok n, d, z. g. gy. l. ly. a' fa levelek ingadozásait elég Aesthesis harmoniával ki teszi. Ugy a' tsermely tsergedezését a' sok r. ts. g. d. z hang. Ezekhez járul a' Trochaicus numerus, és azért talám ez legalkalmasabb is. Azonban ugyan tsak jobb előttem, mint a' Tiéd, mert ott a' *susogló* tsak koholt szó. A' *Haraszt*, silva, quercetum, dumus, dumetum, igaz értelme szerint, úgy is írja Páriz Pápai is és nem *fa-levél*. *Herétsel* koholt szó és nem tudom hogy herétsel a' tsermely, hanem ha tsergedez. — Ad vocem *tsermely*: Hogy élek én is a' ritkébb szókkal, minek utánna közönségesebbekké lesznek, imhol egy jele. Midőn elsőben a' Géczi énekében: *Szépen zúg a tsermelye* és utánnad a' Gessner Idilliumiban olvastam, nem értettem, mert soha szóval nem hallottam, mert továbbá előttem rég-olta esmeretesebb egy fű ezen a' néven: *tsermelye, tsörmölye, tsormolya*. Melampyrum arvense. Most is jobban tetszik a' *tsergeteg*

Gr. Rádai után, hanem ha a' Melampyrumnak tsak a' tsörmölye 's tsormolya nevet hagyjuk. Jobban meg kedveltem. minck utánna az Orph. Január 73-ik lev. olvastam, hogy Kassán úgy nevezetik, de ugyan ott, hogy a' patak a' *Bach*-tól volna, a' part a' *Bord*-tól, tellyességgel nem hiszem.

Most több Fordítást nem írok, mert le nem fér. Hanem a' Zechenter fordításaiból akarok egy két példát mutatni, hogy ha ezek szerént menne mind, valamint ezek, talám azok is engednek jobbultást reményleni. Én az ő periphrastica szabad fordításait szeretem és ha a' Syntaxis benne meg jobbítottat, nem látom, miért ne volna jó a' Rythmus szeretők kedvéért. Lássá kiki mellyiket kedvelli, vagy az öszve hasonlításból talám újabb kedvellői is származnának a' Metrumnak. Imhol tehát egynehány példa:

11. Dal. Az Asszonyokról.

Ökörnek két szarvat.
 Lónak körmös lábat
 Adott a természet,
 Nyulat sebességgel,
 Oroszlánt erővel
 Bőven védelmezett,
 A' Halat evezni,
 A' madárt repülni
 Maga tanította.
Férjfit böltseséggel, e' helyett: *Embert*.
 De az Asszonyt mivel?
 Szépséggel *áldotta*. tzifrázta.
 Ez erős paisnál,
 Halálos dárdánál
 Jobban megsegíthet *segéti*.
 Minden fegyvereket,
 Hadi eszközöket
 A' *Szép Nem* meggyőzhet — Szép asszony meggyőzi.

XXXVII. A' Tavaszról.

Látod miként *fakad* — e' helyett: mint Tavaszban.
 A' Rósa *tavasszal*, — tsirázik.
 Tsendesedik 's apad Tenger habjaiban
 Tenger habjaival. — Tsendesség származik.

Vad rétzék serege
El jó tsoportoson,
Darvaknak községe
Repülvén hangoson,
Ki derült egekben
Titán fényeskedik,
Mezőkben, kertekben

Minden neveddik,

A' föld fedeztetik

Újult veteménnyel.

A' fa öltöztetik

Termékeny gyümöltsel.

A' Hegynek oldalán

Bakkhus friss szőlőket

Terjeszt, így biztatván — *terjeszti*

Reménynyel szívünket.

XII. A' Fetskéhez.

Te tsatsogó Fetske,

Hogyan bánjak veled? *Hogy-e*

Nem használ a' Letzke,

Szükség büntettetned; — megbüntetned

Vagy éles ollóval

Szárnyidat le vágom,

Avagy Tereussal

Vagy is

Nyelved ki szagatom.

nyelvedet

Hogy mersz jó álmomból e' tsatázni

Engem fel lármázni?

És engem álmomból etc.

'S Bathyllt karjaimból

— ust karjamból

Korán ki ragadni?

Bátran ki lármázní.

XVI. Magáról.

Thébai hadakat,

Trójai tsatákat

Bár más énekeljen.

Én tsak szerelmemet

És belső tüzetmet

Hangozom versemben.

Nem Mársnak karjától,
Tengeri gályától

Vettettem lánczokra. *vettettem.*

Uj hadnak módjával,
Két szemnek nyilával
Ejtettem rabságra.

XXX. A' Szerelemről.

Kupidót a' Músák
Galandokkal kötvén,
A' szépségnek adták
Gondjára eresztvén.
Azontúl az Anyja
Keresvén Gyermevét,
Fizetni akarja
Váltásának bérét.

— *akara*

De ő nyakassággal
Megveti váltságát,
Többre szabadságnál
Betsülvén rabságát.

váltását

XXXIV. Egy Leányhoz.

Meg ne vess engemet,
Látván ősz fejemet,

Leány, kényességgel. *Ily nagy*

Ámbátor orczádon
A' tavasz viradjon

Minden ékességgel.

Látod, bokrétába

nemde — *ra*

Liliomhoz Rósa

Illik tellyességgel.

Az Orthographiai különözéseket már én veled tsak elhagyom,
mert nem győzlek mindenekről bőven tudósítani. Kövesd azt az
Orthographiát, a' melly tetszik, míg valaha Grammatikámat annak

okaival 's helyyes principiumaival meg láthatd. Én kezdtem követni az általam jó Principiumokon javasoltatott Orthographiát; de Te mindenem meg ütközl. Azért én azt Te reád bízom egészen. Akármít mondok igazításomra, mind kevés az, míg mindenestől fogva nem látod. Hidd el Barátom, hogy én semmit ok nélkül és egész Nyelvünknek ditsősége 's szép eggyezése nélkül vagy -ellen nem tselekedtem. Egy jó Orthographiát nem felállítottam, tsak javasoltam. Ha reá állanak valaha, jó: ha nem; én is sántikálok másokkal. A' selypekkel selypíteni kell. Ha typust fog nyerni írásom, a' maradék valaha igazolni fog. Tsak egyet kérdek tőled: Az é a' nyelvnek ékesítése, könnyítése, tökéletesítése, pallérozása, hogy minden eddig gyakoroltatott rossz Orthographiáknak, egy hangnak két három 's négy féleképpen való kijelentésének tovább is helyt adjunk? vagy hogy egyen meg állapodjunk? Hogy a' ezél, czipő 'satt nálam nem tzél, tzipő, (NB. Debretzen vidékén tzipők, de a' felső Magyar Országban tzipő a' nomen is). Hát jobb e úgy, a' mint Te írod a' Nevedet, Kazinczi Ferentz, hogy két *cz tz*-nk legyen? Nem jobb volna e egyen megállapodni? Nem sok betűnk vagyon e most is? nem sok toldalékja vagyon e nálunk a' Római Abc-nek? Nem ok nélkül tselekedték e eleink, hogy az eggyes *c*-t ki obsitolták? nem az unalomig van e sok kettőztetett betűnk? Ha tsak ugyan foglalt betűt tetszik követni, nem alkalmasabb e, hogy a' *cz* maradjon meg, mint a' *tz*? Nem elég ijas fias toldalékja van e ezenkívül is a' *T*-nek, a' *ty*, *ts*? Vagy mindeniket tovább is meghagyjuk? Jó éjtszakát pallérozódás! 's a' *tb* Nem jó volna e a' népet azzal szoktatni az eggyes *C*-hez: Cicero, Citére, Scipio? Nem jó volna e idővel fel állani a' *c*-nek? Egy örökös regula, hogy ez a' magyarban mindenkor úgy olvastatik mint a' Deákban a' *ce ci*, nem eligazítaná az ezzel való élést? 's a' *tb*. Hogy a' Rósa nálam Rósa, arra 16 ennyi is kellene. Mind meghagyjuk 's kövessük e ezen jeleket *zs*, 'z, 's *ž*? Mellyik szükségesebb? mellyik szükségtelenebb? Hol lehetne magunkon könnyíteni? A' *mi*si, *nisi*, *risi* etc. a' Deáknak miért nem *mízi*, *nízi*, *rizi*? a' Frantznak a' *ge*, *gi*, *je*, *ji*, miért nem *zse*, *zsi* 'satb. De *cz* rövideden és principium nélkül mind nevetség úgy e? Kövesd hát a' mellyik tetszik!

Köszönöm az Orpheust, de az Aprilisi Darabnak a' kék borítékját még sem küldötted el!

Még egy Anekdótát! Soha meg ne házasodj, ha dolgozni akarsz! Hej, sokat szenvedtem már én Anacreon miatt!!

NB. A' Billegre semmit nem írhaték! nem fér már, tehát más-szor, ha el nem felejttem. — Élj boldogul és kövesd kedvelt Tudos-mányidat.

Szathmár 1791. Kettős [május] 20-ikán.

Barátod

Dr. Földi.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

375.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Béts, 26. May, 1791.

Gyulasztó harmadnapi éjjeli hidegem miatt, mely annyira el-gyengített már, hogy alig bírom karomat, nem írhatok egyebet, hanem hogy a' 40 aranyadat vettem. Köszönetemet barátságodért és bővebb tudósításimat várd boldogabb napjaimtól: leveleidet pedig utasítsd ide, mert én 6 hétig is itt fogok mulatni.

K.

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

376.

Kazinczy — Kovachich Márton Györgynek.

Mein theurer Freund!

Kaum setzte ich meinen Fuss auf Österreichischen Boden, und ich ward elend krank. Ich bin, dass die hiesigen Mahler von mir ein *Ecce Homo!* Bild nehmen könnten, und gelb, als wenn man mich aus einem Bade von Safran zöge. Dies verursachte, dass ich Ihren Auftrag nur damals, als meine Krankheit nachliess, erledigen konnte. Eine solche Entschuldigung wird vor einem Richter, der Freund ist, hoff ich immer gelten.

Wienn, d. 30-ten May, 1791.

Kazinczy.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. L. 43.]

377.

Földi János — Kazineczynak.

Szathmár 1791. 4-ik Junii.

Barátom!

Bétsi Leveledet ezen a' Postán vettem, és minthogy írod, hogy levelemet oda küldjem, mert ott mulatozol: imhol írok egy rövid Levelet, a' tiedhez alkalmaztatva. Köszönöm Lajosomon örvendezésedet. Boldogok vagytok Ti Horváthtal, hogy a' szabadság szárnyain ide 's tova repdeshettek. Bétsbe is lehettek, a' mikor akartok; és minden gyönyörködtető újabb tárgyairól 's miben léteről a' világ és a' Tudomány dolgainak gyönyörködve értekezhettek. Én szegény meg lantzolja vagyok e' földön való rejtekében a' világnak, hova az új dolgoknak lassú fényjei az *αμωστοι* emberek közzé, későre is alig érkezhetnek. Kőré Zsigmond, a' ki Horváth Ádámot lefestette, vagy festette, nem tudom mitsoda ember? — Az Ipamon való örvendezését annak idejében meg fogom írni. — Daykának által adtad a' Heterographiáról tett Critikát: ezt értem, de Leveled tsak illy kevés, és nem tudhatom azt tellyességgel, hogy úgy adtad é által a' maga egész mivoltában, — a' mint én Tenéked írtam? vagy a' mint tanátsoltam, hogy ezek szerént írj, a' mit akarsz? Tudod pedig, hogy volt ott olyan is, a' mi nem ő elébe való. — Ennyiből áll mostani Leveled. — Nekem most más Levelemet Bétsbe ne várd, hanem ezt. A' Debreczeni vásárkor haza küldöttem Te néked Kassára a' Dayka Aorthographiáját, az után ma két hete, 21-ik Maii indítottam el Kassára az Anacreont és Orthographiát illető hosszú Leveledre való hosszú válaszomat Anacreon egynehány Énekeivel. Ezeket Kassán kérsd. — A' Te Leveleidet a' Datum után én is mindenkor későre veszem: de Te gondolom, még későbbre, mert én már egynehányszor tudakoztam, hová utasítsam Te hozzád egyenesen a' Levelet, de egyszer sem tudósíttattam. Most ismét küldhetném Anacreonnak vagy hat Énekeit; de szerentséltetni önként nem akarom, mert most sem írtad meg Bétsbe az Adresedet, mitsoda utzában és Házban vagy, melly nélkül bizonytalan, ha ezen Levelem is mégyn e kezedhez vagy sem? Ezt az egytet kérem Barátságoson, ha még ezen Levelem Bétsben ér: hogy szép vigyázással és okossággal tudj meg a' Hadi történetek íróitól, kikkel tudom, hogy szemben leszel, hány Grammatika került fel, és kik lesznek annak a' Censori? mert melly igen sok függ a' Censoroktól? 's mitsoda időre leszzen már meghatá-

rozás benne? Sőt ugyan jó volna, ha most ott lételedben veled is ítéltenének! Ezekről annak utánna tudósíts. — En is tiszta szívemből óhajtok már valahára veled lenni, azért imé most jókor tudósítlak, ha következő Lőrintz napi vásárra Debreczenbe bėjöhetsz, kérlek, jőjj bé, én is akkorra bé igyekezem menni, mert én messzebb nem távozhatok. Hadd légyen szerentsém veled személy szerint beszélni és mondhatatlan Tiszteletemet szemben jelenten i's mutatni a'hoz, a' kinek tellyes óhajtásom szerint holtig vagyok

szíves barátja

Földi János mk.

U. i. Az Anacreon fordításáról tett kérdésemről is minél hamarabb tudósíts, mert már többnyire csak az Anapaestusos versek vagynak hátra. Azokhoz pedig nem merek addig fogni, míg már értelmet nem látom. Tudósíts az Orpheus következő darabjairól is.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

378.

Földi János — Kazineczynak.

Szatmár 1791. Rák hava [junius] 11-ikén.

Barátom!

Nagyon örvendek, hogy már szemed eleibe került a' Grammatikám és ítélhetsz valamit felőle, különösen pedig azon, hogy tetszésedet 's helyben hagyásodat meg nyerhette. Különözéseid vagynak, 's jól tudom, hogy lesznek másoknak is ezereknek: de én ment leszek mind örökké, mivelhogy tanátsoltam; e' mostani Század és a' Maradék pedig menthetetlen lesz, ha mind azon gántsai írásinknak 's Anomaliái szóllásinknak tovább is időről időre fen maradnak és megöröködnék. Hogy láttatol a' C felvételére hajolni, igen jó, de arra azután keressünk társakat, ha valaha a' könyvnek kiadódni szerentsége leszen. Hogy pedig a' *tsendest csendesnek* ír nád ezután is, nem egyéb az elebbi gántsnál, hogy két *ts*, *cs*-nk légyen, mert csak ugyan ezeket: *barátság*, *tanítás* nem ír nád talám: *barátság*, *tanítás* 's atb. Jobb volna tehát itt a' Tsétsi, és az én tanátsomat követni. — A' C vagy legalább *cz* felvételének tanátslásában én elfelejtettem élni a' Molnár Albert auctoritássával, ki 1621-ben^u Heidelbergában nyom-

tattatott Dictionariumában a' *tz*-t szüntelen *c*-vel vagy *cz*-vel írja. Bártsak azólta mindenek ennek nyomába háglak volna, most kevesebb volna egy gántsal írásunkban: de Páriz Pápai mind azokat ismét a' *tz*-re vitte vissza. Ugyanott Molnár Albert az összevetett szókat sehol meg nem szaggatja, mellyeket Páriz-Pápai ismét meg szaggatott. Sok illy apró tökéletesítésekkel toldhattam volna meg én a' Grammatikát; de rész szerént hosszú voltától féltem, rész szerént a' kevés idő, 's az a' nagy sietség, mellyel siettem el végezni, ellent állottanak. Nem jártattam tudniillik én tavaly a' Hadi Történeteket, 's így nem tudtam szinte Februariusig ezen esztendőben, hogy a' Grammatika terminusa szinte Máiusig halasztatott. Tehát nyakra főre siettem, hogy Decemberbe még fel is küldhessem. Azonban Junius vége felé fogtam hozzá azon esztendőben, házasságom 's sok hátráltatásom miatt. Gondoid el már melly kevés időm volt nékem annak háromszori, 's sok helyeken négyszeri le írására is? mert mennyit kellett abban most előbb, most hátrább tenni, most hozzá adni, most elhagyni belőle? Tsak a' tisztán leírása, mellyet el küldöttem, November 1-ső napjától fogva December közepéig tartott, és így másfél Hónapig. Egy szóval mind öszve ennyi rágódást, ennyi sok írást, éppen tsak fél esztendő alatt tselekedtem. Ez az oka, hogy a' kezem is nagyon elnehezedett, és az írásom meg romlott az óta. Még is most magamnál egy tökéletes párban nintsen meg írásom. Már e' féle tökéletesítéseket sok helyeken toldhatnék hozzá; ígérték is a' Hadi történetek írói, hogy tsak küldjem el, hozzája adják magok helyein; de magam sem tudok jó formán mindeneket, mellyik *§*-ban legyenek. Azért ezekből sok marad idővel másodszori nyomtatásra, ha az Egek ennek azt engedik. Nevezetesen a' *Historia Litteraria Poetarum Hungarorum*-ot is toldhatnám már most is sok helyeken; de azt is igen bajos volna helyből helybe el iktatni. Úgy a' Példabeszédeket is toldhatnám igen sokkal; de ez még nagyobb rakosgatást kívánna. Hanem ezek eránt talám tsak abban állok meg, hogy idővel lehet ezeket tökéletesíteni, most pedig tsak ennyi sins még a' Magyaroknál ezekről egy rakáson. Azonban azt mondhatom, hogy in essentialibus Grammaticae nihil habes ad mutandum.

Hogy Kartigámról egy soromat ki töröltél, tökéletesíteni kívánó jó szivedet betsülöm: de rendemnek 's systemámnak változtatása már ott nagy tsorba és akadály. Nem kellett volna ki törteni már a' rendért és systemáért, hanem azt igen igen meg köszöntem volna, ha ezen világositást *Nota* képpen adtad volna rövideden alája, úgy

is ezen tévedés, hogy azt Originalnak irtam, olyan tévedés, melyet tellyességgel nem szégyenlhetek, mert valymi ritkaság és tsak történet azt tudni, a' mit ebben tőled tanulék. Én az egész Haza után 's a' Margitha névnek szép kisülése után édes tévedésbe estem. Hanem kérelek, légy eszköz benne, hogy ha tsak meg látszik irásom, a' rendért, a' jó következésért állítsuk ismől vissza, és hagyjuk meg úgy a' mint ott van, 's osztán egyg tsillaggal, vagy valami jellel vessük alá *Nota* képpen ezen Te szép jegyzésedet igen rövideden. Erre igen igen kérélek és tudósíts, ha meg tellyesited. De NB. hogy az én nevem alatt menjen, talám ilyen formán kellene: *«Azólla tudom, egyg Kedves Barátomnak világosításából, hogy Kartigam nem eredeti Munka, kinél ilyen 's ilyen könyv etc. találtatik* stb. Vagy a' mint Te-néked tetszik. Ha ezt véghez viszed, a' könyvet hozzám ne küld, mert én tökéletesen meg hiszlek.

A' több változtatásaidról. --- Egyg Magyar Nyelvkönyv *jelenik* meg előttd. A' *jelenik* meg marad, mert az nem *jelen*, hanem igazán *jelenik*. Egyg egész rend Coniugatiókn vagy on minékünk olyan, mellynek első személye *k*, második *sz*, a' mivelő vagy Activum verbumok szerént; még is a' 3-ik személy *ik* a' passiva forma szerént, mint *fénylek, fénylesz, fénylik* stb. Ezek minálunk igazán a' Neutrum Verbumok, mellyeket én neveztem *fele más* időszóknak, mint-hogy félig Activumok, félig passivumok és §^o. LXVII. 5. szám, előadatnak. Ezek közé tartozik a' *Jelenek, jelensz, jelenik* 's többek etc. De Te azt talám nem olvastad, a' mint magad meg vallod, hogy az egész Grammatikán által nem mentél. Ezen haszontalan igyekezőnk, hogy a' rendes formára mind azokat vissza hozzuk, és ezen osztást el távoztassuk.

Méltóbb a' mit a' Rájnis be hozásáról meg jegyzettél: «a' honnan már némelylek ebből *tsúfos* és *rossz* következéseket is kezdettek húzni, mint *T. Rájnis Ur.*» Ezt jó szívvvel meg változtatom, noha igen nehéz ki tenni, a' mit akarok. Hidd el Barátom, hogy én egyg embertől sem félek úgy az egész Grammatikámban, mint Rájnistól, a' ἐκρηβολος Rájnistól, kiről Te ugyan igazat irtál, a' mit irtál az Orpheus Aprilisének *pag. 370. 371. hogy őt olly oroszlánnak esmered, a' ki a' mellette szelíd* etc. lásd. Én Barátom megvallo, hogy egész Grammatikámban soha sehol nem volt tzelom, 's éppen nem kívánságom senkivel újat húzni, annyival inkább Tudósoknak tsúfos, vagdaló, motskoló perlekedést, tzivódást indítani, és ha valaki e' félet kezd is velem, valamit meg emésztetek, meg emészttem, vagdaló-

zásait el tűröm, de eltévelyedéseit ha szükséges lesz, kimutatom tsendesen. Ártani senkinek nem akartam, 's nem is akarok. Be nem az a' Grammaticusi mardosódás éppen nints, másban helyhoztetem én a' Grammaticitást, tudniillik, *Philosophus Verborum* etc. nem a' mardosásban Scioppiussal. És erről előre protestálok, 's bizonyságul hívlak. Én nekem úgy lett volna kívánságom írni ezen Grammatikát, hogy senkit még csak ne is nevezzek, senkivel tengelyt ne üssek. De tudhatd a' Rájnis írásából, hogy ő sok Grammaticumokba elegyítette magát, semmi kevésbé a' magyarban nem lévén mint Grammaticus, és majd fél országot követésére indított. Én a' nyelv természetének előadásában egy egyenes utat követtem, mellyből hogy kitérjek és a' Nyelv természetétől el áljak, senki kedvéért nem tehettem. Ha valaki ezen egyenes útamban előttem akadályoskodott, ki nem térhettem, hogy az egyenességet el tévesszem, hanem ki kellett azt mozdítani utamból. Ezt valahol tehettem, tisztességesen tettem, hogy tessék félre állani 's utat adni Rájnis Uram! Szabó Uram! Sőt a' hol velem betsületesen egy úton futnak, nagyon meg ditsértem, hol egyiket, hol másikat, de ketten is egy úton nem járnak, hanem keresztül kasúl tsapongván, néha vágnak keresztül az igaz úton.

Már az előhozott példában is, és sokkal mértékletesebben bántam Rájnissal, mint sem érdemlette volna, mert az ő eltévelyedései 's okoskodásai közül azon materiában csak a' gyengébbiket, és sérelem nélkül valóbbat hoztam elő. Tekintsd meg csak, kérlek, az ő Kalaúz II-ik könyv 11-ik Tzikkelyét egészen *«A' szótágok mérséklését idegen Nyelvekből nem tanulhatni,»* miképpen motskolja 's gúnyolja ott nyelvünknek a' 'Sidó Nyelvvel való rokonságát -- *ha többet mondottak is, mint sem kellett volna* etc. *Hangjokra nézve eggyeznek, de mást jelentenek* etc. *Kardom fejsze* stb. *ha kedvem volna a' szó tsigázásra* etc. Minekutánna végre kéntelen megvallani, *hogy e' két Nyelv sokban eggyez a' módra nézve is, a' melly szerint össze szerkezteti az igéket*, ott hozza e' következőt: *De vallyon mi következik ebből?* 's a' tb. Ezt a' legszelídebb és ártatlanabb előadást vettem én fel, noha meg tudnám mutatni (mert ott vagynak) az ő több és nagyobb értetlen tsüfolódásait etc. Egyébüttl sok helyeken ditséretet adtam neki a' hol lehetett; de bizony nem lehet neki számtalan sokszor. Ugyan mitsoda balgatagságok az ő Diphthongusai? haj, vaj, *ajak* etc. Még is követőket talált és a' Te magasztalt Poétád Dayka is azt követi. De mindenüttl szerte széellyel, mellyeken most renddel menni hosszas volna. Éppen nem vagyok

azon értelemben Barátom, a' miben Te a' *Februariusi Orpheus Pug 202.* Rajnisra etc. a' kit munkái nem tsak egy fő Poétáknak, hanem egy széles tudományú Grammaticusnak is bizonyítanak etc. Grammaticus biz ő igazán Scioppius szerint, a' vagdalózásban, mardosásban etc. mint megmutatta Ráth Mátyáson, Szabó Dávidon, Batsányin, de bezzeg nem *Philosophus verborum.* mert abban tellyes rossz Principiumokkal, semmire való okoskodásokkal. Felteszi «hogy a' szótagok mérséklését kézírásokból, nyomtatott könyvekből nehéz tanulni», a' folytatásából éppen az sül ki, hogy nem lehet, nem tsak nehéz, mert nem jól írtak, 's nem egyenlőképpen írtak etc. még is végre azt hozza ki, hogy *tekintsünk az írás módjára!* 'stb. Azonban nem jut eszébe, hogy még az írás, nyomtatás a' Magyar Nyelvben semmit se bizonyít, mert mind ez ideig meg nem állapodott írásunk, tele ezer gántsokkal, máig is vetekedünk hogy kell írni, hát mikor a' hosszabbító jegyvonalások tsak idő szakaszonként vétettek fel? Utoljára is tehát mindenkor tsak a' maga tetszésén áll meg, 's még is *az írásra tekintsünk.* Osztan — — «azokat kövessük, a' kiknek írásokból megtetszik, hogy nagyobb vólt okosságok, tudományok, szorgalmatosságok» 'stb. Úgyde tsak egyyetlen egy író sints, a' ki mindenkor egy képpen írt volna, és ennek oka az idegen betűk, 's azoknak még mind e' mai napig meg nem állapodások. Sehol sem említi pedig a' Nyelv természetét, az abból folyó Analogiát! Mitsoda Grammatika ez? mindenütt a' maga bé vett Hypothesiseinek áldozik, melyeket szopott valamennyire a' Görög és leginkább a' Deák Poesisből. Mitsoda erőszakos bé huzása nyelvünkbe a' Görög Diphthongusoknak *ai ei?* a' hol igaz j-nk van: *aj ej?* 'stb. a' Deák-ból a' muta és liquida? 'stb. A' Görögből 's Deákból a' *H* clidálása? 's *többek.* A' Deákból: *Derivata sequuntur quantitates primitiarum?* 'satb. Tudnék még sokat. Hidd el Barátom, hogy magyar verseiből meg esmerem ma a' Poétát, mitsoda nyelveket tud. Mert a' mi szegény könyv, regula 's Anya nélkül született Minerváknak, a' Magyar Poesisnek, a' mitsoda nyelveket tudtak még eddig vólt bábáskodói, azon nyelvnek reguláit tsapták nyakába és azokkal lántzolták meg, nem tudván egy is közzülök a' nyelv természetét, és arra nem is tekintvén. Rájnisról látom, hogy Görögöt és Deákot tud, azért a' Görög és Deák regulákat hozta be a' Magyar Poesisbe. Szabó a' Deákot tudja; ő is azokat: 's nem is szereti egyik is közzülök a' Rithmosos verseket, sőt Rájnis azokat verseknek sem tartja. Azomban hogy különböznek egymástól; annak is a' Magyar Dialec-

tusokban nyilvánosságos okai vagynak. Szabó székely, de azt a' Dialectust igen elfelejtette, 's Magyar országon lakván, össze házassította (zavarta) a' magyar országi egyik Dialectussal. Péztelit ha tekinted, neki csak a' Frantzia szabású versek 's azoknak regulái tetszenek, 's nyilván ki köl mindennemű más versek ellen. Úgy Göből Gáspár. Gróf Rádainak leginkább a' németek tetszenek. Te rajtad is meg tetszik a' Németeskedés. Azok, a' kik sem a' Poesisnek természetét Aesthetica szerént nem tanulták, sem Nyelvek természetét nem esmerik, sem idegenektől nem akarnak tanulni, mint Horváth, Kovásznai, Gvadányi etc., nagyobb Poétát a' világon nem tartanak Gyöngyösinél és egyedül annak követői, vagy más igen kevés Magyaroknak, mint Horváth Erdődi Lajosnak 's a' tb. De messze is megyek. Gyöngyösi a' Monasticus, Aesthetica nélkül való verseknek béhozója 's gyarapítója stb. Egy szóval ki ki a' melly Vestibulumon tekintette a' Heliconnak egy oldalát, csak azt a' felét kedvelli, egész tekintetében a' Parnassust, vagy Poesist eggy sem vizsgálta. En a' Poesist egész tekintetében adtam elő, a' Magyar nyelvet is a' maga mivoltában azzal össze illetve. — Szeretem a' más Nyelvekben tökéletességre vitt ékességeket a' Versnek külső alkotásában; de csak a' mellyek Nyelvünk természetével meg egyyeznek. A' versnek vagy Poesisnek belső természetét, melly eggy minden Nemzeteknél, e' külső alkotástól, 's annak szépítésétől meg különböztettem. Így mind a' Poesist, mind a' Nyelvet a' maga tulajdonságában adtam elő. — etc.

Summa summarum: Én Rájnistól félek, nem azért, hogy neki meg nem tudnék felcni, mert in veritate respondebo, si victus fuero, veritati cedam, hanem motskolódásaitól. És, Barátom, régen volt nekem Grammatikát 's Poesist írni szándékom, még czen jutalommal való ösztönözés előtt; De nem mertem Rájnis életében, minthogy mindenikbe bele vágta fejszéjét, 's vártam, hogy ő is egyszer az ő Atyjaihoz takaríttatik, és akkor az igazságot szemfedél nélkül ki lehet mondani. Azomban egy részről jól esett és kár lett volna halasztani, mert — Terjed a' seb, romlik a' tag, Rajta rajta Orvosok! — No tehát, minthogy jobb a' harapós-elől kitérni, mint azt ingerleni: ha tenéked lágyabbnak tetszik ez, a' *tsúfos* és *rossz* helyett: *megtévedell* vagy *igazságtalan*: ám tégyed azt. A' pedig Rájnis ellen tagadhatatlan, hogy Nyelvünknek a' 'Sidó nyelvvel nagy egyyezése vagyon, és hogy a' 'Sidó nyelv minékünk számtalan sokakban világosításunkra vagyon. Ismét Kalmár ellen, hogy Nyelvünk igaz eredeti Nyelv, ha sok Ásiaiakkal egyező szók találtnak is benne. Lásd

minapi Levelemet. NB. Ezt is bánom, hogy a' Praefatioba be nem ment, és még azt, hogy némelly Principiumokra szedtem állításaimat, etc.

De imhol Barátom, most is kifogyék a' papirosból: holott Anakreonnak némelly új Darabjait is kívánsz. Van elég. Várj némellyeket a' közelebb való Postán. De azonban Te is tudósíts bővebben a' Grammatikáról, a' ma egy hete irt dolgokról. Osztan bártak a' ma 3 hete Kassára utasított Levelet is vehetnéd, mert ott is némelly kérdések és jó dolgok vagynak, kiváltképpen Anakreonról való értekezések, kinck már többnyire csak az Anapaestusos versei vagynak hátra, melyekről kérdésemre teendő feleletedet várom, addig nem dolgozom. Ird meg azt is, ha láthatlak e' Lórintzkor? Éljen szerentsésen. Köszönt Juliskám. Barátod

D. Földi.

Igen sietve írák.

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

379.

Földi János — Kazinczynak.

Barátom!

Vártam ezen Postán is Leveledet, hogy a' kívánt Anacreoni fordításokat tudnám egyenesebben hova utasítani; de minthogy Leveledet nem vettem, már csak szerentsére botsátom el e' következő darabokat:

X. *A' viasz-Kupidóról.*

Egy kis Viasz-Kupidót
 Árula egy Legényke,
 En ellenébe állván,
 Kérdém: mit ér ez a' kis
 Képetske, hadd vegyem meg.
 Ő monda Dóri nyelven:
 Adj érte a' mi tetszik:
 De tud meg azt is eggyütt,
 Nem mívem e' Viasz kép:
 Hanem nem élek azzal,
 Ki mindenekre gerjed.

Tehát tsak add, tsak add, ne
 Egy Drachma, e' kis ágyast,
 Te is pedig Kupidó,
 Gyúlt engemet, 's ha hogy nem :
 A' láng között megolvadsz.

XI. *Magáról.*

Igy szólnak a' Leányok :
 Anakreon te vén vagy,
 Végy tükröt és tekintsed,
 Minden hajad lehullott.
 'S a' homlokod kopasz már.
 Van é hajam vagy elhullt,
 Azt én ugyan magam sem
 Tudom, de azt tudom jól.
 Hogy vígadozni, annál
 Illőbb az agg öregnek,
 Mennél közelebb halála.

Ezt ne vedd rossz neven, hogy utánnad fordítottam. Mert ha már én akarom fordítani, mind magam fordításaival kell élnem. Azonkívül nem szeretem a' Te versedben, hogy majd minden versnek értelme által mégyen a' másikba. Itt legalább kevesebb mégyen által.

XVII. *Az ezüst Pohárról.*

Tudós Ezüst-kovátsló
 Vulkán, tsinálj te nékem
 Nem eggy vitézi fegyvert,
 A' hartz mit illet engem?
 Eggy mélyly Pohárt ugyantsak
 Szélesre öblösíts ki.
 Tsinálj pedig reája
 Nem tsillagot, se Göntzölt,
 Se szélveszes kaszás jelt.
 Mit nékem a' Fiastyúk?
 Mit ér az égi Pásztor?

Szőllő tövet fejezz ki
 Nekem 's gerézdeket rá.
 Szőllő szedő sereggel,
 Sajtót reá aranyból,
 Vig bornyomókkal egybe,
 A' szép Lyacus Istent,
 Szerelmet és Bathyllust.

A' X-ik Dal a' Németben két verssel több, mint a' Görögben: nekem is szoros ugyan vagy két helyen: de még sem tettem több versbe. Egyik a' *Dóri* nyelven, melly a' Dorisi Dialectus, de ezt igen nehéz magyarul tenni, akár *Dorisül*, akár *Doridül*, mert mindenik Tartomány, nem nép neve. Inkább lehet tehát *Dór* a' nép neve. Másik: Hanem nem élek azzal: Görögül: Αλλ' ου τι λω συνουκην. Hanem nem akarok azzal együtt lakni etc. Ha így jobb volna: Hanem velem ne lakjon. Hanem velem nem él az etc., bátran választhatd.

A' XVII. Dalban 3. p.: πανοπλιαν μεν ουχι. A' Panoplia egész fegyverü készüllet. Én azt tartom, hogy ez a' Magyar szó: *Szám-szerij*, éppen azt tenné: de mivel Lexicon iróink ezt *Balistának* fordítják (kik mindazon által számtalan sokakban hibáznak), nem mertem úgy tenni, holott igen szép lett volna: *Koránt se szám-szerijjat*.

Kaszás tsillag magyarul az Orion. Úgy hitték róla a' régiek, hogy feljövetle szélveszet indít, a' honnan *szélveszesnek* és a' hajósok *ellenséges* tsillagjoknak iratik. Itt is: Μη στυγνον Ωριωνα. στυγνος = odiosus, invisus.

Τι δ' αστερος Βοωτος. Mit ér az égi *Pásztor*? *Bootes* két nevű tsillagzat, közel a' Göntzöl szekeréhez. A' kik a' Göntzöl szekerét *Szekérnek* képzelik, mint a' Görögök is egyik névvel άμαξα = currus: azoknak Βοωτης, az az *ökrész*, *ökörhajtó*, *ökörpásztor*. A' kik ugyan azt *Medvének* képzelik, mint a' Görögök más névvel άρκτος, medve, azoknak άρκτοφυλαξ = Custus ursae, *Medve őrző*, *Medve Pásztor*. Ha Magyarul *Pásztornak* nevezzük, mindenikre alkalmaztatható, és mindeniket magában foglaló Név leszen.

NB. A' német c' Dalt is toldotta egy verssel, én nem.

XXIII. A' Gazdaságról.

Ha életet szerezne
 A' kints az embereknek,
 Megörzeném erősen,
 Hogy az Halál ha eljő,
 Vehetne bért 's oszolna.
 De minthogy az Halandók
 Így nem vehetnek éltet:
 Mit is sohajtozódok?
 Mit is nyögök bijában?
 Halál az én jutalmam.
 Mit érek én arannyal?
 Nekem legyen mit innom
 És tiszta bort ihatván,
 Legyek barátaimmal,
 'S Puha ágyakon hevervén
 Vig kedvemem betöltsem.

XXXIII. A' Fetskéhez.

Fris Fetske, lám te minden
 Idén elő kerülén,
 Nyárára fészket építasz;
 Télben pediglen eltűnsz,
 Memphisbe, Nil vizéhez.
 Amor nekem szünetlen
 Szivembe fészkelődik,
 Hol szárnyasúl is ez már,
 Ez még vagyton tojásban,
 Ez félig is kibújt már,
 És szüntelen kiáltnak
 Nyílt szájjal a' kitsinykék,
 A' kised Amoroknak
 Nagyobbak adnak enni,
 Ezek nagyokra nővén
 Meg másokat ki költnek.
 Mit kell tehát művelnem?
 Mert nem nevelhetek fel
 Már ennyi sok szerelmet.

XI. *Kupidóról.*

Eggy méhet Ámor eggyszer
 Be bújva Rósa közzé,
 Nem láta, hát sebet vész'
 Az újja. Kap kezéhez
 És hányva, vetve, jajgat
 'S hol futva, hol repülve
 Kiáltja szép Citerét:
 Jaj, oh Anyám, jaj, úgymond,
 Jaj tám meg is halok már!
 Im egy parányi szárnyas
 Kigyó halálra tsípe,
 Kit méhnek is neveznek.
 Mond ő: ha ennyi kint hoz
 Fulánkja gyenge méhnek;
 Mit kínozkod, mit itélsz
 Ámor, kiket nyilad sért?

A' XXIII-ik Dalban a' Penult. vers Anapaestusos, mert ez Görögül is úgy van: *Απαλαισιν ἐν το χοιταις*. Az utolsó vers lágyítva és simítva van a' szemérmesebb Magyar olvasókért. *Τελειν ταν Απροδιταν*. Ez talám nem hiba.

A' XL. Éneket, ha még Anakreonod nints, nézd a' Rájnis Kalauz-ában, és vedd össze az ő fordításával. Meg lásd, mennyire különböz és melly szorosan lép a' Görögnek nyomába. Az ő Anapaestusai is el vagynak kerülve. Eggy van benne, a' mellyet nem igen szeretek. *Kit* méhnek is neveznek. Ez a' Grammatikám ellen van, nem személyre vivén ezt *Kit*. De talám tűrhetőbb Poétának, mintha így tettem volna: *Mit* méhnek is neveznek? Te itéld meg!

XIX. *Hogy inni kell.*

A' barna föld iszik, 's azt
 Viszontag a' fa issza.
 A' tenger a' folyókat,
 Tenger vizét meg a' Nap,
 A' Hold naphak világít.
 Mért állotok, Barátim,
 Ellent, hogy én is innám?
 Vagy: Miért ti is, Barátim,
 Nem hagytok engem inni?

XXXV. *Az Europa képéről.*

Nézd e' Bikát Barátom,
 Eggy Isten ez valóban,
 Mert hordja lám a' hátán
 Sidon jeles Leányát,
 A' tengeren megy' által,
 'S Hapot hasít körömmel,
 Eggy más Tulok sem is ment
 El a' tehén seregből
 A' tengeren hajózni,
 Hanem tsak ez, tulajdon.

Itt meg lehet, hogy többeken is; de főlek, hogy bizonyosabban fel akadsz a' legutolsó versen. Hanem tsak ez, *tulajdon*. De az nekem úgy látszik, igen Magyaros szóllás. Azért ez megmarad.

XIX. Ezt is hogy utánad fordítottam, ugyan azon okon tselekedtem, mint a' fellyebb írt Énekedet. Ismét azért, mert tűrhetetlen előttem az a' *H*-ban való Heterodoxia, melyet követsz Rájnis után. Tsak e' kevés versekben kétszer elidálod a' *H*-t; egyszer pedig meg kettőzteted. A' tenger *habját* a' Nap, mért nem *hagytok* inni. A' nap világot *ah Hoid*. Ha itt tsak egyszer veszed, vagy azt az eggyet is elidálod, rövid léssz a'. Mitsoda Heterodoxia ez? Miért követsz Barátom, idegeneket majmoló, oknélkül majmoló, idegen Tanítókat? Lásd melly nyelvünk természetéből folyó, természetes, könnyű, szép módját tsináltam én a' *H*-nak Poésisemben. Állj arra ezután Barátom, hagyd el a' nyelvünkön való erőszakvételt, az oknélkül majmolást, verseid tsufítását stb. De még az Orpheusodban is vizet töltél a' Rájnis zörgő morgó malmára.

Vólna még készen több fordításom is Anacreonból, de ez most elég. Azonban, bár tsak vehetném már az ez előtt eggy Hónappal Kassára utasított Levelemre való válaszodat, mert ott az Anacreon további fordításáról némelly kérdések vagynak, mellyek az ő verseinek formáiból jönnek, minthogy a' minap némelly benne lévő versformáknak kimutatásokat kívántad vala. Már nekem a' Purus Anacreonticus versekből alig van három vagy négy hátra, millyenek ama Figurások *Θελω θελω μανγναι θελω θελω φιλησαι*, vagy pedig ollyanok, mellyeket materiájokért tsak utoljára hagyok, hogy a' munka tsonka ne légyen. Az Anapaestusok volnának hátra, azokról kérdés-

tem vala tanátsodat, mert meghaladják számmal az anapaestusosok a' Spondeus- vagy Jambusosokat, és így hogy mind Trochaicusokkal íródjanak azok, mint a' Német írta, nem szerethetem.

Ha a' ma hét Hete írt Levelemre válaszolnál és biztatnál, hogy Lőrintzre Debreczenbe jöhetsz; most azt bíznam rád barátságosan, hogy hozz nekem magaddal Bétsből ilyen két könyvet: *A' védelmeztetett magyar nyelv* Báróti és *Pannoniai Feniks* Détsi munkája. Szeretném ezeket látni, hogy mit tartanak; de még meg nem kaphattam. Az árrokat akkor megfizetném. Ha magad nem hozhatsz, ne küldj, mert az árrokat ismét nehéz volna kezedhez szállítani. Keresek akkor Debreczenben, ha találnék.

Valami Freimaureri könyvre is Praenumeratio beszédjének vagy téve, látom. Ezt is szeretném látni, azért a' nálad magokat jelentőket neveljed Nevemmel.

A' *Billeg* minapi nótája is jó hogy eszembe juta: arra akkor azt írad: «sed iudicio meo non habes rectum, azért hogy a' jobb a' jó-tól jön, Rájnisnak nints oka *jóbb*nak mondani. sem Szabó Dávidnak a' *dűs*éretet *dűs*éretnek azért, hogy a' *dűs*ő-től jön.» Igen is Barátom, én sem Rájnis, sem Szabó Dávid példáját helybe nem hagyom, annyival is inkább nem követem, sőt, mint a' minap is írtam, én mindenikre bosszonkodom, hogy ezen Deák regulát erőszakosan és ok nélkül mind ketten be akarják tsafarni Nyelvünkbe: *Derivata Patrum naturam verbo sequuntur*. Láthattad, hogy ellenkező van az én Grammatikámban, hol egy egész rész a' betűknek elváltozásokról, éppen arról van, hogy a' Magyar szók nem tartják meg mindenkor a' törsök szóknak hosszú jegyvonásokat 'satb. De látod a' simili argumentari igen gyakran nem jó argumentum, azért pedig, mert igen gyakran össze hasonlítottak hasonlók gyanánt olyanok, a' melyek egymással éppen nem hasonlók. A' Rájnis és Szabó példákban a' hosszú vocalisnak rövidre változása a' Példa mindenütt. De az én Jegyzésemben a' volt, hogy én ezen egyet tevő szók közül: *billeg*, *billeg*, *béllyeg*, *bélyeg*, *bilyog*, mellyel ma a' Magyarok Dialectusok 's tartományok szerint ennyiféle írásban 's ki mondásban élnek, az eredetre nézve ezt tartom követhetőbbnek, bévehetőbbnek 's világosabbnak: *billeg*, mert hihető, hogy e' szótól van: *billegek* 'satb. Mindenikkel élnek tehát ma ezzel az Orzágnak valamelyik részében, mint azokat ki is tudnám nevezni. De sehol sem élnek ezzel: *jóbb*. Következésképpen nem is szükség azt igyekezni meghúzatni. De ezek közül a' Dialectusi változások közül, lehet,

szabad, 's kell is az igazabbit választani, hogy annyifelé ne tsapongjunk és így sem én Rájnis és Szabó után nem tévedtem, sem e' hasonlítások semmit nem bizonyítanak, mivel semmiben nem hasonló dolgok egymással. Lehet is ezek közül választani; amott pedig mivel tsak egy a' dolog, nints miben választani. Ez nem új dolognak behozása, hanem tsak a' sok közül a' jobbnak ki választása, a' *jóbb* pedig új dolognak be hozása volna. És így ezek öszve hasonlíthatatlanok, és neque tu habes rectum.

Irj már Levelet. Várom minden órán irásodat, és add tudtomra, mikor Bétset ott hagyod, ne hogy Levelem ott keressen, a' mikor nem leszel ott. Sok van már most, a' mit tőled várok.

Elj boldogúl. Köszönt Julisom is.

Szathmár, 1791. Rák Hava 18-dikán.

Barátod

Földi mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

380.

Kazinczy — Döme Károlynak.

Béts 15-a Júl. 1791.

Éppen midőn Május elején ide jöttem, vevém leveledet, hogy valahová a' Püspököddel indulsz. E' miatt addig halasztottam válaszadásomat, míg haza érkezésed felől tudósítatom. Hallgatásomat tehát ne vedd hidegülésnek, mert hogy hidegülhetne meg annak szíve, a' ki úgy szeretett, mint én?

Engemet a' nem-pápistaságom ezen a' Világon hivatalomtól fosztott-meg, a' másikon a' Mennyországtól fog, azt mondja P. Szaitz — meg-fosztani. En Religionem vere salvificam!

Május elején feljöttem, hogy itt dolgomat a' Fels. Udvar elébe terjesszem, 's mostanáig mulatok itt, noha azt véltem, hogy tíz nap alatt vissza-térhetek. Ezt nem tsak Fejedelmünknek itthon nem léte, hanem egy átkozott sárgaság is okozta, melly azonnal hogy ide értem, ágyba nyomott, és egy hónapnál tovább 4 fal közé zárva tartott. Elkezdtem tanulni Anglusúl, de azt félbe kellett szakasztanom.

A' magyar Litteratura új gyümölcsei felől Kassáról tudósítlak. A' Heliconi Virágoknak tavasza talám Augustusban fog feljönni. Ma,

sőt két óra mulva Budára indulok, onnan 8 nap alatt vissza, 's ha által esem dolgom sürgetésén az Udvarnál, N. Szombatnak veszem útanat Kassa felé, hogy ölelhesselek. Éljen boldogul, kedves Dömém, és hidd Barátodnak

Kazinczyt.¹

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

381.

Kazinczy — Kovachich Márton Györgynek.

Würdigster Freund!

Heute um 9. Uhr in der Früh, (itzt ist 11. Uhr vor Mittag) ward ich zum Erzherzog Franz vorgelassen. Als ich meine eigene Bittschrift, u. dann eine meiner Freunde Ihm überreicht hatte, gab ich Ihm Ihr Werk mit dem beygelegten Memorial über, u. sagte dies was hier folgt:

«Hier übergebe ich Ew. Kaiserlichen Hoheit ein Werk meines Freundes Kovatsits, das seine Entstehung Ihrem Winke zu verdanken hat. Sie äusserten den Wunsch, dass das Dunkel der veralteten Gesetze durch diplomatisch historische Beleuchtungen erhellet werden möchte, und Kovatsits entwarf einen Plan zu einem diplomatisch historischen Museum, das zu Ofen eröffnet werden soll. Einige von meinen Populären haben Ihre Familien Archive aufgeschlossen und eilen eifrig dieses Opfer für das beste des Vaterlandes zu machen.» — Der Erzherzog überlas den Titel, *«so, so, das freut mich, sagte er, das ist sehr gut. Ich danke Ihnen und Ihrem Freunde für das Geschenk.»* Eine Menge von Instanten wartete auf ihn, denn die spätere Ankunft des Kaisers von Italien u. das plötzliche Abgehen nach Prag, dann die sehr vielen fremden Officiere, die hier sind, machen, dass er mit der Zeit geizen muss, und ich gieng.

Die übrigen exemplare liess ich alle zu Pressburg, denn ich machte die Reise nicht auf meinem Wagen, sondern auf einer Postchaise. Die Räder meines Wagens fielen wegen der Ausdörrung ganz-

¹ A levél kelete fölé ezt jegyzé meg Döme: «Vettem Julius 17-dikén.»

lich zusammen. Nun muss ich machen, dass sie dem Engel in die hände kommen. Doch seyn Sie getrost. Ich werde alles besorgen. Wien, den 15. Aug. 1791.

Orpheus Kazinczy.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. L. 43.]

382.

Kazinczy — Édes Gergelynek.

Bécs, aug. 17-ikén 1791.

Az Úr engem barátságtalansággal fog vádolni, hogy levelére, mely előttem sok tekintetben volt kedves, olly nagy idő alatt nem feleltem. Ne vádoljon azzal az Úr; hosszas itt mulatásom, bajaim, egy hat hétig tartott veszedelmes betegség és innen Pestre 's Füredre tett utazásaim gátoltak meg abban; leginkább pedig az, hogy az Úr Levele elindulásomkor egyéb papirosaim közt eltévedett. Jól említem mindazáltal, hogy az Úr abban önnem a' maga munkái felől adott tudósítást és némelly dolgok iránt értekezett. Mik voltak azok, a' mire világosító feleletet kellett vala adnom, nem említem, de az elsőbb tizikkelyre valamit felelhetek.

Az Úr Versei közt Dalokat és Leoninusokat találtam. Engedje meg az Úr, hogy tartózkodás nélkül mondjam ki irántok ítéletemet. A' Leoninusokat valamiképpen a' legostobább századokból 's a' legostobább teremtetések kezei közül veszik eredetöket, a' Barátoktól! — úgy tagadhatatlan jelei a' barbarismusnak A' hol ez a' szerentsétlen neme a' poesisnek kedvességben vagyon, ott az aesthesisnek hajnalló sugarát sem lehetett még látni. Gyöngyösi Úr ezeknek írásokban felette szerentsés; de minek előtte néki csak egy poemátskáját is elolvassam, készebb vagyok akármedly barbarus gondolkodású theologus munkáját végig olvasni. Szenvedhetlen előttem az a' gyermeki pattogtatás, az a' gyermeki pipere a' Görög és Római mértékre vett versificatióban. És így írt erről gr. Ráday, gróf Teleki, és mindazok, a' kiket hazai literaturánk tisztelettel említ. Láthatni az én Orpheusomban gr. Rádaynak azon versét, a' melyet Dienesnek személye alatt Gyöngyösire írt. És úgy látszik, hogy Gyöngyösi Úr többé ezzel a' háladatlan munkával magát gyötreni nem fogja.

A' mi a' Dalokat illeti, a' helyett, hogy arról szóljak, hogy azokban nem tsak rhythmusra vagy úgy nevezett cadentiára kell vigyázni, hanem a' vers elein és közepén levő syllabák hosszú vagy rövid hangokra is (mert különben énekelni őket nem lehet), csak azon kérem az Urat, hogy ne Gelegenheits-Gedichteket, az az névnapi, menyegzői etc. poemátskákat, hanem szívnek érzéseit, szerelmet, elcsüggedést, örömet, tsintalankodást írjon. Jó példával ment ebben elő egy Anonymus, a' ki Webernél ez idén Stolbergből, Höltyből, Kleistből, Bürgerből fordított énekeket adott ki, noha nem tudom an faventibus vel invis musis, mert a' munkát még tsak az ujság-levelekből ismerem. A' szegény Kassai Szabó Dávid verseit szenvedhetetlenné teszik az az átkozott sok Ujlaki Béla, és Piber uram, perceptor uram névnapi köszöntései. Abban a' kis munkában is, melyet most ada ki Weber illy nevezet alatt: Heliconi Virágok 1791-dik esztendőre, szedte Kazinczy Ferencz, eggynehány jó példája van az abbeli jobb ízlésnek 's azon leszek, hogy Orpheusomban még többeket adhassak.

Egyéb eránt elszántam magamat, hogy recensiókat készítsek, mert látom, hogy literaturánk nem annyira a' resten írás, mint az igen is szapora írás által veszt. Káromkodva olvastam most gróf Gvadányinak az ország gyűléséről írt satiráját, melly teli van setét gondolkozással, intolerantiát predikálván, rossz hazafisággal, alacsony lelkűséggel, és erköltstelen szemtelenséggel. De ez nem maga lesz általam keményen megkorbácsolva. A' bolondoknak száma igen sok és az ő útok igen igen tágas.

Vályinak Inauguralis orátióját látta-e az Ur? A Magyar nyelv hathatóságáról akart szólni, 's az egész oratióban egy sorotska sins róla; és olly homálly, hogy ezt érteni tellyességgel nem lehet. De ennek békét hagyok, hogy valamelly igazságtalan ítélő azt ne mondja, hogy pápistává léte miatt boszankodom reá.

Az Úr levelei nékem kedvesek lesznek mindenkor, 's ez után gyorsabb leszek a' válaszolásban. Ajánlom magamat szíves indulatiba 's maradok egész barátsággal

Az Urnak

kész köteles szolgálja

Kazinczy.

383.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Arankát öleli Széphalmyja.

Végre itthon vagyok, 's ezután olly sokszor fogok zörgetni ajtódon, a' millyen ritkán Bétsi mulatásom alatt zörgettem. — De még zavarodottabb most az elmém, minthogy veled rendesen szólhasson; várd tehát a' barátságos fetsegést másszorra.

Örvendek Journálaid meg-jelenéseknek. Te igen szerentscs vagy némelly szándékoknak el-sütésekben. Az Ég boldogítson továbbá is. Azok nem tsak Nevednek el-híresedését, hanem a' Haza boldogságát 's Nyelvünk gazdagulását 's tsinosulását is tzelőzzák. És e' szándékra ki ne kívánna áldást, ha talám úgy nem szeret, úgy nem tisztel is TEGEDET, mint Széphalmy!

Telleyesíteni fogom kívánságodat a' M. Orthographiáról való gondolkozásomnak fel-tételében. 'S tőled tsak azt kérem, hogy úgy bánj osztán vele, mint *Barátnak* illik, az az legyen barátságos bizodal-mad alálok azon tzikkelyekben, a' hol TE másképpen ítélsz, ellenkező vélekedéseidet *kéméllés nélkül* és *szabadon* ki mondani. Az illyetén ellenkezés senkinek sem fájhat, tsak döfülés és élesség nélkül legyen mondva. Így mondom én Orpheusom 8-dik hónapi darabjának 369-dik oldalán, hogy Földinek nints igazsága, midőn a' gyűjtöm helyett gyulytomot ír. De inkább ki vágom azt a' jegyzést. Az utolsó árkusai még nem jelentek meg azon Heftnek, külömben egészen ide zárnám. (L. a' jegyzetet az Orpheusból.)

Budai Basád és Uj módi Gonosz tővőd szép kívülről, de belőlről teli van szenvedhetetlen hibával. *Nagyságadnak*. E' szóban néked 4 *ád* vagyon. Miért nem *Nagyságódnak* ez? Nem szólok semmit az *edgy* felől, a' hol semmi okokkal nem védelmezheted a' *d* betűt. — Erről majd másszor bővebben.

Vissza jöven Bétsből, asztalomon lelem A' nap 4 részeit. Még sem küldötték azt néked által. Debretzenből fogod tehát venni az Octoberi vásárra ki-jövők által. — A' Messziás eránt egynehány sor fog lenni a' M. Ujságokban.

Gróf Teleky Imrének Bétsbe jártt embere, félek, hogy felőlem igazságtalan tudósítást ne vitt légyed néked. Azt kezdte gyanítani, látván hogy egyg utazó Leány-személyre gondom vagyok, hogy belé

szerelnes kezdek lenni; leg-alább valamit olyast mondott vólt Tselédemnek. — A' dolog így van. Eggy rendes Leány úgy adá ki magát, mint valamelly Özvegy Katona Tisztné Leánya. Mindenről azt vettem észre, hogy ő szegény, 's látván hogy a' hajón a' vakmerőségig pajkos Ifjak vannak, fel-tettem magamban, hogy a' Leányt védelmem alá veszem, 's a' hol ki szállunk, gondom lessz, hogy az ollyas szomszédságba ne keveredjék, a' melly szűz erköltsejhez illetlen lenne. Így kerestettem számára egy helyt a' tselédemmel éjjeli háló-hellyett magam pedig a' hőlđ tsendes fényében egy félig meg-rakott boglya tetején kedvesebbet aludtam, mint a' persiai Sophán némelly Basa. — Mi sül ki a' Leány szűz erköltseiből? Az, hogy Esztergomban és Vátz alatt a' leg-alatsonyabb rendű Legényeknek rendez voust adott. Én ezt látván, többé nem is szóltam hozzá. Az illyes személyek eránt sokkal nagyobb bennem a' természeti undorodás, mintsem hogy akár-melly késértés is meg szédíthessen. Pest mellé érvén, panaszosan szólala meg a' Leány, hogy nem gondolta vólna, hogy olly hideg-vérű legyek. En valamit ollyat feleltem reá, a' melyet általlok leírni. — De bezzeg szerentsétlen vala szegény Tselédem, kit minekutánna Vátzon keményen meg támadtam, el-tsendesedett ugyan, de ez az el-tsendesedés veszedelmesebb vólt, mint előbbeni furiaja. Be ugrott a' vízbe, és kevésbe múlt, hogy oda nem vészett. Azólla nyavalyája elő nem jött 's én azt tartom, hogy az a' vízen való menetel el-szédítéséből származott. — Adieu!

Regmetz, 27. 7bris 791.

[Eredetiye Gyulai Pál birtokában.]

384.

Benkő Ferencz — Kazinczynak.

Méltóságos úr,

Különösen méltóztatott Jó Uram!

Haladó szível vettem az Ur szeretettel tellyes levelét, mellyet emlékezetére annak a' jó szívnek meg is tartok, a' mellynek kifejezései egy esmeretlenhez ollyan egyenes indulatra és nemes lélekre mutatnak, az urnak méltóztatott szolgálattja is gratia hozzám; de szíves levele egy tiszteletre méltó tárgy lészen mindenkor nállam. Az ur volt egyedül, a' ki nek ebbéli gratiájához biztam; azért másuvá

nem volt hová és kihez küldgyek. Tsekély munkátskában a' rossz 's rút nyomtatást is; de kivált a' sok szarvas hibákat sajnálom, — szégyelje pedig a' kolosvári Typographia; mert én mint jó nyomtatást úgy fizettem, és minden nyereségem a' költségem után tsak az, hogyha a' közönség hasznát veheti, és ha jó embereimet részeltethetem belőlle. A' Vályi ur tselekedete előttem újság, és bámulással töltött el, éppen a' mai világban esvén; denique a' jó rosta tsak a' férges gabonát szokta ki hullatni. Az Exemplárt méltóztassék az ur magának tartani.

Hát ha szabad kérdeni: a' Klopstok Messiássához mikor lehet szerentsénk? mert ugyan tudakozzák a' praenumeransok, instálom az urat: méltóztassék az előre fizetőknek számok felett is küldeni; mert én a' magam Quittungomat is ki osztottam itten; a' több munkáiból is szeretnék az urnak kapni; mert Hochmeister urtól valami Gessnereket hozattam; de éktelenül taxál vellek, 's azért bajoson; de csak így is elkölt; a' többit pedig hírül sem láttjuk a' beküldetteken kívül. Újságom semmi érdemes nintsen, a' mellyel érdemes levelét az urnak, és sokszor velem közlött betses munkáit viszsza költsönözhetném. Most én a' Magyar Mineralogia körül foglalatoskodom, ha valaha világot láthatna; már fele részét ki bárdoltam, tsak pallérozás hűjja; de nállunk, maga az Ur a' mint observálta, a' nyomtatás nem tsak bajos, hanem rút is.

Ajánlom érdemetlen személyemet, és engedelem kéréssel azokat az hitván munkátskákat az urnak abban a' jó szívűségében, melynek a' levél bizonyossága, velem is méltóztatván parantsolni, a' ki alázatos tisztelettel vagyok, éltémig

A' Méltóságos Urnak

N. Enyed, 10-a 8bris 791.

alázatos szolgája

Benkő Ferencz mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

385.

Gr. Id. Ráday Gedeon — Kazinczynek.

Pest die 9-a Xbr. 1791.

Egész bizodalommal való Jó Uram!

Az Ur levelét már régen nem vévén, szeretném tudni, ha az Orpheusnak második köttettyének második darabja ki jött é már, vagyis kezdetétől számlálván, annak 6-dik darabja, mely ha ki jött volna, ebből is tiz darabot szeretnék magam számára meg tartani, és azokért a' pénzt vagy igenessen Kassára küldeném, vagy akibe ide Pestre fognak netalán küldödni, annak keziben adnám. Nem álhatom meg, hogy az irántis az Uról ne tudakozódjam, hogy talán vagy le tette az Iskolák igazgatásához való hivatalát, vagy talán más környül állások változtatták annak folytatását: minthogy az Novellákban tsudálkozással olvastam, hogy ehez hasonló Iskolák igazgatásabeli kötelességre bizonyos Jabroczy Ur* nevezetett volna, és így nem tudhattam, ez az Ur Méltóságos Gróf Török Lajos Urnak hivataljában következett é? vagy az Uréban?: melyet annival inkább nem tudtam elmémben eligazítani, hogy annak fizetése éppen 1200 forintnak irattatott lenni; tuttomra pedig az előtt az első Directoroknak sem volt több, mint Gróf Teleky Jósefis Directorságában tsak annyit percipiaált; kedvessen veszem azért, ha ezen Scrupulussaim irántis az Ur engemet tudósítt, minthogy mindazok engemet, valamellyek az Ur személyét illetik, interessálnak. Az levelem elején írottak szerént, ha már az Orpheusnak hatodik darabja ki jött, és abban az én meg küldött kevés munkátskáim ne talán úgy mentenek volna már mind belé, hogy az Urnál már semmi darab azokból nem maradtott volna, ezen esetben újabb munkátskáimat fogom küldeni.

Weber Uramtul meg vettem az Urnak azon újabb Gyűjteményét, melyet Helicon virágjainak nevez. Ebben igen ditsirem azon Selectust és jó ki választást, melyet az Ur az bele iktatott darabotskákba tett, 's továbbis tanátslanám, hogy ebbe ezen tulis a' leg valógatottabb munkák mennyenek, és a' követésre idővel Példák és Mustrák lehessenek.

* Jabroczy Gábor. — Kazinczy F. jegyzete.

Ezen alkalmatosság ad okot reá énnékem, hogy az Urnak ki jelentsem sub rosa, hogy most leg közelebb meg vettem Póts András¹ Ur verseit, de ha igazán meg kell vallanom, énnékem bizony azok között tsak edgyetlen egy darabis nem tettzik, sőt nem győzők eléggé tsudálkozni rajta, hogy hogy lehetett ezen embernek, minck előtte Versei ki jöttek volna, olyan nagy hire. Azt látom belőle, hogy az mostani Auctorok, és a' mostani gustus egészen ösmeretlenek nála: egyedül az edgy Gyöngyösit láttatik követni, de aztis tsak hibáiba, az az szükségtelen ki terjeszkodéseibe, elevenségeiben ellenben, és nyájasságaiban, úgy Verseinek hármóniájában koránt sem. Ezeket tsak az Urnak magának in confidentia irtam, mert senkivelis öszve vcszni, annyival inkább senkit rágalmazni nem kívánok. Ezzel álhatalossan maradok

Az Urnak

Le kötelezett Igaz Szolgája

G. Id. Ráday Gedeon mp.

A levél idegen kéz írása, csak az aláírás Rádayé.

Ugyan e levélnek a Kazinczytól készült kivonata itt következik:

HARMINCZÖTÖDIK LEVÉL.

Pest, 1791. Xbr. 9d.

Kijött e az Orpheus 6-dik darabja.

Az Ujságban csudálkozással olvasta, hogy Jabroczi Gábor neveztetett-ki a' Kassai Tudománybeli Kerület Iskoláinak igazgatására éppen 1200 forinttal. Szeretné tudni, letettem e hivatalomat, vagy a' változást valami egyéb körülállás okozta.

Helikoni Virágimban dicséri a' megválogatást.

Poocs felől mit itél. NB. NB. NB.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 191. sz.]

¹ Kazinczy a név mellé a levél szélére: NB. jegyet tett.

386.

Kazinczy — Gr. Id. Ráday Gedeonnak.

Regmetz, 15. Xbr. 1791.

Méltóságos Gróf,
mely tiszteletű Nagyságos Uram.

A' Méltóságos Gróf bizonyosan meg fogott tévedni, midőn utolsó kegyes levelében azt írja, hogy még eddig az Orpheusnak csak ötödik darabját kapta-meg, 's tudakozódik, hogy annak hatodik darabja ki jött é vagy nem? mert jól említem, hogy midőn ezidén Aprilisben Bétsbe menetelem alkalmatosságával Pesten tiszteletére voltam, akkor már a' 7-dik heftet, azaz a' második kötetnek 3-dikát is meg-vittem. Ezt pedig annál bizonyosabban állíthatom, mivel jut eszembe, hogy a' Gvalterus Mapes deák és Magyarra fordított darabjának hibás nyomtatását pirúlva mutattam; sőt ebből a' 7-dik darabból vette Szentjóni Szabó László Ur is a' *Violácska* nevű Meséből a' Mottót Pesten ki adott verseinek eleibe. Nem azt felelem tehát, hogy a' hatodik és hetedik darab már ki jött; hanem azt, hogy a' 7-dik darabban hibásan le nyomtatott Gvalterus Mápes verse meg vagyon igazítva, és — hogy már a' 8-dik heftnek sincs egyéb híja, hanem hogy az utolsó árkust nyomtassák. Melly jelentésemet panaszosan és azzal az alázatos kéréssel tészem, hogy méltóztassék a' Méltóságos Gróf Landerert meg szólítani munkánknak serényebb folytatása eránt. Aprilisben midőn ez idén fel mentem, a' nyolczadik heftnek nem volt két árkusnál több híja, 's ezt a' két árkust ide való Factora azolta sem végeztette-el.

Egyéb eránt esedezem új darabokért, mert a' kezemhez megküldöttekből többé eggy sincs hátra; 's félek tőle, hogy ha a' Nyomtató elkezdí a' darabok nyomtatását, nem lesz mit nyomtattatnom.

Térck a' második kérdés feleletére: A' Fels. Helytartó Tanács engemet, eggy ezidén 1-a Aprilis kiadott Rendelesé által, azon eggy tekintetből, hogy Pápista nem vagyok, hivatalomtól, melly nékem esztendőnként 1500 frtot hozott-bé, elmozdított, megígérvén, hogy első nyílással más illendő hivatalba téssen. és ebben nékem Jabroczkj Gábor succedált tsakugyan 1500 f. fizetéssel. Vontam én ezen fizetésemet eggy Egri Kánonoknak Praebendájából, mert a' megholt Császár a' Nationalis Oskolákat igazgató Királyi Tisztet Kanonoki

Praebendákból fizettette azért, mivel ez a kötelesség annakelőtte Kánonok tisztje vala, és e' végre egyikének közzülök 2000 f. vala rendelve. — Most hivatal nélkül élek ide haza; mellyet annyival szükségesebbnck tartok alázatosan jelenteni, mivel leveleim ha a Kassai Postára útasítatnak, sokáig szoktak heverni. Regmelz Tokaj mellett lévén, kérni fogom a' Méltóságos Grófot, hogy hozzám becsütandó leveleit ezután oda méltóztassék útasítani.

Hogy Póts András Uramnak versei kijöttek, sajnálom és szégyenlem. Szenvedhetetlenebb radotteriát, lúdforma gágogást és kevésbé süffizánsot nem láttam, mint ezekben a' versekben vagyon. A' kézirat valaha hozzám küldte Póts; és engemet csak a' becsületes ember érzése tartóztatott-meg tőle, hogy meg ne égessem; mellyet ha cselekedtem volna, most egy érdemmel dicsőkedhetnék a' haza előtt, mert nem vóltak egyszernél többször le-írva. És még is azt jövendőöm, hogy ez a' szerencsétlen fajzat imádatni fog a' sok Kálvinista Mesterek és falusi Predikátorok által, kik az illyes gyermeki csácsogást feljebb becsülik a' valóságos poétai munkáknál.

Örülöm azt a' szerencsését Heliconi Virágaim tavalyi Gyűjteményének, hogy az a' Mélt. Gróf javallását meg-nyerte. Sokkal sanyarúbb Bírája leszek ezen Gyűjteményeim darabjainak, mint az Orpheusban vagyok, mert ezeket Például és Mustrául szeretném kimutatni; az Orpheus darabjaiban pedig néha egyéb tekinteteim is vannak. Megvallom istentelenségemet, Kánonok Molnárnak Szittyai Kláráját és azt, a' mi nyomban követi ezt az Orpheus 1. kötetének 3-dik darabjában, egyedül azért vettem-fel ott, hogy a' Páter Leo és más Bálnak papjai által annyira imádott bálványt feldőljthessem, 's megkaczagtathassam.

Öszve szedtem már a' jövő esztendőre készülendő Gyűjteményt is, 's imé ezek lesznek Heliconi bokrétámnak virágszájai:

1. Leopoldnak koronázatalása. *Rájnás.* — 2. Ugyanarra *Pétzeli.* — 3. Hazafiúi örvendezés. *Horváth.* — 4. Martinesyei Vitézek. *Batsányi.* — 5. Nunkovics halála. *Virág.* — 6. Orczyhoz. *Réway.* — 7. Forgács Miklós. *Rájnás.* — 8. Éneki szerzemény Bánfinak tiszteletére. *Bolla.* — 9. Eheu fugaces Posthume. *Virág.* — 10. Szép Rózsi. *Ráday.* — 11. Tibullus első Alagyája. *Döme.* — 12. Gibráltár Denisz után. *Széphalmy.* — 13. Az Aeneis kezdete. *N. J.* — 14. Ugyanabból. *Rájnás.* — 15. a' Henriásból hexameterek. *Rájnás.* — 16. Az én hazám, Klopstock odája. *Széphalmy.* — 17. Halotti ének: Ember, mi vagy etc. etc. *Teleky.* — 18. Jótétel jutalma. *Hari.* — 19. Az

igaz nemesség. *Kreskay*. — 20. Az inség két Barátja. *Széphalmy*. — 21. Vay Charitás halála. *Teleky*. — 22. a' Prométheus tüze. Bűrgerből *Horváth*. — 23. Az Igasság képe. *Aranka*. — 24. Szabóhoz *Virág*. — 25. Egy Fösvényhez. *Rájn*. — 26. Cocu. *Teleky*. — 27. A' szarvak. *Aranka*. — 28. Barátok tüköre. *Földi*. — 29. A' Músák. *Gróf Desöfi*. — 30. *Dayka* Erzsébeth napjára. — 31. Az Álom. *Csepány*. — 32. A' Szabadság. *Versegi*. — 33. Calliroe. *Ányos*. — 34. Elválás. *Horváth*. — 35. Esdeklő Panasz. *Batsányi*. — 36. Egy kevély széphez. *Földi*. — 37. A' Siphhoz. *Virág*. — 38. Söhajtás. Olaszból *A. J.* — 39. Ugyan az meg hosszabbítva. *A. J.* — 40. A' habok. — 41. Lilla. *Széphalmy*. — 42. Minnyihez a' tavasz zsengejével. *Kazinczy*. — 43. A' Boriska képe alá. *Aranka*. — 44. A' Viola és Rósa. *Ráday*. — 45. Kazinczyhoz. *Virág*. — 46. Krajnikhoz *Ányos*. — 47. A' Czenezi szája, Secundusból. — 48. Közös Lélek. Secundusból. — 49. Páratlan gerlitz. *Beretzky*. — 50. Macbethből egy boszorkány scena. — 51. Kazinci András, Mát-kájához Vinnai Erzsébethhez 1685.

Ezek az 1792-dikre készített Heliconi Virágok. Még Daykától várok egynehány darabokat, azonnal küldöm nyomtatás alá.

Szabó László Úr nekem Selymecz Bányán adott egy exemplárt a' maga versei közzül. Gyönyörű darabokat leltem benne, 's örültem azt látván, hogy ő is tanítványává lett a' Méltóságos Grófnak, verseit nem csak cadentziákra szedvén, hanem scandálván is. Kérem a' Mlsgos Grófot, méltóztassék tudtára adni, hogy várom tudósítását az eránt, hogy Verseinek melyik darabjai Originálisok, 's a' fordítottakat nevezetesen ki után írta. Sokakra reá akadtam. Ezt azért kértem Szabó Úrtól, hogy dilsérettel recenseálván majd verseit, hibáját kipótolhasam; mert én hibának tartom ki nem mutatni a' fordított darabokban, melyek az idegenek. Egyéb eránt grátziába ajánlva maradok

A' Mélt. Grófnak

alázatos szolgája

Kazinczy mpr.

[Eredetije a budapesti ref. főiskola Ráday-könyvtárában.]

387.

Földi János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Soha nem tudom mire vélni hosszas hallgatásodat. Bétsi hosszas lakásodnak idejétől fogva semmi Leveledet nem vettem. Most félek, hogy ismét szabad ítéleteimnek ki mondásokért, és valamiben véled nem eggyező értelmemért reám meg nehezteltél. Barátom! e nélkül az igazság sokszor elvész, és a' szín mutatásos hallgatásnak Palástjával bé fedeződik. Erre a' szabadságra mindenkor áhítozik egy Criticus, és ezen merészségre engemet Te szabadítottál fel Példáddal. Közöld velem nehézségeidet, hadd legyen alkalmatosságom magam mentésére. De ezt adom kiváltképpen tudtadra, hogy én nem lakom többé Szathmáron, hanem most a' két Karátson között való Héten költözöm Nemes Hajdú Hadház Városára és lészek a' nemes Hajdú Városok Kerületének rendes orvosa. Ott keress ezután Leveleddel és oda utasítsd per Debreczen, melly is egygy pósta, és tsak két órai járó föld Debreczenhez. Ha a' Januariusi Debreczeni vásárcor Debreczenbe mégy: én is benn igyekezem lenni, akkor lehet szerentsékn szemben vetelkedni. Vagy ha akkor nem jönél is Debreczenbe, ha még Leveledre 's valami munkádra méltóztatss; hamarább 's könnyebben kezemhez érkezhetik már Debreczenből, hova Doctor Veszprémi István uramhoz mindeneket bátran szállíthatsz. Vagy ha egy időben Debreczenben lész megfordulásod; ha nem sajnálsz két órai útát, mindenkor szívesen látlak Hadházra házamhoz, és ezt különös szerentsémnek is tartanám. Köszönt Tégedet Juliskám. Én sajnálom igen nagyon hallgatásodat, és óhajtvá várom Leveledet, mellyet ha meg nyerek, többeket is lész szerentsém írni ez után. Meg botsáss! Élj sokáig boldogul! én öllelek —

Szathmár, 1791. 24-ik napján Bak havának.

Barátod

Földi János mk.

Kivül: ¹

Szathmár. à Monsieur Monsieur François de Kazinczy, mon bon Ami
à Kaschau. p. Tokaj.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

¹ A levél zárlatán piros pecsét.

388.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Regmetz 29. Xbr. 1791.

Az Ötsém kezembe adta kedves ajándékodat; egyg úttal pedig valóságos örvendéssel beszéltél el azon szerentséjét, hogy veled múltott. Az ajándékot egész érdeme szerint köszönöm; pompás az, nem tsak tsínos; — az Ötsém szerentséjének pedig irigyléssel örvendek. Bár én is láthatnálak valaha. Talám egykor beszéládok Semjénből B. Wesselényi Miklóshoz, 's ott meg foglalok ölelhetni, 's szóval is megköszönhetem előttem igen betses barátságodat.

Igen szeretném tudni, mit mondassz kézírásod' bé firkálásaira. Ne vedd rossz neven, hogy Deákodat még egyszer fárasztom. Változtatásim inkábbára az ő hibáit illették. — Élj szerentsésen, édes Barátom, és tedd Barátodnak bé-állandó esztendejét is édessé néki nyujtandó szereteted által. Én örök tisztelettel, barátsággal 's háladatos-sággal maradok

híved

Kazinczy.

Az Orthographiáról való Aufsatz több munkába kerül, mint gondoltam. Majd meg kapod azt.

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

389.

Kazinczy — Döme Károlynak.

Regmec, 29. xbr. 1791.

Az én kedves Medém elfelejtkezett szerető Széphalmyjáról; levelére sem válaszol, 's nem repül kedves pásztori dalával annak karjai közzé, a' kinek az ő éneke édesebb szokott lenni, mint

venientis sibilus austri

aut percussa — fluctu — littora etc.

Epedve kesergek megvetésem: de bízom még is, hogy tőlem igen becses barátságát meg nem vonja, mert érzi, mennyire szeretem!

Széphalmy.

[Megjelent az *Uj Magyar Museum* 1857. évi I. k. 480—481. l.]

Földi János — Kazinezynak.

Barátom!

Vettem a' hozzám küldött irtóztató Disortho- vagy Aorthogra-
phiát. Hogy ezen örök eltemtetést érdemlő nyelvrontásnak és fel-
forgatásnak fundamentom nélkül valóságát, lehetetlenségét, tsűfságát,
tetemes kárait és hibáit felfedezem; a' nyelv természetének és visgá-
lásának világos szövétnekénél fogva; elmélkedjünk egygy kevéssé ilyen
formán:

Minden nyelvnek természetének van egygy olly tulajdon fő Pontja,
mellyből azt tekinteni és ítélni kell és a' mellyben áll az az ő tulaj-
don Nota characteristicája, melly azt más minden egyéb Nyelvektől
megkülönbözteti. Ez pedig rész szerint áll a' Nyelvnek hangjában,
rész szerént a' Nyelv' szavainak minden nevedéseknek Analogiájá-
ban. Ez szerént ha valamelly Nyelvben valamelly hang a' többeknél
gyakrabban előforduló; az még nintsen azon Nyelvnek tsűfitására,
hanem inkább a' természete tetszik ki azon Nyelvnek belőle, és nem
látjuk, hogy egygy Nyelv is azon gyakor hangot tsűfitásnak vévén,
igyekezett volna valaha magát attól tisztítani. P. o. Ha a' régi Görög
Nyelvet veszem fel elsőben, noha ez magának a' betű formákban *j*
figurát nem tsinált (melly az ő tévedése, hogy azt az *ivel* öszve
zavarta), még is melly bővséges az egész Görög Nyelvben a' *j* hang?
mert ez a' hang hallik az ő nyelvekben a' régi olvasás szerént min-
denkor, valamikor az *ít* más magánhangzó vagy előzi vagy követi.
Ez hallik mind ezen foglalt hangokban (Diphthong) *ai*, *ei*, *oi* stb. Sőt
ugyan ezen *j* hang nélkül nem lehet kimondani az azon Nyelvben
igen szélesen uralkodó *av* *ev* foglalt hangokat is. Ha Anakreonból,
melly most éppen kezem alatt vagyon, akarok példát hozni, tsak az
ő igen rövid sorú verseiben is gyakorta hányszor fordul elő a *j*
hang? *Χαιριτε λοιπον ημιν. τις ει τι σοι μελει δε. Εμοι μελει μορσι.*
Εμοι μελει βοδοισι stb. Még is ezt a' sok *j*t vette ő tsűfságnak nyel-
vében valaha és tette é e' regulának elkerülését vagy egygy Görög?
Ollyan Görög pedig, melly magát 's a' maga nyelvét tartotta hajdan
pallérozottnak, más egyéb népeket pedig maga mellett Barbarusok-
nak. Sőt inkább ezen hangok mondatták ő rólok a' régi Rómaiakkal
is ezt: *Graecis dedit ore rotundo musa loqui. Horat.* Jól tudom,

hogy a' mai Görögök a' mai olvasás szerint ezen foglalt hangok közül sokakat *i*-nek olvasnak. Mi lett ebből is, holott a' régi η éthát is *i*-nek olvassák? az, hogy az *i* hang ma ismét felettebb bővölködik a' mai Görög Nyelvben. P. o. η καινη διαθηκη. Ma: i kini diathiki stb. még is ezt a' sok *i*-t is jegyzette e meg valamely Görög, hogy kevesíteni kellene? Hozhatnék még fel többeket is a' Görög Nyelv különös hangjára, mellyel az magát másoktól megkülönböztette, mint a' t, p, r¹ mellé foglalt sok H-t. az ő nekik igen különösen hangzó és tulajdonképen gyakoroltatott p-vel össze foglalt sz-t ϕ . sat. de hosszas lennék.

Igy a' 'Sidó Nyelvnek különös hangja a' mély torokból mondatott sok *ch* és más torokból mondatandó betűk, melly kitétsző a' 'Sidókon akkor is, midőn más Nyelveken szólnak, a' Németeknek természetek kevesíteni a' magánhangzókat, sokasítani a' mássalhangzókat, ekképen kemény, durva morgó hangokat ejteni, és kivált a' két tagú szóknak (dissyllab) első szótagokat felteapni, melly megtet-szik ő rajtok akkor is, midőn magyarul beszélnék. Akarta e még is valamely Nyelv-pallérozó német e' durva hangokat pallérozni és lágyítani? Eggy sem, mert ez azon Nyelvnek sajátja és tulajdona. A' Deák Nyelv természettel sziszegő nyelv. Ennek mind török szavakban, mind azoknak minden nevekódésekben általan fogva igen sok az *sz* hang. Ugyan ez a' hang szülte az ő σ betűjüket is, (a görögökével) melly a' *k*-nak az *sz*-el való egybefoglalása és rövidítése. Nem keresem válogatva a' példát, tsak a' mi hirtelen eszembe jut; *Sed nisi peccassem quid tu concedere posses. Dux Zephyrus surgens permiscet flatibus aequor* stb. Mennyi ezekben a' sziszegő betű? Még is tűnt e ez valakinek szemébe? és vőlt e ennél vagy kedveltebb, vagy kényesebb Nyelv csak eggy is? nem szóllok több Nyelvekről. — Mind ezekből önként következik, hogy lehet eggy Nyelvben valamely kedvelt betűnek a' többek felett sokasága; de azért az a' Nyelvnek nem tsűfitása és motska, hanem tsak önnön tulajdona, sajátja és természete. Ha már a' magyar Nyelvet felvesszem, ennek hangjában természetes az, hogy lágy, könnyen folyó, kényes és kellemetes. Ezt a' lágytságot és könnyen folyótságot okozza magánhangzóinak bővsége, mellyeket eggyyszer eggyyszer kevés mássalhangzókkal kötünk egybe Kivált a' szóknak és szótagoknak kezdetében,

¹ Az utolsó betű alig olvasható, valószínűleg r.

bizonyos az, hogy eredeti igaz magyar szavainkban csak két mással hangzókat is némelly Onomato pepoiemenon; vagy harmoniás szavainkon kívül nem találunk; hármat pedig soha sem. Illyen onomato pepoiemenon Trütsök, Trüsszentek etc., mely régi íróinktól Phogy a' Magyar szók mindenkor társas hangú szótugokon nevedednek (Voces Hungaricae crescunt per syllabas syntones). T. i. Az elő számlált 7 magánhangzóink két társaságra oszolnak, mindenkor eggyütt társasok a, o, u, és eggyütt társasok ismét é, ő, ű. (Az i hol eggyikhez, hol másikhhoz tsatolja magát.) Ez a' Régula szélesen uralkodik mind minden nemű és nevezetű szavainknak változtatásaikban, mind azoknak folyamati nevededéseikben, melyet előadtam a' Nyelvkönyvnek minden részeiben, de itt sok volna rendre mutogatnom. Ez Nyelvünknek igaz Analogiája, sőt kútsa ez a' regula a' Magyar Nyelvnek, melyet felvévén akármelly idegen is, reménységén kívül könnyebbítheti e' nyelv megtanulását minden változtatásaiban és folyamatiban. De még ezen társas hangok között is igen nagyon magaszeretők az a, e, o, ő és minden nevededésekben 's folyamatokban, valamikor tsak lehet, legszorosabban önnön magokkal kívánnak társíttatni. Ebből foly az a' tsudálatos tulajdonsága Nyelvünknek, mely más Nyelvekben éppen lehetetlenség, hogy mi egész Beszédeket, Rendverseket 's Énekeket írhatunk és beszélgetéseket folytathatunk tökéletes értelemmel, tsupán csak egy magánhangzóval élvén ezek közzül. Néhai T. Varjas János Debreczeni Prof. volt az első, ki nyelvünknek ezen tulajdonságát az e magánhangzóban észrevette. Irt ez e magánhangzón egy *me glért*

ember *Énekét*, melyly azután ki is nyomtatattott illy czím alatt: *Elegia veri Nominis Hungarica* stb. mint te ezt tudhatd. De még a' kinyomtatás előtt ezen Énekét más tudós baráti között ugyan Debreczeni Predicator T. Hunyadi Ferencz úrral is ítélteni és arról, hogy ez a' kiadatást megérdemli, e-s versekkel felelgetének: Tsak elbámúl T. Varjas János, hogy T. Hunyadi Ferencz a. o. ő. magánhangzókön is felelő verseket irogat. Ezt irta t. i. a magánhangzón T. Hunyadi Ferencz Varjas Urnak: *Bátran add szájába a' Magyar Hazának Hangját az általad már talált Hárfának, Hadd rágal-mazzanak, ha másat látának* 'stb. Mellyre Varjas így fakad tsudálkozásra ugyan a magánhangzóval: *Azt tartám, tsak magam láttam varjat 's szarkát, Hát más, ha akarja, bár lássad a' markát, Papagályt tán adhat sárgát avagy tarkát, Adassanak annak hamar pálma barkát* 'stb. Ekkor ismét ő és ő magánhangzókön irt Hunyadi: *Olly sok jót, oh boldog Doctor hogy dolgozol, Olly módon dolgomról oh hogy gondolkozol* 'stb. *Lövéldözöm, szókóm, nőttön nő örömöm, Ölöm ökröm, töltöm szőlő tő özönöm, Örö-mömből ötször, sőt többször köszönöm, Bővön öltött gyöngyöd örökös ösztönöm.* Ezen különb különb magánhangzón tett felelgetéseket látván egy Nagy tiszteletű Tudós úr, így szóllala meg még eddig nem próbált ú magánhangzón: *Ullszu húgunk, lúdhúst szúr-junk, úgy újuljunk. Ujjuju!* Sok különb különb egyes magánhangzókön irt verseket lehetett azólta szerte széllyel látni, jókat, rosszakat, mint az szokott lenni, az *a, e, o, ő* magánhangzókön, mert az *i, u, ú* arra nem olly alkalmas. Illyen ama T. Erdődi uré is *ő* magánhangzón: *Köldök tsömör gyötör, Bővön ökröndözöm, Köppölyökhöz önnön köldököm kötözöm* 'stb., melly ugyan követésre való é, az más kérdés, de a' mi mostani czélunkra egyenesen foly az.

1. Hogy ha sok is Nyelvünkben az *e* magánhangzó; ha *e-s* törsök szavaink minden nevedésekben ugyan *e* magánhangzókat vésznek is magokhoz: az Nyelvünkben nem is rüt, mert változtatja és különbözteti azon magánhangzót, annak három féle kiejtése, mert a' leg kellemetesebb hangú is az *e* minden magánhangzóink között. De kivált képpen nem is Nyelv fogyatkozása (nem *fogyatéka*), nem is a' Magyar Nyelv szépségének (nem *szép voltá-nak*) tsorbája, hanem a' többekkel egygyütt Nyelvünknek igaz eredetiségét és másoktól különbözését megmutató 's Nyelvünket mindenekben szépítő 's könnyítő Analogiájának egy része, és noha egy jó

izlésű írónak sem szükség szorgalommal össze hordani kifogyhatatlan *E*-inket. Nem szükség mind azonáltal annak orvoslására 's elkerülésére is, szép Analogiáknak sok rontásával, sok szavainknak kurtításokkal 's tsonkításokkal, és így Nyelvünknek sok rontásával, 's azonban több magán hangzóinknak szinte úgy bővítésekkel törekedni és igyekezni. Imbol vagyon az *e* kerülésnek fundamentom nélkül valósága.

2. Megmásolhatatlan és lehetetlen is ennek elváltoztatása: mert ha *e*' sok *e*-t akarjuk változtatni: szinte úgy kell akkor változtatni az *a*, *o*, *ő* magán hangzókat is. Mert azok is olly sokak és egymás szeretők Nyelvünkben. Ha pedig mind ezen bővséges magán hangzóinkat változtatjuk, nem más Nyelvet hozunk *e* be egészen? Nem abban áll pedig a' Nyelv pallérozás, hogy új Nyelvet hozzunk bé és szép Analogiánkat felforgassuk. De mire is változtatjuk a' sok *e*-t? Más magán hangzóra *e*? Hiszen neveljük akkor amazt, mikor ezt fogyasztjuk, mert úgy vagynak most ezek szép illendőséggel Nyelvünkben, mint az Algebrai aequatióban a' két rész, szaporodik az eggyik azzal, a' mivel fogy a' másik. Igaz, hogy uralkodó magán hangzónak nevezhetjük az *e*-t a' Magyar írásban: de ez tsakugyan mind a' többi magán hangzóknak számokat felül nem haladja. Végyük fel renddel a' magán hangzókat:

α. *Ő*-re változtassuk az *é*-t, mint legtöbbször akarja Dayka? Az *ő* úgy özön most is nyelvünkben, melyen egész beszédek 's verseket lehet folytatni, a' mint látánk. Sokkal illetlenebb hang is az *ő*, mint az *e* és rettenl annak olly iszonyú sokasága, mint a' mennyit akarnának béhozni azon *ős*, *űs* üdős szóéjtést (dialectust) kedvellők. Nem is lesz ez soha egész országunkban közönségessé, mert tsak szóéjtés, nem is az egész Nemzetnek beszéde. (Lásd alább.) Miért tennénk pedig könyveinkben olly Szóéjtést közönségessé, mely nem is legszebb, nem is az egész Nemzeté? Azért *e* hogy két Nyelvet tsináljunk Nyelvünkbelől, mint a' Németek a' magokéből? Hogy más legyen a' Tudósok Nyelve, más a' népnek beszédbeli Nyelve. Az istenért Írók, ójátok ettől magatokat!

β. *I*-vel fogyassuk a' sok *e*-t a' cigányok módjára? Hogy nem szegényli és nem általlya Dayka ezt tsak meg is gondolni, nem hogy pennájára tenni? Inkább tanátsolta volna már azt a' szóéjtést, melyen a' Debreczeni és azon vidéki község beszéli, kik minden hosszú *é* helyett *i*-t mondanak, *egítség*, *bikesség*, *szíp*, *níp* 'stb. és a' melyen írt Szilveszter János is, de ez is utálság és tsűtség.

7. Az *ű*-t szaporítsuk e az *üdös* szóéjtés szerént? Ennél ritább hangunk nintsen, és jó hogy olly bővséggel nints Nyelvünkben mint ama négy. A' Török Nyelvben látom, hogy ilyen igen sok vagyon, mint megtetszik ama' közönséges Török versben: E ki findsa kave-tütü etc. büzbüzüm 'stb. (mert nem tudom egészen) miért szaporít-nánk ezen rüt törökös hangot?

8. Sok szavainknak még tsonkításokkal fogyassuk e' feles hangu *e*-inket? Arra sem veszi soha az egész nemzetet; de nem is szebb é és nem drágább e Nyelvünknek e' szép Analogiája, mint sem hogy annak mind szép rendét, mind kellemetes hangját elhagyván, olly sok tsúfos és illetlen kurtításokat tégyünk Nyelvünkön?

Nintsen több módja a' sok *e* fogyatásnak még az ő vélekedése szerént is; de lám, mind ezek szerént is lehetetlen az, mert imhol természetből forgatja ki hasonlíthatatlan gyönyörű Nyelvünket és tsúfoson, 's károsan sérti annak egygy igen szép és könnyítő Analogiáját, melly mennél többekben magának megfelelőbb, annál ditséretebb valamelly Nyelvben. De

3. Rontsuk le a' *Protonpseudost* is, mellyen épül ez a' sok *e* kevesítés. A' Tóttal 's Némettel való társalkodást veti okúl Dayka abban, hogy sok régi *ő*-ink *e*-re változtanak, minthogy azok ezt nem tudják kimondani. Ez a' vélekedés éppen meg nem állhat, mert éppen azon tisztább beszédű magyar Vármegyékben nints ez a' sok *ő*, *ű*, úgymint Bihar, Szabolcs, Szathmár Vármegyékben, a' Nagy Kúnságban 'stb. A' mellyekben legkevesebb a' Tót és Német. Az én hazámban, Bihar Vármegyében hallatlan ez a' sok *ő*, *ű*, holott én egész felnevekedésemig nem láttam egyébb németet eggynehány fegyverviselőnél 's egyébb Tótot eggynehány vásárookra megjelenni szokott *gyolts*, *tsipke* és *sáfrány* hordozó Tótnál. Továbbá, ha ez a' sok *ő*, *ű* régi Atyáinknak közönséges Nyelvek lett volna, és ma a' Tóttal, 's némettel való elegyedés miatt változott volna az *e*-re, *i*-re, inkább el kellett volna változtatnunk némelly mással hangzóinkat ugyan az *ő* kedvékért, mint a' *gy*-t, *ny*-t 's többeket. Mert ezeket szinte úgy éppen nem tudja kimondani a' Német. Ez a' *nagy*-ot, *nád*-nak, 's *nájd*-nak mondja; még is ez meg maradt, meg maradt volna tehát szinte úgy az *ő*, *ű* is a' Tóttól 's Némettől. Az inkább tehát igazabb, hogy az a' sok *ős*, *űs* beszéd, mellyel ma élnek 's akarnak élni a' Catholicusok, soha sem vólt nemzetséges a' magyarok között, hanem tsak tartományos szóéjtés. Így számláltam én ezt a' Tartományos szóéjtések közé a' Grammaticámban is, holott így írok róla.

«Nevezetesebb szövejtésbeli különbség vagyon a' rövid *ő* 's *ű* magánhangzókban. Meg kell vallani, hogy mennél régiebb írásainkra 's könyveinkre akadunk; annyival több *ő*, *ű* magánhangzókra találunk azokban. Ezekből a' következő nép sokakat *e*-re és *i*-re változtatott. De némelly régiséget szeretőknél mai napig is sok a' *pör*, *vörös*, *üdő*, *föd*, *födöz*, *förödik*, *üdvösség*, *szű*, *hű* 'stb. Mellyek másoknál: *per*, *veres*, *idő*, *fed*, *fedez*, *feredik*, *idvesség*, *szív*, *hív* 'stb. Amazt felettébb követni, nagy régiskedés (Archaismus). Ma nem az Atilla nagy anyjával beszéllünk.» De ha tudtam volna, hogy ennyin fogiák ezt sürgetni, még többet írtam volna. Régiebb könyveinkben igaz tehát, hogy sok az *ő*, *ű*: de a' Reformált írónál ott is kevesebb. Hogy sok *ő*, *ű* idővel *e*-re, *i*-re változott, azt a' kedvesebb szólás, az Euphonia okozta. Ez az Euphonia egyedül az, melly időről időre naponként változtatja leginkább a' Nyelveket. Nem is lesz soha többé közönséggé ez a' szövejtés, mert elebb nem szól egy szót is magyarul mindezen egynéhány Vármegyei Magyarság, mind tsak nem közönségesen a' Reformált vallás követőknek, mint sem szép hangzású nyelvjárásokat azon sok utálatos *ő*-re, *ű*-re tsavargassák.

Mindezekből tehát kijő az, melly természetiek mindazok és melly ditséretesek, a' mellyek némelly Nyelv mesterek vádjára gondolnak hasonlíthatatlan Nyelvünknek, úgymint a' sok társas és eggyező magánhangzók a' hathatós és keményebb kiejtésekből, a' kettőztetett ugyan azon mással hangzók 'stb. és hogy Nyelvünknek minden más Nyelvektől különböző volta, mind betűink hangjaiban, mind szavaink különös Analogiájában, Nyelvünknek igaz eredeti voltát tanítja. És ezek lesznek valaha azok, mellyeket gondolóra vévén a' minden Nyelveket vizsgálóra vévő tudósok, valaha a' mi Nyelvünkben is egy igaz eredetiséget, mindenektől különböző jeles tulajdonságot és a' Nyelvek között nem utolsó helyet fognak találni, észre venni és tsu-dálni azon kérdés szerént, mellyet éppen ezen esztendőre tett fel a' Tudományok Berlini királyi Akademiájában a' szép tudományoknak classisa (Lásd Hadi Tört. 4. szak. 245. lev. Q. Árkus), mellyről a' ki fog írni, ha az a' Magyar Nyelvet is jól tudná, erről sok különösöket írhatna, és a' Magyar Nyelvnek betsét emelhetné.

A *mondjd* sem helyes írás, mert két különböző időszók mi nálunk a' *kiható* és *ki nem ható* jelentésű időszók, az az a' *k* és *m* végű: *írok*, *írom*. A' *ki nem hatónak j* a' parantsoló betűje, *írj*, a' *kihatónak d*, *írd* és nem *írjd*, melly kettőt meg kell különböztetni etc. Lásd a' Grammatic.

Ezek szerint, Barátom, írhat sz valamit Daykának. Én neki magának nem akartam írni, azért, mert vele ezek eránt egy értelemben nem vagyok. Az emberrel se esmeretségem, se barátságom, Birójának se választott, nehogy tehát elébb ellenséggemmé mint barátommá tegyem, csak Te néked írok, hogy ezek szerint fel lehatsz. Te pedig Barátom ne engedd magadat az ilyenek által eltsábbíttatni. Sőt (ezt egyedül magadnak írom) fogjuk köz erővel a' dolgot, ne hogy a' pápista magyarság, a' kiké mindazonáltal nem a' leglisztább magyarság, felsőségre emelje magát, 's a' nyelvben is, mint egyebekben törvényt osszon. Én óhajtánám, hogy egy tiszta magyarságú Reformálttól került grammatica állana most fel. És hogy ha arról is azt mondhatnánk örvendetesen, a' mit a' Gotsched Német grammaticájáról megjegyvez Gessner vagy Nic. Niclas (Isagog. ad. Erud. Univers. p. 106.): *«Imprimis etiam hoc commodi peperit illa grammatica, quod eam Pontificii homines, tamquam Divinum sidus secuti sunt et emendarunt paulatim suam barbariem.»* Itt is rosszabb németek voltak hát a' Pávisták, mint a' protestánsok, és az úgy van rendszerint, a' hol egy nemzetnek e' két vallása nagyon, mert a' Pávistáknál eleitől fogva gyakorlottabb volt és betesebb volt a' Római Nyelv annak a' vallásba való nagy befolyása miatt, mint akármely más született nyelv. Sőt ha te néked úgy tetszik, nem akartam e nyelv vizsgálat és ítéletét vagy így, vagy valamiben tetszésed szerint változtatva kiadni, mely sokaknak tanuságokra lenne. — A' Dayka sok írását Debreczeni vásárkor elküldöm, mert a' posta pénzt annyiszor nem érdemli. Él szerentsesen.

Szathmár 1791.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

391.

Czetter Sámuel — Kazinczynak.

Hochzuehrender Herr!

Es sind bereits 6 Wochen, dass ich die Ehre hatte, 2 im Briefe eingeschlossene Abdrücke von dem schon fertig gewordenen Viczaischen Porträt zu schicken, an wen, und auf welche Art, als ich die 640 schon lange bey mir liegenden Abdrücke fort zu schicken habe, weiss ich, laut Ihres letzten Schreibens, genau, und wills der Dili-

gence alsobald übergeben, sobald die daran haftenden Ausgaben erfolgt seyn werden.

Für Druckerlohn — Papier — Schriftstechen, Fisl — etcet. —
 —————¹ 33 fl. 30 xr. 10 fl.
 habe ich auf Abschlag schon empfangen. Kommen noch zum zahlen
 23 fl. 30 xr.

In meinem vorletzten Brief, den Sie ausdrücklich nach Reginecz zu adressieren verlangten, werden Sie befriedigende Antworten auf Ihre mir vorgelegten Antworten lesen, auch will ich, weil Sie Porträte sammeln, noch mehrere neue Produkte meiner Arbeiten beylegen; das Geld können Sie, wenn Sie wollen, gerade an mich auf Diligence adressiren. Ich verharre mit aller Hochachtung

Ihr

ergebenster Diener

Czetter.

Meine Wohnung ist
 auf dem Spillberg in der Kandl-Gasse bey dem grünen Jäger Nro 127.
 im 2-ten Stock, die zweyte Thür neben der Stiege.

Kivül:

v. Wien.

à Monsieur François de Kazinczy. par Ofen, Debresin,

à

Er-Semjén
 au Comté de Bihar.

Másfelől: Piros pecsét, czimer öt ágú koronával.

Samuel Czetter Orosházi, Sculptor Viennensis, postea Professor artis
 suae in Russia.²

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenség között.]

¹ Eredetiben is így, kihagyással.

² E másfelől sort Kazinczy írta a levélre.

392.

Kininger V. G. — Kazinczynak.

Mein Herr v. Kazinczy!¹

Ich muss sehr um Vergebung bitten, dass ich heute und morgen nicht die Ehre haben kann, Sie bey mir zu erwarten, werden Sie mir also wohl vergessen, wenn ich mir die Freyheit nehme, mir die Ehre Ihres Besuchs ohngefähr Montag oder wenn es Ihnen sonst gefällig, zu erbitten.

Ich habe die Ehre zu sein

Ihr

ergebenster Diener

V. G. Kininger.

Kivül: ¹à Monsieur Monsieur de Kazinczy.²

bey dem weyssen Schwan.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenség közt.]

393.

Kazinczy — Kovachich Márton Györgynek

Verehrter Freund!

Wie glücklich macht mich Ihr lieber Brief! Er sagt mir, dass Sie mich lieben; und glauben Sie mir, ich kenne den Werth Ihrer Liebe, Ihrer Achtung. Er cifert mich zu der Betreibung meines Unternehmens an, und über alles dies giebt er mir noch Gelegenheit an die Hand, von der Zuneigung des Hofraths Lakits versichert zu seyn. Dieser Mann gab ihn mir mit so viel Seelen-Güte über, dass der Brief mir, auch dann, wenn er weniger interessante Stücke enthalten hätte, immer sehr theuer gewesen wäre. Er streichelt sogar meine Wangen. Sagen Sie mir, ist das so seine Art, oder thut er das, weil mich die Natur klein gebaut, u. zu einem Acis u. nicht Polyphem

¹ A levél zárlatán vörös pecsét, V. G. K. monogrammal.² A név a megszólításban és a czímbe is *Kasinczynak* van írva.

geschaffen hat? Ist das letztere, so habe ich Entschädigung genug, wenn sonst die colossalmässigen Gardisten auf mich stolz herabblicken, um mich meine Kleinigkeit in vollem Maasse fühlen lassen.

Sie wollen also eine vorläufige Nachricht in Ihren Merkur von dem *Ungrischen Parnasse* einschalten lassen. Dies freut mich sehr; nicht, weil ich dieses schwache Unternehmen ausgeposaunt sehen wünsche, sondern, weil ich mir sonach Hoffnung mache, unsere Litteratur und Sprache mit auswärtigen Litteratoren bekannt zu machen. Aus eben diesem Grunde habe ich den Tag, als mir Herr v. Lakits Ihren Brief abgab, meine Vorrede ins Deutsche übersetzt, die ich Ihnen jetzt beyschliesse. Ich war eben im Begriff ins Ball zu gehen, u. musste mich wegen andere tummeln: entschuldigen Sie also, dass ich es so mangelhaft, so schlecht verdeutscht schicke. Zum wenigsten ist es darum interessant, weil es einen Blick über die Ungrische Litteratur hinwirft, die vor den Auswärtigen gänzlich unbekannt ist. — Noch füge ich 4 gedruckte poetische Ausarbeitungen, mit ihrer Übersetzung, bey. Vielleicht wird es Ihnen gefallen dieses Stück Ungrisch u. Deutsch einschalten zu lassen; zum wenigsten das erste Alcäische, u. das 3-te, welches in Reimen verfasst ist. Es zeigt von unserem Geschmacke in Gedanken u. Ausdrücken. Das 2-te müsste ausbleiben, denn Kónyi u. Zechenter, zwey elende Scribler Ungarns stehen darin, anstatt: Caesios, Aquinos, Suffena venena des Catull., sowie das 4-te, welches eine Maurerische *δαμωνία* ist.

Ich bitte sie sehr, einmal auch über die Ungrische Sprache, ihre Modulation u. Numerus etwas zu sagen. Es ist keine Sprache unter den lebendigen, die geschickter wäre zur Imitation des griechischen u. Römischen metrum. Hier haben Sie die Beyspiele (NB. Dies ist nicht nach Ungrischer Orthographie, sondern nach der Art geschrieben, wie die Sachsen lesen.)

— — | — — | — — | — — | — — : |
 — — | — — | — — | — — | — —
 — — | — — | — — | — —

Ein paar alte ungrische Sprüche, die ich Ihnen hiermit beifüge.

Mint a virahgßahl, melljet aß ejßaki
 Mergesß fuwallat hermadosafßhra düjt,
 Uhgy hermaw a þeßp Zidli jß' ingoh
 Jöhwel hanyatlif enyefetehre.

Das ist: «Wie eine Blume, welche der brausende Nordwind zum Verwesen anhaucht: so entblüht die schöne Zidli, und sinkt mit geneigtem Haupte zum Absterben.»

— — | — — | — — | — — : :
 — — | — — | — —
 — — | — — | — —

Rehfellöš Wiolafš illatofafš köst
 Szüht fehrjetlen Anjahn engemet: egi Pataf,
 Menjej tišta Szerelmet
 Chbreštö tšewegeschinehl.

Das ist: «Unter duftenden blauen Wiolen gebahr mich meine Mädchenmutter (das ist, unverheuratete Mutter) bei dem himmlisch reine Liebe erweckenden Gemurmeln eines Baches.»

— — | — — | — — | — — : : :) Sapphisch-
 — — — — |) Adonisch.

Redwefchem! nem fog ſchoha njugodalmat
 Szihwed ehrefni, hatſchaf öſtönenef,
 (Meg-newetwehn af idegen jawallafſcht)
 Biſhwa nem engedſ.

Das ist: «Freund! nie wird dein Herz Ruhe finden, wenn du seinem Triebe (des fremden Beyfalls nicht achtend) sicher nicht folgst.»

Und nun hier etwas aus dem Epitaphio Mariae Theresiae von Prof. Szabó in Kaschau:

Mint mifor a morogoh menjröhl orbitwa letſchapwahn
 A tühjnül, eltölt ſawainttohl, rohſchapiroſchſchat
 Orzahnfrohl lewon ehſch af eröht puſtitja: Meghohlt mahr,
 E ſomoruh ſohotohl olljakkah lettünk. A Nyelw
 Rötwe wan, a wehr hüh, fehſ, lahſ ellankad; aliglan
 Weſneſ leſket; alutt erſehſenſſehgeſ erekbenn,
 A miforonn ſelotſchohdbahnaſ, mint omliſ Egeſböhl
 Rendihötöſ dörbühlet utahn a' ſahpor, aſontſep
 Bahnattohl af elehbb behſahrt ſem nedwefet aſraſt.
 Wehre kiehrt Szargbann ſoljt, ſolj moſt könnje Witehſneſ.

Das ist: «So wie der von dem brausenden Himmel herabgeschossene Feuerpfeil uns von der Sprache beraubt, den Wangen das Rosenrothe abzieht u. die Kräfte frisst: so sind sie von dem traurigen: *Sie ist nicht mehr!* geworden. Die Zunge ist gefesselt, das Blut erfriert, Hand u. Fuss sinkt, kaum schnauben sie mehr. Wie aber die entschlafenen Gefühle wieder erwachen, dann träufelt von dem schmerzgeschlossenem Auge wieder Nässe ab, nicht anders, als vom Himmel nach einem gewaltigen Donner der Platzregen stürzt. Vor die in [der] Schlacht sein Blut floss, fliesst jetzt die Thräne des Helden!»

Ist das nicht eine eben so herrliche Passage, als die Passage irgend eines epischen Dichters, selbst Ossians?

Wenn Sie poetische Nachrichten annehmen wollen, so will ich gern Beyträge von diesem Fache zusenden; denn mein Element ist das.

Wegen dem Personale meines Bezirkes habe ich nachgedacht. Binnen zwey Monaten erhalten Sie es gewiss. Ich könnte ihn Ihnen jetzt zuschicken, aber ich erwarte die Einführung gewisser Schulen, die dem Distrikte Glanz geben.

Die Theses des Szent Györgyi verdienen gewiss allgemein bekannt zu werden. So wie er selber in Ansehung seiner vasten Lektur und schönen Seele verdient.

Und was machen Sie mit der biographie des Prof. Szabó in Kaschau, die er durch Herrn Tertina zugeschickt hat? Diesen Mann habe ich durch eine kurze Apologie von seinen Verläumdern glücklich gerettet. Er war durch den grossen nichts bedeutenden Haufen der Rhythmisten u. den geschmacklosen Verschnitzlern, die Ungrische Leonine, das ist gereimte Distichen schreiben, angegriffen. Er war hierüber aufgebracht, u. schrieb eine Apologie, nicht ganz kaltblütig. Ich stellte ihm vor, dass seine Antagonisten hiedurch Gelegenheit haben werden ihn noch mehr anzugreifen. Er überliess den Streit mir. Ich that das, was ein ehrlicher Mann für die gute Sache thun muss, u. der Himmel krönte mein edles Unternehmen. Seit der Zeit schweigt der ganze Haufe.

Ich lese hier durch, was ich Ihnen schrieb. Alles ist so nachlässig, so geschmacklos, dass ich, selbst bey dem Zutrauen zu Ihrer Freundschaft, es neuschreiben wollte, wenn es die Zeit zuliesse,

aber ich bin mit meinem Examen u. anderen Geschäften so überhäuft, dass dies nicht mehr seyn kann. Seyen Sie nachsichtig, u. gönnen Sie Ihre schätzbare Liebe auch weiterhin

Ihrem

Orpheus.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: F. L. 120.]

394.

Kazinczy — Névtelennek.¹

20 Exemplare von dem diplomatisch-historischen Plan des Herrn von Kovatsits sind mit einigen unversiegelten Briefen, die zu den Exemplaren gehören, an Herrn v. Engel, Hofconcipisten bey der Siebenbürg.-Canzley adressirt, bey Händen des Briefträgers, bey dem braunen Hirschen neben dem Rothenthurm, wo man auf die Leopoldstadt hinaus geht.

O[rpheus].

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. L. 43.]

395.

Vay József — Kazinczynak.

Kedves Uram Öcsém!

A közelebb mult holnap utolsó napján vettem, Kedves Öcsém Uram annak 22. napján hozzám utasított Levelét. Igen kedvesen veszem kedves Öcsém Uram barátságát, mellytől viseltetvén, Kedves Néném Asszony Petneházi Portioja áruba bocsátása felül tudósít. Igen is, már úgy is ott bírván és ezen Portio megvétele a' Gazdálkodás terhéért éppen nem szaporítván, illendő áron és jó 's Törvényes Conditio mellett azon Portiot én által venni kész vagyok. Méltóztasson tehát, Kedves Öcsém Uram, az Asszonyt Néném Asszonyt arra disponálni, hogy tekintetben vevén ezen Jóságból venni szokott jövedelmet is, az árát minél előbb meghatározni méltóztasson; mellyről

¹ A levél kelte hiányzik, úgy látszik vagy 1791 végén, vagy 1792 elején írhatta Kazinczy.

mihelyest az Uram Öttsém tudósító Levelét vészem, azonnal részemről is a' szükséges rendeleteket megtenni el nem mulatom. Ki is Kedves Néném Asszony, 's egész Uri Háza alázatos tisztelete mellett állandóul vagyok

Kedves Öcsém Uramnak

Budán, 1-a Febr. 1792.

mindenkori igaz kötelességgel

való szolgálja 's baráttya

If. Vay József.

Kivül:

de Boude, Monsieur Monsieur François de Kazinczy, Seigneur de Regmetz, P. Assesseur des plusieurs Comitats present

par Tokaj.

à Regmecz.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

396.

Kazinczy — Gr. Id. Ráday Gedeonnak.

Méltóságos Gróf,

nagy tiszteletű Uram!

Az én minapi levelem mindekkoráig válasz nélkül maradt; honnan azt gyanítom, hogy az a' Mélt. Grófnak kezébe nem mehetett. Új darabokért esedezem az Orpheus számára. Most azt a' szomorú tudósítást teszem, hogy mivel látom Landerernek tnyaságát, (mellynek világos jele az, hogy az 1790-dik esztendőben nyomtatni kezdett heftnek mostan, az az 1792-dikben Februariusban csak 7 heftet mutathatnak, holott Contractusunk szerint minden esztendőnek végén készen kellett vala lenni 12 heftnek, — világos jele másodszor az, hogy Aprilis óta mostanáig, és így 10 hónap alatt a' 8-dik heftnek utolsó árkusát el-nem készítette —) hónapos írásomat nála nyomtatni meg-szűnők, 's módot keresek, hogy azt másképpen continuálhassam. Ezen végezésemet már meg-írtam nékic, 's várom válaszát.

Gyönyörködve olvastam a' Museum utolsó darabját. Gyönyörködve különösen a' Mezei dalt Jacobi után. Virág Urnak Jeremiádét; Szabó Dávidnak jambusait a Hóldhoz; Verseginek Barátságát, 's Szabó László Urnak historiai töredékét. — Örvendek annak is,

hogy P. Wessprémi Urnak dissertatióit fel-vették. Batsányi Urnak levele Forgács Miklóshoz sok jó és helyes tanácsot foglal magában. Recensiója pedig hasonlóképpen jó, csak hogy kevés dicséret Bárótnak azon munkájáról, mely ad Auctores Symbolicos Literaturae hungaricae tartozik. — Hízkelkedés nélkül mondom, — mondottam másoknak is! — hogy én a' Museum utolsó darabjában, mellyről szólok, legelső gyöngynek a' Mélt. Gróf Jacobi után fordított dalát tartom. Ismérem a' Németet is. — A' feleltetek igen kedvesen folynak benne. Gyöngye lessz ez jövődöi Heliconi Virágimnak is.

De ugyan mi javasolhatta a' Gróf Gvadányi nyomorúlt két epigrammájának felvételét? — VerseGINEK e' darabja:

A' régi Asszony zsembes;
A' régi Férj nem kedves;
A' régi Bajnok roskad;
A' régi Szűz el-hervad;
Mindenben rossz a' régiség,
A' bort ki véve.

nevettséget indított mind azok előtt, a' kik olvasták. Én szégyenleném magaménak mondani: 's malgré ses rimes nem tarthatom versnek. — Az éppen ezelőtt álló darabja VerseGI Urnak: Ob ich morgen leben werde, általam is fordítatott. Imé itt mind az enyém, mind a' VerseGI Uré. Légyen a' Mélt. Gróf a' Biró, mellyik jobb. En azt tartom, jobb az enyém.

Még hólnap érem é? nem é,
Azt nem tudom!
De ha hólnapra virradok,
Hogy hólnap kancsót forgatok,
Bezzeg tudom!

Ha hólnapot meg élem é,
Azt én nem tudhatom.
De hogyha hólnapot meg élem,
Azt jó bor mellett el henyélem,
Bizonnyal mondhatom.

K.

V.

A' VerseGI fordítása hideg vérrel van csinálva; az enyém erapulás fővel, melly még akkor is szédeleg az előbbi kancsó forgatástól.

De bezzeg jó osztán a' 3-dik darabja, a' *Barátság*, a' mint feljebb is emlitém.

Mások az ilyen bátor büszkélkedést kevélységnek tartják: én nem. Én azt tartom, hogy a' maga érdemét más is úgy ismeri, mint

én azt a' keveset, a' mi magamban van, csak hogy másban kevesebb cudeur van és bátorság. — — Kevés idő múlva Bécs felé indulok a' Testvér Ötsémmel, Wartensleben Regimentbeli Kapitánnyal. Akkor, reményilem, lessz szerentsém magamat Nagysádnak kegyességeibe újlag személyesen ajánlani. Ki hív tisztelettel most is maradok Regmecz 13. Febr. 1792.

A' Mélt. Grófnak

alázatos tisztelője

Kazinczy mpr.

A levélborítékon : ¹

à Monsieur Monsieur le Baron ² de Ráday Seigneur de Ráda etc. etc.

à

p. Pesth.

Pétzel ://

[Eredetije a budapesti ref. főiskola Ráday-könyvtárában.]

397.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Regmetz, 5. Mart 1792.

E' szempillantásban indulok Béts felé az Ötsémmel és B. Wesselényi Ferenczel. — Verseidnek hozzám küldött Kötletje régen Gróf Rádaynál van. Emlékeztetni fogom most, hogy azt juttassa kezedhez, mert váród. — Az Ötsém adresse ez : Ladislaus de Kazinczy, Capitain du Rgmt d'Infanterie de Comte Wartensleben par Collin, à *Kuttenberg* en Bohême. — Orthographiai jegyzéseimet el nem végezhettem, mert Leo Mária Szajtz egy olyan forma munkát adott nekem, mint néked Schlötzer. — Batsányihoz írt leveled kezeken forog ; hogy láttassa minden, hogy én meg tsaltam Erdélyt. Azt gondoltam, hogy tekintetbe fogod venni tavalyi itthon nem létemet, és el képzeled, hogy az ilyen előre nem látott történet a' leg-szívesebb igyekezetet is meg akaszthatja. Ez eránt nem csak téged, hanem az

¹ A levélboríték zárlatán ép piros pecsét.

² Tollhiba : «Comte» helyett.

újságok által a' Praenumeránsokat is tudósítottam, és így el nem képezem, miként lehetett barátságtalan érzés nélkül vádolni. — Éljen szerencsésen.

K.

Kivül:

de Tokaj.

à Monsieur Monsieur George d' Aranka. Assesseur de la Table de
Justice à

p. Clausenbourg.

Marosvásárhelly.
en Transylvanie.

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

398.

Kovács Ferencz — Kazinczynak.

Barátom!

Valamint beteges állapotodon szívesen sajnálkodom: úgy fáradhatatlan szorgalmatosságodnak, és meg-betsülhetetlen igyekezeteidnek nemes nyelvünk esmosítása körül ki mondhatatlanul örülsz; annyival is inkább, mivel egy oly helyes mérsékre kívánsz az azon való írást venni, melyet én sok másokkal együtt, már régen óhajtok, és a' melly körül én veled csak nem mindenben egynek tapasztalom lenni értelmemet. Engedd-meg, kedves Barátom! — nem azért ugyan, mintha ebben tanítani kívánnálak, mert önként meg esmérem felettem érdemedet — hanem csak azért, hogy láthassad, nem épen mindenek előtt újjnak, idegennek 's botrántoztatónak lenni érzésidet, gondolatodat.

A' c-ről, a' cz vagy tz helyett, tökéletesen helyben hagyom ítéletedet — Csak a' cs körül kérek egyre, hogy t. i. azt ne így ird cf; hanem cs, rövid s-el. Mint *csecs* — nem tudom, hogy jüta ez leg elsőben is eszembe — hogy így megkülönböztethessék könnyen a' cs, a' c és s betűknek némely szókban való össze jövelelektől; mint p. o. ebben *malacság* nem *malacság* — Így értenék én az sz és zs gyengültekről is, nem fz és zf; hogy így az *igazság*, *gazság*; *igazság*, *gazzság* ne legyen. Így szeretném, ha szokásba jöhetne, a' t-nek az s-el való egybe jöveletekor, *tehetség*, *barátság*, és nem *tehetség*, *barátság*.

Tapasztaljuk azt is, hogy igen rosszszúl vigyáztak a' hosszú és rövid hangú betűknek megkülönböztetésekre, az i í, ö ü, ő ű betűkben; szív, igaz, hív, inni; örül, nem örül; örök, nem örök; ürül, ügy, külömb. Igen compositum quid ez én előtttem ő, kivált az írásra nézve, jobb volna talám e' helyett csak az két vonás mellett maradni ő, és a' két pont mellett ő ü.

Az e- betű körül van egy kérdés: Hogy lehetne ezeket helyesen megkülönböztetni, mivel három bizonyos hangú e-betűnk vagyon? Ebben: *Kenyerét*, az első e- legrövidebb, a második ki nyiltabb, a' harmadik hosszú; így *életemnek*; *Istenek*, *Dűi*; *Istenek, illorum Deus*; *Kenyerek panes*; *kenyerek, ipsorum panis*; *egek, coeli*; *egek, illorum coelum*; melyeknek megkülönböztetésekre nagy szükségünk volna, a' mint majd oda alább a' j suffixumról leendő elmélkedésből világosabban ki fog tetszeni.

A' kérdő é? felől is van egy kis egyenetlenség; némellyek, kivált a' Poéták rövidde teszik, mások hosszúvá. Én úgy tapasztalom, hogy valamely szókban az e betűt í-re változtatja, némely helyeken a' szokás, a' Dialectus; azok mind hosszú é-betűk voltak. p. o. *Dicséret, dicsőség, líggen*, pro *dicséret, dicsőség, légyen*. Pedig épen így vagyon a' kérdő é-vel is a' dolog: *Ugy-i? látod-i? tudod-i?* pro *Ugy-e* sth. Hosszú tehát; és hogy megkülönböztessék az e' pronomentől, így kellene írni: Ugy-é, nem igaz? tudod-é? mert más ez: Ugy e' nem igaz; más ez is: Ugy-é, nem igaz?

Szükség továbbá vigyázással lennünk az ly és lj körül. Én nem ítélem ezt helyesnek: *Tellyes* vagy *Telyes*, mert ez ettől veszi eredetét: *telek, telsz, tel*, inde *teli*, hinc *telis* vagy *telies* et euphoniae gratia *teljes*. Így czeek *feljebb, beljebb, alja, deljest* quasi *déli-est*, tempus inter vesperam et meridiem. — Hasonló az eszbe vétel az ny és nj között: nem mennyen, hanem menjen, a' 3-ia persona singularis praesentis indicativi, menek, mensz, mén v. men; inde menj, menjen; így kenek, ken, kenj, kenje, kenjen, kenjük, kenjünk, 's a' t. és nem az infinitivustól menni, kenni, mennyen, kennyen. Mert különben ezekben kapja, szöllja, kapj, szöllj, ha az infinitivustól származának, kellene lenni a' kapni v. kapnia *kapnya*: a' szöllni v. szöllnia *szöllnya*.

Most jön már a' j suffixumról a' nagy erdő. Megvallom, hogy szükségesnek ítélem én is a' j suffixumot, akár már az per j, akár per duplicationem terminantis literae, akár más valami módon ejtessék és esmértessék ki. Melyekről e' következendő elmélkedéseimet közlöm:

1-a. A' vocalisokon végződő szók, mindnyájon élnek a' j suffixummal, p. o. Kutya, kutyája; gége, gégeje, gégejek; holló; ocsu; fedő; pudli, puszli; külü, ürü.

2-a. Az b, d, f, k, n, p, t, j betűkön végződők, ha vocalis van előttök, akár hosszú, akár rövid, megkívánják a' suffixumot:

p. o. b) Rab, rabja, rabjok; bab, hab, seb, zseb, dirib darab, dob, búb.

d) Kád, vád, ebéd, mód, rúd, lúd, köd, híd.

f) Rőf, réf, sróf.

k) Salak, ablak, rák, haladék, érték, telek, tik, tyúk, sok, birtok, örök, törzsök.

Excepi. Lélek, vétek, étek, átok és mások, melyek a' végső *k* előtt ki peckelik a' vocalist: Lelke, lelkek, átka, átkok, árok, sarok, árka, árkok, sarka, sarkok. 's a' t.

n) Szán, szánja, szánjok; kalán, vagyon, vagyonja, vagyonjok; kín, szín, ösztön, bűn, mén, vén; Nén, nénje, nénjek. *Exc.* Isten, Istene, Istenek; minden, mindene, mindenek; NB. az effélékben van szükség az *e* megkülönböztetésére.

E) Némelly *én* végződők élnek is vele, nem is: szén, szénjek v. szenek, carbo illorum; tehén, tehénjek, tehenek. 's a' t.

p) Pap, papja, papjok¹; kalap, lap, láp, pép, kép, kelep, pip, sip, púp, zsup, kolop, cölöp, alap, ülep.

t) Magzat, barát, kút, tót, természet, hit, hűt, bót, bűt.

j) Baj, bajja, bajjok; száj, zaj, éjj, szíjj, uj, ujj.

Nem különben ha a' feljebb elő számlált terminans consonan-sokat más consonáns előzi meg, általában élnek a' j suffixummal: rend, rendje, rendjek; gond, kenet, szent, jobb, jobbj, jobbjok; honn, honnja, honnjok. 's a' t.

3-io. A' c, s, z végbetűk akármely vocalisok vagy consonan-soktól előztessenek meg, a' j suffixum helyett duplázzák a' végső consonanst; valamint a' *val vel* particulákkal szokott történni: asztal, asztallal, ebéd, ebéddel; nem asztalval, ebédvel.

p. o. c) Malac, malacca, malaccok; nem malacjok; perez, retec, Spic, galamb dúc, columbarium; póc, konc, lánc, kü-lönc, etc.

¹ Iráshiba: papjok helyett.

s) Sertés, sertésse, sertések ; vas, más, hányás ; ős, össök, őssei, ősseik.

z) Zuz, zuzza, zuzzok, nem zuzjok, v. még roszszaabbul : zuzzája, zuzzájok ; tűz, tűzce, tűzzök ; máz, váz, gaz, méz, íz ; víz, vízce, vízcek ; koboz.

Exc. Kéz, róz, és más illetének, mellyek a' hoszzú vocalist rövidre változtatják a' változásban : Keze, kezek ; reze, rezek 's a' t.

4-o. A' gyengült betűk gy, ly, ny, ty, cs, zs, sz hasonlóképpen dupláztatnak akár vocalis, akár consonans légyen előttök ; p. o. Feje lágygya ; kény, kénynye ; ínny, személy, melly, kormány, panasz, penész, kincs, gúzs, kacs, csecs, szűcs.

NB. A' gy, ly, ny, ty a' j suffixumot is megszenvedik : p. o. Atyja, anyja ; bátyja, bátyjok ; mellyje, kényje, lágyja, kormányja, tárgyja, tárgyok v. tárggya, tárggyok.

5-o. A' g végbetű, ha előtte hoszzú *á* vagyon, nem él a' j suffixummal ; hanem in singulari rövid *a*-t vesz maga után ; a' pluralisban pedig az *ak* végzetet *ok*-ra változtatják : Ág, ága ; in plur. ágak, ágak, nem ágjok. — Azokban pedig, mellyek a' pluralisban *ok*-on végződnek, azt vagy meg tartják, vagy pedik a' j suffixumot is helyesen magok mellé vehetik : Barátság, barátsága, barátságok, barátságaik ; vagy barátságjok, barátságjaik. Bujaság — bujaságok v. bujaságjok ; aggság, vadság, vakság, a' szarándokság 's a' t.

Ha pedig rövid *a* van előtte ; vagy pedig ezek ó o ; ö ö ; ü ü ; vagy rövid *e*, vagy akármelly consonans, szereti a' j suffixumot, p. o. Tag, tagja, tagjok ; szag, maszlag, harag, asztag, szeg, beteg, keszeg, keszegje, keszegjek ; görög, dög, bog, lüg, nyűg, ördög ; hang, harang, hering, ing, korong, durung, dorong, sing ; v. fing, fingja, fingjok ; nem finga, fingok, mivel ezeknek épen más az értelme.

Ha végre hoszzú *é* van a' g végbetű előtt, némelly eggy táttatu szókban a' hoszzú *é* rövidre változván, ki peckeli a' j suffixumot : Jég, jege, jegek ; nem jégje, jégjek. Eg, ege, egek. De többnyire meg tartván az *é* a' maga hoszzú hangját, csak ugyan nem él a' suffixummal : emberség, embersége, emberségek, nem emberségje, emberségjek ; Tehetség, vég, mentség 's a' t. ; hanem a' pluralisban az *ek* végzet, a' leg rövidebb *e*-vel irt *ek*-re változik : p. o. kétség, kétsége ; in plur. kétségek dubia, kétségek illorum dubium.

6-o. A' *h* végbetű akármelly vocalis után is nem él a' j suffixummal. Leh hálitus, Lehe, lehek; eh, ehe, ehck; ih, juh, méh, pléh, koh, moh; koha, moha, kohok, mohok; mert kohója, mohója én előttem nem jó.

7-o. Az *l* előtte álván a' következendő vocalisok között valamelyik: á a, ó o, ú u, í i, ö ő, ü ü, és a' rövid *e*, nem kívánják ugyan meg szükség képen; de ha melléjek adatik, sem haragusznak. Asztal, asztala, asztalok, v. asztalja, asztaljok; eledel, eledele, eledelek v. eledelje, eledeljek; étel, vétel, tétel, menetel, ital, hivatal, tál, halál, pokol, ól, öl, nyúl, nyíl.

Ha pedig hosszú *é* van előtte, a' hosszú *é*-t némelyik változtatja rövid *e*-vé, és suffixum nélkül vét egy más rövid *e*-t utánna a' singularisban: mint szél, szele; nem szélje — Levél, levele; tél, tele; némelyek pedig a' hosszú *é*-t is meg tartják suffixum nélkül: Szél, márgo; széle; — A' pluralisban pedig, az *ek* szó vég, a' leg rövidebb *e*-vel irt *ek*-re változik: Levelek, Litterae; levelek, ipsorum Litterae etc.

8-o. Az *m* végző betű akarmi vocalis előzze őtet meg, de a' j suffixumot meg kívánja: Álom, álmja, álmjok; hatalom, védelem, engedelem; de mivel a' szokás az efféle szókban az *m*-et előző vocalist ki szokta a' változtatásokban vetni: a' j suffixum is el vész: Álma, álmok, védelme, védelmek 's a' t.; ezen eseteken kívül a' többiek meg tartják, p. o. Kém, kémje, kémjek; hím, cim, lom, alom.

9-o. Az *r*-en végződő szók, akárminemű vocalisoktól előztessenek meg, némelyek szeretik, némelyek el szenvedik, némelyek pedig éppen nem várják a' j suffixumot: Vizár-árja, árjok; szár, kár, vár, határ, var, avar, vér, bér, ér, egér, kenyér; tér, terje, terjek, ember, tenger, szer, ir, zsir, sir; sor, bor, bokor; Ur, ura, urok; pandur, pandurja, pandurjok; pör, bór, tör, kör circulus, csűr.

10-o. A' *v*-én végződő szók akár consonans, akár vocalis után épen nem élnek a' j suffixummal. Szív, ív, rév 's a' t. Kedv, szarv, őrv, nedv, sérv.

Ezek, a' mint átabotába eszembe jutának a' j suffixumokról az én gondolatim: a' kinek több ideje és tudományya volna hozzá, bizonyosabb regulákba is lehetne ezeket szedni; de én azt a' Grammaticusokra bizom. Mert ítéletem szerint csak ugyan nem lehet ebben teljességgel az usust követni; de ellenben az abusus sem lehet mesterünk.

Landerer nékem sem felelt semmit — Meg bocsáss a' hosszas csacsogásról, 's hited el magaddal, hogy mind ez csak azért van, mert a' Wielandot számodra szenteltől fogva, valakiig akarod, minden tiéddel együtt szeret és tisztel

Tégedet

Papán, 17. Mart. 1792.

barátod

Kováts

Indzseneur mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

399.

Aszalay János — Kazinczynak.

Regmecz, 1. Apr. 1792.

Tekintetes Úr!

A' szürkének még sem kereszteltünk. De már csak ugyan nem messze viszi. Le betegszik Husvétre. Mikóháza felé hordják olykor olykor, mint hogy arra már poros az út, de csak vezetéken. Az Effendi tegnap kinn járt ugyan vezetéken, 's azt producálta, hogy a' kocsist majd le vágta a' lóról 's lehetetlen volt vinni, mert csak ágaskodott, 's össze sározta a' megnyergelt lovat, melyen a' kocsis tilt. Ra senki sem ül. Nincs semmi baja. A' Deres szürke, Combab, a' Mufti és a' Pio-Director bé vitettek a' vásárra. A' Muftit sokan megnézték, csak az a' kár, hogy ki nincs herélve; mondták sokan. Kérték 45 vonáson a' P. Directort.

A' Magot még sem vetettem-el, mert a' föld annyira nedves még, hogy a' kertész nem dolgozhat.

Gálszécsbe egynehány Eperfát ígértek, 's az innepbe el is küld érettek a' Tettes Asszony. Szívesen adják.

Csernota meg holt. Szomi is meg tette a' Testamentumot, 's mindent az Egri Püspöknek hágy. Sokan elő hozzák neki Györkit, de semmi haszna sincs.

Kolosi nagy károkat tett a' vásárcor, mert 1. a' Tettes Asszonyt ütötte le azért, hogy a' Kapitány Urat a' nélkül cesztette vissza, hogy őt látta volna. 2. A' Kapitány Urat azért, hogy maga sem akart menni Cselesbe. 3. Egy Nádasdianus zászló tartót, mondván: Le ütném

ő kemét arról a' lóról, ha Kapitánya vólnék. Disznóság az, így nyargalózni egy Tisztnek a' vásárba. 4. Az inast támadta-meg, hogy neki nem is köszön, pedig a' Commissióját itthon elvégezte. Nem tudsz te emberséget, monda, a' mint én látom. Én következtem vólna már, de Patakihoz kellett mennem, 's nem bánthatott. Beteg, el apadt, alig lehet rá esmerni.

Kazinczy István, a' ki minden Professor alatt Eminens, azt tartja, hogy *60 esztendőös korunkba jó barátok lehetünk*. Kallós akarmit mondjon neki, csak ezt feleli.

Filep nekem azt izente, hogy gond van rám. Hanem Vécseyhez kell gyakran elmennem.

A' Tettes Asszony mióta el ment a' Tettes Úr, mindig kedvetlen, szomorú, ki vevén azt a' napot, a' mikor a' Tettes Úr a' Secretarius-ság felől írt. Ekkor tökéletes öröme volt. De egyébkor soha sincs. Bosszantják a' cselédek. A' katona egy reggel azzal jött bé, hogy Dunyák és Ádám nem akarják enni a' borsót. Be jön mind a' kettő, Ádám ezen kezdi: Tettes Asszony! Azért haragszik rám a' Katona, hogy meg akarom a' Tettes Asszonynak mondani, hogy G. Ruzskán el lopta Matiztól a' hájat. — Dunyákot 's Ádámot le-húzták. A' Katona pedig pirúl mind a' mai napig. — A' rudas ló lába egészen meg lohadt. Ajánlom magamat Gratiájába, 's alázatos tisztelettel maradok

alázatos szolgája

Aszalay János m. k.

Anderkó Uram, Felső Regmeczi Tiszt tartó, a' Galgóczy kisasszonyával együtt ment be Ujhelybe. De Anderkó Uram meg részegedvén, vissza jövet megverte a' Kisasszonyt. A' Kisasszony leugrott a' szekérről 's egyenesen haza jött. Sírva, előbb mint sem Anderkó végig jönne Regmeczen, mert még a' korcsmákon dolga volt Anderkó Uramnak. Galgóczy várja csákánnyal, a' fia rúddal, 's ide érvén a' Tiszt tartó, derekasan meg csákányozták, 's rudalták. — Még Anderkó Uram nem tud a' Dámákkal banni. A' carasirozás helyett út.

Éppen¹ ma van első Aprilis, midőn ezt írom. Ma reggel azzal költ fel Aszalay, hogy Voltér is 1-ő Aprilisbe vette be Ferneyben a' szabadítót. Füredi Horváth Ádám is ekkor csalta meg a' debre-

¹ Innenlől egész a levél végeig más kézzel van írva, mint a másolathól értesülünk.

czeni Professorokat. — De mi békét hagytunk az Aprilisezésnek, csak iszunk.

Én most csötörtökön die 29-a hujus Berukibe [?] mentem, a' pimaszok közzé, csak azt tsudállom, hogy magam nem lettem pimasszá köztök. Mindég a' Schapothin ellen beszéltek. Más nap ebédre haza jöttem. Csak hogy megszabadúlhattam tőlök, ámbár leg kisebb panaszom sincs, hogy szivesen nem láttak volna, sőt inkább tán a' volt a' kár, hogy igen is jártak körültem *szegény érdemellen 's méltatlan szolgálók körül*. — Az egész Regmecz Jutbulykát [?] szed, 's nyúl sül mellé. — Sok a' bajunk igen, pénzünk pedig tellyes-séggel nincs, nem is lesz pedig, mert semmiből se lehet pénzt csinálni.

Jósit csókoljuk, de ő soha se ír már most ide, bizony pedig írhatna.¹

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 181. sz.]

400.

Kohl Ödön — Kazinczynak.

Wien den 21-ten April 92.

Hochzuverehrender Herr!

Ich lasse es mir gefallen, dass Sie den angegebenen Preis auf 6 # oder 27 f. herabgesetzt haben, werde auch trachten das Stück so bald wie möglich zu verfertigen und Herrn D. Hummel zu übergeben. Was das Porträt und das Bild in Geyserschem Formate anlanget, kann ich solches wohl noch bis 20 oder 24-ten May verfertigen, wenn Sie anders die Gütte haben und mir die Zeichnungen hiezu, so bald wie nur möglich, überschicken wollen.

Der Preis eines Portraits von diesem Formate ohne Verzierung im glatten Grunde, so wie Sie es anzuzeichnen beliebt haben, ist 12 # oder 54 f. — Dies ist aber schon der genaueste Preis. — Mit Beywerken und Verzierungen würde es mehr kosten. Belieben Sie mir also bald Ihren Entschluss wissen zu lassen, damit ich mich

¹ A másoló nem tudván olvasni az eredeti szöveget, mely ismeretlen, több hibát ejtett.

darnach rangiren kann. Hiemit habe die Ehre mich zu empfehlen
und bin mit vollkommenster Hochachtung

Hochzuverehrender Herr

ergebenster Diener

Edmund Kohl.

NB. Bitte nur nicht zu unterlassen, meine schon bekannte
Adresse anzusetzen, wenn Sie mir zu schreiben belieben.

Kivül: ¹

von Wien

An Herrn Herrn Franz Kazinczy

per Tokay

à Regmetz.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

401.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Regmetz, György napján, 1792.

Sokkal mélyebben érzi az én szívem a' Barátság szentségét,
mint hogy a' fel-lobbanás hirtelenkedése, sőt még a' hideg vérrel
el-követett meg sértés miatt is (ha tudniillik az együtt nem jár az
alacsony lelkűséggel) fel-bontsa örökre kötött fonadékjait. E' szerint
Kazinczy még most is barátjának nevezi Arankát, mert az ő szíve
le nem mondott ennek a' nevezetnek jussairól.

Te engem a' ma vett levélben *Tekintetes Úrnak* szólítasz; —
— azt, hogy hó-vádló leveled miatt ellened önnön magadnál
panaszt tettem, ezt a' lépésemet, a mely tégedet illy szörnyű tűzbe
hozott, *meg-külömböztetett gratziának* nevezed; — — — magadat
karjaim között ki akarod tépni; — — — és midőn sarcasmusi com-
plimenteiddel eléggé grimassziroztál, 's azt gondolod, hogy már túl
vagy a' küszöbön, nékem kerülsz, 's szemembe csapod a' *meg-
csalás* igéjét. — — — El-némulva állok itt, 's fel-gyulladás helyett
szánakozásra olvad szívem. Tégedet szánlak Barátom, és — magamat!

¹ A levél zárlatán ép piros pecsét.

A' *Tekintetes Úr* nevezetét, *meg-külömböztetett gratziát*, 's a' többit, ámbár érzem benne a' füláncokat, el-engedtem; újabbán szánlak miattok: de a' család, oly szó, a' melly cránt egymással beszélőnünk kell.

Tőled a' Természet nem tagadta-meg a' józan ítézés ajándékát: sok esztendőök öltá viselt bírói hivatalod pedig alkalmatossá tehetett arra, hogy a' dolog valóságát egyszerre által-lássd. — Ne vedd író-niának, a' mit mondok: az én célom most csendesítés, csendesíteni pedig ingerlés által nem szoktunk. — Szólj tehát, tisztelt Bíró, családának nevezed é annak cselekedetét, a' ki lehetőnek nézván valamit, meg-igéri annak teljesítését, de betegeskedése, hosszas útazásai, 's dolgainak össze-bomlása által meg-gátoltatván, akkorára, a' mikorára azt meg-igérté vólt, nem teljesítheti: igéri mindazáltal, hogy ha bár későbbenn is, azt bizonyosan teljesíteni fogja. — — Csalás é ennek az embernek cselekedete? Impostornak nevezed é, hogy *ígért és nem teljesített*? — — Pfuj, pfuj Barátom! pfuj harmadszor is! Idegent sem kellett volna csalással vádolnod; annyiival inkább Barátodat nem; azt a' Barátodat, a' kiről tudad, hogy célja nem az, hogy egynéhány forintodat a' zsebjebe dugja 's vele el-illantson.

Valóban, Barátom, ez több mint reménylettem volna. De hagyd többnek lenni: esküszöm neked mindenre a' mi szent, hogy leveled engem erántad el nem hidegitett, 's nem is fog el-hidegíteni. Én benned nem alacsony szívű, hanem csak heves és tüzeddel nem bíró embert nézek; ez pedig más esetekben nekem is hibám; sőt mindenkünknek hibája.

Vissza térek Martiusi vagy Februariusi levelemre, melly benned ezt a' változást szülte. Hogy az mérges lett volna, azt nem hiszem; nem *dühösségnek*, hanem csak *el-keseredésnek* kellett volna belőle szólni; és ha nem ez szólott, hanem amaz, követlek és vallást teszek, hogy cselekedetemért pirúlok. Egyik Barátom tudósít, hogy Bacsányi Úr egy ellenem így 's így panaszló Erdélyi levelet mutatott néki; 's int barátságosan, hogy ezen panaszt előzzem-meg. — Én érzem, hogy cselekedetem nem család, nem malitia, hanem szerencsétlenség; érzem, hogy az a' barátom, a' ki tudja szándékom' gátlásait, ki-menthetne azok előtt, a' kik ellenem talám zúgolódnának, és még is nem csak nem ment, hanem még vádol; — 's biza-kodó barátsággal kapom a' tollat, 's tartózkodás nélkül öntöm-ki előtte szívemet, *önnön magánál* tévén ellene panaszt és *nem más-nál*. — — Bizony ez az én lépésem szeretetet érdemel, nem gyűlö-

séget. 'S mi lesz belőle? az, hogy Aranka le-mond barátságomról!
— — Emberek!!!

Ha mérgesen írtam neked (a' mit nem gondolok), ha leg-kisbebb szavamba harag egyveledett, bocsáss-meg: de légy igasságos, és képzeld-el, hogy az ollyas tudósítás, mint a' millyet nékem Kassai Barátom küldött a' Bacsányi Úr által véle közlött levélből, a' leg-lomhább folyású vért is fel-zavarhatják.

Egynehány napja, hogy Wielandnak Diogenesét, a' Dayka által fordított Heloízi és Abelardot, és az Aszalay által készített Lessing Meséinek fordítását 200 Rfnt bancoczedulával küldöttem-fel Bécsbe, hogy ott olly formán nyomtattassanak, mint Schraembel szokta a' deák betűvel nyomtatott Német Classicusok munkáit. Ebbenn a' három munkábann öt igen szép rézre metszettek fognak lenni; 's én azt kívántam a' Nyomtatótól, hogy egy hónap alatt el-készüljenek, 's ezt reménylem is. Kezemben van a' posta recepisséje a' Paquetok eránt; ezen szándék teljeseését tehát csak az akadályoztathatja-meg, ha a' kézírás Bécsig, vagy Bécsben el-vész; különben bizonyosan teljeseést lát. Mihelyt lehet, száz exemplárt küldökbé Erdélybe, 's azt a' rendelést fogom tenni, hogy árok kezedbe adattassék, hogy te ezen pénzből azokat, a' kik a' Messziást, vagy pénzeket vissza kívánják, ki-elégithessed. A' Messziás ki-jön bizonyosan, de az nem olly munka, a' mit azért, hogy Erdély a' pénzt kívánja, ha könyv nincs, praecipitálni lehessen. Azonban, hogy tégedet meg-mentselek az alkalmatlanok aggatózásától, végezésemet nem sokára a' Magyar Hírmondó által ki-hirdettetem. Ennél többet most nem tehetek.

Te egykor azt kívántad, hogy tégyem papirosra Orthographiai vélekedésimet. Vártad, 's el-maradtak ezek is, mint a' Messziás. Előmutathatnám munkámat, hogy lássd hogy igyekeztem kívánságod teljesítésénn: de nem kész a' munka, mert sok dolgok eránt még nem vagyok meg-határozott állatással. Ha ennek el-késődésiből azt találtad volna ki húzni, hogy erántad nem vagyok egész melegséggel, nagyon meg csalod magadat.

Parinidra tett jegyzésim eránt nem írsz vissza semmit. — Te ezt a' munkádat tartod leg-jobbnak; én Júliát. Kéméletlenül raktam-fel változtatásimat, nem azért, hogy a' szerint nyomtattassék: — tudod, hogy régebb el vólt végezve közöttünk, hogy a' munka ki-adónak szabadságábann álljon barátjának jegyzéseit követni és nem követni — hanem azért, hogy lássad, hogy én az illyes dolgokban

nem ismerek bizatlankodást, sőt inkább készebb vagyok éles lenni, és talám goromba is: mint wenig aufrichtig. Tele volt a' munka orthographiai, sőt grammaticalis hibákkal; und das Werk war steif aufgeputzt, mint a' XIV. Lajos udvarában a' bájló szépségű leánykák.

Abban a' s-bann, a' hol az Öcsémet hozod-elő, éles ravasszággal kerülsz nekem. — — Örvendek, hogy nemes lelkének sok részét ismered; ő nekem minden barátim közt első barátom; de maga is kacagná tanácsodat, ha hallaná. Meg-történt, hogy ő a nem *csendes vér, a' maga nagy és nemes tűzének* nem mérséklése miatt ki lelette magát a' hideggel — — — De hát én téged kihez utasítsalak Erdélybe, hogy tőle meg-tanúld, hogy nem az a' nem-barát, a' ki botlásunkat el-keseredve veti szemünkre, a' ki bennünket (magunkat kihúзва) önnön magánál vádol-el, ha szintén éles is szava, — — hanem az, a' ki hibánkat idegenek előtt fedezi-fel, és cselekedetünket nem ítéli-meg igazságosan, és aequitással? — — kihez utasítsalak, hogy tőle meg-tanúld, hogy az igaz barátság éles, sőt goromba is tud lenni: de az egyenesség a' titulusok üres hangjait nem csak utálja, hanem neveti is? — — —

Élj szerencsésen Barátom! Örző Angyalom lebegjen körüléd levelem olvasása alatt, és súgja-meg neked győzhetetlen hitetvél, hogy szívem erántad meg nem hűlt, 's botlásodat nem malitiának, hanem hevességnak és emberi gyarlóságnak tartja

Kazinczy.¹

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

402.

Kazinczy — a soproni «magyar társaság»-nak.

A' Sopronyi Magyar Társaságnak
idevzlését jelenti

Kazinczy Ferentz.

Benkő Ferentz, Enyedi Professor Erdélybenn, ezelőtt bizonyos idővel 50 nyomtatvány Mineralogiáját küldötte hozzám, hogy számára adjam-el. Egynek árát 2 Rfntban szabta-meg. Részletlelek benneteket

¹ A levél tisztán maradt helyére ez van idegen kézzel, talán Aranka kezével írva: «Percepi 12. Maj. Válaszoltam 13-dikán».

is, isméretlen, de szívesen szeretett Társak, azon szolgálatban, melyet ennek a' nagy nevezetű Tudósnak én teszek, munkáját isméretlen környékekre juttatván. Kérlek, az ide rekesztett 10 nyomtatványt adjátok-el, 's árát, azaz 20 Rflot, küldjétek Stahel és Kilián Uraknak Pesti bóltjokba, hogy azt ott fel-vehessem, és Barátomnak bé-küldhessem. Segélje-elő a' Mindenható nemes igyekezeteteket, engem pedig fogadjatok barátságos szeretetetekbe. Azon leszek, hogy azt meg-érdemelhessem. Budán, a' 6-dik hónap' 29-dikén 1792.

[Eredetije a soproni evang. lyceumi önképzőkör levéltárában.]

403.

Chodowiecki Dániel — Kazinczynak.

Euer Hochwohlgebohren!

Bitte sehr um Vergebung, dass ich hochdero gnädiges Schreiben vom 12-ten Marty a. c. so späth Beantworle, ich hatte dieses Schreiben nebst der Anweisung auf die Stahelsche u. Kiliansche Buchhandlung und die quaestionirte Kupferplatte einem hiesigen Buchhändler mit nach Leipzig gegeben, um Letztere dieser Buchhandlung abzuliefern, das Geld zu empfangen und sich durch dero Schreiben hiezu noch mehr zu Legitimiren. Alles dieses ist geschehen, aber der Buchhändler reyste von Leipzig nach Gotha, machte nach seiner zurück Kunft noch eine Reyse aufs Land und Berechnete sich mit mir erst vor etlichen Tagen, nun habe ich Ew. Hochwohlgebohren nicht ermangeln wollen dieses alles anzuzeigen und den Empfang der Bezahlung der besagten Messiadeschen Kupferplatte mit th. 40 im Sächss. Cour. hiermit zu Bescheinigen. Von der ersten Überlieferung des Geldes, womit Ew. Hochwohlgebohren hintergangen worden sind, habe ich nichts, als was hochdieselben mir davon schreiben, erfahren und Beklage den Verlust desselben.

Ich empfehle mich dero fernern Befehlen und bin mit der vollkommensten Ehrerbietung

Ew. Hochwohlgeboren

gehorsamster Diener

D. Chodowiecki.

Berlin, den 30-ten Juni 1792.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

404.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Regmecz, 21. Jul. 1792.

Nem hallgathatok tovább: de — oda a' Surprise! Lessingnek Meséivel el nem készülé a' Typographus az Erdélyi Diaetáig, a' mint reménylettem! 's kéntelen vagyok már most ki-mondani, hogy az néked lessz ajánlva; de a' dedicatióját csakugyan nem látod, míg a' munka el nem készül. Akkor postán vészed.

A' Wieland Diogenesét és a' Dayka Gábor által fordított Abelard verseit a' Bécsi Censor meg nem engedé! Szerencsétlen aspectusok. Én kevésbe múlt, hogy a' Királyhoz nem mentem, 's panaszom közt ki nem mondtam, hogy a' sajtó szabadsága csak Tyrannus alatt lehet veszedelmes; egy méltán imádott Ferenc alatt szabadnak kellene lenni.

Chodowieckytől végre meg kapám a' Messziás elébe való Cuprumot. Mutattam Gróf Teleky Lászlónak és B. Prónay Sándornak. 65 frt az ára, nem 60, mert a' 40 tallért ő Saechsisch in Gold számolta. — Igy már valaha el-készül. Látja Isten, hogy késedelmes meg jelenésének nem vagyok oka. Nyomatott jelentést küldök bé Erdélybe ez eránt, hogy te is, én is salvattassunk.

Bacsányinak kezében van eddig a' Gróf Teleky László által küldött 2 levél. Ezelőtt mintegy 10 nappal küldém be.

Az el-múltt Diaetán mi történt Nyelvünk eránt, azt eddig tudod. — Eggyetlen eggy Pasquillus sem íródott. Ez sokat jelent! és dicsekedhetünk vele. — Én csak azt vetem hozzá, hogy én valek, a' ki Zichy Károlnak ezen szavára (Grasalkovicsnak vala mondva) *Sua Cels. Rea Scit Hgrce*, Vivátot kiáltottam. Tíz ízben zendült meg utánnam a' Palota Viváttal, és úgy declarálá osztán a' Palatinus: Ego certe intelligo et loquor Hgrice; subscribam lubenter, et quod mihi adhuc deest, addiscam. Ekkor zengett a' Palota megint.

Horváth Ádám egy Psychológiát ada ki, most pedig egy Körmives Munkát ad ki és Holmijének 3 részét. — Élj Barátom boldogul és szeressd Kazinczydat.

405.

Gr. Ráday Gedeon — Kazinczynak.

Bizodalmas Kedves Uram Ötsém!

Az emberi ideig való életnek mértékét bölts és szabad tetszése szerént meg-határozó leg-főbb Felségnek, tetszett Néhai Méltóságos Gróf Idősb Rádai Ráday Gedeon valóban kedves Uram Atyámat, példás kegyességgel, 's köz haszonra intéztetett indulattal folytatott életének szintén 79-dik esztendejében, a' most folyó hólnapnak hatodik napjának éjtszakai tizenkét és egy órai között a' tsendes halál által, mint egy a' maga szeretetének szárnyain, a' boldog örökkévalóságnak azon állapotjában által tenni, a' holott-is, sokkal tisztább gyönyörűségek és nemesebb foglalatosságok várják az olytán lelkeket, kik életekben tellyesek voltak az ő Istenek aránt való buzgósággal, 's felcbaráttyaik aránt való tiszta indulatú szeretettel.

Ezen gondolat enyhíti némineműképen fiúi meg-sebhedett szívemet, 's hozzám tartozóimnak szíveket, hogy illetén jó Attyától lett meg-fosztalása miatt el ne tsüggedjenek.

Mind életében tett rendeléséhez, mind a' mostani meleg napoknak környül-állásaihoz képest, végső tisztesség tételének idejét rövid időre, úgmint ezen folyó hólnapnak 12-dik napjára rendeltem.

Mellyet-is, midőn kedves Uram Ötsémnek valóban meg-szomrodott szívvel jelentenék, 's az illetén szomorú változásoknak el-távozását szívemből óhajtanám, minden illendőséggel állandóan vagyok Pétezelen, 8-dik Aug. 1792.

Bizodalmas Uram Ötsémnek

igaz köteles szolgája

Gr. Ráday Gedeon mp.

Kivül:

Kerepes.

Monsieur Monsieur François de Kazinczy

à Caschau.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 191. sz.]

¹ A gyászczédulának csak megszólítása és aláírása van írva, a többi nyomtatás. A levél zárlatán fekete pecsét.

406.

Földi János — Kazinczynak.

Barátom!

Orpheusodnak 7-dik és 8-dik darabjait a' véle egybe pakolt Szenthe Pál Grammatikájával, és némelly Levelekkel együtt nagy örömmel vettem. Örülök, hogy Orpheusod még egyszer folyamatba indult. Óhajtom is, hogy még félbe ne szakadjon, melyre Te magad is igyekezz. Az Orpheus *Juliusát* most második Exemplárban küldötted hozzám. Gyanakodtam, hogy talám egészen újra van nyomtatva, azért össze vettem ez újat a' régivel. Találtam is benne különbséget, t. i. a' Mapes Gvalter Kortsma dalát itt egészen kipótolva. Tehát ezt megtartom magamnak, a' másikat Tenéked vissza küldöm, hogy szolgálhass valakinek vele. — Az *Augustusban* sajnálom, hogy Anacreoni fordításaimat nem a' legkésőbbi hozzád küldött jobbítások szerint iktattad be mindenütt. Ha azok szerint nintsenek nálad megjobbitva, inkább fogom veled közleni, tsak írj eránta. Mert ha valamit kiadok, egyszerre jól szeretném kiadni, és gyűlölöm a' Variantes Lectionest. A' további fordításról kért tanácsom eránt egészen elhalgattál és nem feleltél. Ha eddig feleltél volna, talám egészen is volna eddig fordítva Anacreon. Igazítsd el kérdésemet!

A' Szenthe Pál Grammatikájának recenseálására kérsz. Már szerzettem volt magamnak, mikor hozzád küldötted. Recenseálni tudnám is, szeretném is; de az igen sokra telne, mert itt nem maradna egy kő más kövön. Nagy reménységem van már hozzá, hogy majd ki fog jöni az én Grammatikám, az elégséges meg tázafolása lesz mind ennek. Ha tsak ugyan kívánod, még is fogok ezután dolgozni benne, hanem eddig mostanában igen sok dolgaim voltak.

Prof. Szentgyörgyi Úr és Kováts Ferentz Úr Leveleit küldöm vissza, úgy a' Dayka Gábor' verseit is. Nagy gyönyörűségem az e'féle különböző gondolatokat látnom, és azt ki kérem továbbra is.

A' Te Orthographiai Gondolataidat is küldöm. Ezek is némelly kevés Punctumokban ámbár az én gondolatimtól különböznek, mind azonáltal azokat szeretem, és ha Pluralitate votorum el nyomtok, benneteket követni kész leszek. Addig azt tartom, hogy illendő lesz az én gondolatimnak is Tudósaink eleibe kerülni: de illendő a' Tiednek is. Bátran szedd rendbe Gondolatidat és add ki minél hamarább.

Heliconi Virágidat az 1791-ik esztendőre már megszerezhettem. Kérted vala eggyyszer ítéletemet felőle. A' Darabok többnyire jók; de mi a' főbb czélod vagy igyekezeted benne, nem tudom, hogy a' szerént ítélnének. Azt sem tudom, ha continuálod e tovább is és jött e az 1792-ikre vagy fog e jönni? Más olvasók, látom, hogy abban botránkoznak meg, hogy ezek mind olly Darabok, melyeket már másutt olvastanak, még pedig némelyeket két helyen is. Én is második helyen olvasom már itt (sőt hozzám küldött Leveledel eggyütt harmadik helyen) a' Keresztes Bálint Tornai Margitját, sőt itten Jegyzőseket is vetettél alája, még sem tudok annyit ez Énekről, a' mennyit tudni kívánnék, és tudnom kellene is, mert mások tőlem tudakozzák. Bévezetését, 's bérekesztését, látom, Te írtad Horváthhoz; de a' Dal, *Fekete szemű* stb. Mitsoda munka lehet? igazán Keresztes Bálinté e? az András király idejében íródott e igazán? Hogy és hol tartódott meg? ki hozta világosságra? vagy tsupa költemény? ki költeménye? 's a' tb. Ezek 's még több illy kérdések, mind ollyanok, melyeket ezeknek első tekintetével kívánna tudni a' szemes és ítélő olvasó, és a' melyekről hogy már kétszeri kiadásodban semmit nem jelenttél, megbotsáthatatlanul vétettél, a' mostaniakat kételkedésbe hoztad, a' következőket hibába fogod ejteni. Én ottan Inductiódat sem szeretem. Ha az a' Régiségnek olly drága maradványa volna: kár volt ezzel az új Inductióval meg motskolni. —

A' Szabó László verseit még sem kaphattam meg, tellyességgel nem hoznak Debreczenbe, pedig már kétszer bíztam az Ó-Budai könyvkötőre, kivel egyéb könyveket is szoktam le hordatni.

Most versekkel nem szolgálhatok, mert az idén mindég a' Fűvész Tudomány körül foglalatoskodtam. A' *Leszállt Galambomnak* utóbbi le írását nem adhatnád e ki?

Köszönt Tégedet Julisom. Én is ölellek. Élj boldogul és szeresd

hív Földidet mk.

Hadház, 1792. Szűz hava [aug.] 10-dikén.

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

407.

Kazinezy — Kovachich Márton Györgynek.

Regmecz, den 14. Aug. 1792.

Heute sind Sie, mein geliebter Freund! mit dem Titel eines Tabulae Judriae Assessor's vom Zempliner Comitatz beehret worden. Hier ist die frohe Nachricht; u. wenn dieser leere Titel Sie erfreuen kann; wenn Sie diesen leeren Titel für das Ansehn, was er wirklich ist, für ein Merkmal des Beyfalls u. der Achtung, die Ihnen ein ganzes Comitatz (das den feyerlichen Tag, an dem sein geliebter Obergespann, Baron Joseph Orczy, ihm das erstemal vorsitzt, zahlreicher wie sonst versammelt ist) einstimmig giebt; wenn dies, sage ich, Sie erfreuen kann, so umarmen Sie Ihren Freund, den theilnehmenden Überbringer dieser Nachricht. Die Sache gieng so vor sich.

B. Joseph Orczy wurde gestern, das ist, den 13. August zu Ujbelly, das von meinem Széphalom eine gute Stunde weit liegt, zum Zempliner Comitatz-Obergespann installirt. Dieser Tag wurde nur dem Ceremoniellen geweiht, u. der Neueingeführte begann die Verwaltung seiner Würde heute. — Ihr unsterbliches Werk, die Vestigia Comitiorum, erhielt ich von meinem Buchbinder ohnlängst zurück; ich nahm es zu mir, gieng zum Obergespann u. sagte ihm, dass ich dieses Werk, als Ihr Geschenk, diesen feyerlichen Tag, da er sein Amt eigentlich antrittet, dem Comitatz übergeben wollte. Zugleich bat ich ihn, Sie, zum Merkmale seiner u. unserer Achtung, und zur Exstimation andrer Gelehrten, nach dem Beyspiel von auswärtigen Fürsten, die ihren Gelehrten den Titel eines Hofrathes ertheilen, zum Tabulae Judriae Assessors von seinem Comitatz zu ernennen. Allso gleich willigte er in meine Bitte, und sein verehrungswürdiger Bruder Ladislaus, der Obergespann von Abaújvár, stand schon da, um ihn dazu zu bereden, wenn er allenfalls Bedenklichkeiten äussern sollte, dass dies ungewöhnlich sey, u. Sie das Jurament nicht nuncupiren könnten. — Wir gingen in die Session.

Die Sitze um die Tafel gönnten wir, Einheimische, den aus den benachbarten Comitaten Deputirten; ich placirte mich also nur zwischen dem Vice-Gespann zu seyn; u. da die affaires du jour beendet waren, bat ich ihn um das Wort u. hielt folgende Anrede:

Nagy Méltóságú Báró, Fő Ispán Úr,
Tekintetes Nemes Vármegye.

Kovachich Márton Ur, Hazánknak egy nemes születésű fija, általam nyújt-bé itt a' Tekintetes Nemes Vármegyének egy igen becses ajándékot; azon munkáját, melyet Vestigia Comitiorum Regni Hungariae nevezet alatt adott-ki ezelőtt kevéssel. Kétség' kívül vagyion az, hogy Eleink sokkal több Diaetákon gyűltek össze, mint a' mellyeknek emlékezetek hozzánk hathatott; 's hogy sokkal több Törvényeink vétettek írásba, mint a' mellyeket az úgynevezett Corpus Juris kiadói ismertek. Ez a' bódogtalanság Hazánknak háborús zavarodásaiból származott, és onnan, hogy nem lévén feltalálva a' Typographiai Mesterség, régi Törvényeink nem lehettek olly közönségessé, mint a' mostaniak. Az én Barátom visszatért a' Régiség homályaiba, 's ki-tapogatván a' tartott Diaeták emlékezetét, a' leghitelesebb forrásokból húsz ollyatén Decretumokat hoz elő, mellyeket Illosvai, Mosóczy, Telegdi és Sámbocki nem láttanak. 'S imé ez az a' munka, a' mellyben azokat Barátom összevgyűjtötte, és a' mellyet most a' T. N. Vármegyének is bényújt. Nem esedezem én az ő képzelhetetlen fáradozásának megjutalmazásáért; mert midőn ő ezzel kedveskedik, teljességgel nem ásitózik arra; annyival inkább, hogy illetén fáradozásaiért a' Felséges Királyi Herceg Palatinus legközelebb 1500 forinttal tisztelte-meg; a' Cardinalis Primás pedig e' költséges munka kiadására 1000 forinttal segítette: csak azt kérem, hogy ajándékát kegyesen elfogadni 's az Archivumba tétettetni méltóztassék. - - Es entstand ein frohes Gewimmel, das Ihnen Beyfall zuwehte; der aber sich auf keinem Gesichte mehr, als auf des Baron Nicolas Vay, Capitaine des Ingenieur-Corps, u. des Eperjeser Districtual Tafelpraesidenten Anton von Szirmay ergoss. Der Obergespann antwortete darauf: Addig is, míg ennek az igen derék embernek hazafiúi igyekezeteit úgy a' mint illik, megjutalmazhatnánk: hogy annak a' becsületnek és köszönetnek valamelly jelét adjam, a' mellyel munkáját elfogadjuk, én ötöt ezen T. N. Vármegye Assessorságával tisztelem meg, 's ezáltal ezen Megye Tagjává tétetik. — Jedes Gesicht zeigte patriotische Freude über die Belohnung eines verehrungswürdigen Mannes. Das Glück dies Ihnen zu berichten, ward mir überlassen.

Diese Beehrung ist wohl nichts anderes, als leerer Klang. Aber was ist denn der Titel eines Königlichen Raths, eines Consiliarius Aulicus, eines Membrum Societatis Eruditae? Freuen Sie sich dieser

Accession mein Geliebter u. setzen Sie Ihren mit Verdiensten erworbenen, Ihnen warm zugedachten, froh ertheilten Assessors Titel Ihren übrigen Titeln bey.

Ich umarme Sie als Verehrer, als Freund, als Cosmopolite, als Patriot, als Maurer!

Franz Kazinczy.

Kivül:

Martino Georgio Kovachich. Equiti Hungaro; Comitatus Zempléniensis Tabulae Judriae Assessori; Artium Liberalium et Philosophiae Doctori; Exc. Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici ab Judicibus rerum gestarum sacratoris Tabularii.

Budae.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: F. L. 120.]

408.

Kohl Ödön — Kazinczynak.

Herrn Kazinczy
in Széphalom.

Wien, d. 25. Aug. 1792.

Hochwohlgeborener Insonders
Hochzuehrender Herr!

Dero geehrtes Schreiben am 3-ten dieses [Monates] habe samt dem französischen Kupferblatt richtig erhalten. Ich mache mir ein Vergnügen draus, Ew. Edelgeboren mit meiner Arbeit dienen zu können, doch werde ich diesesmahl nicht so genau Ihren Wunsch erfüllen können, denn dieselben verlangen den Nachstich von dem eingesandten Blatte bis Ende September und ich kann es nicht eher fertig machen, als bis gegen das Ende des Ocktober. Die Arbeiten so ich jetzo zur Michaelismesse in Leipzig habe, hindern mich dieses Blatt eher, als zu Ende des September in Arbeit zu nehmen. Der Preis für diesen Nachstich ist 36 fl. Sollten Ew. Edelgeboren mit oben bestimmter Zeit so wohl als mit dem Preise zufrieden sein, so bitte um gefällige Nachricht, wo ich dann nicht ermanglen werde die Arbeit aufs Beste und schleinigste zu anfertigen.

Die Kupferblatte von Diogen hat Herr D. Hummel längstens mir übernommen, und ich wahr der Meinung, dass Selbe auch schon lange in dero Händen sich befinden müsste. Den Preis dafür hat mir

Herr Alberti mit 27 fl. ausbezahlt, wofür ich Ew. [Hochwohlgeboren] den schuldigsten Dank sage, und mich in dero fernere Gunst und Wohlgewogenheit empfehle, und mit vollkommenster Hochachtung geharre

Ew. Hochedlgeborn

ergebenster Diener

Edmund Kohl.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 964.]

409.

Endrődy János — Kazinczynak.

Kazintzy Ferentz Úrnak

Endrődy János

Boldogságot kíván, 's barátságát ajánlja!

Augustusnak 22-dik napján hozzám utasított leveletet Nagy Haza-Fi, mely nagy örömmel vettem légyen, jelen való levelemben volta képpen le nem rajzolhatom. Annál-is inkább, mivel a' mire én magam e' napokban meg-akartalak kérni, aztat önként magad ajánlod, tudni illik: némely munkáidnak hozzám való küldését. Köszönöm, minden tiszteletre méltó Nagy Haza-fi, hozzám mutatott szivességedet. Hitesd-el magaddal, hogy soha vissza nem-fogok élni jó szándékkal, sőt valahol Kazintzy nevét a' most munkába lévő historiámba említtem, már is a' leg-jobb karba helyeztetem azt tudós Magyar-jainknál.

Várva várom Kazintzy Miklós Úrnak darabjait. Az Egek áldják-meg segéttő igyekezetiteket jó Haza-fiak. Én Septembernek 8-dik napján útra indulok, 4 hetek múlva ismét vissza jövendek. Ha távul létemben érkeznének a' munkák, a' templomunkra rendelt vigyázóra (sekrestyés) *Jakab* nevezetű szerzetesre bizattassanak, olly feltétellel, hogy azokat meg-jöveletemig jól el-zárja. Evvel én már értekeztem. Ha Októbernek mint egy 8-dik napja után érkeznek, ithon találunk magamat is. Eppen ma botsátom a' Magyar Játék-szint sajtó alá. 8ber végével készen leszen az első könyv, vagy is kötet, mely mint egy 24 árkusból áll. Már most az el-követett hibákról a' tudósításomban.

Barátom! örömmel veszem intésedet a' Tudósításban némely el-követett Orthographiai hibákért. Nem valék ide haza, hogy a' Tudó-

sítás nyomtatódott, a' correcturát másra bízám, ez egy két hibának az oka, másoknak magam vagyok. Meg-vallom, soha sem voltam az írás módjában szorgalmas vigyázó, kitsinségnek állítottam j vagy gy betőket kellessék e itt, vagy amott írni, magát a' dolgot inkább tekéntém.

A' *kéttani, boldogéttani, mozdéttani, Tanéltója*. Nem az én hibáim, hanem azé, kire a' correcturát bízám. *Sótt, Reménség* az én vigyáztalanságom.

Oldgya vagy *oldja*. *Adgya* vagy *adja*; én előttem jól vagyok. Az első azért, mert sok híres és jó íróknál találok aztat. A' beszéd-ben-is úgy ejtjük. Tsétsi is így tartja.

A' másikat inkább a' regulák kívánják és a' nyelvnek analo-giája. Azért én az illeténeket úgy írom, a' mint pennámra jön, ámbár ebben-is szorgalmasbnak fogsz ez után tapasztalni. Egy szóval: illy pöröknek, az én vélekedésem szerint, nem leszen előbb vége magyar-jaink közt, sem mint az Orto-graphiát a' Frantzok példájok szerint meg nem-határozzuk egy tudós társaság által.

Nem úgy írom ezt, irád tovább leveledben, *mint ki magát Dictatornak veti-fel* etc. Én sem veszem eztet olyantúl, mert ha olyannak vélnélek, más hűrt húznék-fel. Úgy vészem, mint szíves jó barátomtól, kitől ez ilyeneket eztán is fel-veszem szívessen. Ebben a' dologban nem fogsz bennem B — — t¹ tapasztalni.

Vettem igyekezetem iránt Erdélyből is leveleket már, és min-denek jó reménységet adnak igyekezetünknek. Alig ha innen is rövid nap alatt némelly munkák nem jönnek kezemhez. Két Aszszonyságink is fáradoznak most némelly fordításban. Azomban szándékunk elő mozdíttását Te néked-is nagyon ajánlom. A' szándék jó; azért a' Te Hazafiúi szeretettedben sokat helyheztetek. Ély boldogul Nagy Férj-fi. Íram Pesten, Septemберnek 1. napján 1792.

P. S. Koppi tisztel és Septemбер végén meg-látogat.

Kovatsits e' napokban írni fog mind néked, mind a' Vármegyé-nek, a' melyben meg-tiszteltetett.

Kivül: ²

Monsieur Monsieur de Kazinczy à Caschau.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

¹ Talán Bacsányit?

² A levél zárlatán piros pecsét.

410.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Regmecz, Septembernek 2-dikán 1792.

A' Magyarúl subscribáltt Kolosvári Német posta recepissét ezen levelemmel együtt veszed. Mind a' kettő azt fogja jelenteni, hogy kedves válaszodat vettem.

A' *MÉLT*-t ki törlém kívánságod szerint: de hogy olly puszta ne legyen, a' helyett ezt tevém *ASSESSOR*, úgy hogy már most így lesz:

ASSESSOR
ARANKA GYÖRGY
URHOZ

Maros-Vásárhellyt, Erdélyben.

Irj vissza, ha jó lesz é így? Egy úttal pedig azt ird meg, hogy Erdélyben hány Tabula Judiciaria Regia van? az az, ez a' M. Vásárhellyi ollyan é, mint nálunk a' Pesti Tabula Regia Judria, mellynek Praesese a' Personalis: vagy ollyan, mint egyike a' négy Districtualis Tábláinknak, mellyek így következnek:

In Circulo Trans Tibiscano Debrecen.

Cis Tibiscano Eperjes.

Cis Danubiano Tyrnavia (N. Szombat).

Trans Danubiano Gynsii (Köszeg).

Aszalay János Borsod Vmegyei fi. Ez a' Borsod pedig mind Zemplénynyel határos, mind Abaújjal. Anyavároskája neki Miskolcz, melly ide is, Kassához is 9 mértföld. Ez az Aszalay János mintegy 28 esztendő ember. A' Testvér Öcséimet tanítá itt a' háznál kicsiny korokbann. Azután a' S. Pataki, 's továbbat Kassai Normalis Oskolának Tanítójává lett; de, Kalvinista lévén, velem együtt, 1791-ben hivatalát elvesztette. Szeretetre méltó, igen jó ember. Proselytusává akartam tenni a' M. Literaturának, 's Lessingnek a' Meséit adtam kezébe, mellyek első tekintettel, mivel csak Fabulák, könnyűknek látszanak ugyan: de a' ki tudja, hogy Lessing mint mesterkedett, mint hajdan Tacitus, kevés szóval, gyakorta egyyetlen egy epithetonnal, egész commákat 's punctumokat mondani, igen is nehéz. Én neki kimutattam a' nehézségeket, Ő lefordítva adta által a' Manuscriptumot, 's kért, hogy revideáljam, 's töröljek, vagdaljak tetszésem

szerint. Megcselekedtem, a' mit tőlem várt, de rá bízam, hogy változtatásaimmal szabad tetszése szerint éljen. Sokat meghagyott, sokat nem. 'S imé így jelenik meg majd a' Munka, a' mint ő írta-le. Én csak az Orthographiámat csaptam vak követésül nyakába, hogy scandalizáló difformitas ne legyen az eggyüvé nyomtatandó két munka közt.

Nem hiszem, hogy ismérd Herdert. Imé remekül egy két Paramythionja. Paramythion mulattató valamit teszen. Még most is így nevezik az élő Görögöknél a' gyermekeket mulattató meséket. Herder így nevezi még ezeket: Dichtungen aus der Griechischen Fabel. — Elj szerencsésen! —

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

411.

Kovachich Márton György — Kazinczynak.

Spectabilis Domine!

Domine et Amice Singulariter Colendissime!

Perscriptum mihi de mei in I. Comitatum Zempliniensem adoptione, et in Tabulac Judiciariae Assessorum denominatione, nullo renitente, plerisque autem probantibus facta incredibili cum gaudio et intimo solatio percepti nuncium. In hoc delato mihi honore inestimabile colloco pretium, et fors nullus tuum cogitavit, quam grata mihi res ista futura sit. Ago immortales Spectabili Dominationi Vestrae pro hac erga me habita Amicitia gratias, ago ipsi I. Comitatus in genere, ac in specie omnibus D. D. Comitatus Officialibus Statibus item ac Oo. et quia pro emerendo tali favore nulla huc usque specialia erga hunc I. Comitatum nostrum posui merita, certo duplicato fervore in exornanda Patria deinceps studebo, quod omnibus et singulis, ubicunque fieri potest etiam interea declarari peto: perpetuo enim me hoc facto obstrictum fore profiteor. Gratulor Patriae nostrae, in qua Literae tanti aestimari accipiunt, et gratulor I. Comitatus nostro, qui primus tam illustre exemplum, aliis imitandum, et in Historia Hungariae memorabile edidit. Agam, ut omnibus pateat, quam probe in me exspectatio collocata sit, et (quod Amico concedo) proxima vita comite illustri alicui Operi a me edendo, et I. Comitatus dedicando,

grati animi monumentum inscribam, quod ad Posterios cum honore transmittatur, qui interea etiam omni grati animi cum affectu, et perpetuo cultu maneo

Spectabilis Dominationis Vestrae

Budae, die 6. Sept. 1792.

humillimus Servus et Amicus

M. G. Kovachich mp.

Senqviensis.

P. S.

Bester würdigster Freund!

Ich gedenke noch, so lange etwas Kräfte in meiner alten Körpermaschine da sind, auf dem dornigsten Rosenfelde unserer Vaterländischen Literatur, in Sudore vultus zu arbeiten, die herkulische Arbeit Collectio Diariorum, et Actorum Diaetaliū, welche ich wehrend dem vorigen Landtag vorgezeichnet hatte, habe ich mit Anfang Julii, mit aller Geistes Stärke, die dazu nöthig ist, oder, wie es Ihnen, und Mehreren scheinen mag, mit einer Verwegenheit, angegriffen und will's bis Ende künftigen Sommers fertig haben. Es wird eine Reihe *Diaria*, so viele, als ich nur, auch von einem Landtage, aber von Verschiedenen versagt, aufreiben kann, die andere *Acta Diaetalia* so vollständig und korrekt, als möglich enthalten, und wenigstens 50 Bände in gross schön Regalfolio einnehmen. Das Papier allein kommt über 600 f. Dieses Werk bleibt nur in der Handschrift, und ist bestimmt zum Präsent für das Landarchiv zum Gebrauche künftiger Landtage, ich gedenke es den Ständen bey nächstkünftigem Landtag als Don gratuit zu unterbreiten. Es sind bereits ganze Stösse abgeschrieben, der Schreiber, die daran arbeiten, sind bey 30, und vielleicht kommen noch mehr.

Ich berichte Ihnen, Liebster Freund! dieses in der Absicht, und mit der Bitte, damit Sie irgend wo nur möglich auf dergleichen Schriften aufmerksam, wo was zu bekommen ist, mich benachrichtigen können, und zugleich unterrichten, ob, und auf welche Art ich zu diesem Gebrauch jene Akten erhalten könnte, die in dem Komitats Archiv laut des Verzeichnisses, so ich in Händen habe, vorfindig sind — Decreta Diaetalia sub authentico wo irgend einige zu finden, suchen wir zu erfahren — Diplomatarium Universale macht grosse Fortschritte. — Pro Supplemento ad Vestigia Comitiorum habe die

wichtigsten Materialien, mehr als ich in einen Band bringen kann. — Subsidia ad historiam Bibliographico-Literariam Legislationis et Jurisprudentiae Hungariae wachsen täglich, und werden viel Licht in diesem Fache verbreiten, vielleicht werde sie Unserem Komitat bis Josephi dediciren, wird ziemlich stark. — Judicia Tractatum Publicorum, — und Materialien für die Praenotationes Juris municipalis werden täglich gesammelt. — Scriptores Rerum Hungaricarum inediti sint für den ersten Folioband fast ganz abgeschrieben u. s. w. Vielleicht werde ich im Frühjahr, wenn ich lebe, eine Reise unternehmen, um noch mehr zu entdecken, und vielleicht werde ich das Vergnügen genießen, unsers Komitat zu sehen. Leben Sie wohl! würdigster Freund! und gönnen Sie mir ferner Ihre theuere Freundschaft.

[Eredelije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

412.

Kovács Ferencz — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Nagyon sietvén, az új irásod módjára most semmit sem vigyázhatok; hanem csak a' mint jön. — A' Dictáról küldött Holmikek valaminemű örömmel, szinte olly bosszúsággal vettem Veszprémbe; mivel az egész csomólékban sok keresésem után is semmi leveledet nem találhattam. De idő telve haza kerülén, a' Postán küldött leveled egészen megcsendesítette véretem. — Pecsét nyomódnak metszése már akkor bámultatta magát velem, mikor hozzám bocsátott legelső levelednek még akkor esmeretlen, de könnyen magára esmertető Pecsétjét látnom szerencsém vala. El gondolhadd, mely becses lehet az most előttem, mikor annak barátságod örökösévé teve. — A' Sente Grammaticáját még nem láttam: ámbár több felé tettem is rendeléseket meg szerzése eránt. De legalább leveledből előre már is azt hozhatom ki, hogy az némelly mejjben támadott kelevények ellen hasznos orvosság lehet, mivel ez azokat vagy a' nagy hévvel indult bosszankodás, vagy a' reménytelen jött kaczagás által, sokkal jobban és hamarább fel fakaszthatja, mint akármely hathatós patika szer. Bánom — vagy talán ne bánjam? — hogy eddig nem láthattam. — Klopstockodnak ki mondhatatlanul örülök; és már még előre ezer-

szer csókollak érette. Landerer a' gaz — semmit sem felel. — Ha azt előre tudhattam volna, hogy leveletem 's gondolatimat, ama mindnyájunktól, némelly kevés gondolatjait ki vévén, különös figyelmet és tiszteletet méltán érdemlett Doctor Földivel fogod közleni, jobban meg vakartam volna tollamat; de már oda neki! én barát csak barátnak írtam. — Vajha elő állana már eggyyszer sok jót ígérő Grammatikájával!

Orülök rajta, hogy némelly pontjaiban a' helyes írásnak véled eggy értelemben lehetek. Némellyekben, mert hogy mindeneknek csak vaktába alá írjuk magunkat, azt eggyiküntől sem lehet kívánni. Nem vagyok mindazáltal én is olly makacs, hogy értelmemet meg ne másítsam; de úgy, ha okokkal győztettem meg róla. — Az *e*-nek a' Magyar szájból esett figyelmeztetés fülekbe tűnő és tapasztalható hármas hangját, ebben vagy más hasonlóknak: *kenyerét*, a' Dialectus itt vagy ott hamar meg változtathatja. Mi legalább ezen vidéken úgy élünk vele, a' mint írtam, sőt más sok helyeken is úgy tapasztaltam. Olly fain változás ez, hogy azt eggy hirtelen nem minden veheti észre rajta gondolkodás által; de eggy jó értelmes és minden erőltetés nélkül természet szerint folyó Magyar nyelven egyszeribe ki tör a' külömbiség. Próbáld csak ezt ki mondani hangos szóval, vagy pedig mással mondasd: Eggy *Teve*, fertelmes parádés *teve* — Ürrä *leve* a' czitrom *leve* után 's a' t. Az olly szókban jönnek ezek leginkább elő, mellyek a' köznép szájában hamar *ő*-vé változnak; és a' mellyeket én ezen okból, mivel úgy is mint eggy fél *ő*-k az *ő*-nek fél jelével, azaz eggy ponttal szeretnék meg különböztetni. Elő hordok egynehányat: Énekemet énekelem; Lelkem *tedd* ide, mellyek a' köznép szájában itt nálunk, (bár a' Debreczeniek szájokban közép hangon hangozzanak is) igen hamar így változnak: Éneköm éneklöm; Lelköm, sőt Lölköm, vagy még Lököm is; (innen a' régi írásokban jut eszembe, hogy, nem tudom, mellyik Sixtus Pápanak excommunicatióját olvastam Benczur Professornak régiségei között, mellyel valami Lökös Kállait excommunicált). Tödd ide — Illyenek ezek is: Jók a' Sleziai Lenék; Egek coeli. Egék illorum coelum; Levelek, kebelelek, Litterae, sinus; Levelék, kebelék litterae, sinus eorum; szög, szégek, széget clavus, clavi, clavum vagy angulus et szög, szegék, szegét, scindit, scindo, curat scindi. Feles társ (a' kivel valamit felében bírok) felezd, sume dimidium; feles tej, felezd le a' tejet; itt a' köznépnél fölös, fölöz; Veszék, vesszsz, vesz, pereó, peris, perít; Vészék, vesszsz, vész, emo, emis, emit 's a' t. ezekben az alatt el vont és megkialapozott

é-k, rövidebben hangzanak az én fülemben, és a' számnak is és nyelvemnek más mozgássai vagynak ki mondásokban, mint a' többi rövid e-kben.

A' mi illeti a' Dii és Dii ipsorum meg különböztetéseket: Dii a' felsőbbek szerint irattathatik így: Istenek: *Dii ipsorum*, Istenek *Dii sine accentu* vagy puncto. De ha így írnök is *Istenjek*, mi rosszszat vagy szokatlant találhatnánk benne? ha ez más hasonló szókban meg lehet. *Len*, *lenje*, *lenjek*, közönséges kimondás; vagy a' mint a' köznép szájából jön, *Lennye*, *Lennyek*; Szelemen, szelemenjek; az ő *Kelemenjek*; *eleven*, *elevenje*, nagyon az *elevenjén* tapogat; ne edd az *éretlenjét*; a' világ *esztelenje*; légyen az ő örök *szégyenjek*, vulgo szégyennyek 's a' tb.

Egy közönségesen fenn forgó szó eránt' tesztek még kérdést, mit tartaszsz felölle? *Könyv*, *köny*, *göny*, Lacrimae — ezen három féle módon írják ezt a' mai írók; de melyik már az igazabb? és helyesebb? Némellyek Kalmár György után azt tartják ('s úgy tesszik magad is úgy tartod), hogy ez a' *könnyű*-től veszi eredetét, mivel a' sírás és könnyezés által, mint egy meg könnyebbednek a' fájdalmak; azért így kell élni vele *könny*, *könnyek*. — De nékem úgy tetszik, hogy ez igen Philosophica derivatio. Én részemről inkább állanék a' *Göny* mellé (mert *könyv* éppen abusus) a' következő okokból:

1. A' Deákok *lacrymával* teszik ki a' szőlő vesszszőből ki bugygyanni szokott gömböjü nedvet; és a' magyarok is így mondják: a' szőlő vesszszők könyveznek; (vagy emezek szerint lenne könyeznek, gönyeznek).

2. A' baraczk, megy és cseresznye fákból jönni szokott és gömbölyü formálag meg aludt, meg száradt nedvességet is némelly helyeken ugyan *Enyő*nek pro *Enyv*; de több helyeken *Vén aszszony* vagy *német aszszony csipának* nevezik; valamint a' szemekből kifolyt és megaludt vagy megszáradt nedvességeket is *csipának*.

3. Ezen felül írt (nem *feljül* vagy *felyül*; mert az altól, nem *aljól* vagy *aljúl*, hanem *alól*, *alul* írjuk) gömbölyü nedvekhez épen hasonlók az éves kelevényekből ki bugygyanni szokott gönyedtségek; melly szót még ma is mind ki mondani, mind írni g-vel szoktunk. És én csekély ítéletem szerint, ennek gyökerét, a' *gönyet* vélném az említett lacrymanak; melly olly nedvet téssen közönségesen, a' melly valamiből lassan lassan és többnyire gömbölyü cseppekkel szokott ki szivárgózni; Gönyez az ég; gönyeznek a' nyír ágak, de ha az

oldalát megvágjuk, már ott nem gönyez, hanem foly, csorog. Innen gönyez, gönyeznek; vagy gönyedek, gönyed, gönyedtt, gönyedtttség. Ebben *gönyeznek* és *gönyedek* — meg ne akad; szint olyan, mint *gondolkozom, gondolkodom*.

4. Páriz Pápai nem ok nélkül tette ezt így szótárjába: *göny* v. könyv, a' könyről semmit sem szólván. És Erdélyben talám még akkor vagy talám még ma is élnek e'vel így. A' mint nehezen hiszem, hogy Szacsray Ur csak az újjából szöpta volna ezt, ki is többnyire g-vel írja; és talám Hazája szokása szerint.

5. A' gyökér mindenkor rövidebb a' tőle származottnál. *Könnyű* két táttat, *Köny* pedig csak egy. Vagy ha így irom könnyű, éppen akkora mint a' gyökér. — *köny* tehát vagy a' könnyűtől nem veheti eredetét, vagy inkább a' könnyűnek kell venni a' *köny*-től származását, vagy mind a' kettő gyökér szó, és már ekkor a' köny nem a' könnyűtől veszi eredetét az úgy vélt *egeriturque dolor* miatt.

6. A' k és g betűk nem akadályoztathatják ezen értelmet, mert azok igen gyakran egymással változnak: csök, bök; csög, bög; bök-dösni, bögdösni; szegfü, szekfü; bak, bakzik, bagzik; kunyhó, gunyhó; gánya fa, kánya fa.

7. Tanácsosabb az aequivocitás eltávoztatására a' *göny*, mint a' *köny*.

Egygyet kérdek, hogyan tehetnök ki helyyesen ezen két szót: Anima, Spiritus, Seele, Geist; Pneuma, Psyché? — A' Spiritusnak meg felel a' *Lélek*, ezen gyökérből származván, *Leh* v. *Léh*, halitus; de az Anima? — nem fejezné-e ki ezt, az *Elme*?

Eggy valami juttat eszembe: Vallyon az élfélékben lehető nagyobb és bátorságosabb eligazodhatás végett nem jó volna-e a' Magyar gyökér szokat: primitiva lingvae — öszve szedni a' Philologusoknak speculatiojára? Én ebben valamit már próbáltam, közöljem-e velek? Többet látnak a' szemek, mint a' szem, 's talám némelly élesebb szemek mind addig fürkésznék ezt, míg egy tökéletes valami nem lenne belőle. — Én a' Technicus Terminusokkal is így szeretnék bánatni a' Tudományok és mesterségek szerint. — A' Mathesisban én el kezdettem — mert ha az igazat meg kell vallanom — a' különben nagy érdemű T. Dugonics Ur Terminussai között nekem épen kevesek akarnak tetszeni. Éljen sokáig és kedvedre! azt óhajtja

Pápán, 9. Sept. 1792.

Kovács Ingenieur mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

413.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

Regmetz, 9. 7bris 1792.

Ezután per *Tokay*, *Regmetz*, ne pedig à *Cassovia* utasítsd leveledet, mert későn veszem. Egyéberánt jer, édes Barátom, hadd csókoljalak öszve meg öszve!

Képed eránt negyedik ízben írok ma Mannsfeldnek. Reménylem, hogy ez lessz az utólszori írásom eránta, mert eddig régen elkészülhetett. Bánom, hogy róá bíztam és nem másra! Más hamarább elkészítette volna; Így, — ez a' vígasztalásunk — ha későbbben is, de jobban készül el.

Kovachich Györgyöt a' Vestigia Comitiorum miatt Zemplényi Assessornak tétetem Oreczy Jóseffel. Ez a' titulus ugyan nem ád enni, 's nem is meleg ruha; de hát a' Consiliariusi titulus ád é?

A' mi tisztelendő Fő Tiszteletű Terentiusunknak mondj nevemben egy háládatos, örvendező idévzetet szerentsésen tett utazásáért és köszönd meg, hogy fíjának fogadott. — Felébredt Kassának vidéke is, 's vetékedni fog velünk. De még minden tsak készülóban van. Nekem veletek lenni nagyobb szerentse, mintsem hogy erről lemondjak.

Élj boldogúl, édes Horváthom. Az Istennek minden áldása lebegjen feletted.

Tibullus.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 189. sz.]

414.

Szentjóni Szabó László — Kazinczynak.

Tekintetes Inspector Ur!

Minap elmaradott verseimhez most accludálok egy alázatos kérdést, az azzal öszve kötött instantiával egygyütt. Lehetne é vallyon nekem reménységem az ott lévő h. Akadémiába az esendő vacantia

alkalmatosságával fel vétetődni? mellynek el éérésébe való patrociniumát alázatosann instálom Tekintetes Inspector Urnak. Egyébarant tapasztalt gratiájába ajánlott Maradok

Tekintetes Inspector Urnak

N. Bányán, 15-a Sept. 1792.

alázatos hív szolgálja

Szabó László.

Három vers' mellékletében, mik Munkái 19. 30. 33. lapján, az ott feljegyzett variánsokkal állanak.¹

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 181. sz.]

415.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

Regmetz, die 2. 8bris 1792.

Majd kiugrottam a' bőrömből, midőn ma egy Bétsi levelet kaptam és képedet benne leltem. Haladék nélkül küldöm azt néked, édes Barátom, és kívánom, hogy azon néked is olly örömnöd legyen, mint nekem volt. — Ha egészen eltalálta é képedet, azt mások ítéljek meg: elég az, hogy én ebbenn is reád ismerlek, 's bátorodom állítani, hogy ez tökéletesen hasonlít a' Kóró Zsigmond festéséhez. A' ki gáncsolni fogja, gáncsolja Kórét a' Festőt, ne pedig a' Rézmetszőt. Kiváltképen a' kép ornamentumainak örülök. Azokat egészen úgy csinálta, a' mint hagytam, óhajtottam 's magam rajzoltam. Tölgyfán függ a' felkoszorúzott kürt és lant; jele annak, hogy Epicum Carmenben szerencsésen futottad pályádat; egy köre *bárelief* módjára vagyon vésve a' Delphinen nyargaló Arion, titkos jelentője nevednek; — ott van a' félig befedett csillagos mennygolyóbis; résszerint annak jeléül, hogy Astronomiai poémát írtál, résszerint anuak, hogy megszüntél lenni *άλιτρος*. Ott a' könyvenn a' kard, akár annak jeléül, hogy Scriptor is vagy, Banderista is, akár annak, hogy 19/XI. 89. Ott a' cirkalom és szegmérő, mert Mathematicus is vagy; 's Özvegynek fia is, ott a' cubus és rajta a' Lélek halhatatlanságának symbo-

¹ E jegyzet, úgy látszik, Kazinczy Ferencztől való; lehet azonban, hogy csak a másolótól származott.

luma és Volumenje. Ott végre a' Templum honoris, melly nevedet még holtod előtt elfogadta.

A' Rézmetsző ezt nékem pro Correctura küldötte le; csak a' *karján* fogok valamit igazítani, mert az felette nagy és alant van hagyva, és *mente pikkelyeiden*; 's alá ezt iratom: *Erdélyi fi Kőrö Zsigmond fest. 1791.* Ez kiváltképen szükséges a' XXX eszt. korában-ra nézve.

Te pedig ezen levelem vétele után azonnal írj nekem, hogy hány exemplumot nyomtattassak. 6000 nem kell; elég lessz, úgy vélem 600. Ha több kívántatik idővel, mindig lehet többet nyomtatni, mert kezünkben lessz a' réztábla. — A' Mesterember 12 aranyat fog kapni csak a' rézmetszésért, ne neveljük ezt a' summát mindjárt a' nyomtatványok árával is.

Elj édes Horváthom, és szeress, mint eddig. Tiszteljed nevemmel a' mi szent tiszteletet érdemlő Terentiusunkat. Mi történik Kassán, nem tudom. Ha valamit megtudok, tudtadra fogom adni. Öllelek szívesen.

Tibullus.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 189. sz.]

416.

Angelo Soliman — Kazinczynak.

Wien, den 16-ten 9bris 1792.

Hochverehrter Freund!

Ich wage es, Ihnen deutsch zu schreiben, eine Sprache, in welcher ich weniger geübt bin, in der Zuversicht, dass Sie nachsichtig seyn werden. Ich hatte schon vergessen, dass ich Sie gebeten, mir eine kleine Bouteille Tokayer Essence zu verschaffen. Ich wurde sehr überrascht, da ich Ihr schreiben erhielt. Ich danke Ihnen vielmahl für die gütige Erinnerung, die mir mehr schmeichlet, als mir 10 Antheil Tokayer Freude verursacheten. Das, was ich Ihnen da gesagt habe, ist auf meiner Ehre wahr. Sie sind wohl glücklich, lieber Bruder Kazinczy, ein Eigenthum zu haben, so können Sie, gleich wie der Vatter der Wohlredenheit Roms, auf Ihrem Tusculanum sitzen, besuche Ihrer Freunde anzunehmen und vergeniegt die Tage erneuern zu sehen.

Ich lebe ziemlich ruhig, entfernt von der grossen Welt, seh ich zuweilen die [!] Plötzliche Stats Veränderungen mit kaltem Blute zu.

Leben Sie wohl, und recht wohl, und seyn Sie meiner Hochachtung und Freundschaft versichert.

Angelo Soliman.

Áldás hamvaidra, tiszteletre méltó férjfiú! — A' több leveleit, mellyek mind francziául voltak írva, első megrettenésemben, Augustusban, 1794., Daykának minden levelcivel együtt, tűzbe vetettem, noha sem egyike, sem másika miatt nem volt okom gondban lenni. — Angelót én legegőbb 1806-ban¹ láttam, utólszor 1791-ben. Midőn az utolsó vizitemet tevém nála 1791. Aug.-ban, feje turbán nélkül volt, álla pedig beszappanozva. Könnyű képzelni, mint hatott meg ez a' véletlen látás. Őszülni kezdő haja olyan volt, mint a' szürke moszkva — báránybőr, 's a' legfeketőbb szerecsen orcza a' beszappanozott állal irtózatossá contrastot csinált. — Vonásaiban, 's ártatlan 's csak nem gyermeki mosolygásában egészen festette magát szelid szép lelke. Még hallom első megszólítását: Bruder Kazinczy, ich danke Ihnen für den köstlichen Tokayer, 's felém fordította ki tokenősbekái tenyerét, 's megcsókolt. Áldás, áldás, áldás reád, jó ember!

Széphalom, Aug. 8d. 1809.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 181. sz.]

417.

Kazinczy — Csokonai Mihálynak.

[A levél maga ismeretlen.]

*Megjegyzett szók és szólások.*²

1. a' Levélben.

egyik, pro *eggyik*. cz úgy vélem figyelmetlenségből esett.

fénnye, pro *fényje*, vel *fénye*. — A' gyökér fény. Hozzá jöven a' j suffixum, quod possessionem denotat, lesz *fényje*. Ezt, ámbár így is jól mondódik, az Euphonia *fénye*-vé csinálja.

¹ Ez bizonyosan tollhiba, mint az eredetiül szolgáló másolaton is megjegyezve találjuk, talán 1786-nak kell olvasni.

² Melléklete egy elveszett levélnek, mely Csokonai kezével tett jegyzés szerint Regmeczen, 1792 költ. — Bajza és Toldy jegyzete.

dicsőség, pro dicsőség. Ez szenvedhetetlen hiba. Látjuk, hogy ily substantivumokat a' Magyar mindég az adjectivumok mellé ragasztott ság-gal vagy ség-gel csinál. Mint kegyes-ség, bolond-ság, vak-ság etc. — — Ugyde itt a' gyökér nem dicsős, — hanem dicső, és így nem dicsős-ség, hanem dicső-ség — — —

Illyen a' *Béke-ség* is, melyet most sokan felette rosszúl *Békes-ség*nek írnak. Nézzük meg a' régi kiadásokat, 's látni fogjuk, hogy mindenütt *Békeség*, és nem *Békesség*, az.

fáradtság, male. Irti kell vagy fáradtságnak vagy fáradságnak, ac si foret fáradás.

nehesztelhet. Error calami. Nehéz, ergo neheztelni, non nehesztelni. NB. Mihály male; bene Mihály.

hallhatatlan Poeta. Poeta immortalis, koránt sem! Ha így íródik, inaudibilis Poetát teszen, mert hallok audio, morior pedig halok.

2. A' Versekben.

Nyomdokából, pro ból, csúnya dialectus.

Széljel, non vero szélyyel. Az okát érteni könnyű a' mondottakból.

fordította male; terminatio *ja* est, mint: capit fogja, mordet harapja; hinc fordít-ja, von-ja, etc. A' Museum kiadói Rajnis ellen való bosszúságból tya-t és nya-t kezdenek, 's már most szűgyenlik vissza vonni szavokat. Látjuk cselekedeteknek helytelenségét leginkább e' szókban: nád-ja arundo ejus; — dat hoc ad-ja. — sinit hagy-ja. Ők ezeket a' szokat így írják, haggya, azt állítván, hogy a' hang így ejtődik. Jó; légyen; noha én azt állítom, hogy a' ki Idiotának nem akarja magát igen is méltán neveztetni, annak nem csak a' hangra, hanem a' derivációra is kell vigyázni; de ha a' miatt hangzat a' *sinit* haggya, miért nem aggya és nággya a' hangzat miatt a' dat hoc és az arundo ejus? — Ennyire viszi az embert a' dühösség és meg-átalkodott harag.

tölle: dicitur quidem in Transylvania; de az Euphonia tőle, véle, felőle-t kíván. Ez igazabb is, kedvesebb is.

atlya. pater ejus. Atya pater, ja ejus. Hinc Atyaja, a' Syncope ki ugratja a' közbülső a-betűt, 's lesz aty'ja, az az atyja, anyja, bátyja, sed non fatyja quia radix est fattyú non fatyú.

Éjjtől. male, radix est *éj*, hinc *éj-jel* de nocte, mint *reg-gel* (*reg* obsoletum) de mane. NB. Nox Hungarorum *Éjtszaka* ostendit etiam irrationabilem Idiotarum scribendi modum. *Éj* nox, *szak* regio

coeli. Hinc regio coeli nocturna. Mivel a' *j* és *sz* együvé vett hangzat közel járt a' *tz* hanghoz, az ollyas Orthographusok, mint a' Museum Irói, a' kik *bot-ja-t bottyának* írják, először *étzakának*, osztán *éjtszakának* írták. Sed irrationabilis scribendi modus annos praescriptionis allegare non potest; usum nunquam gignit.

játtzik, láttzik male, *játszik látszik* debet esse. *Látok, lát-sz.*

csendessen. Ez intolerabile csendes-en, kegyes-en, kedves-en, szép-en. rút-úl; erőssen, üressen, pirossan két ssel írónak nem csak in adverbiiis, hanem in adjectivis is.

Szóllani. Mihi, et quidem mihi tantum, vagy legalább mihi primum, nem szóllani, hanem szólni. Ugyan is a' gyöker nem szól — hanem szó. — Beszélni igen is két l-t kíván, mert beszéd (beszédelni) propter Euphoniám beszélni.

Új cum accentu supra *u* et simplici *j*. téssen novust; a' digitus teszen ujj-at, sine accentu supra *u*, etc. duppl. *jj ujjom* digitus meus, a' novus meus: *újom*.

Én a' *tz* és *cz* helyjett *c*-vel élek, mert ez a' betű épen azt a' hangot teszi ki, a' mellyet mások *tz*-vel 's *cz*-vel jegyeznek. Osztán így éltek ezzel a' Régiek is: Cecei Lenard pro Tzétzei Lén., Losonci pro Losontzi, sőt kezeim közt van Dédösömnek keze írása, a' ki magát soha sem írta másképen, hanem: Kaziney vagy Kazinci Péter.

A' *ts*-et teszem *cs*-nek, mert a' *cs* és *c* hangja közt az a' különbözés vagyon, a' melly az *s* és *sz* között.

Ezekről bővebben majd Orpheusomban.

Az Úr versei igen kedvesen folynak, 's az ideák nemesek és nem földszínt csúszók. Ez pedig maga is poézist teszen, ha a' szavak prosában írónak is. Ilány Poetánk van az Istenekért! a' kiknek minden munkájok cadentiás prósa, és sermo merus! Kérem, közöljön többeket is velem az Úr, és engedje-meg, hogy a' világ elébe én vezessem az Urat. Helikoni Virágimban szándékozom azt tenni.

418.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Regmetz, 5. Jan. 1793.

Nincs több Corrigálni valóm hátra fél árkusnál, kedves Aran-kám. És így valahára már elkészül Herderem és Lessingem. Van egy hónapja, hogy utolsó árkus Correcturáját a' Nyomtatónak felküldém. Az a' Herder Paramyhtonjaiból való 2. árkus vala. Még 10 óldalt fog tenni a' hátra lévő. Csendesítsd tehát nyughatatlanságodat, mint én a' magamét, és vedd addig ezt a' Nyomtatásbeli 's rézremetszési próbát.

Ezen hónapban elkészül Diógenesem is. Magam corrigálám Decemberben az első árkust Trattnernél Pesten. Küldöm annak a' Cuprumát is. Mind Herderből, mind Diógenesből kapsz exemplárokat első alkalmatossággal.

Megküldeném ez úttal a' Horváth Adám képét is, melyet most metszettettem: de egy példánynál nem volt több kezemben, azt pedig egy Barátja Viceispán Spissich Ur vevé-el. Megkapod, mihelyt lessz nálam. Sokkal igazabban van eltalálva, mint Gróf Teleky József Exc.

A' libertas proelit ugyan megherélék a' Diaetalis Deputatióban lévő tzopfos és tzopfatlan papok. Őket a' frantzia veszedelem elkese-rítette alles zu wagen, 's készebbek mindent, mint a' legkissebb cse-kélységet is elveszteni. Az újságokat nagyon herélik a' Censorok. Azért olly rossz mostan a' Kerekesé. Magam láttam a' Deákban, mint törle-ki a' Budai Censor a' Custine humanitásának igen ártatlan emlékezetét. 'S mikor ennyire megyen a' dolog, el vész a' kedvem újságokat hordatni. — Élj boldog esztendőt és szeressd

Barátodat.

Nem kaphatnám é meg egy jól eltaláltt képedet?

Az esthajnalhoz.

(Kazinczy javított példánya után.)

Hijába tsillogsz, Dísze az éjjeli
Menny-bóltozatnak! tsalfa reményt te rám
Hijába biztatsz; meg-tanúltam
Mézes ígéreteid mit adnak.

E strófa áthúzva s helyette írva ez áll:

Azon örülsz é, hogy szememet megint
Könnyezni látod? — vagy gonoszúl talám
Bánatra vonsz ismét? — Hitetlen,
Jól tudom én, mire tsal világod.

(Zokogva: e szó áthúzva) Im sirva térek fényed elől, oda,
Hol, tsendes árnyék' lengedezésibenn,
Sírhalmain, halvány virágok'
Illatozási között, feküsznek.

Ah! nem sokára harmatos hantomonn
Fog majd ragyogni szánakozó szemed;
Majd fel-találom egyszer én-is
Hasztalanul keresett nyugalmam!

Szerelme' könnyát Fülemilébe költt
Lelkem, remény-fám * bánatos ágainn,
Énekli majd, -- míg a' királyi
Reggel előtt szaladásnak indulsz.

A' Tavaszhoz.

B. Prónay Gábor a' Posonyi Tudománybeli Megyének Sup. Stud. Director azt tanácsolta, hogy egy Hölty nevezetű Német Poétát kövessék. Az ő példájára vannak itt a' soroknak rövidítések.

A' szép Ki-kelet	A' mit szemem lát,
Üzi a' Telet,	Hosszas bánatját
'S zúzós fergetegét	A' szélnek eresztí,
'S bolyongó felleget	Víg kedvét élesztí,
Lágy lehelleti	'S újjúlt színre kel,
Messze kergeti.	Hogy el-múltt a' Tél,

* Így nevezem az ákátziát. — Ennek árnyékában fekszenek Hazánk' sok vidékein a' temetők. — Kazinczy F. jegyzete.

Még a' madárkák	Oh, ha majd akkor
Félénkek 's némák:	Valamelly bokor
De majd nem sokára	Mellé rejtezhetném,
A' Tavasz szavára	'S kényemre nézhetném,
Elő-állanak	Szép tekinteti
'S dalt indítanak.	Mint kedvelteti.

Ah! a' szép Czenczi	'S ha a' pajkos szél
Ide jó majd ki,	Lopvást néki kél,
Mihelyt a' ligetet	'S sebes repületi
Az el-keseredett ¹	Leplét félre veti,
Bús ² fülemile	Szemérmes szemmel
Jajjal tölti-bé!	Miként pirúl-el.

O szép Ki-kelet
 Verd-el a' Telet!
 'S ha Czenczi ide jó,
 Szerelmet ébresztő
 Leheleteddel
 Szívét lágyítsd-el.

Daimonia.

A' K...ség titkait homály
 'S ált-hathatatlan köd borítja-bé;
 Ha bár a' ködből tűz tsillámlik is.
 Lidértz tűz! melly a' merész Kémlelőt
 Posványra tsalja tsillogásával. —
 Nem kándikáltam én ezek között,
 Hogy, résre jutván, lássam a' sarus
 Hierophanta mint ad kéz-fogást,
 'S bodros Xylonnyát mint övedzi-fel; —
 'S azt, a' mit a' vak bíbozásnak hív: —
 De kándikáltam még is; bátor a'
 Dágványba süllyedett számos Kémlelők'
 Sirása 's a' nagy mastyx-pattogás
 Egyéb tanátsot adhatott vala.

¹ Az el- helyett írva: A' meg-

² Bús helyett írva: Kis.

Mentem; — s ím egykor a' Thesmophores
 Rám bukkan, meg-kap, 's görtsös ostorát
 Nekem vonítván, így szóll: Esztelen!
 Nem hallod é a' Süllyedők' szavát?
 Nem é a' szörnyü ostor-pattogást?
 Kigyók fajzatja, szóllj, itt mit keressz!

Ezen darabom félben szakadt: nem is fogom folytatni, mert nagyon neki indúltam a' világos szóllásnak.

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

419.

Mansfeld József György — Kazinczynak.

Hochzuverehrender Herr!

Das mir, für das Portrait,* bei Herrn Hummel angewiesene Geld habe ich aus Händen des Herrn Trumauer, Secretair, gegen Überlieferung der Kupferblatten, Abdrücke samt dem gemahlten Original, richtig erhalten; Ich hoffe, das Portrait, sowohl als die Abdrücke, werden Ihren Wünschen entsprechen. — Wenn in Zukunft Sie etwas von derley Arbeit bedürfen, so empfehle ich mich, und bin mit Hochachtung Ihrer Wohlgelegenheit

Wien, d. 15. März. 1793.

Dero dienstwilligster diener

Joseph Georg Mansfeld.

Kivül:¹

de Vienne. à Monsieur M. François de Kazinczy
 par Buda, Tokay

à Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

* Horváth Ádám portraitje. Kazinczy F. jegyzete.

¹ A levél zárlatán törött piros pecsét.

420.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Édes Barátom!

Panaszaid, hogy rossz könyv íródik, nyomtatódik, felette igazságos. De nem jó a' consequentia, hogy jól van tehát, hogy censoraink vannak. Mert ó melly sok ganajra írják ők az *admittiturt*! Ezek a' Tyrannusai az emberi léleknek nem arra vigyáznak, hogy nem igaz idea ne terjedjen-el a' Társaságban, hanem hogy a' Papi hatalom és a' Theologusok czéhje ne quid detrimenti capiat. Ezer példát tudnék rá mutatni; de imhol az, a' mi leginkább érdekel.

A' legifjabb Testvérem (18 esztendő, patvaristája az öcsémnek Dienesnek Váradon) B. Géblernek OZMONDOK nevű darabját fordította, 's kért, hogy tégyek elébe egy kis praefatiót. Tettem, 's azt mondtam, hogy ezen a' darabon nem fog olly sok szem sírni a' parterreken, mint a' Rómeókon etc. szokott, mert benne nem fordul elő szerelmes scéna. De annál tiszteletesebb, hogy *atyai és fiúi hűséget tanít*. «Ezeket a' szent érzéseket nevezték a' Rómaiak PIETASnak. (ezt vetém hozzá) *Ma a' nagy Sereg e' szó alatt azt érti, ha valaki templomokat tzipfráz, az élet gyönyörűségeiről, mellyeket a' jó Isten hintett útjainknak tövissei közé, önként lemond, és élete minden napjából egynehány órát supernaturalis speculatiókra fordít.*»

'S a' censor ezt kitörlé. Mit mondassz rá? — Én annyi fogát szeretném kivenni, a' mennyi sort kitörlött.

Emlékezel é édes Barátom, mit írtál ugyan azon leveledben azon tzikkelyben, hogy *Erdélyben alacsony sorsú emberek laknak 's ezek nem gondolnak azzal, hogy* — — — Értelek, talán te is értettél engemet. Kezet fogok veled!

Diogenesnek két exemplárját már békötve hoztam-el Pestről. Akkor nap nyomtatták már az utolsó árkust, és ezt a' Compactor még nedvesen kötötte bé. Útamban az egyiket B. Vay Miklósnak ajándékoztam. — Eddig az a' cuprum, a' mellynek egy példányát néked küldtem vala, Trattnernek kezében van, és így az exemplárok elszélesztethetnek 's Hummel is leküldi Herdert. Ma újra írok neki, hogy igyekezzen a' Debr. Vásárra (ápr. 24-dikére) leküldeni. Azon leszek, hogy vehessd, ha akkor valahogy le nem érkeznének, Bihar-vármegyei Notárius Ötsémet fogom kérni, hogy juttassa kezedbe

Kolosvárra. Ott lessz akkor a' tudósítás is Klopstock felől. Emlékeztetésedet valóságos barátsággal vettem.

Benkő Fer. Úrnak Mineralogiájából 50-et küldött eladni, eladtam már — már! — tizenhármát. Istentelenség, a' mit némelly ember teszen.

Élj szerencsésen édes Barátom. — A propos! Láttad é Versegi Ferentznek két munkáját:

Proludium in Institutiones Linguae Hung. és: Ki az igaz Poéta? mi az igaz Poézis? —

Azt mondja, hogy a' ki *Reim*-os kadentziás verset ír, nem Poéta. — De miket is nem mond!

Regmetz, 4. Apr. 1793.

[Eredetije Gyulai Pál birtokában.]

421.

Kazinczy — Gessnernének.

Hochverehrte, Würdige Frau!

Eben bin ich im Begriffe die ins Ung. übersetzten Werke Ihres unsterblichen Gatten herauszugeben. Ich wünschte dieser Ausgabe einige Nachstiche von Zeichnungen seiner Hand, womit seine Schriften geziert sind, besonders aber ein wohlgetroffenes Portrait von Ihm, das Objekt der idololatrischen Verehrung seiner süssentzückten Leser, die bei jeder Idylle, Ihn, den grossen Meister! den guten Menschen! vermissen — beizulegen. Ich habe vor meiner das, nach Graff durch Bause gestochene, Quartblatt; und das spaeter gleichfalls von Graff gemahlte, durch Berger gestochene Stück in Profil, ohne Perücke, das zu einem Hefte der Berliner Monathsschrift 1788. gesetzt wurde; und dann auch das Kohl'sche, das vor der Schremblschen Ausgabe in Wienn steht, und das offenbar ein schlechter Nachstich eines schlechten französ. seyn wird. Unter diesen dreyen vermuthe ich, das en Profil wird das treffendste seyn: Allein meine Verehrung gegen den Mann ist weit religioser, als dass ich von diesen seinen Bildern nur auf Muthmassen waehlen könnte. Erlauben Sie mir also, Verehrteste Gattin des verehrten Mannes! Sie um Beistand hierinn anzuflehn; sagen Sie mir, welches unter diesen ihm am gleichsten sah; und wenn etwa ein bessres von Handen waere, lassen Sie es

für mich in Oel kopieren, die Kleider von dem Schnitt und der Farbe, die er am liebsten trug, — und senden Sie es mir nach Wienn, unter nachfolgender Adresse. Ich will die Kosten, die es heischen wird, mit wahren Danke Ihnen dann erlegen.

Auch bedürfte ich sehr eines Abdrucks von der Titelvignette, die bei einer Züricher Ausgabe, mit deutsch. lett. vor dem Band der *Idyllen* stand, wo Euterpe dem, sich an Ihre Füße schlaengelnden Amor die Rohrpfife reicht. Ich habe dieses Exemplar weggeschenkt, seit ich diese Titelvignette herauschnitt, um sie zu meiner Übersetzung, die schon 1787 herauskam, nachstechen zu lassen. Der Kupferstecher gab sie mir nicht zurück, sein Nachstich ist elend, und ein Exemplar von dieser Ausgabe konnte ich nicht mehr aufreiben. O dürft ich hoffen, würdigste Matrone! einen Abdruck von dieser Ausgabe, oder auch nur einen von dieser Platte durch die Vorsteher Ihrer Buchhandlung von Ihnen zu erhalten! Wahrhaftig ich würde Ihnen sehr viel zu verdanken haben. — Wenn ich über Werke der Kunst urtheilen darf, so ist dieses weit besser, als das von dem nehmlichen Sujet, womit Meil die *Idyllen* vom Ramber versificirt, geschmückt hat.

Noch¹ haette ich eine Bitte, die ich aber kaum vorzutragen wage, so sehr sinkt mir der Muth die Erfüllung dieses Wunsches zu hoffen. — Lange ist es, dass ich einen Abdruck von seinen Landschaftstücken wünsche. Unsre Bilderhaendler sagen, dass sie nicht mehr zu haben seyen. — Sollte jemand in Zürich diese entbehren können, sollte eine Handzeichnung von Ihm! dem dichtenden Mahler u. mahlenden Dichter! zu haben seyn, gütigste Frau, so kaufen Sie sie für mich, und lassen Sie mich wissen, was u. wohin ich hinzusenden habe.

Und nun einige Nachrichten, die ich Ihnen, stolz auf mein Vaterland, dass es für die Tugenden u. Vorzüge Ihres unvergesslichen Mannes Gefühle u. Empfaenglichkeiten hat, mitzutheilen nicht anstehen kann. Ich habe seine *Idyllen* 1787 herausgegeben; seine *Nacht* in eine Monatsschrift eingedruckt, u. seinen *Erast* durch die ungarische Schauspielgesellschaft gegeben. Sein *Tod Abels* und *Erster Schiffer* sind durch einen Übersetzer, der seiner ganz unwürdig war, gegeben,

¹ Ez a kikezdés át van kétszer húzva. Lehet, hogy ez a Gessnernének elküldött levélből ki is maradt.

u. doch sehr gelesen worden. — Fürst Ludwig Batthyáni liess Ihn in seinem englischen Garten zu Körmönd in Ungarn ein Monument setzen; und Ferdinand, Onkel des ize lebenden Kayzers, gab dem Grafen Széchényi, Gesandten meines Vaterlandes in Neapel, bei seiner Durchreise durch Mayland, den Auftrag, seinen Liebling in Ungrischer Übersezung ihm zuzusenden.

Erlauben Sie mir, Würdigste Frau, dass ich mit der Hofnung, dass Sie meinen Brief bald gütig beantworten werden, mir schmeicheln darf. Ich verharre mit der Verehrung, die Gessners verehrte Freundinn, geliebte, stets geliebte Gattin verdient.

Ihr

Széphalom, bey Tokay den 1. Jul. 1793.

ergebenster diener

Franz v. Kazinczy mp.

[Eredeti fogalmazványa a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 211. sz.]

422.

Gessnerné — Kazinczynak.

Meinen Wärmsten dank verehrungswürdiger Mann! für ihre zärtliche Liebe und Hochschätzung meines unvergesslichen theuren Gessners — Wie Edel ist ihre Bemühung, die Sie sich in der Übersetzung seiner Werke geben, und welch einen Werth bekommen diese dadurch, in den Augen ihrer Respektablen Guten Nation, auf deren Liebe und Beyfall das wahre grosse Genie Stolz sein darf. — Mit den Reinsten Gefühlen und dem Feinsten Geschmak, nehmen Sie zum zwölftenmahl die Feile, die nur werke von Classischer Schönheit verdienen. — Wer würde sich diese Mühe geben, ohne den Geist und eine gleiche Seelenstimmung des Dichters selbst zu Besitzen. — Welch eine Belohnung dieser edlen Bemühung liegt schon in ihrem Kopf und in ihrem Herzen — und wie viele Hochachtung und Liebe ist ihnen ihr dankendes Publicum schuldig — ich hoffe, Sie dürften es sich nie gereuen lassen, dem Besten, Edelsten Menschen ein so Reines Opfer gebracht zu haben. Meine Feder ist zu schwach, das auszudrücken, was Gessner war — 27 Jahr lebte ich mit ihm, nur zu glücklich für eine Sterbliche — Nun müssen die Erinnerungen meines genossenen Glückes mir in vielen Wiederwertigkeiten des Lebens das

Gleichgewicht halten. — Auch sehe ich, Gott sey es gedanket, meinen Gessner in 3 Würdigen Kindern wieder aufblühen. Meine Tochter mit dem sanften Caracter ihres Vatters, ist glücklich verheyrahtet — Mein älterer Sohn von 29 Jahren ward mit grossen Kunst Talenten geboren, und von seinem Vatter in der Kunst nicht klein gebildet worden. — Mein Jüngerer Sohn hat 25 Jahr, zum Buchhändler bestimmt, Theilt seine Zeit unter Beständigem Studiren und Arbeiten in seinem Beruf, Beyde belebt ein Edler Eifer ihres Vatters würdig zu werden, beyde fühlens wie vieles zu thun ist, ihren Zweck zu Erreichen. Und nun meine Gedanken über die gestochenen Bildnisse meines Gessners — die meisten sind beynahe Caricatur: das von Bause nach Graf gestochene ist für die damalige Zeit zu alt — zu Geschwollen, nicht der Geistvolle blik seines denkenden Kopfes — der durch die herrschende Güte seiner Seele gemildert war, nicht der Gutmüthige Schertz, der auf seiner Lippe sass. — es war auch für grosse Künstler Schwer Gessner ähnlich zu Mahlen, sein Geist arbeitete immer und so waren seine Gesichtszüge keine Minute in der gleichen Lage. — Graf hat ein sehr ähnliches Portrait von ihm gemacht, da er 36 Jahr alt war — vor etwa 6 Jahren Mahlte Er ihn wieder ohne Peruque, auch ser deutlich, und nach diesen ist das in der Berlinischen Monatsschrift 1788 gestochen worden, und das von Clemens Kohl in Wien vermuthlich nach diesem Kupferstich — ich ward immer Böse, ein schlechteres Bild, als das andere von Gessner zu sehen. und besitze selbst wenige von diesen schönen Stücken — Befehlen Sie ob ich ihnen eines oder welches in Ohl, nach Graf Solle copieren lassen — vor 3 Jahren kam ein Junger Talentvoller Künstler aus Rom (ein Bildhauer) in unser Haus, der Gessner fast in Lebens Grösse En Medallion machte, und das hat die meiste Ähnlichkeit. Er arbeitete es nach seiner Masque, nach den zwey Portraits nach Graf — und befolgte alles, was ich ihm in Absicht auf Ähnlichkeit sagte — es sind schöne Abgüsse in gebrannter Erde da; ich mache es mir zum grössten Vergnügen Ihnen mit einem Abgusse aufzuwarten — Allein um darnach zu stechen, glaube ich, müste das Bild zu hart heraus kommen — auch sind die abgüsse zimlich Schwer, und würde vielleicht durch den weiten Transport zerbrechen. einige kleine Vignetten lege ich hier bey — finden Sie etwas, das ihr Geschmak benutzen kan, so freut es mich sehr — Gessner hat 1780. eine Edition in 4-o herausgegeben, mit Lateinischen Lettern, mit 10 Schönen Kupfern und Vignetten, die er selbst Radirt hat — diese

2. Bände enthalten alle Idillen — den Tod Abels und seine übrigen Stüke wolte er auch so herausgeben — allein, es war eine zu mühsame Arbeit für seine Geschwächten Nerven, und er mahlte lieber in quart — Können ihnen diese Vignetten Vergnügen machen, so schike ich ihnen abtrüke davon. — Geben Sie mir nur die Adresse, an, wem ich sie nach Wien Schiken kan. Auf den Beweis von Liebe und Achtung, die der Edle Fürst Batthyáni Gessner mit einem denkmahl beweist, sind wir Stolz — Versichern Sie diesen Grossen Mann unserer dankbaren Verehrung — Meine Söhne fühlen mit mir den ganzen Werth ihrer Verdiensten um Gessner, und Bitten Sie uns ihre Freundschaft und Achtung ferner zu Schenken — es Soll wahre Aufmunterung für uns seyn — denn nichts Belohnt Süsser, als der Beyfall guter Edler Menschen — ich verbleibe mit der aufrichtigsten Hochachtung.

Verehrungswürdiger Mann!

Zürich, d. 23. Jul. 1793.

Dero Ganz Ergebenste dienerin

Judith Gessner Née Heidegger.

Ezt a' kedves levelet vettem Kassán 12d. Aug. Abanymegyének Gyűlése alatt, hol a' Nyomtatás' szabadsága mellett szóllani irigylést-érdemlő szerencsém volt; de a' melly szerencsémet hetedfél esztendei szenvedéseim követték. Mostan már kedves mind ennek mind amannak emlékezete. — from ezt Széphalmon, Aug. 8d. 1809.¹

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 211. sz.]

423.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Dezsőffynek Kazinczy.

Imhol egy kis ajándék, kedves barátom, Néked, és Annak, a' kit a' maradék még poraiban is fog a' hazafiúság 's világosodás elterjesztéseért áldani. Kérlek nyújtsd bé nevemben, és kérd, hogy azt szent tiszteletem jeléül fogadja el.

¹ Kazinczynak ez utójegyzete régebbi írásra van írva; a mely régebbi írást a tetejébe tett újabb jegyzéstől el nem lehet olvasni. — Olvashatók e szavak: . . . «édességek, melyeket forró könnyek kísértének» . . .

Mezei életemnek egy részét, melyet tudniillik a' gazdálkodás nem von el, fordításaimnak tökéletesítésére fordítom. A' grammatikai botlások szenvedhetetlen piszkok szemeimben, 's a' félig tett munka csak félig elégíti meg az olvasót. Meg akarom érdemleni, hogy fordításaim originalis darabok gyanánt tartassanak. — Fordítok valamit Ciceróból is. Találd melyik munkáját. Élj szerencsésen és néha emlékezzél

Regmecz, Jul. 25-dikén 1793.

Tisztelődről.

[Megjelent a Gr. Dessewffy J. irodalmi hagyományai I. k. 1. lapján.]

424.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Kazinczy Ferencz Kis János Úrnak.

Kinek barátságát kellene nekem nem mondom több készséggel, hanem több örömmel, kevélykedéssel, elfogadni, mint a' Tiedet, szeretett Ifjú! kit barátságos irigykedéssel nézek futva közelíteni oda, a' hová én sok esztendei mászás által juthattam; kit már meghaladni látom azt a' pontot, a' hol én nem minden figyelem nélkül állok; kinek ifjú sugár növéseből előre látom egykori magosságát. Elfogadom ajánlott szeretetedet, kedves új Barát, kedves Társ! 's forró csókom buzgó esedezés a' Barátság 's Hazai Literatura Istenségeihez, hogy az a' szövetség, melyet Veled imé itt kötök, legyen felbonthatatlan szent Szövetség!

Hogy egykor barátok leszünk, tudtam, vártam, óhajtottam, de hogy illy hamar, illy szent érzésekkel fogod nekem ajánlani jobbot, azt, Uram, reményleni nem mertem. Becsülöm jószívűségedet, 's azon leszek, hogy okod legyen hinni, hogy úgy szeretettel mint szeretsz.

A' mit a' Társaságba kelésről írsz, annyira érzéseim nekem, mintha szivemből loptad volna ki. Ha a' barátságos, szelíd, nemes vetélkedést elhallgatom is, mennyi édesség van már abban, hogy így olly lelkek lesznek barátokká, kik különben egymást nem ismerték volna. Illyetén érzések ragadtak engem arra, hogy Kassán 1788-ban annak a' Társaságnak alkotásán fáradoztam, melly a' Magyar Museumot adogatta vala ki, illyetén érzések ragadtak arra, hogy Herceg Batthyáni Lajosnak 1790-ben egy Planumot küldöttem eggy *Arkádiai Társaság* alkotása eránt, mellynek ő lett volna Feje. Ez nem ért teljesedésre;

amazt pedig Batsányi Úrnak garbonezáskodásai sírba juttatták. — Lakos Társunk által végre bévezettettem a' Sopronyiba; 's már erről merem reményleni, hogy ez, ha csak egy két Kist és Lakost találunk, dicsőségére fog válni Nemzetünknek. Én nem sokára valamely munkám homloklevelére függesztem ezt a' megtiszteltetésemet.

Igazán, kedves Barátom, ti vagytok azok, és tágosabban, a' Sopronyi Társaság az, a' miből mindent várok. Minden kétségen kívül vagyon az, hogy a' Lutheranusok Oskolaiból jönnek-ki azok az Ifjak, a' kik Aesthezissel dicselkedhetnek. Városokban neveltetvén, Muzsikát és valami kevés Festést, 's Németül tudván, a' Német Irók' Munkáinak ismeretségét tehetitek magatokévá, mellyek nélkül haszontalan igyekeznek valaki hazai Literatúránkat boldogítani. A' Pápista Ifjúság a' Német Irókat olvashatná, de nem olvassa, a' Görögök' és Rómaiak' Klasszikusait csak nyomorúlt Chrestomathiából ismeri; a' Kálvinista pedig a' Német Irókat nem olvassa, mert nem érti; a' régi Klasszikusokkal pedig meg nem ismerkedik, mert Vitringát, Witsiust, és Piktétet kell tanulnia; 's muzsikátlan helyeken neveltetvén, muzsikai érzéketlenségei miveletlenül maradnak. — Ő be sokszor öltöztetett engemet az inasom köpenyegébe oktalan Tanítóm, hogy iskolai penzumom helyett lopva Horatziust s' Theokritust, 's felsőbb klassisaimban Pictét helyett Architecturát 's Optikát tanultam, 's Vitringa képében a' Morhof' Polyhistorját terítettem-ki magam előtt! — Ti Lutheranusok, gyermekiségtek' első esztendei öltá olvassátok Gellertet, Rabenert, Wielandot, Hagedornt; érzitek, hogy nem névnapi köszöntés az igaz poézis; muzsikát és festést tanulgattok, a' Városi lakás által kényes izlésre szoktattatik izléstek, nincs egyéb hátra, hanem hogy soloecismus nélkül szóljatok Magyarul. 'S ki ír tisztábban mint Te! mint LAKOS? — Barátim, ne hagyjátok félbe igyekezeteiteket!

Patakon hijába igyekeztem Proselytusokat kapni. Ott az az ízeveszett Szabó Dávid, a' ki Siegwartot olly érzéketlenül fordította, a' legjobb elmét is eltekeri. Patakon a' Cadentziás distichonok, a' Barátszázad ostobaságának maradványa, van kedvességben. Debrecen két barátot ada nekem. Az egyik Csokonay Mihály, egy sok jeles tulajdonságokkal bíró Ifjú, ki mind virtusiban, mind hibáiban is! — második Horváth Ádám lessz. Ennek minden munkáimon kívül egy Kleistot 's Bürgert küldöttem, 's kértem hogy ezeknek példájok szerint ne névnapi köszöntöket, ne Török Marsokat írjon, hanem dallja a' szív szelid érzékenységeit, szerelmet, barátságot, bort, természet szépségeit. Még eddig kevés jelét adta megtérésének. A' második Nagy Sámuel,

Bibliothekáriusa a' Kollegiumnak. — De már erről kevélykedve szölok. — Ez a' szeretetreméltó ember Aprilisban írt nekem először, 's első levelébenn az a' kérés vala, hogy engedjem meg néki, hogy ő egy munkáját, Sander v. der Weisheit u. Güte Gottes in der Natur (nb. ő ezt a' Magyar fordításban így nevezi: REND A' TERMESZET-BENN; — Barátom, mit sejdítesz? — Jer, hadd öleljelek-meg, hadd szorítsalak szívemre! — —) nékem dedikálhassa. — Maga ez a' cselekedet már olyan, hogy én ezt az embert szeretném érette, ha mást tisztelt volna is meg dedikációjával; mert én nem személyemet nézem benne, hanem az ő szíve érzékenységet. — — — De szóljunk az én írásaimról.

A kiadott munkák ezek:

1. Gessnernek Idylliumi.	2. Bácsmegyeinek levelei.
3. Hamlet.	4. Herdernek Paramythionjai.
5. Wielandnak Diogenese.	6. Lanassza.
7. Orpheus. 8 darab. — A' nyomtató gazsága miatt, ki tizenegy hónap alatt csak 2 árkust nyomtattatott, a 8dik darabnál felbeszakadt. Folytatódni fog.
8. Helikoni Virágok. — — A' nyomtató panaszkodik, hogy a' munka nem kél. Már tehát magam költségemen fogom nyomtatatni. Tegnap érkeze kezemhez a' 2dik esztendei darab kézírása Wébertől.

Készülnek 's készen vannak rész szerint 1. Klopstock Messiasának 10 éneke. — 2. Az első ének jámbusban. — 3. A' Gratziaák Wieland szerint. — 4. Miss Sara Sampson és Emilia Galotti. — 5. Makbeth és Hamlet. — 6. Sztella és die Geschwister Göthe által. — 7. A' vak Lantos (Weber's Sage der Vorzeit.) — 8. Themisztokles Metasztázio után.

A' Genevai szerencsétlen Polgár munkáját megégettem, de a' két első könyvét újra lefordítottam. Ez nem fog világot látni, mert az idők nem úgy folynak, hogy láthasson. De jó emberek MSptumban olvassák.

Élj Uram szerencsésenn és szeress. Én köszönöm barátságodat, 's öllelek.

Regmetzen, Tokajhoz 5 mértföldnyire Juliusnak 27d. 1793.

Verseidet igen érzékeny gyönyörködéssel olvastam Kassán sokakkal.

Példák a' Gratzziákból.

1. Hyazinthen Lothus Violetten etc. etc.

A' Hyacinthusok és Violák — — — | — — — | — — — | — — — |

Párna gyanánt vetekedve tolák

Alá puha bimbójokat. — — — | — — — | — — — | — — — |

Érzették hogy kebeleikben — — — | — — — | — — — | — — — |

Isten fekszik, 's örömeikben — — — | — — — | — — — | — — — |

Kettőztették illatjokat. — — — | — — — | — — — | — — — |

2. Noch hatte sie Amathunt etc. etc.

Korának legszebb zsengejében

Nem lelt lakást még Cytherében

'S más más helyre kívánczozott.

Felébredt a' hívság mejjében

'S hogy lássák, gyöngyház szekerében

Előbb tovább szállangozott.

Előre ment Zephir játékos társaival

A' zöld hantot behímesíteni,

'S a' tókat hogy legyen hol fürdeni,

Körül ültette a' tavasz rózsáival.

3. Die Nympe sonst zu spröd etc. etc.

A' melly Lyány eddig hidegen

Futott a férfi elől 's megremezve úgy haladt,

Mint a' Vadász előtt az őz a' völgyeken,

Most olvadozva ül a' *zöldokfák* alatt; Linden

Meglátja az inas (nervosus) Faunusz, 's gyors lépteken

Siet feléje 's ő — most nem szalad.

* * *

A' gyáva Szeladon, ki eddig sóhajtozva

Fetrengett a' kevély Filinde lábainál,

'S bús könyözönre olvadozva

Esküdt, hogy semmi sincs kínosabb fájdalmainál,

Sírt, jajgatott, és ijesztgette,

Hogy ha reá kegyesbb szemeket nem ereszt,

Még meg-öli magát érette,
 'S köszívét még sem érdekelhette,
 Egyszerre vérszemét veszen, 's csókolni kezd.
 Haragra lobban a' Filinde indulatja;
 De ki tesz-fel bosszút szelíd leány felől?
 Nevetve fordul-el a' forró csók elől
 'S végtére még vissza is adja,
 'S ím Tithon is, kit eddig hasztalan
 Serkentgetett a' boldog ébredésre,
 A' legszebb mejji, a' hév, a' nyugtalan
 'S élesztő csók, ifjú gyönyörködésre
 Emelkedik, 's szép Hajnal keblednek
 Rózsái közt ismér becsére az életnek.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

425.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Kishez.

Regmecz, Jul. 27d. 1793.

Első dolgozásod' meglátása alatt azt az óhajtaást érzem kelni
 lelkemben, hogy bár téged és engem valamely kedvező történet
 barátokká szölvhetne. Sőt meg akarám előzni az óra kedvezését; már
 mentem feléd, már kértem barátságodat, de egy bátortalanság, min-
 denkori kísérője hevesebb óhajtaásinknak, fogva tartott. S' midőn az
 ellenkező két érzés között így habzom, te, szeretetreméltó ifjú, meg-
 szöllitod a' bátortalant, s' a' mit ő akara kérni tőled, te hozod neki.
 Fogadd szíves köszönetemet, fogadd jobbomat a' köszönettel, és ha
 neked kedves azt hallani, érezd mennyire szeretlek. Légyen a' szö-
 vetség, melyet itt kötünk, örökké tartó, gyarapítója ügyünknek, 's em-
 legesse egykor a' maradék, hogy te és én barátok valánk.

Pályánk sok és nehéz munkát kíván, de boldog tájakra vezet,
 's már a' menés gazdag jutalma magának. Mi szép, midőn oly virágot
 látunk termeni kezeink alatt, a' miket másoknál kedvellettünk, mások-
 nál irigylettünk volna! Mi szép, midőn szeretettel látjuk felénk közeli-
 teni a' kik pályánkon már ragyognak! midőn azt mondhatjuk, hogy
 a' mint nyomot ezek törének nekünk, úgy azt mi törünk majd, és

még szebbet mint ők nekünk, az utánunk eredőknek! azt, hogy ezek a' szerint áldják majd emlékezetünket, mint mi az azokét, a' kik innen már leléptenek! Sik és meredek a' tető, melyre fel kell vergődnünk, 's szemünk vissza retten, 's elfogja a' vakulás, ha előre tekintvén, látjuk mi van hátra. De ha vissza tekintvén, elnézzük, hűsz esztendő alatt mely utat tévénk, bah barátom! az kedvet önt a' csüggedező szívbe. Még hűsz esztendőt, 's ez a' míveletlen de szép, de gazdag örök, nem miáltalunk, hanem azok által, a' kiket példánk fog ide szítani, más alakot veszen magára, 's csak várd, eljő a' nap, bizony eljő, midőn szomszédink nem mondják többé, hogy bennünket nem ismernek.

Készületlen minden: Lexiconunk szűk, szegény; Grammaticánk habzó, hiányos; Stylisticánk feszes, ügyetlen; 's a' mi mindennél bajosabb, mi magunk, Írók és Olvasók, készületlenek vagyunk, 's egészen készületlenek. Nincsenek Nyomtatóink, nincsenek Könyvárosaink, könyveinket csak az Írók olvassák; bennünket gátol minden, semmi nem segít. De ez így volt máshol is, 's a' dolog máshol is azért méne, 's csak azért méne, mert gondolatlanok, mint mi, máshol is valának. Rajta tehát! merjünk. Ne hallgassuk a' mások' javalását, ne a' vádakát, hogy rontjuk a' mit segítenünk kellene; a' bennünket hívó, a' bennünket toló, a' parancsoló Istent hallgassuk keblünkben. Jobb az a' mit ez parancsol, mint a' mit a' sokaság, mint a' mit a' Nemzet' legjobbjai, mint a' mit magok legkedveltebb társaink akarnának. Ezek úgy tévedhetnek-meg mint mi, 's miért kelljen meggyőződésünket más miatt, akárki legyen az, megtagadnunk? A' ki azt akarja, hogy mindnyájan egygyareztűakká váljunk, nem tudja mit akar és mit kell akarni. Sőt az szükség most, hogy nagyon különbözzünk; azt az Eggyiséget az Idő hozza-fel.

Ha talán tudni akarnád tőlem, mit nézek én legszükségesebbnek a' szükségesek' temérdek számában, ezt fognám felelni: Minél gondosabb fordításokat, egy két bírálgató Folyó-írást, 's egy két lármás, de nemes tollesatát, 's ezt az utolsót még inkább mint mindent egyebet. Valljuk-meg, a' Közönség mind az által a' mit eddig adánk, nem igen nagy kedvet kaphata az olvasásra, 's nem érti, mi forog szóban az Írók között. A' lármára öszve csődülnének, részt vennének a' csatázásban, 's ismeretekben meggazdagodva térnének-el a' veszekedés', vagdalkozás', döfödsés', rugdosás' helyéről. A' virrongók vesztenének, de az ügy nyerne. 'S miért kellene a' virrongóknak is veszteni, ha nem úgy virronganának mint R[évai] és Sze[mere], 's B[a-

tsányi] és R[ájnis]? Hogy illy virrongást nem óhajtok, azt nem lesz szükség mondanom.

Folyó-írásunk kezdett lenni, 's elakadt, részint mert sem elég dolgozók, sem elég vevők nem valának, részint mert a' meghasonlás' Daemona itt is úzni kezdé játékait. A' három között egy akara kettő ellen uralkodni, 's midőn a' kettő közzül megnyeré az egyikét, az kívántaték a' magára-hagyottól, hogy ez a' kettő kedvéért tagadjameg önézéseit, azt pedig ez nem akará. Az Egység' ideája, vagy inkább az Egység lárvája alá rejtezett kevélység és uralkodni-akarásszülé itt is a' meghasonlást és veszedelmet, és a' mint lenni mindég szokott, vétkes vádolja a' vétketlent.

Fordításunk sok van, de jó fordításunk kevés. Illyenek a' magaméi is. Midőn Sztellámat felküldém Webernek, úgy hittem, hogy az nem lesz méltatlan a' javalásra: midőn nyomtatva látám, úgy irtóztam-el dolgozásomtól, mint Geszneremet 's Bácsmegyeimet nem nézhetem pirulás nélkül, még midőn azt látom is, hogy mások ezt csudálgatják. Én minél hívebb szeretnék lenni, 's ez beszédemet darabossá teszi; mások úgy akarják, hogy minél szabadabb légyek, 's csak a' gondolatot hozzam-által, mintha a' magamét adnám; engedek nekik, 's sem hív nem vagyok, sem nem szabad. Én azonban megmaradok választott ösvényemen, 's inkább óhajtok nem rossz Másolónak találtatni, mint nem jó Alkotónak. Ez a' nyugtalan törekedés, dolgozástomat minél hasonlóbbá tenni az eredetihez, nem maradhat mindég jutalom nélkül, 's úgy hiszem, valaha én is adhatok valamit, a' mi szerencsésebb követőink' dolgozásaik mellett nem lesz érdemetlen neveztetni.

Viszont kedveskedésül a' Wieland' Gráziájának egy két verseszetét zárom levelembé. Én keservesebb munkát, mint magyarban reimolni, nem ismerek, 's mint nehezedik-el a' munka, ha a' sorokat scandáljuk is, mint a' Németek, Francziák, Olaszok és Ánglusok. De a' mit így nyerünk, megérdemli a' fáradozást, mellyet ott látunk igen világosan, hol a' sor' vég syllabáji nem eggyeznek tisztán. A' mit a' Német mer a' maga rüt nyelvén, miért ne merjük mi a' mi szépünkön? 's én úgy hiszem, hogy ha ez a' mi Nyelvünk nem olly pompás járdallású is mint az Olasz, 's nem olly játékos, nem olly könnyű mint a' Franczia: ezek a' Verselésnek semmi Szchémáját nem bírják, a' mit mi is magunkévá ne tehessünk, csak törjük-meg a' nyomot.

A' hyacinthusok és violák
 Párna gyanánt vetekedve tolák
 Alá puha bimbójokat.
 Jól érzék, hogy kebeleekben
 Isten fekszik, 's örömekben
 Kettőzteték illatjokat. — —

De élj szerencsésen, szeretetre-méltó ifjú, szeretett barátom!

Fogadd-el még egyszer hálámat megelőző barátságodért, 's hidd, hogy az a' nap, melly téged karjaim közzé hozott, nekem felejthetetlen napom leszén.

[Kazinczy másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 215. sz.]

426.

Kazinczy — Csokonai Mihálynak.

Csokonay Urnak Kazinczy.

Tegnap mene-el tőlem Nagy Gábor Úr. Minteggy egy napot töltött itt. Nehezenn eresztettem, mert egy szeretetre méltó embert letem benne, 's Csokonaymmal 's Nagy Sámuelemmel ismértetett meg beszéllgetései által. Nyughatatlan vagyok már most ezeket személy szerint látni minél előbb.

Az Úr tőlem azt kívánja a' Nagy Gábor Úr által megküldött levelében, hogy számára küldjem-meg a' Magyar Muzeum darabjait. Megküldeném örömet: de nem lehet többé kapni. Az elmúlt hónapban vétettek Abaújszabolcs által a' Helytartó Tanács rendelkezéséből sequestrum alá. Ha onnan kiszabadúlnak, ha kiszabadúlnak tudniillik, meg küldöm.

Mikroscopium eránt legjobb útasítást adhat az Urnak Dr. Földi Barátom. Én egészen járatlan vagyok az ilyenek megszerzése körül: ő pedig, nem régen kerülén-ki Pestről, lehetetlen hogy erre felelni ne tudjon.

Révay Miklós Piarista Pap, és Professzora a' Rajzolásnak 's Polgári építés mesterségének a' Győri Normalis iskolában, az az, ex Scholis Piis Professor graphydis et Architecturae in Schola Normali Jaurinensi.

Várom a' Békaegérharcot, és a' Szent Péter énekét Lőrincor.

De várom a' nyomtatandó versek gyűjteményét is. Ki lesznek nyomtatva, csak küldje kezemhez az Ur. — Az Ur számára Nagy Gábor Ur viszen egy Herdert és Horváth Ádám Urnak a' képét.

Ajánlom magamat barátságába. Regmecz, 29. Jul. 1793.

Míg a versek kinyomtatódnak, nem írna é az Ur valamit versben Horváth Ádám Urnak, hogy azt belé nyomtathatnánk a' Gyűjteménybe? ¹

Kivül: ²

de Ujhelly. à Monsieur Michel de Csokonai.

à Debrecen.

in Collegio Evangelicorum.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 250. sz.]

427.

Földi János — Kazinczynak.

Hadház, 12-ik August. 1793.

Édes Barátom!

Anacreonból fordított Darabjaidat, és VerseGINEK ugyan azokkal hozzám küldött négy darab munkáit az alkalmatosság nem léte miatt jó sok ideig tartóztatám magamnál. Most már tölem várt ítéletemet velek együtt meg kellene hozzád küldeni ugye? De nem hiszed el Barátom, mely kelletlen, kéntelen és unalmas kötelességre szorítasz engemet, ezen ítéleteimnek kiadásával! Ugyan csak illy barátságos kérésednek hogy valamennyire eleget tégyek, imhol sorba mégyek én is a' küldött Darabokon.

A' Te Anacreonból fordított Darabjaidat két néző pontból lehet nézni, és a' szerént ítélni. Egyik a' melyből Te nézed, a' szabad Spiritusú fordítás, nem a' mint azokat Görögül írta Anacreon, «nem is mint a' Grammaticusok, *Henricus Stephanus* és mások szoktanak fordítani, hanem úgy, a' mint egy Francia Poéta fordítaná azokat magyarra, ha magyarul tudna!»

Másik néző pont az Anacreonnal meg egyező igaz Anacreoni

¹ Ez utóbbi pár sor a levél behajtott szélére van írva.

² A levél zárlatán fekete pecsét.

fordítás. Mellyik jobb? — olyan kérdés, a' mellyben velem, a' mint kitanultam, soha meg nem fogsz egyyezni. — Melly kényes izlésű vagyok én a' fordításokban, már sokszor tapasztaltad; mert emlékezem reá, hogy egynehány Leveleimben bőven előadtam, azért most újra le írni resteltem is, de haszontalan is írnam; mert Te a' Te tettszésed mellett maradsz, én a' magamé mellett. — Azt ugyan csak most is repetálom, hogy én ama' két említett fordítások között egyikkel sem tartok; hanem közép úton járok. Sem ama' nagyon szabad fordítást nem szeretem; mert az csak *imitálás*, nem fordítás: sem azt helybe nem hagyom, ha valaki a' szoros Grammatika szerént balgatóul szóról szóra fordít. — De miben áll hát az a' középut és szoros határ, 's hol szeretem, ha a' fordító Ectypusától el távozik, hol nem szeretem? azt is másszor bőven megírtam. Annak két szoros határai: az Irónak fő tárgya és a' Nyelv természeti tulajdonságai. Ezek szerént mennél közelebb esik a' fordítás az Ectypushoz; úgy tartom azt jónak, és annál jobbnak itélem. — A' Tiedről e' szerént mit itéljek? Azt, hogy az a' Te nézőpontodból igen jó: az enyimből, — megengedj, ha ki mondom; nékem semmi fordításod — nem tetszik, — és ha csak ilyenek a' fordítások, nem érdemlik meg ezek az édes bolondságok, hogy oly sok álmatlan órába kerüljenek. — Ha illy szabadosan akarsz Anacreonizálni, legjobban kommandálnám, hogy végy fel Anacreoni új materiákat, és azokban a' Sententiáskákat, a' kitételeket, az Epigrammai fulankotskákat — úgy rakd, a' mint tetszik.

De hagyjuk el a' *fordítást*, menjünk a' Versekre! — Sok van a' Te Verseidben, a' mi nékem nem tetszik; úgy is mint *Vers*. Hogy a' második lábban, néhol a' Jambus helyett Spondaeust tesz, azt hibának nem mondom, mert olyan Anacreonban is elég van. — De — mivel mented ezt a' XIV-ik Dalban: 's Im a' *minap az* ádáz etc. *mīnāp āz*, mind a' három rövid, és mitsoda pes lesz az? Így a' III-ik Dalban: Illy későn *mīt ākarsz*? melly illetlen, erő nélkül való, és ina szakadt vers ez? és mitsoda pes az a' Jambusok között? Így a' XXXIII-ik Dalban: Kis fetskē *tē mī* hozzánk etc. melly illetlen, ina szakadt sor ez is, és mitsoda pes? — Ugyan Barátom, hogy vakíthatott meg annyira a' boldog emlékü Gróf Ráday dibdáb sánta verseivel némellyikötöket, és hogy ronthatta úgy el füleiteket, hogy hidjetez az ő hitván, fundamentom nélkül való Reguláinak, mellyekben ő is Losonczy István hajdani Körösi Rectortól megsalatatott, hogy a' Magyarban minden monosyllaba rövid szó és minden polysyllabá-

nak is utolsó rövid syllabája hosszú lehessen, valamennyiszer akarjátok??? Ugyan hogy mériték Ti a' Syllabákat? Gondoljátok e, hogy meg egyezzen ebben az egész Magyarság veletek? és hogy ez verseitekben nem olly gánts, mint a' tört keréknek minden forduláson való unalmas döcczenése? — Az öreg Gróf Rádaynak eltűrtük azt életében, mert öreg, mert Báró, mert Gróf volt, 's kívántuk, hogy dolgozzon, a' mint tud; és senki nem merte megkedvetleníteni, 's kár is lett volna; de érdemel e a' hiba követőket? még Homér, 's még Virgil sem a' hibáiban. — Már meg holt: 's még is hizelkedjünk e hát neki? nem ideje e, hogy az igazat igaznak mondjuk, 's a' hibát hibának? — Én ezt ugyan Tenéked csak sugva mondom és tartsd magadban; hogy én soha egy Versét sem szerettem az öreg Rádaynak, és többet nyert volna Poésisünk, ha ő nem írt volna, mint hogy írt, mert tovább kell Poétai reguláinknak megállításával küszködni. Hogy pedig követőket talált, tudalom is, sajnálat is!!! Szegény Magyar Poésisünknek éppen hasonló szánakozásra méltó ügye ama' Fedrus ószibe elegyedett emberének sorsához, kinek vón szeretője barna hajszálait; ifjú mátkája ősz hajait tépte ki szálanként, míg nem egyszer mindenek előtt utálatossá lett!!! Térjetez magatokba már eggyyszer, Barátim, igaz hangmértékünknek regulái eránt!!!

Íde való a' *H* betűnek tsűrése tsavarása! Ezt hol elidáljátok, hol kettőztetitek; molly illetlen ez a' versed: a' XIX-ik Dalban: A' nap sugárit *a' hől*d. ezt ugy e, így kell olvasni: *ah hől*d. Mellyik magyar mondja ezt így? Nosza Barátom! térj az igazságra, és tartsd meg a' *H*-ról, hogy azt a' Magyarban sem elidálni nem kell, sem soha ez a' nehéz hang kettőztetést fel nem vehet. Az első már sokan megismerték, még a' másikat kevesen látták által. Melly szépekké tette verseit Révai a' *h* crejének ez első megadásával? Az utolsó az én Grammatikámban vagyon a' nyelv természetéből fontosán kidolgozva. De sok nem tetszik nékem a' Te ítélre küldött Verseidben, úgy is mint *Magyarság*. mint a' III-ik Dalban: «De nézzük *húromat*, Nem tágitotta é meg A' zápor *tegzenen*?» Barátom! megengedj! a' *húr* nem a' *tegzen* van. A' *tegez* = pharetra a' *nyíltok* a' régi Magyaroknál, mellyben a' nyilakkal élők az el-lőni való kész nyilakat vagy nyíl provisiót tartották, mellyet magokkal hordoztak, mint ma a' *patrontasch* (patrol-tasch) vagy *Pantallér*, mellyben Vitézeink a' tölteket tartják. A' nyilazó eszköznek [neve] *Arcusa*, magyarul *kéz ív* vagy *ív*. A' *kéz ívnek* a' *húrja*, mellyre az el-lövő nyilat fektették, magyarul *ideg*. Már a' nyilokat az *idegbe* veték, *Molnár Albert*, az az,

az ellövésre, czélozásra el-készítették. Más hiba: Eggy már ki bújt *felénnyig* a' XXXIII-ik Dalban: Ez a' jó Magyar fület nagyon sérti. Ez a' terminatio: *nyi*, adiectivalis terminatio, *annyi*, *mennyi*, *lábnyi*, *újnyi* stb. melly soha a' Magyaroknál ezt a' Postpositiva terminatiót: *ig* fel nem veszi, hanem ezt *ra*, *re*, *annyira*, *mennyire*, eggy *lábnyira*, két *újnyira* stb. *felényire*, *félíg*.

ismét a' XIX. Dalban: A' tenger *ügyit* a' Nap. Ezt nem értem, és ez igen nagy sütés. stb.

Ime Barátom! kértél, hogy a' legnagyobb szigorral jegyezzem is Neked azokat a' sorokat, a' mellyeket nem szeretek, és ezek azok, a' mellyeket leginkább nem szeretek. Mindezeket úgy vedd, mint igazat ítélő Barátod jegyzéseit, mellyet Tenéked minden jól ítélő megmondhatna, ha az igazat ki merné mondani. De ez tsal meg életünkben gyakorta még Barátaink körül is. Eljö pedig a' disinteressatus maradék, és így fog utoljára is itélni. stb. mellyet meggondolunk mindennemű munkánkban jó.

Engedd meg még, hogy eggyet ki nyilatkozott barátságos szívvvel meg mondjak: Mind ezen Verseid olyanok, a' mellyeket már Te több ízben is ki dolgoztál, és hol eggy, hol más munkáidban kinyomtatattál. Te benned azt tapasztaltam, hogy még szerentsételebb vagy további rágódásaidban 's jobbításaidban, mint legelső próbáidban. Példa az *Esthajnali Éneklésed*, melly sokkal szebb a' Magyar Museum első negyedének negyedik levelén, (noha az sem hiba nélkül való) mint a' Heliconi Virágok Századik oldalán. 's a' tb. ítöld meg!!

Versegi Proludiumát és egyéb munkáit is nagyon köszönöm, hogy elküldötted. — A' melly hijába valóságokat így megolvashatok, legalább azokat nem kéntelenítettém nem érdemlett árrokon megvenni. Erről is kellene tehát már szólnom! de — — — jaj! nem tetszik. — Én Versegit két ízben nagy figyelemességgel el olvastam: de Versegi előttem eggy szóval, hijába való *Versengi*, melly haszontalan, hitván versengésbe bele ereszkedni nem is kívánok, nem is engedné azt a' tökéletes elő adásnak hosszúsága. Éppen úgy vagyon az ilyenekben az igazság, a' jó; mint a' zavaros mustban a' kellemetes tiszta bor. Őtet is csak a' több ilyen seprejű mostani Litteratorokhoz tudom tehát, és sóhajtozom 's felette igen sajnálkozom mostani Litteratori alatt nyögő bóldogtalan llaza nyelvünkön, melly most spirituosus és aér fixussal tellyes Litteratorinak pennái alatt éppen úgy vagyon, mint a' leghánykodóbb forrásában lévő zavaros új must, melly fonckig zavarodva lévén, tajtékos sűrű sepreit nagy peggéssel és sok levegő

éggel tőrja ki az Aknáján. — Boldog lessz szegény nyelvünk valaha, ha mostani zavarodott mustja még megülepedett higgadásra juthat! és boldog lessz a' Maradék, mely ennek által látható finum ízű tisztá borát, ha ez addig fenekét ki nem üti, valaha gyönyörködve ihatja! Az illy zavarodott Mustba akármit töltenél, mind az hasonló zavarrá leszen, nagyobb háborgást okoz és tajtékos kifutását siettetii!

Meg engedj Barátom, igaz barátságos szivből származott Magyaros ítéleteimről, melyeket barátságos kényszerítésed fatsart ki. Én is lehetnék hizelkedőid között való; de ezt senkinek sem tselekszem, inkább hallgatok az olyanról. Azonban ne szűnj meg a' Levélírástól, és írd meg azt is, mint tetszenek ítéleteim, másszor a' szerént vagy lágyítom, vagy többet is kijelentek. Én ugyan az illy igazságot részemről mindenkor óhajtanám, mely engemet vagy okosabbá tenne, vagy a' Munkától meg-szüntetne.

Horváthi Ádámrol egy Ujságot jelentettél a' minap, t. i. el-vá-lása 's más házassága eránt; de a' mely legkevesebbé sem interessál. Jelentsd meg inkább azt, ha tudod, miért hogy most ő néki semmi hire nints? miért hallgattanak el munkái? vagy mit dolgozik?

Diogeneszod és Herdcredról való Tudósításaidat olvastam köze-lebb a' Hirmondóban. Egyik munkának sem tudom mi a' Fogla-latja. Úgy é Levélben is látom Socrates *μυνημενος* odát. Nem tudom, mit tart? Közöld velem pénzemért mindeniket, mert a' Vásárban imádságos és Énekes könyveknél egyebet haszontalan keresek.

Én most a' Magyar Fűvésztudományról egy kritikát küldék fel az Újságíróknak kinyomtatásra. Visgáld, mit itél a' világ arról és add tudtomra. Úgy magad ítéletét is, kiméllés nélkül közöld velem. — — Köszönt Tégedet Kedves Feleségem. Élő szerentsésen, édes Barátom, és szeresd

Földidet mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

428.

Kazinczy — Gessnernének.

À Madame la Douairière du feu Msr. Solomon Gessner, née
Heidegger à Zürich.

d. 19. Aug.¹ 1793.

Die Güte, womit Sie, Hochverehrte, mein Schreiben beantwortet, meinen Bitten begegnet, u. zuvorgekommen sind, verleitet mich zu einer Geschwätzigkeit, wozu nur ein hoher Grad von Vertraulichkeit berechtigt. Ich überlasse mich diesem süßen Hang, denn ich fühle es, dass ich zu einem Weib spreche, dessen edle Seele dies für nichts anders nehmen² wird, als den Erguss eines frohen, sich beseeligt fühlenden Herzens. Und — könnte ich — könnte ich für all' die Freuden, die Ihr unschätzbares Schreiben mir gewaehrte, würdiger danken, als durch diesen Erguss?

Am 12. Aug.³ hielt unser Canton seine monatlichen Versammlungen zu Kaschau. Ich war, als Grundherr eines kleinen Fleckchens, wiewohl übrigens ohne aller Bedienstung, dabey gegenwärtig. Die Debatte über Pressfreyheit, die die Regierung jezt ein[zu]schraenken wünschte,⁴ machte den Tag⁵ für mich, der ich die gerechteste⁶ Sache unter allen ihren Vertheidigern am kühnsten bestritt, muthigsten verfocht, zu einem der merkwürdigsten.⁷ Wier siegten. Zu der Freude, die mir das Gefühl Gutes gewirkt zu haben, gab — zum Lohn — brachte man mir Ihren schönen Brief von der Post in die Sitzung. Mit einem verklärten Gesicht⁸ trat ich damit in ein nah-

¹ Kazinczynak e fogalmazványa tele van törléssel és javítással. A fontosabbak itt következnek jegyzetekben. A keletet is «11. 7bris 1793»-ra javította s megint kitörülte.

² Előbb: ansehn.

³ Előbb: War ich in dem Hauptort unsers Cantons.

⁴ Előbb: wollte.

⁵ Előbb: für alle, zu einem der merkwürdigsten, für mich aber hauptsächlich.

⁶ Előbb: am kühnsten wieder (seine) ihre Feinde, die ziemlich viel waren, bestritt (bestritt).

⁷ Während, Wir, Wir brachten die Sache so weit, dass man.

⁸ Előbb: Anlitz.

gelegenes Gemach, wo einige meiner schätzbarsten Freunde u. Freundinnen, den Ausgang der Sache abwarteten, u. wie der gute Einsiedler in Gessners hölzernem Fuss, um unsern guten Sieg beteten, u. las Ihnen den schönen Brief vor. Es war in dem kleinen Zirkel ¹ niemand, den die Illusion nicht um Gessners Grab, nicht in den schönen Kreis seiner zurückgelassenen, gleichverehrungswürdigen Gattin, seiner sanften Tochter, seiner zu grossen Künstlern aufwachsenden Söhne hingezaubert haette; wir drückten uns die Hand, u. fühlten uns zu Ihrer Grösse emporgeschwungen. Als ich die Zeile, in welcher Sie dem Fürsten Batthyáni für seine Liebe zu Ihrem Gessner dankten, vorlas, u. es bedauerte nicht sagen zu können, dass auch in meinem schon das Monument, das ich lange schon meditierte, steht, gab Frau von Sz², Ungarns Emilie, mir den Gedanken, dieses Monument nicht Ihm, dem meine Übersetzung Monument genug ist, sondern seiner vortrefflichen, Ihm ganz würdigen Gattin, seiner Muse, seiner Lebensversüsserin setzen zu lassen. Und dies gelobte ich Ihr in einem heiligen Handkuss.

Jawohl, belohnt nichts süsser, als der Beyfall guter edler Menschen! wie Sie es schreiben, innigst verehrte, geliebte Matrone. So unbeträchtlich es sonst ist, dass der Nahme Ihres grossen Gemahls ³ in einem ganz ungekannten Winkel Europens (wo doch, kühn u. stolz sage ich es, gute Menschen wohnen) gesegnet wird: so muss es für Sie und Ihre liebenswürdigen Kinder, von uns sich geliebt zu fühlen, fast so süss seyn, als es für uns hohe Freude ist zu sehn, dass wir Ihrer Liebe gewürdiget werden.⁴ Doch nun zu seinem Portrait u. seinen Vignetten.

Unter den mir übersandten Vignetten fand ich zu meiner grossen Freude die solange umsonst gesuchte Euterpe, die ich mir kaum mehr versprach. Ich danke Ihnen sehr darum. Auch für die übrigen drey Stücken bin ich unendlich verbunden. Das kleine Stück, mit den zwey jungen Ilirten an einen ruhenden Schaf ⁵ gelehnt, hielt

¹ Előbb: Kreis.

² Az eredetiben sincs kőrva, de valószínűleg: Szerencsy-t kell gondolnunk.

³ A mi itt következik, a helyett előbb e szavak álltak: den jedes Jahrhundert mit Bewunderung und warmer Liebe nennen wird.

⁴ Ez után az itt következő mondat ki van törölve: Weinend danke ich meinem Schutzgeist, der mir den Gedanken, Gessnern zu übersetzen, gab, für alle diese Freuden.

⁵ Előbb: Lamm.

ich von jeher für eins der glücklichsten Erfindungen u. Zeichnungen Ihres Gemahls. Es ist ¹ so naiv, u. so ganz Wahrheit. — Von der Ausgabe seiner Idyllen in 4o mit den 10 Kupfern u. Vignetten wusste ich gar nichts. U. doch dachte ich schon das Sujet der Idylle: *Von Miletus kamen wir* etc. etc. zu einem Kupfer, das zum Titelblatte kommen sollte, zeichnen zu lassen. Sie können sich nun leicht vorstellen, wie froh ich war zu hören, dass Gessner an der Verzierung seiner ² Idyllen, dem Werke, das jedes Jahrhundert dicht an seinen Theokrit reihen wird, selbst gearbeitet habe; — leicht vorstellen, wie theuer mir Ihr Versprechen war, die Kupfer u. Vignetten für mich abziehen zu lassen! ³ Ich bitte Sie innigst mir diese Stücke samt der Anzeige, zu welcher Idylle Kupfer u. Vignetten gestochen sind in einem Briefe bald zu senden; überdies aber ein exemplar von dem Werke selbst zu dem Abgusse in gebrannter Erde beyzusetzen. Wie stolz waere ich dann, Gütigste! wenn ich bey seinem Erhalten einige Zeilen von Ihrer Hand als Zeuge, dass es mir von Ihnen kam, an dem Titelblatte erblicken könnte!

Sie fragen mich, welches Gemaehle von Ihm ich copiert haben wünsche? — Ich bitte um das, welches Ihm am gleichsten sieht; in einem Kleid von der Farbe u. Schnitt, wie er, nicht Rathsherr, sondern Mensch ⁴ trug. — Das en medaille, wovon Sie einen Abguss in gebrannter Erde mir zu geben versprochen, hat Ihrer Aussprache nach die meiste Aenlichkeit: aber Ihre Besorgniss, dass ein Stich nach diesem hart ausfallen könnte, ist auch meine Besorgniss. Ich waere untröstlich, wenn der Künstler, an den ich ⁵ mich diesetwegen wenden werde, mir ein solches Portrait von dem grossen Manne, an den ⁶ mir jede Falte heilig ist, gäbe, wie ich ⁷ das zu seyn muth-

¹ E szó után előbb: ganz wahr.

² E szó után előbb e szavakat írta: durch allen Jahrhunderten, kommende — —

³ A következő sorok kihúzza: O gewiss will ich auch die Ausgabe meiner Übersetzung Gessners durch Ihre Nachstiche zieren, die ich seit dem Empfang Ihres Schreibens nochmals der Feile unterwarf. Ich würde mich schaemen. Ich bitte Sie innigst mir diese Stücke in einem Briefe zu senden, u — — —

⁴ A következő szavak kitörölve: u. Dichter, also nicht in der Stadt, sondern in seinem Garten.

⁵ E szó után a következőket kitörülte: die meiste Ähnlichkeit, die ich verehere.

⁶ E szó után az első fogalmazványban a következők olvashatók: Ich bis in seine Kleinigkeiten anhefte.

⁷ Itt előbb a következő szavak voltak: Von dem Portrait.

masse, das Sam. Gaenicher zu seinen Werken (Zürich 1789. in 12.) gezeichnet u. gestochen. Wer würde dieses und das Bergerische nach Graf in dem Berl. Monatsschrift 1788. für ein u. dasselbe Gesicht halten? Da das Graffische mit der Peruque, wie Sie schreiben, zu alt, u. zu geschwollen ist, so glaube ich, könnte der Copierer, auf den Fall, wenn kein besseres da ist, das Graffische en Profil, das Berger nachstach, mahlen.¹

Die heitre, ruhige Stirne, das intente Aug, die Güte auf dem fühlenden, sanften Mund verkündigen mir an diesem Bilde einen Abglanz von dem Ideale, das meine Seele sich schuff.

Ich bitte das Exemplar von seinen Idyllen in 2 Bänden, samt dem Abguss in gebrannter Erde in einem Verschlag unter der Adresse, die ich beisetzen will, ab[zu]senden; das Copieren aber von dem Portrait, dass Ihr liebendes Aug am aehnlichsten findet, einem geschickten Menschen übertragen zu wollen, u. mich ferners in Ihrem, mir so schätzbarem Angedenken zu behalten. Jede meiner wenigen Kräfte soll sich bestreben, mich seiner würdig zu machen.

Sagen Sie Ihrer lieben Tochter, dass ich Sie Ihres grossen Vaters, Ihrer verehrungswürdigen Mutter, und ich berufe mich hier Hochverehrte auf Ihr so heiliges Zeugniß, es darf folgsam für kein leeres Compliment angesehen werden — ihres sanften Charakters wegen innigst schätze, liebe; sagen Sie dies Ihren lieben zwey Söhnen, u. bitten Sie sie, dass Sie mich insgesamt meiner heiligen Verehrung wegen gegen Ihren unsterblichen Vater, meiner ewigen Verehrung wegen gegen Ihre grosse edle Mutter, wie Ihren Bruder ansehen wollen.² Würde nicht mein Gefühl, dass ich dieses Glücks nicht würdig bin, mich zurückschrecken, so würde ich Sie bitten, mir³ zu erlauben, dass ich mich, durch den Namen eines Sohnes von Ihnen, ein Glied Ihrer Familie dünken, Sie meine Mutter nennen dürfe.

[Eredeti fogalmazványa a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 211. sz.]

¹ A következő szók ki vannak hagyva: Meine Seele findet in diesem ein fühlendes, bemerkendes Auge, eine Heiterkeit u. Ruhe des Herzens auf der Stirne, u. Güte u. . . .

² A következő mondat ki van törölve: Da ich Sie, als haette ich Sie alle seit Jahren schon gekannt, liebe, verehere — —

³ A következő szók ki vannak törölve: die schmeichelnde Süsse — —

429.

Kazinczy — Névtelennek.

Ér-Semjén, 27. Aug. 1793.

Regmeczi levelem ¹ elődbe adja az elégségig, mi történt az Abaúji Gyűlés első napján, halld már most a' második nap újságait.

Vitéz Imre, az Orestes fordítója, most Scholae Normalis Cassoviensis Director, egy panaszolkodó írást ad bé, hogy Fekete nevezetű Magyar Káplán a' maga Katechetika predikációjában, melyben Vitéz az iskolai Ifjúsággal jelen volt, ezeket mondotta: *A' ti iskolai Elöljáróitok mindnyájan huntzfutok, akasztófára, útczaseprésre valók* etc. 'S azt kérte, hogy ez investigáltassék és adattassék satisfactio.

Minthogy Reverendát hordó forgott kérdésben, nagyobb tűz támadt, mint tegnap a' proeli libertás eránt. Azt kialtozták, hogy PAP lévén az incusatus, azt a' Püspök investigáltassa, 's adjon satisfactiót. Mi azt vitattuk, hogy nekünk illik investigálni: mert ha fide digne, nem tudjuk, történt é ok a' bevádlásra, nem kérhetünk satisfactiót. Sőt sokan közölünk kimondták világosan, hogy a' Püspök a' maga Alattvalóit a' Papi demeritumokért büntetheti ugyan: de ha Pap a' Publikum ellen vét, már akkor ötet, ámbár Pap, nem a' Püspök, hanem a' Publica Jurisdictio bünteti. Tovább veszekedtünk egy óránál, míg arra vihettük a' dolgot, hogy az állapitassék meg, hogy a' Vármegye investigáltassa a' panasz valóságát. Vége vala a' versengésnek, midőn én szólani akartam. Nem engedték. Szóltam csakugyan. A' Publikumnak nem elég megtörtént vétkét büntetni, hanem az is kötelessége, hogy a' megtörténhetőt megelőzze. Ez a' Káplán ismeretes a' maga eszelősködéseiről. Én tehát azt javaslanám, hogy Kánonok Orosz úgy mint Kassai Plébános, szólitassék-² meg, hogy ezt az embert a' maga eddig tapasztaltatott eszelősködéseiről addig is tiltsa-el, míg az elkövetkekről a' Publikum teszen.

Ez új pomum Eridis vala.

Ekkor nap délután megkapom egy Pestről várt levélben a' Gabelhofer Ur Ráday felett élő szóval elmondott deák halotti oratiójának

¹ Eddig ismeretlen.

² E szó helyén előbb *kéret* volt írva, de Kazinczy kihúzta.

azt a' ű-sát, mellyet Budai Censor Hübner Exjesuita ezen szókkal tiltott-el a' Nyomtatástól:

Quod hic deletum est, aut immutetur, aut deleatur. Scandalosum est enim Protestanti, nullum signum poenitentiae danti, aeternam beatitudinem adgratulari. 10. Aug. 1792. Mich. Hübner. Rev. Libr. m. pr.

Ezt authenticálta Pest Vármegyei Vice Ispán Latzkovich György. Gabelhofer Pesti expiarista, Sacerdos és Bibliothekárius.

Későn kapván-meg ezen Levelet, nem reménylém, hogy hasznát vehessem. De vettem csakugyan, mert

14-a Aug.

reggel bémenvén a' Gyűlésbe, ezt kéz alatt rollírozttam azok közt, a' kikről tudtam, hogy ezt örömmel fogják látni. Ekkor nap sok nevezetes dolog történt.

1. egy Plébanus panaszt tett, hogy a' Protestánsok egy halva talált Protestánt a' Katholikusok felszentelt temetőjökbe temettek.

Itt mindjárt kiköltem, hogy micsoda botrányoztató dolog ily panaszt tenni. Millyen intolerantia. etc. etc. 's annyira vittem a' dolgot, hogy a' Katholikusok szégyenleni kezdtek, hogy ez eránt egy Plébanusok panaszkodni nem állott. Azonban Báró Fischer, egy köldus Mágnás, felkél, 's azt vitatja, hogy ez külömben is nagy sérelem, de kivált ő reá nézve az, mert a' Protestánsok ezt a' Protestáns Halottat az ő felesége sírjához talám négy lépésnyire temették, és így közel ahhoz a' helyhez, mellyet ő a' Famíliaja számára elfoglalni akart.

NB. ez a' Fischer köldus is, új ember is, a' nagy atyja lett Nemessé is, Báróvá is. Hallván ostoba szavait, félig hallható szóval fakadt ki bosszúságom, a' nélkül, hogy tudtam volna, hogy szólok: — Familia! — Méltóságos familia! — Fischer! — eb a' lelke ostoba aristokratai kevélysége! — — — — Mások körültem meghallották, 's nagy nevetés támadott. — — — — Ezután csakhamar

2. Egy Plébanus Isten tudja miről panaszkodván, egy új Protestánt apostatának nevezett. Gróf Gyulay Ferencznének az Onkelje, Bárczay Ferenc Úr nagy tűzbe lobbant, ezt hallván; Komáromi György Úr még nagyobb. Komáromy 1790-ben Diactalis Követ vala 's egy derék ember. Ebbe belé kaptak a' Papok, 's addig rángatták, hogy ez a' Plébanust in publico hantzfutnak, gazembernek declarálta. — Erigatur actio fiscalis! kiáltának a' Pápis-ták. — Én is. — Sőt felköltem székemről, 's Komáromyhoz mentem,

ki osztályos atyámfia, és barátom is minden tekintetben, 's kértem, hogy kiáltsa maga is az Erigaturt, 's adja így jelét Aristidesi igasságszeretetének; azonban kapja elő a' pennát 's mondjon azért a' 25 fntért szörnyű igazságokat. Míg az Erigatur kiáltoztatik, B. Fischer megveri az asztalt. Erigatur contra B. Fischer! kiálta némelly Protestans. A' Kath. rész látván, hogy közölők is büntetődik egy, dispensáltak mind a' kettőt. Komáromy declarálta, hogy sajnálja elhevülését. — Mikor mindenen elcsendesedtenek, én akartam szólani. — *Megint prédikálni akar az Úr?* kérdé egy Pap. Fogok igen is, felelök; csak csendesedjenek el az Urak. — Nem akartak engedni. Megmondtam, hogy addig el nem hallgatok, míg szóláshoz nem bocsátanak. — «Komáromy Urnak nincs, mondtam, szüksége az én apologiámra etc. etc. etc. mindazáltal ítélje meg a' T. N. Vármegye, ha nem ragadtathatik é el a' legmérgeesebb elhevülésig akár mellyikünk is, midőn azt látjuk, hogy az illy szókkal némellyek kész akarva élnek és nem magok elfelejtéséből vagy nem tudásból; midőn azt láttuk most is ezen Gyűlésünk alatt, hogy V. Esperest Ujházy Károl Ur azt vitatta itt publice, hogy a' Plébánus az új Protestanst bizvást nevezhette így. Ezek cselekszik T. N. Vármegye, hogy a falusi Plébánusok, kik inkábbra gyakorlatlan emberek, látván Elöljáróiknak példajokat, etc. etc. etc. etc.» — Elvégeztetett, hogy currentáltassék, hogy ezután senki se merje a' Protestanst acatholikusnak, haeretikusnak, apostátának nevezni. — — Megtudakoztam a' Papot, a' ki nem akarta engedni, hogy prédikáljak, ha haszontalan volt é szavam.

Az Ord. Notarius ekkor olvasni kezdé Repraesentatioját in magna typographiae et libertate proeli. Hathatós Repraesentatio, sőt több. Elrémültem, egy bizonyos sorát hallván. A' mint ezt olvasná: Praesentatae sunt nobis sub hoc ipso Consessu nostro literae Budensis Censoris (a' Koppi oratioja eránt) etc. etc. etc. Felkél a' subst. V. Ispán, 's jelenti, hogy egy új Produktumom vagyon. Elolvastatik az. (Ráday, hogy Gabelhofer által az Egckbe tétetett; de Hübner útját állotta.) — — Ekkor egy valaha Jesuita szerzetben élt Világi Ur megszólal: *p o k o l b a m e n t!* úgy mond. Ez lármát szerzett. Jabrotzki András Ur kapta a' kalapját, 's kiszökött, mert tartott tőle, hogy rosszul jár.

[A levél többi része hiányzik.]

[Eredetije a Múzeum könyvtárában; a rendezetlenek közt.]

430.

Kazinczy — Névtelennek.

Regmecz 8-a 8br. 1793.

Bécsben lévén 1786-ban, Barátim egy Luzzato nevezetű igen gazdag és igen tanult Zsidóhoz vezettek. Asztalán akkor is nyitva volt Voltaire; 's szállása az első Stockon volt a' Graben és Stockameisen közt az útszára; falai atlással bővönva, deszkája viaszozott. — Egykor, nem tudom már hol, öszveakadék ezzel az ember-séges emberrel. Waren Sie gestern im Theater? — Ja; felelek; es war ein mittelmässiges Stück, sehr mittelmässig gegeben. — *Luzzato*. Wie das? — *Én*. Alle Acteurs haben ihre Rollen schlecht gespielt. Ich versichere Sie, so einen Falken, wie der Kammerdiener war, finden Sie auf jedem Theater in Ungarn. — Luzzato elrémülve. Ich bitte Sie sehr, erzählen Sie das nicht weiter, Sie könnten ausgelacht werden. Der Kammerdiener, von dem Sie sprechen, war ja Brockmann. — Ezt hallván, csak nem elnyelt a' föld szégyenletembenn. A' szegény Zsidó úgy nézett, mint egy szánakozást érdemlő etourdit, vagy egy mindent, valami Magyar Országon van, szépnek kiáltó Magyar Gaszkont. — A' legközelebbi játszásra *Klavigó* vala kihirdetve. Bé megyek, hát Brockmann Uram elő áll, 's játsza a' Beaumarchais rollját. Nézem, hát rossz. No, gondolám magamban, ditsérheti Bécs miattam Brockmann Uramat, a' mint akarja, én előttem ő keme mindég egy nyomorult tuskó lessz; hiszen imé sem lépése, sem ülése, sem szava, sem semmi aktiója nincs ennek! Ezt, mondam, bizonyosan az tevő híressé, hogy Friedrich egyszer, Hamletet játzsása alatt, annyira megkedvellte, hogy ezért rézre metszette a' képét. Így ítéltem én Brockmann felől, 's feltettem magamban, hogy Bécsben ugyan nem szólok ellene, de Magyarországon kimondom bátran, hogy Brockmann Uram egy felette rossz Aktor.

Hát egyszer előkerül a' scena Beaumarchais és Klavigó között, midőn nála fölöstökömöl, — elő az, midőn a' levél kiesik a' kezéből Marie mellett, elő az, midőn kardot ránt a' temetés alatt.

Elsüljedtem szégyenletemben, hogy Brockmann ellen valaha szólottam. A' többek közt igen csudáltam azt a' ravaszságát, hogy haját a' homloka felett igen dagályosan verette fel, 's teli rakatta a' hajpornak a' lángjával, hogy majd midőn belé jön a' tűzbe,

's mérgébe tenyerével a' homlokához csap, az oda rakott hajpor egyszerre depluáljon a' dupejából. — Meglett a' mit óhajtott, 's kén-telen vagyok mondani, hogy Langét és Klingmannt Hamletben kivé-vén, egy Brockmannál többet soha sem láttam. Találd barátom! mit akarok ezzel? — Lesszingért állok rajtad barátságos bosszút. Te Lesszinget kiszebítéd a' meséi miatt, holott én azokat a' magok isteni simplicitások miatt, az új íróknak munkái között legmúltóbbnak tartom arra, hogy a' Régiek Klasszikus írásai közé számláltassék. Ezt irod felőle.

A' mesék írásában nem mindenkor volt szerencsés. Na-gyobb és szebb elme volt, mint olyan eggyügyű dologban, a' milyen egy Mese, egy két cifrább fordítást tenni elkerülhet-te volna — mint a' Mese természete engedi.

Kérlek, végy időt ennek bővebb magyarázására. — Én Herder-nek Paramythionjaiba oly formán vagyok szerelmes, mint a' szerető a' maga lyánkájába, melynek jelét minden tapasztalhatja religiosa fordításomonn: de még sem merném azt mondani, hogy Lesszing sokkal nem szebb Herdernél.

Ila Nevednek 's barátságunknak tett Monumentumomat győ-nyörködve nézhetné, annak igen örülnék. Sokan sokat nem szeret-nek benne. Ilyen ez a' szó *Istenné*, pro *Istenasszony*. Én tudom, hogy a' Barátnét sem szeretik mindenk, mert az nem *Asszony-barátot*, hanem *Barátom feleségét* tenné inkább: de minekutánna azt látom, hogy a' Barátné a' mi értelmünkben már csaknem közön-séges, óhajtottam, hogy az Istenasszony megcsonkítása kezdődjék munkába vevődni.

Herder 8 árkus ugyan: de egy árkust újra kellett nyomtatni a' Correcturák miatt. Ez a' 9 árkus in 12-o lévén, annyi mintha 13 fél árkus volna in 8-o. Árkusának ára 12 f. 30 x. A' Kuprum 50, széljelküldés, és minden árkusnak Regmeczre való küldése, még pedig két ízben, az az, pro correctura tam prima, quam secunda; a' manu-scriptumnak postán lett felküldésével 200 frtnál többre mégyen. 300 exemplár nyomtattatott. 71 már ingyen ajándékoztatott-el. Elképzel-heted, ha ára úgy van é általam kikalkulálva, hogy rajta nyerekedjek. Jobb kapálni, mint írni 's nyomtattatni, ha nyereséget keresünk. Azonban, hogy a' Herder elibe való réztábla még sincs kezednél, azt meg nem foghatom. Talám elfelejtetted, és így nem lesz szükség-telen mondanom, hogy Herder elibe az a' réztábla jön, melynek alá

ez a' szó van írva: A' GERLICEK. — Liedemann Kalmár ezt bizonyosan utánna küldötte a' Herdereknek. Irj eránta Mauksnak.

Semjénben találtam még most is az Augustusban ott hagyott 100 Hamletet és 1 Bácsmegyeit. Kövér Erdélyországi Perceptor, kinek bátyja Semjénben lakik, fogja beszállítani Kolozsvárra. Ez elajándékozni való.

Szerencsétlenségeden a' kutyaharapás miatt baráti módon veszek részt. Régen történvén már, óhajtóm, hogy begyógyult legyen 's veszedelmen kívül légy. Utazásod históriájának igen örülök, csak arra az egyre kérek, hogy minekelőtte leírásához fogsz, ismerkedj-meg Göttingei Professor Meiners Urnak Briefe über die Schweiz. IV. Theile. Berlin 1788. nevű munkájával. Ez eggy igen szép példány minden Utazást írónak.

Benkő József Urnak rólam emlékezését örvendő olvastam leveledből. Ő az, a' kit Erdélyt illető Munkái miatt, 's Patriotizmusára nézve is, talám legelsőben tiszteltem az Erdélyiek között. Másként most jut eszembe, hogy a' Gróf Teleky Ádám Czidje volt az, a' mi gyermekkoromban édesen síkatott.

Én tegnap jöttem-meg Biharból. Gyűlésünk volt 30-a 7br. Ott is előhozódott a' proeli libertas. Senki sem kívánta annak öszveszorítását az egy Gróf Sauerén kívül, a' ki Pap. (Nagy Váradi Prépost.) Mindenek pro libertate proeli voltak. A' dolog igen csendesesen folyt, nem úgy mint Abaujban. Sauer igen ravaszul bánt. Azt akarta volna, hogy restringáltassék, és még is azon kezdte, hogy jól cselekszi a' Vármegye, hogy a' proelum szabadsága mellett fog, mert haszontalan ez olly nagy kincs etc. etc. de mindazonáltal. Itt következett osztán a' nagy DE MINDAZONÁLTAL. Nem boldogult. Én feleltem neki, hogy az igaz, hogy rossz következhetik, de az is igaz, hogy az a' kevés rossz, a' mit a' proelum szabadsága húz maga után, azt a' sok rosszat és nagy rosszal, a' mit a' proelum tilalma szül, véghetetlenül felülmúlja. 's osztán azért, hogy valami rosszat szülhet, nem következik, hogy el kell tiltani. Bessenyei György (a' ki a' Hunyadi, Agist, etc. írta, 's most Biharban lakik) ezzel kecle-fel: T. N. Vármegye, tiltsuk el a' szőlőművelést, mert részegség és gyilkosság következhetik belőle, 's a' lyányokat zárjuk külön a' férfaktól, mert paráználkodás történhetik. — Nagy nevetkezés lön egyszerre. Determinatur, ut rescribatur.

Másnap az Öcsém, a' ki ott fő Notarius, olvassa a' Repraesentatiót. Sauer megint nyughatatlankodott. Sok haszontalan, sőt vesze-

delmes vitatása után azt mondta, hogy ha a' nyomtatásnak in se considerando nem kell is határ közzé szorítatni, az mindazáltal igaz marad, hogy Magyar Országban annak szabad folyamatot engedni nem lehet, mert gens nostra natura sua bellicosa nunc primum incipit ingredi regnum scientiarum, et ibi multa deprehendit talia, quae tantum ab iis cernenda sunt, qui longo annorum usu sunt ad verum harum intuitionem roborati. O des Pfaffen! Erre a' praeses Vice Ispán azt felelte, hogy azon felül, hogy olly igazságokat nem ismér, a' mellyeket ártana tudni, a' mi Nemzetünk Constitutiójának egyik karaktere a' Publicitas, és a' Gróf Sauer szavából az következne, hogy a' Diaetán sem szabad mindent mondani. Aj Domine Spectabilis, monda ez, hoc est aliud, ibi enim sunt viri exquisitissimi pleni eruditione. — nem végezhettem el a' szavát, midőn én, félvén, hogy mérgemben megpukkanok, igen szerencsésen tettett szelidséggel azt feleltem: hogy nem merném mondani, hogy azok, a' kik a' Diaetán ejtődött Propositionokat hallják, ha a' Propositio veszedelmes, általa nem skandalizáltatnak, mert azok a' fiatal Mágások, a' kikkel teli az első Palota, nem épen mind eruditus Urak. — A' mint én ezt kimondtam, az Öcsém az orrához kapott, Sauer pedig ollyat hökkent rajta, hogy még én is megszántam.

Édes Barátom, nyomtatódik e a' te Periodikus írásod? Tudósíts, kérlek, czekről. Éljen szerencsésen!

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

431.

Kazinczy — Veszprémi Istvánnak.

Kazinczy Ferencz Doctor Veszprémi István Úrhoz,
a' Magyar Korona felől. 1793.

Figyelmessé tettétként azon Értekezések által, mellyeket Koronának eredete felől, TE, nagy nevezetű Hazafi! úgy bocsátottál közre, hogy annak mesés előadói örökre elnémúltanak, egyikikévé lett legnyughatlanabb óhajtasimnak, hogy Hazám' klenódiumit, mellyeknek látásától, egy ízben viselt hivatalom, más izbenn egészségem elgyengülése vont vala el, végre magam szemlélhetném. Nevelte nyughatatlanságomat az, hogy a' melly rajzolatokat Festőink és Íróink adtanak, azokat nagy részént érthetlenségnek, sőt sokakban egymással szembe-

tünőképpen hasonlatlanoknak, és még ellenkezőknek is, tapasztaltam Meglett végre, a' mit óhajtottam; mert az 1792-diki Országgyűlés alatt, mellynek alkalmatosságával Ferenc Ausztriai Főherceg, II. Leopold Római Császárnak 's Magyar és Cseh Királynak első fija Júniusnak hatodikán Magyar Királlyá, Hitvese pedig Mária Thérézia Nápolyi Királyi Hercegasszony, négy nappal későbbben Magyar Királynévá koronáztatának, azoknak látásához, sőt egy ízben, a' Koronának illesztéséhez is, módom vala.

Ez alkalmatossággal gyűjtött tapasztalásimat, tisztelt Férjfi! annál készebben terjesztem Elődbe, mivel állításaid általok hiteleseknek, sőt valóknak is kiáltatnak; kívált minekutánna minapi Náludlétemmel szerencsém vala érteni, hogy én vagyok az, a' kitől némely ide tartozó tudósításokat először vettél.

Becsülni fogom azt a' szerencsét, hogy egy oly sok Polgártársaink' figyelmeket ébresztgető tárgyban *tanú*, és az igazság' kinyomozásában, melly minden esetben tiszteletes, *eszköz* lehetek. Mire nézve úgy fogom tenni tudósításomat, hogy mind TE magad érezzd, mind írásimat olvasandó Hazánkíjái érezzék, tanúságomon mennyit lehessen építeni.

Először a' Koronát, a' Királynak koronázása alatt, benn a' Templomban láttam. Láttam csakhamar azután abbann a' Templombann is, a' hol Szentelt Vitézeket ütügetett; és harmadik ízben, midőn koronás fővel a' Vizi városból az Udvarhoz fellovaglott, 's negyedik ízben midőn koronás fővel ismét, és palástosann, a' nagy ebédhez ült.

De mind ezen látások nem érdemlik, hogy ahhoz hasonlításannak, a' mi most következett. Azon pillanatbann, a' midőn a' Király az ebédnél széket fogott, a' Kancellárius, Gróf Pálffy Károl, levevé fejéről a' Koronát, 's letette egy ezüst tátra, melly a' Királynak jobbja felé a' baldakin alatt, a' fal mellett állott. Ide törekedtem én, 's nem nehéz munkával eljutván hozzá, egy negyed óránál tovább nézegettem; úgy fordítván a' tálonn, a' hogy elejét, hátulját, vagy oldalait látnom tetszett.

Második ízben Júniusnak 8-dikán láttam azt, midőn ezen hazafiúi tisztelettel tisztelt Régiségek az Udvari Kápolnában a' Szemlélők' kedvéért kitétettek. Tapasztalván már a' Királyi ebéd alatt, hogy mind a' Schauff rajzolatja (azon német munkájában, mellyet a' II. Leopold' koronázása felől adott ki), mind a' Lippert és Schmiedhammer

Budai Festőké (egy Báró Orczy László Abaujvári Főispánnak tiszteletére ajánlott 's 1790-ben készült rézremetszés) hibás, író ólmot vettem a' Schauff munkája mellé, az abba siklott hibák kijegyzésére. Ez az igyekezet minden Hazáját és tudományokat szerető Polgár' elősegállítását érdemlette volna: de az akkor nap' szolgálaton lévő Koronaőr, Gróf Nádasdy Mihály, sükségtelennek ítélte szándékomat; és a' mennyire rajta állott, meg is gátolta azt. Ez mindazáltal nem gátolt-meg némelly igazításokat tenni a' Schauff rajzolatján; sőt a' koronát, a' mint a' Festők szöllának, egy negyed Profilbann, a' hogy tudnillik még nem láttam rajzolva, papirosra is tevém.

Most már térek leírásához.

Legnevezetesebb részei a' Koronának 1. a' Diadema vagy korona-koszorú. 2. a' keresztatroncsok. 3. a' keresztcske. 4. a' csüggelek. 5. a' sipka. Ezekről külön szöllok; külön cikkelyt hagyván utóljára a' képeknek, melyek leginkább érdemlik figyelmünket.

1. A' Diadéma.

Koronánk' diademája (a' szót görög értelemben vevén) egy sima, széles arany karika, minden vésés nélkül, a' mivel a' közép idő' Mesterci külömben munkájikat behinteni szerették. Messzére elhat csillogása; 's olly formán játszik a' beléje fűrt alkalmas nagyságú kövek és festések alól, mint azok a' mozaika készületű oltártáblák némelly régi templomokban, melyeken a' személyfigurákat arany aljra festve látjuk.

Ezt a' sima, széles, lapos arany karikát, felül és alól, két sor egymást érő nem apró gyöngyszemek kerítették-bé.

A' két gyöngysor' közén nyölc nevezetes kő, és ugyan annyi zománc festésü kép fogott helyet; kockásan váltván-fel a' képet a' kő, és a' követ a' kép.

A' képek és kövek, a' koronás főnek jobbik vakszeme felett lévő köven kezdvén az előszámlálást, a' homlok' felett lévő három szegű kő felé, illy renddel mennek:

1. gömbölyű kónikus dagadású kő.

2. Szent Györgynek képe.

3. Hosszasan-gömbölyű setét zöld kő.

4. Mihály Archangyal.

5. a' legnagyobb kő, éppen a' homlok közép felett. Ez az, a' melynek éppen felette áll a' Korona zöld zománcú fokaik között a' Jézus Christus képe.

6. Gábiel Archangyal.

7. hosszason-gömbölyű setét-zöld kő, párja annak, mely a' 3dik szám alatt vagy kimutatva

8. Szent Demeter.

9. Gömbölyű kő, párja annak, a' mit az 1. szám alatt mutattam-ki; azzal a' különbséggel, hogy ez nem kónikus dagadású, hanem laposra köszörült. — Ez éppen a' bal vakszem felett áll, mint amaz a' jobbik felett.

10. Demién.

11. Négyszegű hosszas kő; ellenébe annak, a' mely a' 7dik szám alatt van megjegyezve.

12. Konstantinus Porfyrogenitusz.

13. Egy nyólc szegletű brilliantírozva fent kő; ellenébe annak, a' mely az 5dik szám alatt van előadva. Ama' felett a' Jézus Christus képe áll: e' felett a' Dukász Mihályé.

14. Geobitza.

15. Négyszegű hosszas kő, mint a' 11dik szám alatt való.

16. Kozmász. — Ezt nyomban követi az, a' mellyenn az 1. szám alatt a' számlálást kezdettem.

A' Diadéma felsőbb gyöngysorán, mellyenn a' Görögök és Rómaiak' példájok szerint körös körül nagy Lambda, az az visszafordított v. betű A formájú fokoknak kellett vala állani, kétféle cifraságok állanak; tudniillik, a' korona' hátulsó részenn ugyan semmit sem jelentő gyöngy-tornyozatok; az első részén pedig majd hegyes, majd tömpe tetejű zöld zománcú arannyal cifrázott fokok. A' gyöngy-tornyozatok magosságokra 's formájokra nézve hasonlítanak egymáshoz: a' zöld zománcú fokok ellenbenn a' vakszem' kövétől való távozásokkal emelkednek, viszont fogyván minekutánna a' fél útát meghaladják, 's a' másik vakszem felé közelítenek. A' zöld zománcú pléhek sorának közepébenn a' három oldalú nagy homlokkő felett a' Jézus Christus képe; a gyöngytornyozatok sorának közepébenn a' nyólc szegletű nagy kő felett pedig a' Dukász Mihályé, gömbölyű tetejű arany pléhre festve látszanak. Mindenik pléhcske vagy korona fok felett egy tiszta, de szegletekre nem fent kő áll, 's most még azok a' tők sem állottak pusztán, mellyekenn a' Lippert és Schmiedhammer rajzolatja szerint 1790ben semmi kő nem volt.

A' megnevezett nyólc festés nem a' Diadémára vagy festve, hanem ugyan annyi darab arany pléhcskékre, mellyeket osztán az

aranyműves a' diademára, mint a' Jézus Christusét és Dukász Mihályét a' diadéma felibe, vagy sróffal vagy más valamely móddal szegezett 's szorított.

II. A' Keresztabroncs.

Azok, a' kik a' Koronáról írtanak, így nevezék-el azt a' négy ágú arany pléhet, melly a' kereszt alól lenyúlván, a' diademához négy punktumbann ér.

Ez nem sima, mint a' diadéma' abroncsa; hanem valahol a' zománcozott festés a' helyet el nem foglalta, filegrám sodrásokkal van bécifrázva; kockásonn állván ezen cifrázatokbann a' képek' szeleinn az apró rubint és gyöngy.

Vagy azért, hogy a' diadéma' sima abroncsa szabad tisztogatást enged, nem úgy mint a' filegrám munkájú abroncsé; vagy azért, hogy ezenn a' filegrám sodrások 's rubintok és gyöngyök árnyékot vetettek, holott a' korona alatt lévő ezüst lál a' diademára fényt ütött-fel; nekem úgy tetszett, hogy helyesenn láttak azok, a' kik a' diadéma' aranya' színét a' citrom' sárgájához, az abroncsét pedig a' narancséhoz mondják hasonlítani.

A' képek illy renddel vannak: Közepébenn a' keresztnek éppen alatta a' Jézus Christus képe áll, a' nappal és a' hóddal. A' figura csak fél testtel, az az láb nélkül festve. Ezen festés pléhéből négy ág nyúl alá;

1. homlok felé; elébb, az az, a' középkereszthez közelébb, a' Sz. János képe; a' középkereszttől távolabb a' sz. Bertalané.
2. a' fejhátulja felé; elébb a' sz. Jakabé; tovább a sz. Tamásé
3. a' jobb vakszem felé: elébb a' sz. Péteré; tovább a' sz. Andrásé.

4. a' bal vakszem felé: elébb a' sz. Pálé; tovább a' sz. Filepé.

Ez a' négy ágú arany pléh nem cirkalmi gömbölyűségre van meghajtvá, hanem minden ág, a' négy között, ott, a' hol a' közepbenn a' két festés üress helyet hagyott. Oka ennek a' fogott lenni, mert külömbenn a' hajtás alatt a' zománc festék lepattogzott volna.

Az eggyik ágot erőszakos nyomás é, vagy véletlen eset, ketté törte, úgy hogy az mostan dróttal vagyon öszve szorítva. Igen helyesen lehet látni ezt a' megpattanást a' Schauff rajzolatján.

III. A' Keresztcske.

A' Korona tetejénn álló kereszt hasonló az' Elektrum Konduktora' keresztjéhez. Arany esőkből van csinálva minden csutorázás nélkül, 's a' munka' durvaságát durva faragású golyók fejezik-bé a' kereszt' végeinn.

A' ki koronánkat festve látja, azt gondolhatja, hogy keresztjének görbén állása valamelly erőszaktól ered, és hogy a' kereszt töve talám belé van forrasztva a' korona' abroncsának közép táblájába: de kézzel nyúlván hozzá, láttam, hogy az egyedül onnan jó, hogy a' középtáblába fúratott lyuk igen tágos, és a' kereszt' alsó vége a' korona' abroncsának közép táblája alatt jobban öszve nem szorítatik. Ha Mátyás új követ tétethetett a' kiesett hátulsó nagy kő helyébe, a' Dukász Mihály képe alatt: ha Maria Theresia új sipkát vonatathatott a' korona' négy ágú abroncsa alá: nem látom, mért voltak illy relióziusok ezen görbén állás eránt azok, kiknek parancsolatjoktól függött azt egyenessé tenni. Most minden mozdulással arra biccen a' kereszt, a' merre a' mozdulás miatt terhének természetes vonadéka vagyon.

IV. A' Csüggelékek.

A' Korona' két vakszem' köve' tájékáról négy négy, a' Mátyás nyólc szegletre brilliantozott köve alól pedig egy arany láncoska függ-le; 's ezeknek végeikenn három hosszas kő áll. Ollyan forma lévén ez, mint a' millyennek az Ácsok és más durva kezű mesteremberek a' liliomot festik és faragják; sokann elhitették magokat, hogy liliom akart lenni. De ez a' cifrázat olly kevéssé mutat lilíomra, mint akármire egyébbre. Alakjokat igen jól eltalálta mind Lippert és Schmiedhammer, mind Schauff a' megnevezett rajzolatokbann.

V. A' Sipka.

A' Koronának vert arany részei alá, hogy midőn fejre tétetik, a' haj elfedeztessék, egy sipka vonatattott; úgy hogy ez mind azt az üreget, melly a' diadéma és az abroncs négy ágai alatt vagyon, csaknem hijánosság nélkül befogja. Ez a' sipka arany fonalból, minden virág vagy más takács cifrázat nélkül szőtt vászonból áll. Meg nem feketült színe világos tanú volna nem-régiségéről, ha, hogy az Maria Thereziának idejében vonatattott alá, egyébként nem tudnánk is.

VI. A' Képek.

Valamint a' Korona diadémája 's négy ágú abroncsai között szembetűnő a' külömbség, úgy szembetűnő az, még pedig sokkal érezhetőbbképpen, a' rajtok levő festésekenn.

Ugyan is:

1. a' diadéma képei nem magára a' diadéma karikájára festettek, hanem külön aranydarabokra: ellenben az abroncon látszó képek magára az abroncs' négy ágára festettek.

2. A' diadéma' képeinek arany aljok vagyon; az az festőjök a' személy figurák' kontúrjai alá nem festett falat, vagy felhőt, hanem üressen hagyta az arany pléhet: ellenbenn a' négy ágú abroncs' képeinek személyfiguráit a' Festő egyről egyig négyszegekbe festette; azt az aljat, melly amott üressen hagyattatott, itten arabeszk figurákkal töltvén-el; mint péld. ok. kockázattal, szárnyas ebbel. — (Illyen négyszegbe volt ő festve a' kereszt alatt álló Jézus Christus képe a' nappal és hóddal, nem merem sem állítani, sem tagadni, mert ez a' darab igen sok karmolást és festék lepattogzást szenvedett.)

4. ¹ Mind a' diadéma, mind a' négy ágú abroncs' képei chinai módra, árnyék és fény nélkül festettettek. A' fizionomiákon nincs pirosság; szem, száj, orr, ujjak egy vonás által jegyeztettek-ki. De az abroncon lévő képeken csak ugyan több gond ismerszik, mint a' diadémáéinn.

5. A' diadéma' képeinn az írás a' személyek' feje körül két oldalonn, az abroncs' képeinn a' személyeknek éppen alattok áll; még pedig -- Prof. Szombati János Sáros-Patakon, mondja hogy a' sz. Bertalan képe alatt forrasztás látszik.²

6. a' diademán görög nyelven, görög nagy betűkkel, és veres színnel: a' négy ágú abroncon deák nyelven góthus betűkkel, és fekete vagy igen setét kék színnel.

7. A' Dukász Mihály' képe egy éltes, a' Konstantinuszé egy fiatal, a' Geobitzáé egy szakállba indult embert mutat.

ezek az ábrák.

kezdek látni

¹ Az eredetiben is így: a 3. sz. kimaradt.

² Az eredetiben az egész lap, a mely az 1—5. pont alatti megjegyzéseket tartalmazza, át van húzva; nem tudni: azért-e, mert hibásan volt megfogalmazva, vagy csak, mert hibásan volt letisztázva.

8. A' Dukász Mihály és Konstantinusz fején zárt, kupakos korona, a' Geobitzáén nyílt, kupaktalan korona látszik.

9. A' Dukász és Konstantin koronájokon világosan kilátszanak a' csüggelékek: de nem a' Geobitzáénn.

10. A' Dukász Mihály és Konstantín kezeikbenn templomi zászlócska formájú bot, a' Geobitzáéban egy kettős kereszt látszik.

Ezek azok, nagy nevezetű Férfi! a' mellyeket én Tenéked, mint μαρτυρῶς αὐτοπύης mondhatok. Te élj velek az Igazságnak további ki-nyomozására, melly már az egész Nemzet előtt megdicsőített. Az élet Istene adjon Neked egy még sokáig tartó szép estvét! — Bakchusznak Sáros-Pataki hegyeinn, Octóberbenn, 1793.

Kazinczy Ferenc,
maga kezével.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: Régi és újabb írók művei. Ivrét, 2. sz. I. k.]

432.

Kazinczy — Csokonai Mihálynak.

[A levél eleje hiányzik.]¹

A' *sermo pedester* talám legjobban tétetődik-ki *píperélle*n be-széddel; én — én, mondom — *albeszéd*-nek is merném nevezni: de ezt előre látom hogy sokan nem fognák hallani akarni. Mind azáltal én azon el nem akadok. A' Phaedrusz: illiteratum plausum . . . és Horátzius: neque te ut miretur . . . fel-bátorít, 's csak arra vigyázok hogy Bartzafalvi Szabó Dávid ne legyen belőlem, kinck A' *Tudományok magyarul* nevű munkájától nem kevésbbé fut minden, mint az *Inauguralis oratiójának* meteoronjaitól.

A' TÖRÖK DAL 's a' MOHÁCSIRA készült vers itt van:

1. Búk, bánatok,	Víg kedvemet
Távozzatok	Semmi ne epossze.
Előlem messze,	Fejemet nem töröm.
Hogy szívemet	Jobb annál az öröm.

¹ Töredék, mellynek első 's végső levelei hiányzanak. A' levél azon helye, melly Horváth Ádám Holmiáról és Aszalay Lessingjéről szól, azt 1793. költnek bizonyítja. Bajza és Toldy megjegyzése.

2. Kár hiában
 Bolondjában
 Gyötreni szívemet,
 A' siralom,
 Aggodalom
 Ekkép el nem temet
 Idején engemet.

3. Hát vígadok,
 Helyt nem adok
 Már a' bánatnak:
 Hoppot mondok,
 A' búk 's gondok
 Nálam nem lakhatnak.
 Örömmel múltatok,
 Mikor múltathatok.

4. Ha hallik a'
 Vig muzsika:
 Én is majd eljárom,
 A' vigságot,
 Múltságot
 Tőlem el nem zárom.
 Kicsiny az én károm.

II.

1. Minden vígasság tőlem eltávozott,
 Ninesen nyugta bús fejemnek,
 Szívem reményében megcsalatkozott,
 Vége minden örömemnek.
 Vig napjaim elvesztetek,
 Nem múltatok véletek.
 Az öröm és víg élet
 Keserű ürömmé lett.

2. Eletemet sok ezer gond terheli,
 Lelkem a' búk között eped;
 Bús szívem bánatokkal lévén teli,
 Már ezer ízekre reped.
 Oh keserves bánatok,
 Világra ti hoztatok,
 A' bú nevelt engemet,
 Sírba is a' bú temet.

B. Orczy Lőr. verseit Révai régen kiadta ily nevezet alatt:
Egy nagyságos elme költeményes munkái. — Az Amalthaea ki
 nem jött. Horváth Ádám Holmijét most nyomtatják. Gesznernek Idyl-
 liumit 1787ben adtam ki, újabban ki adom nem sokára. Klopstock

Messiása és a' Rousseau Contr. socialja msptumban van. Így a' Darvas Tolvajai. Vályi pápistává lévén' s Professorságot kapván, nem is fogott Korabinszkihoz. Talám Gellei Úr sem Phaedonhoz. Vanier már egyszer ki jött, újobban és javítva jön ki majd. Osszián nem kész. Szent Jóbi Szabó László 1791-ben adta ki verseit. Orpheusnak 8 darabja, a' Museumnak is annyi nyomtatott eddig. Az Aszalay Lesszing Meséit Bécsi nyomtatóm elkészítette, de még le nem jött a' munka. Villeneuve nem kész. Verseghi a' Millot fordításától ezen papi világban visszaugrott, mert fél. Óhajtom hogy valaki folytassa, de úgy — — —

[Itt a levél megszakad.]

[Megjelent a Kazinczy-lev. III. k. 379—381. l.]

433.

Gessnerné — Kazinczynak.

Verzeihen Sie, bester Verehrungswürdiger Freund! mein zu langes Stillschweigen auf ihren so herzlichen — mir so Schätzbaren Brief! ich war den Sommer über auf dem Land, oft nicht wohl, und dann mit vielen verdriesslichen Sachen geplagt, die meiner Seele nicht die Stimmung gaben ihren Brief voll Edler Gesinnungen zu Beantworten — auch wuste ich Niemand, der Gessners Portrait schön copirte und lieber gar nicht als eine schlechte Copie. — Sie sind zu Bescheiden Edler Mann! legen einen zu grossen Werth auf meine Freundschaft, auf das geringe Verdienst, das ich besitze, und die kleine Gefelligkeit, die ich ihnen erzeigen könnte — Sie machen mich Stolz — die Ergiessungen ihres Herzens freuten mich so sehr — flössten eine Hochachtung ein — die Gewiss nur das wahre grosse verdienst fodern kan. Sie Schildern mir mit so natürlichen Farben einen Man, dem das wohl der Menschheit, und Besonders auch seines Vaterlandes am Herzen ligt. Mit Kühnheit und Gewiss mit hinreissender Beredsamkeit Führten Sie die Sache der Tugend und der Grossmuth — der gute Erfolg, dass sie Siegten, musste ihr Gesicht verklären — ich denke mir den Cirkel ihren Edlen Freunde und Freundinen, die von so grossen Gesinnungen Belebt ihre reinen Frommen Empfindungen an den Ort hinbringen, wo Sie gewiss unendlich viel gutes Wirken können — ich denke mir so Edle Weiber, wie ich Leider wenige kenne — die eine so reine Phantasie und wirklich Edler Patriotisme beseelt. Glückliches Volk, das solche

grosse Weibliche Geschöpfe hat. Was für Gattinnen, was für Mütter müssen das seyn? Statt Putz und Kindischen zeitvertreib, das heut zu Tage die meiste Beschäftigung der Weiber ausmacht, Mischen Sie sich (Gewiss Bescheiden) in Sachen, die Wohl oder Wehe über ihre Nachkommen bringen. Empfehlen [Sie mich recht herzlich diesen ihren Fürtrefflichen Freundinnen, sagen Sie ihnen, dass mich ihre Liebe — ihre Achtung glücklich mache — besonders Empfehlen Sie mich der Frau von Revinsky,¹ ungarischer Emillien, die so viele Güte des Herzens besitzt, aus meinem Brief mehr Gutes zu ziehen als darin Stekt, und deswegen² ihnen zumuthete mir ein Denkmahl zu Setzen. — Nein, ums Himmels Willen thun Sie das nicht, bester Freund! ich habe Gewiss keine Verdienste die zu so etwas berechtigen. — Keine anforderungen, als Bescheiden zu Fühlen, dass ich als Gessners Gattin weit weit Glücklicher war als ich verdiente — und nun ist das ein beträchtlicher zuwachs zu meinem Glük, dass *Sie* und ihre Edlen Freunde mich lieben — bleiben Sie mir ferner Gewogen, Schenken Sie mir ihr Vertrauen; sagen Sie mir, ob ihre ungarische Emillie das Bild von der Frau von Berlepsch ist? die eine grosse dichterin und deutschlands Emillien heist — ich vermuthe es, und dann ist Sie eine grosse Tallentvolle Frau! vermuthlich haben *Sie* auch eine würdige Gattin — machen Sie mir auch die Bekannt — ihr Schiksaal Interessirt mich sehr, da Sie die Güte haben, mich wie ihre Mutter anzusehen, so gibt mir jeder glükliche Umstand ihrer Lage Vergnügen — ich habe den Medallion mit 2 Bänden Gessners Schriften in 4-o unter ihrer gegebenen Adressen nach Wien³ verschickt, nehmen Sie es als Geschenk — als Zeichen meiner Hochachtung gütig an. Gessner hat nicht bloss die Zeichnungen gemacht, Er hat Sie auch selbst Radirt — alle Kupfer und vignetten sind ganz seine Arbeiten — Er war Erfinder und Künstler — Nur schade, dass er nicht seine sämtlichen Schriften in 4-o heraus geben konnte; es ist zwar ein gewisses ganzes, indem die Edition alle seine Idillen enthält. Nun wegen seinem Portrait Bester Freund! bin ich sehr unschlüssig, und ich muss noch erst ihre Bestimmte antwort haben, welches ich ihnen Soll Copiren lassen, ich besitze 2 von Graf gemalt, keines im³ . . .

¹ E név fölé Kazinczy ezt jegyezte : Szerencsy.

² Tán erre vonatkozik e levelek kézírata között egy számla s a Gessnerné pocséjtje, Kazinczynak czímezve.

³ Olvashatatlan szó.

...Kleid — beyde sehr kântlich, das eine da er 36 Jahr alt war, er hat ein Blaues Kleid an, mit peruque, und ist so ganz in seinem einfachen Wesen da — im andern ist er ohne peruque, im Schlafrok mit seinem heiteren Fröhlichen Gesicht — ich kan, Gott weiss, nicht wählen — ich Fragte einen fûrtrefflichen Portrait Mahler Herrn Dijogg, welches er lieber mahlen wollte. — Er sagte, das ohne Peruque und versicherte mir, dass er es so ähnlich heraus bringen wolle, als das von Graf selbst gemahlte ist. Dijogg ist nicht nur glücklich seinen Bildern Kântlichkeit zu geben, Er gibt ihnen auch den Character — und die Schönheit seines Pinsels setzt ihn nicht weit hinter Graf — ich habe ihn um den Preis von Gessners portrait gefragt, 3 Carlin fordert Er, sonst bezahlt man ihm 5 bis 6 Carlin für ein Portrait; Befehlen Sie, ob es ihnen um diesen Preis anständig ist, und welches Sie copirt haben wollen? so will ich es gleich machen lassen, in wenigen Tagen erwarte ich meine Tochter, die sich aus Genua geflüchtet hat, aus Besorgniss das Kriegs-Teater werde dort auch errichtet. — Denken Sie sich unsere Freude! eine so geliebte Tochter, die ich bald 4 Jahr nicht gesehen habe, zu umarmen, und eine kleine Liebenswürdige Enklin, an mein Herz zu drücken — Solche Scenen sind Wohlthaten des Himmels, die mit dankerfüllter Seelen, müssen Genosszen werden. Sie wird Stolz auf ihre Freundschaft seyn. Meine beyden Söhne sind es auch — Sie fühlen den ganzen Werth ihrer Freundschaft, und es Feuert sie an, dieselbe zu verdienen; der eine Bittet sich selbst ihre Correspondenz aus — dabey aber Sollen *Sie* die Mutter nicht ganz aus der Acht lassen — den ich bin und werde immer Seyn

Bester Verehrungswürdiger Freund!

Zürich, d. 9. 9bris. 1793.

Dero

aufrechtig Ergebenste dienerin und Freundin

Judith Gessner Née Heidegger.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 211. sz.]

434.

Nagy Sámuel — Kazinczynak.

Debreczen, d. 15. Febr. 794.

Kazinci Ferenc Urnak

Nagy Sámuel!

Azon betses soraid, Uram, melyek Csokonay levelében engem illettek, igen ellenkező indulatokat gerjesztettek bennem. A' legédessebb indulat elevenítő boldog sugári élesztettek, tapasztalván, hogy méltatlan soraim Tőled választ nyerhettek: de ezen boldog 's rövid életű örömet eltemette egy irigy kedvetlenség, mely mindenható erejével felserkentette belső érzékenységekben azt a' fekete képet, hogy én Tőled, ki érzékeny szeretetemnek 's tiszteletemnek mindenható és leg-féltőbb, kedves Bálványkája vagy — illy sok ideig — ah érzetem, mely hosszú, minden percet számláltam — restnek é, gondtalanoknak, vagy irtózom, csak le írni is — — —¹ nak tartathattam. Ez ilyen állapotban nem tetzhettem magamnak, a' ki pedig gyönyörűséget magában nem lél, az a' legszebb palotában is tömlöttöt lát, a' Természet diszes oszlopiról 's plántáiról keserűséget szed. — Nem, Uram! Szikszóra utasított soraidat a' szerentsétlenség töllem meg tagatta 's az abban elrejtett szépséget. — Érzem, Uram, hogy ezen mentséget bé fogadod.

Engedek parantsolatodnak és noha én nem vagyok a' Lélek Testetlenségéről meggyőződve, de csak ugyan azt hihetőbbnek tartom. Némelly okaimat fel hozom. Hogy pedig azok annál világosabbak légyenek, négy feltételekben igyekezem az egész dolgot kimeríteni.

α) *Feltétel.* A' mi bennünk gondolkodik — vagy magára és a' kívülötte levő dolgokra reá esmer, az nem Test, hanem a' Testtől különbözö valóság.

1. ok. Hogy a' mi Testünk változandó, és hogy minden 10 esztendőök alatt el vesztyük előbbeni testünket, az bizonyos. Sanctorius, Bernoulli, Tissot-ezt csak nem mathematicae mutatták meg. Sok hús, víz részek, melyek hozzánk nem tartoztak, részeink lesznek, azokban érezünk.

A' mi magára és más kívülötte való dolgokra reá esmér,

¹ Az eredetiben is hiányzik a szó.

annak olyan valóságnak kell lenni, a' melly mindenkör ugyan az. Hogy valamire reá esmérünk, annak oka az, mivel azt már esmérjük 's tudjuk a' nemét is, 's öszve hasonlithattuk a' hasonló valóságokkal. Innen következik, hogy az olyan dolgokra, mellyeket nem esmérünk, nem láttunk — a' nemét nem tudjuk — reá nem esmérhetünk, 's innen kell azt meg-magyarázni, hogy mindjárt születésünk után a' dolgokra reá nem esmérhetünk.

Az olyan valóság, melly változik, a' dolgokra reá nem esmérhet. Mert ha elváltozik, és a' régi részek helyett újak lesznek, ezek az új részek az ő régi gondolatira nem emlékezhetnek, 's a' régen esmert dolgokra reá nem esmérhetnek: ha tehát valami adja magát elől — melly a régi részekre vagy valóságra nézve ugyan nem, de a' mostanira új, ezek az új részek, vagy ez az új valóság, mivel még olyat nem tapasztalt — azt a' maga nemére nem viheti, hasonló vagy különböző dolgokkal öszve nem hasonlithattya, nem esmér, következés képpen reá sem esmérhet. Ha tehát az a' valóság, melly most bennünk a' dolgokra reá esmér, nem a' volna, a' melly az előtt gondolkodott, úgy a' régi dolgokra reá nem esmérhetne, 's olyan újak volnának azok reá nézve, mint a' mostan született kisdédnek; ugyde a' tapasztalás meggyőz arról, hogy a' régi dolgokra reá emlékezhetünk; hogy ez előtt 13 esztendővel láptáztunk, nádon lovagoltunk — tudjuk, hogy mi most is ugyan azok vagyunk. Mint hogy pedig Testünkről ezt állítani nem lehet: következik, hogy a' mi bennünk magára és a' kívülötte levő dolgokra reá esmér, az nem a' Testünk, hanem attól különböző valóság.

3) *Feltét.* Az, a' mi bennünk más dolgokra reá esmér, Valóság, nem pedig csak tulajdonsága a' Testnek. Azt hívjuk *Valóságnak*, a' melly minden változásokban, ugyan az, meg marad. A' mi pedig a' változás után eltűnik, az nem Valóság, hanem csak *Tulajdonság*, p. o. a' viasz valóság; mert akar lágy, akar kemény-lőgyen — ugyan az a' viasz; a' lágysága pedig csak tulajdonság; mert ha megkeményül, azonnal a' lágyság eltűnik.

Tudjuk azt, hogy a' Testnek minden viszontagsági és változási közt is ugyan azok vagyunk: tehát az, a' mi bennünk magára és a' kívülötte levő dolgokra reá esmér, Valóság, nem pedig csak Tulajdonsága a' Testnek.

γ) Az, a' mi bennünk a' dolgokra reá esmér, vagy a' mi Lelkünk, Testetlen Valóság.

1. ok. A' matéria ha nem mozog, az *Erőtelenség* Törvényei

szerént alkalmatlan minden tselekedetre. Ha pedig meg mozdíttatik, tsak annyiba különböz a' nem mozgótól, hogy az ő helyét változtattya. Ha pedig tsak a' részek mozognak, az egész pedig ugyan azon üregbe megmarad; a' mozgásnak tsak ez az ereje lehet; hogy a' részek hol fel 's alá, hol jobb 's bal felé vitetvén, az egésznek más figurája és talám nagysága léssen: úgyde mitsoda hasonlatossága vagyon ennek a' gondolkozással, képzeléssel, itélettel, tagadással, virtussal. — Minthogy tehát ezek a' Materiától nem származhatnak: szükségesképpen Lelkünknek Testellen Valóságnak kell lenni.

2. Tegyük fel, hogy a' Testes Valóság gondolkodhatik; ez a' gondolkodás származik a' Test részeinek különböző öszve rakásiból. Így két eset lehet még. Tudni illik vagy egyik részébe sem volt a' Testnek a' gondolkodás, vagy pedig mindegyik részébe meg volt. Egyik sem álhat meg.

a) Az első nem; mert ha az olyan részeknek öszvetételéből származna a' gondolkodás, a' mellyek között különösen egybe sints meg: úgy ok nélkül következne valami-még olyan valami, a' mi legnemesebb.

b) A másik sem: mert ha az olyan részeknek öszve rakások tenné a' gondolkodást, a' mellyek között mindegyikbe különösen meg volna a' gondolkodás; ugy mindenik részbe vagy tsak *homályos* gondolkodás léssen, a' mellyeknek öszve tételéből egy világos származik; vagy pedig *világos*.

Egyik sem állhat meg.

aa) Az első nem; mert sok egy' alacsony nemű dolgok, egy felsőbb neműt nem tsinálhatnak, p. o. ha 250 tyúk a világról homájossan gondolkodnak; ha ezek minnyájan közlendik is egy mással gondolattokat, abból tsak ugyan világos gondolkodás nem származ.

bb) A' másodikba két eset vagyon.

aaa) Minden résznek vagyon ugyan világos gondolkodása; de egyiké a' másikéval nem közös. Ez meg nem álhat; mert ebből zavarodás származna, az akaratba és értelembé a' reá emlékezésnek helye nem lenne. Ezt tehát lerontya maga a' tapasztalás.

bbb) Egy' rész — a' melly utollyára Testetlen valóság; mint-hogy lehet azt képzelni, hogy a' Testek utollyára úgy el oszolnak, hogy részei részetlenek; noha ezt egy' ember sem tselekedheti meg — a' melly részetlen, a' többi részetlen részek mozdulásait tudja.

Ügyde ez éppen a' mi feltételünket erősíti meg, hogy tudni illik csak egy Testetlen valóság esmer reá bennünk a' dolgokra.

3. A' mi magára és más dolgokra reá nem esmérhet, az nem gondolkodhatik; mert gondolkozni és a' dolgokra 's magára reá esmérni egyet tézsen: úgy de ezt lehet éppen állítani a' Testről; mert a' mi magát és a' dolgokat meg nem különböztetheti egymástól, az azokra reá nem esmérhet (per definitiones), hogy pedig a' test magát és más dolgokat egymástól meg nem különböztetheti, az onnan bizonyos; hogy annak egy Valóságnak kell lenni, és mindenkor ugyan annak, nem változónak az a' *Feltétel* szerint: a' test pedig nem egy Valóság (-def.) és nem is mindenkor ugyan az (α fel-tét.) Tehát a' Test magát és más dolgokat egymástól meg nem különböztetheti; az is, a' mi bennünk a' dolgokra reá esmér, Testetlen Valóság.

4. Egy Test más Testbe változást nem okozhat hozzá érés nélkül. Ha tehát az érzés nem egyéb volna, hanem az agyvelőnek munkája, melly a' külső dolgoktól serkentetik fel. Annál nagyobbnak kellene lenni az érzésnek, gondolkodásnak mint az agy velő munkájának — reactio cerebri — mennél inkább nagyobb bé nyomást tsinálnak a' dolgok reactio aequalis actioni — 's tsak olyan változások lehetnének az agyvelőbe, a' millyeneket a' külső dolgok okoznak, — a' mozgás Törvényre szerint. E' szerint a' távol levő, vagy Testetlen dolgok a' Lélekbe semmi változást sem okozhatnának. Ugy de ezt a' tapasztalás tanította; hogy az, a' mi bennünk gondolkodik, a' régiekre és el multakra emlékezik, a' jövődöktől fél, vagy azokonn örül, a' számokat és tsak lehető, sőt lehetetlen dolgokat is képezi magának. A' leggyönyörűsebb kertbe is, a' hol a' Természet diszes remek leányai, a' füleket tsiklandozó, és szivethodító musika igen nagy bé nyomást tsinálhatnak az agyvelőbe, gondolkozhatom más dolgokról — úgy hogy ezekre keveset figyelmezzem — Kassáról, Barátimról, virtusról — Reactio non est aequalis, neque similis actioni.

5. Ezekből már úgy láttzik, hogy ezt a' következtést lehet ki hozni; hogy Lelkünk Lélek; Ugyan is az, a' mi bennünk gondolkodik; minthogy Test nem lehet, testetlen valóság, és mivel érthet is, akarhat is, 's az ilyen valóságot pedig Léleknek hívják: úgy láttzik, hogy azt Léleknek lehet nevezni.

Én pedig ilyen vakmerőn nem ítélek, mindezekből úgy vélem, hogy tsak az láttatik következni; hogy az, a' mi bennünk gondolkozik; nem olyan Test, nem olyan Részes valóság, mint a' mellyeket

mi eddig esmérünk; mert ezekről ugyan nem merem állítani, hogy gondolkozhatnak. Nintsenek é másféle testek, gondolkozhatnak é azok, sőt lehet e' testetlen valóság, vagy tsupa lélek a' mi nem test — vastag Test — Lélek é az: ezek más fontos kérdések, mellyek most a' célra nem tartoznak.

Meg vallom Uram, hogy a' Lélek Testetlenségének állítására sokat tett bennem ez a' vélekedés, melly szerint úgy ítéltem, hogy minden, a' mi nem Lélek, szoros értelemben veszendő — és így a' mi Lelkünk is, ha szoros értelemben Lélek nem volna, elveszne. Ezt pedig meg nem foghattam, sok fontos okokra nézve, hogy rontaná le Isten alkotmányait, még minek előtte tökéletességre mennének. De minek utánna a' dolgot jobban megvizsgáltam; úgy találtam, hogy talán Lélek szoros értelemben nem is lehet, és hogy ha nem olyan Test az, mint a' miénk, az az nem is Test, hanem más valami, a' mi nem Lélek, vagy Lélek nem szoros értelemben; úgy találtam, hogy az ilyen széles értelemben vett Lélek Természetéből nem következik az, hogy el romoljon, azolta az ilyen szoros értelemben vett Lélek Pártfogója nem vagyok. Az én értelmem tehát röviden ez: ez a' mi Testünk nem gondolkozhatik, az a' mi bennünk gondolkozik, Valóság, nem tulajdonsága a' Testnek. Hajlandóbb vagyok arra, hogy azt inkább széles, mint szoros értelemben tartsam Léleknek, az az nem olyan Test az, mint a' mellyeket esmérünk, de nem is részetlen Lélek; hanem valami, a' minek van ugyan része, de nem ilyen Test — egy szóval Lélek szélesebb értelemben.

Külömben ha valami különbözés lessz köztünk, értelmemet bővebben fogom előadni.

Szerettem volna némelly apró anekdotákat más dolgokról tsekély írásomhoz adni; de ezen szerentsémet másszorra kényteleníttem hagyni. Tsekély írásom mellé rekesztem, jó Barátomnak Horváth Józsefnek, ezen dologról való vélekedését,¹ mellyet nekem küldött; ő Kantianus mindenbe, némellyekbe töllem különböz. Horváth József eddig Debrecenben tanult, most József napkor Pápára fog menni, 's két esztendeig a' Poétákat fogja ott taníttani, 's azután a' német országi akademiákra fog ki-menni. Ez az ifjú egészen a' Filozofiára állta magát. Tudományára és ítélet-tételére nézve nálunk hozzá fogható nints. Én benne nagy gyönyörűséget találok — a' virtusnak és emberiségnek érzékeny baráttya, nagy reménység van felőle. — Uram, én

¹ L. a mellékletet.

bátorkodom egyenességedet arra kérni, hogy ezen jó embert számláld tisztelőid között. Vitéz Imrét, ezt a jó embert, szent indulattal ölelem. Batsányi történetét nagy indulattal vettem. Salhausen nevet. — Élly szerentsésszen és szeresd

Barátodat.

Mitsoda az, ami bennünk gondolkodik; Test é, vagy a' Testtől különböző valóság? arról kívánnya vélekedésemet meg tudni.

Kétféle értelemben lehet ezt a' kérdést venni. Ugyanis.

1. Teheti azt: Vallyon a' Lélek Substantiája magába gondoltatván, és minden tekintet nélkül a' Törvényekre, melyekhez a' Dolgok esméretében költette vagyunk, égyes és minden Test nélkül valóe vagy nem?

2. Vallyon a' Lélek substantiáját, ha róla az Esméretnek Törvényei szerint gondolkodunk, égyesnek kényszerítettünk e' gondolni, vagy Részekbül állónak?

Ha az első értelemben vesszük a' fel tett kérdést; minthogy a' Dolgoknak, magokban gondoltatván, Természeteket, — a' mint azt Kant, világossan meg mutatja, egy Ember sem essmérheti: következik, hogy a' Léleknek Substantiájáról is, a' fel tett értelemben, semmit nem tudhatunk. Szépen meg mutogatta azt Kant a' Transcendentalis Paralogismusok meg fejtésében.

Ha pedig az utolsó értelemben vesszük: úgy az én esekölly itéletem az: hogy a' Léleknek Substantiáját, az esméretnek Törvényei szerint, nem lehet részekbül állónak azaz Testnek, hanem egynek és Égyesnek gondolni. A' melly ki fog tetszeni a' — Materialismusra tartozó, egynehány Reflexioimból; melyeknek meg világosítására a' következő Punctumokat bocsátom elől.

1. Minden dolog két részbül áll:

- a) abból a' mi belső, Substantia.
- b) a' mi külső, Inhaerentia.

A dolgok Belsellyét az Értelem és okosság; a' külsejét az Érzékenységek esmerik.

2. Kétféle érzékenységeink vagyunk: egyik a' belső; másik a' külső. A' kívülöttünk való dolgoknak külsejét a' külső Érzékenység, a' belső dolgok külsejét pedig a' belső érzékenység által esmérjük meg.

3. Minden dolog belsejét, annak külsejéből kell, és lehet meg határozni.

Már a' Materialisták vélekedésekre, melly szerint azt állítják, hogy a' Léleknek Substantiája Materia, és több egymás mellett, és

egymáson kívül való dolgokból vagyon öszve rakva, következő Reflexiókat teszek.

Ia a' Lélek Substantiája Materia volna, úgy annak szükséges-képpen objectumának kellene lenni

1. Az Érzékenységeknek. Mert azt, ami Részből vagyon öszve rakva, egyedül csak érzékenységeink által esmérjük.

2. A' külső Érzékenységek: Mert ez egyedül bir ojjan természettel, melly szerént minden üregbe (in spatio) gondol, és amit ez által meg esmérünk. mind azt egymás mellet és egymáson kívül lévő részekből állónak, azaz matériának esmérjük.

3. A' Lélek Substantiájának a' kívülöttünk való dolgok külsejének kellene lenni.

Ugyde a' Lélek Substantiája nem lehet objectuma a'

a) Az Érzékenységeknek közönségessen.

b) A' külső Erzékenységeknek: Mert a' Substantia a' Dolognak belseje, és így nem az Érzékenységektől; hanem az értelemtől és okosságtól esmertethetik.

c) Nem lehet a' kívülöttünk való dolgoknak külseje: Mert a' Lélek Substantiája a' bennünk levő külsőnek, p. o. a' Gondolatoknak, Érzéseknek etc. belseje, Substrátuma.

Es így a' Lélek Substantiája, mivel az értelemtől esmértetik, a' mellynek Materiát gondolni lehetetlen: Materiának nem esmértethetik; következésképpen nem is az. Mert én reám nézve az, és ojjan a' Dolog — a' millyennek esmérhetem.

Nem fordítta el ezen következőt az, a' mit mondanak a' Materialisták: hogy tudnillik az, a' mi a' Lélekbe külső (Inhaerens), p. o. a' magunk esmerete, a' Gondolat és Érzések, egy több részekből — öszve rakott belsőre (substantiara) utasítanak. Ugyanis a' minden napi tapasztalás tanított, hogy a' Test el romlása vagy halála után ez a' külseje is el enyészik a' Léleknek. Mert

1. Ez a' Tapasztalás csak azt teszi, hogy a' testnek halála után a' Léleknek külsejét tovább nem tapasztalhattuk. De miért? Mert azt teste által közlőtte velünk a' meg holt, mellynek el romlása után bennünket nem tudósíthat, és így tovább nem is tapasztalhattuk. De onnan nem következik, hogy a' Léleknek külseje is el veszett volna a' Testtel együtt.

2. A' mi tulajdon magunk esmérete meg győz a' felől, hogy attól, a' mit Ennek hívunk, és a' mellybe minden gondolattaink vagynak, minden egyéb Substantia különböz és véle öszve köthet-

tetlen. — Minden más nem Én, és — Én, nem vagyok Más. Már pedig a' Lélek az, és ojjan mireánk nézve, a' minek és a' millyennek ötét esmerhettyük; Ugyde a' Lelket csak égynek, minden mást töle különbözönek — nem En-nek esmérhettyük: következésképpen égy és égyes. A' melly továbbá meg tesszik onnan is, hogy sem Én, sem Más, külső érzékenységek által nem esmérheti a' Lélek külsejét, p. o. a' Gondolatokat, érzéseket, etc. Következésképpen a' Lélek külsejét nem gondolhattya magának úgy, mint egygy, egymás mellet és egymáson kívül való részekből öszve kötött külsőt, amijennek esmerjük a' kívülrőlünk való dolgok külsejét. Már, a' Dolognak Belsejét, annak külsejéből kell és lehet meg határozni: Ugyde a' Lélek külseje nem egymáson kívül és mellett való részekből öszve kötött sokaság. Következésképpen a' Lélek Belseje (Substantiája) sem.

Mind ezekből tehát úgy tesszik nekem, hogy a' Materialismus az Esmerő erőknek, azok Törvénycinek, Tárgyainak és Határainak nem esmeréséből foj, a' midőn a' külső érzékenységeknek ojjan erőt tulajdonítottunk, a' mellyel nem bír 's nem is birhat, a' millyen p. o. a' Dologok belsejének, vagy Substantiájának esmerése, melly az értelemre és okosságra tartozik.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

435.

Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek.

Escarmaing den 3-ten Marty 1794.

Lieber Francz!

Den 15-ten vorigen Monaths ist die hiesige Armee neu eingetheilt worden, und wegen Annäherung des Frühlings änger zusammen gezogen. — Uns traf das 1-te Treffen der Haupt Armee, welches zwischen Landreci und Cambrai postirt ist. — Clerfait commandirt einen Flügel in Flandern — und Hohenlohe den andern bey Maubeuge — Mak ist General Quartiermeister — doch immer nur als Obrister. — Als ihn der Kayser bey seinem Aufbruch zur Armee zum Generalen machen wollte, soll er geantwortet haben, dass da er nach beuden Bataillen von 18-ten Marty — und 23-ten May zum Generalen vorgeschlagen war — und es doch nicht erlangen konnte, so wäre dieses ein sicheres Zeichen, dass er es noch nicht verdient

hatte — und da er dann wegen der Erhaltenen Blessur die Armee verlassen musste, so fehlte ihm an weiteren Gelegenheiten, er würde nun also noch eine Abwarten, und dann um die Gnade Se Majestät selbst bitten. — Er kam im anfang des vorigen Monaths an, und wird allgemein als die Seele der Armee betrachtet — Kürzlich kam er von Engelland zurück — wo er mit höchsten Ehren empfangen worden — er war wieder zurück, als ihm ein Banquier von Brüssel bekannt machte, dass er auf die Rechnung des Englischen Hofes 80 Tausend Gulden zu Empfangen hätte. — So siehet man unter den Helden ein neues Talent aus der niedrigeren Classe der Menschen, in die höchsten Stufen der Ehre auffliegen. — Noch vor wenig Jahren, kurtz vor [dem] Türken Krieg war er Fourier bey einem Regiment — und jetzt Commandirt er nicht nur hier, sondern bey allen Coallirten mächten gegen Frankreich.

Wenn du noch einmal mit Herrn Rechnungsführer Auracher irgendwo zusammen kommst, so habe die Güte ihm zu versichern, dass unsere intime Freundschaft nie sich weiter erstrecken konnte, als es die Charge eines Officiers gegen einen Fourier erlaubt. So erinnere ich mich ihm gekannt zu haben, und hatte blos ihm gesprochen, wenn mich [der] Dienst in die Regiments Canczeley brachte. Ansonsten seine Anmerkung über das Phlegma mag seine Richtigkeit haben — am wenigsten wünschte ich mier, ihn davon überzeugen zu können.

Schade, lieber Bruder, dass Du deinen Brief in die Schule Mahomeds schiktest --- bey mir lauft nichts gefahr — und ich hätte gerne gelesen das, was herunter geschnitten worden.

Jetzt will ich dich noch mit der Art der hiesigen Mittagmahle unterhalten. Mier ist sie nicht mehr neu, denn schon gantz Niederlanden speist nach dieser Art, doch euch wird es noch unbekannt sein. Erst vor ein paar Tagen speiste ich in Valenciennes. Es Sassen unsere 8 bey Tisch. — Tisch Zeug und geschier ist prächtig. 5 gute Speisen waren in der ersten Tracht. Nun ist hier grand Mode nicht Souppen erst zu essen, und überhaupt keine Ordnung zu halten. So wie einem einfällt, greift einer Seit- und Vorwärts vor sich, fängt oft bey einer Sultz an, und endigt mit der Suppen. Alles ist in höchster Arbeit, so als wenn einer den anderen in den Schüsseln zuvorkommen wollte. Selbst bey mier war diesesmahl das Rindfleisch die 4-te Speis. Mann ist so natürlich, dass ein Franczos einen Officier, und zwar grad gegenüber seinen Löffel gerade weknahm, bey

der Zweyten Tracht waren 6 Speisen, hier ging [es] eben so Confus, wie vorher zu, in einer viertel Stunde war mann mit allem fertig, und ich zahlte für 1 Bouteille Wein, und eine Schallen Caffé eine Crone.

Wir sind jetzo in der Erwartung deren grossen Begebenheiten. Allem ansehen nach gehet es über Landrecy los. Derweilen müssen wir es bekennen, dass das Anhaltende Regen Wetter uns recht wohl thut, da es unsere Ruhe noch auf etwelche Tage sichert. Sehr lange ist noch der Sommer, und nur dem eine so hartnäckige Campagne bevorstehet, kann dessen ächte Länge einsehen. Schreibe mir oft, damit ich oft antworten kann. Dieses wird das sicherste Mittel seyn, um stäts von uns Nachrichten zu erhalten. Meinen Handkuss an die Mama. — Lebts alle wohl und vergnügt.

Laczi mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 8r. 2. sz.]

436.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Kisnek Kazinczy.

Valamikor kedves képed lebeg lelkem előtt, meg mernék esküdni, hogy szeretetem erántad nem vehet többé semmi gyarapodást: és még is osztán, ha szép leveled érkezik, mellyben barátságod mindenkor valamelly szép énekecskét ismertet velem, úgy tetszik, hogy annak-előtte nem szerettelek, és hogy csak ez a' szép levél, 's csak ez a' szép dal tett barátoddá. O szeretlek, kedves Barát, és úgy szeretlek, hogy vesszek-el, ha valakit inkább szeretek! ha valaha valakit inkább szerettem. Ez az érzékeny szív és ez az isteni geniusz! — ó Barátom, ki szerethet téged kevésbbé!

A' Bölcsességhez (nem Bölcsességhez) írt éneked mennyei dal. Olvastam azt Prof. Szentgyörgyi Urnak Patakon, és sokaknak másoknak, és elhültek rajta. Szép az a' dalod is, mellyet a' Duna' hátán énekléttél Hazád' szeretetétől lánggra lobbanva, mellynek első nagyságú csillagai közt vagy. Kis! mikor ezeket olvasom, térdre bukok, és úgy áldom az örök Végezéseket, hogy Téged nékem, 's engem

Néked teremtett! Sok Barátom tesz kevélyé; de én senkinek barátságában nem kevélykedem úgy, mint a' Kisébenn!

Sztellám Göthe után, és A' vak Lantos Veit Webernek Sagen der Vorzeit nevű irásából, Pozsonyban most jöve-ki. A' mai Posta viszi rendelésemet Aszalayhoz, hogy a' Sopronyi Társak számára 50 nyomtatvány ajándékban küldődjék hozzád. Homloklevelén úgy jelenék-meg, mint *Tagja a' Sopronyi Magyar Társas.* és a' borítékon egyet 's mást mondtam ezen titulus felől, attól tartván, hogy némelyek félre ne értsenek. — Sztellám Abaujvári szolgabíró Bárczay Fer. Urnak van dedikálva. Ez a' szegény Barátom éppen úgy járt, mint Sztellában Cecilia. Ceciliát szerette Fernandó, de az állhatatlan Fernandó Ceciliát elhagyá és Sztellát kezdé szeretni. Azonban szerette Ceciliát is, Sztellát is. Ez vala az én szegény Barátom sorsa. Jenny ötét is szerette, de mást is! Ezt senki sem fogja érteni, csak Jenny, az én Ferim és én.

A' vak Lantos Rajnisé Győrben. Csak verseit kell olvasni, és akkor lehetetlen tőle megtagadni a' tiszteletet, ha szintén magát Ráthon és másokon Révainak bizgatásából elmocskolta is. Néked, édes Kisem, most fogják nyomtatni *A' Testvéreket* (Die Geschwister von Göthe); ennél édesebb kis darabot nem ismerek; ez nekem valóságos *szerelmem.* A' darabot nationalizáltam, 's a' személyek ezek: *Pál*, kassai kereskedő. *Mariska*, *Megyeri.*

De halld Daykának ezt a' bucsúzóját. Ezzel eresztett-el Lőcséről Január 31-dikén.

Indulsz a' Pannon Edenébe,
A' Grátsiák lakóhelyébe
Ó lelkem jobb fele,
Hol űzi vak elmék homályát
'S letépi a' bűn álorcáját
Böles lantod zengzete.
Én elmerülve bánatomban
Nyögök nem érdemlett honnomban
'S utánnad csdeklem,
'S lépésid könybe ázott szemmel,
Eltelve néma gyötrellemmel,
Távolról követem.

Te, a' mord tél bús fuvatagja,
 A' merre a' Szépség* alakja,
 Ferencz útját veszi:
 Térj Aeolus vak tömlöcébe,
 Hadd súgja lágy Zefir fülebe,
 Hogy Dayka szereti.

Nem képzelheted-el, melly kedves vólt előttem ez az érzékeny vers. Sirtam örömben. O, mi ehhez a' *digito monstrarier hic est!*

Tudd még ezt, kedves Kisem! Halandóban még én nem talál-
 tam több méltóságot, mint Radvánszky Thérézben. Ez a' fiatal özvegy
 bálványa mindnyájunknak Kassán. Sirva ment-el a' minap karjaink
 közül. Én csak tisztelője, csak barátja vagyok, nincs is senki, a' ki
 több volna ennél. Egy kis leánykája van, 's leveleidet olvasván hoz-
 zám, azon gondolkodánk, hogy téged megnyerjünk. De dolgai zavar-
 ban vannak, 's téged Győr elfogott. — Elmenvén Théréz közzülünk,
 nekem eszembe jutta a' Kleist' Lalagéja. Lefordítám, egy levélbe zár-
 tam 's utánna küldém minden levél nélkül. Édesen vala meglepve. —
 Itéld meg, melly szerencsével fordítottam. Két szép festés elveszett,
 de *quae desperat nitescere posse, relinquit.*

1. Elment Théréz! oda van nyugodalmam — Nagy hizak zár
 el tőle engemet, — Jer hűs Zefyr, jer, enyhítsd aggodalmam, — 's
 szárazd fel könnyemet.

2. Elment! elment! o csermely mondjad néki — Hogy értte
 vész virágink bibora — Hogy hervadnak a' szép táj' édességi — 's
 haldoklik pásztora.

3. Melly völgyre száll pillantásából új dísz! — Hol tölti el
 a' völgyet szép dala? — Hol lépeget kis lába? melly boldog víz —
 Lesz szebbé általa?

4. Egy rámnézést, egy gyenge kézszorítást — egy csókot, ah!
 mint tegnap is adott — engedj nekem ez egyszer, 's ölj meg biz-
 vást — Vad sors, ha akarod.

5. Így éneklé Kazinczy a' hegyeknek Kisírt szemmel, hogy
 elhagyá Théréz. Érzették ők gyötrelmit, 's így feleltek: Ne sírj, szeret
 Théréz!

Nagy Várad, 4. Mart. 1794. hol 23 nap ólta fekszem aranyérben.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

* Lelki szépség. — Kazinczy F. jegyzete.

437.

Kazinezy — Kis Jánosnak.

Várad, Mártz. 4d. 1794.

Kishez.

Testvér öcsémnél vagyok itt, Biharnak Fő-Notáriusánál, 's negyedik hete, hogy ágyban fekszem. Tulajdonítsd örök járásomnak-keleşemnek, hogy két leveleidre illy későn megyen válaszom. Hidegségnek nem veheted, mert hogyan lehetnék én ahhoz hideg, a' kit minden levele' vételével még forróbban kell szeretnem?

A' Bölcsességhez írt Versezet felségesen emelkedik, 's rakva van igen nagy szépségekkel. Azt hiszem, midőn olvasom, hogy egy Francia' Ódája zeng előttem. De mi még ez is Hajós-Énekedhez képest, melyet Matthisson után a' Dunán éneklél! Ezt magok a' scandált sorok is új fényben ragyogtatják, 's úgy hiszem, hogy ha a' nehéz munka annyira kifárasztott is, hogy nem hamar fogsz hasonlót merni, érzed, mit nyerél a' kettős nehéz bilincsben. 'S melly bájos ez az elrontott Nyelv!

Mi szép letenni kormányt,
A' szél ha üldözött!
Feledni, hogy veszély hányt
Habok 's szelek között.

Dayka Lőcsén felszökött örömben, midőn neki a' szép dalt mutatám. Ha valami, ez érdemli igazán, hogy nyavalyás Puristáink által kárhoztassék, mert őket semmi sem szűgyeníti meg úgy, mint ez.

Nyelvűnkre 's Poesisűnkre nézve nekem ez az ifjú ember egyik legszebb reményem. Nem ismerek semmi szebbet, mint némellyik dala, 's gyönyörködve látom, mint hányja lüzre, 's rakásokban mind azt, a' miben magának nem tetszhetik. Némelly dolgozása nyolecz kilencz ízben van leírva táskájában, elhintve mindenike új meg új igazításai-val. A' Fiumei Gubernátor, Pászthory, nekem egyszer, midőn vele Nyelvűnk' 's Literaturánk' emelkedése felől szölkék, egy feledhetetlen intést ada: Munkádat, úgy mond' ez a' nagy ember, csak akkor tekiutsd jónak, midőn azt még jobba semmi erőlködések nem tehetik. Horátz a' kilencz esztendő és a' limae fuga által nem mond egyebet, s a' szó engem még is úgy megragada, mintha azt soha sem hal-

lottam volna Horáztól. Dayka ezt teszi, 's látszik dolgozásin, hogy ezt teszi. És még is, valamint szerencsésebb verseinél semmit nem ismerek, semmit nem képzelhetek még bájosabbat, úgy nem szerencsétlenebbet, mint prosája; Grammaticája pedig éppen rossz, sőt irtóztató. Sokat tanult, és tanulni mindég fog. Utolsó neveltetését a' Pesti Semináriumban vevé Verhovác és Wohlgemuth alatt, 's ott tanula-meg németül, francziául, olaszul és görögül, 's a' három elsőn vagy jól vagy folyvást szóllhat, görögül olvas. 'S ennyi tökélyhez, melly kedves külső, melly szeretetre-méltó bátortalanság, melly szép büszkeség, midőn annak van helye, 's melly tűz, melly szív, melly lélek! Eggyike a' szeretetre legméltóbb embereknek, 's az volna, ha soha nem írta is. Megházasodik, egy fiatal szép gyermek elkapá, 's félek, lánczain korántabban hervadnak-el a' rózsák, mint másoknál szoktak. E' tüzzel ő még szerencsétlenebb lesz, mint mások lettek volna.

Említett két énekedet mind Patakon mutatám Professor Szentgyörgyi Úrnak, kinek csak nem magának köszönöm, a' mit tudok, mind itt az öcsémnek és mind azoknak, a' kik felől fel kelle tennem, hogy az affélet szerethetnék; 's ezek mindnyájan a' franczia izlésű Ódát annyira megkedvelték, hogy le is iratá némellyike; de a' Hajós-Éneke nem kapta javalást; azt mondják, hogy nem is értik nyelvét. Lásd ebből, mit kell az idegen javalásnak adnunk. 'S ez ismét egy más szavára emlékeztet a' nagy Pászthorynak: — A' Magyar nagyon hasonlít az Anglushoz, de tetemes különbözéssel. A' Magyar mindég a' könnyűn kap, az Anglus mindég azt keresi, a' mi nehéz. Így a' Magyar a' könnyű is nehéz marad, az Anglusnak a' nehéz is könnyű lesz. — Nincs ellenemre az öszve hasonlítás; de úgy hiszem, hogy az Anglus is ott állott egyszer, a' hol mi most, 's mi is ott fogunk, a' hol most áll az a' szép és nem szép nemzet. Csak ingerlést, barátom, hogy valaha ébredjünk-fel a' kórságból, és minthogy a' Tudomány és Mesterség a' lélek luxusa, kereskedést nekünk is, és pénzt. A' ki igazán akar itélni felőlünk, ne azt csudálja, hogy még alant állunk, hanem hogy a' Rudimenták mellett ennyire emelkedhetünk. Nem rossz massa, a' mit régen el nem ronthatánk.

Ez a' Várad gyönyörű hely 's gyönyörűség helye. Egy igen gazdag és egy nem igen gazdag Püspöke van, egy igen gazdag Káptalanja, Académiája, Katonasága, 's Bihar itt tartja Gyűléseit, sok gazdag Uraságok itt benn laknak, nagy részben még nyáiban is. A' Várost Bárány Patatich Ádám Püspök, később Kalocsai Érsek, tevé

csillogóvá. Ő alatta épült a' három sor ablakú Püspöki-lak, két szárnyal, 's a' Püspöki nagy Templom, új Architectura szerint, pompásan, 's tele rakva szép oltártáblákkal, mellyek közt a' főhelytt egy szép Assumptio minden társait elhomályosítja. Nem jöhetek én Váradra, hogy mind ezt meg ne tekintsem, és minthogy én a' Város' nagy Bálványának, a' kártyának, nem hódolok, erre elég időm marad. A' Vármegye' házának nagy palotájában Theresiának és Józsefnek Hickel által festett portréi függenek, igen híven és kedves ecsettel, egész testállásban, Theresia gyászban, mint özvegysége oltá mindég; József a' Szent-István' talárisában, feje bugyogóval, feje strimflivel, és feje papuccsal. A' fej itt jobbra fordul, a' szemek balra, 's ez a' tekervény a' különben nagy Művésznak nem csinál becsületet. Theresiának hibátlan képében a' szem kiismeri a' nemzetet-szerető tiszteletes anyát, 's a' szív felmelegszik látásában. Ablak és ablak közt mind a' két hosszabb falon a' Schröpf festései függenek: Szent István, Szent-László, Püspök és Fő-Ispán Patatic, és osztán Kegyes-ség, Igazság, Hit, Hüség 'stb. A' rajzolat nem rossz, de a' mocskos színeken látni, hogy Schröpf Frescófestő volt. A' Püspök az Allegorikai tableau alá két két deák distichont írta, 's azok az ő tulajdon dolgozásai.

Nyavalyámat Orvosom annak jeléül veszi, hogy a' Párkák hosszúra szándékoznak nyújtani életem' fonálát. Azt a' jó vén lyányoknak nem tudnám eléggé köszönni, mert én becsesebbet, mint a' hosszú, egészséges és nem épen szomorú élet, semmit nem ismerek, 's a' ki sokat akar, 's illy nehezen dolgozik, sokra van szüksége. Kevés napok alatt Ér-Semlyénbe megyek-ki, anyai nagyanyámhoz, kinek karjai közt éltémnek hat első esztendejét ott töltöttem. Onnan Debreczennek veszem utamat, 's Tokajnak, 's Regmeczre az Anyámhoz. De bár hol leszek, előttem fog képed lebegni, 's kevélykedni fogok magam előtt, hogy téled szerettetem.

Elj igen szerencsésen! és ha az Apolló kilencz leányi közzül egyike vagy másika ismét meglátogat, 's nálad felejtí lantját, hallassd velem a' mit zengettél.

[Kazinczy másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 215. sz.]

438.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Regmetz, Martz. 17d. 1794.

Most nem az Aesthetikus, hanem a' Merkantilis K. írja hozzád Levelét, kedves Kisem! De ezt nem kell kevésbbé szeretned, mint amazt. Kevéssel jövök elődbe; azzal a' kéréssel, hogy Győri Könyvkötő Miller Ferenc Urat, ki a' Magyar Literaturáért olly példásan iparkodott egykor, hívd meg magadhoz, és tudakozd-meg, micsoda exemplárjaim tevődtek-le kezénél, mennyit árult belőlök, és mik vannak még el nem kelhetőleg nála? — Adj nékie az elköltektől árából valamit, a' mit akarsz, és a' mivel ő meg fog elégedni, vagy még inkább, adj nékie Rabat helyett egynehány exemplárt az el nem költekből, a' többi a' pénzzel együtt vedd magadhoz, és valamelly alkalmatossággal küldjed Aszalay János Urnak, Pozsonyba; lakik ez a' Barátom Kochmeister volt Patikárius házában. Ha leveledet, a' pénzt és az el nem költ explumok csomóját Prof. Fábri Urhoz küldöd, kezéhez jut Aszalayknak bizonyosan.

A' másik, a' mire kérek az, hogy írj Sopronyba, és ott is az el nem költ Herdereket és Diogeneszeimet vétesd, sőt vitesd által Aszalayhoz, azzal a' pénzzel együtt, a' mi talám némelly explumokért begyűlt. — 'S imé a' Merkantilis K. elvégzte dolgát Veled.

Következik az Aesthetikus K. fecsegése. — Fogod talám tudni, tisztelt szeretett kedves Barát, hogy én az úgy nevezett Magyar skandalatlan Alexandrinusokat sermóknak tartom; és hogy nem könnyen esem abba a' poétai tentázióba, hogy ollyakat írjak. — Nem tagadom én azt, hogy azok szépek nem lehetnek, mert avagy nem elragadtatott örömmel olvastam é én az én KISem verseit Szentgyörgyi Barátjához? de csak ugyan igaz az, hogy ez az Epistola, ez a' kedves sermo sokkal hátrább van a' Duna hátán írt Hagedorni szép dalnál, melyet az én Barátom nem csak Reimokra, hanem poétai lábakra is szedett. — Most Váradon betegen feküdve, midőn gyógyulni kezdettem, Vice Ispán Bóthy erővel ebédre vitt magához. Az ebéd után olly gyenge voltam, hogy székemről nem csak felkelni, hanem ott csak egyet mozdulni is lehetetlen volt. Az Öcsém egy Göttingai 1786-diki Musenalmanacchal jött felém, 's ezt mondá: Nesze az orvosság! Szégyenlem, ha társaságban arra emlékeztetnek, hogy

valamit nyomtattattam: de az öcsémnek ez a' Complimentje tetszett. Valóban kedvesebb volt nekem a' Bürger, Matthisson és Salis verseit olvasni, mint az asszonyi 's férfi Pagódák csevegését hallani. Egy darabnak olvasásán ragyogni kezdett képem, mint a' Mózesé, mikor az Istennel való tanácskozás után leszállt a' hegyről. Tudni akarták, mi az. Olvastattam.

Tändelely.

Ich war ein Turteltaubchen
Im allerschönsten Traum,
Und sass bey meinem Weibchen,
Auf einem grünen Baum.

Zwar Liebchen that sehr spröde,
Und schien von mir zu fliehn,
Doch ich war nicht so blöde,
Wie ich es sonst wohl bin.

Ich girrte meine Klagen,
Und trippelt um sie her,
Sie nickt, und schien zu sagen
Begehre nur noch mehr.

Wir flogen girrend beyde
Aufs nächste Halmendach,
Sie duckte sich — o Freude
Und ich? — schnell ward ich wach.

Salis.

Tetszett. Én, a' ki felette rossz könyvnélkültanuló vagyok, ezt a' szép darabocskát kétszeri elolvasás után megkaptam. Haza mentem, 's gyengeségem ágyba vetett. Elaludtam. Két óra múlva megkönnyebbedve ébredtem fel. Az öcsém bálba ment. Én kaptam a' pennát, 's így írtam a' Szálisz versét Magyarúl.

Az álom.

Álmomban az éjjel gerlicévé váltam,
 'S szép nősténykém mellé egy szilfára szálltam.
 Felreppent, 's úgy látszott mintha félne tőlem,
 Mert megszűnet nélkül szállongott előlem.
 De elijeszteni nem hagyám magamat,
 'S egyy ágról más ágra követtem 'Társamat.

Panaszlani kezdém, mint égek érette,
 'S nyögve elébb 's tovább tipegtem mellette.
 Értett, 's azt mutatta szeme hunyorgása,
 Hogy nincs ellenére szívem kívánása.
 Jer, úgymond, gyors szárnyan repülván előre
 'S leszállott csak hamar a' Templomtetőre,
 'S egyyet guggolt — de jaj! az irigy Istenek
 Álmomból hirtelen felserkentettenek!

Emlékezel é, édes Barátom, Höltynek erre a' dalára: Mich träumts ich war ein Vögelein etc. O he mennyei édesség van ebben. Ki fogja ezt valaha fordítani közzülünk? De ilyenbe belé fogni nekem vakmerőség volna. — Ezt a' Szálisz versét mihelyt magyarul le vala írva, utánna küldöttem az öcsémnek. Ő elragadtatva mutatta másoknak. Váradon, hidd-el, én voltam az, talám csak magam, a' ki vele legkevésbbé elégedett-meg. Mások igen szépnek tartották. Egynek, a' kitől, úgy véltem, nem tagadták meg a' Muzsák az igazabbi érzést, mutattam Dunai dalodat, mutattam Kleistből tett fordításomat, de még ennek sem tetszett sem ez, sem az; csak a' Tändeley fordítása tetszett. Ilyenek az izeveszettek! De a' Rafaelek, a' Corregiók nem kérnek tudatlanoktól tanácsot, 's magokat követik, ha a' bámuló csoport munkáikat nem becsüli is. Én nem vagyok Rafael és Corregio; de a' Váradiak csak bámulók. Éljj boldogul.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

439.

Kazinczy — Döme Károlynak.

A' 3-d. hónap 18. 1794.

Bossueted, tisztelt Dömém, végre eljuta kezemhez. Olvastam a' szép Ajánlást, olvastam a' szép Előszót; sőt olvastam egy két részt Bossuetedből is. Lehetetlen volt sokáig olvasnom. Nem, mintha igen Kálvinista volnék; hanem, mert tanításai egy oly ember füleiben, a' ki nem a' más karján lép, hanem tulajdon szemeivel választja az ösvényt, elviselhetetlen, sőt lelket öklendező riasztás. Csaknem sírva tettem le kezemből Könyvedet. Sajnálottam, hogy tégedet a' papság elrablott a' világtól; sajnálottam, hogy az, a' ki Cicerót, Tacitust fordíthatná, Bossuetre vesztegeti fáradságát, idejét. Döme, te Püspök leszel. Emlékezz meg örvendő jövővelésemről. Ő, légy akkor ismét ember; 's tedd emberekké, polgárokká alattadvalóidat is. Tanítsd tanításoddal, példáddal, hogy az igazságot szeressék, és róla tegyenek bátran vallást. Sírva kérek erre.

Olvastam egy más munkádat is; sőt birom azt. «VILÁG NAGYJAI, VESZEDELEM!» Zendítő munka; kivált midőn classicus magyarsággal írja Dömém! Csudállalak, de bosszonkodtam rád. Ha jó szívedet nem ismerném, azt, mit ott mondasz, sophismának mondtam volna; így leg alább a' leg nyilvánosabb paralogizmusnak kiáltom. A' religiót félted. Nem azt félted. Barátom! A' papi rend tekénete' hanyatlása rettentett el, nem a' religió esete; ez most tisztább, minek utána Pozsony és Pest semináriumokat állított kebelében, mint annakelőtte volt, míg a' religiót a' tudatlanság őrzötte. Ah, Dömém, ha látnád, mint vérzik szívem, midőn azt kell szemlélnem, hogy TE is azok közé állasz fegyvereddel, a' kiktől én iszonyodom!

Még egyszer jövőndölöm Dömém, hogy Püspök leszel. O, ha azt láthatnám, hogy püspöki megyédben asyllumot nyitsz azoknak, a' kik az igazságot buzgón szeretik! De lehetne é egyebet reményleni Dömétől? Teljesítse az ég reménységemet, kívánságomat.

Aszalay barátom egy Sztellát és egy Vaklantost fog néked küldeni. Vedd örök szeretetem 's forró tiszteletem jeléül, 's szeresd

Kazinczydat.

440.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Fiuméből 1794-dik esztendő harmadik hónapjának 29-dik napján.

Kazintzinak Dezsőffi.

Által adtam Pásztorinak Paramythionjaidat, 's a' gyönyörű meséket, melyekről csak onnan tudjuk, hogy által tettetek, mivel *Leszingnek* eredeti Munkái kezeink közt vannak.

Köszöni ő, hogy róla meg emlékeztél, 's örvendez hazánknak, hogj olj fordítások jelennek meg nálunk, melljek más nemzeteknek írójaikat velünk el-felejtetik. Ha betses eredeti munkákat írja, nehéz azokat külső köntösbe öltöztetni. Szép, 's ditséretes, midőn az illetőn sülljos foglalatosságokban azok fáradoznak, a' kik magok lehetnének eredeti munkáknak szerzői.

Könnjen el-hiszem én, hogj lesznek neked ellenségeid azért, mivel egj betűt írsz oda, a' hová mások kéttőt írnak. Én: a' ki nem othon, hanem az adriai tengernek partjai mellett, mester nélkül, tehetségem szerint, akarnám művelni, 's gjakorlani hazám nyelvét, könnjem szerint irogatom a' szókat, 's ha nem botrányoznak meg rajtam a' fondorók, csak az annak az oka, hogj semmit sem adok a' világra. Azonban; míg egj olj tudós, 's érdemes hazafi, mint te vagj, engemet jobbra nem tanítand; tulajdon külön, 's ha nem is fontos, még is némelly szem fénnjvesztő okokkal gjámolított *betűzésem* (orthographie) mellett szabad fog lenni nékem meg maradnom.

Ékes az egjenlőség, — óhajtanám, hogj egész hazánkban egjenlő módon beszéljenek, 's egjenlő betűzést kövessenek a' tudóssaink; de azon kívül, hogj ezt míg most nem lehet sem kívánni, sem remélni; nem érdemli a' szavak írás módjának külömbsege, hogj azok, a' kik a' szelid kilentz testvéreknek egjütt áldoznak, meg hasonljanak, 's ellenségessen egj más közt veszsződjenek.

Voltaire úr azoknak, a' kik boszonkoddak, vagj tsudálkoztak, hogj a' frantziát jelentő szót *françois*, áival 's nem óival írta, azt felelte: hogj ne várja tőle senki, hogj okot adjon olvasóinak arra, hogj az olasz eredetű komor aszizi-béli szent Ferentzet ne tudják meg külömböztetni egy szeles frantziátul. Alig találtaik egj olj író, a' ki betűzésének okát ne adhassa.

Akár *tz*vel, akár *cz*vel, akár *c*vel irjad te nevedet, tsak az a' Kazintzi Ferentz maradol te, kit esmérőj betsülnek, baráti szeretnek, 's a' kinek nevét, 's írásit maradékaink magasztalni, jövődöbéli Iróink pedig például fogják választani.

Küldj nékem magjar könjveket, kiváltképpen, ha a' te pennádbul származtak, vagj eredtek, hogj addig, míg személljedet mesterremnek nem fogom választhatni, írásaid lehessenek tanítóim. Szeress; 's botsásd meg számos hibáit

Jövődöbéli Tanítvánjodnak.

U. I. Cicerónak számos munkáibul el-nem találhatom, melljiket fogod fordítani. Nem tudom, törvény tudó, bölts, vagy szószólló akarsz é lenni? a' tizenkét táblákon fel jegyzett törvényeket akarod é magjarázni? vagj pedig Akademeiaj kérdéseket akarsz é tenni? *Antonius* ellen fogsz é dörögni? vagj védelmezni *Ligáriust*? a' dühös *Catilinát* fogod é üldözni? vagj *Milo* mellett, az érzenkj 's szanakodó szívü embereknek szemekibül könjeket önteni? Akár mit választasz; szép, a' mi fordítatik, 's szép lesz a' fordítatot. De kérlek, el-ne felejtsd, hogj a' barátságról írt könjve *Cicerónak*, a' jó Lelkeknek eledele, a' kötelességekrül írt munkája sinór mértéke; és hogj a' vénségrül szólló kis kötet a' hanjatló emberi életnek vigasztalója, és gjámola.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 188. sz.]

441.

Kazinczy — Oeser Ádám Frigyesnek.

Gegend von Tokay, den 5. April 1794.

Durch den Gedanken, dass zur Verschönerung des ersten Werkes, das Deutschland unter so vielen aufzuweisen hat, niemand schicklicher, als sein erster Künstler erbeten werden kann, angetrieben, und durch den erhebenden Gedanken, dass dieser Künstler mein Hazafi ist, kühn gemacht, wage ich Sie, grosser Mann, zu bitten, zu meiner ungrischen Uibersetzung der 10 ersten Gesänge des Messias, an der ich nun in das sechste Jahr arbeite, ein Titel-Tableau zu mahlen. Einem Manne, wie Oeser, ist es Vermessenheit zu sagen, was dazu gemahlt werden könnte, sollte; dürft' ich aber hoffen, dass

meine Wahl seinen Beyfall erhalten wird, so würde ich ihm vorschlagen, nichts als einen von Lichtglanz getroffenen, in Verwunderung hingerissenen, oder in Anbethung hinstürzenden Gabriel zu mahlen. Ich wünsche durch ein solches Tableau den Geist des Lesers mehr zum phantastischen Flug des Dichters, als zu dem religiösen Inhalte des Gedichtes zu stimmen. Auch glaube ich, dass ein solcher Engel mit seinem, von Lichtglanz getroffenen Blick, mit seinem jugendlichen Wuchs, mit einem leichten spielenden Schatten werfenden Gewand, einen ungleich malerischern Effect machen würde, als ein Gemähde von Apostel-figuren, so herrlich auch daran das Spiel des Lichtes oder Drapperie ausgeführt seyn mag.

Ohngefähr so ein Tableau, als das, was in meinem Geiste mir vorschwebt, besitze ich in einem Blatte von Facius nach Reynolds, London 1-ten 7bris 1785. Einem mitten in Wolken hingelehten Engeln erscheint das Symbol der incarnation, er stützt sich auf den rechten Arm, und ist in das ihm erschienene Gesicht vertieft. Unter seinem Arm schwebt eine Rolle mit den Worten *εις α επιθυμουσιν οι αγγελοι παρακυψαι*. Das schwebende Gewand, das den Schenkel halb beschattet, ist sehr schön; ich wünschte aber meinen Gabriel stehend, und das rubige Anstaunen des Reynoldischen Engels in eine plötzliche Extase, oder eine hinstürzende Anbetung verändert zu sehn, so ohngefähr wie Klopstock im 1. Gesang auf der 10. und den folgenden Seiten der Altonauer Ausgabe seines Messias, Gabriel vor dem Altare des Mittlers, in Evas Umarmung, und an der Pforte des Himmels mahlt.*

Die höhe des Leinwandes könnten wohl drey Wienerschuh seyn, und die Breite nach einer gewöhnlichen Proportion gelassen werden. Ich bitte ober das Gemähde ganz auszumahlen, damit der Kupferstecher aus seinem Kopf nichts zu arbeiten habe. Den Preis bitte ich mir unter der Adresse, die ich beilege, mir zu berichten.

Herr Chodowiecki¹ hat mir hiezu eine Titelvignette schon gezeichnet und gestochen, und ich habe sie in Händen. Er billigte

* *εις α επιθυμουσιν οι αγγελοι παρακυψαι*. Painted by Sir John Reynolds; Engraved by G. S. and J. G. Facius; Drawn by Josiah Boydell. Published Sept. 1. 1785 by John Boydell Engraver in Cheapside London

¹ L. 1790. febr. 3-án Berlinben kelt s 293. szám alatt közölt levelét.

meine Wahl in Bezug auf ihr sujet. Es ist Marias Unterredung mit Portia im VII. Gesange.

Der Himmel gebe Ihnen, grosser Mann! einen lange fortbauern-
den schönen Abend!

An Herrn Director Oeser in Leipzig.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 181. sz.]

442.

Döme Károly — Kazinczyna.

Nagyszombatból, 30-ik April 1794.

Kazincym! Bossuetemet vetted végre. Nem tetszett. Mit tehettek róla, hogy nem olly könyv az, melly vonna Téged? Lám megírtam, hogy ha Júliám, Gessnerem vagy Bácsmegyeim volna, azt küldenék. Lehetetlen volt elolvasnod. Miért? mert elviselhetetlen előtted tanítása; előtted, a' ki nem a' más karján lépsz, hanem tulajdon szemeiddel választod az ösvényt. Barátom, én is azt cselekszem ott, a' hol láthatok, de a' hol nem láthatok vagy homályosan látok, örömet támaszkodom arra az előmbé nyúló kegyes karra, mely nem csak gyámolít, hogy el ne tántorodjam, hanem oszlatja is a' setétséget, hogy kiljebb lássak. Tudom én, hogy az ész, ez az Istenségről pattant nemes szikra, épen, egészségesen jött ki a' Teremtő kezeiből. Ama' boldogabb korban, az ártatlanságnak első korában, akkor, midőn még nem ködösítették azt a' pártos indulatok, tisztán látott, úgy látott, hogy magára hagyatva is fel találhatta az igazságot, kiválaszthatta az ösvényt, el léphetett. De most, midőn érzem, mennyire kihajlott annak eredeti éle, midőn érzem, melly igen erőtlenné azt az ellene tusakodó nyavalyás vágyódások, azt is kell éreznem egyetemben, hogy nem tehet ő nékem eleget mindenekben, 's nem indulhatok utánna mindenütt egész bátorsággal. Hogyan is? holott tapasztalom, hogy azok, kik egyedül csak őt istenlik, nem *egy* úton futnak, pedig csak *egy* az igazság. Szemlélődnek ők p. o. a' léleknek természete, jövőndője körül, 's nem egyképen látnak. Az egyik bizonyos halhatatlanságot ígér annak: 's ez a' síron túl sóhajtja velem az igaz boldogságot. A' másik visszabuktatja azt a' semmiségbe: 's ez megvetteti velem a' Virtusnak nehéz útját, midőn az életnek keskeny határai

között végzi minden lételemet. A' harmadik kételkedve csügg a' kettő között, azt állítván, hogy a' philosophia magán véve, hacsak az úgy nevezett revelata religiónak álmaiból nem szed segítő principiumokat költsön, soha sem ütheti le c' részben a' pyrrhonismust: 's ez még csak egy fogyatkozott földi boldogságnak csendes érezhetésétől is gátol engem, midőn az elmének szüntelen habozási között kínosan bizonytalankodtat. Mindnyájan az ész után mennek ezek, 's nem akarván más karján lépni, tulajdon szemeikkel választják az ösvényt: de különböző úton mennek (szinte úgy, mint azok is, a' kik nem állják ugyan a' ki nyilatkoztatott religio kútfejében keresni az igazságot, 's ebből segíteni az észnek erőllenségét: mindazáltal csak azt veszik bé abból, csak úgy értik azt, a' mit, és a' mikép kinek-kinek magános lelke 's értelme sugall abban), különböző úton mennek, mondom; pedig ha egy az igazság, itt is csak egy megy igaz úton. De melyik az? Honnan tudhatom meg? Hogyan mehetek rá? ha nem akarván megismérni gyengeségemet, utálom azt a' vezető kart, azt a' nagy oktatót, a' ki onnan feljülről, az örök csalhatatlanságnak trónusából költözött le? Nem, Barátom: én azt a' kart nem csak nem utálom, hanem tisztetem is. Mikor erre dőlök, nem bukdosom; mikor ez vezet, bátran lépek: 's ő reá dőlni, ő általa vezettetni, oh micsoda édes megnyugvás! A' philosophia majmaitól hiába várnám én ezt. Kazincym, a' Te szemeid igen élesek; tudom, hogy vakságnak nevezed ezt bennem: legyen az neked; nekem boldogító vakság.

Bossuet tanítása nem magáé Bossueté; az egész Katholika Anyaszentegyházé, ő csak elő adta ezt ott, még pedig minden iskolai, 's a' hitnek sommájához épen nem tartozó vélekedésektől megtisztítva. Azt mondod, hogy a' religio tisztább most, minek utána Pozsony és Pest semináriumokat nevelt kebelében, mint annak előtte volt, még a' tudatlanság őrzötte azt. Pedig azokban a' semináriumokban épen annak a' tanításnak zikkellyeit tanulta a' nevendék fundamentomosan, melly Bossuetben van elő adva, mégis ennek tanítása el viselhetetlen, sőt lelket öklendező riasztás előtted. Barátom, mi ez benned? Sophisma e? vagy csak paralogismus? Sem sophisma, sem paralogismus. Nevezd annak, a' minek érzed lenni — --

Jövendölöd felőlem, hogy Püspök leszek, és sírva kérsz, hogy legyek akkor *ismét* Ember. Értelek. De vérzik a' szívem, hogy az én Kazincym ennyire alaton lelket gondol lappangani Döméjében, 's olly vélekedéssel van felölle, mintha ő most mindent csak szinből tenne, csak hogy magához szédítse azoknak kedveket, a' kiken áll, hogy fel

emeljék; mintha ő most kész akarva mintegy megszűnne ember, igazságszerető ember lenni, csakhogy e' képpen hováhamarább fel kaphasson. Mert mit értesz ott szavaiddal? ha ezt nem érted, úgy hasztalanul ömlött ki tolladból az a' szócška: *ismét, ó légy akkor ismét ember*. Nagyon sajnállak, Barátom, hogy Te, a' ki egyébképpen olly jól látó szemekkel bírsz, itt ennyire rosszúl láttál. A meggyőződés viselt engem mindenütt ezen írás alatt, nem a' tettetésnek kajla lelke. Ha ezt megengedi nálatok a' philosophia; nálam a' religio tiltja, sőt útaltatja velem még a' természet is. Úgy vagyon, a' meggyőződés örvendeztetett engem annak a' hit tzikellyeinek elő adásában, a' mellytől én még a' *szabadság vasa* előtt sem állanék el. Ihol édes Kazincym; ilyen vak — ha nem isméréd még ekkoráig — ilyen vak a' Te Dömed; de ne szánd ötet: boldognak érzi ő magát ezen vakságában. Azt se sajnáld, hogy a' papság el rablotta ötet a' világtól; nem rablotta el, inkább erősebb kapottsal szorította a' hoz: mert embertársaihoz tartozó kötelességeit kiljebb vitte, szentebbekké tette. Ne sajnáld, hogy Bossuetre vesztegette idejét, fáradságát: nem volt az vesztegetés: lelke ismérte mondja azt, 's igen jutalmazó az a' megnyugvás, melly kel utánna.

«Világ Nagyjai, Veszedelem!» Ez a' munka zendítő a' Te szemidben. Meglehet, hogy talán zendíti suttomban azokat, kik örömet akarnának pusztító zendílést támasztani, 's nehéz szívvel veszik, hogy éppen ettől félti, éppen ettől őrizkedtetni ember társait a' szelíd író. — De csak zendítő munka az még is. Legyen, nekem ugyan soha sem volt tzelom zendíteni véle; de legyen: Kazincym, a' Te Vaklantosodban is van zendítés. Tsak kettetskén beszéllünk; senki sem hall; engedd meg a barátságnak, hogy nyíltan szóljon. — «*Akkor (mondod itt Ulfáról s Utherről) akkor azt érzették, a' mit a' Királyok soha sem érezhetnek, ha láboknak porait ezer rabok nyalják is.*» — Ha láboknak porait ezer rabok nyalják is! Gyulasztó mondás! zendítő kifejezés! A' ki nem tud gondolkodni, a' ki csak futva veszi az olvasást, talán semmit sem lát benne: de én vaklétemre is sokat látok; azt látom, a' mit Kazincy takart bele, 's annál hevitőbbnek érzem tüztét, mennél elmésebben készült borétékja. De én azért rád nem boszonkodom; Te pedig boszonkodik reám. Miért? Azért, hogy nem arra zendítek (ha zendítek csak ugyan), a' merre Te akarnád. Ilyenek vagytok ti. Azt akarnátok, hogy mindenik erővel is úgy nézzen, úgy gondolkodjék mint ti, 's ha nem akar úgy nézni, úgy gondolkozni, vagy nem nézhet, nem gondolkozhatik úgy, már akkor

szenvedhetetlen ember ő előttetek, már akkor iszonyodtok tőle, néha üldözik is. Valóban nagy igazságtalanság ez azoktól, a' kik előtt különben legszentebb, legsérthetlenebb jus emberben a' gondolkodásnak minden határ nélkül való és senkinek szolgálatyára, következőképpen másnak gondolkodása módjára is magát le nem kötő szabadsága.

Már sokat is mázolólok. Engedj meg; régen nem fetsegtünk együtt. Ezen kívül is pedig kötelességemnek ismértem, hogy csalatkozásodtól megmentselek. Látod, hogy azon gondolkodásom módja a' tieddel meg nem egyez. Mit tegyünk hát?

Mein Seyn kann seyn dein Seyn;
Wenn aber dein Seyn mein Seyn nicht kann seyn,
So können wir doch gute Freunde seyn.

Talán a' Német más tekintetben 's értelemben mondotta ezt: de alkalmazható itt reánk is némünemüképpen. Megtehetjük azt, hogy ne gyűlöljük egymást: sőt ide nem értvén a' gondolkodás módját, jó barátok is lehetünk. Levelezhetünk is a' Magyar literatura dolgában, ha egész szívvel nem vagy még eliszonyodva tőlem.

Sztelládat és Vak lantosodat, valamint ezek előtt Herdert, és Lessinget (szíves köszönet az ajándékért) vettem. Nagyon gyönyörködtetett ezekben, valamint tsak nem minden egyéb Munkáidban is, különös szépségű 's kellemetes különösségű Magyarságod. Szín nélkül mondom ezt, és hidd el, hogy senki sem is lehet a' Te Magyar érdemeidnek forróbb tisztelője, mint én. Utolsó munkádban a' többi szépség között kiváltképpen tettett a' reménység festése: *A remény' ez a' szírtokat ontó csákány*. Mitsoda rövid, de teljes festés! Tsak három szó: de ha lapokat szórtál volna is bé, nem lehete jobban és szebben ismértedned a' remény természetét.

Miért nem jegyezted fel Leveledben, melly helyről adtad azt, vagy hová kívánod utasíttatni a' választ? Úgy nem lettem volna kéntelen Aszalay Urat terhelni azzal, hogy ő küldje el hozzád válaszat. De különben is, ha tsak mindenkor friss levéllel nem adod tudokra barátidnak hol létedet, nehéz ezeknek Rád akadni: mert Te mind üntalan jársz kelsz, mint az Orbán lelke.

Kazincy, ha érek még előtted valamit, tégy ezután is szerentsés részzé munkáidból. A' Te kezedből kedvesebb a' könyv, mint az

ároséból, nem azért hogy így pénz nélkül jutok hozzá, hanem mivel így jelét veszem Tőled annak, hogy Te, ámbár különböz bennünk a' gondolkodás módja, még sem gyűlölöd ezért *Dömét*.

[Megjelent az *Uj Magyar Museum* 1857. évi I. k. 483—7. l.]

443.

Kazinczy — Aranka Györgynek.

Regmec, Máj. 2d. 1794.

Kazinczy Arankának.

Mind a' két leveled kezemhez ért, igen nagy becsű Barátom! és már most sietek a barátság egész bizakodásával és bátorságával kimondani, a' mit 1. a nyomtatott levél, 2. a te oratiód, 3. az egész institutum felől ítélek.

1. *A' nyomtatott levél.*

A conceptus igen derék. Az olvasó érti, hogy érett férfi az, a' ki hozzá szól; érzi, hogy a' nagy czél felé törekedők nem *futva* indulnak, hanem előre való hosszas fontolás után. A' magyarság nem mindenütt tiszta, nem mindenütt castigált magyarság, de látni, hogy annak, a' ki azt írta, csak arra van szüksége, hogy az nékie kimutattassék, 's másszor nem ír úgy. A' te változtatásid csaknem mindenütt helyre hozták a botlásokat. Ellenben az ortografia oly szenvedhetetlen, hogy az egész levelet nem lehet bosszankodás nélkül olvasni. Olyan az, mint ha valami iskolás gyermek ezt írná: Poetros ecuom patris szui kvérit.

Némelyek micrologiának tartják az írásmódon való akadozást. — Én nem vagyok oly makacs, hogy azt kívánjam, hogy más is az én orthografiámat vegye bé: de az csakugyan elhevit, midőn látom, hogy oknak csak árnyéka nélkül is követi az ostoba szokást, néha pedig csak úgy ír, a' mint eszébe jut, absque eo et sibi constet. A' kinek tetszik, írja az audiatot hallya, noha azt hallja-nak kell írni: de ha egyszer hallya-nak írta, mindég úgy írja.

Engedd meg, Barátom, hogy míg orthografiai levelezésünk elkezdődik, neked egyet mást ez eránt barátságosan elődbe terjeszthessek.

1. Az *annak*, *addig*, *mennyiben*, stb. így íródik mindenütt: *a'dig*, *a'nak*, *me'nyiben*. — Kérdés: Micsoda az aposztrofe? — Felelet: Annak jele, hogy ott egy betű ki vagon ugratva, példának okáért: él'te, pro élete, gazd'asszony, pro gazdaasszony. — Úgy de e szókban: *annak* stb. a *z* nem kiugorva, hanem *n*-né változva vagon: nem lehet tehát *a'nak* írni.

— Ezt az állítást bizonyítja

1. az, hogy az aposztrofe positio poetikát sehol nem csinál. Már pedig az *annaknak*, *addignak*, *mennyinek* elsőbb syllabája naturalis positio által keményedett; mely nem lehetne, ha ott *kiugratás* és nem *felcserélés* volna.

2. A deák *immunis*, *inmerens* nem így íródik: *i'munis*, *i'me-re'ns* (Quid inmerentes hospites vexas canis, és Immunis aram si tetigit. Horat.) Épen az a dolog van a kimutatott deák szókban, a mely a magyarokban. És így hibás az aposztroféval való élés itten. Q. E. D.

2. lin. 1. *ki pallérozása* és *kimivelése*. Az első elszakasztva egymástól, a másik összeragadva. Constare debet sibi scriptor, kivált a ki nyelvmívelőnek akar neveztetni.

3. lin. 15. *egyellen egy*. — Accentus vocalibus inscriptus pronunciationem longam facit, sed non indurat. Scribi debet *eggyellen egyy*. Perperam etiam scribitur *edj*; *dj* enim exprimit sonum alias *gygy* signatum, uti in *adj* (des), ac si scriberetur: *aggygy*, vel brevius: *aggy*. Jam, qualiter scribes *egyedül*? Si scripseris *edjedül*, habebis non ~ — anapaestum, sed — ~ —, ac si scripseris: *eggye-dül*. Quod refellitur pronunciatione.

4. *is*. scriptor adjunxit in impressa hac epistola voci immediate prius stanti. *Aztis. Előbbis*. Hoc sine ratione sufficienti scribi, non eget explicatione.

5. *ittéltük*. Mit keres itt két *tt*?

6. *Segíltetés*. Radix: *segéd*, sicuti *beszéd*. *Segédleni*, *beszédleni*, per euphoniám: *segélleni*, *beszélleni*.

7. *Dialectus*. Sia, nem Sua. — Ohe iam satis est! — — Egy szóval, édes Barátom, sokat adnék érte, ha az a levél még ki nem nyomtattatott, el nem küldetett volna. Ily csúf hibák igen kirívnak egy oly Társaság tagjainak pennájokból, a' mely nyelvet akar művelni. A te szemed gyenge, azt magadtól tudom, kérlek, hogy keress egy gondosan írni tudó ifjat, és azzal irass. Annak az urnak pedig (akár

Gyarmati ur az, akar más valaki), a ki ezt a levelet nyomtattatta, sugj holmit a fülébe.

Te azt írod, hogy *leveledzést* kezdesz volem. Mit keres e szóban a *d* betű? Bizonyosan hibáztál, úgy írván.

A nyomtatott levél 4dik sorában e szót: *szembe tűnő*, pennával így corrigáltad: szemben *tűnő*. Jól volt, s te elrontottad. Motus in locum sine *n*, quies in loco cum *n* scribitur. A házba mentem, a házban voltam. Deakul is értjük e különbséget: fui in cubiculo, ivi in cubiculum. Németül: ich war in *dem* Zimmer, ich ging in *das* Zimmer.

8. lin. 2. Minden jó *fiakra* és *leányokra*, v. *fijaira* és *leányira* kellett volna lenni.

9. lin. 10. *hátra*: az a nemzet, melynek talán legnagyobb szüksége van *arra*. Monotonia. Tedd az *arra*-t a *melynek* és *talán* közé.

10. *alacson*, scribendum: *alacsony*.

2. Az oratio felől.

Az oratio igen szép: látszik rajta a gondos gyalú, látszik a férfiúi lélek. De szabad-e kérdezni, ha *neveltséges*-e az, a ki török rabságba vitettetik, sok esztendők múlva szabadul meg, s oly örvendezések közt siet hazája felé, mint a ki a papok istentelensége által az igazságtól elszakasztatik, rabságra vettetik, de végre csakugyan kiszabadul, s entuziazmussal említi az igazság hevét? Amour sacré de la Patrie conduis souticus nos tras vergeurs! Liberté, liberté chérie Combats avec tes défenseurs. — Ugyan ki az, a ki ezeknek a fellengős szóknak eléneklését hallván, kacaghat? Ha álom is, szép álom. Hazaszeretet, virtus, igazság, világosodás, szelídülés oly nevezetek, a melyeknek hallására tiszteletnek és hív megdöbbenésnek kell bennünk támadni — De a beszéd igen szép, igen férfias kidolgozás.

Coniugatiód tempusainak, modusainak elnevezését nem értem. Időt veszek magamnak, hogy azokat dechiffrirozhassam, és akkor írok osztán.

3. Az institutum felől.

A kiszegzett tárgy, cél és pálya igen szép. A recensióknak igen örülök. Hiába igyekszünk mindaddig, míg az nem áll fel. Egyéb eránt csak azt szerettem volna, hogy adtátok volna tudtára a publi-

cumnak, hogy a munka darabjai esztendőnként hány ízben adódnak ki; mert még azt most nem látjuk a nyomtatott levélből.

Sztellám felől Debrecenből még semmi tudósításom nincs; de reménylem, hogy hozzád béküldöttek. Éljj szerencsésen édes Barátom, és szeress.

[Vass Józseftől készült másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 241. sz.]

444.

Oeser Ádám Frigyes — Kazinczynak.

Hochwohlgebohrner Herr!

Ew. Hochwohlgeb. Gnaden höchst geehrte Zuschrift hat mir ein grosses Vergnügen verursacht; ich freue mich, dass ein gelehrter Herr Landsmann die Schönheiten unsers ersten Dichters fühlt, und in seiner Muttersprache seiner Nation fühlbar machen will! Klopstock ist mein Freund, und wie angenehm ist mir demnach die mir auf-gegebene Bildung. Ich werde, so bald wie möglich Hand anlegen. In Ew. Hochwohlgeb. Gnaden Gegend wächst ein ganz erträglicher Wein; ich werde darauf speculiren, und es denenselben überlassen, den Werth meines Gemäldes selbst zu bestimmen, und die Zahlung für dasselbe, statt Klingender Münze, lieber in fliessender zu erhaschen!

Ew. Hochwohlgeb. Gnaden Bekantschaft gereicht mir zu einer schmeichelhaften Ehre, ich empfehle mich zu fernerm gnädigen Wohlwollen, und habe die Ehre, mit vollkommenster Ehrerbietung zu verharren

Leipzig, den 3. May 1794.

Ew. Hochwohlgeb. Gnaden

ganz ergebenster

Adam Friedrich Oeser.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

445.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Regmec, Maj. 11dikén, 1794.

Hozzám irt versedben meg vagyok dicsőítve. Én elmondhatom azt minden hízelkedés nélkül, hogy magyarul szebbet, sőt olly szépet soha sem olvastam. Sentimentum, Phantázia, és a' legédesebb festés és szóllás van benne elejétől fogva egész végiglen. Igen sok szemek olvasták, és már annyira elrongyollott, annyira el van mocskolva, hogy kéntelen vagyok kőzni, hogy azt nékem újabban leírni méltóztassál. Elszoktam tenni azokat a' virágokat, melyeket nékem Barátim nyujtanak. De ha egyéb koszorúkat el nem tettem volna is, ezt bizonyosan eltettem volna.

Szépnek találják ezt még a' legtanúlatlanabb szemek is, és én örülök, hogy általa a' szunnyadásban lévő Szépnek érzését ébredezni látom. Ő Barátom, a' tél' tengliceit, csizeit, kenderikeit csudáltatva láttam visitgatni; de elő jöve a' tavasz' fülemiléje, és elhallgattak a' visitó madarak. — Így a' — — — —ok,¹ Mátyásiak visitása, midőn majd Kis szóllal-meg.

A' magyar alexandrínusok, melyeket Sermoknak tartunk mind ketten, igen alkalmasok Episztolákra. Folytassd azokat kedves Kisem, és tanítsd Hazafitársaidat érzésre, virtusra és szebb szózatra. Te vagy az magad, a' kitől ezt várhatjuk. A' skándált versek, igaz, szebbek: de az Író addig küszködik a' szyllabákkal, hogy kéntelen feláldozni a' gondolatot.

Hogy *Álmat* sokkal *hátrább* veted *Therézemnek*, mint a' mennyire azt mások *előbb* vitték, igen örülök. — Vannak bizonyos szempillantások, melyekben mintegy kéntelen teszünk olyanokat, a' miket osztán szégyenlünk. Olly szempillantás vala az, midőn én *Álmat* írtam; és azt ugyan, és az olyakat, még a' Dulce est desipere in loco sem menti-ki.

Sztellám és a' Vak lantos tehát kezedben van. Mit ítélsz fölöle? --- Itéletet, és nem dicséretet várnék ezen kérdésemre. Az volt igyekezetem Sztellában, hogy a' nyelvnek *energiát, pathósz*, den Ton

¹ Az eredetiben is hézag van hagyva.

der grossen Welt, melyet azok a' kik — — — — *kongatnak harangot!* — nem értenek, és *görgést* adhassak. Elértem é, nem tudom. De szeretném ha Barátim azokat a' helyeket, a' melyek az ő füleiknek nem tetszenek,¹ kijegyzénék. — — A' vak lantosbann egy Rémbrandi fényben festett komor tableaut akartam festeni. Azért hordtam belé a' régi clavult szókat.

Weber Mátyási Józsefnek verseit adta ki ily nevezet alatt: *Semminél több valami*, az az etc. etc. Micsoda monstruózus fizionomiája van ennek az idétlen szüleménynék. Hát maga a' Munka! En nem tudtam, kacagjak é, vagy széljel tépjem a' könyvet. De a' versifikáció igen könnyű. Egy deák versét elkezdtem olvasni, és megelégedtem vele. A' Satyra' közép syllabája néki hosszú, mert Ynnal íródik görögül. És így ő jobban tudta a' Nyelv természetét és a' Prozódiát mint Horatius. — a' *Mecénász* nevében az első syllaba rövid. Rossz tehát a' Horátz' írása; *Maecenas atavis* etc. A' Sappho genitivusza *Sapphonis*; vagy, a' mint ő írja *Sapphonis*. pag. 169. Ó Istenek, üzzétek-el az elmék' dőghalálát.

Az Erdélyi M. Társakról nem tudok egyebet, hanem azt, a' mit az ide zárt két papiros² mond. — Megírtam Arankának ítéletemet, 's kértem hogy vagy ne dicsekedjenek Nyelvmíveléssel, vagy tanuljanak grammatikát és orthografiát. Ha hisztoriai 's filozofiai tárgyat tésznek czélul, úgy senki sem botránkozik-meg az ő rossz magyarságokon 's rossz orthografiájokon; de ha Nyelvmívelés peng a' szájon, már akkor píróság éri. Illyen az midőn az aposztrofával nem a' betű kimaradását, hanem a' betű elváltozását jegyzik: *a'dig, a'nyi, a'ban, a'nak*. Hát a' Rómaiak irtak é így: *i'potens, i'merens, o'fero, a'sisto*? Illyen a' *segíltés* pro *segéllés*, vel *segítés*. Illyen az *ittélünk* pro *ítélünk* — *Dyalectus* etc. etc. a' maga soraiban pedig *leveledzés* pro *levelezés*.

(Néki bé foglak ajánlani.)

Én mindég dolgozom orthografiai jegyzéseimnek rendbeszedésében, de bajaim félbeszakasztják a' munkát, 's elmúl kedvem. Engedd hogy itt a' *O* betű apologiáját rövideden előadjam.

1. Azért hogy a' Deák simplex betű hangját tökéletesen ki lehet

¹ Az eredetiben tollhibából «tetszik».

² A levél mellől hiányzik.

egynehány más betűk öszverakása által nyomni, nem következik hogy a' simplex betűvel élni nem kell többé. Szembetűnő és magyarázatot nem kívánó haszontalanság Xerxest Kszerkszesnek írni.

2. A' c hangját hogy *tz*-vel festeni nem jó, mutatja az, hogy ez a' hang az előtte álló vokálist nem teszi keménnyé, ha utánna ismét vokális következik: *rece, ruca, parduca, perece*. Tenné pedig így: *retze, rutza* etc.

3. A' régiek vele így éltek: *Cécei, Losonci, Kazinci*.

4. Az az ok, hogy ez deák betű, nem elég ok; mert hiszen mind a' 25 betű deák és nem szczytha betű.

5. Ez a' megtévedés onnan eredt, hogy a' tanúlatlanok a' kompozitumokban, midőn *t* betűt *s* követte, *cs* hangot ejtlődni láttak (mint *német-ség*; mintha így íródna német orthografiával *nehmet-schehg*) 's tapasztalván azt, hogy a' *cs* vagy *ts* hang rokon a' *c*-vel, a' vékony *c*-ét is *t*-vel festették: nem különböztetvén a' compositiói *cs* hangot az eredetitől; olly formán éppen, mint más tanúlatlanok az *ly*-el szélteben élnek *l-j* helyett, péld. *vall-ja*, nem *vallya*.

Mindazáltal irjon úgy minden, a' mint legjobbnak látja.

Az Urania' kiadóit nem ismerem. Úgy tartom, Kármán közöttök vagyon, és talán éppen Direktorok. Ez egy fiatal Pesti Prókátor. Nekem eránta nem írtak, és gyanítom hogy reá okok, jó okok volt. Az ide való Collectorok, Fő szolgabíró Darvas János Úr, sem tudja kik légyenek. Schédiusz Barátunk bizonyosan fogja tudni; ha nyughatatlan lettem volna eránta, tudnám én is eddig. Elvárom mi lesz az első Darabból. — Édes Kisem, bár a' mi Sopronyi Társaságunk állhatna talpra. Nem kell pénz, nem kell fény, csak egygyetértés és barátság kell; akár adunk ki munkát periodusokonként, akár nem.

Kertem, Gyűlésekre járásom, a' Husvétii kalandozás nagyon elvontak a' Munkától. De kipótolom.

P. S.

Csak egyet még. — 6a Maji Kassán a' Gyűlésben egy Religio-naria Investigatiót kezd olvasni a' Notárius, 's e' szókonn kezd: *Itaque Usitatis humill. servi Samuel Domonkos ex parte Helv. Conf. add. exmissus Assessor*. — — En felpattanok. T. N. Vmegye, mondám, avvagy nem volt é még elég időnk, alkalmatosságunk, okunk megtanúlni, hogy mikor az igazságot nyomozzuk, nem kell lenni Religióknak (a' Papság és némelly kopasz ősz fej zajgott. Megijedtem),

hogy olykor, és akkor mikor itt vagyunk, nem kell lenni Pápistáknak, Kálvinistáknak, hanem csak embernek és polgárnak. — — — — Addig beszélttem, hogy csak nem applaudáltak az ősz fejek is. Én örvendeztem az Igazság triumfusán; 's a' Notárius elővévé a' tollat, 's az *ex parle Helv. Conf. addictorumot* kitörlötte manu notariali.

Révain a' typotheta egy vágást tett e' Sztella veres papirosán. Azt fogja gondolni, mert az ember epés, hogy én ejtettem rajta, a' *házátszerető házátszeretővé* változtattatott. Pedig egy levelemben megfeddettem barátsággal a' *nagy* Piaristaságért.

Hát Rájnis mit csinál? Haragszik é még Ráthra? és ki ellen készül most? Mert ő nincs bajvívás nélkül, kivált ha Révaival tart és általa tüzeltetik.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

446.

Kazinczy — Gessnernének.

Széphalom, d. 21. Júl. 1794.

Eine anhaltende, böse haemorrhoidale Affection, die mich bald nach dem Empfang Ihres verehrten Schreibens vom 9ten 9-br. vorigen Jahres in einer fremden Gegend anfiel, ist Schuld daran, dass, nachdem ich dessen Beantwortung auf die Zeit, da der Verschluss mit der Medaille und den Werken Ihres seeligen Gatten schon angekommen seyn wird, verschob, Sie meinen Dank für dieses theuere Merkmal Ihrer unschätzbaren Achtung und Güte so spät erhalten. Diese erworben zu haben, Erhabene Gattinn des besten Menschen, des grossen Künstlers,¹ soll einer der vorzüglichsten Freuden meines Lebens, soll mein sehr vorzüglicher Stolz seyn. O würde doch meinem Leben die Freude vergönnt, durch irgend etwas beweisen zu können, dass ich dieses Glückes nicht ganz unwürdig bin!

Die Kupferstiche, womit Ihr verklärter Gemahl die wenigen prächtigen Ausgaben seiner (Werke und) Schriften und manche andre Werke, die in seiner Buchdruckerey erschienen sind, geziert hat, verkündeten mir schon einen grossen Künstler; aber wie sehr weit sah

¹ A két vessző közti három szó ki van utólag törölve.

ich jetzt durch die (Platte) Kupferstiche der mir geschickten 2 Bände alles das, was ich [mir] vorher vorgestellt hatte, übertroffen. Mancher Verzeichnungen ohngeachtet, die mein unkünstlerisches Aug hie und da zu spüren wähnt, herrscht darinn die glücklichste Originalität mit dem fleissigsten Studium der wahrensten Natur und klassischsten Kunst.¹ Bald finde ich mich, da ich diese wieder und wieder dursichtige in dem Anblick der wirklichen Natur, bald (wieder) in einer (Scene) Winkel der Welt, die der Zauberer Gessner erschuf, u. bald wieder vor einer antiquen Statue, vor herkulanischen Überbleibseln, oder in einer Mahlerakademie. Und so fange ich an, in Ihrem Gatten, in dem ich (bis) vorher nur den grossen Dichter kannte, jetzt auch den grossen (Künstler) Mahler zu kennen. — Wegen seinen [!] Portrait, Verehrteste, nehme ich mir die Freyheit an Ihren geliebten Sohn zu schreiben.

Ich habe Ihren Brief meiner Frau die Frau von Sz[erencsy] mitgetheilt; Sie fühlte den Werth des Glückes Ihrer Achtung, u. überraschte mich mit dem Briefchen, das ich hier beyschliesse. Ich verglich sie nicht mit Emilie Berlepsch, sondern mit Emilie Gräfin Schimmelmann (geb. Gr. Ranzau), dem Idol der zwey Stolberge (und mancher anderen) in Dänemark. Meine Freundin schreibt nichts, u. diese weibliche Schüchternheit oder Modestie vielmehr freut mich, wiewohl ich für Talente der Schriftstellerinnen alle Hochachtung habe, ungemein. Sie schuf sich meinen Kreiss, u. ist die Seele davon, facht jedes Talent nach seinem angebohrnen Hang auf, wirkt selbst u. durch uns glänzende Thaten, und schwang sich auf die Höhe, dass alles was ihr naht, sich in ihrer Gegenwart gebessert fühlt. In Ihrem Anblick (schweigt) verstummt jeder Neid, jeder Beichtsinn. — Orthographische u. gramatikalische Fehler ihres Briefes, (wie auch der meinigen) müssen Sie Hochverehrte ihr u. mir nachsehen; die deutsche Sprache ist unsre Muttersprache nicht, u. wir sind von dem Centrum der Blüthe der Cultur weit entlegen.

Sie fragen mich angebethete (geliebteste) Mutter! ob ich Gatte sey? — Ich bin es noch nicht, hoffe es aber (bald) zu werden. Häusliche Ruhe u. Zufriedenheit ist auch in meinen Augen das beneidenswürdigste Glück, auch ich fühle es, dass das Leben eines

¹ E mondatot először így kezdte Kazinczy: Ich betrachte diese Arbeiten noch immer -- azután kitörülte.

gut gewählten Pärchens (ein auf zwei Flöten) wie zwo wohlgestimmte Flöten sind, die in sanften Tönen das gleiche Lied spielen. Und da das meiste von einer überlegten Wahl u. von Erfüllung der Pflichten abhängt, so glaube ich in die Rubrik der Unglücklichen nicht hingehören zu sollen, an denen sich Sittenverdorbenheit durch Tantalusische Dürste rächt.

Behalten Sie mich in Ihrem (mir nie genug) schätzbaren gütigsten Angedenken, u. empfangen Sie hier die Versicherung von meinem heissesten Dank u. ewiger Verehrung.¹

[Eredeti fogalmazványa a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 211. sz.]

447.

Kazinczy — Gessner nyomdásznak.

An den Buchdrucker Gessner in Zürich. Jul. 21. 1794.

Ihre Verehrungswürdige Mutter, die ich vor etwa einem Jahre um eine Copie von dem ähnlichsten Bildnisse Ihres Vaters gegangen habe, hatte die Güte mich dieses Geschäftes wegen an Sie zu weisen; da sie mir zugleich die Nachricht gab, dass sie schon mit dem Portraitenmahler Dijogg vorläufig gesprochen, (er) u. dieser zu copieren das Original v. Graf im Schlafrok, ohne peruque gewählt, u. den Preis in 3. Karlin bestimmt habe. Diesem Winke zufolge, u. mit der mich u. meine Bitte anempfehlenden Erinnerung, dass ich dieses Bild für den Kupferstecher, der meine Übersetzung seiner Schriften zieren wird, nöthig habe, wende ich mich Verehrter Sohn der Verehrungswürdigen Eltern an Sie. Erfüllen Sie hier die Wünsche eines Unbekannten, den seine Liebe zu Ihrem unsterbli[chen] Vater u. seine Verehrung gegen Ihre vortreffliche Mutter, mich an Sie h[in]schliesset; erfüllen Sie eines derer Pflichten, die Ihr Herz dem

¹ E fogalmazványa is tele van törléssel és javítással. Az egyes szó-törlések zárjelek közé vannak téve, a kevésbé fontosak pedig egészen kihagyva. A levél elején kitörült sorai itt következők: Eine bösertige anhaltende haemorrhoidale Krankheit verhinderte mich Ihnen mir so sehr theueren Brief vom 9ten 9ber des vorigen Jahres, nachdem ich eine Weile auf die Ankunft Ihres Verschlages mit

Andenken des grossen Mannes, dessen Sohn zu heissen Sie das Glück u. die beneidenswürdige Ehre haben, zollen muss, u. gewiss gerne zollt.

Ihre Mutter besitzt zwey Gemälde von Graf gemahlt, das frühere «da er 36 Jahr alt war in einem blauen Kleid, mit einer perüque in seinem einfachen Wesen da.» — das spätere «ohne perüque, in einem Schlafrok, mit seinem heiteren fröhlichen Gesicht.»¹ — Ich glaube das erstere wird Herrn Bause in der Sammlung der Gelehrten Deutschlands, die er in 4. Blättern herausgab, das letztere Herrn Berger, in der Berliner Monathsschrift 1788. zum Modell gedient haben. Ihre erhabene Mutter schreibt mir, dass der Stich von Bause für die damahlige Zeit zu alt, zu geschwollen sey, u. nichts von Gessners Character beybehalten habe; den Stich von Berger hielt ich mit der Medaille, womit mich Ihre gütigste Mutter beschenkt hat, und die dem verklärten Manne sehr ähnlich seyn soll, zusammen, u. fand sie sehr übereinstimmend. Meine Bitte wäre also, dass, wenn Sie den Bergerischen Stich (beym Herrn J. Jac. Hottinger wird er, da dieser mit Herrn Birster in Verbindung zu stehen scheint, zu haben seyn) nicht unähnlich finden, Herr Dijogg den Auftrag erhalte, lieber das frühere zu copieren, welches von Bause verstellt durch Graf aber sehr ähnlich gemahlt seyn soll. Für dieses determinirt mich² ausser der Rücksicht, dass ich den Bergerischen, vielleicht sehr ähnlichen Stich besitze, noch der Umstand, dass er an diesem en face erscheint.

Nach so vielen (u. klaren) Beweisen der mir schmeichelndsten Achtung, womit mich Ihre gütigste Mutter beehret hat, wird mir, so hoffe ich es zu Ihrer Güte, sie erlauben, dass (ich) Herr Dijogg mir zugleich auch ihr Bildniss copiere. Bitten Sie sie darum, geliebter Mann! und sorgen Sie, dass Herr Dijogg an der Copierung dieser zwey Gemälde mit solcher religiositaet arbeite, wie ich an der Übersetzung der schönen Idyllen. (Ich hege)

An der Geschicklichkeit des mir so sehr angerühmten Künstlers zweifle ich nicht im mindesten; da aber eine Freye Hand (die) u. wenn Sie die geübteste ist, einen Zirkel nie so regelmässig umschrei-

¹ Az idéző jel közötti kifejezések Gessnerné leveléből valók.

² E szó után az itt következők ki vannak törölve: mich noch der Umstand, dass er in diesem en face erscheint, welches der mehrere Kennzeichen ein —

ben wird, als wenn man den Zirkel ansetzt, u. damit die peripherie umschreibt: so würde ich ihn gebeten haben, die zwey Köpfe durch einen schwarzen Flor abzucrayoniren, u. auf sein Tuch hinüberzutragen. Das übrige geht dann leicht. (von sich selbst)

Sollte Herr Dijogg ein authentisches Portrait von Rousseau in Zürich auffinden, das wohl sehr leicht seyn muss, da der gute edle Mann ein Genfer war, so wird er ¹ mich durch eine Copie (auch) von auch diesem Bilde unendlich verbinden.

Wenn (es mich Sie) der Weg Ihnen nicht zu lange scheinen würde, so würde ich die 9. Karlin's durch die von Sáros-Patak nach Bern hinreisenden Ung. Studierenden Ihnen übersenden. Wüssten Sie aber einen kürzeren Weg, zum Beyspiel an irgend jemand in Wienn, so soll das Geld dort abgelegt werden. Nur wünschte ich um allen Verirrungen zuvorzukommen, zuerst berichtet werden, wie viel florins diese 9. Karliner machen, jeden florin nach Wiener Rechnung per 3. Zwanzigkreuzerstücke gezählt.

Und nun noch eine Bitte. Ungarns vorzüglichstes Produkt ist sein Tokayer, der von Széphalom 1½ Stunden wächst. Ich wünschte Ihrer Verehrtesten Mutter zum Gegengeschenk für das schöne exemplar Idyllen einige bouteillen zu senden. Aus Meineres Briefen über die Schweiz weiss ich, dass dahin kein fremder Wein kommen darf, ausser dass man zuvor dazu ein Erlaubniss auswirkt. Ich bitte Sie mir die Freude zu verschaffen, u. mir zu schreiben, ob ich das dürfe.²

Beschluss.

Küssen Sie die Hand Ihrer angebetheten Mutter in meiner Person mit mehr als kindlicher Ehrfurcht, u. empfehlen Sie mich Ihrer lieben, jetzt sich vielleicht noch bey Ihnen befindenden Schwester. Es ist ein seeliger Augenblick meines Lebens, da mich eine kurze illusion glauben macht, als waere ich durch die heilige Verehrung

¹ Az első fogalmazványban a következőket írta folytatásúl: mich unendlich verbunden, wenn er mir eine Copie auch von ihm verfertigt.

² Itt Kazinczy előbb be akarta levelét végezni s ezt a sort írta: Übrigens empfehle ich mich in Ihre sehr schätzbare Freundschaft; de aztán kitörülte s egy más lapra írta a mint következik.

Ihrer Eltern, Ihr Bruder, Sohn des grossen Mannes; Sohn des grossen Weibes! — Nehmen Sie mich in die Zahl Ihrer Freunde auf, u. seyen Sie versichert, dass ich Ihre Liebe zu verdienen mir sehr angelegen seyn lassen werde.

*Adresse.*¹

[Eredeti fogalmazványa a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 211. sz.]

448.

Kazinczy — Oeser Ádám Frigyesnek.

Széphalom, den 22. Jul. 1794.

Mein neueres Schreiben, Verehrter Mann! ist keinesweges ungeduldige Antreibung, und hat nichts anders zur Absicht, als Sie zu versichern, dass mir Ihre sehr geschätzte Antwort² vom 3. May in die Haende gekommen sey. Haette mich eine böse anhaltende Hämorrhoidallaffektion nicht gehindert, so haette ich Sie hievon gleich beym Anfange Ihres geschaetzten Schreibens berichtet.

Der Vorschlag Ihnen für das Gemälde Wein zu senden, ist mir nicht nur anständig, sondern da mein Vaterland, das ohnehin nie

¹ E levelét Kazinczy egy másik papírdarabon újra kezdte fogalmazni, de azután kitörölte. A kitörölt sorok itt következnek:

An Herrn Buchdrucker Gessner, in Zürich,
d. 21. Jul. 1794.

Ich habe vor ohngefähr etwa einem Jahr mich mit der Bitte, das ähnlichste Bild Ihres grossen Vaters für mich copieren zu lassen, an Ihre Verehrungswürdige Mutter gewandt; u. Sie hatte die Güte, dieselwegen mit dem Portraitenmahler Dijogg zu sprechen, u. berichtete mich, dass dieser Mahler um die Copie des Bildes 3. Carlin fordert, und das Original von Graf ohne peruque in einem Schlafrock zum copieren würdiger findet. Zugleich wies mich Ihre gütige Mutter wegen diesem Geschäfte gerade an Sie an.

A szövegben előforduló zárjel közti szavakat az első fogalmazványból szintén kitörölte utólag.

² L. Oesernek 1794. Máj. 3-án, Leipzigben kelt s 444. szám alatt közölt levelét.

Geld hat, von seinem Gelde jetzt gänzlich entblösst ist, gar sehr willkommen. Mein Széphalom liegt von dem sich in eine Länge von mehr als zehn Stunden verziehenden Gebirg, wo der Tokayer wächst, $1\frac{1}{2}$ Stunden, und da dieses trockne Jahr einen solchen Wein verspricht, wie wir seit vielen Jahren keinen aufzuweisen haben, so will ich Ihnen ausser einem ältern, zugleich einen jungen schicken, der nicht nur sehr fett, sondern mit der grössten Sorge vor meinen Augen angemacht werden soll. — — —

[A level itt megszakad.]

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 181. sz.]

449.

Szentgyörgyi István — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

Drága Nagy Jó Uram!

Szeredán estve találtam asztalomon az Úr kérdéseit: ki a' feje a' Deputatiónak? mikor fog Consideálni? mit tsinálnak annak Tagjai? Kell é valamelly Planumot készíteni?

A' Deputatió Praesese Tekintetes V. Curator Ur. A' Terminusa 1-ma octobris. Az Objectuma a' Pataki Oskola jobb rendbe hozása a' Tudományokra, Erkölsökre, 's az Oeconomiára nézve. De semmi különös meghatározás nem tevődött, a' melyhez lehetne szorítani és intézni valami Planumot, 's úgy tartom, hogy maga a' Deputatio fogja fel tenni a' Planumot, mely szerint a' materiák meg osztódnak a' Deputatusok közt. Én tsak ennyit tudok: de azt is mondhatom, hogy az egész munkát akkor elvégezni lehetetlen.

Az által küldött meséket szórúl szóra fordítom, hogy a' Görög szók értelmét jobban fel vehesse a' Tekintetes Ur.

Jupiter in dolio bona omnia colligens

Posuit illud operiens juxta hominem

Incontinens autem homo scire festinans

Quid tandem esset in illo, et operculum movens

Penetravit (effecit) abire illa ad Deorum domos

Et illum volare, supra vero terram fugere

Sola vero mansit Spes, quam comprehendit

Depositum operculum. Etenim spes hominibus
Sola coëxistit fugientum nos
Bonorum; quodlibet (eorum) spondens daturam (se) esse.
Agri (agrestis) hirundo longe (v. procul) evolavit,
Invenit vero desertis insidentem sylvis
Lusciniam acutisonam. haec vero Lamentabatur
Ityum immaturum, excidentem flore aetatis
Et hirundo quidem ait, dilectissime animantibus
Primum (nunc) video te hodie post Thraciam
post fugam e Thracia
Sed (age) veni in agrum et ad domum hominum,
Contubernalis nobis et dilecta habitabis.
Ubi agricolis et non bestiis canes
Hanc vicissim Luscinia acutisona permutavit
(responso exceptit
Permitte me petris immanere inhabitabilibus = cum hominibus
Domus vero mihi omnis, et mixtura hominum (commercium)
Memoriam veterum calamitatum reinflammat (resuscitat).

Az első mesében, az ötödik sorban az első talám nem jól van írva vagy nyomtatva, mert $\delta\alpha\chi\omega$ ex $\delta\alpha$ et $\acute{\alpha}\chi\omega$ transeo, pervenio, penetro, nehezen illik oda, úgy fordítottam 's magyaráztam, a' mint hogy tőlem lehetett.

A' Psychologiat, vagy a' mint hajdan egy Deák mondotta, Psychologiat én már meg olvasom és a' Leányom képibe (ki még róla nem is tud semmit) alázatosan köszönöm, az Oeconomiat is minél előbb el olvasom, hogy Hétfőn reggel vissza vinni lehessen.

Ajánlván magamat tovább is betses uri Favoribus, méltó tisztelettel maradok

A' Tekintetes Urnak

S. Patakon 8-dik Aug. 1794.

alázatos szolgája

Sz. Györgyi István mk.

[Tredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 187. sz.]

450.

Szentgyörgyi István — Kazinczynak.

Tekintetes Úr,

Drága Nagy Jó Uram!

A' természet Economiáját, a' belé tett, talám Datum nélkül való Levelkémmeled edgyütt én Vasárnap délután a' vissza menetelre el készítettem, talám több jegyzésekkel kisírtem volna haza, ha tudtam volna, hogy ennyi időm lesz. Egyébaránt, a' miket feltettem, azokból ki tetszik, mit tartok a' munkárúl. A' physica és Medicina, mihelyt a' tapasztalástúl el-távozik, még jobban sülyvedez, mint a' Metaphysica. A' Campe Psychológiátskája belső tapasztaláson fundáltatott. Igen kevés okoskodás van abban. Nagy Sámuel az Előbeszédben egyebet a' gyermek nevelésről nem mond, hanem hogy az Istennek esmeretire a' természet után kell vezetni kezdeni a' gyermekeket, úgy vinni tovább a' ki jelentetett dolgokra. ezt már sokan tselekedték is. Sejler a' Kisdedek Vallásában a' Sz. Háromságot szánt szándékkal nem is említi. Nem reménlem, hogy a' jegyzéseim szöktető vagy ugrató örömet szerezzenek. Külömbenis már engem hervaszt a' Természet. A' Bétsi láрма hihetőnek látszik. Detsi sem *kakasollya* vagy *Kakas uramékolja* most a' Frantziákat Ajánlom magamat és maradok 12. Aug. 1794.

A' Tekintetes Urnak

alázatos szolgája

Sz. I. mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

451.

Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek.

Édes Ferenczem!

Régen a' holtak közzé számláltatok talám már — im látod, hogy még élek — az a' híres retirada és az azzal edjűtt járó nyomorúság hátráltatott mind eddig — tovább két holnapnál voltunk Bagagia nélkül — és mihint az meg érkeze, Maastricht alól ide Commandiroztattunk. Szomorú változást szenvedve seregünk ezen a' Nyáron.

Már minden tsupán a békességgel biztatta magát — de, Ferencz, messze van még a kívánt valóság — ritka, ha még a jövő Eszten-dőbe ujj vérrrel nem áldozunk — Hires győzelmeink oda vannak, már Valenciennbe is az ellenség Zászlója lobog — a honnét népünk Maastricht alá a napokba érkezett. Így tetszett eddig a Végezésnek. — Nállatok és nállunk ujj készülétek vannak: adná a békesség Istene, hogy szükségünk reá ne lenne. — Én már régen óhajtvá várom Leveledet. Az Ujságok tölletek is nem mindég kívánt híreket hoznak; a Világ zavarabb Epochát még nem esmért. — Mikor érzük, édes Ferenczem, mind ezeknek végét? — Mi itt a napokba Triert akarjuk meg szabadítani, és itt tsak a Burkusokra várunk, az után, úgy látzik, mintha ezen Compania végét éri [!] — Már egy hete, hogy itt állunk, egy gazdag Abbatia itt számunkra igen jól fundáltatott. — Wesselényi a Regementünktől a Karatsay Lovasokhoz transferáltatott qua talis. — Te Teréztől fogtad hallani, hogy ez az ötsét sokkal fejlül haladta, és én valójába el vesztesét igen sajnállok. — Mit tsinál Klári? — mit tsináltok mindnyájan? — bizonyos vagyok benne, hogy Levelem vétele után mindjárt tudósítasz. — Aszonyám kezeit egész buzgósággal tsokolom és kérem, hogy téged sokszor emlékeztessen ötsédre, hogy a kit szeretsz, el ne felejtkezz. — Hogy szegény Péchy Mihály a Francziáknál fogva van, azt tudjátok — Dobozyt Achenbe találtam, a hol még egészségének helyre állítását várja. — Élj boldogul, édes Ferenczem. — Öllelek ezerszer.

Laczi.

Prüni Abatiába, Triertől 12 — Luxenburgtól 20 — Coloniától 20 — és Lüttichtől 20 Órányira — ezt azért írom, hogy a Mappába kereshessed. 8-dik 7bris 1794.

A Barco Regementyebeli Pater Endrédyvel a Napokba öszve akadván, különös örömmel emlékeztünk róllad, és ő téged igen igen köszönt.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 231. sz.]

Németh László — Kazinczynak.

Rába Kovatsi, Mérték [szep.] 21-dikén 1794.
indul die 30.

Lelkem Kazinczym!

Régtől fogva fel tettem volt magamban, hogy ezen darabot, melly eredet szerint Frantzia nyelven adódott ki, 's a' Hamburgi Correspondensnek a' f. esztendőbeli 113. darabjához ragasztott toldalékban németül is közönséggé tétetett, le fordítva [elküldöm, de] egyébb foglalatosságim mind eddig hátráltatták annak el küldését, 's ez az oka, hogy most minek előtte egy feleletet nyernék tőled, háromszor indítom levelemet hozzád. Minden Ts. K. alatt valóknak van köze e' dologhoz:

Mi Ferentz, Isten kegyelméből Római Tsászár, a' Birodalomnak mindenkor nevelője; Német, Magyar, Tseh, Dalmatia, Horváth, Tóth Országoknak, Gallitiának, Lodomeriának és Jerusálemnek Királya; Austriának Fő Hertzegje; Burgundiának, Lotharingiának, Lothiernek, Brabantának, Limburgnak, Luxemburgnak, Geldriának, Stiriának, Karinthiának és Kärniarthianak Hertzegje, Toscanai Nagy Hertzeg; Erdélynek nagy Fejedelme; Morvának Marchiója. Wirtembergi, Fő és al Sleziai, Majlandi, Mantuai, parmai, Piacensai, Gvasztallai, OSvietzi, Zátori, Kalabriai, Bári, Montferrati, Téscheni Hertzeg; Szeviának és Charlevillenek Fejedelme; Habsburgi, Flandriai, Artoisi, Tirol, Hennegau, Namur, Kiburgi, Görtzi és Gradiskai Gróf; a' Római szent Birodalomnak Mark Grófja, Burgoviának, fel- és al-Lusatiának, Pont-a-Moussonnak, és Noménennek Mark-Grófja, Alsatiának Landgrófja; Provencei, Vaudemonti, Blamonti, Zutphaniai, Saarwerdeni, Salmi és Falkensteini Gróf; a' Tóth Orzági Mark grófságnak, a' Naoni révpárnak, Salinsnak és Malinesnek Ura, jelentyük mindeneknek, a' kik ezt olvassák, köszöntésünket.

Minthogy költségeink, melyeket a' pusztító ellenség ellen való hatalmunknak fenn tartására tenni kéntelenítettünk, bennünket rend kívül való módokhoz nyulni kénszerétenek, nem kívánván alatt valóinkat nagyon terhelni, igen kedves, kedves és hív, köz Tárnok Mestereinknek, Uradalmainknak és kints tárunk Tanácsosainak és Tisztyeinek Tanátslására, meg fontolván azt ő Királyi Hertzezségével, Sze-

relmes Ötsénk, Austriai Fő Hertzeg Károly Ludviggal, Magyar és Tseh Országi királyi Hertzeggel, Németalföldi Helytartónk al és köz kapitányunkal, 's meg hallván udvari Kantzellariusunkat, el végeztük következő (Clauseln) meg határozások és fel tételek alatt Angliából pénzt költsönözni.

1. London városában Boyd Walter, Benfield Pál és Drummond Jakab kereskedőknél, Boyd, Benfield és Comp. erősítése alatt egy, három millió Sterling fontra tellő kész pénzbeli Summa fog ő Felsége számára, a' nevezett pénztártartó által költsön fel vétetni.^{a)}

2. Egy része ezen pénznek, Boyd Benfield és Comp. vagy más valamely tagja által ezen háznak alá írt le ¹⁾ kötelezésekre fog adattatni, 's ezen le-kötelezések (Obligationen) akkora summákra tétethetnek, a' mekkorákra tetszik.^{b)}

3. Ezen le kötelezések két millió öt százezer Sterling font tőke pénzre készítettessenek, mellyek száztól hármat adnak interesül. A' költsönözőknek meg nem lesz engedve a' vissza fizetést kívánni; Mi pedig fenn tartynk magunknak, hogy al pari, az az száz Sterling font kész pénzel száz Sterling font tőke pénzt lefizethessünk.

4. Ezen két millió öt száz ezer Sterling font tőke pénzben hatvan font kész pénz száz font tőke pénzbe fog a' költsönözőktől bévétetni.

5. A' többi része ezen fel vendő pénznek hasonló képen a' nevezett Boyd, Benfield és Comp., vagy azon háznak valamely tagja által alá írt le kötelezésekre fog adattatni, mellyekben ők azt fogadják, hogy a' föl vett tőke pénztől huszonöt esztendeig tizet száztól Annuitásul ^{c)} fizetnek, 's ezen Annuitások huszonöt esztendeig fizetődnek a' tőke pénzért,² interesséért egyszersmind.

6. Illy Annuitások száz ötvenezer Sterling fontra készítettessenek, mellyek, mint tiz század része a' tőke pénznek, egy millió öt száz ezer Sterling font tőke pénzt tesznek — Melly második része lesz a' költsönözendő summának.

7. A' le kötelezéseknek száztól háromra tett interessek, és az határozott ideig tartandó Annuitások 1794. eszt. 1-ő Májusán kezdődjenek, minden hatod holnapban t. i. első Májusban és első Novemberben a' többszer nevezett Boyd, Benfield és Comp. vagy a' tőlök alább ki jelentendő Contok fognak fizettetni.

¹ E szó után közbe írva talán Kazinczytól: *le kötelevekre*.

² E szó előtt és utána a *mind* kötő szót a levélíró kitörölte.

8. A' száztól hármot hozó tőke pénzeknek meg fizetése ugyan soha sem kívántathatik tőlünk: arra mindazonáltal kötelezzük magunkat, hogy a' huszonöt esztendőök alatt, míg az Annuitások tartanak, holnaponként Boyd, Benfield és Comp. házának öt ezer Sterling fontból álló summát által adatunk; a' mely holnapi öt ezer Sterling fontok, vagy esztendei hatvan ezer Sterling fontot tevő summa, a' huszonöt esztendőök alatt említett Boyd, Benfield és Comp.-tól a' mi tőlünk ki nevezendő öt személyeknek fő vigyázása és szemmel tartása (Controle) alatt, a' száztól hármot hozó le kötelezéseknek mindenkorin árokon leendő bé vásárlásokra fordítatik. Ezen hatvan ezer, esztendőnként fizetendő Sterling fontokon kívül a' vissza vásárolt le kötelezéseknek meg maradtott interessek is változhatatlanul más azon nemű le kötelezéseknek vissza váltására fordítassék úgy, hogy azoknak vissza vevésekre míg el nem töröltnének, esztendőnként egy hatvan ezer Sterling fontból álló 's a' mindenkorin vissza váltottaknak Interessekkel szaporodott tőke pénz fordítassék.⁴¹

9. Azon le kötelezések, melyekre a' jelen való szabadság levél nyomtattatik, következők kifejezésekben legyenek fel téve, és pedig a' száztól hármot hozók így:

Mi alább meg írttak, Ő Tsászári k. Apostoli Felségétől különösen ki rendelttek bizonyítottuk, hogy — — — — — től vettünk fel — — Sterling fontokat tevő summát, mellyért mi, jelentett állapotunk szerint, neki (nékik) két határidőben (Terminus) esztendőnként való interestül — — — Sterling fontot fizetünk. Az első fizetés határnapja 1794-dik Esztendőnek első Novemberje lészen 's mind addig fog ezen fizetés folytatódni, míg a' királyi szabadság levélbe a' be jegyzett mód szerint a' nevezett tőke pénz vissza nem vásároltatik. (Igy ment véghez) Költ Londonban 'satb.

A' meg határozott idejű Annuitásokra való le kötelezések pedig így:

Mi alább meg írottak, Ő Ts. k. Felségétől különösen ki rendelttek, meg esmérjük, hogy — — — — — től — — — Sterling fontokból álló summát vettünk fel, mellyért jelentett állapotunk szerint huszon öt esztendőig, mind a' derek pénzért, mind az Interest helyett öszve-séggel neki (nékik) — — — — — Sterling fontot tevő summát meg fogunk fizetni. (Igy ment véghez) Költ Londonban — — — —

10. Mind a' tőke pénznek, mind az esztendőnként járó interestnek bátorságára, hogy az is egyszer 's mind ezen alkalmatossággal leg helyesebb és leg bizonyosabb mód szerint meg határoztsassék,

igérjük és le kötjük ezzel a' költsönözőknek, kik az említett summát öszve adják, a' mi egész és minden terhektől szabad királyi jövedelmeinket annyira, a' miből a' nevezett summa ki telik, különösen pedig a' mi Német al földi tartományainknak jövedelmeit. ^{e)}

11. Arra is kötelezzük továbbá magunkat, hogy pontban minden hatod holnapban tetszésünk szerint minden esztendőnek első Májusa és első Novemberje előtt vagy Brüsszelben Nettine özvegy és fia házánál, vagy Londonban Boyd, Benfield és Comp. házánál két száz nyolczvan ötezer Sterling fontot érő summát esztendőre le tétetünk, míg az említett huszonöt esztendő el nem telik. A' mennyire e summa az ezen Királyi szabadság levélben (Octroy) meg határozott tőke pénzbeli le kötelezéseknek vásároltatásokra és az igért fizetésekre szükséges leszsz: úgy hogy az Interesteknek és Annuitásoknak le tételekre, és a' le kötelezéseknek bé vásárlásokra szükséges summák, minden fél esztendőben esendő határ napokon, valamint a' hónaponként esendő meg vételkre való summák is, nevezett Boyd, Benfield és Comp. kezében kész pénzüel le fizettethessenek.

12. Mellyék batorságaul ezen költsönözésnek fog négy millió Sterling fontot érő summa a' Bétsi pénztárak Hypothek-Actiáiból, mellyek száztól ötöt hoznak, nevezett Boyd, Benfield és Comp. le tétetni, a' kik is ezen Hypothek-Actiákat a' Londoni pénztárba ad depositum vinni tartoznak. Valamikor osztán a' száztól hármot hozó le kötelezések vissza vétetnek, vagy a' határozott időre tett Annuitások le fizettetnek; mindenkor a' le fizetett és vissza vásárlott summákhoz illendő számú Bétsi pénztár Actiái vétetnek vissza a' depositumból. ^{f)}

13. Minden költsönöző egyenlő interesbéli le kötelezéseket és Annuitásokat kap; úgy hogy, a' ki magát száz Sterling fontnak írja alá, az nyolczvan három Sterling font hat Sillingről és nyoltz pénzről ¹ szőlő le kötelezést, melly száztól háromot hoz Interestül, és öt Sterling font Annuitásnak fizetését huszonöt esztendőkre ígérő levelet nyér.

Mindeneknek azért, a' kiket illet, parantsoljuk, hogy magokat ehez tartsák; le mondunk egyszer 's mind mind magunkra, mind örökösainkre és utánnunk következőkre nézve minden féle ki fogásokról és engedelmeiről (Wohitaten), akarmi félek legyenek azok, ha

¹ Pence helyett.

az itten meg fogadott le kötezeseket, mellyeknek szoros és hijanosság nélkül való bé töltéseket erősíttük és ígérjük, gyengétik vagy erőtelentik. E' jelen való esetben vissza vesszük a' mi Domaniumunknak és jövedelmeinknek igazgatásokra és ki szolgáltatásokra adatott rendeléseinket és útmutatásainkat, mellyekben azoknak egész vagy rész szerént való el idegenetések, el adások és el zálogolások meg vagyon tiltva, fel oldozzuk és szabadétjuk e' végre, de tsupán tsak a' jelen való esetre, a' mi Domaniumink és Jövedelmeink Tanátsát, számoló kamaránkat, és minden egyéb személyeket, a' kiket a' dolog illet, esküvésektől, mellyet azon rendeléseinknek és útmutatásainknak megtartása és tellyesítése végett, mellyek mind e' mellett is minden egyéb esetben pontomokban és tikkelyekben tellyes erejekben és épségekben meg maradjanak, le tettek.

Hogy pedig e' jelen való levelünk, mind külső formájára, mind foglalattyára nézve, a' részt vevő személyeknek bátorságos voltokért kelletkép igaznak hagyattassék, megállittassék és registráltassék, 's azontól Boyd, Benfield és Comp. Háznak megküldessék, akarjuk, hogy mind Domaniumink és Jövedelmeink' Tanátsának, mind a' Németalföldi számoló kamaránknak ki adattassék.

Ez a' mi tetsző akaratunk.

Annak megerősítésére ezen levelünk alá saját kezünkkel magunkat alája irtuk, nagy petsétünket melléje nyomattuk. Költ a' mi Fő kvártélyunkban Dornick városában, tizen nyoltzadik Májusban, az Üdvözítő után ezer hét száz kilentzven negyedik, Uralkodásunknak, a' Római Birodalomban második, Magyar és Tseh Országuikban pedig harmadik esztendejében.

alá irtott Ferentz (mpr.)

Trautt V. T.

A' Tsászárnak 's királynak parantsolattyára p. du Rieux.

A' három millió Sterling fontoknak költsönözését elősegítő közre bocsátott levél:

A' köz Tárnok Mester, a' Domanium és kintstárbéli Tanátsosai és tisztvei a' Tsászárnak és királynak, a' mennyi rajtok áll, szavokat és meg egyezéseket adják a' dologhoz, hogy az Álbának foglalattya tökéletesen azon mód szerént, a' mint ő Felsege kívánnya és parantsollja, meghagyassék és véghez vitessék.

Költ Brüsszelben a' köz Tárnok Mesternok, 's a' Tanácsosok és Tisztek alája tett al irások alatt, Májusnak tizen kilentzedikén ezer hétszáz kilentzven negyedikben

(alírással meg erősítettett.)

N. Z. Sanchez D'Agulair
Rasonet. Duchesné.

Registráltatott.

Ezen Ő Felségének a' Tsászár és Király' számoló kamarájának Elöl ülője és Tagjai által helyben hagyatott tártt (nyílt, offen) levél, és azokuak meg egyezésekkel együtt mind a' két (Departement) osztályokban registráltatott, t. i. a' Flandriai osztályban a' privilegiáltt protocollnak 34. szám a' 209. lapja alatt, 's a' Brabantziai osztályban, a' Brabantziai, Limburgi és a' Maason túl fekvő tartományok privilegiumai protocollumának 24. szám a' 220. és köv. l. Májusnak huszadikán, ezer hétszáz kilentzven negyedikben

A' mi jelen létünkben

(aláírások)

(De) Kulberg-i ? (De) Bron-i ¹
Báro Pellenberg-i

Világosítás (ez is onnét fordéttatott).

Áll az Ő Felsége számára Boyd, Benfield és Comp. Uraknál Londonban ki alkudott költsönözendő három millió Sterling font summa 2500000 St. font tőke pénzből, mellyekért száztól három fizettetik interestül, mellyek is száztól hatvanra számláltatván, tesznek £. 1500000. 150000 St. f. Annuitásokból huszonöt esztendőkre, mellyek száztól tízre számlálva, adnak tőke pénzt £. 1500000. Mind az Interest, mind az Annuitások 1794-diknek 1-ső Májusán kezdődnek.

A' Bé ígértt summák így tétetnek le:

Száztól 5 — 20-dik Májusban 1794.

— 5 — 20-dik Juniusban —

— 10 — 20-dik Juliusban —

¹ Ezután két vagy három szó olvashatatlan a ragasztás miatt.

Száztól 10	---	20-dik Augusztusban	1794.
— 10	—	25-dik Septemberben	—
— 10	—	25-dik Octoberben	—
— 5	—	20-dik Decemberben	—
— 20	---	20-dik Januariusban	1795-dikben.
— 25	—	24-dik Martziusban	—
<hr/>			
100			

A' ki az egész summát le teszi 20-dik Májusban 1794-ben, annak száztól három jutalom pénzül el engedtetik, vagy ha valamely határ idő előtt teszi le valaki a' pénzt, százból 5 discountáltatik.^{a)}

Ha a' száztól hármot hozó le kötelezések csak al-pari fizetődhetnek le, mégis arra kötelezi magát ő Felsője a' Tsászár, hogy ezen költsönözés végre hajtójának holnaponként öt ezer St. fontot vagy esztendőnként 60000 St. fontoknak mindenkorí árrok szerént való vissza vásárlására által adat. Ezen summa felesleg elég leszsz mind ezen le kötelezéseknek 25 esztendők alatt leendő vissza váltására, ha azok mindenkor száztól 89-en kelnének is.^{b)}

Minden alá író egy arányú részt kap mind a' száztól hármot hozó le kötelezésekből, mind a' 25 esztendeig tartó száztól tízet adó Annuitásokból: a' ki tehát 100 St. fontot bé ígér, az egy száztól hármot hozó le kötelezést kap. 83 St. f. 6 Sh. és 8 penze tesz esztendőnként. 2 £. 10 és egy 5 St. fontról szőlő Annuitásbeli lekötelezés 25 esztendőben tesz. 5 £. 7 £. 10

Az az, száztól $7\frac{1}{2}$ et 25 esztendőig, melyből ekkor még a' 83 St. f. 6 S. és 8 p. tőke pénz megmarad, akar adta, akar vette Az Intercs és Annuitások hat hat holnaponként fizetődnek mindenkor első Májusban és első Novemberben Londonban Boyd, Benfield és Comp. Urak vagy más azok által ki jegyzendő Contorban.

Az 2500000 St. f. tőke pénz lekötelezéseinek vissza váltásokra esztendőnként¹ szánt 60000 St. fontoknak arra leendő fordítására egy fő vigyázó Választottak gyűlése fog vigyázni.

¹ E szót, úgy látszik, Kazinczy írta be később a sorba.

Jegyzések (ez is fordítás).

Ezen Tsászári költsönvételnek fel tételei valójában igen hasznosok. — A' száztól hármot hozó le kötelezésekből álló rész, 60 £. kész pénzt, 100 £. tőke pénzbe számlálván, száztól ötöt hoz interesül, 's azonkívül, ha százért százra megy a' le kötelezéseknek árrok, $66\frac{2}{3}$ nyereséget ad 100-tól, a' mi a' 25 esztendőök alatt szükségképen meg történik, hol egyszer, hol másszor, 's a' le fizetés tőkéjének (Shilling font) nagy volta miát ezentül reménylh[ető]. A költsönveendő pénzek másik része, melly az Annuitásokból áll, a' huszonöt esztendőök alatt, a' le fizetendő summáknak interesseket nem tekintvén, harmad felszer egészen le fog fizettetni: ha pedig a' tőke pénzbeli lekötelezésekkel egybe vesszük, huszonöt esztendeig száztól 7 és $\frac{1}{2}$ hoz interesül, úgy hogy a' tőke pénz $16\frac{2}{3}$ -dal kevesedik, minthogy tsak 83 St. f. 6 S. és 8 p. marad belőlle: Ez épen meg egyez azzal, ha fel vesszük, hogy a' tőke pénz nem kevesül, hanem tsak 7 St. f. és 2 S. hoz esztendőnként interesül: mert a' 8 Shilling száztól négyet számlálván, 24 esztendőök alatt 16 St. f. 13 S. és 4 pénzre telik, 's így a' tőke pénz kisbebedését tökéletesen ki pótolja.¹⁾

Ha azt akarmelley, száztól ötöt hozó tőke pénz el öszve hasonléttyuk, $4\frac{2}{100}$ -dal megy többre a' nyereség, azon engedelmeken kívül, mellyek a' határ idő előtt való letevéséből folynak a' pénznek.

(Fizet illykép ő Felsége esztendőnként 285000 St. f., hal esztendőök alatt az egész summákat le akarja fizetni interessekkel egygyütt.)¹

A' Fordétónak világosításai.

a) Az Országok, (Staten) valamint a' magános gazdák gyakorta adósságokat tenni kényszerítettnek, nints is most Prussián kívül egy Európai Ország is a' nélkül. A' pénznek fel vétele többnyire valamelly híres és erős hitelben lévő nagy kereskedőre bízatik. Ez a' pénzt bé szedi, 's a' lekötő leveleket maga nevében adja ki (ezt firmának hívják a' kalmárok), maga al írásával erősíti meg. Néki az Ország bizonyos ki alkudott nyereséget és lekötelezéseket ad: azokban, mellyeket a' költsönözök kapnak, tsak meg jelentetik, hogy ez vagy amaz Felség vagy Ország számára van a' summa költsönözve.

¹ A zárjel közti sorok az eredetiben át vannak húzva, mint kihagyandók.

b) Meg van némelykor az alkuban egyszer 's mind az is határozva, mekkora summákra adassanak a' lekötő levelek: p. o. 10. 20. 30. 's a' t. forintokra: itt ez tellyességgel a' nevezett pénztártartókra van hagyva.

c) Az Annuitás olly adósság neme, mellynek mind tőke pénze, mind interesse meg szűnik bizonyos meg határozott idő mulva.

d) Megy az szorgosan ki számlálva (Kaestner Fortsetzung der Arithmetik 146. oldala szerént) 2242780 St. f. Ha tehát általlyában minden számról szóló kötelezést 89 St. fonton kellene is megvenni, kevesebbre, 2225000-re menne az árrok, úgy, hogy ő Felsége ugyan, a' ki 250000-rel válthattya tsak (a' 3. tzik) vissza mind azon lekötéleéseket, még érték 257220 St. fonttal marad a' 25-dik eszt. végivel adós; a' költsön vevő Kalmár, Boyd, Benfield és Comp. mind azon-által azokat tökéletesen magához válthattya, 's nyereségül is marad magánál 17780 St. f. Ki tetszik ebből az is, hogy ő Felsége a' 25 esztendők alatt ki fizettetni szokott 285000 St. f. summát, még a' 26 esztendőn meg küldvén, az egész adósságot lefizetheti.

e) Ezen bátorság az olta tsupán az alább is nevezendő Bétsi Pénztárban fekszik, mi olta Belgyiomot az ellenség bírja.

f) A' pénztárok két félék; olyanok, mellyekben kiki, a' kinek tetszik, pénzét mintegy bátorságos helyre letészi 's ezek Giro, Depositen-Bankoknak (rakott pénztároknak?) mondatnak; másokba ismét bizonyos summák hasonlóképen letétnak 's helyettek azon summáról tzédulák adatnak ki, azzal a' fel tétellel, hogy a' kinek azon tzédulák nem tetszenének, a' pénztárban azok helyett minden órán kész pénzt kaphatna (ezt tzettel Banknak, tzédulás pénztárnak nevezik). Az elsőnek a' kereskedők úgy veszik hasznát, hogy egy két sor írással fizetnek egymásnak sok ezereket. p. o. A. kereskedő vesz B-től 20000 forint árra portékát; 's A-nak a' rakott pénztárban 60000 ftya van, ő tehát B-nek tsak egy tzédulát ad, hogy mennyen a' pénztárba 's irasson ezen 60000-ből 20000-et a' maga nevére. Ezen pénztárookban kiki fizet bizonyos summát pénztől esztendőnként. — Másképen van a' dolog a' tzédulás pénztárban, melly a' pénztől interest szokott fizetni; de vele kereskedik is, holott 1000000 forint helyett két három annyiról is adhat tzédulákat ki, 's tsak annyi kész pénz kell neki készen tartani, a' mennyi a' mindenkoron vissza jövő tzéduláknak bé váltására szükséges. Sokféle aprólékos külömbözéseikre a' pénztároknak most nem terjeszkedünk. — A' Bétsi 1704-edikben állított fel és az utolsó neműek közé való.

g) Discontore Olasz szó 's annyit tesz, mint leszámolni: a' kereskedésben azt szokták annak nevezni, mikor valamelly kereskedő nem kész pénzel, hanem adóssának lekötő levelével fizet, 's az kész pénz helyett bé vétetik.

h) lásd a' d) jegyzést.

i) Ez ilyen lekötélezések t. i. pénz gyanánt forognak a' kereskedésben 's annál drágábbak (elégyszer a' kész pénznél is fellyebb kelnek), mennél nagyobb hitele van annak, a' kinck nevére készültek.

k) Tesz ez a' fellyebb nevezett út mutatás szerint ki számlálva 13 St. fontot 1 Sillinget és $3\frac{1}{2}$ pénzt; a' Hamburgi kereskedő a' fent említett summát hozta ki. Többnyire ezen egész számozás szükségtelen, ha meggondoljuk, hogy a' tőke pénzbeli $66\frac{2}{3}$ 100-adnyi nyereség tselekszi, hogy az Annuitás tőke pénze egészen el nem vész. Itt hát ugyanazon nyereség hozatik más formában elől. Ezt ha meg engedik 's Néked tetszik, belé teheted az Orpheusba: olvasd meg, 's a' hol jónak állítod, jobbjátsd.

Executionalis leveledet tegnap (29. Sept.) kaptam, azért nem fogod költeménynek vélni, a' mit fenn a' három levelekről írtam. Mert 24-dik Juliusi levelemet, mellyben a' limitatióról írt gondolatimat rendbe szedve küldöttem meg, még nem olvastad, mikor 29. Juliusi leveledet elküldötted. — Ez hát, valamint a' 19. Juliusi leveled, mellyet én 8. Aug. vettem és 15-dikben reá feleltem, 's egy Skerletz nevű Úr szomorú historiáját elbeszéltem, feleletlenek. — Tegnap mindjárt tudtára adtam a' kegyesnek is leveled vételét és foglalattyát, noha magához régtől fogva szerentsém nem volt. A' minap egy kevéssé betegeskedett, most, mint hallom, egészséges és nem sokára Pestre, azután pedig a' télre lakni Bétsbe szándékozik. Tsudáлом, hogy mind eddig nem felelt, én a' levelet nyomon kezéhez küldöttem, ha vele nem szóltam is, és leveled foglalattyát nem tudom is, azt tudom, hogy tsókol szívében. Barátod, mint már máskor is írtam, nem soká hever ezen a' tájékon, haza Jóbaházára, Soprony Vármegyébe, onnét Kassára igyekszem, ha már az idén meg nem késsem. Azomban is öllelek

N. L.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 964.]

453.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Bacchusznak Pataki hegyeiről,

Octób. 6-dikán, 1794.

Ah, Kis! oda tehát Geszneremnek 15dszeri fordítása, oda a' Wieland Gráziának fragmentuma, oda Anakreonomnak némely dalai! — Sírj velem, sírj! Csekélységek; de olly csekélységek, a' millyeneknél többet, jobbat Kazinczydtól nem várhatsz! de Kazinczydnak csekélyégei! Elfojt az a' gondolat, hogy örökre oda vannak. A' néked készített *Testvéreket* megkaphatom még, mert Pesten és Erdélyben le vannak másolva; de Gesznerem, de Gráziám, de Anakreonom, de Makbethem! de Klopstockomnak egynehány ódája!

Ó micsoda kegyes sugallás volt az, a' melly elűlt a' melléjek tenni a' Messziás 5 első énekeit! Mit tennék most! Nem merem reményleni, hogy újabb próbáim Gesznerből azt csinálhassák, a' mit már csináltam volt. Sőt nem merem Geszneret csak kezembe is venni. — Az Anakreon 3-dik dalát újra fordítottam volna; de haszontalan!

A' rab Szentmarjay vitte azt Schédiusznak tőlem Károlyból Júliusnak elejénn! — Elképzelheted, melly bajos volna csak nyomozni is, hová lett! Ne szólj rólok; mert maga ez az ártatlan dolog is gyanút szülhetne; de, kérlek, járj végére valahogy Schédiusznál, nem kapott é valamely nyalábot számodra Júliusban vagy Augustusban? Ó be kettőztetve örvendeznék, ha TE volnál az, a' ki vigasztalást nyújtana bánatomnak! TE, a' kit mindenek felett tisztetek, szeretek!

Urániának első darabját láttad. Az nem érdemli az Uránia nevet. — Schédiusztól is egyebet vártam; azt, hogy a' Vallást más oldalról fogja szépnek, szeretetre méltónak festeni! és másképpen! — Azonban tisztetem a' szándékot, és igyekezni fogok rajta, ha igyekeznem szabad lessz, hogy többet nyújtson *Kármán*. kitől sok fog kitelhetni, ha vezető Barátjai lesznek.

Erdélyből nem tudok semmit. Azt a' *pénzért való Taggá léttel* nem szenvedhetem. Egy más nemcsobb Társaságban sem leltem semmit egyebet, a' mit undorodással kellett volna nézmem, azon kívül,

hogy békafogadásra érdemes személytől a' felvételért pénzt kívántak. Igyekeztem azt eltörletetni, de nem lehetett. — Ezért, és azért is, mert az én gondolkozásom az Erdélyiekével éppen nem egyezik, én Tag nem is lettem. Ohajtom mindazáltal annak gyarapodását. Még semmit sem adának-ki.

Ohajtanám bátor vallástételeket hallani, mint tetsze Horváth. Benne a' *jó embert*, a' *jó Hazafit*, a' *Jónak*, *Igaznak*, és *Szépnek*, a' hol ezekre rá ismer, és boldogtalan Debreceni gusztusa felre nem vezeti, *barátját*, a' hív *barátot*, a' némelly jó gondolatokat szülő elmésséget minden egyenes Bíró fogja becsülni: de — némelly oldalait Barátjai másféléknek ohajthatják. Én futottam előtte, ha Lesszing-ről vagy a' most élő nemzetek Írójiról — vagy Vallásról — esett szó.

Helikoni virágokat nem szedtem, mert nem volt hol, és mert másféle virágokat akartam szedni. E' szüreten az *Ábel halálán* esem által végképpen, hogy, ha *Idylliumim* megkerülnek, a' *Gessner Irásait* bocsáthassam-ki mindenek előtt. Ezt fogja *Messziásom* követni. Ugy jönnek *fordított apró írásaimeknak* egynehány kötetei. — Orfeuszomnak egy új darabját csakugyan készítem.

Oeser Hazafi társunk, Lipsiában, a' Messziás elibe egy szép Gabrielt fest. Már megigérte azt. Kérkedni fogok ezzel a' darabbal, és nem tudom, ha nem metszetem é Londonban?

Élj szerencsésen Barátom, ismét elfogott a' búslakodás. Az atyai sorge édes érzéseket is szül ugyan, de keserüket is! Most látom szüleményeim' elvesztek! Élj és szeress.

K.¹

Dorisodtól sokat várok. Ha az lett volna az Urániában, más itéletet hallottál volna tőlem. Tanítsd így érzésekre Ifjainkat és Lyány-

¹ Kis a következő sorokat jegyezte a levélre:

Amor a' Gráziákhöz.

Lántotokat hordozni

Melly édes, melly szép!

Szívem még tsiklándozni

Nem érzém ekkép.

káinkat, édes Barátom! A' Plátó Szerelme ismeretlen Istenség vidékinken. Én egy kis szép rekeszt akarok neki anglus ízlésű kertemben szentelni. — Ha kész lessz Dorisod, elvárom egészen. —

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

454.

Kazinczy — Id. Fazekas Istvánnak.

Id. Fazekas István diószegi ref. lelkész és egyházvidéki jegyzőhöz.

Nagy tiszteletű Drága Jó Uram!

Kedveskedem egy *Sztellámmal*, egyebem most nem lévén. Kedveskedtem volna egy *Diogenes Dialogusaival* is, de azokat eltiltá a' Fels. Helytartó Tanács parantsolatja, 's kezemnél egy exemplár sincs. Végye az Ur azt kedvesen, a' mit adhatok.

Ez a' Váradról kijövő alkalmatosság nékem hagyhatna vesszőt a' *Lendvai* és nem tudom minek nevezett igen *metélt* levelű szőlőtőről, melyet annyival inkább reménylek, mivel az Ur már is megígérte. A' *Lendvai* az, a' melly a' *kiszebb kertben* áll, és mintegy petrezselyem levelű; — a' másik, a' mellyről kérnék, a' *nagyobb kertben* áll, és olly forma levelű, mint az egyéb szőlőtők levele: de szembetűnőképpen vagdaltabb a' csipkézetje. Ha mind egyik speciesből méltóztatik részeltetni az Ur, örömet fogom elfogadni, csak hogy mindenike külön, és mindenike megnevezve legyen. — Hív tisztelettel maradok

12. 8bris 1794.

alázatos szolgája

Kazinczy Fer.

[Eredetije a debreczeni ref. főiskola könyvtárában.]

455.

Édes Gergely — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

Bizodalmas Barátom!

Minthogy az Úr engemet remény felett, a' *Sztella* és *Vak lantos* igen szép Játékaival megtisztelt, melyet paquethan Prof. Szentgyörgyi Uramtól 3-a 7-bris kezemhez házánál vettem; én is ugyan akkor kívánván Anakreont látni, a' midőn annak a' Poétának keresése végett nála valék, melyet tőle kiis nyertem 's meg szeretvén, tüstént feltettem, hogy az Urnak abból tejendő Fordítással kedveskedjek; mivel eddig sajtditottam az Úr előtt kedves ézít, imé azért egy néhány majmolásokkal küldöm, a' miket az ólta belőlök öszve vakarcsáltam. Ha szemeimnek (kivált balszememnek járványa) engedte volna nyavalyájok, egészben is lefordítottam volna; de 1. a' nyavalya 2. az ézlés azonoknál, kik nálam a' Görögöt jobban értik, bizonytalan lévén, abba hagytam; a' magamóihoz látván, melyek még üszögbe hevernek. Weberhez küldtem aratáskor tökéletességhez közlített Magyar Grammatikámat, Eklogáim' 2 könyvét, Epigrammáim' 2 könyvét, Lantos Danljaimat v. Ódáimat, melyek közt felesen vagynak Fordítások Horatzból 's egyebekből; most keserveimet sinlem 's készítem, melyek közül a' két utolsót küldöm ezen paquethann.¹ Reményilem, hogy ezeknek csak ézlés kell. Ha szemeim járványa szűnik, tüstént rendbe fogom szedni, 's ha módom lesz benne, az Urral közleni, kit régen szándékozok meglátogatni, csak tudnám hol meglelni. Sz. Pál napkor a' Duna' mellyékére lön szándékom, ideig korig Vacatióba fogok, úgy vélem, esni, 's talánn akkor az óhajtott látogatás, mint addig, bizonyosabb fog lenni, ha mind gyalogis. Én szokott magánosságomat még eddig munkára áldozám; ezután nem tudom. Ez a' Föld és ennek lakóji nekem savanyúk, talám édeschbenn esik a' Duna mint a' Hernád. Sokszor hagyám én abba az én énekléseimet, melyek nagyobb részét tették foglalatosságimnak, azért; mert kinek frunk? -- A' tekenős béka jobban halad, mint a' Magyar-olvasásbeli jó ézlés. A' *Deák* nem kap csak predicáción, a' melly felényit se tesz az erkölcsre, mint az azt izgató Vers, az ézlésre pedig

¹ A levél mellől hiányzik.

többnyire sótalanság. Az *Uraknak, Nemeseeknek* ézes a' sertés, agár, kopó, kanca, paszomány, telhetetlenség, álom, káromkodás, harag, ember-marás, csiznavonók' meséjek, hízeltedők' iszomságok etc. — quis tot nugarum comprehendere formas posset? — 's azomba nem érzik, mibenn álljon a' valódi gyönyörűség — hasonlók a' baromhoz. Minck hátt? úgy szóllék, minek az irás? azoknak kivált, a' kik több gyönyörűséget találnak eggy Tábla mellett csevegő Ügyésznek fortélyos csalvetésében, mint száz lelkeket élesztő elmés nyájasságoknak eszre vételében. . . . De a' magam' boldog gyönyörködtetése ellene állhatatlanul von vissza — ha másnak éppen ézetlen is az, a' mi nekem az elégségig pompás és több ezer Dominiumoknális.

Vegye legalább töllem ezeket az Úr, mint újabb játékaimat, a' mellyek a' fennt említelnél nem jobbak 's ha tetszik az Úrnak, nem sokból álló fog lenni eggy szóval válaszolni; ha pedig nem tetszenék, elég lesz a' halgatás.

Én vagyok Nagy Kinizsenn, 14. 8bris 1794.

Az Úrnak

Tisztelő 's igaz szívé Barátja

Édes Gergely mp.¹

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

456.

Aszalay János — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

A' jövő héten esendő vásár' alkalmatosságával Fried ur által fog venni egy ferschlágot, mellyben e' következő kertli dolgok lesznek zárva.

Elcagnus angustifolia. Két gyökeres galy. Tavaszi Józsefi vásárkor leszúrni való galyakat is ígér a' botanicus kertész.

Cytisus laburnum; most ebből csak magot küld, de tavasszal galyakat is, a' midőn nem lesz ártalmas lenyесése.

Morus fája egyetlen egy van, minden ifjak nélkül. Magvat nem hoz soha. Tavasszal próbára küld akar ötven galyat. Én csak leve-

¹ Édes a hosszú ő ű hangokat ö ű-vel jelzi.

leket küldöttem ebből, mely már, reményilem, kezénél van a' Tok. Urnak. Ezeken kívül magától a' kertész még ezeket ígérte:

Licacum Europaeumból gyökeres galyat küld most.

Sambucus racemosa vagy veres gyümölsöt hozó bodzafa. Nevezetes az Anglus kertekben. Tavasszal küld.

Tamerix Gallica, most 1 gyökerest, tavasszal gallyakat eleget.

Hibiscus Syriacus. Kék és fejér virágot hoz, és azt mindjárt második esztendőben. Edénybe van ültetve, hogy a' téli hidegtől megőriztessék. Ritka fátska. Most magot küld.

Asclepias fruticosa. Mag után nő. Most küld magot. Selymet terem. Mustra lesz belőle a' Ferschlagban. Tavasszal ültetődik Edénybe. Télben olly szobában áll, mely nem fűl. A' nagy hideg, a' nagy meleg ellensége.

A' nevezett könyveket is küldöm a' Ferschlaggal Weingánd Urtól.

Trattnernél nincs a' Horváth Portrékupruma. Veres Prókátor, Horváth barátja, vitte el tőle. Ez azt mondja, hogy Horváthnál van: és így nem nyomtattathatók, 's Kandó Urnak sem adhatók által azokból. Trattner nem vett 54 Rhénes forintot senkitől.

A' Báró Orczy László kertjébe kélszer voltam már ki, de ki kell mennem vagy hatszor, ha esmerni akarom azt. A' Plánumot megígérte a' kertész, de minthogy kezénél nincs, most azt nem küldhetem. Azon leszek, hogy a' vásárkor azt is megküldjem.

Vályi Karabinszkyn dolgozik nagy lármával. A' Primás Eö Eminentiaja adat neki Quartélyt a' munkára, minthogy négy az írő-deákja. Nem jöhetek vele össze, hogy a' Tettes Urat elő ne hozná, illyeket mond: De csak csak csak quidquid sit, csak ugyan Fejedelmi ember Kazinczy Ferencz Ur, és jó szívé. *Én*: Lehetetlen? *Ő*: soha egész életemben illyen víg embert nem láttam, mint ez az Aszalay. — Bámulni fog Kazinczy Ur, mondá, miket tettem fel Regmeczről Karabinszkymban. A' Primás rettenetes tudós ember, sokba segített, Regmeczről is ő tőle tudok sokat. Fogtok bámulni! Aszalóról is teszek bele valamit, ha akarod. Micsoda nevezetes történetet tudsz róla? Bélius mond róla, de keveset. *Én*: Azt a' keveset kell bele tenni. Soha életembe illyen víg embert nem láttam, mint ez az Aszalay. Ezek mind így mennek. Sőt sebesebben, mintha az anyja beszélné.

A' *Testvérek* 5-dikben nem játszódtattak, a' mint nekem Várady meg ígérte. Egy darabot repetáltatnak velek, mellynek ez a' czünje: *A' szokás meg köti a' józan érzést. Vagy Világ hangja 's szív*

jóvolla. De azért a' vásárkor azt is küldöm, mert le van írva nálok. Az olvasó próbát meg is tették abból.

A' Liptai leány addig futott, fáradt szegény, hogy végre az árestom helyett elkészített formulával követte meg a' l'publicumot. Most csendesen vagynak. Leg jobb volna, ha lehetne, minden fordítónak a' Rollt köztők kiosztani, mert az ellen nem szólhatni, de ha Várady osztja azokat, veszekednek.

A' király rabjai ma, vagy holnap hozatnak Budára, azt hal-lani. A' kir. Tábla fogja őket meg ítélni. A' Hajnóczy' hivatala más-nak van által adva. — Alázatos tisztelettel maradok Pesten, 6. Novemb. 1794. A' Tekintetes Urnak alázatos szolgája. A. m. k.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 181. sz.]

457.

Kazinczy — Csokonai Mihálynak.

Édes barátom!

Én *még*yek, és az Ur dolgát elvégzem a' hogy lehet 's Kassáról meg írom, mit végeztem. — Az Urat pedig újra kérem a' vers eránt, mely oly forma lehetne, mint a' Dayka propempticonja.

Indulsz Tokajnak Édenébe, stb.¹

Az illy Gelegenheitsgedicht minden olvasót interesszál; a' Wüntschowálás, Magasztalás pedig úntató. Kapjon tüzet az Ur, és írjon majd valami kis nem tudom mit, melyre mindég azt mondhasa: Ejnye, be rendes ez! 's eggyet nevéssen neki. Adieu. Luther Márton apánk neve napján reggeli 11 órakor emlékezzék meg az Ur rólam. Adieu.²

[Megjelent a Kaz. lev. III. k. 384—5. l.]

¹ L. a Kis Jánoshoz írt s 436. szám alatt közölt levelét.

² A levélhez Bajza és Toldy a következő jegyzetet csatolták: «Kelet nél-kül, de kétség kívül novemb. 1794; mert a Dayka Propempticonja 1794. január-ban készült, s Kazinczy elfogatása 1794. dec. 14. történt, s így más évi Márton-nap nem lehetett érdekelve.»

458.

Szentgyörgyi István — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

A' Könyvet* el-olvastam, egyszer sietve, azután figyelemmel. Találtam én is csudálni valókat.

Csudáлом, hogy az első Rész XIX. §. végén, a' Természet neve alatt oly valóságot ért, a' ki gondolkodik, vagy gondoló erővel bír. 's a' kinek a' Természet subordinálva vagyon: azomba pedig annak a' valóságnak *mineműségét* úgy nézi mint tzélyára nem-tartozót. Holott azt mondá leg-közelebb: ezek lehetnek azok a' *főbb tzélok*, a' melyekre bennünket a' *Természet készítget*. A' ki a' fő Természetnek az embert illető tzélyait keresi és vizsgálja, hogy teheti félre annak tulajdonságait vagy mineműségeit, mint reá nem tartozókat? Lám hiszem minden gondolkodó valóság a' maga *mineműségeihez illendően* dolgozik, 's ha egyszer böhöts, a' maga természeti Mineműségeihez alkalmaztatva teszen fel tzélul valamit magának.

Csudáлом, hogy Mózeset behozván, tsak ezeket tulajdonítja neki: *Ne ölj, ne lopj*, holott Mózes még a' kívánságot is megtiltja, mely másnak kárára lehetne.

Csudáлом, hogy a' Kristusnak tulajdonítja ezt, még pedig tsak ezt: *Szeressed az Istent, szeressed felebarátodat*; hiszen ez a' parantsolat már Mózesbe megvan, a' Kristus pedig nem *mint új*, hanem *mint fő-törvényt* úgy adja elő a' *szeretetnek Törvénynyét* azok ellen, a' kik mellőzték *τα παρὰ το νόμος*. Math. 23: v. 23. Ha a' Kristus tsak eddig mentt: *Szeressed az Istent, szeressed Felebarátodat*, nem lépett tovább mint Móses.

Csudáлом tovább, hogy meg-külömböztetvén az embernek *szívét és elméjét*, Mósesnek és a' Kristusnak tsak azt tulajdonítja a' mi a' szívre tartozik. Hát ezek a' Fő igazságok: Az Isten e' *Világnak Teremtője, Meg-tartója, Igazgatója, Az emberi N[em]zetnek Fő-*

* «Die Oekonomie der Natur. Berlin (Bécs) 1782. Erstes Heft: Über den Menschen und sein Schicksal nach dem Tode. Zweites Heft: Etwas über die Bestimmung des Menschengeschlechts. Briem a könyvet Kazinczynak 1792. Regmeczen készített s 1795. a budai börtönben újra dolgozott fordításával». — Kazinczy Gábor jegyzete ugyan e levél másolatán.

Törvénytevője, 's igazán ítélő Fő-Bírája; Nints több Isten egy-nél, a' kit csak magát illet az Isteni tisztelet; ezek, mondom, az igazságok nem tartoznak az elmére? vagy nintsenek é a' Móses' Könyveiben 's az Ujj Testamentomi Könyvekben, mellyek a' Kristus' Tudományát előadják?

Hát ez az Igazság: *van jövőendő élet, a' lélek halhatatlan,* nem tartozik é az elmére, nem onnan megyen é, vagy mehet é állal a' szívre? Mósesnél is azomba meg van annak a' Szikrája; a' Kristus pedig annak világát mindenfelé kiterjesztette. *az életet és halhatatlanságot világosságra hozta.* 2. Tim. 1 : 10. nem csak tudományával, melly a' jelen való életet is a' jövőendőre intézi, hanem kivált példájával, mert *feltámadván az halálból az örök életre: bizonyosá tette* azt, amit az emberi okosság elvitt a' *Lehetőségig* 's onnan tovább inkább az *hihetőségig*. Ollyan mértékben tette pedig bizonyosá, a' melly bizonyos, hogy ő *feltámadott és él örökké.* Ez az Igazság pedig in suo genere (in circulo moralis evidentiae) már ugy meg van bizonyítva, hogy az igazságot kereső 's virtust szerető ember benne meg-nyughatik, 's ha az ellenkező részt választja, sokkal több 's nagyobb nehézségeket talál.

Csudáлом hát azt is, hogy, ha ugyan be-akartta hozni a' Kristust, nem ennél fogva hoztta bé, és nem a' XVII-ik szakasz' végén, az hol, (ezen munkában ugyan) legjobb helye lett volna.

Csudáлом ezeket a' szokat: a' Demonstrator Philosophusok az a + b által demonstrálják, hogy a' Lélek halhatatlan. Nem tudok én ollyan Philosophust, aki a' Lélek halhatatlanságának algebraica demonstratióját ígértte volna.

Aki valamit ad moralem evidentiam viszen, az is demonstrat a' maga módja szerint. Nintsen ollyan demonstratio pro immortalitate animorum, melly erősebb fundamentomon nem állana, mint ez Auctornak rám nézve ugyan újj és Fő Hypothesise, hogy t. i. az *aérben igen vékony tsők* vagynak, a' mellyekbe, mikor meg halunk, a' leg-vékonyabb 's tisztább Fluidum nerveum bé foly, 's ugy folytatja tovább az által a' maga életét az emberi Lélek. ennek az állításnak még tsak azt se lehet elébe vagy utánna írni a + b. az aérből álló tső, ha már belé férne a' nálánál (hogy már) vékonyabb és tisztább Fluidum nerveum, hogy tarthatja azt meg magába olly formán, mint az hajszálnyi erek a' testben, a' vérnek legvékonyabb 's nemesebb részeig meg tartják? mert azok az erek a' folyó vékony vérhez képest tsak ugyan kemények. Sunt partes solidae relatae ad fluida,

quas recipiunt et continent. de az aëri tsők, az aër természete szerint folyó materia lévén, hogy lehetnek tsak valamennyire is kemények, erősek, össze álló, 's együtt maradó oldalúak? Az ilyen álom nem gyengébb é, mint sem just adhatna az álmodónak a' tsüfolódásra?

Csudáлом ezeket a szókatis § XV. be drága lehet az a' lév, a' mellynek el készítésén a' természet 80. 90 esztendőig dolgozik. Itt gondolnom kell egy 80. 90. esztendőös embert, akinek az ínleve mikor meghal, az edényekből ki omlik. de hogy tudom én azt, hogy az a' Lévé, születésétől fogva benne volt? hátha az épen ujj, 's a' halál előtt kevéssel készült? ha bennünk maradna a' velünk született inlév, nem volna szükség a' természetnek az eledelekből mást készíteni. Születésünk után tiz esztendővel (amint némellyek tartják) minden részetskőink' numerice gondolván, egészen ujjak, azt, mint bizonyost mondani nem lehet: de bizonyosan tagadni lehet, hogy a' velünk született inlév, akármeddig éljünk, holtig bennünk marad. Mert a' mi testünknek részei mentül vékonyabbak 's folyóbbak, annál sebesebben elrepülnek, annál inkább ujzulást és pótolást kívánnak.

Lehetne tsudálni a' legelső kérdést is: az ember van ée' világért, vagy a' világ az emberért? mert ember módra szólván a' dologhoz, a' világ ember nélkül nem világ, de az ember világ nélkül nem ember. Mitsoda kérdés volna ez: a' szem van e a' főért, vagy a' fő a' szemért. De úgy látszik, sensu plebejo tette fel a' kérdést, mert a' felelet igen közemberhez van alkalmaztatva. Valamire való ember nem fogja azt mondani, hogy ő értle van a' világ. Közembert pedig 's annak alacsony értelmét ilyen munkában tsáfolni nem szükség.

Nehezen lehetne kifogni a' Jegyzésekből, ha időm 's kedvem volna hozzá. Rector lévén, nints egész vacatiom. most is érkezett valami dolog. Az Auctor a' keresztyén vallásnak, úgy látszik, nem ellensége: de ha nagy barátja volna, ezt a' munkát lehetett volna úgy intéznie, hogy a' keresztyén vallásnak erősitésére 's kedveltetésére szolgáljon. Ajánlom magamat 's a'tb. Sz. J. mk.

P. S. Most már nevezem a' Deputatiokat: Vay István és Miklós, Ragályi József, Szathmári József, Bernáth Ferentz, Lossontzi Károly, Márjassi István, Kandó Gábor, Bernáth László, Szemere Albert, Kazintzy Ferentz, Szőke Ferencz, Palótzai György, Tasnádi István és József, Sárkány Pál, Rozgonyi, Váradi, a' Pataki Professorok.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

[A levél kelte hiányzik, de minden valószínűség szerint 1794. vége felé irathatott.]

459.

Kazinczy — anyjának.

Ujhely, a' barátszeri fogadó felső szobájában.

1794. Decemb. 15d.

Édes Asszonyám! 7 órakor ideérkeztek Szulyovszky és Tansics Urak, Kapitány Fekete és Zsigárdi Urak által kísérve. Mind a' hárman egyforma bátorsággal viseljük a' csapást, és mind a' hárman boldogok vagyunk jó emberek által vezettetve. Pesten a' József új épületjébe leszünk szállva. Kiki külön, de Kapit. Novák Úrnak parancsolatja van, hogy napjában hatszor is eljőjön hozzánk; ő mosat, varrat, és a' mire szükségünk lessz. Reménységet nyújtanak, hogy levelet fogok Asszonyámhoz írni, de addig ne írjon Asszonyám, míg én tölem nem kap. Éjjel nappal fogunk menni. 30 is van már fogva. — Az inasnak nem szabad jönni, mert minden szekéren 2 legény ül, és az szolgál körülöttünk. Crimen laesae Mattissal vádolnak. Csendesen viselem sorsomat. Asszonyám is eselokedje ugyan azt. Az inasom B. Vécseihez megyen szolgálatba. Úgy végeztem még Kassán. Kérem Asszonyámat, méltóztassek néki ruháját úgy kiosztani, hogy inkább nekem legyen károm, mint neki. Még megoszolhatja. A' bőr nadrágot meg kellene tartani, ha a' mentét v. dolmányt néki adja is Asszonyám.

Köszöntöm az Öcsémet, és ajánlom magamat barátságába. Köszöntöm a' Húgomat is. Asszonyámtól azt kérem, hogy magát festettesse nékem, és életének kedvezzen én érettem és Testvéreimért. Éljen boldogul Asszonyám, az Isten terjessze ki atyai védelmét Asszonyámon.

A' Nagy-Asszonyám kezeit csókolom, úgy Dienest és Miklóst, Susit. Asszonyámnak újra csókolom anyai kegyességeiért kezeit. Adja Isten, hogy nem sokára láthassam Asszonyámat. —

8 órakor.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 216. sz.]

460.

Kazinczy — anyjának.

Édes Asszonyám!

Szemere [Albert] Úr azt a' barátságot teszi, hogy maga megyen Regmeczre 's elbeszéli mindent. Semjénbe minél előbb! és vigyázni az Archivumára a' Familiának, mert az is felhányást fog szenvedni. Legalább nagy ok van tartani tőle. Az Isten vigasztalja Asszonyámat és vigyázzon kedves életére.

Liszka, 16. Decbr. 1794.

Ferencz.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 216. sz.]

461.

Kazinczy — Péchy Sándorné Kazinczy Zsuzsinak.

Kerepes, 19. Decemb. 1794.

Édes Susim! Az anyám is, az Őcsém is, bizonyosan Semjénben vannak: de meglehet, hogy elmaradtak onnan valami ok miatt; és így neked írok, és általam mindnyájoknak. — Ma 8 órakor már helyben leszünk; úgy gondoltuk eddig, hogy a' Franciskánusoknál, de az ő klastromjokban levő alkalmatosság alig ha nem szűk, és így meglehet másutt. Akárhon mind egy. Én bátran megyek, és bízom az igazság' ügyéhez: mert én nem csináltam semmi rosszat, és nincs senki a' ki ellenem gonoszlól tanúbizonyságot tehessen. Te tehát, és ti Édeseim mindnyájan, ne sírjatok, ha szintén nehezen esik is, hogy rabnak tudtok. Kiszabadulunk, úgy hiszem, nem soká. Nagy Asszonyámnak és Asszonyámnak kezeit csókolom. Nekem az csik nehezebben, hogy tudom hogy sírnak. De az idő a' fájdalom enyhíteni fog, én pedig békével szenvedek, mert hiszem hogy nem sokára együtt leszünk. — Te, édes Józsom, dolgaimat rendeld úgy, a' hogy hiszed hogy azokat óhajtom. Ha Theréz tőled valamit kívánna, azt Viczay által egy szilabáig teljesítsd. Az ő dolgában menj Károlyba minél előbb, és mondjad Dr. Thómasznak, hogy a' Notariatus által a' Krasznecz' Testimonialisait a' Szerencsyné részére készítesse; hogy én fogva

vagyok, de nem rettegek, ámbár hogy vádoltatom, szégyenlem. Ezt tedd hozzá: hogy engemet csak ez bátorít: Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa. — Vagy Szerdahelyi vagy Vinkler fog Regmeczre menni elpeccsételt leveleimet által venni. A' Geometrica delineatióját a' Szigetnek, kertem' delineatióját, képeimet, kristélyemet, szagos párnámat reményilem nem veszik el. Te légy rajta, hogy a' Laczi levele is, melyben pénzt kér, és még egy a' közép fiókban, mely egészen ártatlan dolgokról szől, meghagyattassék. Bizvást elolvashatja akár Szerdahelyi akár Vinkler, semmi sincs benne; de nem akarnám, hogy a' Generalis Wartensleben fülébe menne, hogy mint sürgette az ő részére a' pénz felküldését. — Dienesnek és egyéb Váradí Barátimnak magamat nagyon ajánlom. Dienes ne törődjön. Nem lesz semmi bajom, de már ezt ki kell állani. Ki tud én felőlem gonoszt: Ex inconsideratione szóllani valamit pedig non est poenale. Ez vigasztalja őtet a' legfőbb mértékben. — Miklóst csókolom, és reményilem, hogy megint vígan leszünk a' szüreten is, de előbb is. — Édes Susim! sietünk és így végeznem kell leveletem. Az Isten áldjon meg magadat, férjedet és gyermekeidet. Nagy Asszonyámnak csókold kezeit, és jelentsd, hogy könnyebben érzem magamat, ha tőle elbucsozhattam volna. Fogságunk lehetetlen hogy sokáig tartson. — Asszonyámnak újra csókolom sok anyai kegyességeiért kezeit. Ha írhatok, mindjárt írok, de most nem hiszem, hogy hamar írni lehessen. Azért szenvedje békével, hogy egy ideig felőlem nem tudhat sokat. Kapitány Fekete Úr a' Jellasichek gyalog magyar Regimentjéből, a' ki bennünket vezetett, megengedte hogy Atyámfiait hozzája utasítsam megtudakozni, hogy van állapotom. Azért hozzája írni lehet, de nem gyakran, hogy unalmára ne legyen a' felelés. Ha valaki feljön is Pestre, nem fog láthatni; azért útjának csak az a' haszna lenne, hogy a' városban szájról szájra menő ujságokat hallaná. Ha valaki felől szerencsétlen ujságot Asszonyanyám hallana, ne higgye, hogy mindnyájunknak az a' sorsa lessz. Én itt ma Pogány Ádámmal összeakadtam. Láttam az actiót Martinovics ellen, láttam az elfogottak Lisztáját is. 32 rab vagyon. Ezek mit vétettek, nem tudom: de én nem félek, és oly bátran megyek most is, mint a' hogy elindultam. Szóllani másoknak felőlünk nem jó, mert most minden ember csupa fül. Asszonyámat csak arra kérem, hogy a' mennyire lehet, anyai szívét csendesítse. Ajánlom magamat kegyességeibe, édes Asszonyám, és fogadom, hogy ha levelem nem jön is hamar, áldásom mindennap Asszonyám körül fog lebegni!

Péchy Imre Bátyám Uramat tisztelem. Lehetetlen hogy eddig vagy maga, vagy valaki más Váradon, leveleket nem vettek volna Pestről és így jobban tudják, hogy van a' dolog. — A' kocsit Hadnagy Ehrenstein Ur vissza viszi. A' bundámat neki adtam, mert szüksége lesz reá hazamenőben, azért azt hagyja nála Asszonyám. Ujokban ajánlom magamat, és kérem mindennapi áldását, és csendes anyai emlékezetét.

Te, édes Susim, ha Asszonyám Semjénbe le nem jött, ezen levelemet azonnal küldd fel Regmeczre. Idegennek pedig ne mutassd. Csókollak tégedet és mindnyájatokat. Adieu!

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 216. sz.]

462.

Kazinczy András — Kazinczy Ferencznek.

Öcsém!

Én az Anyádnál voltam, a' ki most érkezett Semjénből. A' nagy Asszony egésséges, az Anyád is, mostani környűállásaihoz képest, tűrhető állapotban van. Dercsényiné nagyon megapadott, a' Gazdaságot, a' mint lehet, folytatják; a' tél igen erős, a' takarmány kevés, azért a' Lovaid is Semjénben telelnek. Ha engedelmet kapsz, ha csak arrúl is tudósíts, ha élsz é, és ha élsz, egésségesen é. Ezzel emlékezetedbe ajánlott vagyok Beretón, 19-a Januar. 1795.

Bátyád

Kazinczy mk.*

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 216. sz.]

* «Kazinczy András hozzám K. Ferenczhez a Caus. Regg. Director által, és ezért ily hidegen.» — Kazinczy F. jegyzése.

463.

Kazinczy — anyjának.

Budán, Febr. 25dikén, 1795.

Édes Asszonyám!

Méltóságos Consil. Director Úrnak kegyességéből mind az Asszonyám levelét, mind az András Bátyám Uramét vala szerencsém venni; 's most engedelmet nyervén a' válaszlásra, minekutánna rövid és igen szelíd betegeskedésemből csaknem egészen felgyógyultam, sietek Asszonyámnak 's Uram Bátyámnak kegyességeket megköszönni. — Az a' hajom, a' mellyet említék, szokott aranyér volt; de mivel jókor vettem elejét, 's az az orvos, a' ki fogházunkba rendeltetett, mind igen értelmes, mind igen hív és szorgalmatos Gyógyító, ez idén nem kínozott-meg úgy, mint tavaly éppen ilyenkor. Nem is feküdtem belő: de erőm nagyon elfogyott, mert 14 nap alatt alig ettem valamit. Már alkalmasint térek magamhoz, és úgy hiszem, kevés napok alatt egészen helyre fogok állani.

Egyéberánt nem azért, mivel levelemet le nem pecsételve adom tovább, hanem a' legszívesebb háladatosság érzéseivel, kénytelen vagyok azt mondani, hogy az a' kegyesség, a' mellyel velem bánnak, minden reménységemet felytül haladta. Valóban ez dicsőségére vagyon Fejedelmünk uralkodásának, és mind azoknak, a' kikre sorsunk bízva vagyon. Az Asszonyám anyai szívének elcsendesítésére ímé lerajzolom azt. — Az a' szoba, a' melly nékem rendeltetett, az alsó soron vagyon. Valaha két Franciscánus szerzetesnek szolgált lakásul, mert két szoba volt; de a' köz fal által vagyon törve, úgy hogy most már egy, és olly nagy, mint az én Regmeczi háló szobám kétszer. Két nagy és világos ablaka vagyon, 's az elégségig fűjtetik mindennap két ízben. Tulajdon ágyamon hálók, és olly ebédet 's vacsorát ehetem, a' millyet főzetek, 's valami enni valóra szükségem vagy kedvem van, hozathatok. Agens Nizsnyánszky Úr tokaji borral tart. Író szerszámain ugyan nincsenek: és ezt nagyon érzem, de ő Excellenciája Almásy Pál Úr bennünket könyvekkel tart, és egyébünnen is a' szabados könyveket megkaphatjuk, melly magánosságunknak millyen enyhítésére van, könnyű elképzelni. Az Almásy Pál Excell. könyvei mind német nyelven írt utazások; a' Kapitány Kook Otahitai útjait végig olvastam, bejártam Ázsiának és Afrikának minden tartományait,

's Spanyol-, Olasz-, és Törökországot: de mivel már ezeket olvastam, Római Klassikusokért esedeztem, és így Horáczt, Virgilt, Youngnak az éjjeleit és egy deák Telemakhust kaptam. Ma Méltóságos Consiliarius Director Úr megengedé, hogy újabbakat hozathassak, és így Szalluszt, Szvetont és Liviust fogok kerestetni. Nagyon bánom, hogy Homért és Plutarchust el nem hozám.

Csak ugyan Méltóságos Consiliarius Director Úrtól tudtam-meg azt is, még pedig csak ma, hogy Miklós Öcsém is szerencsétlen itt lenni. Sok esztendeje van, hogy úgy nem sírtam, mint ennek a' hírnek hallására, noha úgy veszem, mint igen nagy kegyességét Méltóságos Consiliarius Director Úrtól, hogy ezt tudnom engedte. A' Természet kötelei a' legszentebb kötelek, ezt éreztette velem ez a' sírás, és ezt minden Regmeczre és Semjénre való emlékezés. Higgye-el, édes Asszonyám, hogy Fejedelmünknek ennyi kegyességét tapasztalván, és érezvén, hogy szerencsétlen bukásom a' Királyi neheztelest érdemli, mindent, a' mi mostani állapotomban nem kedves, elköszülve tudok szenvedni, mert a' becsületes ember lelke nem fél jobban a' büntetéstől, mint a' mint a' rosszat útálja: de mikor Regmecz és Semjén, Berető és Ruzska, az az, Asszonyám, Nagyasszonyám, András Bátyám Uram, és egyéb testvéreimmel Klári Húgom, és a' kis Csercsi jut eszembe, olyankor egy csendes könny csordul ki szememből, 's csak az vigasztal, hogy a' Királyi kegyelem azoknak a' karoknak, a' kik kiterjesztve várnak, nem sokára vissza ad; hogy azokat a' könnyeket, a' melyek most érettem sírnak, felszáradvá fogom láthatni. Minden mozdulásom azon lessz akkor, hogy azt a' bánatot, mellyet most okozok, a' legháládatosb örvendeztetéssel válthassam fel.

Egyéb enyhítések említése alatt elfelejtém mondani, hogy mindennap három ízben látok embert. Reggel az a' Tiszt Ur, a' ki alatt vagyok, és a' mosdani való vizet hozó katona eselőd jön hozzám, megtekinti, ha nincs é bajom, nincs é valamire szükségem; — délben ugyancsak az a' Tiszt Ur, vagy a' vele együtt szolgáló városi Kommissarius hozatja-bé az ebédet, és estve levetkeztetéskor a' vacsorát. Embert látni, velek beszélni, ilyen állapotban nem csak enyhülés, hanem szerencse. Ez és a' könyv, 's az álom, melly gyakorta Regmeczre viszen vissza, életemnek igen nagy gyönyörűsége.

Az a' kis szerencsém, hogy festeni tudok, 's verseket írok, nagy gyönyörűségemre van most. Klopstocknak egy énekét, mellyet könyv nélkül tudtam, lefordítam, úgy holmit Wielandból, 's a' szobám falán egy szép Pallás fej, egy Medúza és holmi egyéb van már. Szenve-

désemet én tűröm, és nehezebb fájdalmat nem ismerek, mint annak elképzelése, hogy az enyémeek szenvednek. Ajánlom magamat Asszonyámnak meg nem érdemlett kegyességeibe, Nagy Asszonyámat 's András Bátyám Uramat híven tisztelom, Klárit és Józsit esőkolom, 's magamat emlékezetekbe ajánlom, leghívobb, legháladatosabb gyermeke

Ferencz.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 216. sz.]

464.

Oeser Ádám Frigyes — Kazinczynak.

Hochwohlgebohrner
Gnädiger Herr!

Künftige Ostermesse 95. wünsche ich durch eine gute und sichere Gelegenheit das verlangte Bild zu überschicken; und bitte demnach Ew. Hochwohlgebohren für diesen Transport zu sorgen, da ich mich nicht gern damit einlassen möchte, das Gemälde wird gerollt, u. ist also weder gros, noch schwer, vermuthlich reisen Kaufleute aus dortiger Gegend hieher zur Messe, und dies wäre wohl die beste Gelegenheit es mit fort zu bringen.

Ew. Hochwohlgebohren werden nach deroelben hohem Gutachten disponiren, der ich mich zu fernerer hohen Wohlgewogenheit verehrungsvoll empfehle und zeitlebens verharre

Leipzig, den 25. Febr. 1795.

Hochwohlgebohrner

Gnädiger Herr

Ew. Hochwohlgebohren unterthäniger

Adam Friedrich Oeser.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

465.

Kazinczy — anyjának.

Édes Asszonyám!

Dienes Öcsémnek leveléből értem, hogy sorsunk' könnyítése végett ismét Pesthre jött. Asszonyámnak ezt az anyai kegyességét azzal a' háládatossággal fogadom, a' melyet az érdemel. Mit tehet érettünk: nem tudom; de nékem nagy enyhület, sőt öröm, azt tudni, hogy itt van és érettünk fáradozik. Kértem levelem által, hogy min-dennel tanácskozzon, mit tehetne itt és Bécsben; és a' mit legjobbnak lát, vagy személyesen vagy Instantiák és levelek által, kövesse el. Ezt Asszonyámtól is alázatosan kérem, noha tudom, hogy azt kérésem nélkül is el fogja követni. — A' Processust még nem kap-tam meg: de ha majd hozzám küldődik, Sárái Uramnak szabad lessz hozzám jönni 's informatiót venni. Hozzája bizhatom, mert nevezetes ember, ambar vele semmi ismeretségem nincsen: de Asszonyámnak a' megnyugtatóására ímé fogadom, hogy a' Processusba egy betűt sem fog tenni hírem 's akaratom nélkül. — Csak azt ohajtanám, hogy Dienes öcsém akkor volna itt, mikor majd a' Felséges Válasz fog publikáltatni, (melly talám Aprilisban megesik) hogy akkor szeren-csém lehessen ötet láthatni.

Levelében Bátyám, Péchy Imre Úrnak halála felől tudósított, 's azt tudakozta, hogy lovaimmal mit hagyok csinálni? — Minthogy a' tél nagy volt, 's a' széna 's abrak drága, azt lehet reményleni, hogy jól elkelnek. Utolsó Kassán létemkor Molnár Antal Úr Pornó-ról, 's Bárczay Ferencz is jelentették vevő szándékokat. Bárczay a' pénzt Májusban akarta letenni, de övele úgy léphettem volna alkura, ha a' maga fakójit eladhatta volna előbb. József öcsém meg-próbálhatná, ha lehetne é vele alkura lépni; ötet megvonni nem ohajtom; de minekelőtte olcsón adódjanak el, inkább megtartom. — Cselekedje Asszonyám velek, a' mit legjobbnak lát.

Az öcsémet még arra kérem, hogy múltván a' föld fagya, azokat a' fákat, a' melyeket elfogattatásom előtt a' kert útjaira temettettem-el, ültettesse egy sorban valami olly helyre, a' hol a' föld már mívelve volt; *egy sorban* azért, hogy kiszabadulván (a' mit bizonyosan reménylhetünk), könnyen lehessen kiásattatnom, és másuvá ültett-nem; — *mivelt földbe* pedig azért, mert az újonnan feltört földbe a' fa nehezebben ver gyökeret. Legjobb volna, ha oda ültetné, a' hol a' *sambucus rubra* mellett tavaly a' virágok állottak. — Az összel

ültetett eper mellett *rhus toxicodendron* is van eltemetve egy helyt, azokat is el kell ültetni. — Viczaynak azt ízenem, hogy míg a' fák ki nem pattogzanak, *eleagnus angustifoliából* szurdaljon-le annyi jövéseket, hogy belőle nekem is adhasson. András Bátyám Uramat pedig, a' leghívebb háladatosság mellett tisztelvén, kérem, méltóztassék számomra *meggyet óltattatni*.

Parancsoljon Asszonyám Tímár János Gazdámnak, (ha megmaradt) hogy a' vetésemre, kertemre jó gondot viseljen; a' mint kijegyztettem, és a' karókat már leveretni elkezdették, könnyű sövényt fonattasson, (erre a' gazt a' patak szélén lévő 's rétnék készített eserjében vágják; az öcsém kimutatja) 's hogy a' pinczémnek baja ne legyen, vigyázzon. Minden egyéb dolgaimat Asszonyámnak kegyességeibe ajánlom.

József öcsém tudósítson mindenekről; a' szegény öreg Horváth Ferencz felgyógyult é? Köszöntöm szegényt és kérem, hogy a' marhákra viseljen gondot. Úgy a' gazdám és Molnár Istvánt. Az utolsó, reménylem, megmaradt az Árendában. A' kertülő, a' kit a' Mikóháziak megkínzottak, nem holt é meg a' sebekben? És hogy Deliné Asszonyom Asszonyám körül van é mindég. Ezt óhajtom nagyon, mert úgy Asszonyám mind könnyebben szenved magánossága bánatját, mind nincsen segéd nélkül, ha megbetegszik.

Az Öcsém activa adósságaimat szedegesse-bé, a' hol lehet, és a' passivákat, a' hol leginkább szükség, fizetgesse. A' Generalis Gróf Wartensleben pénze is sokat forog eszemben. József öcsém tudósítson a' Katona öcsém állapota felől, és nevemben köszöntse. — — Ártatlan tudósításokat Méltóságos Consil. Director Úr béocását hozzám; nem szükség tehát, hogy az Öcsém olly fősvény legyen az írásban, mint a' minap volt.

Miklós Öcsémnek két bontellia tokaji bort, egy sódart, egy heringet és almát 's sajtot küldöttem négy nappal ez előtt, 's hogy vette és egészséges, tudom. Méltós. Consil. Director Úr megengedte, hogy neki egy levelet írjak; abban tanácsokat adtam neki, hogy magánosságát mint enyhítse. — — Ajánlom magamat Asszonyámnak anyai kegyességeibe, András Bátyám Uramat alázatosan tisztetem, és hogy háladatos tiszteletem felől meggyőződve légyen, kérem, az Öcsémet 's a' Húgomat férjével 's gyermekeivel csókolom, 's maradok

Budán, 11. Martius 1795.

alázatos engedelmes gyermeke

Ferencz mk.

Ha a' Kir. neheztelés sokáig kívánja itt létemet, méltóztassék Asszonyám a' francia kék sipkámát felküldeni; a' sietésben csak a' Nankin sipkámát hoztam fel, 's az már csupa pizok a' fejem' izzadásától. De az a' sipkám valamivel bővebb legyen fejben, mint a' slafrokom darabjából való; ellenben a' feje teteje szűkebb.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 216. sz.]

466.

Oeser Ádám Frigyes — Kazinczynak.

Gnädiger Herr!

Ew. Hochwohlgeboren habe die Ehre gehabt, unterm 25. febr. d. J. ergebenst zu berichten, dass ich mit meinem Gemälde zu Stande sey, und dass Ew. Hochwohlgeb. die Gnade haben möchten, für dessen Transport zu sorgen, indem wahrscheinlich aus dortiger Gegend Kaufleute zur Leipziger Ostermesse reisen würden, die dieses Gemälde leicht mit fortnehmen könnten.

Auf diesen meinen Brief ist keine Antwort erfolgt, so, dass ich beynahe befürchte, dass er verloren gegangen sey.

Ew. Hochwohlgeb. melde dieses nochmals mit wiederholter Bitte für den Transport gütigst zu sorgen, indem ich von hier aus keine Gelegenheit weiss.

Der ich die Ehre habe mit vollkommenster Ergebenheit zu verharren

Leipzig, den 13. May 1795.

Ew. Hochwohlgeb. unterthäniger

Adam Friedrich Oeser.

Kivül:

À Monsieur Monsieur François de Kazincy

Fr. Wien per Bude, Tállya, Ujhelly.

à Széphalom.¹

A levélre Kazinczy később a következőket írta:

Pozsonyi fi Oeser Ádám Fridrich Ur, Directora a Leipzigi Festő Academiának, hozzám, Kazinczy Ferenczhez, a' Messziás elibe festett kép eránt.

[Fredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

¹ A levél zárlatán piros pecsét OE monogrammal.

467.

Németh János — Kazinczynak.

Detectum est, quod in Comitatus Szathmariensi et Bihariensi, prout etiam Transylvania Cathchismi nunc etiam propagentur (ezt hinni bolondság volt volna, hazudni nekem, és talán az Udvarnak is Németh Jánoshoz illő istentelenség) et disseminentur. — Si possunt, succurrant Patriae. — D. Gáspár accepitne copiam Cathchismi? Quid scit Spectabilis Dominatio Vestra de Cassoviensibus, aut Bihariensibus, et Transylvanis, ubi Vesselényi (Miklós felől tudakozódik: szeretnék volna megkapni) — — Scio, quod Patriae et propriam sui Conservationem cordi habeat. Ideo in omnem casum ingenuam Confessionem praestolabor, et sum

[1795. márcz. 31.]

addictissimus

Németh C. R. D.¹

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Tört. Életirások 4r. 32. sz.]

468.

Kazinczy — anyjának.

Budán, Juniusnak 5-dikén 1795.

Edes Asszonyám!

Uram bátyám András Úr, és az Öcsém megnyerték Méltóságos Cons. Director Úrnak azt az engedelmet, hogy hozzám jöhessenek, és ez előtt mintegy egy órával nálam voltak. Még nem csendesedett el az örömtől úgy annyira a' vérem, hogy öszvezevarodott érzéseim szókat találjanak annak előadására, a' mit látások bennem támasztott; de hiszen azt elképzelheti Asszonyám, ha én nem mondom is. Öröm, háladatosság, szégyen, hogy nevünkre gyalázatot vontam, és valóságos sajnálása annak, hogy ennyi bajt, gondot, fáradságot, sirást okoztam. Ezek voltak azok az indúlatok, a' melyek elborítottak.

'S kinek okoztam több és mélyebb keserűséget, mardosóbb gondot és aggodást, mint Asszonyámnak! — Engedjen meg miattok,

¹ A zárjel közti magyar jegyzeteket Kazinczy írta közbe.

édes Asszonyám, és most, minekutána a' királyi kegyelmesség mindent visszaadott, az egy szeplőtelen néven kívül, örvendjen annak az életemnek, melyet ez előtt hal esztendővel a' betegség, most egy szerencsétlen és meg nem gondolt lépésem vitt a' sir' széléig. — Az a' rabság, melyet fél esztendő óta szenvedek, az a' kincsér, melyet ötven kilencz nap hordottam, okosabbá tett! és — jobba is!

Minden vigasztalásom annak a' gyalázatnak érzésében, a' melyet magamra, szüleimre és egész házunkra vontam, az, hogy cselekedetem gonoszság nélkül való, és hogy a' barátságra való gondolatlan támaszkodás által esett csúf bukásom. Megcsaltak bennünket! De méltán szenvedek, bár csak megcsalattattam is; mert az illetén csalattatás nincs vétek nélkül.

Melly kegyességgel bántanak velünk Elöljáróink, mely szeretetre 's tiszteletre méltó emberekre biztattunk, elbeszéllette Miklós Öcsém, a' ki szerencsés volt Kapitány Novák Úrban nem csak egy jó, hanem egy tudományok által cultivált derék és érzékeny szívű emberre is akadni. Kamerlauf Urat csak egyszer láttam. Az a' jó öreg, mint szintén Kapitány Novák Úr is, különösen látszottak az öcsémet szeretni, és ez nekem nagy örömömre volt. — Az én Gondviselőim Hadnagy Astleitner Úr, és Comiss. Bescherer Uram. Az első egy-két ízben sírt velem; az pedig nem kevés a' nyomorúságot szenvedőknek, a' második sokszor töltötte vélem idejét, 's nekem kedves könyveket szerzett össze ismerőseinél; mind kettejek pedig, még akkor is, midőn a' halálos sententia ki volt rám mondván, velem egész kíméléssel, emberiséggel, szánással bántak. Ennek a' két jó embernek és Kapitány Novák Úrnak, a' ki, amhár más ház vagyona alatta, sok ízben eljött hozzám, kimondhatatlanul sokat köszönök.

A' királyi Tábla a' maga sententziáját Májusnak 8-dikán, a' septemvirátus Májusnak 16-dikán, a' megkegyelmező királyi Levelét pedig Júniusnak első napján publicálta előttem. — A' két első csak egészen elfásodva hallottam, vagy hogy előre elláttam, hogy az Itélőszékeknek szorosan a' Törvények szavai szerint kell itélniük, vagy hogy a' királyi kegyelem mélységében erős hiedelmem volt. De a' királyi kegyelmet hozó levél elolvasása egy erős electrica succussiót csinált bennem, midőn 13 halálra ítelt közül, kettőt csakugyan kidőlni láttam; 's úgy vettem, mintha egy ágyúlövés két embert seprött volna el mellőlem. Mennyi háládatossággal tartozom tehát annak a' Fejedelmemnek, a' kinek kegyelme mind tulajdon orozáimról, mind szüleiméről, testvéreiméről és egy oly nagy kegyességtű Bátyáméről,

mint András Ur, letörölte a' sirás' könnyeit, a' ki időt engedett a' gyalázat' lemosására, 's familiámnak visszaadta azt a' jószágot, melyet oktalan lépésem elveszte! — Nékem májusnak 29-dik napja, midőn ő Felsége subscribálta a' kegyelemlevelet, örökké emlékezetes nap lessz!

Uram Bátyám és az Öcsém, úgy látszik, nagyon félték attól, hogy magánosságom egész organisztiómat összebontja. Minekelőtte ide értem, én sem féltém semmitől inkább, mint attól, hogy elmém megháborodik. De túl vagyok rajta! A' tél hosszú éjei elmúltak, könyveket kaptam az Öcsém, a' Pater Sterly és a' Comiss. Beschérer Uram barátsága által, 's olly szerencsés voltam, hogy a' szomszéd Cellába, mellynek ajtaja az enyémhez csak három lépés, Páter Versegi van fogva, 's ő a' muzsikális éneklés által, (mellynek zengése hozzám elhat, ha a' szokat, a' mellyeket énekel, nem értem is) gyakorta, midőn a' kesergés elborított, hirtelen felderít. Ő sokkal jobban énekel Hatvaninál, és így gyönyörűséggel hallgathatom. — Osztan, a' mint mondtam feljebb, olly jó embereket látni, mint Tisztjeink, mint az előbbi és újabb Stabs-chirurgusunk (kiknek egyikével egy kedves félórát töltöttem egyszer, sokat beszélvén B. Splényi Gábor és Gáborné felől, kikkel egy időben lakott Olmützban), szobámba naponkint 3 ízben látni embert, 's ablakom előtt egy vártat, kivel ha szólni nem szabad is, magamat gyakorta azzal mulatom, hogy physionomiája egy vagy más ismerősömre emlékeztet — — ő mindezek az elmét szüntelen munkába tartják!

A' kir. Tábla halálos sententiájának elolvasásakor mindjárt egy várta adatott szobámba, és ez éjjel nappal így tartott a' kegyelemlevél elolvasásáig. Akkor sokat jutott az öreg Horvát Ferencz eszembe, midőn valaha ifjúkorában a' megvágott pofájú prusszus katonafoglyot strázsálta. Méltóztassék édes Asszonyám ezt a' szegény jó örcget köszönteni, óhajtom és reménylem kegyelmes királyunk szánakodó szívéből, hogy szerencsém lesz még megláthatnom.

József öcsém megirhatná, hogy lovaím el vannak é adva? Ki vette meg? Bárczay Ferencz megházasodott é? Könyveimet az eperjesi Compactor kézhez küldötte é? Hány bivalybornyúm van? és a' szürkém *Dodó* csikójának nincs é baja?

Testvéreimet véghetetlen szeretettel csókolom. Magamat Asszonyámnak anyai kegyességeibe ajánlom. Fájdalmaim közt a' volt a' legterhesebb, hogy miattam Asszonyám szenved, és a' sirástól

elszokott szemem csak akkor öntött könnyeket, midőn Regmec és Semjén jutott eszembe. — Az Isten, a' ki e' nagy veszélyből kegyelmesen kiragadott, vigyeu minél előbb Aszonyámnak lábaihoz.

Ferencz m. k.

Milyen öröme lehetne ennek megolvasása felett Caus. Regg. Director Németh János urnak, kinek hírével, engedelmével vala írva e' levél, és a' kinek ezt be kelle mutatni.

K. F.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 216. sz.]

469.

Kazinczy Ferencz — Kazinczy Honóriának.

An meine Cousine Honorata Kazinczy.

Geliebte Cousine!

Theure Honorka!

Eben war dein -- u. nun auch mein verehrungswürdiger Vater mit meinem Bruder Dienes bey mir. Theures geliebtes Weibchen, erlasse mir mein sonstiges Geschäft, das Trauern, in diesem mir feyerlichen Augenblick, u. wische dir die Thränen ab, u. freue dich mit mir! — O des glücklichen Augenblicks, im Kerker! mit Schande bedeckt, einen so liebevollen Onkel zu sehen! so unerwartet, so ohne Hoffnung dieses Glückes theilhaftig zu werden! H. . . .! ganz fühle ich die Last, die über mich schwer liegt, fühle es mit dem Bewusstseyn, es verdient zu haben; fühle die Grösse der Schande, die ich über mich, meine Bluts- und Namensverwandten gezogen habe, u. bin für mein Vergehen unendlich bestraft. Ich will eure Liebe, eure Achtung, u. die Achtung der Welt wieder zu erlangen trachten, will trachten gut zu machen, was ich jetzt verdorben habe.

Du bist so gut, geliebte Cousine, meinem ewig verehrenden Onkel, unserem gemeinschaftlichen Vater für seine rastlose Verwendung, Mühe, Angst u. Sorgen auch in meinem Namen zu danken. Ich that es selbst, aber thue es auch du; wir können es nicht zu oft. Welche Wohlthat des Glückes ist es, einen Onkel mit diesem Herze zu haben!

Empfehle mich den Gnaden deiner guten Mama, u. küsse mir deinen braven Mann, u. den Stephan. Mein Vergehen hatte sogar auf den Kurs des Stephans Einfluss, da ihn der Onkel wegen meinen [!] Fall nach Pesth zu legen jetzt unterliess. Ach des fatalen 29. Junii 1794! Ewig wird der Tag mir ein schwarzer Tag seyn. Doch er bessert mich u. macht mich klüger.

Ich habe dem Onkel manche Fragen wegen meine [!] Verwandten gemacht, aber nichts besonderes vernommen. Das Haus zu Lasztócz, glaubte ich, ist vermehrt worden, allein noch soll es nicht seyn. Von dir, Theure, mache ich diese Frage gar nicht. Honorka, Honorka! Wo bin ich? wo [ge]rieth ich hin? u. woher reisst mich die Gnade des mildesten Monarchen zurück

Grüsse mir, wenn du zu Beretö bist, deinen Onkel u. Tante, die Frauen v. Szirmay und die Boronkay Gáspár, u. empfehle mich Ihnen allen zur gütigen Erinnerung! — Wir lebten manche seelige Stunden, theure H...! u. ihr habt es nicht von mir verdient, dass ich euch diese Thränen gebe! — War es nicht das leztemahl, da wir uns sahn, da sogar die Leute von deinem Papa, Gatten u. Gästen Gesundheit tranken? Da glaubte es keiner von euch, die ich damals so froh unterhielt, dass ihr über mich bitter weinen werdet. — Adieu, theure Honorka! Bete Gott um meine nicht spät erfolgende Erlösung. Ich umarme dich und deinen vortrefflichen, geliebten, guten Gatten.

Ofen, d. 5. Jun. 1795.

Franz.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 216. sz.]

470.

Kazinczy — anyjának.

Budán, Július 2-dikán 1795.

Édes Asszonyom Anyám!

Dienes Őcsém lassan lassan elbeszélte előttem, melly anyai aggódások közt találta légyen Asszonyom Anyámat. — Higyje el azt nékem, édes Asszonyám, hogy azok, a' miket tőle Asszonyámnak elbetegülése felől hallottam, szerencsétlen esetemnek legkeservesebb büntetései közzé tartoznak. Én ugyan tudtam azt különbenn is, hogy az Asszonyám anyai szíve véghetetlenül fogja érzni a' reám mért,

de ő Felségének természetes irgalma által elfordított csapást: de az a' hír, hogy Asszonyám miattam fekvő beteggé lett, és hogy olly beteg volt, hogy Pesten és Budán, a' mint Dienestől is, az öreg Szlávy Úrtól is hallom, halálát is beszéllették, csaknem az ájulásig borzasztott el. Ha Asszonyámat az anyai szív gyengesége megölte volna, bánatom nem lett volna soha enyhülést, és úgy néztem volna magamat, mint ezen iszonyú halálnak boldogtalan okát.

Kérem Asszonyámat anyai szívének szent érzéseire, a' mi javunkra kérem Asszonyámat, végyen vigasztalást, 's ne szerencsétlensége [!] életét, melly mindnyájunknak olly becses, hasznos és szükséges, és a' mellyért én ugyan, ha fel lehetne cserélni, a' magamét örömmel tenném le. — Ismét sirok! most negyedszer fogságom ölt, mert éntőlem megtagadta a' sirás enyhítéseit a' Természet, 's ha csak a' magam szenvedéseit kell szenvednem, egészen elfásúlva szenvedek, 's csak akkor hullat szemem könnyeket, mikor vagy a' gyermeki vagy a' testvéri érzések egyvelednek kinjaim közzé. — Az Isten elhozza nem sokára szenvedéseimnek végét. Ő Felsége bizony a' mi kínzásunkban nem gyönyörködik: hanem a' haza nyugodalmáért vigyázva büntet. 'S ez az érzés azt cselekszi, hogy a' mennyire az emberiség engedi, nyugodt elmével várom kiszabadulásomnak boldog óráját.

Uram Bátyámnak 's az Öcsémnek elmenetelek ölt Szulyovszky Úrral egy szobában vagyok. Eggyütt lévén, egymást vigasztalgatván, együtt éven, nem lehet elképzelni, mennyivel szerencsésebb állapotunk, mint ez előtt volt! és micsoda örömünkre válik mindkettőnknek atyáinkfiáról, lakóhelyeinkről, dolgainkról beszéllgetni. — Azólta tért meg mindkettőnknek egészsége, appetitusa, 's nyugodt alvása.

Az Öcsémnek Miklósnak egy házassági gondolatja van. A' lyány szegény, de igen jó; és jó feleség, jó anya, jó házi gazdasszony lesz. A' születés és Connexio is tekintetet érdemel. Én véghetetlenül örvendének, ha fogságomban azt a' hírt hallanám, hogy a' két Öcsém megházasodott; és ha azt reményelhetném, hogy ha majd ő Felségének Királyi Kegyelme, és a' mi kedves Palatinusunk Kegyessége lánczaim között kiereszt, és haza bocsát, a' két Öcsém karjain két szeretetre méltó Menyecske szaladna megölelésemre. A' pénz is jó, kivált midőn nyolcz testvére van a' házasulandónak: de nem látom által, mért kellene *mindnyájunknak csak azon törekedni, hogy Nagyok legyünk*, mert az is lehet boldog, a' ki *nem nagy*.

Ajánlom magamat Asszonyom Anyámnak anyai kegyességeibe.
Testvéreimet csókolom 's maradok gyermeki hív tisztelettel Asszo-
nyom Anyámnak

alázatos engedelmes gyermeke

Ferencz mk.

Ha jónak látja Asszonyám, és a' lovak árra felette le nem
szállott, nem bánám, ha az enyéme eladódnának: hiszen ha az
Isten kiszabadít, szerezhetek mást, és nem többé czifrát.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 216. sz.]

471.

Kazinczy — anyjának.

Budán, 3. Jul. 1795.

Édes Asszonyom Anyám!

A' mai Posta egy levelemet vivő Regmeczre: de mint hogy az
a' szokott úton indított el, 's kénytelen voltam Ötvös Úr által meg-
olvastatni, következésképpen oly szabadon, mint egy gyermek óhajt
az anyjához, abban nem szólhattam: ámbár az Öcsém Asszonyom
Anyámnak mindenféle állapotomról hírt vihet, 's hogy sorsom felette
megkönnyült, elbeszélheti: sietek magamat Asszonyom Anyámnak
ölcibe tanú és vizsgáló szemek nélkül vetni. — Ó hányszor óhajtot-
tam azt eddig! Lehetetlen volt! sőt azt is bajjal nyerhettem meg,
hogy leveleim megolvastassanak! Ez okozta, hogy olly ritkán és olly
röviden írtam.

Megyünk é ki, vagy nem, nem tudom; sem azt nem, ha Budán
fogjuk é tölteni rabságunkat. Bár csak az Öcsém vihetne ez eránt
valami bizonyost Asszony Anyámnak. Én elfáradván reményleni,
semmit nem reménylek többé, hanem a' mennyire lehet, elcsende-
sedve várom sorsomat. — A' *király kegyelmes!* ezzel vigasztal min-
den; ezzel mi magunkat; és mit is mondhatnánk egyebet? tapasztal-
ván azt tulajdon példánkon.

Nem lehet senki olly fá, olly kő közzülünk, hogy irtóztató sze-
rencsétlenségünk egész nagyságát ne érezze. Én bizony érzem; és
mióta azt tudom, hogy az Asszonyom Anyámat melly közel rántotta
a' sirhoz, kettőztetve érzem. Azok, a' mellyeket ez eránt a' mai

levelemben írtam, szívemből forrtak fel. És mennyivel nevededett ma szomorúságom 's bánatom, midőn Dienes Öcsémtől azt értettem, hogy a' költség már 1600 frtra megyen. Dienes és Szulyovszky Úr a' bizonyágom, mit szenvedek azóla. Ime nem csak magam szenvedek szerencsétlen bukásom után, hanem Asszonyám is, és csaknem deranzsirozom a' Házát. Ezt helyre títani fő kötelességem legyen, ha az Isten Asszonyom Anyámnak vissza ad.

Mint von itt bermünket minden, Dienes Öcsém alkalmasint lefesheti; én pedig egy megcsalatott reménységben, melyre az ragadtott, hogy erősen hittem kiindulásunkat a' Házából, a' szükséges költségeket még nyolcz arannyal neveltem. Most már sajnálom, de későn. — Semmire sincs szükségem, 's az Öcsém ezüst kését hosszas tologatás után vettem el; mert kanalat magam csináltattam.

Dienes beszéltte, hogy Asszonyom Anyám megnehezelt Laczira a' levele miatt. Én csendes vérrel szenvedtem. Nem érti a' dolgot, és elragadta a' maga principiuminak heves szeretete. Lehetetlen, hogy mérges szívvel mondotta volna. Én rá bizony nem haragszom, 's kérem Asszonyom Anyámat, méltóztassék azt néki ellelejtteni. *Nem tudja, mit cselekszik, 's jót akart mondani.**

Én hibáztam, és éppen nem pirúl el kevélységem annak megvállásában, hogy hibáztam: de vigasztalásomra szolgál, hogy a' *barátság és a' virtus érzései által elragadtatva hibáztam*. Így nekem könnyű volt hibázni, az *ollyannak*, mint Vitéz János, . . . Horváth László, 's egy hosszú hajú nagy ember, az *ollyannak*, mondom, lehetetlen. 'S nem lel ő Asszonyom Anyám ebben a' gondolatban vigasztalást? mit akar inkább, azt é, hogy ilyen hibával az legyek, a' mi most, bár ennyi gyalázatot, bajt, költséget, fáradságot, sőt még betegséget okoztam is, vagy azt, hogy olyan légyek, mint a' megnevezett Urak hiba, mocskok, szenvedés és okozott költség nélkül? Nem, édes Asszonyám! Asszonyám előtt nem idegen úgy annak érzése, a' mi Jó, Szép és Igaz, hogy inkább ilyen gyermeket óhajtson magának, mint egy olyan megbukottat, mint én vagyok. — Mindazonáltal bukásomat nem szépítem, és ő Felségének Királyi Kegyelmet, mely a' megbocsátásra önként és természetesen hajlik, háladatosan magasztalom.

* «Laczi azt írta az Anyámnak, hogy ő *megtöri felettem a' pálczáit* (az az: keine Gnade dem Revoltanten!) — Kazinczy F. jegyzése.

Nagy Asszonyomat alázatosan tisztetem. Ha én vétkesnek kiált-hatnám magamat azon könnyeknek fakasztások miatt, melyeket Assz-szonyom Anyámék értem sirtak, átkoznám magamat: most azt hiszem, hogy Asszonyom Anyámék siratnak, szánnak, szeretnek. Az Isten vigasztalja Asszonyom Anyámékat. Én erős hittel azt hiszem, hogy nem sokára otthon leszek.

Alázatos engedelmes hív gyermeke

Ferencz mk.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 216. sz.]

472.

Kazinezy — anyjának.

Budán, Július 29. 1795.

Édes Asszonyom Anyám!

Neheztelhetne Asszonyom Anyám, hogy ámbár szabadon van hagyva a' levélírás, oly ritkán veszi leveletem, holott Szulyovszky Bátyám csaknem minden bétén irdogál a' magáéinak, ha azt nem érzéné, hogy azért hallgatok, mert leveleinket minekelőtte clindíthat-juk, bé kellettük mutatnunk. Ez csaknem oly hosszúságunkra van, mint a' millyen édes enyhültére volna boldogtalan állapotunknak, ha leveleinket bémutatás nélkül lehetne póstára tennünk. Mert mit írhatok így egyebet, hanem hogy élek, beteg nem vagyok és pénzem el nem fogyott? Mit mondhat egy szerencsétlen gyermek akkor az érette búsuló Anyának, mikor szavait talán olyak vizsgálgatják, a' kik előtt ismeretlenek ezek az indulatok? Ez mentsen ki hosszú hallgatásomért.

A' más háznál ebben is keservesebb vólt állapotom; ott, ha írni akartam is, nem adtak tentát 's papirosat, 's azzal állottak előmbé, hogy a' Mltgos Úr felette haragszik, ha hozzá leveleket visznek elol-vasás végett. Ha tehát néha írtam is, rövidnek és üresnek kellett lenni a' levélnek.

A' Palatinus szerencsétlen halála óta elcsendcsedett a' hír a' kimenetelünk felől, 's már azt hittük, hogy itt maradunk: most megint verik a' készülőt. Ez a' bizonytalanság, a' melyben Júniusnak 10-dike óta vagyunk, egyike a' legnagyobb gyötrelminknek; mert minden felébredésünkkor azt hisszük, hogy a' jövő álmot Budán nem alszuk-

ki, és mégis itt alszuk. Megyünk é, 's hová megyünk? 's mikor megyünk? — nem tudjuk.

Páter Makknak az Atyjafijai mintegy tíz nap előtt esedeztek a' Fejedelelemnél kibocsátása eránt. Az nem lessz! ki kell mennie! de nem lessz sanyarú fogsága! ez vala a' felelet. — Hogy fogsága nem lessz sanyarú, az nekünk is vigasztalás: de a' fogság fogság. El lenni rekesztve azoktól, a' kiket szeretünk, megfosztva lenni az életnek még ártatlan örömeitől is, szerencsénket elakadva, eltemetve látni, házi állapotunkat nem csak nem gyarapodva, hanem naponként lejjebb süllyedve látni — ezek felette kínos érzések.

Én a' magam nyomorúságomat elkészült lélekkel szenvedem: de a' házi társam Szulyovszky Menyhért bezzeg nem. Az övé a' legkisebb lélek az egész háznál. Nem használ semmi bátorítás, vigasztalás. Egynéhány nappal ezelőtt csaknem öszve háborodtunk. A' Primáshoz akart folyamodni, még pedig úgy, hogy *csak* a' Primáshoz, ne egyebekhez is. Nehezen győzhettem, nehezen vihettem a' dolgot arra, hogy várjuk be a' József Herczeg leérkezését, akkor Ehhez folyamodjunk. Talám elsütötte volna szándékát, de még akkor nap olly tudósítások érkeztek hozzánk, a' melyek szerint hasztalan lett volna ez a' lépés.

Én nem gondolhatom azt, hogy felette sokáig tartattasson itt ő Felsege, 's talám hamarabb érezteti velünk Kegyelmét, mint gondoljuk. A' mit magam tehetek, azt nem mulatom el megtenni. Ha elmúlik a' 3 hónap a' Kir. Kegyelem publikálása óta, vagy ha majd a' Hellytartó eljön, benyújtom az Instancziát. Ha akkorára, az az Szent István napjára András Bátyám Uram lejőne, úgy tartom, sokat fogna segíteni: de hogy Bécsbe menjen ismét, azt kérem, ne cselekedje. Mennyire megyen már is a' reám tett költség! Ne engedje Asszonyám, hogy még több tevődjék. A' nélkül is reménylhetni a' Királyi Kegyelmet, mert a' Hellytartónak ide érkezését illő lessz egygy illy szembetűnő Kegyelemmel tündököltetni.

Beteg még ennél a' háznál nem voltam, de félek a' tükörbe nézni, mert a' színem sárga, bőröm sorvad, szemem' tájéka ránczosúl, 's hajaimba' annyi ősz van, hogy Évi fél nap sem tudná kiszedni. Aligha Csercsit nem állítom neki, ha kimegyek, mert elképzelem, 8 hónap alatt mint nőtt.

Ebédem Szulyovszkyval egy tálból lévén, kénytelen vagyok felét fizetni, és így maga az ebéd, kenyeren és boron kívül, melyet a'

Császár ad, 40 xr. mindennap. Szulyovszky is annyit fizet, és így ketten napjába 80 xrt csak ebédre. Kávét még most sem iszom; de ha mindent öszve veszek, kivált a' cselédekét, a' kik úgy szívnak, a' mint magoknak tetszik, a' mosást, szakállt, gyümölcsöt, — minden napomat egy forintra tehetem. — Nem tudom, ha irtam é, Szabó Sáray Uramtól, bizonytalan lévén indulásunk eránt, 100 frtot vettem fel. Még mintegy 70 forintom van, 's nem lévén egyéb költségem a' mondottaknál, ezzel ugyanannyi napig magamat be fogom érhetni. Aszalayra tekinteni irtóztatóság. Betegen hozták ide, egészen ki van aszva, csupa bőr és csont, sárga, kopasz. Oly dadogásra szoktatta magát, hogy kevés idő múlva Szirmay Ádámot is felül fogja haladni. A' dadogás, az examenen való rettegés, a' betegség, melly a' lelket is elgyengíti, azt cselekedték, hogy ötet a' szentenczia csaknem boldognak declarálja. — Szegénynek az állapotján örömet könnyítenék, de nem igen lehet. Pénze mintegy 50 frt van. Sokat kívánczik Regmeczre, mert úgy falna a' betegség után, mint a' farkas. Még ő is, ámbár beteg, csendesen viseli nyomorúságát; de nem bezzeg a' Darvas Imre fijának Druszája, Szulyovszky. — Az én legkedvesebb társalkodásom Szláv Jancsi volna, és őbelőle második Ferit csináltam magamnak; 's két Prókátor, Verchovszky és Lukács. Az utóbbikat József Öcsém a' feje farkastól ismeri, 's tudja, hogy jól tanúlt ifjú; a' másíknak pedig még több tanulása van. Csak egymással volna szabad lennünk; de ezt az édességét sem bírjuk az életnek.

József Öcsém nekem írhatna, 's levelemet be nem peesételvén, «à Monsieur de Novák, Capitaine du Rgmt de Samle Gyulay à Bude — au Caserne des prisonniers» adressírozhatná. Ebben arról várnek tudósítást leginkább, hogy Asszonyám igazán egészséges é, és az én szerencsétlenségem mennyire 's mennyi ideig tette volt beteggé? — Az Executzió Regmeczen mint ment véghez? — Feri megvette é a' lovamat? — a' fenyő fák között hány él, és a' kajszin baraczk és zwerqli körtvöly megfogamzott é? — Tiszta Ferencz vette é a' Bistét illető aktákat?

Ha alkalmatosság lesz valamit küldeni, kérem az Öcsémet, küldje le nekem:

1. a' német *Makbethet*; gyöngyszínű kék papirosba van broschírozva, igen kicsiny és vékony.

2. az *Ábel halálának 4-dik könyvét* az írásaim között, és a' *Kónyi által fordított Ábel halálát* in 8o.

3. a' *Plutarchusomat* 8 Tomusban; az Eperjesi könyvkötő eddig haza küldte, reménylem.

4. a' *szarvasbőr nadrágomat*.

Levelében egészen ártatlan tudósításokat írjon Asszonyám, Klári, Semjén 's Berető felől. Horváth Ferencz, a' Timár, Deliné, Molnár István, Rátkay 's mások mint vannak; és minden egyéb illy apróságot. Az őszi ortásomnak tudom használt a' nagy hideg 's ideji eső. Millyen az aratás? lesz é széna?

Comáromy György Úrnak hogy megholt a' fija, tudom. Tisztelem egész házat, Lajos Bátyámat és az ujbári Papot, ha arra jár az Öcsém gyűlésre. — 10-dik Július óta csak a' katonaság vigyáz reánk, akkor adott által a' Director. Ajánlom magamat anyai kegyeségeibe, 's óhajtom, hogy sok bánatját ugyanolly örömmé változtathassam.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 216. sz.]

473.

Sárközy István — Kazinczynak.

Kedves Atyafi Barátom!

A' közelébb mult Julius Holnapnak 23-dik napján, azaz sub Nro 70. költ Magyar Kurírnak hátulsó Levelén tétetett tudósíttásodnak köszönöm, hogy eddig tartott hosszas Halgatásomnak pupájába örökre el nem aludtam. — Csak így realisálódhatik amaz Arch Angyal' trombita szava, mint a' minémű ébresztést okozott Subscriptionnak, pedig csak nyomtatásba lett látása. — Örömet beszélgetnék itt a' Radiusoknak és a' Hangnak celeritásáról a' Levegőbe — de ezt máskorra hagyom.

N. Dayka Gábor Urnak 1794-dik Esztendő előtt még magad által is bírt, de most nem lelt, némely vers darabjait kérdezed — 's keresed, ugy e? Valjon jut é még eszedbe, hogy mikor nekem meg küldötted *Blumauer* írásból általa fordított *Vallástételét*; akkor én is válaszbomba meg küldöttem ugyan azon Verseknak általam (még pedig mások ítélete szerint aligha nem szerentséssőbb) tett fordíttását. — De a' mely Levelemre fájdalom! könnyű volt nekem ki Calculálni, miért nem felelhettél!!! Kell é még tehát ezen Dayka Gábor Ur versezete? 's valjon vetted é hajdan az enyimeket is? Avagy

kell é most mind egyik, mind másik? hogy Debretzenbe tanuló Albert L. . . . fiam által mind ezeket, mind egyebet tulajdon kezébe küldhessek, kérlek, tudósíts. Ki egyéb aránt Hajdani Atyafiságos Barátságodba ajánlott igaz tisztelettel maradok változhatatlan Barátod

Nagy-Bajom, 4-a Aug. 1795.

Sárkőzj István mpr.

Már ugyan nem újj, de én még is Ujj Statusodhoz, értem a' Házassági életet, mindent a' mi Jó, kívánok — Frater István Barátomat köszöntöm — ő már vólt ezen mi Sibiériánkba — Vezessen el még egyszer benneteket a' jó Genius! — Most jobban tudnálak ám látni, mint valaha őtet. — Vagy hol mikor jöhetünk öszve? — Hát szegény Csokonai Mihály verstöredéki meg vannak é? Azt lesz még valaha nehéz öszve szerezni. Én válaszodat circiter 14 nap alatt veszem, per *Budam Albam Reg.* — *Sió-Fok*, Marczali, Nagy Bajomba.

* * *

Még se hagyhatom itt is el Levelemet, mert tudom, mely nehezen esik ily kevésbé interessáló Levélnek olvasása — melyből örömet többet olvasna ki az ember néha, mint belé van írva. — — —

Horváth Ádok ma ment Diaecesissébe Papi Gyűlést tartani; a' mult héten az én Házamnál tartatott Belső Somogyi Gyűlésünkön volt jelen — mert mi ezzel is kénytelenek vagyunk vesződni, pedig nem oly tisztességünkkel, mint az Erdélyi Sinodust, ki trombitálta a' Kurir.

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

474.

Kazinczy — Gr. Török Lajosnénak.

Gütigste Gräfinn! Ich sehe im Geiste den seeligen Augenblick, da Sie Ihre zwey lieben Kinder an Ihr Mutterherz schliessen werden u. genieße diese Freude mit.

Budai fogságomban, 1795. Aug. 20d.

[Kazinczytól készült másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Tört. Életírások 4r. 32. sz.]

475.

Kazinczy — anyjának.

Édes Asszonyom Anyám!

Az Öcsém hamarabb jött, mint gondoltam, hozzám búcsúzni. E' miatt levelem rövidebb, mint akartam írni. De kipótolom első postával. Addig köszönöm egész háladatossággal Asszonyom Anyámnak azt a' kegyességét, hogy ide küldötte; így már most sokat tudok azok felől, a' melyeket Asszonyom Anyám és Regmecz felől tudni akartam, ő is tökéletes tudósítást viszen felőlem, és megnyugtathatja Asszonyom Anyámat egészen.

Az Executio historiájának örülök igen nagyon. Adja Isten, hogy Asszonyom Anyámnak legalább ebben legyen öröme. Talám én erántam is kap vigasztalást Asszonyom Anyám. — A' mi engemet illet, az Öcsém mai hírének, hogy Semsey Referendarius felőlem mit mondott, nagy flastrom sebemre. Reménylem, hogy többekben is hasonló ítéletet fogok tapasztalhatni,¹ kivált ha Bécsben megfordulhatok.

Az Öcsém Asszonyom Anyámtól egy általag tokajit fog kérni. Nem kell több; az elég; megmondhatja ő hová kell küldeni.

Csókolom kezeit Asszonyom Anyámnak a' legforróbb gyermeki hűséggel és a' legtokéletesebb háladatossággal, 's magamat ajánlom további kegyességeibe. 29. Aug. 1795.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 216. sz.]

476.

Kazinczy — Barkó generálisnak.

Generális Barkóhoz, a' kitől 1795. Június és September között a' Király' Rabjai függöttek.

Ew. Excellenz!

Ich überreiche hier Ew. Excell. ein aus dem italienischen des Abbate Pietro Metastasio ungrisch übersetztes Schauspiel unter dem Titel: *Die Milde des Titus*, in der tiefsten Ehrfurcht.

¹ Egy másik másolathán e szó helyén: *támazthatni* olvasható.

Sextus wird darinn wegen einer Empörung wider den Kayser von dem Senate zum Tode verurtheilt, u. erhält von dem beleidigten Monarchen Begnadigung. — Auch über mein Leben sprach der Senat von meinem Vaterlande Tod aus, auch ich erhielt mein Leben von dem beleidigten Monarchen wieder. Ew. Excell. sind gnädig in diesen Zügen den Grund, der mich antrieb, mich in meinem Gefängnisse mit dieser Übersetzung zu beschäftigen, zu anerkennen.

Ein Schriftsteller, der die schönen Bilder der Titusse, der Trajane, der Marc-Aurelen unter seinem Volke zur Schau aufstellt, wirkt mehr, als der Philosoph, der über die verschiedenen Arten der Regierungen didactische Werke schreibt. Während dass die Bände der Philosophen in Bibliotheken ungenutzt liegen, lernt hier das Volk, dass man nirgends glücklicher ist, als dort, wo auf dem Throne ein guter, gerechter u. weiser Fürst sitzt. Dies ist eine Behauptung, die ich — frey oder in Ketten — um den Thron oder im Kreise der exaltirtesten Democraten — behaupten will, und von der ich glaube, dass sie die Behauptung der gantzen, darob, dass auf den Thronen keine Nerone mehr wüthen, dankbar entzückten Menschheit werden wird.

Metastasio hat sein italienisches Original an dem kaiserlichen Hof zu Wien verfertigt, und es ist da zu Ehren des Urgrossvaters unsers jetzt regierenden Monarchen das erstemahl aufgeführt worden. Friedrich übersetzte es französisch u. brachte es in Musik. — Ich habe mich von dem Originale so wenig entfernt, als es die prosaische Übersetzung eines, für Music componirten Stückes thun durfte u. musste; u. hoffe also, dass keine Censur so strenge seyn kann zu verbieten, dass es auf das Ungrische Theater, für welches ich es bestimmte, aufträte.

Ich glaube Ew. Exc. es würde im Ungrischen Publicum ehrwürdige Sensationen erwecken, wenn dieses in sich selbst so vortreffliche u. auf die jetzige Lage der Sachen so sehr passende Stück bei der Feierlichkeit der Installation Sr. kaiserlichen Hoheit des Erzherzogs Statthalters angeführt würde, u. in dieser Hoffnung bitte ich Ew. Exc. unterthänigst das hier beigelegte Manuscriptum der Ungrischen Schauspielergesellschaft in Ofen u. Pesth herausgeben zu lassen.

Ofen, den 31. Aug. 1795.

unterthänigster Diener

Franz Kazinczy.

E levélhez Kazinczy már később, talán 1805-ben, az itt következő toldalékot csatolta.

A' Generális a' Munkát és levelet által adta a' Helytartó Tanácsnak, ez pedig a' megolvasást Ő Excell. Almásy Pál Úrra bízta. A' Játzó Társaság meg nem kapta a' munkát; de Tisztünk azt az izenetet hozta Ő Excell-tól, er habe sie gelesen, und sie excellent gefunden.

Kapitány Cservenkát 1799b. Júliusnak 6dikán még Kufsteinban találtam. 1800ban Májusban küldötték-el onnan. Prágába vonta magát nyugalomra. Megtetszett rajta, hogy nevelést nem kapott ember volt. — Egy nap, midőn ablakom mellett ülne, 's a' borbély tisztitaná szakálatat, azt beszéli, hogy ő az elmúlt héten bálban volt. A' Kufsteini bál felől (mondám én minden fülánk nélkül) azt teszem-fel, hogy az szomorú bál lehet. Wirklich war nicht viel dran, monda: wie ein paar Officiere liessen uns ein Gläschen Wein geben, und die getanzt haben, waren lauter Bürger von Kufstein. — Unterdessen ist es doch eine Freude, zwischen frohe Menschen zu treten, mondám. — Was? ezzel pattana-fel a' legdühösebb haragba lobbanván. — Nem értettem mi baja. Szerencsémre az ajtóban álló Profosz megértette, mit vett rossz néven. Megszóllalt. Mein Herr Hauptmann, dieser Herr sagt, es sey doch eine Freude zwischen *frohe*, das heisst *frohgestimmte, lustige* Menschen zu treten. — «Das ist was anders! Ich haette Ihnen gewiesen, was Sie für Ausdrücke gegen meiner gebrauchen sollen.» — A' nyavalyás, a' *frohe* helyett ezt értette: *rohe*! S ha ezt mondtam volna is, volt volna ez megbántás?

Baron Wesselényi hat hier unter Ihnen gelitten, Herr Hauptmann? kérdém egyszer tőle. — Gehen Sie mir mit dem Menschen! felele, 's indulattal szóllott a' Mélt. Báró felől. Én nem hallgathattam-el, hogy a' Mélt. Bárot a' Haza úgy ismeri, mint egy nemes szívű igen nagylelkű és igen művelt elméjű Uraságot. — Sie kennen ihn? kérdé. — Ich habe die Freude ihn zu sehen nur ein einzigsmahl gehabt. — Es war ein widerlicher Mann, der uns viele Ungelegenheiten gemacht hat. — Und doch weiss ich, mondám, dass *Grossmuth, Hilfe gegen Leidende* zu den vorzüglichsten Tugenden seines Herzens gehört, und man erzählt in meinem Vaterlande, dass er diesem Klang seines Herzens auch in Kufstein gefolgt ist. — Ist er reich? angesehen?

von Familie? kérdé. Elővevém a' Dugonics által kiadott Gyöngyösi Verseit, 's a' Murányi Vénus előtt álló képét mutatván a' Palatinus Veselényinek, 's olvasván hogy

Arany Gyapjas Rend Vitéze

volt, — olly parányivá lett Cservenka, hogy soha többé szólni nem mert. — Mit nem tesz az Arany gyapj még a' képen is!

Az 5dik Cella küszöbét szent tisztelettel hágtam meg, 's imádtam az Istent, hogy hozzon össze a' Mált. Báróval. Én a' 2dik Nrus alatt voltam hat nap híján esztendeig, 's a' Kayser Berget málna és meggy lévvvel lefestettem egy mappám tiszta papirosára, melly még most is kezemben van.

[Kazinczy másolata a b. Wesselényi Miklós göröcsöni levéltárában.]

477.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Rector Kis János Úrnak,

Győrben

az Evangélikusok Oskolájában; vagy ha más helyre 's hivatalra ment volna által, vagy: Fő Tisztel. Ráth Mátyás, vagy Fábry Predikátor Uraknál.

Matthissonnak verseivel.

Szeretett Kisem!

Vedd legkedvesebb Poetádat attól a' barátodtól, a' ki, ha nem érdemli is hogy barátid között ő legyen a' legkedvesebbik, de ezen szerencsét még annak is fogná irigyleni, a' kit reá kénytelen volna érdemesebbnek ismerni magánál. Vedd, édes Barátom, 's érezd midőn őtet neked én nyujtom, a' mit én érzek, midőn Matthissonban Kisemet, 's Kisemben Matthissont lelem. O, ha neki én lettem volna Szálsza! ő ha énekeim egy olyan édes dalt érdemelhetek volna tőle, mint az 53d. oldalon való! De mindennek ki vagyon mutatva a' maga útja, mellyről eltérnie nem szabad, 's inségimnek hosszú rendi, mellyek másokat éneklésre ragadnak, engemet itt megnémítottak.

Midőn téled most két esztendeje elváltam, azt hittem, azt reményltem, hogy itt venni fogom leveleidet. Ebben is megesalt a' remény, mint mindenben egyébben. Ez a' tiszteletre méltó barátom elbeszélheti, mit szenvedénk. Régi leveleidnek 's verseidnek csomócskaja,

mellyet 7 holnapi itt-létem után végre visszakaptam, sok édességet adott bús napjaimnak. De mikor fogom én valaha énekelni a' *Szerettem' édes honnját?* mikor emelek oltárt azoknak a' Dioszkúroknak, a' kik a' parthoz juttatnak, és annak a' Diószkúrosznak, a' ki rósát hint lopva a' tömlőcz' szennyekre is?

Barátom! tintát tartanom nem szabad: de — *Stellámat* és *Vak lantosomat* újra dolgoztam, szégyenlem most azt a' gyermeki mázolóást, mellyről négy esztendő előtt azt hittem, hogy javallást érdemelhet. Azonban új darabokat is mutathatok, még pedig úgy, hogy rólok minden szenny le van fúva; Yoricknak leveleit Elizához francziából!!! — Klavigót és egy részét Emilia Galottinak. — Molierből két buffo játék: *A' kéntelen házasság* és a' *Botcsinálta Doktor*. — Docti rationem artis intelligunt, indocti voluptatem. Nem szégyenlem erre a' két darabra reá ütni bilyegemet; 's legalább azt nyerem vele, hogy a' Debreczeni Hentesek, Szapannosok és Sulyonkofák, kiket a' közöttök termett Grammatika nyelvünknek Polykletusi Kánonjává teszen, és a' kik solocismusaim miatt Klavigóban és Emiliában észvoznak fognak szöllítani, reám ismernek, hogy én is magyar vagyok.

Üt az órám, édes Kisem, által kell adni leveletem barátomnak. Elj szerencsésen 's tiszteld Ráth Urat, úgy mint embert, Bölcsét, és Nyelv-mívelőt.

Brünni fogságomban, Novemb. 16d. 1797.

Kazinczy mp.

Vissza jövök egygy órai sétálásomból, 's még itt a' levél. Még tehát neked egynehány sort írhatok. — Ha nem ismernöd, igyekezz rajta hogy ismerhessed o' következőket:

1. Brehms bibliographisches Handbuch der griech. u. römisch. Litteratur neuerer Zeiten.

2. Jenisch Vergleichung von 14. Europäisch. Sprachen.

3. Teleki Bibliotheca. — Éljen ez a' nagy ember!

4. Gessner von 22. Hottinger. — és

5. Göthe's neueste Schriften.

Gyöngyösinek verseit kiadta ó, a' mint szándékozott, Dugonics? és mi új munkák léptek nálunk napfényre, mióta sanyargunk? — A' Debreczeni Grammatikának sok igen jó materialéjai vannak, de maga a' munka egy felette izellen és tudatlan Himpellér építése, a' ki az elementumait sem értette az építésnek, és épített! Horrida oratio! Versegi Magyar Lexicont és Grammatikát dolgozott fogságában. Budán

közlötte velem plánumát. Sokban igazsága van — est ubi peccat! De hiszen az infallibilitás egyikünknek sem adattatott. Ha te nékem a' Vásárokkal úgy küldenél *levelet és könyveket*, hogy az a' Traiterünk leányának a' Mlle Josephine (vagy Morvásan, Pepie) Axman-nak kezénél tétessék-le, 's meglanítanád a' hozót, hogy a' nyalábot a' házhoz *titkot nem sejdített* orczával hozza, mintha egy keszke-nőben csak valami ruhát hozna, venném csalhatalanul. A' ki a' házhoz jön, annak magát a' Házmasternél, Keipel Uramnál kell beje-lenteni, ott megelégszenek vele, ha azt feleli, hogy a' Traktirnek hoz valamit, 's egyenesen mehet hozzá: ott pedig készen fogadják-el, mi-helytt veszik észre, hogy nekem szól valami. Ha levéllel legitimálná magát az embered, tőlem Klavígót elvihetné hozzád, csak más nap jöjjön, vagy Pepivel elvégezze, hogy a' városban mikor és hol akarja által venni, a' mit küldök. *Matre Deâ praeunte viam!* Édes Kisem! noha Pepi nekem nem egyéb mint csak *jó leány!*

Horváth Ádám mit csinál? Szeretném, ha Hunyadiását (mellyet felette rendes megtévedéssel nevezett *magyar Hunniasnak* — miért *Hunnias*, holott *Hunyadiás*? és miért *Magyar* Hunyadiás, hiszen *más nyelvű* nincsen!) — újra dolgozná. Ha írt valamit, küld-meg. Vásárhelyi Urat általad csókolom. — Kérlek, a' mit Horváthról itt írok, 's ha tetszik, egész leveletem, neki párban küld-meg; de külömben emlékezzél-meg róla, hogy nekem itt írnom nem szabad, és így ennek örökös titoknak kell maradni a' legszűkebb karikán kívül. Élj boldogul, 's szeress.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

478.

Kazinczy — anyjának és öccsének.

à Madame Madame la Douairier de Kazinczy née de Bossányi.
par Tállya, Ujhely à Regmeecz.

Januáriusnak 10dikén, 1798.

Legkegyesebb anya!

Hop! Fabrikans Úr Decembernek 28dikán 150 fntot tett le az Asszonyom Anyám nevében számomra a' Director kezénél, 's én azt a' mindenkori szokás szerint quietáltam, noha a' pénz nem jut az én

kezembe. Az illyes quietantiáknak legalább az a' hasznok, hogy hírt vihetnek a' felől hogy élek, minthogy azt leveleim által nem szabad bizonyitanom. — E' szerint Brünne mindöszve ötszáz ötven forintot kaptam készpénzben, 's Asszonyom Anyámnak anyai gondoskodásait 's kegyességét annyival hűbb háladatossággal kell köszönnöm, mennyivel inkább érzem, hogy a' hadi költség 's a' hazánkat ez idén ért csapások miatt ezen pénz öszveszerzése sokkal nehezebb volt, mint akár mikor egyébkor. — Imé édes Asszonyám, beléptem 39dik esztendejébe életemnek, és mégis egészen úgy függök az Asszonyom Anyám anyai gondoskodásától, mint csecsemő gyermek koromban. Én vagyok az, a' kitől Asszonyom Anyám minden gyermekei között leginkább és leghamarább várhatta az örvendeztetést, sőt a' viszontsegédet, 's én vagyok a' ki ezek helyébe annyi keserűséget adott, a' mennyit minden gyermekei egyetemben sem adtak. Még az az idő is, a' midőn reményeim virítani kezdettek, egy hirtelen eltűnt hajnal volt. Egy gonosz szél leverte virágimat, minekelőtte gyümölcsöse érhetek volna.

Édes Asszonyám! Nem kellene az én szívemnek teljességgel érzeni azt a' szomorú igazságot, a' mit kezem itt ír, ha az nem volna legforróbb kívánságom, hogy valaha fizethessem-le azt egy részben, a' mivel egy illy példátlan anyának tartozom. Most nem tehetek egyebet mint azt, hogy az Asszony Anyám kegyességeit valóságos háladatossággal fogadom, és hogy a' külföldben is tartozó tiszteleten felül annyi hűséggel szeretem, a' mennyit ez a' kegyesség érdemel és kíván.

Karácson, úgy hittem azt, Asszonyom Anyám Semjénben fogta tölteni, mind azért, hogy Nagy Asszonyámmal legyen, mind pedig, mivel Gyurit látni reménylette. Elképzelem, mit szenvedett Asszonyám azt értvén-meg, a' mit a' várba szenvedtem: de a' szenvedés édes, mikor a' bajt elmúlva látjuk. Vidüljon fel édes Asszonyám; mostani állapotom felette szenvedhető.

Levelem túlsó oldalát egyébre készítvén, hozzá fogok egy alá- zatos kéréshez. Bizakodva teszem, mert *Asszonyámhoz* teszem - 's még inkább bizakodva, mert annak teljesítését az Asszonyám nevében az öcsém már megígérte, ámbár *későbbre* — minthogy én is *későbbre* kértem volt.

Édes Asszonyám, a' ki innen elszabadul, az kontúr-pénzt fizet. Pénzt adni mindég bajos — most adni bajosabb mint másszor; akkor adni pedig, mikor majd elbocsátanak, leghajosabb, mert akkor a' pénz igen sokra kell. — Tetézze meg Asszonyom Anyám a' reám

tett sok költséget egy átalaggal. Az Asszonyámnak nem kerül annyiba, mint ha pengő pénzt adnék; — ennek pedig itt jobban esik. Ha igazak akarunk lenni, meg kell vallanunk, hogy sokféle kedvezései által azt a' viszont kedveskedést megérdemlette, 's bizonyos vagyok benne, hogy ha Asszonyom Anyám czen kérésemet teljesíteni méltóztatik, mind én, mind minden társaim nagy hasznát fogjuk érzeni.

Megigérttem neki, hogy még Februariusban itt lessz; 's esedezem Asszonyom Anyám előtt alázatosan, méltóztassék ígéretemet valósággá tenni. Az öcsémet pedig arra kérem, hogy a' bort maga válassza-meg, hogy úgy ne járjak, mint mikor János az 1790ben csinált átalagból mutatót hozván a' pinezéből, elrémített az ürmössel. Bár ez legyen utolsó költség fogságomra, melyet annyival inkább hiszek is az óhajtás mellett, mivel a' békesség megkötésekor szabadságot hágy reményleni az Ő Felsége biztatása.

Édes Öcsém! Gyilkos gondok riasztanak-fel sokszor álmomból, hogy András napja előtt két nappal Kassai barátom¹ neve alatt útnak indított levelem válasz nélkül van mind ekkoráig. Sok oka lehet hallgatásodnak, 's az okosság azt tanácsolja, hogy várjam csendesen, talám Semjénbe kísérted Asszonyámat — talám valamely fontos történetnek véghez mentét várod, hogy válaszod azt is adhassa tudtomra . . . — de a' szív mikor vár, nem tud hallgatni az okosság után. Siess megnyugtadni. Sürgető czédulámat, gondolom, vetted. Ne rettegj, nem írok én senkinek, csak neked, nehogy leveleim elfogattassanak. Oda azért írtam, hogy érthessem, két esztendő alatt mi munkák jöttek-ki. — Gr. . . Űr szabadságot ada reá, hogy ide két adreszt tehessek, a' melly alatt leveleid bátran jöhetnek hozzám. Imhol mind a' kettő: à Monsieur Jean de Noé, Receveur de la Ville Brünn, abzugeben im städtischen Bräuhaus. — à Madame de König, née de Noé, Brünn, abzugeben im städtischen Bräuhaus. 'S assecurál, hogy akár mikor és akár mennyit írsz, venni fogom. Magyarúl írj mindég, 's az első a' mit írsz az, hogy azon levelem, a' melly eránt nyughatatlan vagyok, és a' mellyben Beretőre, Lasztócza, Bárczára és Jósá Antalhoz czédulácskák voltak, vetted é? — Szirmay Péter Nánival? 's mindent, a' mit méltónak ítélsz. — Az átalag eránt az a' kérésem volna: 1. hogy te válaszod meg magad, hogy az *ürmös*

¹ A kéziratra valaki, talán Toldy Ferencz, ezt a nevet jegyezte * alá: Rozgonyi Erzsé.

ne legyen asszú helyett, sőt hogy vagy Újhelyi vagy Toronyi legyen, hogy midőn kedvezést keresek, haragot ne vonjak magamra. 's legalább 1796dik esztendőbeli legyen, mert az éppen újjal baj lehet vagy itt vagy az úton. — 2-o. hogy azt Fried Úr indítsa-el valamelly biztos Pozsonyi emberéhez, de midőn a' bor a' furmányosnak általadatik, vagy még elébb, te *írd ide*, hogy tudhassuk, kinél fog letévedni Pozsonyban, 's annak Gr. Úr irhasson az ide indítás eránt. A 30ad vám és szekeres ki fog itt fizettetni. Egyéb eránt tartsatok miudent titokban ott, hogy senki se tudjon felőle semmit; 's ne hassz elindítását, hogy míg tart a' föld' fagya, elérkezessen.

Ha melegebb lessz az idő, Viczay postán kap egy skatulyácskát, benne körtvélyágak lesznek *óltani*, 's baraczk és virág 's esemete magok. Az óltó gallyakat nagy gonddal óltassd el Regmeczen a' kertbe. Szebb gyümölcsöt nem is képzelhetni, 's megérdemli ezt a' gondoskodást. Vigasztallataatlan volnék, ha hasztalan volna küldésem. A' baraczk igen szép és jó. Eggyiket Jancsival és Uzával ettem meg, 's akarom hogy azt Fanny szúrja-be egy virágcsuporba, 's úgy vidd Regmeczre, megírván nekem, hogy Fanny szúrta-be. A' megjegyzetteket pedig az anyja fogja elültetni, és az is Regmeczre megyen. A' Fanny magyára egy F. az anyjáéra egy C. ' lessz téve. 'S kérlek, el ne téveszd. A' többit, kérd Asszonyámat, hogy Asszonyám nyomja földbe. — Ha a' csuprok Regmeczre érnek, a' magokat a' földdel markold-ki, 's úgy ültessd-el mindjárt oda, a' hol nekik örökre szólni [!] kell, az az a' táblák' széleibe, mert ha csuporba maradnának, az első esztendőbe sem fognának jól nőni. — A' Széphalmi ház előtt való két akácromra nagy gondod legyen, 's írd meg, ha élnek é? Mondolat ültetél e? — András Bátyám Úram mint van? a' Zemplényi borúlat oszlik é? mi újság? Miklós mint jött haza, mit fog csinálni? Szolgál é a' Vármegyénél? Dienes örül é a' küldött könyvnek? Susinak hány a' gyermeke? Cseresi mit csinál? Imhol az én sok kérdésem. Az Asszonyám egésségére legyen fő gondod. Ennél föltöbb kincsünk nincs és nem lehet. Érjen akarmelly veszély, csak Asszonyám éljen, csak Asszonyám legyen egésséges! — A' len, a' szilva? a' kés Nagy Asszonyámnak? — Miklós mondja meg Marie[?] testvérünknek, hogy az öccse egy kis lánytól mindeddig haszontalan

¹ A C. betű mellé ugyancsak plajbászszal az előbbi jegyzet írója ezt írta: Cidli.

várja a' levelet, 's bús nagyon miatta. De ezt el ne felejtsd első postával Miklóstra bízni, mint sürgetőt. Miklós Jancsi miatt ezt megteszi. Irj öcsém, ha levelemet vetted é, 's élj szerencsésen!

A levélhez Kazinczy a következő jegyzetet írta:

Levelém az Anyámhoz, Brünn, 1798. Január 10d.

Nem vala szabad leveleznünk. Ezen levelém titkon mene-ki tömlöczömből. Idegen kéz csinálja rá borítékot, 's úgy mene Teschenbe à Mad. König, née Noé név alatt. Ott más borítékot csináltak rá 's elküldék à Mad. Elise de Rozgonyi. — Ezen uton juta kezemhez kétszer válasz.

Johann v. Grünersperg Controlór.

Felesége Catharina Noé.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Tört. Életírások. 4r. 32. sz.]

479.

Kazinczy — öcsésének.

Szeretetre méltó kedves jó Öcsém!

Se idő a' köszönésre azokért a' miket velem teszel; se kés, a' mivel ezt a' morzsa plajbászt faragjam:¹ azért hagyj a' kéréshez nyúlni.

Rettegek tőle, hogy Budán fordított Gesznerem és kezeid alá bízott egyebem, Yorick levele Elizához, Clavigó, és A' köntelen házasság elvész. Mert illő, h. ha Isten szabaddá tesz ennyi szenvedés és megmocsolás után, nevemet a' jóknál becsessé igyekezzem tenni. Tedd tehát azt, hogy azok mind akár mely rossz orthographiával és bármi firkálva három copiába leirattassanak. Egyik Copia legyen Miklósnál, másik Friedrik, harmadik a' Theréz atyja Bibliothecájában. De mind...² nekem nem fognak olly becsületet tenni, noha Jorick és Klavigo is alkalmasint ki van faragva, mint Stella, és Emilia Galotti, mellyeket

¹ A levél plajbászszal van írva.

² Olvashatatlan.

kezedhez kell vened, és hasonlóképpen 3szor leíratnod 's eltétedned. Az Originálokat te tartsd meg *ott*, a' hol legjobbnak itéled.

A' Német Theatr. nem ismér elsőb darabot, mint Emilia. Bizony ezt mondhatni a' fordításáról is. A' Magyar Literaturára nézve nincs ebben az Emilia fordításánál elvégzettebb, gondosabb, kigyalultabb darab.

Ha meg talállok halni, Kis János Győri Rector barátom csinálja velek, a' mit jónak lát. Én Gesznert igen pompásan szándékoztam kiadni, az életét az első Tomusban elől tévén Holtingerből megrövidítve. Az első Tomus volna Ábel, A' Vízözön és Jukle és Yarikó. — A' 2dik volna Daphnis és az első Hajós, Evander és Eraszt. — A' 3dik Idyll. és Levél Füsski [?]. Ezt szükség tudni a' Kiadónak; azért ezen jegyzéseimet írd az exemplárba. —

Neked javaslom im ezen könyvek megvételét.

Adams römische Alterthümer 2. Bände.

Kosegarten römische Geschichte. Lexicon der alten Geografie von Nitsch. Halle 1794. Atlas der alten Welt. v. Danville, az ára 3 f.

Baehrens Anzeige der lateinisch. u. Griech. Klassiker. Halle 1786.

Ruperti: röm. Geschichte. Götting. in 8°.

Ne resteld ezt mind meghozatni, és olvassd.

Fanny neked egy könyvet ad. Derék könyv, és neked a' legyen a' Manualisod. De mondjad Fanninak, hogy szomorú leszek, ha ő azokkal a' gondolatokkal a' társaságokban csillogni fog akarni. Haszonért olvassa azt, ne csillogásért. — *Béla is irigy*. Láss ahhoz, a' minek kívánt vége lessz. Adieu édes kedves Öcsém! Adieu.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 214. sz.]

480.

Kazinczy — Radvánszky Teréznek és Polyxénának.

Cidlinek és Blidlinek.

Jún. 16d. 1799.

Az a' Görög, tisztelt Barátnéim, a' kit Ti Anacharsisból jól esmértek, szegény lévén, két leányát két barátjának hagyá testamentomban, még pedig úgy, hogy ha az egyik barátja meghal, a' másik mind a' két legátumot bírja; és a' két barát érzette ezen hagyomány becsét.

Úza Pál olly ember, a' ki Néktek is barátotok lenne, ha őtet esmerhetnétek. El van hagyva mindentől, elbetegesedett, és az éhezés még inkább elgyengíti. Nincs semmi haszna azon serkengetéseknek, melyeket barátinál teszen. Én örvendő osztom fel vele falatomat, de egyéb is kell, a' mit én tennék szívesen, ha tennem lehetne ezeknek számadások miatt.

Ime barátotok végső hagyományként hagyja nektek ezt a' csomó haját¹ és ezt a' szerencsétlen barátját. Neki esztendőnként Liedemann által küldjétek 50 forintot. Sem itt, sem sehol nem kérdik azt, *ki küldi?* és venni fogja bizonyosan.

Imádott Cidli! Ez a' haj érdemes arra a' szerencsére, hogy Nagysád néha nyakán hordja. Ossa fel azt Blidlivel és Fannival. O melly becsesebb az az álom minden realitásnál, a' melly engemet a' Nagysád' látására ragadoz. Illyen álmom vala 11. Febr. és 3²... 1798, és 27. May 1799. Ezek a' napok nekem örökké szentek, valamint 27. Xbr. 1785. is; és — Juniusnak 12dike, midőn Cidlit először láttam, mint Blidlit Apr. 17dikén. — Mind a' két napot innepleni szoktam itt is.

A' lajblí nincs megvarrva, de nálam van. A' megjegyzett nyakendőt hordom. Nincs szó annak megköszönésére.

Fanny hozattassa meg ezt a' könyvet magának, és egy exemplárt ajándékozzon az Ocsémnek *az Anyja képeben és az enyémben.*

Rochevoucaults Sätze franz. u. deutsch, Breslau 1798.

Ez a' könyv azt, a' ki Cidlit nem esmeri, megbolondíthatja, mert elveszti a' *hitet a' Virtusban*: de a' ki Cidlit látja, az nem bukik meg így. De te, kis Angyal, azt nem az *elme* — hanem a' *szív* miatt olvassd. — O mit veszt az által Fanny, hogy én rab vagyok, mert ki taníthatja őtet más érteni Klopstockot, hanem ha az tanítja, a' ki engem — a' *Szerelem*.

Cidli, csókolja sorba Nsd azt a' kevés számú Circulust, a' melly Nsdát szereti, és Nsdától szerettetik. És az én lelkem lebegjen akkor közöttetek Kedveseim! Nekem nints többé reményem, hogy valaha lássalak.

¹ A levél belső lapjához kötve még most is látható az eredetiben.

² Olvashatatlan szó az említett hajcsomótól.

³ Itt egy sor olvashatatlanul ki van törölve.

Blidli Nsd velem sok jót tett és én nem köszönöm, mert arra nints köszönet. Szeressétek emlékezetemet, és sirjatok árnyékom után, ha nem leszek!!!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 214. sz.]¹

481.

Kazinezy — anyjának.

A' zöld és veres posztót félre téteték azért, mert elég ruhám van, a' eszmát is. Ha a' Miklós nadrága mértékére varratna az Öcsém valami olyan melírt színűt, a' minek nem kell sok kefe, jó volna. ha tudniillik Német helyre visznek, a' hol nem lessz, ki varrjon Magyar nadrágot. A' talpallója mellett a' bélés alatt legyen elv...² az egyik lábón az Asszonyám haja, — a' másik lábón a' Cidlié. Az lessz nekem a' legszentebb.

Ha Magyar szabós helyre visznek, ott is veszem talám. És így erre kérem felette.

Az apáca derelyét a' Borzas [?] magához vitette, eggyenként feltörték, ha benne nincs e valami és úgy adák 4. hét múlva ide. — A' 26. darab könyvet vettem. Az itt nagy kincs. — Ismét tehet az Öcsém próbát egynehánnyal, de írás benne ne legyen, hanem egy olyanba, a' miről nem lehet kétség, hogy ide adják, legyen ez.

Victoire Kaz. d. 1798.

hogy tudjam a' napját az esketésnek. Ha fia volna, én Emiliusnak nevezném.

Eddig nagy az én kedves Cserecsim, mert hiszen tegnap előtt múlt ötödfél esztendeje, hogy rabbá lettem. De fogy a' plajbász és így nem fecsegek, pedig Isten tudja, mikor fogok ismét.

Tudakoztassa gyakran Asszo[n]yá[m] a' Rákócziakat, mi hír van itt. Menyhért írhat úgy, hogy meg lehet tudni, hogy vagyunk.

Édes Asszonyám, ha az Isten engem vissza ad már egyszer Asszonyámnak, oh be elváltozva látjuk meg egymást. Csak egésségre

¹ Az egész levél plajbászszal van írva s így sok helyen az írás már egész az olvashatatlanságig elhalványult.

² A kipontozott helyek olvashatatlanok a levélben, mely szintén plajbászszal van írva.

leljem Asszonyámat, hogy örvendhessek a' visszanyert szabadságnak. Őrizze magát Asszonyám minden veszélytől, kivált azért, mert nagy test. Az Asszonyám pohara keserű. Az Isten tegye édessé már egyszer. Bizony nekem az Asszonyám szenvedése a' legérzékenyebb kínom. Adieu édes Asszonyám. Csókolom a' legkegyesebb Anyai kezeket. és az Asszonyám neve lessz végső sóhajtásom, akár itt leszek oda, akár szabadságban.

Ferencz.

Irtam e levelet haza, és onnan vettem e? tőlem nem kérdeztek. A' felelet az volna, hogy soha nem. Az Asszonyám Budára írt hosszú levelét írásim közt lették, de az ártatlan dolog.

Most 10. esztdje, hogy halálra beteg valék. Édes jó Anya, mikor okoztam több bánatot? akkor e, vagy most?

[1799. Jún. 16.]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 214. sz.]

482.

Kazinczy — anyjának és öcsésének.

1799. Jún. 16dikán — Még ennyi szenvedés által sem tudá megtelni üldöző Sorsom dühe, édes édes jó Anyám! de van egy Isten az egekben, számba vette az az én sok sírásomat; ő igaz és hatalmas, 's van gondja rám. Visznek innen is, és bizony nem könnyebb helyre. Nem lelek én sehol illy barátot. Csak azt tudhatnám, hogy Asszonyám, a' testvérim és Theréz élnek és baj nélkül! de mind erről csak azt tudom, a' mit velem a' ^{FK}V. tudat. Csókolom azt az igen kedves Menyet. Áldás reá, az urára és gyermekeire. Ezt a' véremmel írom, és tüvel. Mit nem adnék most tintaért. Baranyai Májusban elszabadúl. Tudakolódj akkor tőle, édes Öcsém, miket szenvedénk tavaly Májusban, most Martiusban a' két Szláv miatt. Én Septbr. óta betegeskedem. Három alsó fogam elől vesztí az inyét. Zahn-«Scorbutnak» mondják. Viczay mondja meg, mi lessz belőle. Oh, meglátlak e valaha!

Édes Asszonyám! Se cifrálnodni ruhában, se könyvet venni nem szabad többé. A' főzetést kevesebbel beérem ezután, noha abban magamat elgyengült egészségem miatt meg nem szoríthatom. — Nem

magamnak kérek tehát, de magamért. Sokat kérek, de Ferencz kéri azoknak, a' kik Ferencznek a' kinyait enyhítették. Küldjön édes Asszonyám egy pár Toronyi asszüt Gr...nek, és egyet a' Tiszteletesnek, a' ki könyvvvel tartja. Ha egyszerre sok ennyi, küldje Asszonyám akkor, mikor lehet. Soha se érdemlett én tölem senki annyit, mint ez a' két igen jó ember. — A' Ferencz nevet irván le, füleimben az Asszonyám szájából hallok azt zeugení, 's sírva nézek az Égre.

Édes Öcsém. Ez a' delineatio régi rajzolás. A' ki a' Széphalmi házba lakni fog, ennek hasznát veheti. A' szaxon földeit a' ház körül fel kell más földekkel cserélni, és úgy ohajtom, hogy te lakj benne, ha az Isten rajtam nem könyörül. — Adieu.²

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 214. sz.]

483.

Özv. Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsánna — Ferencznek.

Kedves Fiam, édes Ferenczem.

Én és a' Testvéreid mindnyájan élünk, ugy András és Péter Bátyád. Küldök 21. Butela Bort és 2 Butela eczetet.

Az Isten legyen veled kedves gyermekem, szánjon meg mindnyájunkat s írj.

A. Regmecz, 27. Febr. 1800.

Kesergő és szerető édes anyád

Árva Bossányi 'Susánna.

Hat zsebbevalót is visznek.

P. S. A költséget magadtól, a mennyibe megengedik, ne kiméld édesem, egésséged' megtarthatása végett.*

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 216. sz.]

¹ Az eredetiben is így kipontozva.

² Ez a levél egy nagy ív papiros hátsó negyed lapjára van írva félig vérrel, mint Kazinczy mondja, félig plajbászszal; az első negyed lapján az ívnek, öcséséhez, csak plajbászszal. Az ív belső részén egy rajz van, s az építkezéshez utasítás szintén vérrel (?), mely ma már megsárgult. Ugyan itt egy másik papirosan a börtön s tája vannak lerajzolva. A levél fölülről lefelé egy sorban tüvel van átszurkálva, a melyből ennyit lehet kiolvasni: «Még ennyivel se elégedett meg».

* «Vettem Kuffsteinban, Májusnak 22dikén 1800.» Kazinczy F. jegyzése.

484.

Kazinczy — Budai Andrásnak.

Munkácson, 17dik Junii 1801. sietve.

Munkácsi Prédikátor Budai Andrásnak.

Édes Barátom!

Négy kendőt a kezembe adott Kieseletter Uram, s mondja, hogy a' Gazda 50 frtot hozott. Képzelem, a' szegény Anyám melly gondban lesz, látván, hogy Szulyovszky elment, mi pedig itt vagyunk a' Polyfémus' barlangjában. Vigasztalja az Úr az Anyámat, 's írja meg, hogy mi is várjuk a boldog órát. Szulyovszkyt itt is distingválták, mint mindég. Hiszen maga is szépen distingválta magát itt is, mint mindég. Én nem hihetem, hogy a Gondviselés olly irgalmatlan legyen irántunk, hogy bennünket szenvedtessen, holott az már szabadon jár, és űzi a *maga dolgait*. Ha mi van, adja az Úr Katinak, ő kezembe adja híven. A Gazda csak azt mondta eddig, hogy mindnyájan egészségesek és az nekem elég ugyan első tekintettel; de még többet ohajtok. József Öcsém nótelen e mégis? Ha az, káromkodom. — A Dajkám Drevákné hogy van? Mi hír a háznál? A cselédek élnek e? Vegye kérdőre az Úr a' Gazdát és írja papirosra a' feleletet, hogy nekem megküldhesse. Én nem vagyok rühes többé, daganatom egészen eloszlott, de még sem vagyok egészen egészséges. Csak az Isten szabadítson. Ezt küldje az Úr Regmeczre, és a' gazdát most ne tartsa tovább, mert nincs mit írnom egyebet. Adieu.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 216. sz.]

485.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Kishcz.

1801. Június 28d.

Repülök az Anyám' karjai közzé, 's meglátom megint a' kies lombot, hol életem, hab, szél, 's veszély után, boldog homályban fog elmúlni. De nem indulhatok, még el nem mondom a' mit nem tudsz, hogy élek, 's a' mit tudsz, hogy szeretlek. Várom leveledet.

[Kazinczy másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 215. sz.]

486.

Kazinczy — Kolosi Pálnak.

Regmecz, 7. Júl. 1801.

Édes barátom!

Szenvedő embert okok által vigasztalgatni, ingerlés: a' kinnak idő kell, béke kell, hogy magát megeméssze, 's megemésztí, 's felvidúl. De az egygyütt kesergésben valami olly titkos édesség van, a' melyet a' legmélyebben megsújtottak sem örömet tagadnak-meg magoktól; 's a' nagy lélekkel szenvedő példája a' roskadozót is fel-emeli. Barátom, az én szenvedésimnek ugyan vége vagyon, Jún. 28-dika leoldotta rólam bilincseimet, boldog vagyok, de boldogságom még olly igen új, még olly közel állok a' parton azon kőszálakhoz, a' hol hajótörést szenvedvén, a' nyeldeső habokkal küszködtem, hogy bizvást nézhetsz egygyütt szenvedő társadnak. A' te eseted igen nagy irtóztató! de nem olly nagy, nem olly irtóztató, mint az enyém. Ölelj-meg, fogadd kedvesen megjelenésemet, és ha fájdalmad tágúl, örvendezz szerencsémnek. Az Isten a' te sebeidet is bégógyíthatja, és be fogja gyógyítani. Feleséget elvesztetni, az nagy csapás: de olly csapás, melly avagy csak azért sem *rémítő csapás*, mert előre lehetett várni: 's köz mindennel, a' ki a' házas élet örömeit érzeni szerencsés volt.

Élj szerencsésen, édes barátom, 's szeress.

Barátod

Kazinczy Fer.

Az Anyám szívesen köszönt. Én 1-a Júl. értem haza. Azólta csak Szöllőskén, Lasztóczon és Kázmérban voltam. Nem sokára Biharba megyek-le.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 146. sz.]

487.

Csokonai Mihály — Kazinczynak.

1081

A' Magyar Orpheushoz.

11. Jul. 1801.

Jelenlét

Hogy a' halál

Az Ör-e

S barlangjaikba

Hebrus' szelid

S a' bértzi Ekhó'

Véletlen a' kies

A' Poklok'

Plutónak

Mennybéli

Örültek a' folyamatok,

Örült minden

Örült hegy,

Örültek a' vadállatok;

Főként Eumolpus*

Bús húrjait

Zengette

És úgy örült,

Hogy ORPHEUS — kit az halál' fíjának,

Az Ör-eبتől felfalttnak gondolának,

'S barlangjaikba jajgatának

Hebrus' szelid leányai

'S a' bértzi Ekhó' hangjai, —

Véletlen a' kies Hémus' hegyére

A' Poklok' félelmes torkából,

Plutónak zordon országából

Mennybéli lantjával kiére:

Örültek a' folyamatok,

Örült minden part és sziget,

Örült hegy, völgy, mező, liget,

Örültek a' vadállatok;

Főként Eumolpus* — a' tanítván' —

Bús húrjait feligazitván,

Zengette Ötet énekén

És úgy örült, mint Néked Én. — —

Csokonay mk.**

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

* Ovid. Met. L. XI. Fab. 4.

** «Regmeczre hozta a' Pataki examenről Júl. 13d. 1801. vissza nyert szabadságonnak 16d. napján.

Kazinczy Ferentz.»

488.

Kazinczy — Bujanovics Károlynak.

Levelem Udv. Agens Bujanovicshoz.

Ér-Semlyén, 1801. Jul. 19d.

Spectabilis et Perillustris Domine Agens Aulice,

Domine humillime Colendissime.

Clementia Principis benignissimi libertati restitutus, dum me dulcibus vitae gaudiis, quibus tot annos (2387 napig) carui, tandem frui posse laetor, gratissima mente recolo, hanc meam felicitatem gratioſo patrocínio atque indefessis sollicitationibus Sp. D. Vrae me debere. Utinam mihi contingat, ut sinceræ gratitudinis et venerationis, ad quam hæc Spblis D. Vrac beneficia me ad extremum vitae spiritum obstrinxerunt, tale aliquod edere queam documentum, ut omnibus, qui collati hujus in me favoris testes sunt, appareat, me gratitudinem, quam profiteor, in intimo animo gerere. Deus opt. max. conservet charam Sph. D. Vrae vitam in servitiis bgniss. mei Liberatoris, atque eorum felicitatem, qui in suis calamitatibus nullum potentius praesentiusque praesidium inveniunt, quam quo ego me ex tristissima vitae humanae conditione ereptum cerno.

Communicavit mecum venerandus patruus meus postremas Sph. D. Vrae literas, in quibus mihi inter cetera suggerere jubetur Consilium, ut bonorum non minus quam malorum praeteritorum oblitus, iniquorum insidias fugiam. Cavebo ego, ne unquam mihi aliquid excidat, quod me duplici clementia Suae Maj. Smae indignum clamet, atque id non ideo tantum cavebo, ne mihi novior indignatio regia praemetuenda sit; sed et ex sincero gratitudinis et devotionis sensu cavebo, utque ipsis meis inimicis, si quos tanta mea calamitas non flexisset, appareat, me citra malitiam scelerati illius hominis nexui irretitum fuisse (a' gaz Martinovicsot értem, nem Hajnóczyt). De arcanis Judicií nulli ego mortalium quidquam aut dixi aut dicturus sum; sentio ego res has non debere evulgari; nec de longo calamitatum mearum serie in tono Concionatoris narrare consuevi. Si tamen suscitationibus eorum, quibus redditus sum, aliquid dem, id quidem nemo aequus mihi culpam vertet,* cum omnes, qui de meis aerumnis

* «Hiszen a' tömlöcz sanyarúságainak hallása még arra való. a' mit az udvar óhajt, hogy rettentessenek-el, a' kik hallják.» — Kazinczy F. jegyzése.

referentem me audiverunt, testes mihi esse oporteat. me benignitatem Principis, qui me meosque longe mitius quam alii plecti solent, plecti jussit, infucata cum gratitudine praedicare.

Collapsa mea valetudo non admittit, ut pro redonata mihi et vita et libertate, exorandaque delictorum venia, pedibus Suae Maj. Ssmae advolutus, intemeratam erga Eandem fidelitatem jurem. Dignetur Spbl. D. Vra hac in parte mihi adesse, et iis, quos Clementia Principis et propria merita throno proprius admoverunt, et qui in flectendo Suae Mattis Ssmae animo meos se patronos testari sunt, me, quod non hucdum comparuerim, excusare. Adero ut primum per valetudinem licuerit, neque enim est quidquam, quod magis anxius anhelem. Ceterum — — —

Májusban 1803. felmenék Bécsbe, 's Tatán elragadtak a' pósta-
lovak, orromat, balkezem' könyökét be és megtörték, inasomat meg-
sántitották, kocsimat összetörték, úgy hogy ennek megigazításáért
hatvan frtot kelle fizetnem. Tört karral, és azt keszkenőben hordván
nyakamban, felmenék Bécsbe, 's bejelentem magamat Bujanovicsnál. —
Amice, quare venisti? non est tempus, quo ad Suam Maj. ad-
mitti adhuc potes. Jam ego tibi scribam, quo veniendum est. —
A' derék ember azt hitte, hogy én megtiszteltetésemnek fogom venni,
hogy ő engem tézegt. — Meglátogata csakugyan a' fogadóban a'
hattyúnál, a' Carinthiai utczában, 's papirosaimra jegyző-fel, hogy ott
volt. De a' papirosokban nem találá semmi titkot.

Cras prandebunt apud me Sua Exc. Dn. Ignatius Almásy,
Dn. Referendarius Németh (a' volt Causarum Regalium Direc-
tor) et multi alii; sciscitabor an admitti possis. Sed fracto bra-
chio non admitteris ad Audientiam. Játék minden dolgok. —
Talán Izdenczy is ott evék; mert ez vala az ezek feje.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 216. sz.]

489.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Nagy becsü barátom!

Mind az Anyám, mind az Őcsém József óhajtlák látni az Urat.
De senki sem inkább, mint az, a' ki régen megjövendőlte azt a' fényt,

a' mellyben az Úr íme ragyog. Jöjjön az Úr, hadd mondhassam, hogy kevélykedem benne, hogy Nagy Gábor szeret.

Hozza-el az Úr Nagy Sámuelünknek első Hajósát, még pedig úgy, hogy azt nálam hagyhassa. Bár a' Kis János két darab Zseb-belijét is megkaphatnám, mert azt rég óta keresem. A' Magyar Miner-vából is csak a' Virág Verseit ismerem még. Vásárkor meg fogom kapni Liedemann Urtól, kinek megírtam, hogy küldje.

Köszöntöm Csokonai Urat. Verseit nem kaptam-meg. Ezt egyedül azért írom, hogy ha ki találta küldeni, tudhassa, hogy eltévedtek.

Ajánlom magamat az Urnak igen becses barátságába.

Ér-Scmjén, 1. Aug. 1801.

alázatos szolgálója

Kazinczy Fer. mpr.¹

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

490.

Bujanovics Károly Kazinczynak.

Spectabilis ac Perillustris Domine
mihi peculiariter Colendissime!

Pretiosissimas ejusdem D. Vrae dd° 19. Julii nonnisi 10. lab. accepi literas. Quidquid ad rem contuli, non mihi attribuo, ast Supremo Numini, a quo accepi stimulum benefaciendi omnibus et nemini male: habuit praeterea Spbl. D. Vra potentem Intermediatorem Dominum Illustrissimum Joannem Okolicsányi: accesserunt tandem patrocinia graviorum virorum, et Patrum Patriae, nec restat aliud, quam ut Spbl. D. Vra omnino gratissimo, perennique homagialis devotionis gratitudine totum vitae suae tempus alma in pace transigat, occupet semet cultura illorum, quae ad primam necessitatem spectant. Lectione quippe talium librorum qui in vero obsequio magis obfirmabunt, et internam animi quietem procurabunt.

Ut autem Spblis D. Vra ascendat eo fine, quo Suae Matti Smae pro tantis gratiis et Clementia condignas gratias agere possit, eadem ratio est in contrarium, quam jam Domino Spectabili Melchiori Szu-

¹ Nagy G. a levélre ezt jegyezte: Első Levél, midőn Munkácsról kiszabadúlt.

lyovszky perscripsi, et re ipsa videtur mihi politicam obstare. Velit Spectabilis D. Vra semet tantis per patientare, veniet oportunum tempus, ubi et hoc adimpleri poterit. Svadeo autem haec, qua sincerus amicus, et simul ex Consilio majorum virorum. Si tamen Spblis D. Vra eo non obstante horsum ascendere velit, utique facile potest, cum irrestrictam libertatem obtinuerit. In reliquo gratis et pretiosis favoribus commendatus singulari cum cultu maneo

Spb. D. Vrac

Viennae, 14-a Aug. 1801.

humillimus servus

Carolus Bujanovics mp.

Czím :

à Monsieur Monsieur François de Kazinczy, mon tres-chér ami.
à Ér-Semjén.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 216. sz.

491.

Virág Benedek — Kazinczynak.

1801. Esztendő Aug. 26-dikán.

A' te magyar ajakidon is zengjen

Teofila. Éneke.

Óh melly örömmel nyújtanék

Te Néked én bokrétát;

De, jaj! az Északnak szele

Dühödve fújt kertemre:

Elölte gyenge kellemet,

El! a' kegyetlen pára!

Ah! benne most minden felől ¹

Tsak pusztá tüskék állnak!

A' fergeteg rózsáimat

Megsapta, hervasztotta.

De mit kesergek? A' Remény'

Virágja fenmaradt még.

Szebb mint az ékes rózsaszál,

Tovább is él az ennél.

¹ Virág úgy ebben, mint többi levelében a hosszú ő hangot ö-vel, a hosszú ű hangot ü-vel jelölte.

Örültem, 's örülök is, hogy munkáimat megkaphattad! — Oh!
mikor láthat 's ölhet tégedet, kedves Lámia

Virág mk. azaz Virág maga kezével.*

Kivül: †

à Monsieur Monsieur François de Kazinczy.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

492.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Er-Semjén, 27. Aug. 1801.

Nagy tekintetű barátom!

15 frt sok: de *Townson*ért nem sok. Többet találtam benne, mint reménytettem. Azonban itt is igen sajnálom, hogy a' legfontosabb tudósítások majd egészen hazugak, majd csonkák. Ohajtanám ezzel együtt látni a' Wieland által tett német fordítást. Hihető, hogy ő a' Német-Országban utazgató Magyaroknak hasznokat vette, 's holmit megigazgatott. — Én az Urnak véghetetlenül köszönöm azon szerencsémet, hogy vele megismerkedtetett, 's imhol küldöm vissza a' maga épségében.

A' *Freymüthige Bemerkungen*-eket bátorodom magammal Regmeczre vinni. Itt meg nem olvashattam. Pedig benne igen sokat találtam olyat, a' mi nekem igen tetszik. Kérem az Urat, ne nehezteljen, hogy megtartóztattam. — Most pedig hadd mondok egy két szót egyébről.

Említi az Úr, micsoda Magyar fordítás volt az, a' mit az Úr valamelly Asszonyságtól kért vala a' Debr. Vásár előtt kölcsön, hogy nekem megmutathassa, és a' mellyet én azért nem vettem által, mert szándékom volt Kis Istvánnál megvásárlani? — Megvásárlottam 's megtekintettem. Kimondjam é, mit itélek a' fordításról? Non currit sententia, et se impedit verbis lassas onerantibus aures. Hát a' Dedicatiók és a' Praefatió? Megáll az ember, és azt kérdi, hogy miként

* Kazinczy F. jegyzése.

† A levél zárlatán tört vörös pecsét.

jutott arra a' mi barátunk, hogy azokat *mondja*, és *ott* mondja? Azonban ne nevéssünk; mert hiszen az Úr is úgy *megáll*, vagy eláll, mikor az *Inkákat* veszi elő, 's a' *szerencséjére* kiadni nem engedett munkáját mustrálja; én is úgy *meg* és *el* állok, mikor a' szerencsétlenségemre kiadni megengedett munkáimat mustrálghatom. Mihelytt haza érek, összevetem ezzel a' *megvásárlottal* az én kézírásomat — nem hogy magamat elhiggyem — hanem hogy ennek a' megvásárlottnak hasznát vegyem. Az ilyeneket criticus szemekkel olvasni, nagyon instructivum studium; mert az idegen hibákat az ember inkább látja: nem csak a' mindenünkkel közös hiúság miatt, hanem azért is, mert a' magunk szeme a' magunk hibáinkhoz hozzá szokván, sokat meg nem sejdít, a' mit máson jól lát.

En 16-a Aug. egy ide való Zsidónak egy nagy pakét Mstumot adtam a' kezébe, hogy adná az Úrnak. A' melléjek tett levélben arra kértem volt az Urat, hogy méltóztatnék megtekinteni, és valamin felakad, megjegyezni. A' pakét vissza jött, mert a' bőrrel kereskedő Zsidó Vámos Pércsen vásárt csinált, 's Debreczenig nem ment. Azokat az írásaimat magammal viszem most Regmeczre; de lessz idő, midőn velek az Úrnak alkalmatlan leszek: mert én az Ur Criticájától sokat várok, 's meg vagyok győzve a' felől, hogy a' ki valami jót akar nyújtani, barátjainak tanácslásokat el nem mellőzheti.

A' *Dorimenének atyja* felől sokat elnélkedtem. A' dolgot így találom:

A' Minervisták, sőt talán jobban mondódnék, a' Pázmányisták nem szeretnek a' Nomen propriumok elibe in casu etiam regiminis Genitivi *articulust* tenni; 's úgy látszik, hogy nem veszik észre, hogy az az *articulus* nem a' Nomen propr. *Articulusa*, hanem a' régált

1 2 3 2 1 3

szóé. Az *Izráel fiai* annyi mint *Izrael(nek)* a' *fiai*, ha szintén a' *fiai* elibe (minthogy ez a' szó Consonánszon kezdődik,) nem az, hanem a' illik is. — Báróczi, Pater elegantiarum, így szeret élni a' Marmontel fordításában. Ő nem így szől: az *Alcibiades szerelme*, hanem így: *Alcibiadesnek szerelme*. Folyó beszédben (Musa pedestris) nem igen van helye az *-nek*-kel való élésnek. *Londonnak kőfalai* állhat ugyan valamely panegyrica beszédben, de ki szől úgy barátja előtt? — Kérdés: Hogy kellene a' könyv frontispiciumán ezt fordítani: *Ciceronis opera*? Így é, *Cicerónak Munkáji*? vagy: *Cicero Munkáji*? vagy: A' *Cicero Munkáji*. — —

Elég legyen azt megjegyezni, hogy a' *Dorimenének atyja* és — a' *Doriméne atyja* két különböző kérdésnek correspondeál. Ez: *Dorimenének atyja*, erre felel: Mije ő Dorimenének? — Ez pedig: a' *Doriméne atyja*, erre: Kinek az atyja ő?

Szeretném tudni, ha a' tudva lévő helyen az Úr változtatást érdemlőnek leli é ezt: *Alcidiás, bátyja Dorimenének*, azaz, ha nem kevésbbé vadan hangzik é az Úr füleiben ez: *bátyja Dorimenének*, mint ez: *Dorimenének bátyja*? Az én fülemben nagy a' különbség a' kettő között.

Ajánlom magamat az Urnak igen becses barátságába 's maradok alázatos szolgája

Kazinczy Fer.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

493.

Háger Dániel — Kazinczynak.

Das Gemälde, das der verstorbene Director Oeser in Leipzig auf die Aufforderung des Hrn. Franz v. Kazinczy namentlich zu seiner ungrischen Übersetzung des Messias v. Klopstock gefertigt hat, befindet sich bey dem Unterzeichneten, der es von Oesern selbst in dieser Hinsicht übernommen u. für Hrn. v. Kazinczy herabgebracht hat. Briefe an ihn können entweder in Klausenburg bey H. Gubernial Secretair v. Hannenheim oder in M. Vásárhely bey H. Tab. Assessor v. Aranka bestellt werden.

M. Vásárhely den 4. Octob. 1801.

Daniel Hager mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

494.

Kis János — Kazinczynak.

Kazintzy Ferentznek Kis János.

Az én Balatonmellyéki remeteségembe is elhatott végre kiszabadulásodnak áldott híre, mellyen énnálamnál szívesebben egy Barátod sem örvendezhet. — A' kinek barátsága és levelezése boldogságom-

nak olly nevezetes részét tette, a' ki nékem Matthissont ajándékozott, az, reménylem, ennekutánna sem fogja megtagadni tőlem levelezéséből származandó örömömet. Kötelességemnek tartom, Tőgedet, tisztelt Barátom, erre mennél előbb és mennél forróbb szeretettel kérni. Ha kérésemet Tőled megnyerhetem, feléledék talám még egyszer, 's ha tsak kedvem szerént való levelezőimnek nem léte miatt a' levélírást egészen el nem felejtettem, igen szorgalmatos leveleződ leszek. -- Válaszodat és állapotodnak 's a' Magyar Literatura eránt való indulatodnak (a' mennyire ezeket nékem kinyilatkoztatni javallod) leírását nagy nyughatatlansággal várom.

Olvastad-e 1799-re való 'Sebbéli könyvemnek 5-dik és következő lapjait?

Leveled, ha p. Veszprém, Tapoltza, à Kővágó Örs lessz útasítva, bizonyosan meg fog találni. Öllelek.

Kővágó Örsön Nov. 2-dikán 1801.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

495.

Gr. Török Zsófia — Kazinczyna.

Kázmér, am 14. November 1801.

Sobald Ihre Zeilen der lieben *Susi* überreicht wurden, both sie mir an, Ihre Siluette zu suchen, ich brauchte wenig Mühe es zu finden, da mir Erinnerungen solcher Arten nie verborgen liegen darf. [!] ich überschicke es Ihnen mit der bitte, mir einst die Gefährlichkeit zu erweisen, Sophie diess Andenken wieder zu gönnen, ich hoffe zwar, dass mein Wunsch nicht in dem sinn einer Höflichkeit betrachtet werden wird; überzeugen Sie sich aber, dass meine Gewohnheit, und der Titel, [von] welchem ich gebrauch machen darf, mich Ihre Schwester zu nennen — sind bewaise genug, so eine Forderung an Ihnen [!] zu thun: Sie werden das Büchlein, welches ich beilege, nicht ganz verstossen, und es mit etwelchen Zeilen Ihrer aufrichtigen Wunsche beglücken, das Büchlein enthält die Samlung meiner Freunde, es ist noch sehr lehr, ich lernte behutsam bei dieser wahl zu sein: Sie werden zwei Männer dabei finden, der eine ist N. Vécsey, welchen ich nicht gerne sehe, das obere Blatt enthält die Schrift meines lieben E., so kann ich es nicht ausreissen; das

letzte Blatt enthält die Schrift von Estén, durch das Complimente, welches ich gar nicht verdiene, können Sie ihn leicht kennen lehren, Sie werden sagen, dass man Freunde im Herzen, aber nicht im Buche sammelt, die Gefühle der Erinnerung sind stets bei mir im Herzen begraben, es ist dennoch schmeichelhaft, wenn man von lebenswürdigen Leuten ein kleines Andenken hat, so will ich glauben, dass Sie diesen Wunsch auch befriedigen werden, ich fürchte, dass meine Zudringlichkeit Ihnen in[s] Auge fallen wird, denken Sie aber (dass Geschwister nie zürnen) noch eins, der Inhalt Ihres Briefs an *Susi* in betraf meiner Klugheit hätte ausbleiben können. Verzeihen Sie mein Gekriegs, erlauben Sie mir mich stets Ihre Freundin nennen zu dürfen

Sophie mp.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 211. sz.]

496.

Kazinezy — Gr. Török Zsuzsánnának.

Theure liebe Comtesse Süsie!

Meine Pläne, wenn ich etwas wegen Kázmér unternehme, werden durch das Ohngefähr immer contrecarrirt: ich wollte Ihre Trugel selbst zurück nehmen, aber nicht nur dass meine Schwester nicht kam, sondern es fügte sich auch, dass mein Bruder Joseph von Semjén heute in der Früh einen Wagen hieber hinaufschickte, und solche Nachrichten an die Mama mitgetheilt hat, dass ich ohne Aufschub nach Kaschau muss. Ich reise heute Sonntag wirklich in aller Früh hin, und muss Ihnen Ihren Schmuckkasten nur durch einen Boten zurückschicken. Ich habe davon nichts anderes profitirt, als dass ich mit der weissen Farbe an meinen Kupfern einige Flecken verputzt habe; wofür ich Ihnen zum Dank die Hände küsse.

Denken Sie noch an Ihre unternommene Bekehrung, liebe Comtesse? Ich will Sie überraschen u. auf die allerangenehmste Weise überraschen. Hören Sie nur. Ich bekenne, liebe Susie, dass Sie vollkommen recht haben, und dass ich Sie wegen diesem schönen Gefühl unendlich schätze. Zwar ist das mir von Ihnen nicht *unerwartet* und *surprenant*: ich wusste, dass das Ihre Gefühle seyn müssen und sind. Der erste Vorzug eines Frauenzimmers ist wirklich

Ehrfurcht für sich einzulösen; und ich sehe, dass Comtesse Susie trotz Ihrer Güte, trotz Ihrer naïveté das *kann*. Lassen Sie sich das sagen, liebe Süsie, zur Versicherung, dass ich Sie grenzenlos verehere.

Unteressen kann man doch, dünkte ich, mit der *kleinen* Süsie, die noch kaum Mädchen ist, und die durch Ihre *kindische* naïveté, kindische Lieblichkeit es noch weniger zu seyn scheint, — auch manchesmal kindisch thun. Theure schöne Süsie, es ist so süß, manche Augenblicke sogar Kind zu werden, welches aber der Ihnen in jeder Rücksicht schuldigen Achtung nichts verschlagen soll.

Ich dachte heute nach Mittag, ich weiss nicht mehr warum, an Ihre Kleidung, und ich fand, dass Sie nie reizender seyn können, als in dem weissen Kleid, dass Sie einst hier an hatten, und noch mehr in dem bläulichen, gestreiften und getüpfelten, wo Ihr Busen nicht zugeknüpft wird, sondern wo ein Tuch mit einem stehenden Kragen dem Auge alles verhüllt, da es der imagination nichts verhüllt. Ich stelle mir vor, Sie werden über diese Bemerkung roth. Werden Sie es nicht, schöne Süsie! Ein Mann in meinem Alter, darf so etwas einem Mädchen, wie Sie, freyer sagen, als ein junger Mann, dessen Haare noch nichts als schwarz sind. Leben Sie recht sehr wohl, theure Comtesse. Meinen freundschaftlichen Gruss an den Grafen, Ihren Pruruder, und meinen Handkuss an Ihre gnädige Mama und den Grafen. Leben Sie nochmal wohl, und empfangen Sie meinen Dank für Ihren Schmuckkasten. Adieu

Regmecz d. 21. Novbr. 1801.

Ferencz.

[Eredeti je a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

497.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Regmecz, Nov. 21-d. 1801.

Nagy érdemű Barátom!

Tisztelettel, szeretettel, dicsőségeden való örvendéssel járulok hozzád. Ismered érzéseimet erántad, 's képzelhet'd mit érzettem, Kniggét 's Meinerszt még Munkácson — Zsebkönyveidet pedig az anyám házánál, Biharban, olvasván. Kedvesebben olvasható prósat nem ismerek, mint Kniggéd és Meinerszed; ezt mondtam Munká-

cson: ezt osztán, midőn a' *tudakolt* oldal darabját és a' többit Ér-Semjénben olvastam. Musarionod elragadott. Ezt mondanám róla, ha fordítója a' legszeretettebb barátom nem volna is. A' Magyart olvasván, a' Németnek, melyet csak nem könyv nélkül tudok, minden zengzete rezgett füleimben. Az örökkévalóságot érdemlett munka lessz, 's óhajtom, hogy mendikási harangkongatáshoz szokott publicumunk egészen bírhasa; hogy valaha érezhesse, mi az igazán szép.

Nem mondhatom neked, mely édesen valek ellepve, midőn az Anacharsis *Boldogságát* találtam egyik darabodban. Szenvedésem' ideje alatt azt a' részt, és azt, a' hol a' Ceres' papja a' Religioról szól, igen sok ízben megolvastam, és szándékoztam volt barátim' kedvéért lefordítani. Az gyönyörű, fordításban szinte úgy, mint az originálban. — —

Kérde, hogy mit dolgozom. Kevés idő múlva megtudod. 2387 napig lévén megfosztva tintától, visszanyervén szabadságomat, mohón estem volna munkának: de czer akadályok adták elő magokat. Azonban Emilia Galotti 's Minna von Barnhelm, Clavigó 's Gessznernek talán minden Munkáji nem sokára hozzád veszik útjokat, hogy barátságos igazításaidat megnyerjék, minekelőtte sajtó alá mennek. Azoknak mindenike úgy készült, hogy a' nagy seregnek ne tessenek. Eddig elértem célomat: nekik nem tetszik; az van hátra, hogy Kisnek 's Virágnak tessenek.

Némethünknek most veszem levelét. Irja, hogy hozzá utasított leveleimet neked megküldötte. Engedd hát csak azt mondanom, hogy leveleidet, melyeket kincs gyanánt tartottam magamnál, Brünnben tőlem 1798-ban elszedték minden egyéb papirosaimmal együtt, 's Ő Felségének tulajdon kezeihez küldötték; honnan őket soha többé meg nem kaptam. Azonban a' «*Szeretím édes honnja*»-t a' Dunán én is zengettem, midőn tavaly Kufsteinből Munkácsra vittem. Géniosod megjövendölte, midőn azt irtad, hogy barátodnak egykor enyhítésére fog lenni.

Azonban *Psycharion* még távol vagyon, 's még én nem emelhetek oltárt a' Dioskuroszoknak. De bíztat a' remény, hogy fogom emelni nem sokára. Nekem sem kell egyéb, mint nyűgodalom. 'S nem kellett volna semmi egyéb, csak az, ha nem üldözött volna is a' szél. A' nagyravágás' szesze soha nem tudott elszédíteni.

A' Méltóságos Úr' neve,
 Mellyért magát Mihók puffasztja,
 'S csikarva gyűlt pénzét fogyasztja,
 Már sokakat földre teve.
 Ez a' bolondság nem aggasztja
 Kevésre vágyó lelkemet;
 Eggy hív *Uram ked* engemet
 Bajszos napszámosom' szájából
 Sokkal inkább gyönyörködtet,
 Mint Pesthnek tituláréjából
 Bár melly czikornyás nevezet,
 Hová fondorkodás vezet.

Hol a' mi Lakosunk? nem esett é el? Semmi hírét nem hallván, félek, hogy borostyánja elviritott, minekelőtte kifakadhatott. Kérlek, ne felejtsd el, ha irni fogsz, hogy élete eránt gondban vagyok.

Ez a' vidék nem áldozik a' Gratziaíknak. Itt magyar munkákat nem kapni. Zsebkönyvedet még nem láttam több helytt, mint Debreczenben lakó Prókátor Nagy Gábor Úrnál, és a' 2-dik esztendeit az Öcsémnél Dienesnél Váradon. Nem is ismerik a' könyvet. Ez az orthoglottus Debreczen anathemát kiált mindenre, a' mi nem az ő nálók készült Grammatika ízlésében íródik; 's finnyás Urficskáink 's Asszonykáink szégyenlenek magyar könyvet olvasni. Nekik Schikanéder 's Kotzebúe a' bájolójok Fogadom, Kassa és Várad közt az én Himfymnél nincs több Himfy; és ha talán valami Szabolcs Vármegyei édes-Úr egygy nyomtatványt, elszédítve a' könyv' külsője által, megvett is, az olvasatlan fog heverni, mert az nem a' Mátyási 's Csokonai módja szerint zeng. — Én azonban álmétkodva nézem ezt a' váratlan jelenést, 's örvendek hazám' nyelvénck. Élj boldogúl szeretett tisztelt barátom! 's ajánlj kedves hitvesednek.

November 2-dikán irt leveledet 11-dikben vettem, az nap, mellyet én mindég inneplek. — Kérlek, jegyezd-fel és írd-meg, mikor ér ez hozzád?

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

498.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Regmecz, 27. Novbr. (1801.)

Nagy érdemű Barátom!

Alig ment az Úr eggy óráig, midőn észre vevém, hogy itt maradt a' csizma és a' tobák. A' tobákat felszipákolták: de a' csizma íme megyen. — Kérem az Urat, a' Prof. Budai Úrnál álló pakét és a' Könyi által lefordított *Abel halála*, 's *Molière* és *Elisa ou la femme* stb. stb. eránt; én Decemb. elején Semjénben leszek. Ha az Úr Prof. Budai Úrnak valamit fizetni talált, méltóztassék megírni 's köszönettel megküldöm. — Éljen az Úr igen szerencsésen!!

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

499.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Nagy érdemű Barátom!

Tegnap estve az Anyám ide érkezett. Kéri az Urat, méltóztassék tudtára adni, hogy melly nap indul Pestre, hogy addig bé mehessen és az Úrral szállhasson. Halassza tehát az Úr az útját, valámíg az Anyám bémehet; be fog bizonyosan, mihelyt az Úrtól meg érti, mikor menjen. — Az Öcsém mondja, hogy Prof. Budai Úrnál nincs pakétom. Nincs bizonyosabb semmi, mint az, hogy volt. Járasson végére tehát az Úr, hogy hová lett: és ha nála csak ugyan nincs, tekintesse-meg a' Bibliothecariust, vagy valakit, a' kihez könyvek tevődnek-le. Moliéret és Elisát, ha nincs terhére az Úrnak, méltóztassék ki küldeni. Én ajánlom magamat tapasztalt becses barátságába 's maradok

Semjén, 6. xbr. 1801.

alázatos szolgálja

K. F.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

500.

Kazinczy -- Id. b. Wesselényi Miklósnak.

Nagy Méltóságú Báró, Kamarás Úr,
egész bízodalmú Drága Jó Uram,
tisztelt, nagy érdemű Barátom!

Nem kaphatván Erdélyi Titulárét, hogy Gubernialis Consiliarius Ifjabb B. Bruckenthal Excellentiájának titulusait a' hozzája írt levelemre hiba nélkül feltehessem, sem senkit, a' ki azt ezen a' földön tollamba adni tudná, — hogy a' rövid titulus a' boritékon, nekem *ismeretlennek*, merészség gyanánt ne vétessek, bátorkodom a' Mélt. Úr segedelmét kikérnem. Méltóztassék a' Mélt. Úr ezt ő Excellentiájának kezéhez juttatni, 's engemet nála az üress adressz miatt kimenteni.

Örvendek én ezen elakadásomnak; mert ez nekem alkalmatos-ságot nyújt, addig is, míg régen óhajtott tiszteletéhez végre végre szerencsém lessz, jelentenem, hogy *nagy lelkét* nálamnál senki inkább nem tiszteli, nem csudálja; mert Budán Oberster Novák, Kufsteinban Kapitány Cservenka alatt szenvedvén, azt ismernem elég mód adattott. — Rendes, hogy Brünnből *Gál Mózes* Úr késért 1799-ben Kufsteinba, a' ki testvére a' Mélt. Úr egyik Tisztjének!

Méltóztassék engemet a' Mélt. Úr tisztelőjinek számába befogadni. — Maradok hív tisztelettel

Mélt. Báró Kamarás Úrnak

Ér-Semjén, Biharban, 17. Xbr. 1801.

alázatos szolgálja

Kazinczy Ferencz mpr.

Kívül: ¹

à Monsieur Monsieur le Baron Niclas Wesselényi, Seigneur de Hadad etc. etc. etc. Chambellain de Sa Majesté Imperiale Royale Apostolique

à Clausenburg

Sibó.

[Eredetije b. Wesselényi Miklós görcesöni levéltárában.]

¹ A levél zárlatán nagy vörös pecsét van s fölé Wesselényi ezt jegyezte: 1802. d. 19. Jan. Kazintzki.

501.

Szombathi János — Kazineczynak.

Tekintetes Úr,

Különös bizodalommal való Nagy és Jó Uram!

A' Gond-szabadi Bölts munkáinak 2dik Darabját, melyet Leitner Úr vissza-kiván, ez alkalmatossággal vissza-küldöm. De bátorkodom arra alázatosan kérni a' Tektes Urat, méltóztasson ezen Böltsnek a' Nevelésrül való Értekezését, a' mely ezen Darabban előfordúl, Magyarra fordítani, és avagy tsak a' Kassán ki-jövő Rózsaszin Gyűjteményben ki-nyomtattatni. Azt hiszem én, hogy sok hasznos dolgot fognak ebből tanulni a' Magyar Olvasók is. Továbbá arra kérem a' Tektes Urat, hogy a' *Beccaria* munkáját von Verbrechen und Strafen, melyet ugyan tsak azon időben adtam vólt által a' Tektes Úrnak, a' mikor a' Gond-szabadi Bölts munkája kezemhez jött, méltóztasson ezen innepi Betsületes Deák által kezemhez vissza-küldeni: 's egyszersmind a' felől-is tudósítani, hogy Néhai Tiszt. Szent Györgyi István Ur, ez előtt mintegy négy esztendőkkkel, küldött é a' Tektes Úrnak egy Horatiust, a' Lambinus ki-adásából valót, avagy nem? mert egy meg-hólt Predikátor könyveinek auctióján vévén az említett könyvet, azt mon-dotta vólt, hogy a' Tektes Ur számára veszi: azomban a' könyv hová lett, bizonyosan nem tudhatjuk; a' Publicumnak pedig felőle számolni tartozunk.

Többire szíves gratziájában bizodalmasan ajánlott, maradok egész tisztelettel

a' Tekintetes Úrnak

S. Patak, 23. Decembr. 1801.

alázatos szolgája

Szombathi János.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. tud. Lev. 4r. 187. sz.]

502.

Kazinczy — Asbóth Jánosnak.

Regmecz, Január 16 napján 1802.

Director Asbóth János Úrnak a' Göttingai Tudományok Társasága Tagjának.

Az Úr a' legszebb diadalmat nyerte-meg, 's a' *Magyar* név tiszteletes voltát kiljebbre vitte. Ennél szebb koszorú nem függ a' Haza' Templomában. Irigylem az Úr' sorsát — mint a' Leuktrai bajnokét fognám, ha testvére lettem volna, hogy szeretett szülejének örömet nyujthatott. Kevélykedjék az Úr, 's buzdítassa magát azon gondolat által, hogy diadalma sokra kötelezi, új nagy tettekre. Lehet é valami szebb, mint azt látván, hogy szeretettünk, érezni, hogy méltán szeretettünk? *Xazgs!*

[Kazinczytól készült töredék-másolata a Szemeretár I. kötetében.]

503.

Kazinczy — Gr. Török Zsuzsánnának.

Regmecz, 10. Januar 1802.

Theuerste, verehrteste Comtesse!

Ich unterfange mich der Gräfin, Ihrer Gnädigen Mama ein Rebhuhn zu schicken. Nicht ich habe es geschossen; ich gestehe gerne, dass ich dazu ungeschickt bin; sondern mein Bediente, der, wie ich es von meinem Bruder höre, und es so ziemlich merke, gut schießt. Und nun dazu gleich eine Bitte.

Ich habe im Sommer diese Uhr in das Futteral meines Reise-spiegels gelegt, weil mir, der Uhren zu tragen durch so viele Jahre entwöhnt ward, sie immer zu mir zu nehmen ungelegen fiel. Unglücklicherweise hatte ich in dem Fach des Spiegels Schwefelfaden, mit denen ich Feuer zu machen gewohnt war, und das Gold ist ganz schwarz angeloffen. Man rieth mir es in Essig und Salz zu legen. Ich thats. Es ward reiner. In drey Monathen darnach wickelte ich die Uhr in Papier, und legte sie wieder in den Spiegel, der jetzt wie ich glaubte von dem Schwefel vollkommen gereinigt war, — und das

Gold ist nun noch schwärzer. Haben Sie die Freundschaft, fragen Sie den Grafen, ob das Gold gereinigt werden kann, oder nicht kann, und was ich damit anstellen soll? da das Gold dünn geschlagen ist, wage ich nicht es mit Kreide zu reiben, denn ich könnte es verbiegen.

Der schlechte Weg hielt mich ab, meine Reise nach Semjén anzutreten. Hier kann man kaum aus dem Haus. Ich sehe oft mit Erbarmen zu, was die armen Leute treiben, da sie vor dem Hof auf der Gasse stecken bleiben. Da auch Kázmér flach liegt, weiss ich nicht, wie Sie nun in die Kirche fahren. — Empfehlen Sie mich in die Gnaden Ihre verehrungswürdigen Eltern, und in die Freundschaft der Comtesse Sofie, die ich herzlich zu grüssen bitte, dem Grafen Ihrem Herrn Bruder sagen Sie

Prrruder Pepi, der Prrruder Fehrencz lässt sich empfehlen; er lacht noch immer.

Adieu theure Comtesse. Ich küsse Ihnen die Hände. Adieu
Ihr

unterthänigster

Franz Kazinczy.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

504.

Kazinczy — Gr. Török Zsuzsánnának.

Regmecz, le 17 Janvier 1802.

Chère Comtesse! Vous ne croyez pas combien vos charmantes lettres me font des vrais plaisirs. Toutes les fois qu'elles me viennent, je me sente très agréablement surpris. En vous voyant je vous trouve, comme tout le monde vous trouve, pleine de douceur, pleine de bonté, jolie, aimable, séduisante; et déjà j'ai cru connoître tout votre mérite! Car qui oseroit deviner sous cet air enfantin, sous cette naïveté qui nous fait tant rire, et qui nous fait tourner la tête, cette noblesse de sentiments, cette mureté qui ne semble que d'être le partage de votre soeur, la Philosophe? Toutes les fois que l'on m'apporte vos billets, je me sente saisi de surprise: mais en recevant les deux dernières, c'étoit encore plus; j'ai fondu de larmes en riant comme un fou. Quant au fait de votre frere, aimable Comtesse, vous aurez bien tort

de croire qu'il y a de malice, que nous rions avec cet air mystérieux. Non; ce sont les doux souvenirs de notre tour a Toronya, où nous nous sentions tous deux libres et nous avons tant badiné. Faites lui mes embressements, ma chère amie; et en vous souvenant quelque fois de moi dites lui: *Geschwind gelacht! Wie war es auf der Reise nach Toronya?*

La terre est prise, et apres-demain peut-être je pars pour Semjén, sans avoir le plaisir de vous revoir. Faites mes baisemains à vos respectables parens, chère Comtesse, aussi bien qu' à la Philosophie des yeux pétillantes.

Adieu, bien bonne Susie. Cette lettre en françois barbare m'a foit beaucoup de peines; que je vous prie de vouloir bien excuser. Adieu, Adieu!

Votre

tres humble

F. K.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

505.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

(1802. Jan. végén.)

Küldöm Moliért. — Asszonyvásári Predikátor Szikszai József Ur kéri a' Freymüthige Bemerkungen eines Ungarn nevű munkát. Engem a' nátha ágyba ejtett, 's el von az Úr látása örömétől. Eljen soká az Úr boldogul.¹

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960 Q. H.]

¹ A levélre Nagy Gábor írónnal ezt jegyezte: «Vettem Febr. első napján 1802.»

506.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Ér-Semjén, 10. Febr. 1802.

Nagy érdemű barátom! Ismét alkalmatlankodom. A' minap, azt reménylven hogy egy hét alatt Regmeczre vissza megyek, visszaküldöttem az Urnak Moliért: most itt maradván, 's nem lévén az egy Schrevel Lexiconján kívül más könyvem, kéntelen vagyok az Úrtól vissza kérni mind azt, mind a' más két társait. Az alatt míg az Anyám oda lessz, hadd legyen mit forditanom. El lenne veszve az az idő, ha Moliért meg nem kaphatnám.

Szikszay József Úr más nap hogy a' Freymüthige Bemerk. érkezett, ide jött látogatásunkra, 's a' könyvet elvitte. Azolta nem voltam vele, de képzelm, hogy nagy örömmel fogta olvasni.

A' Kövér és Dobsa alkalmatlan levele ma jutott kezéhez az Anyámnak. Pro 15-a Mart. citáltattunk. Akkor az Úr nem vonja-el a' maga rég olta tapasztaltatott barátságát az Anyámtól. Szeretnénk tudni, ha az Urnak pro 15a Mart. kell e Procuratoria Constitutio? azaz ha az Öcsém nem hagyott e az Úr kezeiben egyet?

A' Semjéni fa tegnap és tegnap előtt osztatott ki. Az Anyám megígérte ugyan az Urnak hogy szolgálni fog fával: de embereit a' fa' behordás annyira elfogta, hogy a' Debreczenbe való vitelre lehetetlen lessz érniek. A' fát tehát pénz által váltja-fel. Sajnálám ha Debreczenben nehéz volna a' faszerezés, mert én felette nehezen szenvedem a' hideget, a' Horatz praecanum, solibus aptum, a' mit maga felől mond, reám is nagyon illik. Nem szeretnék olly házban lakni, mellynek ablaka délre nem fekszik. E napokban egészen felderítette lelkemet a' szobába sütő nap, és az erdőkben a' tavaszt érző madarak.

Újra kérem a' *Molière 3 darabját*, — és az az eránt való feleletet, ha kell e az Urnak *Procuratoria Constitutio*? Attól tartván hogy az Úr olly zavarban olvassa leveletem, mint a' millyenben azt én írtam, szükségesnek gondoltam a' kérést repetálni, sőt azt vetni hozzá, hogy meg ől az únalom, ha Moliert meg nem kapom. Ajánlom magamat az Urnak becses barátságába.

alázatos szolg.

K. F.

Berzeviczy Pál Urnak köszöntését nagy örömmel fogadtam. Méltóztassék az Úr, kérem alázatosan jelenteni, hogy én azt az Urat felette tisztelem.

Moliert!

Azon esetre, ha ez a' levél az Urnak oda haza nem létében adódnék által, szükségesnek látom hozzá tenni, hogy ezt Bernáth Gedeon Ur Viszi, a' ki Praeceptort akarván hozni a' fia mellé Mihályfalvára, Debreczenben egy napot mulat, 's a' Professorokat be járja. A' Moliért tehát az Úr általa küldje-ki.¹

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

507.

Németh László — Kazinczynak.

Dém, Veszprém Várnegyében
Febr. 13-dikán 802.

Itt a' falusi életnek mostani kevés ékességeiben egy szíves Jó barátomnál, Szászy Imre Urnál mulatván, csak kevés és rövid feleletre érhetek: de halasztani sem akarom irásomat: mert két leveledre felelhetek 's a' mit oly kívánva vártam, még nem kaptam. Tegnapelőtt vettem Liedemann Urtól Pestről 12 Diogen. és 1 Orfeuszt: de a' mit velek vártam, a' képedet, nem; sem a' Debretzeni vásárról elküldött nyomtatványokat említett munkádból. Hová lettek? Ha kérlek: meg fogod még is tselekedni, hogy a' könyvekből bájövendő pénzt, egy két exempláron kívül, mellyeket magannak tartok meg 's egy vagy két jó Barátomnak ajándékozok, el veszed. Hadd érezhessem azt a' gyönyörűséget, hogy Kazinczynak akkor szolgáltam, mikor sokan nevét is nyelvekre venni nem merték, 's oly óráiban szereztem néki mulatságot, a' mellyek legunalmasabbak voltak életben. Úgye megtselekszed? — Kérlek még arra is, járj utánna, ha lehet, hová lettek azon én 55 Statistikám, mellyeket Dudásinak küldöttem volt, 's ha reájok akadsz, vedd magadhoz 's tartsd meg; a' másik résznek kijöttével reménylem elkelnek. — Árnyék képemet

¹ «Vettem Febr. 13kán 1802. Válaszoltam do. do.» Nagy G. jegyzése.

azért küldöttem, hogy más nem volt: ha valaha mást készíteni vagy kedvem vagy alkalmatosságom leszsz, azt sem készítem másnak, hanem Kazinczyrnak. Azomban ezt vedd jó néven. Most hirdetéseidre. Ráth Pál Győri fi a' mostani Predikatorunknak és a' M. Ujságok szerkesztőjének, Ráth Mátyásnak testvére és az Ujság írásban követője. Ezen munkától, mi okból, nem tudom, eltávozván, Pestre ment és ott az Orvosi tudományra adta magát: de a' mennyire tudom, még gradust nem kapott. — A' Freinüthige Bemerkungen írója egy Glatz nevezetű Jenai tanuló volt, a' kinek is munkája szemet szűrván, rendelés tétetett róla, hogy mihelyt az Ausztriai birtokokba' bélép, megfogattassék: a' vallása sorsosi is elvégezték, úgy hallottam, hogy ha béjövend, semmi hivatalt néki nem adnak.

Ezt néki jó esmérősei tudtára adták 's ő otthon maradt, 's most Salzmann mellett tanító a' Schnepfenthali nevelő házban, a' hol ujabban tudós munkáival teszi magát esméretessé. Azon munkátska felől, melly a' Magyar Statsgefangenekről kijött, magam sem tudok semmit is, azt sem tudtam, hogy van valami kinn. A' mit Buday Ur felől és Széplaki Úrról írsz, azt előre is tudtam rólok, ők velem tanultak Göttingában, a' hol a' Speculatura Philosophiára mindenek mint szükségtelen főtörésre, úgy néznek. Én is megjöttömkor épen úgy gondolkoztam, mint ezen urak; de meggyőződtem szükséges volta felől Kánt szavaival. Ha a' jövődő élet, ha a' lelkének állapotja, ha minden gondolkozásának fundamentoma, etc. meg nem érdemli, hogy az ember róla gondoskodjék: vallyon mi érdemli meg: tanultam és a' velejét értem. Óllelek én és feleségem.

Beregszászi munkáján bajjal segíthetek, mert itt igen kevés kedvellője van a' Magy. litteraturának, az ő munkája pedig nem gyermekeknek való. A' Sógorom oratiójából egyet küldök. Csokonait én is jó költőnek tartom: de Virág felségesebb. Badatsonról etc. más-kor, ha ki tudom a' mit kérdesz.¹

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

¹ Németh a hosszú ő ű hangzókat ö, ű-vel jelzi.

508.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Títt. Nagy Gábor Urat kérem, méltóztassék az Anyám óráját az órásnál megnézetni, 's ha az órának tokja nem volna, mindjárt Verschlágocsát csináltatni reá, hogy a' Húgom, a' ki Tiszt. Pézeli Jósefné Asszonynál van szállva, kedden jókor reggel kihozhassa. — Ezen felül kérném a' Moliéreket is, hogy ha valahogy Bernáth Gedeon Úr ki nem hozta volna.

raptim, 14. Febr. 1802.

K. F.

Izenje-meg az Ur, mit fizetett az Órásnak, 's első alkalmatossággal megküldöm.

Kivül:¹

à Monsieur Gabriel de Nagy.

a' Posta háznál, hátúl az Udvarban.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

509.

Kis János — Kazinczynak.

Nagy Érdemű Barátom!

Kővágó Ors 1802. Febr. 18d.

Nem tudom a' Hazának-e, Neked-e, vagy magamnak örvendjek inkább, hogy olly eleven képzelődéssel, forró szívvel és férjfiúi lélekkel tértél vissza távollétedet sirató literatúránknak vigasztalására. Az Egok vigyázzanak betses életedre 's vigyennek szerentsésen arra a' szép tzelra, a' hol a' ditsőség minden magyar Írók között a' te számodra készített leghervadhatatlanabb koszorúkat!

Már most nékem is van kedvem feléledni, 's abban a' pályában futni, mellyben való probatételeimre eddig is a' te példád volt leg-hathatósabb ösztönöm. Ha te vezérem, barátom, kísérőm léssz, nem

¹ «Vettem Febr. 15kén 1802. Válaszoltam D. D.» Nagy G. jegyzése.

fog soha is egészen elaludni bennem az a' szent tűz, mellynek egy kis szikrája belém szorúlt. Azt ugyan itt prosában is még egyszer mondom, a' mit versben több ízben mondtam, hogy halhatatlanságra nem vágyok. Az én talentomaim több mint egy tekintetben hajólőrést szenvedtek, — csak némelly diribdaráb részetskéjét szabadíthattam meg. Azonban minthogy nálunk a jelesebb elmék' szűkvoltában a' közönségeseket sem kell megvetni, nekem is kötelességem az enyimmal tenni a' mit tehetek. — Te, kedves Barátom, az én sengéimről nagy forrósággal szóllasz. Rész szerént literatúránkhoz való nagy szereteted visz erre, mellyel néki proselytusokat szerezni kívánsz, rész szerént hozzám való barátságod költsönöz tsekély próbáimra olyan érdemeket, mellyekkel nem bírnak. Akármint legyen a' dolog, ha ditséretedből a' felesleg valót kiveszem is, annyi mindenkor bizonyos lessz, hogy munkáim Néked tetszenek: ezt pedig szeretem, mert meggyőz a' felől, hogy jó úton indultam, 's igen hatásosan serkent buzgóbb igyekezetre. Még inkább szeretem azt, a' mit naponként jobban észre veszek, hogy lelkeink oly igen megegyeznek mind indulatjaikban, mind principiumaikban. A' több bizonyosságok között, mellyeket leveled magában foglal, legvilágosabbá teszi ezt előttem az az egynéhány sor gyönyörű vers, mellyel mint drága gyöngyöl betses leveledet megköszöntetted, 's mellyet az én rest emlékezetem is egyszeri kétszeri olvasás után úgy megtartott mint a' Miatyánkot. Melly igen mélyen hatottak legyen czen soraid szívemre, elgondolhatod abból, hogy egy hasonló tárgyú Idylliomot, mellyet régen megtanultam könyv nélkül, de fordítani soha nem mertem, most magyarrá tenni el nem mulathattam. Megküldöm azt rész szerént a' végre, hogy ha lehet, gyönyörködjél benne, rész szerént pedig hogy a' benne lévő hibákat felkeressed és kiméltetlenül megítéljed.

Munkáidat, mellyeknek hozzám küldéséről ígéretet tössz, igen ohajtva várom, hogy örülhessek azokat látván. Megmondom kívánságod szerént gondolataimat is rólok, az az feljegyzem nem a' hibákat, hanem a' mik nekem azoknak fognak látszani. — Egy úttal pedig itt arra is kérek, hogy az olyan munkáidból, mellyek a' könyvtárosoknál nem találtnak, méltóztassál nekem, ha van, egy egy exemplárt küldeni. Munkáidat nagyobb részént 's talán mind is olvastam; de oly szerentsétlen vagyok, hogy Herder és Lesszing meséin és Hamleten kívül egygyel sem bírok. Sztellát és a' Vak lantost is valakinek kiadtam 's elveszett tőlem.

Lakosunkról épen jókor és jó helyen kérdezősködjöl. Ő most

tőlem két óránnyira Kapoltsón az édes Attyánál, a' mi megyebéli szereletre méltó Seniorúinknál mulat három hónapi szabadsággal. Gyakran látjuk egymást, 's legelső nálom létekor is csak nem legelső kérdése volt ez: Mit tudok Kazintzyról? Ő igen jeles fi, többnyire Olaszországban volt a' háborúban, 's olaszúl úgy beszéll mint magyarul. A' szerentse is betsülte őtet, mert épen maradt, 's most Fő Hadnagyi rangal van Lattermann regimentjénél; a' quartélja Grätzben fog lenni. A' békesség több időt engedvén néki, minden órán elfogja kezdeni Auctori pályafutását. Véle együtt boldogságonnak nagy része el fog tőlem távozni. Mert, Barátom, ha a' Te vidéked nem áldozik a' Gráziáknak, az enyim nem is esméri azokat. A' magyar Petrarcát itt nem csak nem bámulják, hanem tsudálkoznak rajta, a' kik azt történetből esmérík is, hogyan vesztegethette olyasmire az időt. Boldog egek, hogyan lehessen a' Magyar nyelvnek ditsőséget ígérni, ha az ilyen gyönyörű szülemények is úgy megvettetnek! — De ez halhatatlan munka lessz: Seris nepotibus umbra. — Isten Hozzád, Nagy Erdemű Hazafi, kedves Barátom, élj boldogul és írj mennél előbb.

Kövágó Őrs, Febr. 18dikán 1802.

U. i. Leveled minden sérelem nélkül, de felette későn, az az Febr. 13dikán jött kezemhez. Vásonyban, a' melly Veszprém és Tapoltza közt való statzio, egy olyan Controllor van, a' ki már régen megérdemlette volna a' fenyítő házat. a' kire a' körül belől lévőeknek ezer a' panasszok. Minden kétség kívül ott hevert a' Te leveled is; mert nem küldötte el Tapoltzára, jöllehet a' borítékra reá volt téve, és én onnét szoktam kihozatni leveleimet. Csak történetből esett, hogy egy Kövágó Őrsi hallgatóm Vásonyban levelet nézett 's az váltotta ki az enyimet is. Másszor, kérlek, mindjárt Veszprém alá ird jobb félre Tapoltzát is, ha talán a' vaksíknak ez valami jó intést adna: Így:

p. Veszprém

Tapoltza

à Kövágó Őrs.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

510.

Kazinczy — Id. b. Wesselényi Miklósnak.

Méltóságos Báró, Kamarás Úr,
nagytsziteletű Uram!

Decemberben fogott lenni, hogy a' Méltóságos Urat kérni bátor-
kodtam volt, hogy eggy ő Excell. Gubern. Consil. Báró Bruckenthal
Úrnak szőlő levelemet, melyre a' Bárónak egész titulusát, én Magyar
Országi Magyar, felrakni nem tudtam, általadni méltóztassék; 's ezen
levelemet a' Méltóságos Báróhoz Kolosvárra utasítottam. Nem vévén
azolta semmi választ, semmi hírt, az a' tartalék környékezett meg,
hogy levelem eltévedett. Méltóztassék a' Méltóságos Úr tünődésimet
megnyugtadni, 's akár nekem ide Ér-Semjébe küldendő levele, akár
Halmágyi László Úr által tudtomra adni, ha levelemet vette e? —
Orvendezvén, hogy az ifjú Báró a' himlőn szerencsésen ált' esett, 's
a' Méltóságos Úr örömei 's a' jók reménye el nem enyészett, magamat
igen becses emlékezetébe ajánlom, 's maradok hív tisztelettel

A' Méltóságos Úrnak

Ér-Semjén, Biharban, Febr. 20d. 1802.

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mpr.

Kivül: ¹

à Monsieur Monsieur Niclas Baron de Vesselényi, Chambellain
Royale.

à Sibó.

M. 1802. 15.

[Eredetije b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

511.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Semjén, 28. Febr. 1802.

Ime küldöm Delillt, a' Sibiriai Utazót és Moliérnek két darabját
a' legszívesebb köszönettel. A' 3dik darabját Molicrnek még megtar-

¹ A levél zárlatán nagy piros pecsét s fölötte Wesselényinek e jegyzése:
802. 20. febr. Kaszintzi.

tottam. Elérkezett ugyan 4 nappal ezelőtt Regmeczről az én Stereotyp Moliérem is; de az nincs bekötve; 's jobban esik Pán Hrobacseket le Monsieur Pourceaugnakozni a' bekötött exemplárból, mint a' köttetlenből. 'S osztán képzelem, hogy az Ur e' nélkül most ellehet.

Ha szabad ismét koldúlnom valamit, egy Sallustiust kérnék, és azt a' Madame Stael Hollsteint, melyet Regmeczen meg nem lehetett olvasnom.

Szicszay Ur még is tartja a' Freymüth.

Az Anyám asztali órájára igen nagy szükség van. Csóka Ur Lengyel Prof.-nál van szállva. Kifizeti a' munkát, és kihozza. — Jöjjön az Ur, ha költség és alkalmatlanság nélkül jöhet. A' föld hátán nem talál szívesebb tisztelőjét, igazabb barátját, mint bennem

mpr.

*Nota*¹ Ér Semjénbe.

Sallustius. / Kiküldet. 4. Mart. 1802.

Don Carlós. / Do.

Schillers pros. Werke III. Tom. / Do.

Földi Grammatica. / Do.

Megnézni az Aulae Familiarisok közt Andrást. / Megvan.

Ébredj.

Klavigó és Yorick levelei.

Pfannschmidtől fél kötés jó, és egy egész kötés ilyen rossz papirost. / Megvan.

Seyn oder Nicht Seyn, Kötsitől Magyarúl.

Margitaitól a' többi Wielándot jövő Keddig el kell kérni és akkor Semjénbe küldeni.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

¹ A *Nota*-ban az egyenes vonalon balról esők Kazinczytól, a jobbról esők pedig Nagy Gábortól valók.

512.

Bornemisza Ferencz — Kazinczynak.

Kedves Uram Eöcsém!

Az éjjel ezen elküldött két könyvet hamarjába elő nem kaphatván, most küldöm: méltóztassék módot találni bé küldésében. — Attyafiságos Barátságában ajánlott maradok

Kedves Uram Eöcsém

Ottomány 9a Marty. 1802.

alázatos szolgája

Bornemisza Ferencz.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

513.

Németh László — Kazinczynak.

Mart. 10dikén 802.

Lelkem Kazinczym.

Épen most vevém febr. 25dikén kelt leveledet, melyből csudálkozva értem, hogy irásomat, melyet mindjárt az egyik Pack könyveidnek vevésekor, febr. 9dikén irtam, melyben három kérésemet jelentettem, 1. hogy a' könyveidnek az árrát ha elkelnek, vedd el, (egy néhány nyomtatványokon kívül, melyeket magam és némely barátim számára megtartok). 2. Hogy képedet, a' melyet nem vettem, sem a' Debreczenből küldött könyveket eltévedni ne hagyad; 3. hogy járj utánna, ha lehet, Dudásy Antal successorinál az én munkám 55 darabjainak, hiszem azok nem vesztek vele együtt a' vízbe, 's vedd magadhoz a' mit belöllek találsz. — Örömmel olvastam tudományos foglalatosságaidnak leírását, minden szóból a' Múzsák szeléd barátjának lelke lehell. Az Érkeserű és Bossányi familiákról eddig semmit sem tudtam: de Klügelt és Remer Próf. Übersichtje előttem is csmértesek és betsültetnek. Én az utolsó mellé ajánlom néked, ha nem esmernéd Woltmann Plan zu Vorlesungen über die Weltgeschichte, mellynél szebben kifejtetett gondolatokat a' történetirásról nem ol-

vastam, az e' szerént a' planum szerént készítendő históriának oktatással tellyesnek kellene lenni: Én nekem most egész foglalatosságom a' hivatalbéli munkákon kívül a' statisticamnak kidolgozása, melyet a' héten el is készitek 's az ország gyűlése alatt kinyomtatattok. Eleinte az a' gondolat volt eszemben, hogy a' Nádor Ispánynak ajánlom: de az után a' bütsű járás, és a' barátoknak helyre állítása más gondolatra hoztak. Attól is tartván, hogy úgy ne járjak, mint egy Tudós Nápolyi Pap 's Érsek, a' ki mindég békével oktatta a' vezérlésére bizott nyáját, míg kardinálissá tétetvén, a' tőle készített 's a' szokásban lévőknél okosabb katechizmusát a' Pápának bé nem mutatta, mellyből megesmértetvén, üldözőbe vettetett és nagy bajjal 's a királylyának egyenes oltalmazása által menekedhetett meg a' Jezsuitáktól. Nem akartam hízelkedéssel keresni munkámnak oltalmazót, 's ha megengedi, már most Festetics Györgynek ajánlom 's a' képével megékesítem, ha nem — senkinek sem. — Ilát te nem küldhetnél valamit a' munkámhoz, hazánkuk előtted esmératesebb részeiről, 's azoknak lakosiról, Industriájokról 's emlékezetesebb szokásaikról? — Főkép szeretném, ha Erdélyről többet tudnék. Mihelyt egészen készen lesz, tudósítom róla a' közönséget.

Lakosról többet nem mondhatok, hanem hogy most itthonn vagyon az édes attyánál, a' ki Veszprém Vármegyei Pap és egyzersmind Senior, kinek is már most egyyettlene, mivel az ötse, a' Predikátor ezelőtt vagy három esztendőkkkel megholt. Badatsonról a' minapi levelemben mondtam, hogy nem írhatok, míg többet nem tudok, benne soha nem voltam, Asbóth János sógorom ki fogja elégíteni kívánságodat, irtam már néki érte. Ő bizonyosan felelt eddig néki irt szép leveledre.

Még egyre igen kérlek, de azt ne halaszszad: küld meg nékem azon tájékokról, a' hol vagy, a' születeknek, megholtaknak 's házassulttaknak lajstromát az utolsó 10 esztendőkről, ha tsak reformata v. Lutherana, v. akármí vallású gyülekezetekből is. — Hát a' Bodrog vízének, s' a' Labortzának és Latortzának regulatiójáról mit tudsz? — Hát valami homok elfogása, v. mocsárok száraztása azokon a' tájékokon nints munkában? Illyenek nem olly kellemetesek ugyan az írásban 's olvasásban, mint szép verseitek: de igen hasznos példát mutatnak más restebb vidékeknek. Hát Magad barátom miben fáradsz? Kazinczy pennájának heverni vétek! Ha valamit ér előtted barátod szava és vélekedése, kérlek, nyelvünket 's literaturánkat, a' kik olly

igen szükölködnek ápolgató kezek nélkül, el ne hagyd. Ollyanoknak a' kötelessége azoknak ékesgetése, mint Te — cui dedit ore rotundo — Musa loqui — Ez kötelesség ám! — Öllelek, feleségem tisztel.

Élj boldogul

Némethed mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

514.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

16. Martii (1802.)

Küldöm a' Bornemisztól vett 2 könyvet. Sok jó van benne, de rosszul írva.

Viszik Moliért is.

Don Karloszt megtartom még. Az végzetetlenül derék munka. Az Úr Don Karlósza Bécsi Nachdruck, és benne sok hiba van; még pedig olyan is, hogy az értelmet megteveszti.

Kérem az Urat, ajándékozzon meg vagy 3 koncz rossz papirossal, mert a' minapi jót kár vesztegetni mindenre. Gratis accepistis, gratis date.

Az órásra parancsoljon az Úr, hogy csináljon Ferslágot az órára, és legyen rajta, hogy Péchy Sándor, a' ki bé megy a' fia examenjére, kihozhassa. Nagy baj óra nélkül lenni.

Compareált-é az Úr Kövérnek és Dobsának? Ki az ő Prókátorok?

En tegnap és ma az Assessor Mihályfi Úr praesidiuma alatt folyó Mihályfalvi Proportionalis Processusa miatt oda által mulattam magamat. Holnap is által megyek.

Köszöntöm a' Clavigó hallgatóit. Adieu. Adieu. Adieu.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. II. 960.]

515.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Mártiusban, 1802.

Petrarka tavaszi éneke.

«Jelenny meg oh áldott Tavasz!
 És váltsd fel ezt a' mord Telet.»
 Így kértelek sok ízben,
 'S Te kedvemért jelen vagy.

«Hozd el magaddal, szép Tavasz!
 A' víg Mosolygást, 's kis Zefirt»
 Ezt is sóhajtva kértem,
 'S Te kedvemet be töltéd.
 A' kis Zefir, 's Mosolygás,
 Sőt Ámor is veled van.
 Ez már sok, oh Tavaszám!
 Ez már sok, oh Tavaszám!

Octóberi Leveled Mártius 9-dikén került kezemhez. Értem belőle, hogy irhattam volna hozzád. Ez vala tehát oka diuturni silentii, quo his temporibus usus eram. Hogy gyakran megemlékeztél rólam, barátságos hálával köszönöm.

A többi kívánságaim közt vala az is, hogy láthatnád Munkáimat. Áldom azt az Angyalt, ki Jászberénybe vezetett Mátyás' vára' árnyékában lakozásomkor. Julius utolsó napján az Universitas Szálájában ifjú Gr. Festetics disputálásán értettem meg, onnan kimenvén Rákos felé fordultam, 's utánad sóhajtottam. — Az 1801-dikben, minekutánna a' búsító aggodások 's félelmek eltűntek, imígy zenge Lantom:

Édes Hazádnak szép ölében
 Lészen, reménylem, nyugalomad:
 Légyen, Lámia, légyen. —

Te hív Zefir! tsendes Szeletske,
 Röppölly szerettem Lámiamhoz,
 'S mondd: «Él a' te Virágod;

Mind szíve, mind két karja készen

Áll: oh! siess, siess; barátod

Régen vár, hogy ölellyen.»

Örömünkre mondom, hogy igen sok ifjaink az igaz poézist szeretik és gyakorolják. A' pápistákon kívül, nem egy két Kálvinista Predikátor is, a' ki velem tart. De ezek nem a' Tisza felé valók. 's a' t. Mi lehet annak az oka, hogy a' *jó ízlést* kevesen szeretik, 's tudják bűsülni azokon a' részeken? Hogy hogy lehet gyönyörűségek im e' régi *kákom-bákom*-okban? Szenvedhetetlen ama [Debreczeni]¹ híres Grammaticában a' *sok ódott, fódott, tódott, meghallódunk, szeretődünk*, 's a' t. Egek! mire jut még nyelvünk! Elíjed az idegen ezektől a' rideg, vad hangoktól. — Ezekről 's effélékről léssen emlékezet könyvetskémben, a' mellyet már írogatok.

Van e hire nálatok az Allgemeine Lit. Zeitungnak? ha megkaphatod, olvasd (Von d. 1800 No. 214. S. 229.) abban azt, a' mit a' Poétai Munkákról írt egy Bétsi és Pesti Tudós. Én az elsősegről nem szoktam vetekedni, akárkinek is a' fején *haerentem cum multa laude coronavi*-t örömet látom. A' deák Horátziusnak, a' mennyire tőlem kitelhetik, *imitator*-ja — de nem *servum* pecus-a — akarok lenni. Ha Magyar Horátzius is vagyon, az az Allgemeine Lit. Zeitungban lakik tsak.

Az az ifju Katona [Csehy],² a' kitől két ódát látsz könyvemben, a' Literaturának igen nagy baráttya, mellyet, még Pesten tanult, példásan gyarapított. Mindennapi vala nálam. Téged, lelkem, igen sokszor emlegetett. Ha kedved hozná, így utasíthatod hozzá a' levelet: à M. M. Josef de Csehi, Lieutenant im 1-ten Regiment des Hussards l'Empereur et Adjutant de M. b. General de Walthör au service de st. Majte Imp. Royal: p. Vienna, Leopold *Zloczow* en Gallice vagy akár per Cassoviam. Minden sorod új életet fog néki adni. Ha lehetséges, ha terhedre nem esik ez, tedd meg, kérlek. — Szabóhoz szöllő rendeidet maholnap elküldöm. Nem jött ide Vásárra Pyber.

Ély boldogúl!

Pesten, 20-dik Mart. 1802.

Tuus V. mk.

¹ Kazinczy közbeszúrása.

² Kazinczy közbeszúrása.

Igaz! nem tudod-e, mely esztendőben halt meg Dayka? Ungvárott-e? tsak Kéz-írásaiból isméröm, 's akarok mostani könyvemben emlékezni felőle. A' Manuscriptumjait tenéked adom.

Kazinczy e levélre a következőket jegyezte:

«*Áldom azt az Anggalt, ki Jászberénybe vezetett.*» — Midőn én 1800-ban Júniusnak 30-dikán Kufsteinből Munkácsra viteltem, Laczkovics László rabtársam' kedvéért, kinek testvér néneje, Kapitány Stégnerné, Jászberényben lakott, az a' derék Bender Regimentjebeli Tiszt, a' kire bízva valánk, Fő-Hadnagy Bastendorf Ferencz Úr, kitére velünk az útból, 's Jászberénybe vitt. Ennek lyányánál, Stégner Lízi kisasszonynál, láttam-meg én Virág Benedeknek poctai Munkáit, melyeket a' Magyar Minerva Kiadója közre bocsátott. Elkértem Stégner Lizitől a' munkát, 's magammal vittem Munkácsra.

«Július utolsó napján az Universitás Szalájában 's a' t. értetem-meg» — azt tudnillik, hogy mi, Status-Rabjai, Júliusnak 30-dikán Buda alá érkeztünk, 's Kerepes felé elvitettünk.»

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

516.

Kazinczy — Virág Benedeknek.

Ér-Semjén, Mart. 31d. 1802.

Virág Benedekhez.

Barátom, Egy egész hólnapja, hogy nagy becsű ajándékod (a' Horátz Poetikája, Pest 1801.) kezemben vagyon. Köszönöm barátságos emlékezteted. Kondédat becsülöm, szeretem. A' Haza neked új koszorúval tartozik; nem olly ragyogóval, mint a' mellyet Verseid' gyűjteményéért nyújtott: de ragyogóval csak ugyan. Fordításod igen szép, 's el van öntve azokkal a' kellemekekkel, mellyek neked tulajdonaid. Ezt fogná Versegi is vallani, ha munkádat olvashatná: mert ő Literaturánk' előmenetét nem szivelli kevésbbé a' maga dicsőségénél. — Jer, barátom, hadd öleljelek meg; 's ez az ölelésünk légyen engesztelő könyörgés Az előtt, a' ki az Egeket lakja, a' legmélyebb inségben nyomorgókért. — —

Tudtam én azt egykori leveleiből, hogy lefordítottad a' Horátz

Jam satis etc. etc. de magát a' fordítást nem láttam. Képzeld, minő volt örööm, midőn most munkádnak 19d. lapjára értem az olvasásban. Az a' fordításod méltó a' Virág nevére. Nem győzte azt nálam csudálni egy nem-poéta Vendégem is.

De hát a' *Delicta Majorum* etc. etc. miért nem ment sem a' Minerva darabjába, sem ide? Hát az *Angustam Amice pauperiem pati* 's más ilyen ódák nem fordítatnak e? — — A' te lelked rokon lélek a' Horátzéval, — Te polgártársaink részeg szédeltetését úgy keserged, mint ő kesergette a' Rómaiakét, — érzed, hogy rajtad kívül nincs senki, a' ki azokat fordíthassa; kérlek, lehelld lantodba haragodat.

Nem említem többé, ha írtam é már valamit a' Római lábakra nem vett Magyar versek mentségére, melyeket a' 119d. lapon ismét bántassz? — Igazságod van; szebb zengzet nincs, mint a' Görög és Római versificatio' zengzete; de azért, hogy a' Parthenonba és az Olympiai Templomba csak Phidiaszi művek (faragás) vevődtek-fel, nem adott é helyet az Euphranor' munkájának a' ποικίλη? Igen is, hogy szebb mindennél, a' mit Magyarul olvashatunk a' *Zengd győzedelmét mennyei lantodon* etc. de melly' fül tompúlt meg annyira, hogy ezt is ne ismérje szépnak: *Ah! én egy kis víznek sohajtlok partjain, Éltetemnek szomorú viszontagságain!* — Faludi, Ányos, Orczy, Barcsay 's az én Kisem halhatatlanságot nyertek, ha a' tetra-chordon mellett zengették is verseiket; 's óhajtanám, hogy Virág ne vetné meg borostyánja mellett a' rétvirág koszorúját.

Mi a' magyarban három nemű versificatiót ismerhetnénk jónak.

Első lenne, a' Szabó Dávid és Virág módja szerint, *mért lábakra*.

Második lenne, a' Gyöngyösi 's Zrinyi módja szerint, *csak kadentziákra*.

Harmadik, a' Ráday módja szerint, midőn a' vers *cadentziára is vevődik, de eggyzersmind skandállatik is*. »Egy nap | ismét | elmúlt | 's borúlt | már éj | tszaká | ba.»

'S ide tenném a' Jambus liberrimust, vagy ha úgy tetszik nevezni, a' Pseudo-jambust, — ha érte bosszút érdelek, a' Kazincziánus jambust! — mellynek abban áll törvénye, hogy az utolsó lábat oda nem vévén, másutt mindenütt jambus vagy spondaeus, de trochaeus 's pyrrhichius sehol nem állhat; az utolsó láb pedig megbocsáthatat-

lanúl tiszta jambus. — (Ez a' tiszta jambus ezen a' helyen pótolék a' kadentzia helyett, melyet a' kadentziás versekhez szokott fül itt keresne.)

Tudom én, mit mond Horátz: non ut de sede secunda cederet etc. etc. 's tudom, hogy a' mesterség dolgaiban a' Régiek' példáját szent religiositással kell követnünk; de mind a' mellett nem tartom ragadománynak érzésimet megkérdezni. A' Toskanai rendnek meg van a' maga érdeme, ha nem Dóriai rend is; 's az az Architectus, a' ki az Athéne' temploma' peristiljében lábdeszkat tenne az oszlop alá, nem tenne rosszul. — A' Jámbusnak gravitás a' charactere, 's ehhez igen jól illik a' sok spondéus. Nekem az én *pseudo-jambusaim* kedvesebben zengenek, mint a' legtisztább *skazonok*, 's nem tudom, a' Phaeder' senariusai é szebbek, 's a' Ferencz' versei é, vagy ezek itt:

Aranyjuezen töltött napjaink,
Kegyelmes úr, im múlnak, még is azt
Mutatja befellegzett homlokod,
Hogy szíved titkos bú emészti; szólj. etc.

Az *öszvesküdni, kétségbe esni* magám előtt is hiba már. Igen jól tetted, hogy megjegyzöd. Szégyenleném, ha hibáim felfedése miatt valamely barátom gyanúba venne.

A' *könnye*, e' helyett *könyve* vagy *könyűje*, javallást kapott még Himfynél is. Pedig én magam, a' ki azt a' schizmat szültem, kárhoztatom.

[Eredetije a Szemere-tár I. kötetében.]

517.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Pesten, 10-dik Apr. 1802.

Martziusi levelemet, ha még nem vetted, Öcsédőtől várd. Nálom volt. »Szerettelek volna akkor nap látni.» Légy boldog, tisztelt Kazinczy, kedves barátom, hogy én is boldog lehessenek! Te, csak Te lelkesíthetsz engemet. Ez okból sokkal tartozom barátságodnak. Légyen örömdre, ha más jutalmat nem adhat az a' Szent, a' kinek élsz!

A' Poétika Januariushban indult el hozzád. Olly környülállások között jöve ki, hogy nem vigyázhattam elegendőképpen arra, a' mire

kell vala vigyáznom. Azolta sok jutott eszembe is. Idővel talán tökéletesebben kiadhatom az egész munkát. Most egy kis Magyar Prosodiának írására fordítottam gondolatimat. Látom, hogy az Orthográfiáról is kell szólnom; mivel ez amazzal igen szorosan vagyonszvekaptsolva a' mi nyelvünkben. — Te még, úgy vélem, nem tudod, minémű ítélettel légyenek ketten három Iróink közül az eddig ismeretes ABC-ről közönségesen véve. El akarják rontani. Új, soha nem látott, nem ismértt formájú bötűket koholtak. — Vályi *barbarus* bötűit nem említem. Tóth Farkas, Sopronyi Director, *rotunditást* koholt: Révai *unimitást*. Megküldöm a' formákat, mihelyt megkaphatom. Ezek ellen tehát kell valamit írnom; úgy a' Szabó ponctirozásai, a' debreczeni Grammatica' *ódott, fódott, tódott, ódunk, módunk, hallódunk, tsillintsápolok, tsillintsápolsz, szurkapíszkálom, szurkapíszkálod, sasolom, sasolod, 's a' t. ellen.* — Mellyik idegennek lehet kedve Nyelvünkhez e' miatt az égbe kiáltó barbaries miatt? kell tehát szólnom; de bötűletesen, 's versengés nélkül. — Így tselekedtem a' Poétikában. Olvastad tán *Lukáts Henye hívalkodásait*. Látod, hogy' bánt Horáziussal. Olvastad Szilágy' Henriássát, olvashattad benne, *Fr'entz tsuklyája, román idő, idővőzim'*, és mennyit nem? Olvastad Szabó' Észrevételeit, 's a' t. — A' nem római mértékre vett versről ítéletemet nézd *Pontyiban* pag. 156. «Tudd meg, A' nemes ízléssel készített ritmusi munkát», 's a' t. Hogy többször bántom, ez az oka: Mind a' pápisták, mind a' Kalvinisták között, 's a' t. annyi a' Versfaragó, hogy! — szüntelen tsak ezt vonnyák: «*czina czina, Péter bátsi, neked hegedűlök*», alig van egy kettő, a' kinek jó gustussa légyen. A' régi durvaságból nem akarnak é, vagy mi -- kitisztulni. — Értsd kedvesem a' többit. — Elfogadom tanácsodat a' háromnémű Versificatióról. Jó, hogy kihagytad a' 15 tagú-at. Éneást ilyen magyar szürkankóban, kétség kívül láttad már. — Ez - - a' legszerentsésebb Ég alatt nyugovó Ország, hajh! tellyes örömet nem vehet tanuló fjaiból, a' kiknek nagyobb része azért látszatik tanulni, olvasni, írni, hogy a' régi gyávaságot mind magában, mind másokban nevellye. A' józan világosodásnak ellensége, a' buta tévelygésnek rahja. Oh, annak az esztendőnek! a' mellynek kegyetlen dere Minervánk' nyíló rózsáját elsütötte; de már megessett. — Daykáról is írtam Martziusi soraimban. Kézírásai nálom vannak számodra. Készíttis egy kis *inscriptiót* neki, 's küld el. Én ötlet tsak verseiből ismérem. — Szabótól várom a' feleletet. Megírom neki új akaratodat. Nem egyszer jutott nékem is eszembe az a' literátori

illetlen versengés. Vajha meg ne történt volna! — Igaz! Klopstock Messiássából sokat fordítottál-e le? Szeretem Gesznert, de engem' elgyengít, lehúz. Klopstock erősít, emel. — Osszsiánt Batsányi már talán 15 esztendeje, hogy parturiállya. — Hollétéről tudósíts. — Engem' az idevaló Levélhordozó Sobak jól ismér. Nem szükség tehát írnod: a' *Jung* 's a' t.

A' Teofila énekében, e' helyett: De, *jaj!* — hajb! vagy De jaj, a' vad-t kell tenni: Amazt inkább; mert az ilyenekben a' szótagok' számát is megtartani jobbnak itélem. Ez a' kis darab idegen országi énekből van. *Teofila* nevet adtam néki; mivel az a' Gróf Kisasszony Teofila, a' ki hazai nyelvén Klávirja mellett szokta volt fájdalmát enyhíteni. Ezt csak egy kettő tudgya itt. Horáziusról másszor. — Kérlek, a' nem római mértékű verseket a' jó ízlést nem ismerők előtt vigyázva ditsérd: ne hogy a' mértéket megvetvén, ellenségeivé legyenek az igaz poézisnak. — Látod, mi nagy különbség vagyon a' ritmusi *Fillis* és mértékes között. Ird meg ítéletedet az Öcsédnél való levélben. NB. Vale. Ezt sietve írom.

Tuus V. mk.

[Eredelije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

518.

Id. b. Wesselényi Miklós — Kazinczynak.

Sibó, April 15-dikén 1802.

Spectabilis ac Magnifice Domine Domine,
et Amice Colendissimo.

Mind két rendbeli betses levelét vettem Uraságodnak, és el is küldöttem a Báró Brukkenthal Úrnak szöllöt, kitől olyan választ vettem, hogy az Úr a kívánt festést Secretarius Hannenhaim Úrnál Kolozsvárott fogja megkaphatni.

Ne gondolja az Úr, Barátom Uram, hogy reám is elragadott volna az új betegség, melly meg szokott némely embereket környékezni, midőn az Úrral találkozónék, és azért nem feleltem volna mind eddig. Koránt sem: hanem rész szerint a Báró Brukkenthal Úr válaszára váraкоztam, rész szerint pedig a környül állásaim még eddig meg nem engedték. Levelemnek megadója többet fog mondani. Mely

szerint magamat betses barátságában ajánlván, szokott tisztelettel maradtam

Spectabilis ac Magnifice Domine

humillimus Servus

B. Wesselényi Miklós.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 188. sz.]

519.

Németh László - Kazinczynak.

Győr, April 16-dik 1802.

Ihol Barátom Asbóth János sógor úr felelete a' feltett kérdéseidre:

1. Badatson Gróf Festetics György e?

Felelet: Badatson nevezetű falu nintsen, hanem Badatsonnak egyik legmagasabb hegyet neveznek a' Balatonnak éjszaki partján Keszthelytől két mértföldnyire, (*obs*, mitől származtatod ezen szót a' méréstől é — vagy más szótól?) dél felé a' Balatonnal határos, melyből felemelkedik. A' többi részein négy falu határjaival van környül véve, u. m. Tördemitzé, Gulats, Keszi és Badatson Tomajéval. Az első a' napnyugoti, a' 2-dik és 3-dik az éjszaki, az utolsó a' napkeleti oldalát környékezi. — Ezen négy falut szántó föld és szőlő művesek lakják. Mester emberek tsak olyanok lakják, mint más magyar falukat: mint szabók, tsizmadiák. A' Páristáknak, a' kik lakják, Gulatson kívül mindenikben van mind templomjok, mind Papjok vagyon; Gulats pedig Tördemitzének filiája, de templomja van. A' Földes Uraság benne a' következő:

1. Tördemitzét külömbféle Nemesek bírják.

2. Gulatsot is Nemesek, kik között legtöbbet Kis Ignácz bír, a' ki Lengyel Tótiban lakik a' Balaton túlsó partján, Somogy Vármegyében.

3. Keszi Eszterházy Hertzegé.

4. Badatson Tomajt is nagyobb részent az Eszterházy Hertzeg bírja, tsak 21 ház a' Pápai Uraságé, Gróf Eszterházy-é.

Ezen földes Uraságok és ezen falubéli parasztok között fel van a' Badatson hegye is osztva, de a' Pápai Gr. Eszterházyinak nintsen része a' szőlőben. Birnak rajta sok idegen nemesek is szőlőt a' Com-

petens Uraságok földes juszsa alatt. A' négy helység között elő kelőbb Bad. Tomaj. Tördemitzétől nem messze jobban nap nyugott felé a' Balaton partján fekszik egy nagy falu, Szigliget, egy régi omladozott vár alatt, a' mellyet egészen az említett Kis Ignázt bír. — A' többi éjszokról és napkeletről a' Badatson hegyéhez közel eső faluk: Tóti, Salföld és Gyüszü, Tapoltza mező város a' Badatson hegyétől egy órányira esik Éjszak és napnyugott között.

2. kérdés: Sármellyéken a' Kaposvári úton van é Plebanos és Pápista templom?

Felelet: Van, de most tsak Franciscanus Barát az Administrator.

3. Mellyek Gr. Festetics Györgynek Keszthely körül fekvő szőlő hegyei és Pápista templomos falui?

Felelet: Keszthelytől éjszak felé. 1. Rezi. 2. Szántó, melly falu nagysága által megkülönbözteti magát. 3. Alsó Zsid. Ezen helységek mind Pápisták és mindegyiknek vagyon templomja és Papja. Ezen kívül Keszthely körül több szőlős praediumok vagynak; régen faluk voltak, számosak benne a' szőlős gazdák, 's a' templomjaik most is conserváltaknak. Illyenek p. o. Tomaj, Cserszeg, Vonyartz etc.

Utolsó leveledben, mellyet Mártz 21-dikén írtál, nem tudom, kire tzelez a' raisonniren, de panoknak [?] neve alatt. A' pedantokhoz nekünk elég szerentsénk van a' felettébb hijános pallérozódás miát. Mindenik azt gondolja, hogy tsak az ő tudománya valami, a' többi semmi. A' küldött jegyzéseket igen köszönöm 's igen szívesen veszem, ha még többet küldeszsz. A' Debretzeni esmeretlen Barátomat esmérni igen szeretném. — A' Tudós Társaság eránt tartott Gyűlésről igen keveset írtál, bővebben szerettem volna róla tudósítni. Kár volt Pesten létedkor Schedius Prof.-hoz nem menned, épen nála volt munkámnak egy része, Német Ország. Senkinek szeme eleibe olly igen nem kívántam volna azt előre botsátani, mint Tenéked. — Mert Kazinczym izlését a' Magyar könyvekben hijában keresem.

A' mit a' Morvákról írsz, el hiszem, de nagy részént a' saját szennyek oka, hogy olly tsekély tudományt várnak másoktól. Igen kitetszik ez különösen a' Statisticában. De Luca hires és régi írója és professora a' Bétsieknek és egész bibliothekára telő munkáiban alig van annyi datum a' német tartományokról, mint Schwandtnerben Magyar Országról. Nem tsak gazdálkodni, főzni 's fonni kell a' pallerozott Nemzetnek tudni. — Képedet igen ohajva várom feleségemmel egygyütt. Hát magadat mikor ölelhetlek? Nem még a' Dietára?

Mint elégitett meg Schedius Prof. Zeitungsschriftje? Mit dolgoznak tudósaitok? Körületek miből áll a' lakosoknak foglalatossága? vagynak e Manufacturák imitt amott? 's elegendő mester emberek? Ölellek számtalanszor

Némethed mpr.

Most érkeztek meg a' Debreczeni vásárcor elküldött Diogeneszeid.

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

520.

Kazinezy — Kis Jánosnak.

Nagy-Váradnak hév vizei közt, Májusnak 8d. 1802.

Nekem pedig, édes barátom, az a' halhatatlanság az egy bálványom, a' mi elől te futsz. Csak ez légyen enyém, örömet lemondok az életnek minden örömeiről, örömet eltűröm az életnek minden viasz eseteit. Ah! azt képzelni, hogy a' Szépnek, Jónak, Igaznak később tisztelői, midőn már régen sorvadni fogunk, vissza fognak kívánni magokhoz, hogy dicsőségünk el fogja verni álmaikat, hogy sírni fognak olyakká lehetni, mint mi valánk, hogy képeink' meglátása leveri őket, mint a' mennyei világosság, hogy neveink' zengése a' Virtusnak szeretetire, a' legszebb feláldozatokra fogja őket buzdítani, mint minket buzdítanak Azoké, a' kikben az emberi Nagyságot imádjuk; azt látni, hogy a' legjobbjai a' mostan élőknek rokon lélek gyanánt néznek bennünket 's gyönyörködnek egy kevésé létünkön — de mi hát, mi hát, kérlek, az életnek minden örömei közt, a' mi érdemes lehessen egy eszes embernek kívánságára, ha a' *hír* nem az? A' mit a' szédelgő sercse ölel-meg ragyogás gyanánt, az éppen nem ragyogás. Nincs az Virtus nélkül; 's ragyogásra törekedvén, tudom mely hér vár. — Menjünk a' kitett cél felé, barátom, 's szeretetünk' édességeit vegyük kezességül a' Halhatatlanságnak, mely bizonyosan miénk.

De ezt a' becses bért nem adják olcsón. Azé lessz az, a' ki számot vél magával, hogy a' természet mire hívta, 's a' ki hív marad mind végig. — A' Correctio, Schillernek ismert epigrammája szerint, a' legkisebb és legfőbb érdeme az Irónak. Ne únjuk-el munkáinkat

a' szennytől tisztogatni. — — Kívánságod szerint ime itt megyen ítéletem Idylliumod felől.

Mind a' Francz Poéta, a' ki itt Geszneremnek utolsó Idylliumát szedte lábakra, mind a' Magyar, bájoló ecsettel dolgozott. — A' kezdet nem lehet szebb. Valakinek azt még olvasni engedtem, a' 4 első sor után, eltelve a' legedesebb csudálkozással, elakad, 's érzi, hogy fülében és lelkében szokatlan hangzatok zengenek. Így akad-el a' lélek e' sornál is:

«perét melly veszély követi» etc. etc.

de a' legedesebb csudálással nem éri-bé, midőn erre ér:

«'S ha pályáját végzi; ha órája lejár»

(oh, ez igen szép!)

«Csendesén elszunnyad 's boldogabb éltet vár», — és

«Mit félhet, a' kinek jók cselekedeti?»

Az élet' szép napját csendes éj követi». —

Hiszen én sírok örömben, még mikor ezt írom is! Szép a'

«Más, hogy halhatatlan hír 's név legyen része, stb.»

Szép ez mind végig, de a' két utolsó sor még szebb:

«Késő dicsőségre mit használ szert tennem?»

Most élek, most ver még érzékenység bennem!»

Zengett e valaha magyar lant ilyen hangzatokat?

De te nem az én exsultatióimat várod, hanem criticámat. Imhol vannak azok, a' mik változtatást látszanak kívánni.

1. «Mi kellene több, ha téged elérnélek» stb. Minthogy Versoid nem scandáltatnak, mint a' Németek Alexandrinusai, illő, hogy azon két cikkelyben, mellyek által a' szép prózától különböznek, szorossan megtartsd a' törvényt. Ez a' két cikkely pedig 1. a' legtisztább reim, és 2. a' caesurának ott ejtése, a' hol megállani vagy *kell* vagy legalább *lehet*. Ott megállani, a' hol a' te hemistichonod végződik, nem lehet. — A' most mondottak miatt elmúlhatatlanul meg kell változtatnod

2. ezeket is — — — szívét vidámítja, szemeit megnyitja — — ezer czinkos ellen üldözi szüntelen. (Illyen a' Zsebbelid' második eszt.

7. old. Forrón zengték versét a' szűzek — — szebb tüzek, szűzek és tüzek nem állhatnak együtt.) — A' része és eméssze szenvedhető; ezt nem is veszi észre minden fül.

3. Bürger kárhóztatta még Görling barátját is, hogy a' männlicher Reimra ismét új männlicher Reimot kezdett, mert az monotoniát okoz. Szabad legyen így kijegyezni a' következő *csaknem egygy* Reimú 4 sort. — — danlására, fuvallatjára, nézésére, szőnyegére. — És ezt a' más 4 sort: folyása, mássa (rectius mása) szemlélése, felkelése.

4. «Sem a' jövődőkön szívét nem *hervasztja*. — Ha van e itt helye a' Metaforának? és *ennek* a' Metaforának?

5. «A' nyájas barátság *ékes* formájában árulkodás lappang 's *mérget* rejt markában». — Az *ékes* helyett más epithetumot szeretnék, nem csak azért, mert az *ék-es* a' nyáj-*as*-sal egygyformán megyen-ki; hanem azért is, mert alkalmasint *mat*. (Illyen a' 7-dik sorban a' *szép* ártatlanság.) — Osztan a' *marokba* inkább *tör* illene, mint *méreg*.

6. Virág, nyáj, fény, ösvény, nemzet, sereg, bálvány, elhányja a' j suffixumot. Virága, nem pedig virágja — nemzete, nem nemzetje — serege, fénye, törvénye, bálványa, nyája. — (Szabad legyen itt megjegyezni, hogy két szónak j suffixumot ad az usus, holott nem kellene; 's Adelung azt parancsolja, hogy az usustól a' *frugban* (melly *fragte*) az analogiai törvényhez vissza kell térni, — nem tartanám rossznak, ha az usus' oktalán uralkodásától e' 2 szóban elállana a' jobb író 's ne írná: *árra* és *mássa*, hanem *ára* és *mása* — NB. Az *s* betű soha nem szenved kettőztetést, csak a' verbumok' tempusaiban és a' postpositiókban, mással, azaz másval. *mossa* in indicat. et in imper. — Tehát nem kedvessen, hanem kedvesen, adverb. — Tehát nem kedvesse, hanem kedvese, adject. — Más az üressen, sebessen, pirossan; mert ezeknek a' themájokban is két *s* van: üress, piross, sebess (celer), mert sebes *vulneratum*.

7. «Bátorkodnám nézni a' kárpiton belől» és «Hogy neked tetszhessem» etc. — A' praesens ugyan bátorkodom és nem bátorkodok; és tetszem, noha jó a' tetszek is. De a' praes. indicat-n kívül bátran lehet az *m* helyett *k*-val is élni, p. o. bátorkodnék, tetszenék — Nem jól van mondva: ha neki tetszeném; de jól, ha neki tetszenék.

8. «Felséges *nótára*» — a' *nóta* szóval illy szép poémáskában nem mernék élni.

9. «Legszebb csillagait az emberi Nemnek, 's a' virtust választ-nám tárgyúl énekemnek!» Gyönyörű idea és gyönyörű vers!

Imhol ez vala az, édes barátom, a' mit én jegyzettem-meg versedben. Azért, hogy nékem változtatást látszik ez vagy amaz sorod kívánni, meglehet, hogy nem kíván: valamint más részről megeshetik, hogy ez vagy amaz valóban kívánja a' változtatást, a' mit meg nem jegyzettem. Zsebbelidet elhozám magammal, 's abban is ki fogom jegyezni, a' mit másképpen szeretnék. Kérlek, adj új darabot. Annak kár volt megrekedni. Olly csinatlan formában meg-jeleni is kár. Melly kényesen nyomtatódnak a' Németek Zseb-könyvei! — D. Szent Györgyit Debreczenben az examen alatt lát-tam. Örülök ismeretségének. Azolta nem volt szerencsém szállani vele. De megkeresem. Elég, hogy ő Kist és Némethet szereti.

Animae, quales neque candidiores

Terra tulit, nec queis me sit devinctior alter.

Éltessen az életnek Istene sokáig és frissen. Adieu.

Gessznernek első Idylliuma.

Dafnéhez. — Nem a' *vérrel mocskos* bajnokot, nem a' csa-táknak dült piaczat éneklí enyelgő Múzsám: szelíden 's remegve fut ő, *könnyű sípjával jobbjában* a' fegyvercsattogás elől.

Elszenderítve a' tiszta csermelyek' *édes csácsogása* 's a' szent erdők' setete által, a' sásos parton tévedez, vagy a' magas fák zöld ernyői között lépdell az illatos virágokon. Gyakorta a' lágy hanton hever, 's dalokat költ neked, édes Dafne! Mert a' te vidám elméd kellemesbb, mint a' tavasz' legtisztább reggele. Élesztő tréfa 's bájos mosolygás *lebdes* szüntelen szép orczáidon, 's piross szácskádnak tündér gödröcskéin. 's szelíd szemedből vigaság nevet. Ugy van, szép Dafne, úgy van; mert mióta barátodnak hívsz, kétséges jövődöm előre tisztának szemlélem, és örömré kél-fel mindenik napom.

Oh, ha azok a' víg dalok, mellyeket Múzsám a' Pásztoroktól tanul-el, tetszenének néked! Meglopja ő néha a' fák Nymfáit is a' sűrű bokrok között; 's a' kecskelábú erdei Istent, 's a' folyamok leány-istenkéit a' szirtbarlangokban. Ollykor mohos fedelű kalyibába tér, mellyek körül a' vidám földmivelő csendes árnyékokat ültetett, 's

regéket hord-elő a' nagyszívűség, jótét, 's mindenkor víg ártatlanság felől. De gyakorta viszont őtet is meglesi a' szerelem' Istene, a' sűrűn öszve szövődött bokrok alatt, vagy a' füzesben, a' kis patakok megett. Gyönyörködve halgatja olykor énekét, 's koszorút tesz lobogó hajára, ha szerelmet dall, 's víg nyájaskodást.

Nem kell, Dafne, nem kell az én énekeimnek más jutalom, nem kell nekem egyéb javallás azon kívül, mely midőn melletted ülök, édes szemeidből mosolyog-le rám. Hadd gyűlasszák azt, a' ki nincs illy boldog, mint én, unokáink' késő magasztalásai. Hintsenek, nem irigylem, sírjára virágokat, 's ültessenek friss árnyékot az elaszott hant felibe.

Az elvont sorok eránt sokaknak szeretném érteni ítéleteket. — vérrel mocskos — édes csáscsogás — de kivált a' die leichte Flöt' in ihrer Hand, mely a' Németnél is új szóllás volt, sok küszködés-
sembe került. — Az eiszenderítve: nem teszi ezt Gelockt: de meg kell neki maradni, mert igen szép szó, és illik a' patak mormolásához.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

521.

Kazinczy — Gr. Török Zsuzsánnának.

à Madame la Comtesse Susie Török.

In den Bädern von Grosswardein, den 8. May 1802.

Seit 4 Tagen bin ich hier, gütigste Comtesse, und benutze die Mittel meiner Genesung, die mir die gute Mutter Natur anbietet. Es ist das sechstmal, dass ich mich gebadet habe, und ich fühle mich um ein grosses besser. Ohngefähr 12 Tage bleibe ich noch hier, und dann werde ich mich mit Anfang des künftigen Monats nach Regmecz begeben, um von da bald wieder nach Bartfeld zu gehn. Auf diese Reise kann ich Sie in einem halben Jahr wieder endlich sehen. Sie verlangen ich soll Ihnen französisch schreiben. Kann ich denn das, da ich meine Maitresse de Langue so lange entbehre? -- Wohl mir, dass ich noch deutsch zu schreiben im Stande bin. Es wäre kein Wunder, wenn ich hier auch dies vergessen hätte.

Über die Herstellung Ihres verehrungswürdigsten Vaters kann

sich kein Mensch unterm Himmel mehr freuen, als ich mich wirklich freue. Der Himmel erhalte sein nicht bloss für Sie, meine theuerste Schwestern und Bruder, sehr schätzbares Leben, und mache dieses sein wiedergeschenktes Leben für alle Freunde des Guten fruchtbar. Ich stelle mir die Angst und die Beschwerlichkeiten vor, die die Krankheit des Grafen Ihnen allen gemacht hat. Einen Vater zu verlieren ist immer sehr schmerzlich; wie denn so einen Vater! — Meine Mutter hat mir wiedererzählt, was die Gräfin ihr von dem Zustande des Grafen gesagt hat, und dass der Graf in Thränen zerfloss, als sie zu Sie ins Zimmer trat, und der Graf sie erblickte. — Trennung ist doch das schrecklichste in der Natur.

Comtesse Sophie hat mir durch Sie versprochen, mir wegen den Kanarien zu schreiben. Nun hohle ich ihre Antwort wohl selbst ab. Und dann will ich sehen, ob ihre Augen noch so funkeln, wie im Januar, da die Rede von Max Max war! — An ihrem Namenstag darf sie wohl darauf rechnen, dass ich Ihrer denken, wenn ich ihr auch nicht gratuliren werde.

Und was macht denn Graf Pepi, mit seinem unlachenden Gesicht, dass mich zu so einem süssen Lachen zu Reitzen weiss? O ich habe lange lange nicht gelacht. Wahrlich das Leben, das ich doch sogar sehr gerne geniesse, gibt mir weniger Freuden als ich erwartet habe. Doch wer ist es, der nicht seine Last trägt? — Der Graf schrieb mir über das, was in mir vorging als ich Herrn Sam. Fried aus dem Wagen steigen sah? Nun sagen Sie ihm doch wieder, was mir den 4. May in Grosswardein wiederfuhr. Ich habe den Cousin István mit dem Bruder Dienes in die Festung zu Grosswardein begleitet, weil István sie besuchen wollte. Ohne zu wissen warum, fühlte ich mich nicht wohl. Endlich erblickte ich die Festungswerke und die Mannschaft, die die Wache hielt. Ein kalter Schweiss lief mir durch die Gebeine, und ich hat den Kutscher umzukehren.

Leben Sie wohl gütigste Schwester. Ich hoffe Sie bald sehen zu können, und Ihnen zu sagen, dass ich Sie mit jedem Gefühl der innigsten Freundschaft liebe. Meinen Handkuss an Ihre Eltern, an Sophie und Sie selbst, den Grafen Pepi umarme ich herzlichst.

Ihr

Sie verehrender Bruder

Ferencz.

522.

Szilágyi Sámuel · Kazinczynak.

Különös bizodalommal való drága Tábla Bíró Ur,
Kiváltképen való Nagy és Jó Uram!

Ebben a' szempillantásban érkezett hozzám Hegy Köz Pályiból a' fojó Hónapnak 8-dikán a' Felix Feredőből költt belses Uri Levele az Urnak Tábla Bíró Urnak. Nem tudom, hol heverhetett, mert én 9-dik. estve jöttem ide Várad Olasziba a' tegnap kezdetét vett Civilis Törvény Székre. A' Munkátsi Prédikátor Tiszteletes Budai András Uram Productioja dolgában most mindjárt ezt a' lépést tettem, hogy Testvér Ötsém Tábla Bíró Szilágy Mihály Ötsém Uramnak írtt Levelembe zárván mind az Ur, Tábla Bíró Ur hozzám botsátott Uri Levelét, mind a' Tiszt. Budai Uram' Bátyyához Budai Péterhez írtt czéduláját, meg-kértem, hogy magához hivatván nem csak Budai Pétert, hanem annak Testvér Bátyját-is, Lászlót, kinél gondolnám, hogy Familiájokat illető Levelek fognak taláztatni, disponállyá reá őket, hogy vegyék-ki magoknak Nemesi Testimoniálisokat, és Tiszteletes Öttsöket-is, a' velek lévő Vérséget meg-mutatván, tétessék belé. Mert én nékem két Hétiig itt kelletvén Hivatalos kötelességemből maradnom, személyesen az Ur Tábla Bíró Ur kívánságának eleget nem tehetek, a' Testvér Ötsém pedig Kovátsiba lakván, minden nap beszélhet a' Budaiakkal, és őket útasíthattya. De talán segítni fogná a' dolgot, ha az Ur Tábla Bíró Ur nevezett Testvéremhez-is írna e' dologban. — Nékem-is nagy szükségem volna a' Felix Feredőjére a' jobb karomba meg-feneklett, 's szinte hat Héttől fogva uralkodó Rheumatismusra nézve, és ha most itt nem kellene ülnöm, bizonyosan személyesen tiszteletére lennék az Urnak Tábla Bíró Urnak: Megeshetik azomban, hogy a' Héten valamelyik nap egy dél után, ha alkalmatosságot kaphatok, tészem ezen óhajtott kötelességemet. Szivemből óhajtom pedig, hogy a' Felix vize az Urra Tábla Bíró Urra nézve légyen Anyai Nyelvünknek értelmére nézve-is Felix. Illy szives kívánsággal belses Uri favoriba továbbra-is bé-rekesztett, minden tisztelettel vagyok

Az Urnak Tábla Bíró Urnak

Várad Olasziban Májusnak 11-dik Napján 1802.

alázatos régi hiv szolgája

Szilágy Sámuel mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

523.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Édes barátom!

Tegnap estve jött Regmeczről a' Kocsis azzal a' parancsolattal, hogy az Urat kérem, hogy velem jöjjön Regmeczre, Azarba és Szőlőskére. Regmeczen az új Ur sokféle violentiákat csinált. Én az Úrnak régen írtam volna, ha tudtam volna, hogy Debreczenben van mégis. A' Veszprémianumot is, könyvket is küldöttem volna haza. De azokat még most sem küldöm, mert könnyebb azt és jobb magamnak bevinnem, mint küldenem lovagló pósta által. — Irja-meg az Ur, mikor jöhet Regmeczre, de ne halassza, mert nagyon várnak. A' Clavigó hallgatói éljenek. 19. May 1802.

K. F.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

524.

Kazinczy — Spáh Gábornénak.

Szeretetre méltó Barátném.

Egy pakkétot kelletvén küldenem a' testvér Öcsém hitvesének, az Ifjú-Asszony barátságához folyamodom, 's örülök, hogy ez az alkalmatosság adta elő magát, az Ifjú-Asszonynak ismét mondhatnom, hogy ismeretségén szívesen örvendek. Valóban, kedves Barátném, az az egy-néhány nap, a' melyet a' Váradi ferdőben együtt töltöttünk, boldog nap volt. Ott nem ismértem igazi becseket: de most ez a' mindenkori visszaemlékezés érezteti velem, mit vesztettem hamar elmúlások által. Az Ifjú-Asszonynak 's szeretetre méltó hitvesének jelenléte örömeimet nagy mértékben öregbítette. Ritkán találkozik úgy össze egy-néhány viszont-szeretetekre méltó lélek, mint ott találkozott; 's az a' rendes emberke, a' ki ruhástúl együtt ugrott a' vízbe, 's az a' nem-rendes bohócska Öreg, a' ki, a' nélkül hogy tudná, hogy ő goromba, vastag impertinentziákat követett el másokon, szükségesek voltak a' mi szebb örömeink' nevelésére — —

Eddig az Ifjú-Asszony Prof. Lengyelné Asszonynak megvitte barátságos köszöntésemet, 's D. Szentgyörgyi Urnak elbeszéllette, hogy felőle emlékeztünk.

Engemet holmi dolgaim e' napokban alig ha bé nem hívnak Debreczenbe: akkor szaladni fogok az Ifjú-Asszony barátságos látogatására.

Méltóztassék édes barátném, az Urat kérni, hogy a' pakkétomat valami Pest felé menő alkalmatosság által küldje a' menyemnek. Azt Abonyban Vörös Sándor Úr házánál, Pesten Predik. Bátorj Úrnál kellene letenni.

Ajánlom magamat barátságos emlékezetébe 's maradok hív becsülettel

Ér-Semjén, 19. Máj. 1802.

alázatos szolgálja

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije Beöthy Zsolt birtokában.]

525.

Kis János — Kazinczynak.

Kővágó-Örs, Jun. 19-dikén 1802.

Nagy Erdemű Barátom!

Valamit a' Halhatatlanságnak betses és kíváncs voltáról írsz, mindaz nem tsak igaz, hanem igen szép is. De abban nem jól értetted mondásomat, midőn azt írod, hogy én a' *Halhatatlanság elől futok*. Nem én, Barátom, hanem Ő fut én előlem, 's minthogy elérsére reménységem nem lehet, azért nem tartok reá számot. Nem, nem tsak nem futok, hanem inkább igen érzékenyen fájlalom, hogy e' nélkül az édes reménység nélkül kell lennem, mellynek hathatós sugárjai sokkal tökéletesebben megérlelték elmémnek 's szorgalmatosságomnak gyümölteit, mellyek most a' tsupa okosságnak hideg ege alatt tsak igen hijánosan díszlenek. Azonban a' mennyire tölem telhetik, tsak ugyan igyekezem a' Szépnek és Jónak ösvényén mennél tovább menni, hogy Barátim' szeretetére méltó lehessen; és a' legjobb emberek közzül mennél többeket tehessek Barátimmá.

Versemről tett ítéletedet nem tsak nagy gyönyörűséggel, hanem haszonnal is olvastam. Minden jegyzéseidet, mellyek az Aesthesist

illetik, tökéletesen igazaknak találom, sőt mondhatom, hogy a' kijelölt helyeknek erőtlenségeket magam is előre láttam. Az orthographia eránt jelentett vélekedésedet, vagy inkább principiumodat nem hagyhatom még eddig egészen helyben. De erről a' tárgyról még bővebben kell gondolkodnom, 's egyszeri másszori gondolataimat is szükséges rendbe szednem, ezután fogom vélekedésemet elődbe terjeszteni. Most legelőször is még egy Versemet adom Crisised alá :

Mellékelve «*Az Ideálok* (Schiller szerint)» czímű fordításának 13 verszaka.

Kővágó-Örs, Jul. 9-dikén 1802.

Ezen levelnek írását félben szakasztotta egy reám nézve fontos eset, mellynek kimenetelét meg kívántam várni, hogy tudtadra adhasam. Én Jun. 19-dikétől fogva meghívott és már el is ígérkezett Nemes-Dömölki Predikátor vagyok ; költözködésem a' most folyó Julius utolsó napjaiban leszen. Még eddig egy voltam a' legszerentsésebb Predikátorok között, a' mit annál inkább lehet tsudálni, minthogy a' fekete ruhán és a' Tanítói tulajdonságokon kívül semmi papság sintsen bennem. Még eddig a' tzéh is szenvedhetett, mert nem avatkoztam semmibe: sőt tudós híretekem imponált is néki valamennyire. Most a' midőn fiatal létemre egy illy nálunk közönségesen fényesnek tartatott statiora vitetem, bizonyos, hogy egyikben 's másikban felgyulad a' sz. irigység. De szerentsémre a' köztünk lévő jó és szép lelkek nagy részént enthusiastico szeretnek, a' többiek rész szerént nem mernek, rész szerént szégyenlenek, rész szerént nem tudnak bántani.

Attól függ legtöbbször, hogy új Gyülekezetem úgy kedvelljen, mint az eddig valók kedvellettek. — N.-Dömölk Pápához egy Posta a' Szombathelyi országútban. Kis Tzel a' kertem alatt lessz, a' hol minthogy só-depositorium van, van fiók-posta is. Leveleidet hát sokkal egyenesebb és könnyebb úton vehetem p. Pápa à Nemes Dömölk. A' többiről, a' miről még írnom kellett volna, másszor. Öllelek.

[Eredetiye a szt. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

426.

Kazinczy — Domokos Imrének [?]

Nagy tiszteletű 's bizodalomú Uram,
Drága Uram Bátyám,

Nekem veszedelmes az Úrnak Uram Bátyámnak házához mennem, mikor dolgaim vannak; ezt már harmadik ízben tapasztalom; mentorra volna szükségem, a' ki megintsen, hogy menjek, vagy taszítson-ki, ha reá magamnak erőm nincs. És így ámbár Debreczenben vagyok, nem fogom tenni személyes tiszteletemet, mert sietnem kell, 's sok a' dolgom a' Városban. — Imhol Franklinnak az az egy munkája, a' mellyet bírok. Olvassa-meg az Ur Uram Bátyám; tükörben fogja látni a' maga képét; 's mosolyogjon, hogy egy Brünner örült azon, hogy a' Franklin Schatz által németre fordított és 3 darabban kiadott munkáit olvasván, a' két képet hasonlítóknak találta. — Ajánlom magamat kegyes emlékezetébe, 's maradok hiv tisztelettel.

Az Úrnak Uram Bátyámnak
Debreczenbe indultom órájában

6. Aug. 1802.

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mk.¹

[Eredetije a debreczeni főiskola könyvtárában.]

527.

Kazinczy — Gr. Teleki Sámuelnek.

Kegyelmes Uram,

Excellentiád Augustusnak közepe táján Váradra váratik, 's engemet a' Jósef Öcsém Aug. 17-én tartandó Menyegzője, Borsodi Vice

¹ A levél felső szélére idegen kézzel írva a következő jegyzet olvasható: «Találtam Domokos Mártonféle könyvbe betéve, melyet D. Imre öröklött, kinek könyvét én vettem meg 1856-ban. E levél alkalmasint nevezett Domokos Imréhez volt intézve.»

Ispán Consiliarius Ragályi József Úrnak Mária leányával, elvon azon rég olta óhajtott szerentsémtől, hogy Excellentiádat láthassam. Legyen szabad, Kegyelmes Uram, a' helyett írva mutatnom be Excellentiádnak örökös tisztelőmetet 's háladatoságomat.

Az én könyveim között kettő van, a' miről azt merem hinni, hogy az Excellentiád hazafiúi lélekkel állított Bibliothekájának öregbítésére lehetne. Esedezem Excdnál, méltóztassék ajándékomat elfogadni, 's érezze, mint örvendek, hogy azt nyújthatom. Egyike a' Brouckhusius verseinek pompás kiadása, melyet én egy érdemes barátomtól, Miskolci volt Professor Komjáti Ábrahám Úrtól kaptam, midőn Belgiumból hazaért. A' másika az Oporin Bucolicus poetai [munkája] (1546-ban jött ki Basileában).

Excellentiád kegyes megengedni, hogy egy szándékomat tehessem Eleibe, 's könyörgök ítéletéért, mely reá bátorítson a' rettegett munkára, vagy tőle örökre elrettentsen. — Sallustot akarom fordítani. — Fogságomban, hol nem vala szabad írnom, enyhületet nyertem némelly szép darabjainak magyarrá tételében, 's ezen próbáim közül egy kettő úgy megmaradt emlékezetemben, hogy kiszabadulván, papirosra tehettem. Imhol vannak ezek a' töredékek. — Ha a' munkát folytatandom, minden jobb kiadásait, 's Német, Francia 's Olasz fordításait megszerzem, (most még a' Kéthti diák kiadásán kívül egyet sem bírok) 's két fordítással jelenek-meg egyszerre: az egyiket szorosan a' deák Originál szerint készítem, — a' másikat azzal a' kényes és szabad kézzel, a' mellyel a' Francia szokta által tenni a' régi Írókat, és a' mellyel a' Rollin Római Történeteinek egyik kötetében olvastam Sallustnak egy két igen szépen fordított szakaszát. Mert a' mit Lessing mondat Emilia Galottiban a' Herczegével Continak, a' Festőnek: *Nem olly igen híven, még hívebben fogna lenni!* az igen illik a' Fordítók munkáira is. — Azonban kéntelen vagyok kivallani, hogy nékem a' külömben tisztelt Kovásznai nem fog példányul szolgálni a' Rómaiak' fordításában.

Az Excd megdicsőült fijának tiszteltetésén senki nem örvend szívesebben mint én, kinél senki nem kesergi szívesebben halálát. Lipsiában nyomtatott Elogiumát most várom könyvárosomtól. Nem nyugszom meg, míg jelét nem adom, hogy ismertem, szerettem. — A' kit a' jók kesergenek, nem élt kevés időt.

Eljen Excd sok Esztendőket, a' Hazának, a' Tudományoknak, a' jónak, Igaznak, szépek hasznára, örömére. Maradok alázatos hív tisztelettel Ér-Semjén, 6ik Aug. 1802.

Librum hunc

Domini Abrahami Komjati possessum, Bibliothecae Excellen-
tissimi Comitis Samuelis Teleki de Szék, Cancellarii Tansylvanici.
Comitis Bihar. Soc. Erud. Götting. Membri etc. etc. etc. quem

HONC. OINOM. PLOIRUMEL CÖSENTIONT. DVONORUM. OPTI-
MOM. FUISSE VIROM,

(ex lapide sepulchrali L. Corn. Scipionis, Consulis Anno
CCCCXCIII)

infert

Franc. Kazinczy.

Dis patriüs, tokaioque coelo, post toleratos in carcere primum
Budensi, dein Brunano apud Moravos, ac tandem Kufsteiniensi in
Tyroli, et Munkacsino MMCCCLXXXVII dies, clementia FRANCISCI
II. Pii, Justi, Felicis, IV. Kal. Jul. MDCCCI. redditus.

Ér-Semjén, in agro Bihar. VIII Ido Aug. MDCCCII.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 181. sz.]

528.

Németh László — Kazinczynak.

Győrött, Aug. 6-dik. 1802.

Lelkem Kazinczym!

Betegségem akadályoztatott, hogy sem leveledre nem feleltem,
sem óhajtott képednek nálam lett megérkezéséről nem tudósíthattalak.
Egy nyomorult hideg úgy megnyomorított, hogy most is alig viszem
a' tollat. Kedves ajándékdoban eleget gyönyörködni nem győzők, bár
csak valahára az originált ölelhetném. A' Barátim nagy hasonlatos-
ságot tulajdonítanak a' vonásaimnak a' Te képedhez, mely ha igaz,
a' természet külseje nem tsal. — A' multt holnapnak közepétől fogva
feriaim vagynak. Örültem előre nékik, most pedig hasznokat nem
vehetem. Hát Te miben fáradsz? Készülnek e Abaujban teendő trigo-
nometrica mészéeid? Hát a' Magyar Litteratura mit várhat legköze-
lebb a' kezedből? Részese vagy é Te is a' Palatinus Protectorátusa
alatt felállandó Természeti Tudományok Társaságának? — Kisünk
az újabb költözködését tudom megírta. Ötet végre illendő sors és
méltó munka kereste fel. Az ő gyülekezete egyyik a' legjobbak közül

a' Dunántúl, ha nem a' legjobbik. — — Mint vagyon Ti nálatok a' termés. Itt olly szűk, hogy az életnek az árra már is naponként feljebb mőgyen, és a' sok tselédű, 's készpénzből élő Gazdákat nem kis gondal tölti el?

Hát az ország gyűléséhez mit mondaszsz? Vagy chez semmit sem?

Tudományos ujságot semmit nem tudok. Nálatok is olly szárazok Apollo mezei?

Öllelek feleségemmel együtt, 's vagyok

hív Némethed mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

529.

Kazinczy — Gr. Török Zsuzsánnának.

Gütigste Comtesse.

Wenn der Catechismus, den ich Ihnen hier schicke, Ihren Erwartungen nicht entspricht, so sind Sie für die schlecht getroffene Wahl, ihn mir zur Ausbesserung zu geben, genugsam bestraft, und Sie mögen sich an Sich selbst zuhalten. Ich habe gethan, was in meinen Kräften lag. Hin und wieder habe ich Antworten aufgesetzt, die in einem frohen Zirkel manchem Gesicht ein Lachen abjagen kann. [!] Ich war froh, dass die Grösse des Papiers mir anstatt 50 Antworten, nur 44 erlaubte; denn wahrlich, mich machte auch diese kleinere Zahl ziemlich verlegen. Der grössere, durch mich reformirte Catechismus hat sehr viel Fades. Sie mögen ihn wegwerfen, bis Sie auch dieser neuere nicht ganz ausser Fassung bringt.

Morgen also, das ist am Montag, gehe ich um die Braut meines Bruders. Diese Woche war ich in Caschau und bei meiner Schwester, die [an] Ihrem Namenstag mich zu sehen um so mehr Anspruch hatte, weil sie mich vor 2 Jahren eben diese Tage in Tokay ihre Liebe fühlen liess. Wäre ich dort nicht gewesen, so würde ich Sie trotz der schrecklichen Hitze besucht haben. Dies bleibt mir dann übrig, da ich von Balajt gekommen seyn werde. Empfehlen Sie mich der gnädigen Erinnerung Ihrer verehrtesten Eltern, und Ihrer guten

Schwester. Den Grafen, Ihren Bruder umarme ich herzlich. --- Leben
Sie wohl, theuerste Comtesse. Ich bin unveränderlich

Ihr

den 15. Aug. 1802.

warmester Verehrer

Ferencz.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

530.

Bessenyei György — Kazinczynak.

Berettyó-Kovátsi, 15. Augustusban 1802.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrhoz válasz.

Legyen! ha róllam oly nagy értelemben vagy részedről; de engedd meg nekem részemről, hadd ne tartsak ennyit magamról. Több erőt tulajdonítasz Személyemnek, mint a' mennyit abban érzek. Nem ismerem magamban, mondom; vagy azért, hogy talán sokat kívánnék magamtúl, vagy hogy az ember félelmes, szemérmes is magáról nagyot állítani.

Külömben alig tudhattja valaki jobban nálamnál, hogy az ember legnagyobb erköltsi valóságában is mely tsekély és gyenge. Azonban külömbségnek csak kell lenni köztünk, mert a' természet úgy tsinálja, hogy lélekben, sem testben két Ember pontba egyenlő e' Világon ne tanáltasson. Én is úgy vagyok hát, mint más: ennél erősebb, annál gyengébb.

Kérsz, hogy ifjúságomban készített 's nyomtatásban kiadott munkáimat megigazgatva botsátánám ki újra: de azon írásaimnak csoportja, melyek már koros időmben itt készültek, időmet többre kötik le.

Lásd Tarimenesnek első két kis szakasszát, mellyet veled közlök oly feltétel alatt, hogy megolvastván, kezemhez fogod visszabotsátani. A' több szakasszaimat is szolgálatodra teszem, ha külömben bennekedvedet tanulhatod.

Egyéb elkészült munkáimról most említést nem teszek. Jobb lesz, ha mindjárt olvashatód, mihent nevek felfordúl előtted.

Leveledre Tarimenessel felelek. Ezen egy néhány sorral pedig tudtodra kívánom adni, hogy sorjaidat kedvesen vettem. Te elragad-

tatással vagy hazádnak nyelve és tudománya iránt: az én vérem már hidegszik; de mégis sokat fogsz töllem látni tzelodra. Elhagyom! Megfojt a' meleg — — — purgatoriumban vagyok — minden ember pápista. Fogadd jó szívvvel Személyed iránt való tiszteletemet.

Bessenyei György.

P. S. Irod, hogy a képetmet külgyem el néked, de ez úgy eshetne meg, ha kotsira ülnék. Nem vagyok lerajzolva. Én a' képetmet tsak elcvenen használom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 188. sz.]

531.

Németh László — Kazineczynak.

Győrött, Aug. 19-dik. 1802.

Kazineczym!

A' napokban küldöttem egy levelet hozzád Ér-Semjénbe, a' melyet mindazáltal az utad miát alig ha későn nem kapsz. Legujabb ujságot azt irom, hogy ma 10 órakor dél előtt a' feleségem egy fiat szült, a' melly nekünk annyival nagyobb örömeinkre esett, mivel már 4 szer volt szerencsétlen, mindenkor holtan hozván magzatait a' világra, 's a' nemzetségünknek én vagyok utolsó maradéka. Az atyai kimondhatatlan örömet ugyan tsak érezni lehet: de a' Te szíved lehetetlen hogy ne hármónizálna az enyimmel.

A' Tokai essentiát előre is köszönjük, ha jókor meg érkezik, jó lesz a' szegény éledő feleségemnek. Ezen ajánlásoddal arra tettél figyelmetessé, hogy próbát tehetnénk egy néhány asztal Tokaival, a' mellynek itt és Bétsben én igen jó keletét reményleném, mivel itt igen nehéz valóságost kapni. Ajánlod e reá magadat?

Most tsak leveled vételekor volt gondolataim lebegnek elmém-ben, a' nélkül hogy magába belé tekinthetnék. Göthe Propylaejeit olvasod e, ha nem olvasod, és ha mód leszsz benne, akármi későre is közöld Barátoddal. Az a' munka a' Némeceknek most első ditsőségck. Hát Forster Ansichtjeit esméred e? Igen szépck és gyönyörűek, 's ha az izlés pallérozódásán iparkodunk: ezeket olvassuk. Az utolsó magamnak meg van 's ha mód leszsz benne, szívesen közlöm. Öllelek

hív Némethed mpr.

NB. A' képed vételéről már írtam, ha jök a' szemeink: az egyet értő szíveknek a' külső ruhájok is sokakban hasonlítanak egymáshoz.

[Eredetije a m. tud. Akadémia. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

532.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Nagy tiszteletű 's bizodalomú Jó Uram, Doctor Úr, különös tekintetű barátom!

Kis és Németh barátink felől két örvendetes hírem van, melyeket annál szívesebben közlök az Úrral Doctor Úrral, minthogy tudom, őket, mind kettejeket, mennyire szereti. — Némethnek aug. 19-dikén fija lett, 's az az atyai öröm, a' melyet ez a' szép érzésű férfi különben is érzett volna, most annyival nagyobb, mivel hitvese már négy ízben holtan szülte-meg gyermekeit, 's ő utolsó volt családjában. — Kis Júliusnak utolsó napjai olta Nemes-Dömölki predikátor. Ez Pápához egy posta a' szombathelyi ország útbán, és Ekklesiája egyike a' legjobbaknak Dunán túl, ha nem a' legjobb. Örvendek barátim szerencséjeknek; —

— — — animae, quales neque candidiores

Terra tulit, neque quais me sit devinctior alter!

Én tegnap tértem haza Szepesi és Sárosi barátimnak látogatásokból, kik 10 esztendőök olta nem látott tisztelőjüket úgy fogadták, mint egy égből megjelent Géniust. Ezer meg' ezer tapasztalásból tudom, hogy igaz a' tudva lévő RES EST SACRA MISER; és áldom azt a' gondviselést, a' ki a' nyomorúságba süllyedetteknek illy édes elégtételt nyújtott.

Ajánlom magamat az Úrnak Doctor Úrnak nagy becsű barátságába 's maradok tökéletes hívséggel 's tisztelettel

Ér-Semjén, 12. Sept. 1802.

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz.

[Megjelent a Kazinczy lev. III. kötetében.]

533.

Kozma Gergely — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

Az a' közönséges mély Tisztelet, mellyel a' Tekintetes Urnak, mint a' Nemzeti Literatura' hatalmas Elé-mozdítójának, minden nemesen gondolkozó 's háládatosan érező Magyar Szivek régóta áldoznak, 's még a' késő Maradék is adózni meg-nem szűnik: egyszer-smind az az érzékeny el-ragadtatás, mely engemet is ennyi közföldre, a' *Bátsmegyei', Geszner', Orpheus', Hámlet', Hélikoni Virágok', Sztella', Vak-lantos', Herder', Diogenes'* olvasásakor, a' Tekintetes Ur' halhatatlan Érdemeinek tsaknem Imádójává tett; onszol 's bátorit a' Tekintetes Urat olyas valamiről tudósítani, a' mi eránt még talám senkitől sem tudósítatott. Tudni illik: Maros Vásárhellyen létemben nyilatkoztató-ki előttem egy Jénai Fő Oskolákon tanult: Hager nevű Erdélyi Szász Fi jó Ismerősöm, hogy a' Tekintetes Ur ez előtt bizonyos idővel, talám Jénában a' festő 's metző Academia' Kormányzójának egy Magyar Országi Finak ajánlotta volt a' Tekintetes Ur által fordítatott Klopstock Messziása' elejére kivantató Tzim-Rajznak Hazafiui nemes tüzzel léjendő el-készítésit — mely munka épen a' nevezett Ifjunak Jénából lett haza-indulása' idejére meg-készülvén, kérettetett a' Tekintetes Ur' kezeiben léjendő szolgáltatására; kiis el-hozván magával, mind Bétsben, mind Budán és Pesten tudakozódott a' Tekintetes Ur' kezei közzé lehető méltatásának módjáról; de még a' korban a' Tekintetes Urnak nevit sem lévén szabad nyilván említeni, annál is inkább hollétit tudakozni — mindenünnet fenyegető hangon utasított előbb. Nem érhetvén-el e' szerént tzeljät, magával a' Rajzot Erdélybe haza hozta, mely ma Fő Kormány-széki Titoknak Méltóságos Hannenheim István Urnál az író asztal felett a' fal-oldalára vagyon fel-függesztve.

Minthogy pedig azon Rajzolványt mind a' Tekintetes Ur mint Tulajdonossa; mind pedig a' Tekintetes Urban egyik leg-igazibb nemes Pártfogóját tisztelő Magyar Literatura, okvetetlenül haza kívánják; méltóztasson a' Tekintetes Ur nékem, Maros-Vásárhellyen keresztül utasítandó Levele által, ki-küldésit parantsolni, hogy azon Levélnek elé-mutatása mellett, közelebbről szüret után Kolosvárra téjendő útam' alkalmatosságával ki kérvén, kezemhez vehessem, 's a' leg-első elő-adódható alkalmatosságtól jól bé borítva 's pakolva a' Tekintetes Urnak meg-küldhessen.

A' Magyar Literaturának sok nagyra-betsűlői, Magyar Könyvtáromat olvasó Jó Barátaim nyughatatlanul tudakozzák tőlem: Ha valyon ketsegtethetik é magokat azon ohajtott időnek nem sokára lejendő el-közeledésivel, melyben a' Magyar Messiást, Geszner' hátra lévő Darabjait, 'Wieland' meg-magyarosított Munkáit, és az annyira kedvelt Orpheus' folytatását, olvasni szerentsések lehetnek? 's hogy valamellyik Elő-sízetésre nem bocsátódik é? — Ha azért a' Tekintetes Urnak terhére nem lennék, írni méltóztatandó Levelében ezek eránt is lejendő tudósítatásomat alázatosan instálni bátorokdnám.

Továbbá hathatósan kérem a' Tekintetes Urat, méltóztasson az eránt tökéletesen meg-győződni, hogy senki forróbb 's tisztább egyenesszívűséggel nem ohajtja — hogy vajha a' Tekintetes Urnak a' Nemzeti Literatura' gyarapítására, a' Nemzet tsinosodásának. Nyelve' enyészhetetlenné tételének 's az elsőbb rangú el-hiresedett Nemzetek' sorában lehető helyezettetésinek, nyomos eszközzésire született betses Személlye, épen olyan halhatatlan lenne, mint szintén, lételeket a' Tekintetes Urnak köszönő halhatatlan Munkák, melyek 12 esztendőktől fogva a' Tekintetes Ur' Nagy Nevét számtalan Magyar szívekre, le-törölhetetlen arany-Betűkkel fel-mettszették!!! — mint én, a' ki nemes indulatjaiban ajánlott változhatatlanul vagyok

a' Tekintetes Urnak

Maros-Széken Sz.-Geritzén

Maros-Vásárhelyhez 2 órányira

Mérték [Sept.] hava 23-kán 1802-ben.

egyik mélységes tisztelője

Kozma Gergely mp.

Sz. Geritzei Unitarius Pap.

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

534.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Ér-Senjén, 29. Septbr. 1802.

Barátom,

Ma inneplem hetedik izben azon elfelejthetetlen napom emlékezetét, melyben Tégedet láttalak. Melly érzések! melly emlékezet! Ah, ne adjunk szót nékiek, 's érezzük őket egy néma szent ölelésben! — —

Én ezt a' napot Daykám' verseinek olvasgatásával szenteltem a' Te emlékezetednek. Nyomatás alá készítém. Igazán mondja VIRÁG, a' kitől ezt a' becses kézírást ajándékban kaptam, hogy ez az Ifjú hamar holt-meg Litteratúránknak. Lelke rokon lélek volt a' tiédde. Azok a' versek, a' mellyeket számodra ki írok e' levelembe. azt fogják veled éreztetni. És én szerencsés valék ötet személyesen ismerni, mind akkor, mikor még a' Pesti Semináriumban a' fekete Uniformot hordotta, 's néha Moor Nanihoz, a' mostani Reháknehez, a' Magyar Játékszin legfőbb díszéhez, szökött (de ezt az ismeretséget én csak a' Dayka halála után tudtam-meg; az én erkölceim nem engednek előttem efféle vallástételeket) — mind mikor Egerben a' Bahrdt' munkájának 's képének tartása 's ismertetése miatt Püspöke' kedvetlenségét vonta magára; — és osztán Lőcsén, hol világi ruhában, egy elegant frakkban 's lobogó hajjal lépett az Oskolai tribünre, Magyar nyelvre tanítani Német hallgatóit; — 's tudom, hogy lelke a' tiédhez hasonlított. Az az édes *Höltyi* búslakodás, a' mellyet egy-néhány dalaiba öntött-ki, el fog hatni minden érzékeny szívre. Kár, hogy idejét holmi méltatlan tárgyra is vesztegette; azokat a' Gelegenheitsgedichteket értem, a' mellyeket ezen nyomatás alá készített darabjai közé fölvelt, és a' mellyeket én, a' ki az én Daykámnak egy sorát is sajnálom elveszteni, mintegy akaratom ellen vészek-fel kiadásomba.

A' VIRÁGtól nyert kötet negyed rétbén vagyon, 's 109 lapból áll. Az első betűtől fogva az utolsóig magának keze' írása. — A' czím ez: ELEGYES KÖLTEMÉNYEK. IRTA DAYKA GÁBOR.

(Lőcsén, 24. Mart. 1793.)

ELSŐ KÖNYV. — áll 28 lapból, 's ezeket foglalja magában: két Heroide, Ovid után Hexam. és Pentameterben. — a' Tavasz. — Lakodalmi vers. — II. Leop. koronáztatása. — Győzelem jövendölés (Lásd a' Helikoni Virágokban.) a' Virtus becse. Alcaicus vers. — rettenetes éjtszaka. (Klage.) és ű Anakreoni pajkoskodás.

Ezek mind római mértékre vannak véve.

MÁSODIK KÖNYV. 67 lap.

Heloiz és Abelárd levelei. Pop' és Colardeau után (ezt az én kéréssemre fordította; valamint a' Blumauer imádságát: Zwey Kräfte sind es, die den Menschen lenken . . . , melly nem existál többé, mert én elégettem) — Epistel. — I. Ferencz koron. — Ersébet neve napja. — Uj esztend. kesergés. — Vigasztaló. — Titkos bú. — Panasz. —

Búcsúzó hozzám. — Az új Anakreon. — Atok. — A' szép szemek. Olaszból, és a' Pop epigraféje Newtonra. — Segraisnak egy Idyllje.

Mind *reimra*; még pedig, az utolsót kivévén, scandalt Alexandrinusokban és dalokban. — Heloiz és Abelard scandálva is, és nem scandálva is.

a' TOLDALÉK a' 109. lapig Deák versekből áll, és egygy Németből.

Én a' rendet megváltoztattam; 's nem osztom-fel két könyvre. A' reimoltak álljanak egyveleg a' nem reimoltak közt.

Elöl a' Virtus bocse áll. Ezt követik az édes búslakodás dalai. Úgy az elevenebbek. Abelárd és Heloize; 's utól osztán azok a' Músák' bosszantására írt Örvendező versezetek.

Minekelőtte sajtó alá mennek, látni fogod, és kérni foglak, hogy a' mi dízt rajtok tehetsz, tedd-meg. A' Dayka árnyéka köszönni fogja halotti áldozatodat.

Ideáljaid felette szépek. A' mint vettem, előkapám Schilleremet, 's öszve hasonlítottam vele munkáidat. Nem sorról sorra, hanem elolvasván elebb a' Németet végig, azután végig a' Magyarl. A' te fordításod jó effektet tesz; és az minden fordításban elég. A' ki többre vágy, szerencsétlen lesz. Azt íram minap Cancell. Gróf Telekinek, hogy a fordítónak jó magát arra emlékeztetni, a' mit Emília Galottiban mond Continak a' Festőnek a' Herczege, hogy nem olly híven, még hívebben lett volna.

A' 3dik strófában szenvedhetetlen a' tolla után a' fátyola. Ezt meg *kell* változtatnod.

Barátom, nem volna e kedved Schillernek két felséges darabját fordítani? 1. Nein, Jänger werd' ich diesen Kampf nicht kämpfen ... 2. Auch ich war in Arkadien geboren. — — Nem irigylem senki thrónusát; de ezt a' két dalt még soha sem olvastam hogy el ne keseredjek, hogy a' természet engem olly felette messze, olly véghe-tellenül messze hagyott a' Schillerek után.

A' *Halhatatlanság' szeretete* eránt még kedvem volna veled versengeni; de nincs időm. Arra emlékeztetlek, a' mit Klopstockunk mond:

Die Unsterblichkeit

Ist ein grosser Gedanke!

Ist des Schweisses des Edlen werth!

De hiszen eggy értelemben vagyunk. Csak az köztünk a' különbözés' punctuma, a' mint írod, hogy fájlalod, hogy ezen édes remény nélkül kell lenned. — Tegyük annyit, barátom, a' mennyi tőlünk kitelik 's az elég. A' jók szeretni fognak. Az én Ambitióm csak erre vágy, 's az Halhatatlanság gyanánt van nékem.

Idvezlek új lakodban! Irja Németh, hogy új felekezeted irigyeiddé tész sokakat. Kevélykedem benne, hogy barátom megtiszteltetett, hogy barátomnak érdemeit minteggy kéntelen ismerik. De még ez nékem nem elég. Én azt óhajtom, hogy Püspök lehess; nem hogy annál inkább ragyogj — mi szükség arra? — hanem hogy annál többet tehess.

Tartson-meg Isten életben, épségben, nyugalomban!

tisztelőd, barátod

Kazinczy Fer.

A' *Virtus'* becse. 1791.

Voltak szerencsés napjaim, hol szelíd

Öröm követte nyomdokimat, 's *tele* —

Nagy érzéssel fogtam-által

Gondolatimmal egész világot.

A hűs pataknak bús zuhanásai, || A' lágy fuvalmak' lengedezései || Éjféli csendben, a' susogló || Ágak, az illatos hant virági

Elfogtak *hajdan*, 's nem magyarázható || Örömben süllyedt *szívem*, elosztaták || Keservimet, kisírtam a' bűt || Édes özönbe merült szemekkel.

Ti boldog órák! hasztalan esdeklem || Utánnok; a' bús vízözön évei || Közt semmiségbe tért időknék || Fejthetetlen zavarába dőltek.

O, *Virtus* a' te nyomdokidon lehet || Csak jutni boldogságra; *te nem kevert* || Vigságra hívtad tisztelődet || 'S nem keresett örömökre vontad!

A titkos bú.¹ 1791. pag. 87.

Ez egészen Petrarkai búslakodás.

ESDEKLÉS² a' szerelmes után, pag. 88.

Az új Anakreon.³ pag. 90.

Tudod e, hogy Matthissonnak Versei ez idén Zürichben újra
kijöttek? Matthissons Gedichte, 5te viel vermehrte Aufl. mit Vign.
u. dem Portrait des Dichters. Zürich, gr. 8.

Auf gegl. Velin 2 th. 16 ggr.

Schreibpapier 2 thle. —

Druck. ohne Vignet. — 16 ggr.

Matthissons Briefe. 2te verbess. Aufl. mit Vign. ggl. Velinp.
3 thl. 8 ggr. Schreibp. 2 thle 8 gr.

Bessenyey György Urat unszólom, hogy fogjon fiatalkorában írt
munkáinak megfizetgetásokhoz. Megígérte; de nem várok sokat tőle
e' részben. Voltairi románkákat írál, 's keféli a' bolondokat. Minek
az? és kívált úgy pajkosan — und so sciecht! — mint Voltaire? —
Reménylem, hogy az ide zárt czédula, mellyet a' TARIMÉNÉS ÚTA-
ZÁSA' borítékjáról vágtam-le, előtted kedves lessz, és meg fogod
tartani.

[Eredelije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában]

¹ Szóról-szóra egyezik a Kazinczy által 1813-ban kiadott verssel. L. Dayka
versei, kiadta Kazinczy Fer. 1813. 7. lap.

² L. ugyanott a 9. lapon, a melylyel mindenben egyezik, a cím kivé-
telével.

³ L. ugyanott a 14. lapon.

535.

Majláth György — Kazinczynak.

Posonio.

Spect. ac Perill. Domino Franc. Kazinczy, I. Cott. Abaujv. Tab. Jud.
Assessori etc. mihi colendissimo.

Ex offo.

per Cassoviam

a causer. Reg. Directore.

Regmecz.

Spec. ac. Per. Domine, mihi colendissime!

Hic in paribus advoluta deductio pluribus perhibet, qualesnam
expensae ex parte Altissimi Aerarii Regii in Sp. Dominationem Ves-
tram insumptae nunc refundi desiderentur.

Quarum incassatio cum recentius etiam per Benignas Resolu-
tiones Regias adurgeatur, Sp. Dominationem Vestram officiose requiro,
ut in eadem contentam summam quo prius deponere, et aut Pestini
ad Officium causer. Reg. Directoratus administrare, aut vero ad Cassam
quampiam Cameralem inferre, et me de secuturo effectu penes trans-
missionem quietantiae edocere non gravetur. Qui in reliquo a celeriori
responso praestolaturus, jugi cum cultu persisto Sp. Dominationis Vestrae,
Posonii, 8. Oct. 1802.

Servus obligatissimus vester

Georg Majláth mp.

Causar. Reg. Director.

Deductio Expensarum Intentionalium in Status Captivos Hun-
garicos Martinovicsianos ad poenam mortis condemnatos, subsequenter
autem a Mitte. Sua Sacr. in vita et Bonis aggradiatos, ab Aerario
Regio Camerali Hung. erogatur. Altioribus Ordinibus catenus inter-
ventis accommodatarum.

Nomen | Tempus

Kazinczy a die, quo Buda ad locum destinationis suae

Fran. | ¹ 31. Octobr. 1800.1068 f. 50 ¹/₂ kr.

Per Regio-Cameralem officinarium II. A. Budae d. 22 febr. 1802.

Schwester mpr. R. Cons. Mich. Király V. R. Mag. Wessely mpr.
ingrossista.

[Kazinczytól készült másolata a Szemeretár I. kötetében.]

¹ Olvasbatatlan a levél levágott szélén.

536. *

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Édes Barátom!

Én az Úrhoz egygy olly dologban jövök, a' millyenben nem hittem, hogy jönni kéntelen leszek. Azonban azt teszem hozzá, hogy az Urnak egész barátságát, egész erántam 's az Anyám eránt való addictióját veszem Anspruchba, hogy ha az Acheront ingatja is meg, kérésem teljesevést lát; külömben én egy felette érzékeny indignatioját vonom magamra az Anyámnak, és az Anyám dolgát úgy elakasztom, hogy nem fogja tudni, midőn hétfőn haza érkezik, mit kezdjen; és ha az anyaiság haragját enyhíteni akarná is, kénytelen lessz kifakadni.

Pénz kell. Csináljon az Úr valahogy, még pedig úgy, hogy Vasárnap estig bizonyosan vehessem, mert az Anyám hétfőn itt lessz, és én nem tudathatom vele, hogy az a' pénz, a' mit által fogok adni, nem a' magáé, hanem substituált. Bele kötöm becsületesemet, barátságomat, háladatosságomat 's mindenemet, hogy mindjárt szüret után, azaz, mihelyt az Anyám által effective nekem ajándékozott Kólyi szőlőm most megszűrendő bora elkél, az Úr által küldendő 100 frtot a' legszívesebb köszönettel megküldöm, vagy megadom, béviszem 's leteszem, a' mint az Úr kívánni fogja. Csak segítsen. Irtóztató perplexitásból szabadít-meg.

Ne engedje az Úr megcsalatozni reménységeimet. — A' Titust irják. A' szüreten általam. Ajánlom magamat barátságába.

15. Octobr. 1802.

Az Úrnak

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz.

Az inasnak bizvást általadhatja az Úr a' bancót, de lepecsételve, és úgy, hogy ő ne is tudja, hogy pénzt hoz. Én azt mondtam, hogy könyvet hoz-ki.

Ez a' levél addig, míg öszve akadunk, Carta Blanca helyett lessz.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

537.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Nagy érdemű Barátom!

Ha egy részről sajnálom, hogy az Úrnak olly sok bajt okozott kérésem, úgy más részről annál szívesebb háládatosságom. A' kívánt Álba itt van; nevem alatt a' más oldalon felírtam ígéretemet, hogy a' pénzt Octob. 31-dikére csálthatatlanul lefizetem; az Úrnak pedig háládatosságából fogadom, hogy ígéretem szentül bé lessz teljesedve. Ez, reménylem, megnyugtatta az Urat.

Titust küldöm. Ha úgy tetszik, közölheti az Úr Kócsy Úrral: de az exemplumot ki ne adja az Úr kezeiből, sőt hozza a' Kóji szüretre. Ha Kócsy Úr játszani akarja, le fogom íratni számára. — Az exemplumot félttem, mert nincs meg párban nálam az igazítás szerint.

Ajánlom magamat barátságába, 's mostani szolgálatját véghetlenül becsülöm. Meglessz a' mit az Úr tőlem kíván.

Maradok tisztelettel 's hív barátsággal

16. Octobr. 1802.

alázatos szolgálja

K. F. mpr.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

538.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Bacchusnak Kólyi hegyein, 30. Oct. 1802.

Az Anyám kéri az Urat, hogy ezen alkalmatosságon jöjjön ki, bé fogja küldeni Debreczenbe, a' mikor az Úr akarni fogja; mert az Anyám soká itt nem múlathat, fel megyen Regmeczre. — Szeretném, ha Titust kihozhatná az Úr. Spáh Úr írja dátum nélkül, hogy a' mit tőlem kapott, az Úrnak általadta. Az Anyám Kójt itt hagyja talán szeredán. Ajánlom magamat barátságába 's maradok tisztelettel

alázatos szolgálja

K. F.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

539.

Kazinczy — Virág Benedeknek.

Kóly, Október 31d. 1802.

K y V . . . ghoz.

Ma Domokos Lajos úrral ebédelttem, a' fiánál Domokos Jakabnál, a' ki ezelőtt kevéssel Biharnak Fő Adószedője volt. — Ez a' 75 esztendőös Öreg sok tekintetben érdemel tiszteletet. Nagy tudományú ember, gyermeksége óta mindég közterhet hord, sok ízben forgott a' thrónus előtt, és a' Diaetákon magának nagy nevet csinált. Ismered Verseghinek «Két Vayt és Domokost» — — — sorát. Ott ebédelt Benedek Mihály Debreczeni Predikátor is. Mind ez, mind Domokos Ur tagjai vóltanak annak a' Társaságnak, mely a' Földi Grammaticájából egy új rosszat dolgozott; 's a' munkában legtöbb része volt Benedeknek; a' ki, ismervén a' Domokos Ur különösségeit és makacsságát, noha a' Domokos segéde által igyekszik Superintendens lenni, 's mindég a' Domokos pallástja alá bú, hogy eltitkolt czéljait annál bizonyosabban elérhesse, a' Grammaticát Domokos Úr híre nélkül adta sajtó alá. — — Azok a' predikatiók és Versek, mellyekkel a' Gróf Teleky László első feleségének Teleky Máriának halála tiszteltetett, az ablakban voltak, 's alkalmatosságot nyújtottak a' Magyar Literatura felől szólni. Benedek azt mondta nekem, hogy a' magyar Versek — mint mind azok, a' mellyek ma írattnak magyarul, irgalmatlanul rosszak, a' német Vers pedig (a' Prof. Schediusó) nem is vers; ő nem tudja, miképpen lehetne azokat verseknek ismerni. — Tudakoztam, ha a' belső érdemet nem leli é benne, vagy a' külsőt? — A' külsőt; ez az ember, úgymond, talán csak czérnával mérte a' sorok hosszát. — Én tekintem, hát a' legtökéletesebb distichon; a' német hexameterek és pentameterek törvénye szerint, 's scándalom előtte, úgy hogy hat distichonban prima vista eggyesznél többet el nem tévesztették ajakim a' spondaeust vagy trochaeust a' dactylussal; itt is csak azért, mert anceps syllaba fordulván elő, nem tudhattam, minek vette a' Poeta. — Benedek nevetett. — Képtelen voltam arra emlékeztetni, a' mit Voltaire mond a' Henriad mellé írt epopaeáról szóló értekezésében, Shakespeare felől, hogy egy egész nemzet az izlés dolgában *meg nem tévedhet*; és hogy hihetőbb, hogy a' mi

kényes fülünk nem érzi, [hogy] a' német nyelv' szegény és szűk, mint-hogy annak éppen ne légyen szépsége. A' mit Klopstock, Wieland, Göthe, Schiller, Herder érez, a' mit én is úgy érzek, hogy nyelvem rajta meg nem botlik, hogy lehetne azt idétlenség gyanánt nevetni? — Erre felelni nem lehetett: de az én emberem bizonyosan nem capacitáltatható. Néki vetemedtem próbát tenni, ha lelkeikbe velhetek é egy szikrát a' Magyar Literatura productumai dolgában. Domokos Úrnak mondtam, hogy a' te Léliusodat kapám ajándékban, és hogy melly nagy becsű munka ez. — «Virág? — ki az?» — Értettem. Ez az Úr, mint a' Debreczeniek mind, kevélyek azt affectálni, hogy Iróinkat nem ismerik. Azt mondtam, hogy Virág első Poetánk. etc. «Nem ismerem» — Ányos hozódott elő. — Ányos Debreczennek nem Poeta nem volt, de nem csak magyar is. — Tudom, mondtam azzal a' modestiával, a' mellyet tölem egy 75 esztendő Öreg jelenléte kívánt, és azzal a' csendes vérrel, a' mellyel a' jó ügyet *kell* védeni, tudom, hogy a' DEA DEBRECZEN (vel imitationem DEA ROMA, fictum) — senkit nem ismér Magyarnak, csak azt, a' ki Debreczenben neveltetett, és olyan maradt, mint ott volt; de ha hát az Úr Uram Bátyám Ányost nem ismeri Poetának és Magyarnak, kit ismer annak az élő Irók közt. — Senkit! Úgy? Tehát nem szóllok. Én pedig úgy vélem, hogy nem csak az én Virágom, és Ányos, de még Orczy is nagy Magyarok és nagy Poeták voltak. Orczyt! — azt éppen nem ismerte sem poetának sem magyarnak. Én azt mondtam, hogy inkább is volt poéta, mint Magyar, de csalhatatlanul poétább és Magyarabb volt, mint Csokonain kívül sok fia Debreczennek. — Csokonainak? Ezért majd levágott. És méltán; mert a' Renegátot inkább gyűlöljük, mint a' született pogányt. — Hát az Erdélyi Gyöngyösi nem poeta? — Az! néha! felele. Megörültem. 'S még nagyobb lett örömöm, midőn MÁTYÁSIt láttam iktattatni az Istenek közzé. — Qui carmina Viragii non amat, amet carmina Mátyásii!

Benedek az asztalnál Domokos Úrnak egy szavát *bátorkodott* soloecismusnak mondani; azt állította, hogy Latinismus a' *most ez; majd amaz*. Hát hogy kell? kérdém. — *Hol ez, hol amaz*. Risum teneatis amici? — — Messze menénk a' beszédben, 's én azt tudakoztam:

1. hogy nyelvünk már abban az állapotjában van e, a' mellyben maradnia kell? elégséges e kinyomni minden ideákat, minden nüanszokat?

2. hogy van az, hogy a' Deák nyelv tele van hellenizmussal, nem csak poétáiban, hanem prosaistáiban is: és Róma azokat az íróit tartotta legérdemesebbeknek a' maga tiszteletére, a' kik a' görög szépségeket legszámosabban hozták által a' Latium földére? — hogy van az, hogy a' német nyelv, noha szintűgy anya nyelv és idegen a' franczhoz, mint a' magyar az a' némethez, sok Gallicismust ajándékozott meg a' maga honosságával (civitate donavit) és ez által azt nyerte, hogy a' mostani német nyelv — a' Klopstock, Wieland, Göthe és Schiller nyelve ezerszerre szebb, bővebb, nemesebb a' Canitz, Opitz nyelvénél: — 's mi mind e mellett, etc. etc.

Képzeld, Domokos, a' ki a' Gellért és Gottsched ideje között járt Lipsiába, Klopstockot, Wielandot, etc. etc. kaczagja. Mit csináljon az ember az ilyenekkel?

Te néki és az övéinek megfelelően a' Pyberhez írt levélben. — Megengedj, hogy ezeknek hallgatásával elgyötörtelek.

Gróf Teleky Sámuel, Erdélyi Cancellarius, Bihari Főispán, a' Göttingai Tudom. Társaságnak tagja — nekem különös jó Uram, megérdemli, hogy Leliusodnak egy nyomtatványát egy leveleddel együtt néki küld. Ő nem csak gyűjt Bibliothecat, de használja is. Akár deákul írsz hozzá, akár magyarul, ajándékos kedves leszen, 's tapasztalni fogod, hogy érette egy szép levelet kapsz.

Barátim nekem számosan vannak, Kis János és Németh László azok, a' kikkel szorosan levelezek. Pesten nem senkivel. Horváth Ádám kiéneklette magát 's hallgat. Schediusnak még nem írtam, mióta haza jöttem a' külföldről. Ha Kist vagy Némethet láthatod, nézzd benne az én leghűbb barátimat. — Leirom, a' mit olvasni ohajtasz.

Cátód elibe én egy *Gemmát* metszettetnék; és minden kötetem elibe egy olly embernek szeretném tenni képét, a' ki megérdemlje, hogy ez mondassék reá:

Dignum laude Virum Musa vetat mori.

Miklós Öcsémről, a' ki nekem nem csak testvérem, de szívesen szeretett 's igen becsült barátom is, tudakozzál holmit felőlem, a' mit neked megírni elfelejtettem. — Ő még Novemberben le akar ide jönni, hogy egy temérdek nagyságú szölejében dolgoztasson. A' Stunder, Kininger és Czetter rajzolásait néki adhatnád, hogy hozza le 's ő

vissza is fogná vihetni, még Deczemberben visszamenvén. — Stundernél nekem két elkezdett képem van. Nem szeretem sem egyikét, sem másikat. És nem gondolok vele, ha el nem végzi is: a' mint-hogy jelenlétem nélkül el sem is végezheti.¹

[Eredetije a Szemeretár I. kötetében.]

540.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Hymnus

An

Pallas-Athene

Von

Carl Anton von Gruber.

Presburg

Bey Georg Aloys Belnay

1802.

Vorbericht.

Mein Hymnus an Pallas-Athene ist episch-lyrisch. Er erzählt die Thaten der Göttinn zwar nicht nach der Mythologie, aber nach der Geschichte des Wissens: geht, so viel möglich, die Schicksale der Wissenschaften und Künste durch und höret bey unserer Kaiserstadt, eigentlich bey der Apostrophe an die Beherrscher gebildeter Statuen auf. Viele grosse Nahmen habe ich verschwiegen, viele nur gestreift: und diess alles aus guten Gründen, mit Vorbedacht, um nirgend anzustossen, etc. etc.

Vien, den 9t. May 1802.

Der Verfasser.

Imígy kezdí:

Hauptensprossener Strahl, du weltenbelebende Sonne!
Hehr entsteiget dein Licht aus deines Vaters Olympos,
Wandelt von Osten herauf und schreitet im Glanze zu Abend,
Wärmet den starrenden Nord und senket die milderen Strahlen —

¹ A levél vége, úgy látszik, hiányzik, legalább a kézirat-gyűjteményben folytatása nincs.

Auf den laueren West, von sanften Lüften gefächelt.
 Dort, wo mephitischer Hauch cimmerische Nebel verbreitet,
 Dringt dein wohlthätiges Licht die furchtbar schwebende Nacht durch;
 Nebel zerfließen in Nichts von deinen Blinken vernichtet,
 Knospen entkeimen dem Stamm' und zweigebeugende Früchten
 Hängen vom Busen herab der blüthenduftenden Erde;
 Liebend erfasst sie den Strahl, vertheilt ihn den schmachtenden Söhnen,
 Wo der tosende Nord die Stoppeln der Felder umhertreibt.
 Pallas-Athene von dir begeistert, enströmet mein Hymnus! etc. etc. —

pag. 44.

In der Sprache des Volks, das seine Väter erzeugte,
 Pannona hatte vereint mit Athene, den Liebling begeistert,
 Als er Cypris besang, die Freundin der Feste von Múrány.
 Kühn, wie keiner vor ihm, erhebt sich der Bard Batsányi, (74)
 V. (75) strebet ihm nach, versuchet die Höhen des Pindus.

Anmerkungen. 74. Batsányi ist unstreitig der grösste Dichter meines Vaterlandes. Hohe lyrische Begeisterung, Stärke, Gedankenfülle zeichnen seine unsterblichen Gedichte aus. — 75. V. ist des vorhergehenden *Nebenbuhler*. — Egy jó barátomtól kaptam, de tsak költsön, a' munkát, a' mit belőle számodra kiírtam, vedd jó neven: és örvendgy Virágnak, a' te barátodnak, kedves Kazinczym! szerentséjén. Óh, ha ő is a' Pindus tetején állhatna ama' nagy lírikus lelkű mellett! és Gruber mellett! bezzeg akkor örülhetnénk mind a' ketten! de már ott magának Horátziusnak sintsen helye.

Dii bene fuerunt, inopis me quodque pusilli.

Finxerunt animi raro et per pauca loquentem — azonban soknak jól esik az *os magna sonaturum*. — A' magyar országi literatúrában két három ember diktátoroskodik. A Literatur Zeitunggal mindent elhitettek még eddig. Én egyiknek sem írgylek semmit is: de azt még sem szeretem, hogy annyiszor koptattyák nevemet, elhallgatván sok jeles embereket. Mert már hányszor vala: Batsányi, Szabó — — — —¹ V... mintha tsak ezek volnának — Olvasd de 6. Julii is az Allg. L. Z. — Bár tsak egynehány jó gondolatok jönnének eszembe! de maradjanak még oda. Ne vesztegesd Te is a' tönjént; írj valakinek Bétshé (ha gondolod) és tudd meg, hol vannak azok

¹ Olvashatatlan név.

az unsterbl. Gedichtek, én igen szeretném olvasni. A' Gruber kétség nélkül olvasta azokat. — Most már 20. Sberi leveledre :

Ne hidgy azoknak a' kassai heréknek. Engemet is arra a' hívatatra akart 3 eszt. előtt ijesztteni egy *Keresztes* (most szomszédod) — O currere in terras animae! — A' napokban érttettem a' Könyvárostól, hogy Szabónk' *új* kiadását nem örömezt látták némellyek, az Ortográfia miatt is. A' rend benne nem jó: a' superstíciós darabokat nem hagyhatta el. Amaz iránt szóllottam véle két esztendővel ez előtt, Virten múltván magamat; de nem fogadott szót. Jó ember Szabó, jó Hazafi, (ha Jésumúnta *jó hazafi* lehet) de igen a' régi üdökre való. — Egynehány darab verseit, mellyeket hozzám írt, most megküldöm, hogy legyenek fenn bibliothekádban, mint M. S. — Megmondtam Kisnek, a' mit írtál. Ismerem ötét régtől fogva; de egy a' 794-diki Férjfiú még jobban megismértette velem két hónap előtt! Ritkábban vagyok boltyában. — A' szentek' hegedűjén nevettem, én akkor olyan felét írtam vala Pybernek. — Hogy tsallyák a' tudatlan népet az afféle ostobaságokkal! auri sacra fames.

Egy észrevételemet írom le: Te írtad: «*üressen*». Én el nem hihettem még azt, a' mit Szabó mond: (Ortographia 's a' t. pag. 32. (s)) h. a' két s-be végződött nevek ezek: erőss, friss, hamiss, laposs, veress, üress 's a' t. és azért mondgyák (lásd pag. 33) erőssebb, *töviss-é-el*. Mi ez? — Ezt a' hangot *sch* üti ki, úgy tetszik az s bötű imezekben, *lapos, magas*, 's a' t. Miért kellene tehát az s-et megkettőztetni? — Én tsak az Imperativusban kettőztetem meg: p. o. *üss, veress*, mert itt mind a' két s-et kimondom, és ki kell mondanom. Szabónál *veress* azt teszi *rubrum*. Elhiszed-e ezt? jónak tartod-e? — Egy helyen azt mondgya a' most említett Könyvben, hogy szebb *repül*, mint *röpül*. — Én azt tartom, hogy minden bötű szép, az az jó, helyes, alkalmas arra, a' mire feltaláltatott. A' *singularitás* kívánsága sok bolondot tsinált már. A' *C* bötűt melly gyengén védi a' depr. Gram.: ellenben az *e* ellen miket nem mond, mi gyáva példákat hoz elő! — *szemtelenység, békeség* — (Nints üdöm többre, sem kedvem) — Az *e* szebbnek tetszik Szabónak az *ő-nél*. Nekem nem; minden bötű egyaránt szép; és azért azon vagyok, hogy mindenikkel tudhassak élni. A' nem magyar ajak az *ő, ű* bötűket nehezen mondgya ki: és az *e-ről* is hamar *i-re* vetemedik. Mint más Nemzetek, úgy a' Magyarok is későn kezdettek az Ortográfiához. Pázmán' Kempis Tamással iszonyú ortográfiával van. 's a' t. Ezekről talán másszor többet. — Azt mondom tehát tsak, hogy egy s elég

imezekben: üres, vörös (rubrum), (nem *veres*, annál inkább nem *veress*), lapos, magas, piros, sebes 's a' t. mert nem imperativusok, mint *hass*, *keress*, *szeress*, *olvass* . . . — Tsinálljunk most nomen substantivumokat: *ab* üress leszén, addito *ség*, *ság*: üress-ség, magass-ság, vöröss-ség, piross-ság: így még senki nem írt: hanem üres-ség, piros-ság, 's a' t. Az adverbiumokban addito *an*, *en*, leszén üres-en, nem üress-sen; magas-an, szoros-an 's a' t. Az *ő* helyett nem írok *e*-t, p. o. elő, előbb, kelő, félő, merő, 's a' t. Az *ü* helyett miért kellene *i*-t tennem: *idő*, p. o. — Révainál nem rég láttam: *kívül*: szóllottam neki, és engedett. Miért írják némelyek *tűdös*, itélem, 's a' t.? én nem tudom.

A' nagy Váradi Takátsot, ha látandod, tiszteld nevemben, és kérd meg, hogy poétai munkáimat ismértesse meg a' tanuló ifjakkal; ha pedig ott nem kelendők, valami módon küldgye vissza: de tsak az én poétai munkáimat, mert a' többihez nekem semmi közöm. A' levelekről imezt: *M. Minerva Harmadik Kötet* le kell szaggatni, nem e' tzim alatt akarom én azokat jártatni. A' borítékok sem azokhoz valók.

Igaz! a' *Fekete szemu szeeep Heölgiechke!* igazán régiség-e, vagy te írtad silo veteri? — Énekellyünk egygyet tiszteletére.

A' BARÁTSÁGNAK.

I.

Tőlem, barátom, meszsze vagy,
Egy más Világnak végiben.
Mégfárad a' Szél, míg elér
Azon vidéknek rétire. —
Egek! hová vittétek el!

II.

Miért sobajtok? Menny Te Szív!
Keresd fel Azt, a' kit szeretsz.
Túl a' nagy Ég határjain
Fáradhatatlan tsak Te jársz.

NB. Jösz, 's még, ha tetszik, útdalon.

NB. A' *jösz*, 's a' *még* helyett mást akarok tenni. Igen hamar írtam. — Vagy *Te* gondolj egy verset. — *Virág B.* jegyzete.

Hogy annál inkább érezhessed ennek édességét, kedves barátommal egygyütt, énekelj el egy más után háromszor; gondolly barátodra is, a' ki örül örömeiden, és azt óhajtván óhajtya, hogy boldog légy mindenha!

Oszzsziánra buzdítottalak (az Octob. 26. és 28d. leveledre jövök), és már régen akartalak buzdítani; mert *minden* meg van benned, a' mi arra kívántatik. Bétsben létemkor B.¹-nél láttam egy árkuson *Inisthona*, egy másikon *Szelma*, a' harmadikon *Darthula*, a' negyedikén Komála és így tovább, minden éneknek a' neve: — ezek és többek nála az asztalon, széken heverték; hogy látnám tudniillik. Az Inisztónai Háborút, a' mellyet elvégezett, neked küldöm.

Ez az *Urtheil*, 's a' t. Gabriela bétsi Sappho munkája, úgy mondá; a' melly ő néki (úgy írja) legjobb biográfiája, — tartsd meg ezt is bibliothekádban. — Csehitől is egynehány sorokat küldök. Megintettem, hogy írjon hozzád minden tartózkodás nélkül. — Sinait sajnálom: légy vigasztalására.

Ezt a' Léliust Spáh Gábor barátunknak fogod adni. — Az ide zárt Ajánlás *tsak a' magadé*. Nem tetszett a' Censornak; — Gondold el! Szerdahelyi, ama' budai Jésusúnta, egy ifjútól, midőn nála látná Léliusomat, és hallaná az Ajánlást, azt kérdi: ki revideálta 's censurálta azt: — ezek az emberek most sem nyughatnak. Azt hallottam, hogy két püspök, — Fux és Szányi — a' király előtt esedeztenek érettek. Az igaz, hogy a' Lojoliták már tíz esztendőtl fogva mesterkednek. Iaj lenne ismét szegény országunknak. A' Horzig, Kassán, tudod talán — befizetett nekik: ők azonban azútától fogva még gonoszabbak, kígyót, békát kiáltanak a' deák ifjúság ellen: az universitas' helye ellen, a' világi professorok ellen: pedig ezek is *sanguis noster sunt*. Nem akarják, hogy az a' nap világosítson nekünk, a' melly más nemzetnek. O sok buta Világiak is! A' petrinus Status is sok ifjainkat nyeli el: hát a' Klastromi herék, akár mendikánsok legyenek azok, akár possessionatusok. Mi hasznára voltak ezek a' hazának? — A' gyáva *pietas* sokat ártott már a' Magyaroknak: etc. etc. — majd meszsze is megyek.

Imhol a' Képek! visgáld meg. Stunderét most nem küldhetem el: mert akarom magamat festetni, mentében, úgy a' mint már egyszer említettem volt. Nem akarom t. i. kaputban festetni magamat. Nem! Nem!

¹ Talán Bacsányinál.

Révai a' M. Nyelvnek Profeszszora 8a hujus állott bé hivatalyába, elmondván sok Hallgatók előtt szép deák beszédgyét. Igen szeretem, hogy itt vagyon: igen jól el van készülve. — Szívesen köszöntet Tégedet általam.

Kérlek, ird fel azokat, kik Debrecenben, Patakon, vagy akárhol, — és akár pápisták, akár kálomisták, akár lutristák, szóval akár kik legyenek, — a' kik *metrumra* dolgoznak; — keresd ki őket, (értetődik magyarul). — Ki írta: «*Festi magát Dorilis.*» Ki az a' **A. J.**, és él-e; mert csak az élőket akarom most tudni. Vale.

Nov. 12. 1802.

V. mk.

Vidám Hajnal! ezen bársonyos öltözet,
E' gyönggyel kirakott, 's gazdag arany kotsi,
E' rózsákra ki-nyílt ortza, minek jele? —
Im' Ég bółtozatinn tiszta világodat
Látván, a' ragyogó Tsillagok hirtelen
Bé-húnnyák szemeket, mintha pironkodást
Szenvednének. Alóll, nézdsze, viszont miként
Kezdik kék fejeket fénnel övedzeni
Földünk' gömbölyegénn a' fel-emelt Hegyek! —

Ártatlan tüzedet már az alá-vonúltt
Völgy-is gyűlni magánn érzi, 's tsudálkozik. —

Ertem: mint öröm hír, mellynek előtte jössz,
'S melly majd-majd az Egek' bértzire fel-kelend:
József' napja. — Hazánk' Nagygyai, számtalan
Méltóságos Urak, Józsefek! a' kik az
Országlónak adott szent hitet, és kik az
Országhoz le-kötő lántzokat őrzitek,
Néktek támad ezen pompa: Nagyobbodik
Ennek dísze, midőnn újra derűlni kezd
A' Természet el-úntt nemtelen hamviból.

Tágul a' komor Éj: tsendesedik dühös
Eurus' lelke: vizes gypjait el-szedi
A' vad Tél, 's helyet ad a' Kikeletnek. Ez
Nem várván az időt, nemzi Kükörtseit.
Környül-viszik az hév szelleitek, és puha
Tsókok közt lebegő szárnyal ölelgetik:

'S már fel-nőttek. Ihol termenek a' mező
 Gyors Nimfái: Kötik gyenge kezekkel az
 Edgyűgyű koszorút, 's néktek ajánlani
 Kívánnják, szeretett Józsefem, általam.

Ah! meg nem vetitek, bátor igen tsekély:
 Jó szív nyújtja; tehát meg vagyon érdeme:
 A' Mennybéliek-is tudgyuk, hogy a' szegény
 Pór' szűk áldozatit kész-örömet veszik. —

Szép Hajnal! Szomorú ködbe ne menny soha:
 Szűllyed, zöld Kikelet, tarka virágodat:
 Nimfák, a' koszorút váltsa-fel új, 's meg új:
 Zengjen minden határ: Józsefek, éllyetek!

Tuus Virág.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

541.

Kazinczy — Gr. Török Zsuzsánnának.

Liebenswürdige Süsie!

Ihr kleiner Bote traf mich nicht zu Hause. Am Himmel waren noch Sterne, als ich mit dem Gazda meiner Mutter und einem ihrer Müllner in die Gebirge hinausging, und der Mittag war schon lange vorüber, als ich zurückkam; und das alles ohne mich auch nur ein einzigesmal niederzusetzen. Es war ein schön genossener Tag, und das Geschäft, was ich besorgte, war mir sehr erwünscht. Urtheilen Sie, wie mir war, als ich gegen 2 Uhr nach Haus kam, den kleinen Merkur erblickte, und Brief und Backerey erhielt! Ich danke Ihnen für alles, theure Süsie. Ich habe die Backerey meiner Mutter gegeben, die Ihnen dafür auch dankt. Ich meiner Theils esse lieber ein pain bis, als diese Süssigkeiten. — —

Aber sagen Sie mir, liebe schöne Sprachmeisterin, warum haben Sie mir heute nicht wieder französisch geschrieben. Als ich den Brief von aussen erblickte, machte ich mir Hoffnung einen französischen zu bekommen. Sollten Sie mir einst wieder schreiben, so thun Sie es in *der* Sprache, in der Sie geläufiger schreiben, und in *der* ich Sie lieber höre. — Zwar protestiren Sie, dass Ihnen die deutsche Sprache noch fremd ist: allein wenn der deutsche Brief aus Ihrer

Feder floss, und Sie keine correctrice gehabt haben, so muss ich Ihnen nur sagen, dass Ihre Protestationen hinführo keinen Glauben erhalten werden. Süsie, beyde Briefe von Ihnen sind sehr schön, aber gar sehr schön.

Theure Süsie, Ihr «Guter Bruder», wie Sie sagen, hatte die ihm zugetraute finesse wirklich nicht. Er bemerkte nicht, wo Pinsel und noch eine Reihe von Farben verborgen liegt. Ein andersmahl müssen Sie ihm also weniger zumuthen. Doch dieser Vorfall soll ihn belehren, ein andersmahl behutsamer zu seyn.

Die Abreise der Comtesse Sophie hat Sie traurig gemacht. Glückliche Süsie, die das Glied eines Hauses ist, das keine Kälte kennt. Wüssten Sie, wie sehr glücklich ich Sie darum schätze. Aber das Beyspiel von Eltern, wie die Ihrigen sind, musste diesen Erfolg hervorbringen.

Eben kommt ein Brief von meiner Schwester der Clarie. Sie kann meine Mutter unmöglich sehen, schreibt sie, denn die Amme, die ihr Kind trinkt, ist in Mutterumständen, und das Kind macht ihr unendliche Sorgen. Nun liebe Comtesse, Sie kennen die Umstände, in denen meine arme Mutter ist, sie ist halb krank, von Schlaflosigkeit und Sorgen und Verdruss abgemattet. Sie kann das Haus nicht verlassen. Kommt also meine Schwester nicht, so kann auch ich nicht nach Kázmér; denn mir Freuden zu erkaufen, während dass meine Mutter hier allein bliebe, das kann ich nicht, und das soll ich nicht. Ich besorge also, dass ich Sie an dem froh erwarteten Mercredy nicht sehen werde. Ich will Sie aber sehen, so bald ich Sie sehen kann, und Ihnen sagen, wie sehr ich Sie schätze. Meinen Handkuss an Ihre gnädige Mama, die Gräfin. Leben Sie recht wohl, empfangen Sie nochmahl meinen Dank und behalten Sie mich in Ihrem gültigen Andenken. Ich bin

Den 16-ten November

Ihr

unterthänigster

Ferencz.

542.

Csehy József — Kazinczynak.

Barátság ajánlása tisztelettel!

Örömmel nyúlok ehhez az alkalmatossághoz, hogy az Úr iránt meg-gyökerezett hajlandóságomat magam kinyilatkoztathassam, 's egy-szersmind visszanos szívességiért megkérjem. Tiszt. Virág Ben. Úr, kinek barátságával élni jó ideje, hogy szerencsém vagyon, ma érke-zett levelében emlékezik a' felől, hogy az Úr becses leereszkedéssel meg-előzte légyen felénk tartózkodásomat egy levéllel, melyet mind ez ideig hogy nem vettem, felette sajnálom. Forróbb kívánságaimnak egyike volt régtől fogva, hogy azt az érdeimes Férfit, kit a' Magyar Nemzet egy szívvel becsül, ki nyelvünkbe bevezetvén a' Gratziaát, annak tündöklőbb díszit megadta, közelebből tisztelhessem. A' mire önnön bátorságom nehezen bírt volna, annak T. Virág Úr' eszköz-lése, 's a' valamennyire felépült bizodalمام úttját meg-nyitották.

Mi lehet kívánatosabb én nékem, mint ha megnyerhetem, hogy az Úr barátságába vevén, Hazánkna a' tudományok' úttján való dicsőítésére sóhajtó indulatomat intézni és támogatni fogja. Melly gyors leszek javallásainak követésében, melly serény munkáimban; eltöltt szívvel érezvén, hogy annak szeme lát, kinek tettzetes pillan-tatú Nemzetünknek nagyobb része' jóvá-hagyásáért kezesem lehet.

Jelen való helyheztetésemben, midőn Országom határain kívül, távol Regementemtől, melly az első héját 2 esztendeig bőven pótolta, megfosztva nagyobb részt a' tudományi segedelmeiktől, mellyeket álla-potom választásakor hátra kelle hagynom, — olly városban vagyok, a' hol katonám, 's egy két eltévedett jámbor Magyarokat kifogva, nyelvemet senkivel sem beszélhetem, lágyabb iteletet érdelek, ha kevesebbet teszek is, mint olly, a' kiben az akarát nem hibáz tehet-ségéhez képest. E' csorba kiegyenítése azonban nagyobb gondom, 's ha egyszer kötelességemtől haza rándulhatok, jobb készüllettel fogok vissza térni.

Időm nem fogyatkozik: A' békesség meghozta, hogy nyugott ésszel gondolhassunk a' multakra, 's dolgozzunk a' jövődőségnek, és ha e' tartomány nem az is éppen, a' hol bent-virágzó tudományoktól várhatna táplálást a' jövevény, de hazai út-mutatásokra tartván

számot, reménylem, hogy Nyelvünk' baráttyainak jó tanácsaik által, kik közt az Urat szívesen kérem, hajthatok hasznot én is.

Légyen kedves az Úrnak tiszteletem' kijelentése, mely engem annyiból is már gyönyörködtetett, hogy előterjesztésében módom esett.

Przemysl, November 18-dikán 1802.

Csehy József mp.

Császár Husz. Regtbéli Hadnagy,

Wathör Gen. Úr' adjutánsa.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

543.

Kazinczy — Spáh Gábornénak.

Szeretetre méltó kedves barátném!

Elkeseredett szívvel jelentem, hogy a' mi kedves barátunk Major Sárosy András Úr tegnap este öt órakor meghalálozott. Nem csak tiszteletet, hanem csudálást érdemlő Özvegye ezt a' halálos csapást olly nagy lélekkel és egyszersmind olly érzékeny hűséggel szenvedte, a' melyet képzelní nem lehet. Ennek a' tisztelt Asszonyságnak tudtával írom e' soraimat. Köszönti az Ifjú-Asszonyt és kedves hitvesét, 's kéri, hogy szomorúságában végyenek részt. A' szegény beteg körül én 10 nap olta forgottam, 's 24 órával halála előtt italt nyújtván néki, a' *Spáh és Spáhné* egészségéért is itattam vele, melyet meg is tett nagy készséggel. Szánjon az Ifjú Asszony bennünket, kik ezen halál által mély keserűségbe süllyedtünk.

Őrizze az Isten az Ifjú Asszonyt 's egész házáat a' hasonló csapásoktól. Maradok hív tisztelettel

Köbölkút, 21. Nov. 1802.

alázatos szolgálója

Kazinczy Ferencz.

P. S. Ha az Úr kezében nekem valami portékám vagyon, méltóztassék a' temetésre kijövő Deákok kezébe adni. Szeretném, ha szeretett Uram a' Gartenkunstat *bekötetlenül* kiküldené, mert a' cuprumokat nem tudom mikor küldhetem bé.

Kivül:

à Madame Madame de Spah, née de Czike

à *Debrecin*.

általellenben Domokos Lajos Úrral.

Minthogy ezen levél vagy választ, vagy talán egyebet is fog vonni maga után, kérettetik a' Vivő, hogy ezt mihelyt Debreczenbe ér. kézhez juttassa.

[Eredetije Beöthy Zsolt birtokában.]

544.

Kazinczy — Csokonai Mihálynak.

Ér-Semjén, 27. Novbr. 1802.

Nagy érdemű Barátom!

Sajtó alá készítem Daykámnak verseit. Imhol vannak. Tekintse meg az Úr, és a' hol igazításra valót lát benne, tégyen próbát rajtok, ha szennyeket lemoshatná e? Egynéhány dala olly édes, mintha a' szerelem sugallotta volna. Kár, hogy az a' kis gyűjtemény, mely halála után kezembe jutott, több énekeit nem tartotta-fenn. És ezeknek, úgy vélem, kevés javításra van szükségek: de az Abeilard és Heloiz' levelei gondos kezeket kívánnak. Kérem az Urat, ne vonjam tőlök barátságos segédét. Iláladatosan fogok az Úr felől emlékezni az előbeszédben.

Az Édes Gergely' Anakreoni verseit azért tészem ide, hogy az Úr higye-el magát és végye-elő az érdemlett kevélykedést. Idővel mind ezt, mind a' Dayka verseinek ide zárt csomóját vissza várom. Éltesse az Isten az Urat sok ideig!

alázatos szolgálja

Kazinczy Ferencz.

[Megjelent Kazinczy lev. III. kötetében.]

545.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

27. Novb. 1802.

Dobsa Ferencz sürgeti a' pénzt Jénából, és ígér mindent. Az Urat nem eresztik a' Debreczeni lánczok, én pedig indulok Regmeczre. 's e' szerint nem tehetek egyebet, mint azt, hogy kérjem, méltóztassék az ide zárt Testimonialis megfontolása után, a' formulát úgy concinnálni, hogy Dobsa a' Dresdai vagy Góthai Cs. K. Minister előtt a' fassiót megtehesse, 's írjon neki az Úr egygy instructiót, mit tegyen. Ezt a' pakétot osztán méltóztassék az Úr postán Regmeczre küldeni, hogy onnan neki és a' Kapitány bátyjának kezébe juttathassuk.

Áldást a' kezdetekhez. Adieu.

NB. Az ide zártakat nem szükség Regmeczre küldeni. Tartsa meg az Úr a' maga kezénél, hogy Semjénbe küldhesse.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

546.

Kazinczy — Kozma Gergelynek.

Alsó-Regmecz, xbr. 1jén 1802.

Tiszt. Kozma Gergely Úrnak Kazinczy Ferencz barátságos idvezletét.

A' mi lelkeink rokon lelkek. Gyönyörködve olvastam az Úr' levelét, 's örvendek ismeretségének. Fűzzenek össze bennünket a' Grátziák a' magok legszebb fonadékjaikkal, 's a' Szépnek, Jónak, Igaznak szeretete tégye kötésünket állandóvá, tenyészővé!

Az a' kép, a' melly felől az Úr nékem hírt hozni méltóztatott, már régen kezemben vagyon. Csak hamar azután, hogy eránta Kormányszéki Consil. B. Bruckenthal Úr Excellját megszólítottam vala, vettem a' Háger Úr útasító sorait; 's egygy Kassai barátom, kinek Kolozsvártt dolgai voltak, kihozta azt. A' kép meg nem felel a' róla támasztott reményemnek: de az Oesernek munkája, a' ki *Magyar* volt, a' kit egész Európa tisztelt, és a' ki meghalálozván, nékem új festést nem tehet; a' Háger Úr' jóvolta pedig háládatosságomat

érdemli — Kérem az Urat, juttassa az Úr nékie kezébe az ide zárt levelkét; barátjának pedig, a' kinek szobájában a' festés függött, jelentse tiszteletemet, köszönetemet.

Az Úr azt kérdi tőlem, ha nem készítek e valamit sajtó alá? Sőt igen! De, hogy ezen 17 holnap alatt, a' miolta vissza vagyok adva hazám' Istenségeinek és a' Tokaj' egének, még semmit nem nyomtattattam, annak igen jó okai vannak. A' Publicum igen is kedvezve fogadta semmi tekintetű igyekezeteimet: én pedig pirulva tekintek mindenikére; 's higgyen állításomnak az Úr, kivéven egynehány lapjait Orfeusomnak, semmit nem olvashatok azokból, a' miket valaha közre bocsátottam. Bácsmegyeimről 's a' Gesszner' Idylljei felől nem szóllok; ez a' két darab gyermekki esztendeim' első próbatétei. De mit mondjak az egészen elrontott Hamletre, Stellára, Diogenesre 's Herder' meséléseire? — 2387 napi rabságom alatt csak három holnapig engedtetett-meg, hogy író-szerszámmal élhessek. Attól rettegven, hogy a' külföldön halok meg, éjjel-nappal Gesszneren dolgoztam, hogy legalább az által nyerhessem-el a' koszorút; azon hosszú időt, a' melyben írnom, dolgoznom szabad nem volt, philologiai elmélkedésekre fordítottam. Miolta ismét élek, a' Stylisticának sokféle nemeiben tettem próbákat, 's nem sokára megjelenek velek. Ha szerencsétlenek lesznek ezek is, öszvetördelem ecsleimet, mert *Θεὸν ἀεχέειν* dolgozni nem illik — —

A' többek közt, hogy a' DEA DEBRECZEN, a' ki bennünket, újabb Irókat, azzal vádol, hogy mi rontjuk a' Nyelvet, érezze, hogy én tudok úgy magyarul, a' hol van helye, a' hogy' ők szeretik, Moliérnek két bohó darabját fordítottam. Ez, úgy reménylem, megbékéltet velek; noha én ő nekiek tetszeni nem óhajtok. Csudálnám, ha *Botcsinálta Doktoromat* olvasván, a' Sulyom kofa *ides lelkem német Uramnak* szólítana: 's talán megtanúlják, hogy Grammaticus non erubescit soloecismum, si sciens facit. — — Úgy értem eggy tisztelt Asszonyságtól, hogy e' két darabnak egyikét, (francziául: le médecin malgré lui) valaki Erdélyben is fordította; említi, hogy a' Játék Gr. Toroczka Pálnak van ajánlva, de nem említi, magyarban mely nevezet alatt jött-ki.

Szabad volna e az Urat kérnem, hogy ezt nékem szerezze-meg, és a' Gr. Teleki Mihály által már igen régen kiadott *Czid*-del eggyütt, Mélt. B. Wesselényi Miklós Ur által küldje Szolnok Vármegyei Tábla Bíró Halmágyi László barátomnak kezébe; a' ki, Ér-Semjénhez közel lakván, a' nékem adresszált 's lepecsételt esomót könnyen hozzám

juttatja? Szeretném fordításomat, minek előtte sajtó alá kell, az Erdélyi fordítással össze hasonlítani.

Az 1803dikra nyomtatott Nemzeti Kalendárium borítékján látom az Úr nevét. Az öcsémnek ma megyen egy embere Kassára 's az nekem holnap kihozza a' Szerecsen rabokat. Nyugtalan vagyok munkájából is ismerni azt a' férjfit, a' kit szép lelke miatt szeretek. Meltóztassék az Úr nékem ezután is írni, 's ha kérésem nem vakmerő, adja tudtomra, miben dolgozik. A' hír, a' melyet a' pályának eredő Ifjú szomjúz, nem sokkal több semminél: de azt látni, hogy munkáink által olyanoknak jutunk ismeretsegekbe 's szeretetekbe, a' kik különben nem ismertek volna, a' legszebb jutalom. — *Ér-Semjén* postás hely: én most ott lakom, anyai örökségemben: az Úr levele meg nem téved, csak ezt írja alá: *Ér-Semjén, Biharban*. — Éljen az Úr kedves napokat!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

547.

Kazinczy — Gr. Festetics Györgynek.

Gróf Festetics Györgyhöz.

Regmecz, 3. Xbr. 1802.

Nagy és igaz fényű Hazafi! Midőn én 2387 napig tartott rabságom után Munkácsról szabadon eresztődtem, nem kívántak tőlem semmit. Úgy véltem, hogy végét értem szenvedéseimnek. Nem kívántak semmit azólta is. 'S ime most, vissza nyert szabadságomnak 17d. hólnapjában, veszem Mélt. Causar. Reg. Director Majláth György Urnak levelét, hogy 1068 f. 50¹/₂ krt fizessek.

Szóról-szóra írtam le magam Nagyságodnak a' Director Úr levelét. Abból nem látni, miért kell fizetnem. Én szenvedésemnek egész ideje alatt a' magamét költöttem.

Ha én Kazinczy Jósefnek 's Bossányi Susánnának egyetlen egy gyermeke vólnék, nem fognám megérezni ezt az újabb csapást, még azon felül is, hogy erszényemet olly hosszras rabság jóformán kiürítette, és kis gazdaságomat hetedfél esztendei távol létem alatt nem gyarapíthattam, 's minden szó nélkül fizetném le a' mit tőlem kívánnának. A' ki életét és szabadságát, melly nem kevésbb becsű mint maga az élet, ajándékban bírja, nem sokat gondol pénzzel. De

én Özvegynek a' fia vagyok, osztozatlan testvér vagyok, 's nyolcz gyermeknek vagyok egyike. Ha különös útra nem csapok egygy illy nagy summa kicsinálásában, testvéreimet lopom-meg, kik szenvedésem terhet úgy is eléggé érzik; mert én sokat elköltöttem ott, ők sokat elköltöttek itt érettem, és míg oda voltam, egyszer már a', nem benn az én tömlöczőmben, hanem a' strázsák' folyosóján égő gyertyákért 330 frt fizettek.

Nagyságodat jövők megkoldúlni. Ismerem én is nagylelkűségét. Könyveket mutatok-bé, 's olly kevélyen szabom-meg árokat, mint a' Sibylla Tarquinnak. Bízom Nsdhoz, hogy esetemet megszánja, 's vélem nem alkuszik mint Tarquin. Én részemről úgy nem fogom árokat alább-szállítani, mint az a' vén anyó; nem, mintha annyit érnének, hanem mivel nekem sokra van szükségem 's Nagyságod sokat adhat.

Gyermekségem' első esztendei óta dolgozom a' Gesszner Salamon írásainak fordításokon. Budai fogságomnak 6dik hónapjában meg engedtetett, hogy tintával és gyertyával éljek, és ez az engedelem Júniusnak 11dike óta 1795ben Sptbrnek 27dikéig tartott, midőn onnan Brünnebe vittek. Ezen 109 nap az Idylleket, Dafnist, az Első Hajóst, Evandert és Erasztot újra dolgoztam, 's kezembe' van a' kézírás. Ötszáz frtot kérek érte, azzal a' szabadsággal, hogy Gessznert nem Nagyságod, hanem én magam adhassam-ki, még pedig a' tavaly dolgozott fordításom szerint. Budai kézírásomat által küldöm Nagyságodnak, és ha meg engedi, a' kiadandó Gesszneremnek elébe teszem közönséges tiszteletet érdemlő nevét.

Nagymélt. Gróf, a' ki szenvedő társaiért annyit tett, mint én, — a' ki ott, a' hol gazdagabb társai megindulás nélkül nézték azt, hogy társaik koplálnak és meztelenek, soha nem evett-meg egyg tányér ételt is, hogy felét a' koplalónak ne küldje, 's örömet osztotta-fel a' szűkölködővel mind erszényét, mind ruháját — a' ki az adakozást annyira gyakorlotta, hogy Tisztviselői, kiknek nem szabad nevén nevezni a' rabot, őtet közönségesen der gute Herr néven nevezték: — az illyen pirulás nélkül fogja elvenni az alamizsnát, midőn nem vétke miatt, hanem merő vaktörténetből szűkölködik, valamint-hogy jótételeit kevélykedés nélkül, de nem szép öröm nélkül, gyakorlotta ott, a' hol tőle kitölt és a' hol azt gyakorlani kellett. Végyen részt Nagyságod szerencsétlenségemen, 's magára vévén annak egyg részét, gyönyörködjek abban, hogy rajtam, a' kit a' sors öszve rontott és a' kit még most sem szűn meg csapkodni, egygy illy nagy teher elviselésében könnyíthetett. Én elkeményedett szívvel viseltem mindég

szerencsétlenségemet; azt tudják mind Tisztviselőim, mind társaim, 's azért hogy egész életembeli szerencsém fel van forgatva, elég póltolékot lelek magamban. De azt nézni, hogy miattam egy imádott szeretett koros Anya 's 7 testvér szenvedjen, nincs erőm. etc.¹

[Eredeti fogalmazványa a Szemeretár I. kötetében.]

548.

Kazinczy — Hager Dánielnek.

An Herrn Dan. Hager in Reps.

Edelmüthiger Mann, Ich verdanke das Glück, Oesers lange erwünschtes Gemälde in Händen zu haben, Ihrer Güte, Ihrem Patriotismus, Ihrer Liebe zu den Wissenschaften. Zwar hat dieses Gemälde meinen Erwartungen lange nicht entsprochen; Oeser fasste nicht den günstigsten Augenblick der ihm angegebenen Handlung auf; der Engel hat weder die schöne swelte [!] Figur, die er erwarten liess, noch eine schöne Drapperie, oder das Helldunkel und andere Zauberspiele des Pinsels: aber es ist immer Oesers Arbeit, Oesers Aug, Oesers Hand ruhte auf diesem Tuch, und es ist ein ungarischer allgemein geachteter Künstler, von dem es kommt. Seyen Sie mir ewig gesegnet! Wird es einst gestochen, so erhalten Sie, sammt Hr. v. Hannenheim, der das Bild bis meine Rückkehr aus meiner 2378 Tage währenden Gefangenschaft aufzubewahren die Güte hatte, die ersten besten Abdrücke. Seyen Sie unterdessen meiner innigsten Dankbarkeit und Verehrung versichert.

Gegend v. Tokay, d. 3 xbr. 1802.

K. F.

[Kazinczytól készült másolata a Szemeretár I. kötetében.]

¹ A befejezés hiányzik.

549.

Kazinczy — Benkő Ferencznek.

Nagytekintetű s bizodalmú jó Uram,
Professor Úr!

Ezelőtt bizonyos idővel egy ismeretlennek vettem tudakoló levelét azon 50 exempl. Mineralogia eránt, melyeket az Úr Professor Uram még szerencsétlen esetem előtt eladás végett méltóztatott volt kezemhez küldeni. Az Író nevét nem említem, mert levelét Ér-Semjénben hagytam, hol megszabadulásom olta anyai örökségemben lakom, Alsó-Regmeczi atyai birtokomat, Széphalommal együtt, melly Regmeczhez fél óra, testvéreimnek hagyván. Én azt hittem, hogy a' könyvek ára az Urnak Prof. Uramnak régen le vagy on téve; mert le *kellett* volna tevődni, azt becsületemre fogadom! Azonban látván, hogy le nem tevődött, ime küldöm, követvén az Urat Prof. Uramat, hogy pénze után illy sokaig váraoztattam. Az legalább az én hibám, hogy megtévedés esett; ha a' pénz nem nálam hevert is, nem nálam olvadt is el.

Engemet utolsó levelem olta az isteni végezesek irtóztató útakon vittek keresztül. De szenvedésimnek vége van; 's azon felül hogy a' szerencsétlen már abban is lel vigasztalást, sőt édességet, hogy magát közelébb érzi az isteni kézben, mellynek eszközévé választatott, az a' tántorithatatlan hit éleszt, hogy — a' mint Lessing mondja a' maga Minnájában — az isteni gondviselés pártjára kél a' jó embernek, és szenvedéseieért néki mindig megadja a' bért; még pedig néha előre. — Ezek az érzések az Urnál Prof. Uramnál nem lesznek ismeretlenek 's váratlanok; én tisztetek ismerem őket elterjeszteni.

Maradok hív tisztelettel

Regmecz, 8d. xbr. 1802.

Az Urnak Prof. Úrnak

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz.

P. S. Ha levelezésére méltóztat az Úr Prof. Uram, tessék azokat így indítani útnak

à Ér-Semjén

au Comté de Bihar.

Ér-Semjén Debreczenhez 5 óra, és postás hely; így levelei el nem tévedhetnek.

Hol az ifjú Herepei Úr, a' ki talán 1793ban Göttingába utazott? — Ha Collegája az Úrnak Prof. Úrnak, méltóztassék nevemmel köszönteni, 's jelenteni, hogy róla igen jól emlékezem.

Kivül:

Kazintzi Ferentz Levele Benkő Ferentzhez Regmetzről 8. Dec. 1802.¹

[Eredetije a gróf Tholdalagi-levéltárban, Radnótfáján.]

550.

Kazinczy — Majláth Györgynek.

Causar. Regg. Director Consiliarus Majláth György úrhoz
Regmecz, 8. xbr. 1802.

Magnifice Domine Consiliarie Caus. Regg. Director,
Domine Gratosissime, humillime Colendissime!

Veneratissimac Litterae Magnificae Dominationis Vestrae hesterno cum adventu meo Regmeczinum, quo ex Bonis Genitricis meae Bihariensis a fine mens. Octobr. expectabar, mihi redditae sunt. Dignetur proinde mf. Dominatio Vestra culpam tam serotini responsi huic casui adscribere, et me excusatum potenti suo patrocínio ultro complecti.

Obsequar ego jussui M. Dominationis Vestrae atque pecuniam a me exactam suo tempore Cassae Camerali M. Varadiensi (in cujus viciniam habitationem meam cum initio anni hujus transtuli) illaturus sum. Sentio ego, quid Clementiae principis, a quo et vitam accepi, et libertatem, debeam; alacrique animo amplector omnem occasionem, in qua gratitudinis meae atque fidelitatis, quae calamitate tempore suspecta reddita fuit argumentum edere mihi licet. Sed cum per septennalem meam detentionem res meae notabilitatis imminutae fuerint, ad clientelam M. Dominationis Vestrae confugere cogor, dignetur auctoritatem suam interponere, ne Exc. Camera, usque quo vires recolligere potuero, persolutionem summae tam grandis exigat.

¹ Másolta Szádeczky Lajos.

Caeterum testatis in me meosque gratiis devotus, aeternae cum gratitudinis et venerationis sensu persisto.

A' Deák levélbe zártam e' következődöt:

Mindjárt azután, hogy Felséges Urunk kegyelme engemet visszaadott az életnek etc. etc. írtam Bujanovics Udvari Agens Urnak, hogy Bécsbe szándékozom etc. Halasztatta az utat etc. etc.

Ebből azt húztam-ki, hogy a' Fels. Udvar azt akarja, hogy légyek csendességben. Tehát hallgattam, 's nem csak Bécsbe nem utaztam, de azok közül sem írtam senkinek Grünwaldon kívül, a' kik haládatosságomat etc. érdemlették.

Ezért nem írtam néki is. — Tudom én az Öcsémtől, hogy Ő ötöt melly kegyesen fogadta.

Eljő az idő, Mélt. Úr, a' midőn én a' Mélt. Úrnak haládatosságomat és azt a' tiszteletet, mellyel a' Mélt. Urat nem csak egy főpolczra ültetett Tisztviselőnek, hanem egy igazán jó és érzékeny embernek is nézem, szóval fogom magyarázhatni. Érezze akkor a' Mélt. Úr, hogy hálám, mellynek most irással adom jelenségét, nem üress hang volt.

A' Szenvedő köszönetei kedvesek a' Legnagyobb előtt is, bár mi alacsony légyen a' háláló. Nem a' legkedvesebb áldozat é az magának a' Mindenhatónak is? — Escedezem a' Mélt. Úr előtt, ne tartsa megbántásnak, ha arra kérem, hogy haládatos tiszteletemet Ő Exenak Mélt. Almássy Pál Úrnak bémutatni méltóztassék. Szomorú idők voltak, midőn a' tiszteletre legméltóbb emberek Június Brutusi érzések közt kénytelenítettek nézni a' gondatlanság', csábítás', megtévedés', 's Virtus és barátság' áldozatjainak szenvedéseiket!

En azokat a' kik a' Sella Curulisban ültek előttem, nem átkoztam. Sokakat közölök szántam, szerettem. Kétezer háromszáz nyolczvanhét napi szenvedésem alatt alig ismertem négy fenevadat emberi formában; és azt hiszem, hogy az ember, midőn megszűnik az lenni, a' minek lennie kellene, inkább szánást érdemel mint utálatot. Szivem felmelegült 's abba hagyom etc. etc.

[Kazinczytól készült másolata a Szemeretár I. kötetében.]

551.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Felejthetetlen Barátom! Te nekem már másodszor támadtál-fel: és ha még meg-vagynak hajdani eleven érzéseid; — látom pedig 12-a 8br. 1802. kelt Leveledbül, (de a' mellyet én csak tegnap vettem) hogy jó formán meg-vagynak; — képzelheted, melly édes az nekem; sőt meg-tudhatod, idővel, jó Barátinktúl, melly édes volt addig is, míg Leveledet még nem vettem. Hogy senki sem tudta meg-mondani hol-lakásomat; azt tsudálok: és még is ha jól számot vetek magammal; ok nélkül tsudálok. Mert valóban oka vagyok ismeretlen né lételemnek, nem ugyan valamelly alacsonytság, valamelly magam el-hagyása, valamelly a' közjával nem gondolás miatt, hanem egy el-tökélt makatsság, és kigyógyíthatatlan kevélység miatt, melly' mindenik indulatomnak nevét igazán eltaláltad, hanem az epithetonját, hogy az menthetetlen, nem jól adtad-meg. Én csak a' látható világnak, ennek a' Leibnicz-ként sensibilis vagy aspectabilis világnak lettem Remetéjévé; de nem sem az erkölcsi, sem a' Literatori világnak. Ember Társaimnak össze foglalása, a' mit közönségnek nevezünk, ebben a' mostani állapotjában, nem érdemes többé arra, hogy az ő előmenetelét tárgyzó fáradhatatlanságommal vele (a' mostanival) éreztessék, midőn ő azt vagy ki neveti, vagy üldözi; és ha azt a' fájdalommat el halgatom is (mert azt is igen ritkának öntöm kebelébe), hogy engemet, egy eredeti Teremtény létemre, szint úgy, mint az alkotó természet kezéből, minden különös figyelem nélkül ki tsuszott, 's mint egy vaktában elevenekké lett testiségeket arra kárhoztatott; hogy élelmem keresésével töltsem-el ezt a' rövid időt; mellyet én, nagyon is tudom 's érzem, hova tartoznám fordítani: — de az! az! hogy az én eredeti derékségemnek tenyészeit, olyan vagy herek vagy alacsonyok ítélik, a' kik valaha a' Lelkek országában Hottentota-k lesznek akkor, mikor én Arkhangyal; az már az én hiszemem szerint, betű szerint való értelemben Isten kísértés!!! Mert mit tehetek én arról, hogy én csak Horváth Ádámnak születtem? és ez az én látható világbeli existenciam nem tud elég piperét és fényességet adni munkásságomnak; de ellenben tehetnének ők, ha tudósoknak tartják magokat; úgy, — hogy ne zavarnák össze a' Seculum és böltsesség' két ellenkező tekinteteit. — Ugy e Édes Barátom! hogy kevély beszédek ezek. meg-vallom, hogy kevélyek, vagy leg-alább mérgessek. De nem

szólhatok másképpen: mert ha egy részről el-gondolom azt, hogy nekem a' születés csak annyit adott, a' mi vegetans lételemnek fent tartására fáradságos munka nélkül nem elég; és a' mellynek nagy része már azon Oskolákra, mellyek nélkül bár el-lehettem volna, de a' mellyekre még is, a' velem termett elementaris minéműségeknek evolutioja tekintetéből szükségem volt; el költ: Ha azt, hogy minek-utánna eszre vettem, melly nagy akadék ez a' vegetans életnek elő mozdítása, a' tehetős elme originalis tárgyának munkás nyomozásában; és ennél fogva, igyekeztem elebb meg szerzeni fiatalabb koromban azt, a' mire mint eleven állatnak szükségem van; ez a' visibilis Mundus, hol éppen magokat az én tűz természetű tulajdonságimat, hol pedig a' mi nagyobb, erköltsömet vette eszközül: a' már csak torony híjjával volt Tündér Váramnak le rontására. — Ha azt, hogy mikor már fáradthatatlan szorgalommal, és pálya futásom valóságos tárgya' üzésében esett néminemű hátráltatásával, jó formán olyan állapotba tettem magamat, a' mellyben kedvelt foglalatosságimnak egészen neki fekehetem; és annak is nagy részét, egy véletlen, 's reám nézve éppen incompetens zűrzavar, semmivé tette: melly nagyon ki mutatta a' könnyőfűletlen irigység, és gondolatlan maga szeretet; hogy az én nyugodalmamra, és azt követő nyomós munkásságomra, a' világnak semmi szüksége nintsen: Más részről tapasztalom azt; hogy az én leg nemesebb foglalatosságimat 's productumimat is, ez a' külső fénytől lelkesített világ, ez a' napok napjának eredeti tűztől nagyobbára üres, és csak a' vastag párázatokkal bővös, magakevert atmosférájában, homály közt lebegő gombolyag, nem a' magok tárgyhöz 's valódi próba kövéhez, hanem ehez a' mostani precaria existentiához mérsekli — hallom azt; hogy arra az ellen-mondásomra, mellyel meg intettem 1789ben a' Berlini Astronomust, hogy ne jövendőljön üstökös tsillagot, már (hihető) azért, hogy én tsupa eredeti ember vagyok, és nem csak hazámon kívül tudomány kedvéért soha sem voltam, de nyelveket sem tudok: könyv is jött ki, vagy könyvetske, arról, hogy az a' Magyar ember, maga sem számozta ki azt az ellen mondását — holott ő tsalatkozott, és én nem: sőt az én számolásom éppen az volt, hogy nem lehet ki számolni; 's az lessz az utolsó aequatio $x = x$ — Hírből kell hallanom azt, hogy Kantnak némelly idéttlen majmai, a' kik ha talán látták is, de úgy nem ismerik Kantot mint én, és csak azt sem tudnak igazán definiálni, mi az a' transcendentale? a' mit pedig maga Kant is, el-Leibniztől-tulajdonított: ki nevetik, szólják szapulják az én Psychológiámat, gunyolássok-

nak dühösségében el-mulasztván meg-gondolni azt, hogy az még a' 18dik százban, és százhoz, irattatott, — ki hirtelt jutalom fejében — nem magános, hanem közönséges vizsgálás alá: és hogy én nem tsak Philosophus vagyok, hanem a' mellett hogy makats Magyar; született, és a' születéssel már, ki szabott törvények alá kötelezett Polgár is; a' ki ha most, az én obseura Cameramban tsupa fejéren botsátom be az elegyített sugárokat; szabadon hagyom mind őket, mind a' Posteritast, az én tsupa fejérségemből szivárványt tsinalni; mellyel ellenben az ő feketeségekből, 's színjek' semmiségéből, soha a' leg-később századok sem fognak tudni producálni. Dogmatistának kellett lennem; a' ki pedig jobb idealista vagyok mint ők, ha kevert Empiricus, ha ökként nem valóságos Scepticus is. Tapasztalásból pedig tudnom azt, hogy negyedik Holmimből, minden vers sor, 's néha egész Carmen is ki van keresztelve, mihelyt *tsók* vagy *szerелеm* szó volt benne: semmit sem tsudálkozhat sz rajta sem nem kárhoztathatsz érte, ha én többé semminemű munkámmal senki gyomrát keverni nem akarom; hanem dolgozom még tüzessebb Energeiaval mint elébb, és könyves házam moha közt a' pornak lepni hagyom, mind kész és készülendő Holmieimet, mind a' Hercules Oroszlánnya Románomat, mind Magyar (de nem fordítás) Luczianusomat; mind Novissima (nem leg-újabb, hanem leg utolsó) Philosophiamat: a' mellyből majd látni fogják az ostoba gunyolók, hogy tudtam én azt mikor Psychológiát irtam is; mi valóban a' Lélek?, tudtam, hogy van c? és ha van, mitsoda az Erkölt és Morál;? mi a' valódi Physica, mi a' természet? mi az elementum. és látni fogják, melly természet szerint való szárnyai vagynak a' transcendentalis gondolatoknak; melly együgyű kezdete van a' józan Philosophianak, a' millyen lessz a' vége vagy utólja is valaha; melly nagyon el lehet a' böltsekedő azok nélkül az Abakadabrák nélkül, mellyeket a' Pythagorás (egyébaránt hasonlíthatatlan Genie) hamvaiból, új életre hozott, és NB ma! a' világosság epochájában — Kant: De ezeket az irígy lelkek, 's azok miatt más — jó Barátok is az én életemben alig ha fogják olvasni: fél periodus kell leg alább neki, mint az őszi gabona magnak, hogy evolvaltasson, haszonnal; tsak a' Seculumra nézve is; de azért is, hogy ezeknek a' mellyékes tekinteteknek, ascita particuláknak, és éppen nem elementaris Substantiáknak, mineműiek ezek, *Professor* Kant, *Consiliarius* Volf, *Astronomus* Majer, *Gazdag* Meczenas vagy *tehetős* Szétsenyi, *Fundator* Festetits, *Jesuita* Hell és Makó, *Coronae Custos* Teleki, *Bibliothecarius* Cornides, *Bujdosó* Csokonai, *Pásztor* Virgilius,

Nyomorgó Kazinczi, kétszer el szegényedett Horváth, mind le kell előbb ezekről a' nevekről rothadni; 's mindeniknek ad ultima elementa decomponáltatni, hogy a' maradék mindeniket a' maga érdeméhez képpest hasonlíthassa a' többihez. — Ebben áll az én kevélységem, barátom, ezt a' halhatatlanságnak leg édesebb nemét, ebben a' rövid és nyomorúságos életben mint egy anticipálni; el hitetni magammal, hogy felőlem valaha, majd későn, lételemnek el-bomlása után jól fognak ítélni, és talán többen ismerni Virgiliust, mint vagy Meczenást, vagy Julius Cezart, azzal pedig hogy ebben a' Teatrumban nem nekem, hanem másnak tapsolnak, semmit sem gondolni: 's mostani comparalt alatsónyságomban, még a' leg subtilissabb részit is homályos atmoszperának transcendalni; 's azokra a' kik a' Gigast, azért hogy völgyben áll, törpének gondolják, helyes és illendő bosszúállás-képpen, a' nélkül hogy rajtok impertinenskedjem, fennyen nézni alá, jövődő örök életemben való tellyes meg elégedéssel. Tégedet azonban, mivel olly figyelmetes vagy halgatásomra, nem fosztalak meg attúl a' meg tsalattatásod' érzésébül származandó gyönyörűségtül; melyet érzni fogsz, ha meg mutatom, hogy én most is munkálodom: ide zárom a' Novissima Philosophiamnak Axiomáit, melyekbül ki fogod calculálni, mibül álló a' munka? 's mikorra való lessz azt látni.

Én Nagy Bajomban lakom, Somogy Vármegyében -- Ki rablott házamat már annyira mennyire restauráltam: tettem öt esztendő óta circiter 15 ezer forintot érő acquisitiót; adósságomnak is Naggyát depuráltam, segítven ebbül jó Anyám halála után kapott ősi Succesiotskám is. — Mostanában 9 hétig forró hideglelős voltam: Magyar Gazda Asszony feleségem van: de a' ki téged mint minden Barátomat nagyon szeret; és unszol hogy Tégedet látogassunk meg a' Tavasszal. — De azt tsak az Isten tudja, mint a' kis káté szől az itéletrül: Isten hozzád. Irám N.-Bajomban, 8-a xbr. 1802. Horváth Ádám a' Te leg hivebbed.

Novissima Philosophia.

I. *Axioma. Én vagyok. Ego existo.* Itt még igen kevés az Exegesis; a' Scholionban pedig (mert in filo sohol sem dogmatizálok) egy keveset resonirozok a' Scepticusokkal, és vastag Idealistákkal.

II. *Axioma. Én Tudom azt, hogy vagyok.* Ide jön az egész Psychologia, úgy a' mint azt egy originalis Ember, tsupa empyrica tapasztalásokbül ki tsinálhatja.

III. *Axioma. Én szeretem, vagy akarom azt hogy vagyok.* Ide jön az Erköltsi Tudomány és Indulatok Tudományja; a' Jus Naturae, és a' Társasági 's polgári törvény is rész szerént, rész szerént pedig ad Axioma IV. et V.

IV. *Én rajtam kívül más dolgok is vagynak,* ide jön a' Jusnak is némelly része; az egész Generalis és Particularis Physicanak is némelly közönségesebb Notitiája, de a' mellynek meg kellett szakadni a' következő Axiomának közbe jövéseivel, ugymint

V. *Fiók Axioma. Én akarom, szeretem az én lételemhez hasonló, 's kivált tőlem származott valóságoknak lételet.* Itt a' sequalis Amor, Generationis Necessitas; Társaságnak etc. primorum propriumi.

VI. *Axioma. Én a' magam lételemnek fen tartására magamtól nem vagyok* elegendő. ide jön a' Status Naturalisnak és Civilisnek eredeti Notitiája etc

VII. Én és a' többi valóságok, ismét a' többi valóságok is egymáshoz képpest, egymástól különböző össze rakásúak. de

VIII. In ultima decompositione egymáshoz mindenkben hasonló valóságok. Ide jön e' kettő alá a' Sublimior Physica, itt mutattatik meg, hogy a' decantalt Elementumok mind tsak secundariumok, és az elsőeknek különböző öszverakásából származnak, a' hol egy csiklandós Hypothesis is elő hozatik — Itt a' Chemia.

IX. A tapasztalható világban, mindenek a' miket empyrice tudhatunk, mechanizmussal történnek. de

X. Ennek a' mechanizmusnak van egy okos mozgató ereje, de a' melly spiritus nem lehet. — NB testetlen nem mozgathatja a' testes Machinát.

XI. *Theorema.* Ez az universumnak okos mozgató ereje, közép pontban van sanò sensu Centralis, és végetlen ringó erővel, elasticitással, 's hasonló vonzó erővel, vis attractioval bír.

XII. Consectarium Fluidum Electricum et Magneticum az alkotó és Dirigens Természetnek két elementaris részei, ezek szint úgy, mint az élő állatok és planták, per coitum generalnak, minden más aethers fluidumokat és succus quoque terrae pingves. — Áll ez a' nagy machina, míg ezeknek aequilibriuma nem turbaltatik, turbaltatván resolvaltatik ad ultima elementa 's lessz belőle chaos etc. etc.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 186. sz.]

552.

Kazinczy -- Csokonai Mihálynak.

Regmecz, 12 xbr. 1802.

Nagyérdemű barátom.

Daykámnak versei, 's az Édes Gergely édessége, eddig kezénél lesznek az Úrnak; 's annyira óhajtom látni, hogy az Úr a' Dayka Heloizze eránt tett kérésemet teljesítette, hogy a' nagy óhajtás miatt ismét alkalmatlankodom előhozásával. Tégye az Úr azt az áldozatot, mind nékem, mind Daykámnak. Ha én nem is, ő bizonyosan érdemli azt. — Semjénből lett indulásom napján irtam Fráter Istók barátunknak, hogy az Anyám házánál egy Festőt hagyék, a' ki egy aranyért fest egy képet, és jól talál; 's arra kértem, hogy általa mind magokat, mind az Urat festesse-le. Némely ember annyira szégyenli megvallani, hogy hiú, hogy magát nem festeli, ha reá módja van is. S eggyyszer elkapja a' halál; 's a' megmaradtak kesergik, hogy elveszett barátjoknak ezt az emlékeztető árnyékát nem bírják. Én, mint Franklin, eléggé egyenes vagyok megvallani, hogy hiúság bennem sok van; és hogy érte hálát adok az örök Rendeléseknek, mert az sok szép örömeim kútfeje.

Ha az Úrnak módja lessz Teleki László nevű Togatus Ifjúval szóllani (cz a' kis Doboziakat neveli), emlékeztesse azon kérésemre, hogy végyen számomra egy tisztán maradt, az az bé nem firkált clejű Bázeli Homért. — Nagy Gábor Ur megcselekszi, hogy kifizeti azt, míg magam lemehetek és a' pénzt letehetem. 'S ki tudja, nem adta é Teleki Úr már a' könyvet Spáh Gábor Úrnak? Éljen az Úr kedvére, 's engem tartson-meg barátságos indulatiban.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960 Q. H.]

553.

Németh László — Kazinczynak.

Dec. 13.¹ [1802.]

Kedves Kazinczym!

Szíves örömmel vettem leveledet, mellyben jelented, hogy valahára állandóan helyt akarsz magadnak verni a' világban, és annak

¹ A kelet Kazinczy jegyzése.

javaival élni. Ó Barátom, akkor fogsz élni kezdeni, akkor fogod érezni, mely édes legyen kedvesekkel birni és kedvesek közé tartozni. Árnýék ugyan minden a' világon; de miért nem volna az árnýéknak is kedvessége. Nem keresi e azt a' hajós a' szélvészben? Ott a' tsendes házi életben, a' magunkhoz tartozóknak közepette van legbővebb alkalmatosságunk a' munkásságra, ott láthatjuk oktatásainknak, példánknak, saját tetteinknek leggyönyörködtetőbb gyümöltseit — ott nints ellenséges lélek, mindeneket a' szeretetnek tüze éleszt, lelkesít, igazgat. Ó nints — ha ez nem az — meny! —

Meg engedj hogy kérlek, — de hogy nem engednél, mikor tudod, hogy lelkem szeret Tégedet — élted párját szivednek hagyd választani, — kérlek, igen kérlek! — Ne tsudáld hogy ezt teszem végébe az előbbinek. — Mert páros élet nélkül sehol sem vagyunk otthonn. — Kisfaludy egy Győrvármegyei Téthén lakó Assessornak és birtokos nemesnek fia. A' Frantzia háború végével kilépvén a' katonai szolgálatból, saját jószágán lakik már most kedves Annájával Badatsontól nem messze. Vig, 24 esztendő fiatal elme, készül boldog szerelme, mely azoknak szája vallása szerint a' kik látták, sokkal is fellyül múlja az első darabot. Többet még eddig magam sem tudok róla.

A' mi a' tzmjéhez tett rézrometszett képet illeti; a' metszés szép, a' találmány gyönyörű: de mit tehet arról a' mester, ha viséletünk a' jó ízléstől annyira eltávozott, hogy ha azt igazán kelljen néki képezni, az ízlés ellen véteni kéntelen: — ne nézzük az óra lántzot és sujtásos nadrágot, hanem Himfynek nézését tsüggedő tagjait, epekedő szemeit.

Régen kezdetl leveletem tsak Decz. 13-dik. folytathatom ujobban.

Townson-t mihelyt hozzá juthatok, meg olvasom vagy egyikik vagy másik nyelven.

Az ujjabb Litteraturát illető dolgok, melyekről valamit tudok, ezek: Sopronyban egy ifjú tudós, Bredezky Ur egy német Almanakot nyomtattat ily tzm alatt: Naturhistorisches Taschenbuch für Ungarn, melyben a' Sógoromtól most Keszthelyi, előbb Késmárki Professortól is némelly levelek fognak elő jőni. Ochtinában Bartholomäidesz Ur 120 árkusokon dolgozott ki egy nagy munkát Monographia Cottus Gömöriensis. Schönvisnernek Numismaticája a' mult november közepe táján szabadult ki a' présből. Cornidesnek Vindiciae anonymi Belae Regis Notarii is akkor nyomtattatott Pesten, Schedius Prof. Ur vigyázása alatt.

Mit tartaszsz róla: jobb leszsz e nékem a' Statisticámban Prusz-

sziát, Svetziát, írni, vagy inkább Burkus vagy Burgus országot és a' deák neveket kimondás szerént e, mint az első részben, vagy a' Deák orthographia szerént?

Felcségem és én ölelünk, édes anyám és napam távol vagynak 's vagyok híved

Németh mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

554.

Gr. Török József — Kazinczynek.

Schätzbarster Freund!

In Abwesenheit meiner Schwester Sophie, ergreife ich die Feder, Ihr uns so werthes Schreiben zu beantworten. Mein Vatter, der Sich Ihnen empfiehlt, übersündet das verlangte Buch. Meine Mutter, die Sich auch empfehlen lasset, ersuchet Sie zugleich uns, wenn es möglich ist, zu besuchen, besonders da mein Oukel Joseph da ist, und meine Schwester Susi sehr krank war, und Sie Ihnen bester Freund seit so langer Zeit sehr gerne sehen möchte.

Übrigens habe die Ehre Sie freundschaftlichst zu umarmen und zu versichern, dass ich stets verharren werde, zu sein

Ihr!

Kázmér, den 17 xbr. 1802.

Wahrer Freund

Graf Joseph Török mp.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 211. sz.]

555.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Regmecz, d. 18 xbr. 1802.

Nagy érdemű 's kedvességű barátom!

A' taguló lánczokon szíves részt veszek. A' megalattatott remény irtóztató dolog, és én gyűlölöm azt, a' ki oly reménységeket táplál, a' mellyeket nem akar teljességre érlelni. — A' vett Formukának

hasznát vettem; ma indul; az Anyám köszöni szívesen az Úr barátságát. — Péter bátyám és Rhédeyné felől egynehány nappal írtam az Úrnak, hogy mind ketten panaszkodnak. Hogy az Urat a' lányok tették restté az írásban, azt én nem mondtam; ámbár gyanítanom lehetett, hogy az talál lenni a' restség oka. Én mindég azt predikálom, valamerre fordulok, hogy a' magát nem menthető embert, a' millyen az, a' ki távol van, ne vádoljuk idő előtt; 's szerencsémre négy példa is adta magát elő e' napokban; melly predikálásom igazságát bizonyította. — Spáh Úr nekem még ante 31-am Octobr. azt írta, hogy a' vett 100 frtot által adta az Úrnak. E' szerint a' *Tisztám* (Alba) azt várja, hogy nekem vissza adódjék; méltóztassék azt az Úr *megszakasztva* egy Copertába pecsételni, és a' Copertára az én nevemet írni, 's úgy osztán magánál tartani, hogy ha az Úr hirtelen meghalna is, melly ámbár nem várható, de nem lehetetlen, nekem kezembe jusson. Én pedig e' részben is köszönöm a' rajtam segitést. — Az Abonyból hozott portékák által vételére ide rekesztek egy kis Irást. Minthogy az én Semjénbe menetelem ideje az út irtóztató volta miatt bizonytalan, nem tehetek ez eránt egyéb rendelést, hanem hogy azt az Úr vegye által Németh Úrtól, és a' melly levelek egy Coperta alá vehetők, csinálja öszve, vonja öszve spárgával, 's pecsételje-le; 's ha Semjénből a' Zsidó vagy egyéb meg-hitelezhető ember oda megy, adja kezébe, hogy azt tegyék-le számomra az Anyám házánál. Minthogy pedig Spáh Úrnál is lehet valamelly pakétom, kérem az Urat, végye által azt is, hogy haza érkezésem órájában láthassam, mi várt. — Ezen csomóban vehetném a' megszakasztott *Tisztát* is.

Ezek sok kérések, pedig még van egy. Az Úr barátsága megengedi, hogy ezt is tégyem, ha nem teljesíthető, ám hiszen cínarad. — Én az Úrnak a' Ráday, Baranyi Gábor, holmi más XVIII-dik százbeli Magyar, Chodovjeczky és Oeser leveleiből adhatnék egynehányat: de az Ur is adhatna nekem három levelet olyat, a' mi az Úrnál in duplo van. Ilyen a' Pray, Cornides és Gerardus v. Swieten levele. — Azt fogja az Úr mondani, hogy nem az Úré. — Az! — az az, annyi mint Az! 's az Úron áll, hogy az lehessen. Elvárván a' választ Semjénben, magamat ajánlom barátságába 's maradok hű tisztelettel

Az Úrnak

alázatos szolgája

K. F.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

556.

Kazinczy — Kozma Gergelynek.

Tisztelendő Úr!

Minapi emberem üressen jöve Kassáról: de a' tegnapi meghozta a' Szerecsen-Rabokat. Ha ez első munkája az Úrnak, úgy örvendek dicsőségén, melyet jövendőlkő lélekkel látok. Mit nem fog az nyújthatni, megerősödven a' munkában, a' ki így *kezd*. — Vannak ebben is botlások; megtévedések: de a' fordítás bátran öszvemérkezhetik az azokéval, a' kik magokat nagyoknak gondolják: az férjfit mutat.

Szemeim nem csak a' fájdalomtól nedvesültek-el; elnedvesültek az örömtől is, midőn az én szeretett Némethem' nevét pillantottak-meg, és szerencsétlenségem' sorsosáét, a' Versegiét! — Légyen bár álom az a' hír, az a' ragyogás, az a' halhatatlanság, mely a' fiatal Íróttol hevíti: az a' szerenese, hogy a' firkálgatás által kedvesekké tesszük magunkat a' Nemzet' legjobbjai előtt, hogy bennünket olyvak ismernek, a' kik külföldben neveinket nem hallották volna, édes jutalom.

Correctiót! correctiót! Erre törekedjünk úntalan! E' nélkül semmit nem ér munkánk; e' nélkül nem ígérhetünk magunknak halhatatlanságot. Végye az Úr a' legszívesebb barátság és becsülés jeléül, hogy az ide zárt jegyzéseket küldöm. Nem vagyok én Dictátor: de érzem, mennyit kellett volna Annak köszönnöm, a' ki mikor pályámat futni kezdtem, így kapott volna hónom alá.

De ezek a' Jegyzések egyedül az Úrnak valók. — Ismét azt mondom, a' mit első hangzattal mondtam az Úrnak: *«A' mi lelkeink rokon lelkek.»* Sokaknak az ilyen meg fogná bántani büszkeségét.

Éljen az Úr szerencsésen. Válaszát Ér-Semjénben várom, hová, mihelytt az út engedi, indulok,

Regmecz, 19. xbr. 1802.

alázatos szolgálója

Kazinczy Ferencz imp.

Barátságos Jegyzések a' Kozma Úr Szerecsen Rabjaira.

Regmecz, Decembr. 19d. 1802.

Nem tetszik a' Név. Nem eléggé jegyzi ki, a' mit kellene. Koczebü a' maga Drámáját alig ha *Neger-Sklaven*-nek nem nevezte; a' Magyar fordítás' titulusa pedig ezt teszi: «Die gefangenen Mohren». *Sklávot* jelentő szó nincs Magyarúl; és ennek örvend a' Philosoph, a' ki az emberiség' becsét érzi: de sajnálja a' Philologus, a' ki minden ideát külön szóval szeretne megbélyegezni. Van ugyan *martalék*; és az igen jól kiteszi a' *mancipiumot*. De ezt itt nem lehetett haszonra fordítani. — Kérdés: a' Francia ezt a' *Neger-sklav*-ot így tette volna é ki: *Les esclaves negres*? — Bizonyosan nem! Inkább mondotta volna: *Les negres en esclavage*; vagy egészen új nevezetet adott volna a' darabnak. Én ugyan ezt cselekedtem volna, Magyarra fordítván, vagy a' Német titulust tartottam volna-meg; bármely mérésznek tessék is az: így: A' Négersklávok. — Ha ez a' darab deákra fordíthatatnék — (de mint sok más új munka, nem fordíthatatik) nem azt kapná titulusúl: Captivi vagy servi Aethiopici — hanem ezt: servi vagy mancipia Afric. Asiat. Americ. 's a' t. Magyarúl is jobb volna tehát őket Jamaikai rabszolgáknak etc. nevezni, mint Szerecsen raboknak: Noha a' *szerecsen* alkalmasint az, a' mi a' *Néger*.

pag. 8. Nem nád-méz-sziget; hanem Nádméz-sziget.

— Nem Birtokassa. Nem is Birtokossa, hanem birtokosa! — a' j possessivum, seu suffixum soha nem kettőzteti-meg az s betűt, noha némellyek cselekszik, és ez eggy szóban mássa (nincs mássa — párja) alkalmasint közönséges szokássá vált, hogy a' másá-tól (mázsa centenarius) megkülömböztessék.

Hét szerecsenek és szerecsennék. Nem jó. A' pluralis helyett itt singularist kell vála tenni. Így botla-meg a' nagy Báróczi, a' *deux infortunées*-t Marmonteljében, A' két szerencsétlenek-nek nevezvén.

— A' dolog történik etc. *Dolog* éppen nem teszi ki ezt: *Handlung*, 's én nem ismerek Magyar szót, mely azt tenné. Talán jobb lett volna így tenni: a' történet Jamaikában, per ellipsis.

pag. 9. egyik; hiba. *eggyik*nek mondja Erdély is; ezt mutatja a' Báróczi által rézre metszetett Marmontel' képe, a' hol ez a' szó *edgy*-nek íratott; — a' d-nek itt semmi helye (mint a' bádgyadt-ban) és úgy látszik, hogy ezt Báróczi, a' ki szépen szől és ír, de nem

Grammaticus, azért írta így, mert felakadt rajta, hogy' adjon képet a' kemény *gy* hangnak.

— gypot-fonal. Ha csak eddig íródik, szenvedhető az *ék* a' két szó közt: de ki szenvedjen két éket a' három közt: *gyapot-fanal-motólla*? El kell hagyni az ékeket, valahol elhányhatni, ha eleintén nehezen esnék is. Mert hát miért nem írjuk fű-szer-szám? hús-vét? Gazd-asszony? Land-volk? Mond-Schein? — — De a' *réz-dob* jó, mert az adjectivum soha nem lorr öszve a' substantivummal.

— jobb volna (*elmaradt a' comma, mint igen igen sok helyeken egyébutt*) etc. Soha sem gondolkoznék — *se* és *sem* úgy különböznek, mint *ne* és *nem*; az egyik negative affirmál, a' másik prohibeál — Osztan a' *sem*-ben és *se*-ben már benn vagyou az *is*, az az *sem* = *is nem* — Én részemről óvom magamat, hogy a' hol az *is*-nek nincs helye, a' *nem* helyében *sem*-et ne írjak. — Gondolkoznék, igen jó; mert a' gyökér gondolkozik, nem gondolkoz. Nem mint a' *botoz*, melly tehát *botozna*-t kíván, és nem botoznék-ot. Azonban nem merem rossznak mondani az emlékezzen-t.

p. 10. Magyarországon hallatlan az *aluva*. Itt az *alva*.

— Mit gondolsz — *comma híjja*. Vocativus elibe mindég kell a' comma.

— Az *e* interrogativum elibe minek a' diaresis *éke*? Ugyan ezt kérdem az *is* eránt is. — Batsányi azt mondja, hogy azért, mert felelet képpen nem lehet az *ist magát* mondani *más szó* *segéde* nélkül. — Kérdem, hát a' *nélkül*-t, *körül*-t *mellett*-et etc. lehet-e? 'S erre Batsányi nem felel. El kell hányni a' *sem* hangot nem jegyző, sem értelmet nem segéllő jegyeket.

— *Hiszem* = ich glaube. Az ja *hiszen*.

Mind azok közt, valamelyeket az ember e' világon bír. — Ez a' szép sententia nem eléggé szerencsésen van kitéve. — Megbocsátja az Olvasó a' Fordítónak az idegen szólláshoz ragaszkodást, a' hol érte nützschädigoltatik. De itt nem lél pótolékok.

— *Róla* nem *rólla*. *Véle* vagy *vele*, nem *vélle*. Látni ezt onnan is, hogy *velle*-nek nem mondjuk, ha a' szót nem trochaeusnak, hanem pyrrhichiusnak ejtjük. De ezt mutatja az etymologia is, *ról*-am, az az *én*-ről; — *rólad*, az az *te*-ről — *róla*, az az *ő*-ről. Honnan jó ide a' kettős *ll*? — Nyelvünkben felette sok a' hosszú vocalis (Én azért hányom-el az accentust a' volt, költ, tölt, etc.-ről). Kevesítsük számát nem csak az *accentusoknak*, hanem a' *positióknak* is, mellyek keménnyé tévén a' hangot, azt hosszúvá csinálják.

— A' *nyugodalom idegen szobácskám*ban. Így homályos. Két ízben kelle olvasnom, hogy értsem. Az idegent epithetumnak vevém. Tedd így: Szobácskám^{ban} idegen a' nyugalom; 's tiszta lesz.

— A' szerelem, 's nyugodalom etc. Ide úgy nem kell comma, mint az Ádám és Éva közzé.

— Férj'fiú. Ide nem kell apostrof. Eme'. ide kell. Szakálla, talán *szakála* — mert a' szó *szakál* nem *szakáll*, pedig itt a' j suffixum elidáltatik. — És nem *szakállánál* fogva, hanem *szakálán* fogva.

pag. 11. Cziher? Quid hoc est? — Kérem az Urat, ezt az előttem egészen ismeretlen szót magyarázza-meg. Nem tetszik a' hang, mert Német eredetet gyanítat: de talán *nüanszot* jelent.

— Nem *jádzik*, hanem *játszik*, mert *játék*, nem *jádék*. Így: *tetszik*, *látszik*.

— *Ketté*, az az *kettővé*. — Él *magára*, ez talán nem jó.

pag. 14. *Mások alatt jajgatnak*. Ezt valóban nem értem. Ez ezt teszi: Sie jammern unter andern. Annak pedig itt nem lehet helye.

— *Gyere* nem jó; *jere* ex jövők.

pag. 16. de a' virtus *néha* csak belől. Így jobb lenne.

— Új = digitus; novus — új, — innen újabb, nem ujjabb; mert nem vénnebb, rúttabb, etc.

— *Kettségben* — male. Kétség = két-ség. Imhol itt reá a' tanúság, miért kell írni azt a' csácsogó hangot, melly e' szóban *csecs* két helytt hangzik *cs*-vel és nem *ts*-vel. A' *t* betűt követő *s* betű nem csak *positiót csinál vele*, hanem öszve is forr. *Barátság* pronunciandum non *barát-ság*, sed *barátság*; sicuti *vallja*, fatetur, non *vall-ja* pronunciandum, sed *valy-lya*, quamvis iudicio omnium grammaticorum *vallja* et non *vallya* scribi debeat. — A' *sz* és *cs* annyira nem kettős, az az kemény hang, hogy *positiót* soha nem csinál; épen úgy nem, mint a' *zs* nem a' *pezseg*-ben. Régi íróinknak e' hangokat így kellett vala megjegyezni: *sz* — *c*, *cs* — *é* vagy *c'* és *zs* — *z'*, a' mint az utolsót Káldiban láthatjuk is.¹ Midőn tehát *kacsa*, *becse*, *becsünk* íródik, azt pyrrhichius és az utolsót jambus hangon kell pronounciálnunk. A' hol pedig *ts*-et írunk, ott a' hang mindig megkeményítetik. Így: *barátság* = *barátság*, multság — mulacság etc. etc. A' ki a' *kacsát* is *barátságot* is így írja: *katsa*

¹ E levél kiadásában: *láthatni* is olvasható.

barátság — nem tudja adni okát, mért kell itt másként olvasni, mint amott. Állításomra tartozik, hogy e' nevek Csáky, Szabócs, Csanád, Csobor, Szécsényi, Rákóczy soha nem íródtak *t*-vel, hanem mindig *c*-vel.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

557.

Csapó Imre — Kazinczynak.

Spectabilis ac Perillustris Domine Assessor!
Domine mihi Singulariter colendissime!

Erga Litteras Spectabilis Dominationis Vestrae de dato 30-a Novembris horsum exaratas obsequiose respondendum habeo: desiderio Spectabilis Dominationis Vestrae in iisdem Litteris Suis manifestato deferri non posse. Quod dum ideo etiam, ne Splis Dominatio Vestra diutius anceps haerere debeat, officiose perscriberem, pretiosis Favoribus Comendatus, singulari cum cultu persevero

Splis Dominationis Vestrae

Keszthely, die 21-a Xbris 1802.

humillimus Servus

Emericus Csapó
Secretarius.

A levél alján:

Spli Dno Kazinczy.

Ugyane levél másik felére írta Kazinczy a választ, mely itt következik:

Nagy Méltóságú Gróf Cs. K. Kamarás Úr,
különös tiszteletű Uram!

Ma érkezett vissza ide Ér-Semlyénbe a' Zemplén Vármegyei póstákról Secretárius Csapó Úrnak innen utánnam Regmeczre küldött levele. — Egyedül azt engedje Nagyságod mondanom, hogy valamilyen kérésem miatt nem pirúlok: úgy az én tisztelem Nagyságodnak példátlan érdemű Személye eránt legkissebb csorbát nem szenvedett: 's tisztelem az okokat, mellyek Nagyságodat indítják.

Éltesse Isten Nagyságodat boldogúl és sok időkre. Maradok
tántorithatatlan tisztelettel

Nagyságodnak

Ér-Semlyén, Biharban, Febr. 12-d. 1803.

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 188. sz.]

558.

Kazinczy — Gr. Török Zsuzsánnának.

Theureste Schwester!

Eben liegt das *Frag- und Antwort Spiel* für Comtesse Sophie auf meinem Tisch, um es nach [dem] Szatmarer Comitát wegzuschicken, wohin ich einen Boten schicken muss, als mir sich dieser Kázméer Bauer anbietet, einen Brief mitzunehmen. Ich schicke Ihnen, theure gute Comtesse, also das neulich erhaltene Buch von dem Grafen, unserm Vater, mit dem grössten Dank zurück, und bitte Sie, der Gnädigen Gräfin zu sagen, dass ich bis Morgen Mittag warten will, ob sie nicht etwas an Comtesse Sophie auch schreibt. Die Gräfin soll ausser aller Besorgniss seyn; der Brief wird ihr zu Händen kommen.

Empfehlen Sie mich allerseits zu Gnaden, bey dem Grafen, Ihrem verehrten Onkel, insbesondere. — Wenn Graf Pepi mir wieder etwas zu lesen schicken wollte, so wäre das freylich sehr wohl gethan. — Sonntags sehe ich Sie vielleicht. Adieu! Leben Sie recht wohl.

23. xber 1802.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

559.

Virág Benedek — Kazinczynak.

23-dik xberben 1802.

Tegnap ert ide Karrik-Thúra. Olvastam már nagyobb részét. Menyei Költemény nyelvünkre nézve is! Nekem önekelte! Elfoga-

dom a' legforróbb indulattal, édes Barátom! ezt a' nagy, jeles ajándékot!

Bürger (latinis literis) auf Schweitz p. közel húsz forint Weingandnál, vagy inkább Eggenbergnél. — A' Miklós Öcséd által *küldetteket* én nem láttam. Talán úgy történt a' dolog, mint tavaly: — vallyon nem tart-e attól, hogy pápistává teszem őtet, ha — bíztasd fel, hogy ne féljen; mert én nem vagyok disputáló ember; a' tisztelendő speculációkon (lásd: Horatzius Poétik. 20. lap) túl estem már régen. Osztan az olyan fiatal házásoknak sok egyre másra kell vigyázniok, nem is mehetnek oda mindenkor, a' hová akarnának. Reménylem azonban, hogy Tavaszig csak ugyan megkaphatom mind azt, a' mit küldeni akartál volt.

Én neked November közepén egy nagy Nyalábot küldöttem; de aligha Nalod van még. — az Ének utolsó versét imígy tettem az ölla: «oh, légy szerencsés! útadon.» — — Csehi tehát nem vette leveledet; mert felőle el merem mondani: *difficilius — quam sol a suo cursu.* — Én öneki irogatok p. Vienne à Przemysl, en Gallicie. — Már nem tudom, mi légyen abban a' nyalábban. Üdövel, ha szükség leszen, juttass mindent eszembe. — Szeretem, hogy tudósítottál *Cilheréa tejéről*. Én, előre mondom, nem fogok neheztelni reá: de nem hagyom válasz nélkül. — Hát, lelkem, vannak-e a' ti vidétekben nekünk vagy bötsülőink, vagy oltsárlóink: az *opiniokra*, tudod, igen kell vigyázni. Es minémü tárgyú Könyvek jönnek ki a' Debreczeni Nyomtatóból? — Ismered-e Göbült Ketskeméten; én nem: egy Léliust küldöttem neki Novemberben ajándék 's barátság fejében. Mind eddig hallgat. — Lehet mondani (in genere) valamint a' mi, úgy a' ti mezei, falusi papjaink, papjaitok, — kimondgyam-e — durva, vad természetűek; etc. etc.

Nem rég került kezemhez: «A' Haza-esedezése az ország gyűlés előtt A' Magyar Nyelv Tökéletesítése iránt. — Bozóky István által. Pozsonyban, a' Belnay György Betűivel. MDCCCII.» Ki légyen Bozóky, nem tudom: de azt mondhatom, hogy az *Előbeszéd* gyomrot keverő fantáziával tele van: és — banya — banya sopánkodásokkal! Szégyenére van a' Nemzetnek, mellyet annyi sok bú látása után emelni, 's bátorítani kellene, hogy nézne fel arra a' Napra, mellyre más Nemzetek minden félelem 's tartózkodás nélkül már régen néznek.

A' Nyaláb és a' képek jutottak eszembe. Vigyázz a' képekre. Mást is fogok majd küldeni. Előre azt mondom, hogy az Oroszházi engemet nem fog metszeni. Látni fogod gorombaságát, mellyel engem illetett, pedig már jól fizettem neki előre.

Mint tetszik Neked im e' szó : Sunád ? igaz-e, hogy annyit teszen, mint *Nótárius* ? Béla nevetlen íróját így nevezi a' fordító.

E' napokban olvasván Bél Mátyás Könyvét : Adparatus ad Historiam Hungariae etc. tsak nem kedvem jöve Magyarra tenni Priskus Rétort, — olvasgasd meg deakül, a' jegyzésekkel egygyütt, és írd meg ítéletedet. Én úgy vélem, hogy a' ki effélékre fordítaná tehetségét, üdőjit ; többet 's hasznosabbat tenne, hogy sem a' Kassai boszorká-nyozó, Törpe Péter, Jetta, 's a' t. Ez igen szegény, ostoba, kártékony multság.

Meg ne bántsalak, kérlek, a' sok fötsögéssel. Még egygyet : Úgy tetszik 796-ban azt találám írni Batsányinak Bétsbe, hogy jó volna a' *Magyarok kijöveteléről* egy Epikumot készíteni. «Ez volt, felele, az én egész poétai életemnek tzélya, 's azt Kufsteinban nagyobb részent el is végeztem, de tsak fejemben : többé elő se hozd (én ő neki) soha.» Bámúltam, 's elhallgattam ; de azonban ki nem vethetem fejemből az Epikumot ; most is óhajtom, hogy legyen valaki, a' ki Nemzetünk ditsőségéért írjon. — Én minap egy estve imígy kezdettem. Te először a' Hexametereket olvasni, azután itélmi fogod :

Magyar Hexameterek.

Rettenetes hadakat, 's egy lelkes Scitha Vitéznek
Tetteit énekelem, ki vadon Honnyának öléből.
Intetvén az Egek titkos végzéseik által,
E' nemes országnak boldog mezejére verődött.
Tudta, hogy Őseinek szép birtoka volna, hogy ötet
Illetné birodalma ezen nagy földnek egészen.
Ám de sok és szörnyű akadályok tűntek elejbe,
A' mellyek hátorkodtak rettenteni szívét,
És, ha lehetne, tüzének eloltani bajnoki lángját :
Bújdosván valamerre magát terjeszti Világunk.
Győzött, 's Isteneit, Népét elvégre letette
Attila pusztáin vertt sátoriban, hol üdövel
Egy Istent több Templomban tisztelne, 's imádna
A' később Maradék : és, bátor fegyvere mellett
Őrt állván szemesen, hív jámborsága gyümölsét
Vidámúl szedné, 's élné még hamva után is.

Oh, Te ditső Honnyunk jó Angyala ! mostan is, a' ki
Édes Atyainkhoz, noha szent paisodnak alatta

Nem tudták magokat még akkor lenni, 's hatalmas
 Karjaid által ezer meg ezer veszedelmeik ellen
 Védettetni, kegyes voltál! jer, Hunnia boldog
 Angyala! légy Múzsám Kalatizza, 's ha kedves előtted
 E' Nemzet, ha vitézségén mind eddig örültél:
 Kérlek, légy ezután is az Ő védője, baráttya!

1. Tegnap itt vala Pyber Virtról. Megházasodik két hét alatt.
 (hát Te házas vagy-e? ugyan el ne múlasd!) Szabó, úgy mond,
 a' Magyarság Virágjaiba dolgozik.

2. Döme Károly, most izsai Plebánus, Metastasiusnak egynehány
 Játék darabjait (úgy mint: Ábel halála. Izsák. A' megismértt E. József.
 Fors. Sápír Alma. [?] A' Laktalan Sziget. Themistokles.) Kiadta Ko-
 máromban.

3. Egy két strófát írj le nekem az olyan paraszt dalból, melyet
 a' tsintalan szemérmetségű lyánkák, mikor fónnak, 's a' t. dűdol-
 gatnak. — Ha mit küldendesz ezután, küld el, (ha lehet) vásári alkal-
 matossággal, vagy Mossótyhoz, vagy Kishez, vagy Eggenberghez
 (Weingand). — El ne felejtse, a' mit mondtam: a' házasságot. Tsak
 egy Kazinczy van M. Országban! Isten veled.

V. mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

560.

Csokonai Mihály — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

Egyedül az a' Reménység hozott ide Bagamérba az Innepekre,
 hogy majd a' Tekintetes Úrhoz Semjénbe egy félnapra általmenvén,
 szerentsém lesz holmi Literariumokról szólni, 's jelesen *Daykának*
hagyományi felől bővebben értekezni. Én itt az únalmas hosszú
 estvéken egy futó Recensiot tettem minden Munkájin keresztül, melly
 Fragmento mintegy 2 árkusra terjed: Óhajtom előbb közleni a' Tekin-
 tetes Úrral, míg kezemet a' szent maradványokra tenni merészném.
 Külömben is lehetetlen a' két Heroidummal boldogulni a' *Colardeau*
 Originálja nélkül. A' Pope' két kis Levele megvan nálam Frantziául.
 Méltóztasson a' Tekintetes Úr, Vásárra bájövé, két vagy három fer-

tály Órát Czelunk' elegyengetésére üressen tartani: a' mire Nagy Gáborunk' egyik szobáját legalkalmasabbnak itélném. Készségem csüggedni nem fog, csak a' jó Múzsák el ne hagyjanak.

A' mi a' Festőt illeti: a' Tekintetes Úrnak rólam való gondoskodása meghaladja érdememet, akár a' személyest, akár a' közönséget illető. Részemről a' hiúságot magam vadászni nem kívánom, de ha hiúsággal a' mások' hiúságának kedveskedhetem, miért volnék makats és durczás? En ugyan Rousseau embere vagyok: de az *Őreg Urban* is nem volt é sok efféle, a' mi néki mégis illett, sőt Characterének umbrázatja volt, vagy inkább fényezetje? Már a' Bécsi Magyar Institutum a' múltt Tavasszal, hogy Pesten valék, megkért, hogy adjam által nekik, és ők a' derék Czetterrel ingyen kimettstetik. Ráállottam kívánságokra, gondoltam, hadd bábozzanak vele. Van a' barátság, van a' Tudósi characternek, van a' Nemzetiségnek bábja; mi több? a' Vallás holmi báb nélkül hideg és sikertelen. — Ők én-nékem, mivel, a' mint említém, akkor Pesten napoltam, egy Budai Rátz ifjat javallottak, a' ki $\frac{1}{2}$ Souveraindorért fest és szerentsésen talál; Csúri barátom, a' ki a' Vátzi Siketnémák Perceptora, ezzel festettette le azonegy Papirosra *ad virum* T. Domokos Lajos és T. Sinai Miklós Urakat — szemközbe!

Bétsi Barátim arra kértek, hogy ha több festéssel mehetnék fel magam, Czetter jobban dolgozhatna a' Rézre. Tavasszal különben is fel kell mennem. Vásárkor erről is tanátskozhatunk.

Addig is változhatatlanul maradok a' Tekintetes Úrnak

Bagamér, 26d. Xbr. 1802.

hív tisztelője

Csokonay mk.

Kivül:

Tekintetes Kazinczy Ferencz Urnak,
tellyes tisztelettel

Semjénben.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

561.

Kazinczy Nagy Gábornak.

à Monsieur Gabriel de Nagy.

Érdemes barátom; a' D dolgában mit csinált az Úr, nem tudom; pedig az sürgető. — Mind Kazinczy Péter bátyám, mind Ragályi Clára meg nem tudják fogni, mi legyen az, hogy az Úr hallgat. Én nem szólok rá, sőt mentséget hordok-elő. De az Úr eránt való barátság azt kívánja, hogy az Úrnak adjam tudtára. — Werther mint van? — Éljen az Úr kedves napokat; én itt búsakat élek, ebben a' fertelmes időben. Jósi és a' felesége Semjénben vannak.

Január első napjáig az Úr a' Postán Debreczenben ide retour-niroztathatná minden leveleimet, mert addig itt leszek. Itt semmi újság nincs, a' mi közlést érdemlene.

[1802. Dec . . .]

Alább írt a' maga régi jó Urát, Assessor Németh János Urat, bizodalommal kéri, hogy az Abonyból hozott leveleit és pakétjait, a' mennyire lehet egy cőperta alá lepecsételve, az Alábbírtnak nevére adresszirozva, és egy kis specificatio mellett, hogy a' pakkétban mik vannak, tiszteletet érdemlő barátjának, Nagy Gábor Úrnak, Debreczenben, általadni méltóztassék; hogy így, mihelytt innen Regmeczről, lakóhelyére Ér-Semjénbe, lemehet, azon alkalmatlanság nélkül, hogy ebben az irtóztató sárban a' várni reménylett portékákért menni kén-telen legyen, azokat vehesse.

Alsó-Regmeczen, Abaújban, Decemb. 18-dikán 1802.

Kazinczy Ferencz impr.¹

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

¹ A levél utáni tordalék nem bizonyos, hogy e levélhez volt-e mellékelve: de mivel más levél ez időben nem maradt fenn Kazinczytól Nagy G.-hoz intézve: leghelyesebben e levélhez mellékelhettük.

562.

Csokonai Mihály — Kazinczynak.

Trocheus lábakon.

Jer, KAZINCZYM, jer, öleld meg e' sorokba hívedet,

A' ki ilyen néma szókkal jött köszöntni TÉGEDET.

Honnan? — azt kérde — talám a' Debretzen' vidékiről? ¹

Oh nem! Az Hernádi völgynek borba fördött széliről.

Hol van a' Magyar Hazának vetve boldog Édene,

Mellybe múlt, mellybe ébreszt vig örömmek Istene.

Mint vetődtem e' meg áldott Földre? azt ha kérdezed.

Erre vitt tsupán tsak, Édes Emberem, saját kezed.

Olly hatalmas volt fogása, úgy lefogtak ujjai:

Hogy követni Debretzenből kéntelen Csokonay.

Oh de, óh minő keserve lett az ő Múzsáinak,

A' midőn nyomát se lették ez helyen KAZINCZYNak;

Fel tevék azért magokba, hogy ha fel nem leltének,

Menjenek Nagy Sámuelhez, tőle hogy hirt végyenek.

A' Nap a' magos tetők közt hintáját már fel tolá,

A' pirosló estve útját bársonyával rajzolá.

Kezde a' sötetes Éj is vonni gyászos szőnyeget,

A' szemektől eltakarta a' mezőt 's a' kék Eget.

Mit tsináljak? merre tudjak menni Miskóltzon 's hova?

Estve van — mind esméretlen — így futék ide 's tova.

Nintsenek sehol Barátim — így hijába fáradék!

Bús sohajtással tehát ez Helynek is bútsút adék.

Estve későn a' Hegyek közt útamot vitték magok

A' setét felhőkbe láttzó tíz tizenkét tsillagok.

Eggy Magyar kortsmába bottlék Onga mellett, 's bé' menek:

Hat Leányi egygy Banyának a' kotzikba ültenek.

Nagy sokára, hogy ki fúttá már magát az agg Madám:

Gazra fektetett; de pénzem néki mind ezért adám.

Másnap a' nedves homálynak gyásza hogy fénnel derült,

Rósa színnel az hegy örmon már a' Hajnal fel került:

¹ Csokonai az eredetiben a hosszú ő és ű hangzókat ö ű-vel jelzi.

A' le tördelt tengerik között épen úgy menék elé;
 Mintha Kármelt látni mentem volna a' Sz. Föld felé.
 Végre Szikszó Várossába' mint szarándok bé juték,
 'S Klastromunk házába ottan Gvárdiánunkhoz futék.
 Ott be szállván, egybe kértem: Regmetz esne mennyire?
 Míg ki szívol két pipával, el mehetz; nints messzire.
 Egyg ökör Tszimadja mondta, el menék ökör szován,
 'S fel tevé, hogy el masérzok szent Apostolok' lován.
 Meg tudám mások szováól, hogy ha hét mértföldre nem:
 Hatra még is volna Regmetz. — Puff reményem 's mindenem.
 Vártam itt: Miskóltzon irtam három izbe, egyg fiú
 Vitte arra el Levélkém', 's hát reményem mind hiú.
 Itten egy hónapja telt el, míg szerentsémet lesém;
 Messze Regmetz — senki sem vólt — rajta ekkép' túl esém.
 Békegérhartz, Tempefőim, vélem itten vóltanak,
 Kikhez apró verseimmel mások is járúltanak.
 Itt Goráni, itt az É-s Vers' bár mehetnök most velek
 Hív KAZINCZYMhoz! Kit óh jaj! már tsak ekkép' tisztetek.

Békaegérhartz velem vólt: irtam itten hevertembe annak elejébe tejendő tractamentetskét, mellynek tzimje: Vitéz az Elysiumi Törvénysszék előtt a' Békaegérhartz eránt. Birák: Minós, Menippus, Mátyás Király, Erasmus, Voltaire. Vádolók: Domine Spectabilis Pater Süsdhanemhiszy, és Csajkos hajdan Libror. Revisor, most Udvari bolond, a' mi mind egyg. Az Alperes Cs. Vitéz M. etc. az az én magam; Prokátorom Blumauer etc. etc. etc.

Tempefői. Ez egyg Comoedia formába öntött Satyricum Román a' tudományok barátságtalanjai eránt. Tzimje: A' méla Tempefői, az az, Az is bolond, a' ki Poétává lessz Magyar Országban, Nemzeti Nemes Játék 5 Felv. írta Cs. Vitéz M. egyg kis Poéta. *Játtzó Személyek.* Báró Serteperti, Koppóházy, Tökkolopi, Gavallérok. — Tempefői Poéta etc. etc. etc.

Nálam vólttak még Catullusból, Tibullusból és Propertiusból a' Deákhoz hasonló versekben tett fordításaim 's más apró Verseim is, mellyek közzül azokat, a' mellyek Dr. Földi kemény rostáját is meg lábólták, most el küldöm Goráni Levelével és a' Varjas Énekével és eggynehány magam tsinálta nótákkal eggyütt.

Itt vólt a' Pervigilium Veneris mind hasonló Trocheus Versekbe a' Deák originálhoz.

Tanulok olaszt, a' melly a' Poésisnek tulajdona.

Szikszay Uram, a' kinek Kunyhójába volt szerentsém ebédelni az Úrral, itt volt Szikszón — mint Collegium Gazdája, és tiszteli az Urat, az otthon maradott Teleky Sámuel és Nagy Gábor Uraimékkal együtt.

Óh, mikor lehet énnékem örvendezni az Úrnak személyes tisztelésén, nem betegenn, mint akkor voltam, hanem olly bodor egységben, a' millyet most az Egeknek köszönök.

Cs. Vitéz M. mk.

Olly sietve, hogy sem a' körül nyírésre,¹ sem a' betsületesen való írásra, sem a' le petsételésre nem engedtek időt a' hátam megett hámjokba kapálódzó sárkány lovak. Láttá az Úr a' Debretzeni talyigásokat!

[Kelet nélkül, valószínűleg vagy 1802. végén, vagy a következő év elején.]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

563.

Kazinczy — Gr. Török Zsuzsánnának.

an Comtesse Süsie Török.

Theureste, gütigste Schwester!

Ich war in Miskolcz — ich war sogar in Kaschau — und habe Kázmér nicht gesehen! Was werden Sie hiezu sagen, theure liebe Comtesse? mir zürnen? nein, Süsie! Ich war nicht einmal zu Regmecz, und meine ganze Zeit, die ich zu diesem Flug verwenden durfte, bestand aus vier Tagen. Wegen einer Schrift, die execution in Regmecz betreffend, musste ich nach Emöd zum Conseiller Fáy Barnabás und erfuhr, dass ich vier Tage früher gekommen war, als er erwartet wurde. Unterdessen wollte ich lieber meine sehr wichtigen und meinen Beutel betreffenden Geschäfte in Kaschau abthun, als in dem Gasthof zu Miskolcz rasten und so enorm viel zehren; und ging also hin. So geschah es, dass ich anstatt meine guten und

¹ T. i. a levélpapiros körülnyírására.

mir ohne allem heimlichen, *aber* geliebten Geschwister zu sehen, nur das gute, liebe, fette, braune Mädchen sah, das von *meinem Bruder aus dieser meiner Familie* geliebt ward und noch geliebt wird. Mich freute es sehr, dieses Substitut meines Bruders dort zu finden, und weil Sie von Susie, die sie lange nicht sah, nicht viel zu sprechen wusste, und von Pepi zu sprechen nicht allerdings schicklich war, wenigstens von Sophie und ihren Falken und Rossen sprechen zu können. — Desto mehr sprach ich von Kázmér mit Ihrem verehrten Onkel, der, so wie ich eintrat, meine Stimme erkannte, und gleich mit Isten uttse schwor, dass ich bey ihm übernachten werde. Auch hatte ich die Freude hier den Brief des Grafen, Ihres verehrungswürdigen Vaters zu lesen, in welchem er Ihre Genesung dorthin den 22-ten März berichtete. Gott lasse endlich Ihre Gesundheit in voller Blüthe blühen, liebe schöne Susie, und gebe Ihrem ganzen Haus Ersatz für die überstandenen, so lange anhaltenden Leiden! Dieser Wunsch geht besonders die Gnädige Gräfin an, die als die zärtlichste Mutter, ausser Ihren eigenen Leiden auch noch Susies Leiden trug.

Die Verse, liebe Susie, wollen mir nicht gelingen. Überhaupt ist der Geist der Versemacherey sehr launisch, und er kommt, wenn es ihm gefällt, und selten oder nie, wo er gefordert wird. Und schon zu einem so ernsten, feyerlichen, ehrwürdigen thême, wie Ihre Aufgabe war! Ein Pips Desöffy würde Ihnen aus dem Stegreife einige douzains deutscher und noch lieber französisch seyn sollender Verse hergesagt haben. — Umso glücklicher bin ich aber mit meinem Versprechen im Punkt der Kanarien; das einzige Paar, welches ich in Brut habe, hat einen 8 Tag alten Jungen ausgeheckt; und dies ist Ihr. In der zweiten Brut hoffe ich noch eines für Sie aufheben zu können.

Liebe Sophie! Ihre französischen Verse sind an den Herrn Baron Ferdinand von¹ längst abgegangen. Arme Sophie, und Ihnen haben die von mir erhaltenen Nachrichten schon so viel Unruhe geschafft! und Sie glaubten schon, dass Ihr Glück schwindet! Ich habe Sie ja nur ertappen wollen. — Nun, kommen Sie, und danken Sie mir, dass ich Ihnen das gelehrt habe, Ihr Glück zu schützen. Ich hoffe, wenn der entzündbare Ritter hier durchreist, Ihnen Nach-

¹ Az eredetiben is így kipontozva.

richten geben zu können, die wie Oel in Ihre Wunden strömen sollen. Unterdessen unterhalten Sie sich mit den Freuden, die in Ihrer Lage der Gott Phantassus bietet, denken Sie aber neben den Herrn Baronen und Sterngrafen zuweilen auch an würdige Brüder.

Die Reihe kommt auf Sie mein lieber Pepi! — Nun soll ich mit dem Ton des Scherzes beginnen, oder lieber damit enden? — Also des Scherzes, doch das kurz abgethan.

Als ich in Kaschau war, hörte ich, die Cons. Fáy Ágoston sey da. Es war Pflicht hinzugehen, denn seit 1794 sah ich sie nicht. Mutter und Tochter waren en negligé, als ich eintrat, und bey meinem Anblick überfiel mich die Mutter, ich sollte den Krajnik bitten, dass er ein Gut Ihrer Tochter überlassen wolle. — Mein Gott! dachte ich, einen 10 Jahre nicht gesehenen Menschen so zu empfangen! und da mich der Vortrag gar nicht interessirte, so flog mein Auge auf die Csáky, die schon [als] Mädchen schön war, jetzt aber völlig völlig schön ist. Die Mutter merkte es, und mitten im dringendsten Vortrag hielt sie inne und sagte: Miczi, menj-ki, mert Kazinczy úr csak téged néz, engem nem hallgat. Bizony Isten, édes Kazinczy, magam hivom be azután, hogy nézze az Úr a' hogy tetszik, csak hallgasson — ki — — Wir lachten. Sie bat und bat und bat — und hielt Wort.

Dann sprach ich auch den Grafen. Es ist misslich Mann einer so schönen Frau zu seyn. Wie hätten wir gelacht lieber Pepi, wenn wir jetzt, wie im Xber zusammen gereist wären. Toronya würde uns nicht mehr einfallen — und nun zum Ernste.

Ich möchte das Bild des Grafen haben, um es stechen zu lassen. Viczays Bild ist bereits gestochen, und die Abdrucke werden bald in unsren Händen seyn. Noch sind sie in Wien. Bitten Sie den Grafen um die Gnade, das Bild an Fried zu übermachen. Er lässt darüber einen kleinen Verschluss machen und schickt es nach Pest, wo es copiert und zwar in ungrischer Kleidung copiert wird. Die Copie kommt dann nach Wien, und das Original gleich nach Kázmér. — Die Figur und die Grösse des Kupfers müssen denen, die ich stechen lassen will, gleich seyn. Dies ist eine simple ovale Figur, mit der Unterschrift, die bey dem Grafen folgende wäre:

Szendrei
Gróf Török Lajos
ez előtt királyi Fő Igazgatója a' Tudományoknak
a' Kassai Megyében.

PARENTI-SVO
BONITATE-NON-NECESSITATE
FR. KAZINCZY.
MDCCCIII.

Die Lateinische Unterschrift ist eine Inschrift, die mir vor zwei Stunden auf einmahl ohne dran zu denken eingegeben ward. Ich getraue mir zu sagen, dass sie selbst von Birkenstock als eine sehr passende und in dem edlesten und reinsten Inscriptionen-Stiel verfasste angesehen würde. Phaedrus sagt: facit parentes bonitas, non necessitas. Das ist: *nicht durch Erzeugen, sondern durch Liebe zu ihren Erzeugten sind Väter Väter*. Hier würde also die Inschrift so viel sagen, als: Franz Kazinczy setzt dies Denkmal dem Manne, der ihm durch Gütigkeiten Vater ward, ohne es durch Blut zu seyn. Viczay hat auch eine Inschrift; hier ist sie, mit der deutschen nicht Übersetzung, sondern Umschreibung; denn unsere neuen Sprachen sind kraftlos diese Stärke zu ertragen.

[A levél vége hiányzik.]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

JEGYZETEK.

Az első kötet előszavában jelzett eljárásunk módozatától nincs miért eltérnünk e kiadás további kötetekben sem. Emlékeztetjük azonban az olvasót, hogy az első kötet előszavában (XVI. l.), valamint 539. lapján tett észrevételeket sziveskedjék emlékeztetőbe idézni az itt következő jegyzeteknek mind készítési, mind használhatási módjának megértésére nézve. Mivel a levelezés első kötetére többször kell hivatkoznunk: az alábbiakban *I. k.* rövidítéssel élünk. A számok itt is a levelek folyó számait jelölik.

279. A levél verses része Kazinczy tiszta kéziratában olvasható a m. tud. Akadémia könyvtárában: «Régi és újabb írók művei. Ivrét, 2. sz. I. k.» jelzet alatt. Címe: «Döme Károlyhoz Bácsmegyeim Leveleinek egynehány példányai-val.» Megjelent a Toldy kiadásában is egészen úgy, mint itt olvasható.

2. lap: «Minap vett *hexameteréidet* könyv nélkül tudom . . .» l. az *I. k.* 521. lapján.

Götz János Miklós (1721—1781) ismert német költő. A levélben idézett költemény szövege s az eredeti kiadásé között néhány szó eltérés van.

3. versszak 3. sora az eredetiben verzehten helyett *vergnügen*.

4. » 2. » » » helfen » *rathen*.

4. » 3. » » » Kopfe » *Haupte*.

(A 2. versszak 3. sorában *derem* helyett *deren* olvasandó.)

3. lap alul 3. sor: «Ölelem szívesen betsült Társaidat, Fehér, Török és Tsergits Urakat.» Fehér, az ismert Fejér György. Tsergits-re vonatkozólag l. az *I. k.* 597. lapját. — Hogy ki volt ezeknek Török nevű társuk: nem tudjuk biztosan eldönteni. Az esztergomi egyházmegyéről ez időben kiadott sematizmusban találunk egy *Török Gábor* nevet bejegyezve a «theologi practici» közé, de hogy ez volt-e, a kire Kazinczy üdvözlete vonatkozik, ma már szinte eldönthetetlen. A valószínűség e mellett szól.

280. 4. lap fölül 3. sor: «Téged az 1500 frt annyira distrahált, hogy az *officiumodat* megírni elfelejtetted» Kazinczynak iskolai felügyelőségét érti. Hogy László nem értette az *officiumot*, az bátyjának aligha jutott eszébe, hiszen nem új hivatalt, csak új és nagyobb hatáskört nyert.

Alul 4. sor: «Ha reménység a megjobbuláshoz nincs . . .» Kire érti ezt László: Kazinczy F. leveleinek híján bajos eldönteni. Úgy hisszük azonban

hogy Dénes testvérükre vonatkozik. V. ö. a 314. sz. levélnek ide vonatkozó részével.

281. 5. lap alul 7. sor: «A *Voltérről* írott darabodat becsülöm.» Célzás Kazinczynak «Skizzek a Voltaire életéből» című cikkére, mely az *Orpheus*nak VI. füzetében jelent meg. Valóban ráillik az, a minek László örül, hogy bátyja a «halgatagoknak az igazat egyenesen kimondja.» A cikk elején olvashatók e sorai: «Pater le Jay . . . prophetai lélekkel jövendölte-meg egykor, midőn ez (t. i. Voltaire) néki még tanítványa volt, hogy *idővel Vezérje leszs a' Keresztjén Vallás ellenségeinek*; »s Voltaire sokkal hívebb tisztelője vala a' szegény Le-Jaynek, mint hogy hazugságban hagyta volna maradni jövendőlsét.» Az egész cikkben különben nagy méltánnyal szol Kazinczy Voltairéről. V. ö. a 307. sz. levél 52. lapjával.

5. lap alul 5. sor: «A *Phyllis és Demophoon* darabja.» Daykának Ovidiusból fordított töredékére céloz, mely az *Orpheus* VI. füzetében jelent meg szintén. Hogy épen ez a darab keltett figyelmet Lászlóban, annak az oka az, hogy László a római írók közül főleg Ovidiust kedvelte. Egyébiránt a többi classicusokat is olvasgatta. «Azok neki — írja róla bátyja — mindennapi társalkodása voltanak.» L. a *M. P.* 203. l.

Az itt említett két darabja az *Orpheus*nak kétségtelenné teszi, hogy ez a levél nem 1790-ben, hanem a következő évben kelt. Már a levelek szerkesztésénél is kétségesnek tartottuk az évszámot, azért jelöltük meg kérdőjellel: most pedig az itt felhozott két adat után bizonyos, hogy az csakugyan nem 1790-ben, hanem 1791-ben íratott.

5. lap alul 2. sor: «Itt van két B. Wesselényi Kolosvárról.» Az egyik b. Wesselényi Ferencz, László hadnagya, kinek a Valenciennes alatti ütközetben mind a két lábát elsodorta az ágyúgolyó László oldala mellől. Lászlónak pedig semmi baja sem lett. L. a *M. P.* 202. l.

6. lap 1. sor: «A másik . . . a Moort magyarra fordította.» Bizonyos, hogy Schillernek *A haramiak* című művét érti, melyről azonban mit sem tud irodalmunk története. Elküldötte-e csakugyan Kazinczynak: nem tudni; Kazinczy egyetlen, előttünk ismeretes levelében sem hivatkozik rá. Az *Orpheus* V. füzetében van ugyan egy töredék: Moor Károly monológja, de ezt nem Wesselényi, hanem Darvas János fordította, ki Abaúj vármegyében főszolgabíró volt.

282. 7. lap fölül 5. sor: «*Szentiványi*, akkori fő ispányom . . . » Szentiványi Ferencz v. b. titkos tanácsost, Sáros megye főispánját érti.

7. lap fölül 20. sor: «Ajánlom *Pálma* fordítását.» Pálma Károly Ferencz ismert történetíró, született 1735. aug. 18-kán Rózsahegyen, meghalt 1787. febr. 10-kén Pesten. Pálmának több műve ismeretes, de legismertebb a «*Notitia rerum Hungaricarum*» című I—III. kötetes műve. — Az a műve, a melyre Szirmay hivatkozik, ily címet visel: «A' magyaroknak eredetéről, ezeknek királyjainak életéről, viselt dolgaikról, halálokról, temettségekről. kik alatt mi jött a' Magyar Koronához és mi nyeretettett-el, Pálma K. F. munkájából magyar versekben tsinált rövid históriáska, Ketskeméti 'Sigmond polgárdi prédikátor által.» Pozsony, é. n.

Patay Sámuel, kire szintén neheztel Szirmay, mivel meséket fordított,

egészen ismeretlen ró. Úgy látszik azonban, hogy ugyanaz a Patay, a kit Nagy Iván is említ (*Magyarország családai* IX. köt. 149. l.), mint a ki a múlt század közepe körül több birtokot szerzett Ugocsa megyében. Művének címe: «A' régi indusok böltsekedések, azaz: példákcal jó erköltsökre tanító könyvetske, melyet magányos és koros napjainban magyar nyelvre fordított Baji P. S. Egerben, 1781.» A fordítás gr. Eszterházy Károly egri püspöknek van ajánlva. Előszavában megmondja Patay, hogy 71-dik esztendejét betöltötte, mikor e munka készítéséhez fogott.

7. lap alul 9. sor: «Hát Egyetlen egy Fridriknek munkáját miért nem fordíthatnák magyarra?» Nagy Frigyesnek «Az országlások nemeiről» írt művére czéloz, melyet ez évben csakugyan kiadott Kondé József magyarra fordítva. L. bővebben Ballagi Géza *A politikai irodalom története Magyarországon 1825-ig* cz. műve 518—520. lapjait. Kazinczy maga is fordított belőle egyes részleteket az *Orpheus* V. és VI. füzetében, talán épen Szirmay ösztönzésére vagy legalább sugalmazására. V. ö. a 351. sz. levéllel.

8. lap 1. sor: «Vitéznek az ajánló levelére tett feleletére-is boszonkottam». V. ö. az *I. k.* 236. és 238. sz. levelével.

283. «Meine Rede . . .» Hivatalba vezető beszédére czéloz, l. az *I. k.* 523—526. és 597. lapját.

Trstjanszky Dániel, kiről Kazinczy több levelében emlékezik, helytartósági tanácsos s a kir. kamarai levéllár igazgatója volt, később, már 1791-ben, a hétszemélyes táblánál referens a bányászati ügyekben.

Gr. Pálffy Károly arcképe csakugyan megjelent az *Orpheus* I. kötete előtt.

Az a két rézmetsző, a kiről Kazinczy emlékezik: *Adam Jakab* (1748—1811) és *Mark Quirin* (1753—1811). Mindkettő nevezetes és nagy tevékenységű művész volt. L. bővebben: Wurzbach: *Biogr. Lexikon* I. k. 4—5. l. és XVI. k. 452—453. l.

284. 10. lap 2. sor: «Referendarius Pászthory képét copiroztatásra szívesen oda engedem.» Pászthory Sándor (1749—1798), kiről Kazinczy leveleiben többször van említés, korának egyik legnagyobb műveltségű embere volt, kinek műveltségél, tudományát, az európai nyelvekben való jártasságát II. József is méltányolta. Széchenyi Ferencz egyik legmeghittebb barátját tisztelte benne, mit e levél is bizonyít. Az 1790/1-ki országgyűlésre is nagy hatással volt, mint a törvények szabatos formulázója. József alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt, s így többször nyílt alkalma Kazinczy tehetségeit kiismerni s méltányolni. L. bővebben a *P. E.* 70—90. 96. 119. stb. lapjait. — Az a kép, melyről Széchenyi levelében említés van, Kazinczy összes műveinek IX. kötetében jelent meg.

László.

286. «A házasodásról olyan nagyon panaszkodol» — írja László. Kazinczy a múlt év telét nagyrészt Bécsben töltötte, s úgy látszik, mint Toldy is véli, hogy csakugyan házassági tervei voltak. Ezt nemcsak László leveleiből következtethetjük, hanem még inkább a 333. számú levélből, melyben Földi egész bizonyossággal tudósít arról, hogy Kazinczy, feleségével együtt, arra járt volna ő felé. László leveleiben több hely vonatkozik e tervre: de hogy kit akart Kazinczy nőül venni, ezt maig sem tudjuk.

V. ö. az I. k. 576. lapján a 194. sz. jegyzettel. Horváth (a 300. sz. levélben) *jó szerencsét kíván neki a házassághoz*, a mi mutatja, hogy Kazinczy levélben is nyilatkozhatott benső barátainak e szándéka felől. Kár, hogy a hozzá ez ügyben írt levelek oly szűkszavúak.

288. «Közlöm itt egy német *szóllásomat*» V. ö. az I. k. 523—526. és 597. lapjaival.

16. lap alul 5. sor: «Hess, madár, hess!» Arankának «A veréb» című verséből van idézve, mely e szavakkal kezdődik.

Wielandnak a «Sokrates mainomenos» című műve csak 1793-ban jelent meg ily címmel: «S. m. az az a' szinopei Diogenesz' dialogusai. Consil. Wieland' írásból.» A címlapon levő képet Kohl Kelemen metszette. A mű Szentgyörgyi Istvánnak van ajánlva.

291. Az a levél, melyre Ráday levelének 2. sorában hivatkozik. eddigelé ismeretlen.

A péczeli palota plafondján olvasható versekre nézve l. bővebben a 308. sz. levelet.

Anakreonnak az a dala, melynek fordítása Rádaynak úgy megtetszett, ily kezdetű:

Kis fecske, te mi hozzánk
Szokott időre térsz-meg.

L. a Toldy 1836-ki kiadásában.

23. lap alul 1. sor: «Az Orpheus második szakaszában meg fogom küldeni a meg magyarosított *Titirusomat* . . . az *Evirallát* . . .» A II. füzetben csakugyan megjelent mind a kettő. Az első ily címmel: «Dienes. Virgiliusnak első Eclogája, meg magyarosítva és I. Mátyás királyunk idejéhez alkalmaztatva.» A második «Eviralla. Ossziánnak toldalékjából» címmel jelent meg. Amaz verses, ez prózai fordítás.

292. 24. lap alul 5. sor: «Vártam n. Kornides bibliothecájának *elenchusát* . . .» Az az elenchus, melyre Fejérváry czéloz, csak 1792-ben jelent meg Pesten s a következő címet viseli: «Clarissimi D. Cornides . . . bibliotheca Hungarica. Sive catalogus scriptorum de rebus omnis generis Hungariae adnexarum provinciarum gentiumque finitimarum tam typis publice editorum, quam manu exaratorum.»

Kazinczy leveleinek hiányában nem tudjuk, hogy Fejérváry miért mond neki köszönetet; de a mit levele végén kér Kazinczytól: az az irodalomtörténetből ismeretes. Egyik a «Két nagyságos elmének költeményes szüleményei», mely még 1789-ben megjelent Révai kiadásában; a másik pedig bizonyosan nem más, mint az «Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék», a melyet — mint ismeretes — ugyancsak Révai adott ki 1790-ben, Bécsben. Fejérváry czélzása kétségkívül erre vonatkozik.

294. 28. lap alul 16. sor: «*ποσούτων τῶν νῦν πραγμάτων ὀντος παροξυσμον*», azaz: minthogy a mostani dolgokat illetőleg ily nagy az elkeseredés. Milyen beszédjében akarta vagy mondta ezt el Kazinczy, nem tudtunk rá akadni.

Morhof Polyhistora. Morhof Dániel György (1639—1691), mint az egyetemes irodalomtörténet művelője, sőt talán megalapítója, igen nevezetes egyéniség. Műveit a múlt században minden felsőbb iskolában olvasták és tanulmányozták. Itt említett műve «*Polihistor philosophicus et practicus*» czímmel két kötetben jelent meg először 1688-ban s utoljára, negyedszer 1747-ben Lübeckben. Kazinczy is ezt olvastatta sárospataki iskolai tanulmányai közben. V. ö. az *I. k.* 543. lapjával. Morhof másik nevezetes műve: «*Unterricht von der deutschen Sprache und Poesie*» Kielben jelent meg 1782-ben.

«*Lötsei Dictionarium*» — ez alatt nem érthet mást Szentgyörgyi, mint a Párizs-Pápai ismeretes szótárának 1708 ki löcsei kiadását, a mely Szenczi Molnárnak ugyanez évben kiadott szótárával összekötve jelent meg.

295. Azok a mozgalmak, melyekről Prónay levelének vége felé szól, nem szorultak csupán az itt említett Nógrád- és Hontmegye területére, hanem, azt lehet mondani, majd az egész országban elterjedtek. A József császár uralkodása elleni visszabatas nyilatkozatai voltak, mert a Rákóczy fölkelése óta most először lélekzett föl nemzetünk szabadabban. Ballagi Géza fölsorolja e mozgalmak irodalmi termékeit, de épen e két megyéről semmi adattal sem rendelkezett. Mi is hosszasan kutatunk adatok után, de sem a megye monographiájában, sem akkori röpirataink özönében nem találtunk bővebb felvilágosítást; így tehát be kell érünk azzal a pár sornyi tudósítással, a mennyi Prónay levelében foglaltatik.

296. E levélben két férfiról van szó, kik koruknak érdekesebb alakjai közé tartoznak. Az egyik, *Windisch Károly*, 1725. jan. 28-án született Pozsonyban. Iskoláit Győrben és Trencsénben végezte. Viselt tanácsosi, polgármesteri hivatalokat szülőföldén. 1793. márczius 30-án halt meg. Számos művei közül csak a «*Politisch-geographisch u. historische Beschreibung des Königreichs Hungarn*» (1772) és a «*Kurzgefasste Geschichte der Ungarn*» (1778) címűeket említjük. Különben mint a «*Preszburger Zeitung*» s az «*Ungarisches Magazin*» (1781—1788) szerkesztője s a «*Neues ungrisches Magazin*» (1791—1798) megindítója legismertebb. L. bővebben a «*Zeitschrift von u. für Ungern*» I-ter Band 16—23. lapjain megjelent «*Über K. Gottlieb von Windisch*» című cikket.

A másik férfiú *Spilenberg Pál*. «*Si Spillenbergavi versio prodiit [in lucem], hanc mihi in duplici exemplari transmitti expetam*» — írja Fejérváry Kazinczynak. A fordítás, melyre Fejérváry czéloz, ily cím alatt jelent meg: «*Szabad elmélkedések a földeknek kimérése szerint felállítandó adózás systemájának tökéletlenségéről*» Kassán, 1790. Hadusfalvi Spilenberg (v. talán helyesebben Spielenberg) Pál, mint az «*Ephemerides politico-litterariae*» című latin újság szerkesztője, Hess Ignácznak az adózás rendszeréről közzétett művét először egyszerűen csak le akarta fordítani magyarra s szándékát közölte is lapjában. Erre czéloz Fejérváry. Azonban Spilenberg — mint műve előszavában írja — csakhamar belátta, hogy Hess munkája nem illik a mi állapotainkhoz. Azért részint Hess művéből, részint másoknak e tárgyra vonatkozó vizsgálódásaiból és «*önnönmaga tapasztalásaiból*» egészen új systemát dolgozott ki. Tudja, hogy a higgadt gondolkodásúak nem fogják szavait félremagyarázni, de a földeknek másoktól javasolt fölmérését nem helyeselheti, s mint hív jobbágy és

hazafi egyiránt fölemeli szavát a tervezett fölmérés ellen, hogy a «valóságot, melynek elítékolása ártalmas lenne, most, mikor még ideje van, bátran kinyilatkoztassa és tehetése szerint terjeszsze.» Hivatkozik a *Magyar Museum*-ra, mely szerint «szomorú állapot volna valójában, ha egy igaz polgár hazájának hasznára az igazságot ki nem mondhatná: egy megvilágosodott szabad nemzetnél kérdésbe sem kellene annak vétetődni, ha vajjon önmagok a felségnek rendelkezési is a nyilván való józan megítéltetésnek tárgyai lehetnek-e.» Egyébiránt Spilenberg a magyar színészetnek is lelkes ápolója volt. Az 1792-ben újra megalakuló magyar színjátszó társaság érdekében szóval és tettel munkálkodott, hogy a kezdet nehézségeiből mint győztes, megerősödve kerüljön ki. L. bővebben Bayer József «A nemzeti játékszín története» című műve I. kötetének 134—136. 223. 597. 603. lapjait. Később a Martinovics-féle összeesküvés alkalmával az elfogottaknak védő-ügyvéde volt.

300. «Még *Seneca* nem láthatta leveledet.» Kit ért alatta Horváth, nem tudni. Valószínű, hogy *Csapodit*, kit más levélben is sokszor emleget.

37. lap fölül 17. sor: «Mindenkor igyekeztem kezemre keríteni *Ányos munkáit*.» Horváthnak e nyilatkozatából az látszik, hogy ő is iparkodott Ányos munkáit föl kutatni. Bacsányi azonban a *Magyar Minerva* I. kötete bevezetésében erről egészen hallgat. Idézzük Bacsányi bevezetésének ide vonatkozó részét, mely az itt szóban forgó ügyre teljes világot vet. Miután előadta Bacsányi, hogy tudomása volt arról, hogy Ányos munkái megvannak valahol, de azt nem tudta, hol, így folytatja: «Ányos versei, a mint össze valának írva (úgy mond egy még életben lévő jó barátja — talán Horváth? —) t. Bersenyi Kristóf paulinus kezébe jutának (1784); ettől kikérte azokat főtiszt. *Zsolnai Dávid* (kit Horváth «Kanizsa mellyéki plebánus»-nak mond) veszprémi kanonok azzal az ígérettel, hogy ki fogja nyomtattatni». Bacsányi már a *Magyar Museum* I. kötetében föl hívta a figyelmet Ányos költeményeire s megmondta, hogy ő azokat kiadni szándékozik. Egyszersmind fölszólított mindenkit, a ki valamit tud a kérdésben lévő munkákról, hogy küldje be hozzá a kezénél való költeményeket. «Ányosnak dicsősége — úgy mond — és a haza kívánja ezt fölök, és kinek volna másnak azokhoz nagyobb igazsága.» Azután említi Bacsányi, hogy mikor kiadási szándékát olvasták némelyek, azt kívánták, hogy jobbjítsa meg Ányos «poetai fogyatkozásait s leveleikben kijegyzett versbéli hibáit». Ezek közé tartozott Horváth is, mint e levele mutatja. Bacsányi a kiadó feladatát tapintatosan s minden egyoldalúságtól menten fogta fel. Mivel sorai Horváth levelét fölvilágosítják: idézzük egész terjedelmökben. A kik a jobbitást kívánták, azoknak tanácsát nem követehette Bacsányi, mert — úgy mond — «szentségtörésnek tartottam volna a magyar Apolló egyik főpapjának írásait úgy megrongálni! Mások ellenben azt akarták volna, hogy minden verseit úgy, a mint kezemhez jöttek, minden hibákkal együtt (ki nem vévén még a leíráskor történeteket is) *betű szerént* nyomtattassam ki. Ezeknek sem teheték eleget, jól tudván több másokkal én is, hol és mit kívánhasson a *diplomatica fides*; mit kívánjon meg ellenben az ilyfélékben egy okos kiadónak kötelessége és magának is egy nem régen (sőt mi velünk) élt poeta-nak dicsősége. A közép úton jártam tehát, azaz: helyre hoztam a valóságos és tetemesebb fogyatkozásokat, megegyengelttem a hibás verseket; és azt, a mi azokban nyelvünknek kényes természetét, vagy a poesisnak megszeghetetlen

reguláit sértette, — a mennyire az értelemnek csonkítása vagy egész rendeknek felbontása nélkül lehetséges vala, — szabadon s könnyű kézzel megváltoztattam.»

301. *Mellfont*, kiről Kazinczy László többször emlékezik, nem tudni, ki volt. Neve nem fordul elő az ez időbeli sematísmusokban, talán nem is igazi neve a kérdéses férfúnak; — *Mellfont* a Lessing Miss Sara Sampsonjának gyöngé erkölcsű és erélyű hőse: nem lehetetlen, hogy Kazinczyék egy közös ismerősüket e jellemző néven nevezték. Ellenben Pejachevich Antalné, kiről László oly nagy tisztelettel szól, tudjuk, hogy Draskovics Bora grófnő. — *Feri*, kit levele végén köszönt, bizonyosan *Bárczay Ferencz*. L. az I. k. 553. 567. lapjait.

302. *Darvas Ferencz*nek csak egy műve van az *Orpheus* V. füzetében «Hazafiúi intés» czímmel, de erre nem igen vonatkozhatik a «moralis» jelző, a melylyel Ráday ellátja. Azt következtetjük tehát, hogy itt nem erre a versre tett Ráday czélzást, hanem a VIII. füzetben megjelent és Epaminondas névvel jelzett «Erkölcsei törvények» czímű művére. Megerősíti véleményünket Kazinczynak, mint szerkesztőnek jegyzete, a ki az Epaminondas névhez e sorokat írja: «Egy Barátja az ezt írt Consiliariusnak (Darvas helytartósági tanácsos volt) ki-törölte igaz nevét kéz-írásom alól 's ezt a' nevet írta alá. Engedtem kívánságának, 's meg-hagytam esmeretlenebb nevét»

33. lap alul 4. sor: «Minden nyomtatások, az melyet még én láttam, az első nyomtatást hadgyák meg és *Aurát* (a szövegben hibásan: *ausát*) neveznek.» Sajnos, hogy Kazinczynak az a levele, melyre Ráday jegyzetei vonatkoznak, eddig ismeretlen. Kazinczy különösen szerette Anakreon 21. sz. darabját, a melyet többször kiadott, a *M. Museum*ban is, meg a *Helikoni Virágokban* is (L. az I. k. 227. lapját.) Ebben fordul elő a kérdéses szó a harmadik sorban: πίνει θάλασσα δ' ἄρσας. P. Thewrewk Emil szerint ez a hagyományos szöveg csakugyan, a mely «megfelel a Platonikusok physikai nézetének.» L. «Anakreon. Görögül és magyarul. Görök és római remekírók» I. k. 1885. 381. l.

303. Két férfúról van szó e levélben, a kik többé-kevésbbé ismeretlenek. *Kallós Dániel* az *Orpheus*nak volt munkatársa. Legalább az I. füzetben ő fordította Helvetiusnak egyik levelét, a melyet ez a pétervári akadémia elnökéhez írt. A *P. E.*-ben is említi Kazinczy, a ki akkor találkozott vele, mikor Kazinczyt mint foglyot vitték Budáról. Kallós ekkor érkezett meg göttingai s hollandiai útjából, miből azt következtethetjük, hogy valószínűleg ref. predikátor lehetett. V. ő. a 368. sz. levél 183. lapjával. — *Szuhányi Ferencz* neve már ismertebb. 1742. nov. 29-én született Egerben s 1759-ben lépett a jezsuita-szerzetbe. 1794-ben gyöngyösi igazgatóvá lett, később pedig a kassai királyi akadémia igazgatójává, majd pankotai apátává, kir. tanácsossá s egyszersmind a kassai tud. kerület főigazgatójává. 1824. jan. 28-án halt meg. L. bővebben a *Tud. Gyűjtemény* 1824. III. 115. l. Latin nyelvű munkái a következők: *Notitia orbis e variis peregrinationibus ab illustribus viris susceptis deprompta...* Cassoviae. 1788. — *Dialogi, quibus naturalistarum seu fortium spirituum virorum opiniones...* referuntur. Cassoviae, 1789. — *Thomas Morus, olim Angliae cancellarius, juvenem principem docet.* Cass. 1790. — *Origo et progressus ruinae Regnorum exhibetur.* Cass. 1792. — *Considerationes probi ac sinceri patriae civis super causis, quae juvenum mores corrumpunt...* Cass. 1793.

304. E levelet a *Hadi és más nevezetes történetek* szerkesztősége a következő sorokkal vezette be: «Nem egy tekintetben cselekszünk, úgy hisszük, a hazának kedves dolgot, ha előtte esmeretes hív fiának, Kazinczy Ferencz Urnak ugyancsak az ő dolgában hozzánk utasított becses levelét, kevés híján vele közöljük.» E levél némileg teljesebben az *Orpheus* II. füzetében is megjelent, mint a levélből is kivehető, Fáy Ágoston abaújmegyei alispán beszédének közlése után, vagyis a 45. lap 16. sorától (alul) kezdve. Érdekesnek tartjuk azonban megjegyezni, hogy a 45. lap alul 2. sorában, a hol azt mondja Kazinczy, hogy az idegen vagy magyarrá lesz köztünk, vagy *éhhel hal el*: ez utóbbi pár szó a *Hadi és más nev. történetek*ből hiányzik s helyét egy nyugvó-jel pótolja. Továbbá arra, hogy az idegen *magyarrá lesz* köztünk: Kazinczy az *Orpheus*-ban ezeket jegyzi meg csillag alatt: «Nagy-Váradon egy Brückner nevű Idegen *Hidas*nak, másutt pedig Novacasa nevű Olasz *Ujház*inak nevezettete gyermekeit's Magyarokká lettek. — Próbálja tsak valaki Svábnak nevezni a Rakamazi Lakosokat Tokaj mellett, hoitot kap!» Ezt a főntnevezett lap szerkesztősége egészen kihagyta.

45. lap fölül 3. sor: «Leveleiteknek 274-ik oldalán elárulva látom magamat» — írja Kazinczy. Célzás a *Hadi és m. nev. történetek* 1790. évfolyama I. negyedének 274. lapján olvasható e sorokra: «Kazinczy Úr *Hamlet* fordításán kívül egy új magyar munkán is dolgozik, melyet nem sokára *Orpheus* név alatt világ eleibe szándékozik bocsátani.»

E levél 46. lapján felsorolt írók, a kikre Kazinczy reménységét alapítja a magyar nyelv kiművelésében, jó részt ismeretesek az irodalomtörténetből s az *I. k.*-ből. A következőkben összeállítjuk a kevésbbé ismerteket abban a sorban, a mint a levélben következnek.

Rácz. Rácz Sámuelre czéloz, a ki korának híres orvosa volt. Szül. 1744. márcz. 30. s meghalt 1807. febr. 24. Munkáit Szinnyi József «Magyar term. tud. és math. könyvészete» teljesen felsorolja.

Novák. Novák István életéről csak annyit tudunk, a mennyit a *Hadi és m. nev. történetek* 1790. I. negyedének 274. lapján olvashatni. «Novák I. — mondja a kassai tudósítás — a törvénynek első esztendőbeli tanítója, a természeti és polgári törvényt, nem különben a népeknek törvényét írja meg anyai nyelvünkön. E jeles munkának néminéműképen való megjutalmazására tíz aranyat szánt egy nemes lelkű (pedig éppen nem főrendű) hazafi.» 1791 elején halt meg. V. ö. a 368. sz. levéllel.

Szombathí. Szombathi Jánost, az ismert nagyhírű tanári és tudóst érti, kinek levelei e vállalat további köteleiben szintén közzé fognak télelni. Egy levelét l. az 501. sz. alatt. Életrajzára nézve l. a *Tud. Gyűjtemény* 1824. évf. XI. f. 57. lapját.

Sinai. Sinai Miklós életére s munkáira nézve l. a «Sárospataki Füzetek» 1857—1858. évfolyamait s a «Századok» 1868. évf.

Ormós. Valószínűleg Ormós András prédikátort érti, ki később, mint szoboszlói pap, Szikszai György felett tartott beszédét nyomtatásban is kiadta.

Milesz. Milesz Józsefre nézve idézzük a *M. Hirmondó* 1793. II. 215. lapján olvasható rövid necrológot. «Milesz J., a ki itt Debreczenben hét esztendőig folytatta professori és orvos-doktori hivatalát nagy szorgalomossággal és szerénységgel: mai napon (1793. júl. 30.) kimúlt a világból, hagyván maga után mind

épületes tanításai s mind a külső és belső előjárók eránt mutatott engedelmes-ségével szép példát a követésre.» Egy műve ismeretes, t. i. Störck Antal orvos-könyve, melyet «tábori és falusi borbélyok számára . . . magyar nyelvre fordított M. J.»

Benedek. Benedek Mihály, a híres debreczeni grammatika egyik szerzője és kiadója, 1748-ban született s 1780-ban lett debreczeni pappá, 1806-ban pedig superintendenssé. Énekes és imádságos könyvei számos kiadást értek. Domokos Lajos, Földi János, Hunyadi Szabó Ferencz és Szikszai György segítségével ő állította össze a múlt század utolsó tizedének közepén a debr. grammatikát. V. ö. az 539. sz. levéllel.

Kovácsnai. Kovácsnai Sándor 1730-ban született, 1764 óta marosvásár-helyi tanár volt. Meghalt 1792-ben. Plautusból és Terentiusból fordított két műve 1782-ben jelent meg Kolozsvárott, valamint «Cicero Catója, Laeliusa, paradoxu-mai és a Scipio álma» című fordítása is. 1795-ben pedig Cicerónak «az ember-nek tisztéről és kötelességeiről írt három könyve» jelent meg tőle fordításban Pozsonyban. Kazinczy ezt írja róla a *P. E.*-ben: «Tudós ember volt, de ízlése nem volt, s a ki nem ezt szerze a Cicero olvasása alatt . . . érdemi-e a dicsé-retet, hogy ismeri Cicerót? Hogy nem ismerte: e fordítása mutatja; mert így bánni Ciceróval, mint ez a tudós, de ízetlen férfi bánt, az ugyan istentelenség.» L. bővebben a *P. E.* 196. 314. l., valamint a *Figyelő* V. köt. 372. l.

Szathmáry. Szathmári Pap Mihály, kolozsvári ref. theologus és professor. Művei közül megemlíthjük a következőket: «Az igaz és Isten előtt kedves Isteni félelemnek . . . dicsőséges győzedelme, melyről Bánffy László . . . ellakari-tásának alkalmatosságával elmélkedett Sz. P. M. Kolosvárott, 1784.» — «Atya fiúi egység, azaz: olyan alkalmatosság szerint való elmélkedés, melyben ama közönséges ország gyűlésére készített gyönyörűséges CXXXIII. 'soltárt, az erdélyi . . . statusok és más rendű számos halgatók előtt meg-világosította Sz. P. M. Kolosv 1791.» — Ezeken kívül tartott még halotti beszédeket Bánffy István, Bethlen Ádám, Pál, Sándor, Dániel Polyxena, Intze Mihály, Kemény István, Kún Erzsébet, Wesselényi Ferencz és mások temetésekor, a melyek szintén megjelentek nyomtatásban.

Mindszenthí. Mindszenthí Sámuel Péczelinek hivatal- s a *Minden-es Gyűjtemény* dolgozó-társa. Születési éve bizonytalan. Péczelivel együtt foglalta el a komáromi ref. papi hivatalt. 1806-ban halt meg. Rendkívül sokat dolgozott de művei közül csak kettő jelent meg nyomtatásban: Broughonnak a religióról való historiai lexicon a I–III. részben, Komárom, 1792. és Ladvoat apát úrnak historiai dictionariuma, «magyar nyelvre fordította sok megbővítéssel s az 1794. esztendeig élt nevezetes személyek életeknek hozzáadásával kibocsátotta M. S.» I–VI. db. Komárom, 1795. L. bővebben Takáts S. *Péczeli József meséi* (Nemzeti könyvtár XXXIX. k.) 287. 288. l.

Perlaki. Perlaky Dávid ugyancsak a *Minden-es Gyűjtemény* dolgozótársa. Születési éve szintén ismeretlen. Dömölki lelkész, később kemenesaljai ág. ev. esperes volt. 1802-ben halt meg. A magyar paedagogia történetében mint jeles tankönyvíró nevezetes. 1791-ben három műve jelent meg Komáromban: 1. «A kisdedeknek első tanúságok a ker. tudományból.» 2. «Az evangyélika vallás tör-vényes szabadságának II. Leopold által lett helyreállításán tpsoló Hálá-adás.» 3. «A gyermekeknek jó nevelésekről való rövid oktatás» . . . Ezeken kívül

énekes-könyve és halotti beszédei is megjelentek az 1796—1797. években. L. Takács id. műve 288. lapját.

Komjáti. Komjáthy Ábrahám 1793-ig volt a miskolci iskola igazgatója. Egy latin dissertatioja 1782-ben jelent meg. Ezen kívül még egy halotti beszéde ismeretes, a melyet Korda Katalin temetősekor tartott. Ő volt az, a ki Kazinczyt és öcsését, Dénest, elvezette Beleznyéckhoz. L. a *P. E.* 20—26. 206. 242. l.

Szathmáry Paksi József. (A vessző sajtóhibából maradt meg a szövegben.) Ugy látszik ugyanaz az egyéniség, kit Szűcs Sámuel mint miskolci predikátort említ s kinek halotti beszédei Sárospatakon jelentek meg 1821-ben. L. a *Borsodmegyei Lapok* 1884: 32—41. sz.

Tóth András. Ily nevű fróról nem tudtunk közelebbi adatokat szerezni. Sándor István említi a *Magyar Könyvesházban*, de nem mondja meg, mi volt s hol élt. Bizonyosan ő is csak ballomás után jegyezte föl nevét.

Gellei. Gellei József, a m. tud. Akadémia lev. tagja, szül. 1754-ben s meghalt 1838-ban. Pályáját a Szacsvey *Magyar Kurirja* mellett kezdte s Kazinczy pártfogása után jutott a jászberényi gymnasiumhoz. Művei közül csak egy jelent meg nyomtatásban: «Campe J. H. Ifjabbik Robinson, íródott a gyermekeknek gyönyörködtető és hasznos mulatságokra, fordítódott G. J. által.» Pozsony, 1787. XVI. Lajos francia királyról írt munkája maig is kéziratban van. L. különben az *I. k.* 194. 563. l., hol Kazinczy hibásan írja Geley Istvánnak.

Göböl. Göböl Gáspár kecskeméti ref. pap: «Hatalmas szónok s nagy tudományú férfiú vala» — írja róla Hornyik János a *Kecskeméti Lapok* 1872. 44. számában. «Ecclesiái historia» című munkája kéziratban maradt. Theologiai műveit teljesen felsorolja Petrik G. a «Magyarország bibliographiája» című műve I. kötetében a 922—3. lapokon.

Tormási. Tormássy János született Kecskemélen, 1744-ben s meghalt 1814-ben. Halasi pap s a dunamelléki egyházkerület főjegyzője volt, s mint ilyen megírta az egyházkerület történetét, de ez a munkája csak 1867-ben látott napvilágot a «Sárospataki füzetek»-ben. «A pesti regnicolaris commissio summázala» című becses művét a Révész *Figyelmezője* közölte 1878-ban. 1807-ben a dunamelléki egyházkerület superintendensévé választott. «Mind superintendensi, mind papi kötelességeit segítség nélkül maga hordozta és mint serény vezér — úgy szólván — állva halt meg» — írja róla a *M. Kurir* 1814. II. 18. sz. mell.

Vétsei. Vécsey József (1760—1821) életrajzára nézve l. az «Uj magyar Athenás» című életrajgyűjtemény 463—466. l. Művei között legnevezetesebb «A keresztyén erkölcsi tudomány renddel prédikáziókban foglalva.» I—VI. db. Győr 1796—1803.

Lévai. Lévai Bálintról Horvát István *Lexicon eruditorum Regni Hungariae* című nagy kéziratgyűjteményében úgy emlékezik, mint debreczeni belső városi predikátorról s utal Veszprémnek a «Succincta medicorum Hung. et Transsylv. biographia» című művére, a melynek negyedik kötetében, 366. l. ezeket olvassuk Lévairól: «Valentinus Lévai Szabadszállásino advocatus die 15. jun. a. 1783. illocatus est, munere suo fungi desiit die 18. nov. a. 1784. et mox anno statim subsecuto 1785. Diószegium invitatus mense Maio discessit».

Kozma. Ez időben élt ugyan egy Kozma Ferencz nevű jezsuita, kit Horvát is említ, meg Sándor István is; de nem valószínű, hogy ezt értené Kazinczy.

Hihetőbb, hogy ez is ref. predikátor volt Kőrösön, de hogy mit írt: arról nem rendelkezünk adatokkal.

Szilvási. Szilvász Gábor Bánfalván született 1751-ben s meghalt 1830. decz. 19-én. 1784-ben választott verőcezi pappá, később Pécelre, Tóth-falura, majd Vácra hivatott meg, s végre a gyóni ekklesiában élte le végnapjait. Nagy könyvgyűjtő volt s gyűjteményének egy részét halála előtt a kecskeméti ref. főiskola könyvtárának ajándékozta. L. bővebben a *Hazai és külföldi tudósítások* 1830. II. 51. 52. sz.

Török Istvánról. mint váci íróról sem Sándor, sem Horvát nem emlékeznek. Vajjon ő-e az, kiről az *I. k.* 543. lapján van szó, nem tudjuk eldönteni.

Szöke. Szöke Ferencz rimaszombati pap volt. Sándor még 1803-ban is mint ilyent említi őt. Több halotti beszédén kívül egy nagyobb műve ismeretes: «Vatts Isák: Erköltsi Katékézis, mely a gyermekek számára irattatott. Magyar nyelven kiadattatott másod ízben Sz. F. által. Pozsony, 1789.»

306. 50. lap: «Diese wenigen Blätter (Hivatalba vezető beszéde) machen Aufsehn, besonders in den Comorner . . . Zeitungen». V. ö. az *I. k.* 598. lapjával.

«Mein *Hamlet* wird gedruckt.» Nem sokára meg is jelent. 1790. júl. 1-jén, Prónayhoz írt levelében már azt írja, hogy minden könyves boltban árulatik. Címe: «Hamlet Shakespearétól. Szomorújáték VI. Felvonásban, úgy a' mint az a' mi Játészó-Színecinkre léphet. Fordította Kazintzy Ferencz. Kassán, 1790.»

307. Azok a művek, a melyekre Kazinczy a maga igazolása végett (52. lap) hivatkozik, az *Orpheus* I. füzetében jelentek meg. L. a 303. sz. levelet s az erre vonatkozó jegyzetet.

A *lélek halhatatlanságáról* «Keresztes Bálint kedveséhez, Tornai Margit-hoz a szent földről» című verse után nyilatkozik Kazinczy s a Horváth Ádám felfogására tesz észrevételeket. L. az *Orpheus* II. füzete 190—198. lapjait. Kazinczy itt (Rousseau értelmében) naturalistának mutatja magát, s mint megjegyzi, úgy beszél, mint philosophus, nem mint keresztény. «Lessz bizonyosan — írja — a' ki ezen egyenességet kárhóztatni fogja, de hát árt é a' Religiónak, hogy szabadon követjük a' Természet Teremtőjének mellénk adott Kalauzáit, az értelmet? . . . miért volna tilalmas azt, a' mit érez, ki mondani egy oly Irónak, a' ki interna vocatiót érez arra, hogy mondja, a' mit lát?» E szabad gondolkodás nem kevés ellenséget szerzett neki Kassán s Pesten is, a mire ekkor még aligha gondolt. V. ö. a 330. számú levéllel s az erre vonatkozó jegyzettel.

308. Földinek a Horatiusból való fordítása, melyre Ráday céloz, az *Orpheus* I. füzetében jelent meg «Licinius-hoz» címmel. Kazinczynak Metastasióból készített fordítása «Sóhajtság» címet visel s két strófából áll. Kazinczy az olasz eredetét is utána írja s a kettőt összevetvén, azt a meggyőződését fejezi ki, hogy «a' Magyaroknak nem nagy oka vagyon az Olasz mellől hátra vonni magát.» Főleg a «nyügdécselő szellőcske», a «sóhajtság», a «de meg ne mondd, kié» kifejezések tetszenek neki úgy, hogy jegyzete végén felsóhajt: «Kedves Anyai Nyelvünk! mikor fogják a' mi Szépeink érzeni, hogy valósággal szép vagy? hogy véghetetlenül felyül-haladod a' frantz persziflázst, a' német mormogást?»

Bizonyosan ez említett kifejezések nyerték meg Ráday javaslását is, melyek miatt kétszer is kidolgozta «maga gondolatjaival is szaporítva», mint az ugyan e levélhez csatolt mellékletek mutatják.

309. Mandich Antal, kiről Kovachich említést tesz, diakovári püspök volt. L. a *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung* 1815. évf. 11—13., valamint a *Hazai és külföldi Tudósítások* 1815. 11. 13. számait.

310. 64. lap 4. sor: «Szent leveledet . . . a' Veszprémi Püspökhöz vitte.» Bizonyosan a szabadkőműves társaságba való beléphetés feltételeit tartalmazta e levél. A veszprémi püspök ez időben Bajzáth József val. b. titk. tanácsos, a sz. István-rend nagykeresztese volt. Életéről l. bővebben a *Zeitschrift v. u. für Ungern* 1802. I. évf.

«Spilenbergtól semmit sem vettem». V. ö. a 296. sz. levél jegyzetével.

311. A 4—9. sor értelme magyar fordításban így hangzik: «Ha a tek. úr némely munkákat méltóztatik nekem küldeni, azokat a Kassán lakó s oda holnap visszatérő Bulyovszky S. alispánunkhoz méltóztassék utasítani, a ki által igaz barátságom megbizonyítására egynéhány megyei repraesentatiót fogok küldeni.» E fordítással utalni kívánunk arra, hogy a *cras reddituro* Vicecomiti a szerző tollhibája s nem a kiadása, t. i. itt nem reddo — visszaadok, hanem redeo — visszatérek ígével van dolgunk, s a kettős dd a szerző eredeti frásának hű visszaadása. Fejérvárynak szokása volt a szó első tagjában álló mássalhangzókat megkettőztetni, mint pl. *Epperies*; ugyanígy magyarázhatni a *reddituro* kifejezést is *redituro* helyett. Az eredetit legelső tudósaink nézték, s egyhangú véleményök szerint a szöveg csak így olvasható, mint itt közölve van, s a hiba olyformán magyarázható, mint a fentebbi sorokban megkísérlettük.

A szóban forgó *Codex Leopoldinus Criminalis* «Codex cr. Hetruriae ser. archiducis Petri Leopoldi, nunc regis Hung. Boh . . . traductus a Josepho Voltiggi, Viennae. 1790» címet visel. Az 1790-ki országgyűlésen e humanus intézkedésű codexet, mely — mint ismeretes — a halálbüntetést eltörli, akarták nálunk is alapul elfogadni. L. bővebben a mű előszavát.

312. A levélben említett *Libtáy* az ez években megjelent katonai sematikusokban nem található. Nagyon valószínű, hogy Kazinczy László nem helyesen írta ki a nevet, s talán *Liptay* őrnagyot kell a homályos néven értenünk.

314. «Azon, hogy te is a Szabadság örömeiben katonáskodol, igen örülök» — írja Kazinczy László. Nem találjuk sehol följegyezve, mikor ért Kazinczy Ferencz a korona őrizetére siető abaujmegyei banderiummal Budára; de abból, hogy máj. 22-én állt őrt a korona mellett: azt következtethetjük, hogy május közepe körül érkezett Budára, hogy némi mozgalmat indítson meg a magyar színjászok ügyében. A *P. E.* 140. lapján hosszasan leírja, mily szívesen fogadták a banderiumot a fővárosban s mennyire dicsérték őket; de utána veti, hogy a dicséretet ő meg nem érdemelte. «Mert midőn — írja — az egyesült két zászlóalj kapitányai . . . gyakorlást tételének velünk, s szerencsémre itt elsőben, s kardot hagyának rántanunk: az enyémet hüvelyéből sem én magam, sem erősb karú

minden társaim ki nem tudánk rántani. Megvevén a kardot Kassán s örülvén, hogy a nélkül nem maradtam, mert a császár nem tudta annyit készíteni, a mennyi akkor kívántaték, feledém megpróbálni, kijár-e vagy nem.» Nagyon valószínű, hogy erre céloz Vitéz a következő, 315. sz. levélben, hogy a «zempl. banderisták rosszul viselték volna magokat».

315. A mit Vitéz terveiről ír, hogy *Johanna Grayt* és *Clavigot* fordítja: csak kéziratban maradt, nyomtatásban egyik sem jelent meg. Az *Orpheus* egyik füzetének kék borítékján a «Ki nem nyomtatott munkák» közt e néhány sornyi megjegyzés olvasható erre vonatkozólag: «Ivánkay Vitéz Imre Úr, a' Dusch Orestesének fordítója, kész Göthének *Clavigójával* és valakiből másból *Johanna Gray* nevű szomorújátékkal.» Ez a «valaki más» természetesen Wieland, kinek «*Lady Johanna Gray, oder der Triumph der Religion*» cz. szomorújátéka 1758-ban jelent meg.

Podmaniczky. Valószínűleg vagy Podmaniczky Sándort, vagy Podmaniczky Józsefet, a későbbi főispánt érti.

Vécsey. V. ö. az *I. k.* 563. lapjával.

Madarassy. Nem tudni, Madarassy Lajost a gümörvármegyei, vagy Madarassy Istvánt a pestvármegyei assessort érti-e, mivel a keresztnévet elhallgatja.

A levélhez kapcsolt mellékletre nézve l. az *I. k.* 552. lapját.

316. A mit Kazinczy László a budai ujság balga híreiről ír: minden utánjárásunk mellett is homályban vagyunk kénytelenek hagyni. Budán e tájban csak a *Magyar Merkurius* jelent meg, de ez évfolyamához nem juthattunk sehoh.

A nemesek és nem nemesek közti *Aufbruchra* nézve, melyről Kazinczy László több levelében hivatkozik, l. Ballagi Géza id. művének 343–350. lapjait.

319. Kazinczy valószínűleg téved, bár az *Orpheus* borítékján is hirdeti, mikor Fejér Györgynek Racineből való fordításokat tulajdonít. Fejér Molièrenek *A fősvény* című művét dolgozta át ez időben s adta ki Kassán, 1790-ben «Az öreg fősvény, vígjáték» címmel, név nélkül. A másik műve, melyre Kazinczy hivatkozik, ily címmel visel: «Seiler Friderik György: A kisdetek vallásbeli oktatása, a kath. szülőknek és tanítóknak közönséges hasznokra». Pozsonyban és Pesten, 1790.

A Prónayhoz szóló ajánlásban előforduló nevek a következők: *Forgács Miklós*; szerepléséről l. Ballagi Géza id. műve 375., 455., 375. lapjait. — *Teleki József* l. u. o. 247., 750. s a *P. E.* 38., 49., 116., 163. stb. lapjait. — *Balog Péter* (udvari tanácsos) életét l. a *M. P.* 258. lapján. — *Szily János* szombat-helyi püspök, Rájniis pártfogója. — *Zichyné*, bizonyosan Zichy Jánosné, Luzénszky-Teréz, ki 1778-tól 1812-ig volt özvegy. — *Belesnayné*, Podmaniczky Anna Mária. — *Orczy*, Orczy László abaúji főispán. — *Podmaniczky*, Podmaniczky József helytartósági tanácsos.

326. 94. lap fölül 7. sor: «Dann bitte ich Sie, alles, was Sie neues besitzten u. entbehren können, mir zu schicken... besonders *Verseghy's Gedicht*

wegen der angenommenen ung. Sprache.» A költemény czíme: «Emlékeztető oszlop azoknak a hazafiaknak tiszteletére, a kik az ország előtt jún. 11. és 12. napján 1790. a hazai nyelvnek bevétele mellett szólottanak.» Hely és név nélkül. Megjelent a szerző nevével az *Orpheus* II. k. 219—223. lapjain. Nem érdektelen a vers alatti jegyzetet ideiktatnunk, mert ebből megismerjük a magyar nyelv jogaiért küzdők neveit: Helytartói tanácsos Nagyréti *Darvas Ferencz*, Pestvármegye egyik követe; Bessenyői *Bóthy Imre*, a hélszemélyes tábla bírása, biharmegyei követ; gr. Galanthai Fekete (János) generális és aradi követ; Márkusfalvy *Máriássy István* gömörvármegyei követ s alispán; Helytartói tanácsos Vajai *Vay József* borsodi követ; Vajai *Vay István* szabolcsi követ, s a pécsi kerületbeli tudományok fő-direktora; Ócsai *Balog Péter*, a hélszemélyes tábla bírása, nógrádi követ; *Domokos Lajos* bihari követ; *Almássy Ignác*, a hélszemélyes tábla bírása és hevesvármegyei követ; *Bezerédy Ignác*, zalamegyei követ. — Verseghy költeményéről l. Ballagi Géza id. műve 557. lapját.

327. A miket Kazinczy elszámál, hogy Ráday művei közül melyek jutottak az *Orpheus* IV. füzetébe: a levélben megjelöltek csakugyan olvashatók a füzetben az 1. számún (Molnár Albert 'Soltárja felől valami) kívül, mely csak a VI. füzetben jelent meg. Darvas Ferencz verse, Teleki József gr. beszéde az V. füzetbe jutottak, a Virgil *Aeneis*-ének négy sorú strófhái pedig a VII-ikbe; ez utóbbi azonban nem Ráday neve, hanem N. Y. jegy alatt. *Aeneis*-fordításából 36 négysorú versszak van közölve, nem azért, hogy — mint a jegyzetben olvassuk — «a kik Virgilius fordításában foglalatoskodnak, munkájokat abba hagyják azon gondolatból, hogy mi szükség annak annyi sokszori fordítása. Ugyanis mentül többen fogják ezen nagy Poétát fordítani, annál több hasznot reménylhet abból Nyelvünk. De azt is írhatom, hogy ezen most megküldött fordítás nem fog tovább terjesztődni». Azoknak kedvéért, kik Ráday iránt mélyebben érdeklődnek, nem lesz fölösleges e fordításból egy pár versszakot ide iktatnunk:

En! a ki ez előtt pásztori éneket
Vékony sípon játszó: végre a berkeket
Elhagyván, tanítám a szántó-földeket
Mint műveljék: most már szörnnyebb cseteket.

Fegyvert énekelek s egy Vitéz útjait.
Ki hogy felfordíták Trója kő-falait,
Sok baj közt folytatá bús vándorlásait.
Míg Laviniumnak érheté partjait, stb.

Látnivaló, hogy Ráday is Virgiliusnak tulajdonítja a vitás kezdő sorokat, mint Arany János.

328. *Ráday Pál*, kihez Kazinczy e nagyfontosságú levelet intézi, Ráday Gedeonnak unokája. Kazinczyhoz írott levelei e vállalat későbbi kötetében olvashatók. Ez a levél, mely Kazinczynak a magyar színészet megalapítása érdekében tett fáradozásaira egyik legnagyobb fontosságú adat, azt mutatja, hogy Kazinczy az első előadásra a *Hamletet* szánta. Természetes azonban, hogy a megalakult

társaság e feladatot igen nehéznek, szinte kivihetetlennek találta, de Kazinczy azzal érvelt, hogy «mindenkor a nehezre kell keresnünk, mert az úgy lesz végre nekünk is könnyű». Eddig még nincs tisztázva az a kérdés: vajjon Ráday Pál önszántából vállalkozott-e arra, hogy élére álljon a megalakult társaságnak; ez a levél azonban azt sejteti, hogy erre főképp Kazinczy tüzelte, buzdította. Jellemző, hogy Kazinczy németül ír Ráday Pálnak, holott nagyatyjával mindig magyarul levelezett. Kazinczy minden sikert Ráday Pálnak tulajdonít s magának e nemű törekvéseiről sem a *P. E.*-ben, sem leveleiben nem nyilatkozik. Bizonyára rossz néven vette a társaságtól, hogy nem sikerült azt *Hamlet* első előadására rábírnia. Így Kazinczy az első magyar színi előadáson nem lehetett jelen. Nehéz szívvel, csüggedt reménynyel s a ki nem elégített becsvágy gyötrelmeivel hagyta el Pestet, hogy hivatalos dolgait folytassa tovább. L. e kérdést bővebben a *Képes Folyóirat* 1890. XXII. füzet 580—586. lapjain megjelent cikkben (Váczy J.-tól).

96. lap alul 8. sor: «Zur *Clementina* u. *Galeeren Sclaw* ihres Vaters... haben wir Acteurs». Erre nézve érdekes egy jegyzet, mely Kazinczy *Orpheus*-ának kék borítékján olvasható. «Pesten most nyomtattatik nem régiben megholt Tseh Országi V. Cancellarius B. Geblernek *Clementinája*, fordította Hatvany István. Azok, a' kik a' kéz írást olvasták, nem győzik a' fordítást eléggé dicsérni: de sajnálhatjuk még-is, hogy ez az Úr egy oly darabot fordított, melyet már Ifjabb B. Ráday Gedeon, a' Fels. hét személyekből álló Itélő Szék egyik Tanácsosa, sok esztendőekkel ez előtt fordított. Ez a' haszna annak, hogy legérdemesebb Iróink-is gyakorla bátortalanok megjelenni köz-helyen». Ráday fordítása azonban tudunkkal nem jelent meg nyomtatásban, s így nem csuda, hogy Hatvany nem szerezhetett róla közelebbi értesítést. V. ö. a 344. sz. levél jegyzetével.

329. Az Anakreon fordítására, valamint Földi versére nézve l. a 324. számú levélben idézett darabot. A többi darabokra nézve pedig l. a 291. és 327. számú levelekre vonatkozó jegyzeteket. A *Tavaszi este* az *Orpheus* IV. füzetében csakugyan megjelent s pedig a hozzá ragasztott jegyzettel, bár Ráday kijelentette, hogy a jegyzet csak Kazinczy számára való. A jegyzetben Ráday a vers külformáját magyarázza, mikép hozza azt át a németből, hol a «Férfitői rhythmus az Asszonyi rhythmussal mindenütt vegyítve vagyon». Magyarázza a sor-metszetét, melyre nézve úgy nyilatkozik, hogy nemcsak a német verset, hanem a francziát is szemügyre vette. «A' mi nyelvünk — írja Ráday — inkább alkalmaztathatik a' Frantzia regulákhoz, a' kik is ezt az eggyet ki vévén, hogy az verseket végező Syllabákra, és az Haemistichiumokat végező Syllabákra nézve, szorossan meg-tartják a' Német regulákat; de az verseknek több helyein szélitiben vegyítenek Pyrrhichiust, Dactylust, Anapaestust, kiváltképpen pedig Choriambust, az minthogy magam is tapasztaltam, hogy ez a' vegyítés a' mi Magyar Verseinkben is nem tsak rút hangol nem okoz, de gyakorta verseinket ékesíti, és az által a' Német Verseknek egyenlő hangzását el-kerülvén, változtatottb harmoniát tsinál».

Csepán István három verse, melyekről Ráday emlékezik, az *Orpheus* V. és VI. füzetében jelent meg. Címök: 1. «Eggy gögös-lyánykához Blumauer után»; 2. «Abelárd utolsó szavai Heloizhoz, a' Német Originál után». 3. «Viszont a' Heloizé Abelárdhoz».

Teleki József beszéde az *Orpheus* V. füzetében jelent meg ily czímmel: «Ugotsai Fő-ispán gr. Teleky József Úrnak beszéde azon vármegyve rendeihez. Nagy-Szőllősen, April. 29dikén, 1790.» A beszéd, mint Ráday is írja, először külön füzetben jelent meg. V. ö. Ballagi Géza id. műve 287. s köv. lapjaival.

330. A levél első pontjában, úgy látszik, *Az anglus és magyar igazgatás egybe vetése* című művére céloz Arankának, mely név nélkül jelent meg. Az *Orpheus*ba nem tehetette Kazinczy, mint a hogy levelében ígéri. A hasonlatúl felhozott 190. lapon a lélek halhatatlanságáról értekezik Kazinczy, szabadon, mint philosoph. Azért nem akarta megengedni a censor kinyomatását. V. ö. a 307. számú levéllel s az erre vonatkozó jegyzettel.

99. lap alúl 2. sor: «Trenk ott (t. i. Budán) volt, *egy munkácskát hagya ott a Papság ellen's el ment véle*». A kath. papság kiméletlen ellensége, Trenk Frigyes báró (1726—94) — mint tudva van — egyre-másra gyártotta lázas sietséggel írt röpiratait. Kazinczy minden valószínűség szerint a következő művére céloz: «Mérő serpenyő, mellyel a fejedelem és a papság hatalmát össze-mérte Trenk». L. erre vonatkozólag bővebben Ballagi Géza id. műve 669. s köv. lapjait.

331. 101. lap fölül 14. sor: «Olvastad é te *Sonnenfels* Munkáit... Én az ő *Der Mann ohne Vorurtheil*-jét értem»... *Sonnenfels* József (szül. 1732. Nikolsburgban, Morvaországban, 1797 óta báró, megh. mint udvari tanácsos és a képzőművészetek akadémiájának elnöke 1817. Bécsben), szabadelvű államférfiú és író, kinek sürgetésére («Über Abschaffung der Tortur». 1775.) Ausztriában megszüntették a kínvallatást. Együttal a bécsi színpadnak Lessing szellemében működő reformátora («Briefe über die wienerische Schaubühne», Bécs 1768. 4. kötet.) «*Der Mann ohne Vorurtheil*» czímmel *Sonnenfels* Bécsben hetilapot adott ki, mely 1765-ben három kötetben és 1769-ben és 1775-ben új kiadásokban jelent meg.

332. Horváth Ádámnak a «Youngot imitáló Prosája» az *Orpheus* IV. füzetében jelent meg. Címe: «Az esztendő utolsó éjtszakája. Füred, 1788. Dec. 31.» — A mi egyéb rendeléseket tesz Ráday, azokat mind teljesítette Kazinczy az *Orpheus*ban. Darabjait részint saját neve, részint *A. J.* és *N. Y.* jegyek alatt közölte.

333. A «*Helikoni Virágok*» 1791-ben jelent meg először. Kazinczy tovább akarta folytatni, de a kiadó, Weber, nem volt hajlandó a kiadásra.

«*Neobulet* már betetted.» Megjelent az *Orpheus* IV. füzetében, még pedig azzal a javítással, a melyet Földi e levélben tesz.

336. Kazinczy László e levélben a lapok azon ujságai ellen kel ki oly erősen, a melyek a mozgalmat mennél élesebb színben türekedtek feltüntetni. Kérlelmét, hogy bátyja, Ferencz, hazudtolja meg e híreket: tudtunkkal nem teljesítette Kazinczy. De nem is teljesíthette, hisz maga is egyik bajnoka volt e mozgalomnak. László, ki távol élt az országtól, rosszul lehetett értesülve a mozgalom irányáról. Másfelől, mint katona, ellenszenvvel fordult el mindentől, a mi az illoyalításnak csak látszatát is mutatta.

338. Herczeg *Batthyány-Strattmann Lajos* (1753—1806) Németújvár örökös ura, val. b. titk. tanácsos és Vasvármegye örökös főispánja volt. V. ö. a 342. számú levéllel.

340. 115. lap 9. sor: «Mein Beutel ist durch Litterarische Ausgaben geschwächt, wie ich dies in der Ankündigung von der *Messiad* Klopstocks jedem zur Schau stelle» — írja Kazinczy, de hogy hol hirdette ezt, nem mondja meg. Azt hisszük, hogy az *Orpheus* borítékjain tette közzé e hirdetést, mely azonban a meglevő borítékokon, a melyek hiányosak, nem található. Amennyit tudunk, hogy az előfizetésre való felhívásnak nem lett meg a kívánt sikere. Magyarországból *hat*, Erdélyből *két* előfizető jelentkezett.

115. lap alul 4. sor: «Sagen Sie dem Wálvi, dass ich zu wissen wünsche, ob ihm sein Plan bey dem Primas geglückt habe». Célzás Wálvi András katólikai zálására, kit ennek révén a primás egyetemi tanárrá tett. Tehát terve csakugyan sikerült.

342. A Széchenyi Ferencznel össze gyűlt értekezlet, mely a felállítandó tudós társaság megalapítása érdekében ülésezett, épen Révait hagyta ki, a ki az eszmének legtüzesebb hajnoka volt. Az értekezlet tagjai voltak: Gr. Berényi Gábor, a későbbi ugoecsi főispán, b. Orczy László, abaúji főispán, b. Podmaniczky József, helytartósági tanácsos, b. Vay István szabolcsi, Vay József borsodi. Balog Péter nógrádi, Máriássy István gömöri követ, Eszterházy Károly egri püspök, Spissich János zalamegyei alispán s egyszersmind országgyűlési követ. kinek Kazinczy a *Lanassza'* fordítását ajánlotta. Mindezekre nézve l. a 326. számú levélre vonatkozó jegyzetet. Az értekezlet többi tagjai ismeretesek *Bárányn* kívül. Kit értsünk e néven, bajos eldönteni. Kazinczy az *Orpheus* egyik füzetének borítékján a következő tudósítást közli: «Bárány János Úr, egy ifjú, de érett Litterátor, *Don Carlos* vette munkába. Prosában fogja fordítani, 's talám (a' mit óhajtani lehet) a' hosszas Tirádákat 's a' Recensorok által eléggé ki-mutatott hibákat benne el-kerüli». Nem lehetetlen azonban, hogy Kazinczy a keresztnévben tévedt. Hihető, hogy *Bárány Péter* a kérdéses személy, a ki úgy is, mint Széchenyi Ferencz titkára, jelen lehetett az értekezleten. *Don Carlos* fordítása ugyan nem jelent meg, de némelből fordított színdarabja, *A talált gyermek*, 1792-ben napvilágot látott. V. ö. Id. Szinnyei József a «Magyar írók élete és munkái» című műve I. kötetének 553. 554. hasábjával.

«Ő miatta (t. i. Bacsányi miatt) szakadt félbe az ifjú B. Ráday által ez előtt 6 esztendővel össze-gyűjtött M. Játékok Társasága is». Rendkívül érdekes és egészen új adat színészetünk történetére; kár, hogy Kazinczy ily szűk szavú. Milyen társaság lehetett az, melyet Ráday először össze gyűjtött, s mi úton-módon akadályozta meg Bacsányi törekvésüket, mindez még földerítésre vár.

120. lap alul 3. sor: «Egy *Fekete Úrral* vala szerentsém esmerkedni». Az erdélyi sematismushban ez évből két Fekete nevű egyénről van szó. Fekete Ferenczről és Fekete Lajosról; az első fogalmazó, a másik tanácsos volt a főlebezési táblánál. Hogy ezek valamelyikével ismerkedett-e meg Kazinczy, nem lehet biztosan megmondani.

343. 121. lap 3. sor: «A' *Horváth prolixitása* cránt éppen egy értelembe vagyok Veled». Célzás Horváth Ádámnak egy, 1790-ben tett ígéretere.

melyről Kazinczy a *P. E.*-ben így emlékezik: «Nem kell elfelejtenünk említeni, hogy midőn a nemzet nagyjai Pesten 1790. azt tudakozák, ha lesz-e elég darabunk, hogy színjátszóink folyvást játszhassanak, *Horváth ígéretet teve, hogy ő minden héten ad egy comoediát vagy tragoediát, még pedig eredetűt, és a magyar életből.* Nyilván úgy hitte, ha egy predikátor adhat minden héten egy predikatiót, lehet adni egy színi darabot is». (282. 283. 1.)

*Catullus*nak az a verse, melyet Földi idéz: «Cinaede Thalle»... stb. kezdettel, az előttünk ismeretes kiadásokban nem a XXIII., hanem a XXV. darab. Meghagytuk az eredeti kézírás szerint XXIII.-nak, mert lehet, hogy a Földi példányában — ámbár nem igen valószínű — talán csakugyan ily szám alatt fordul elő az idézett vers.

344. Ráday Gedeon arcképe az *Orpheus* II. kötetéhez van mellékelve. Hogy mikép tudta Kazinczy Rádayt lefestetni, arról a *P. E.*-ben hosszan beszél, de az évszámot eltéveszti. Nem 1788-ban történt ez, hanem később. Kazinczy ugyan a 308. számú levélhez írt jegyzetében ismétli az évszámot, de mind e mellett is azt kell hinnünk, hogy nem helyesen. Lehetetlen, hogy egy 1788-ban történt dologról csak két év múlva írjon Ráday, mikor tudvalevő, hogy Kazinczyval milyen sűrűn levelezett.

Kazinczy Miklós fordítása, melyről László e levélben emlékezik, aligha az, mely az *Orpheus* IV. füzetében jelent meg ily címmel: «Vallás-türedelem. Persiai rege. Saadinak Bustan nevű könyvéből, Meissner után». Hajlandók vagyunk azt hinni, hogy már ekkor készen volt az a színdarab fordítása, mely később *A magyar játékszín* III. kötetében jelent meg ily címmel: «Az Ozmondok, avagy A' két helytartó. Dráma öt felvonásban. Tseh Kanczellár B. Gebler német munkájából K. M.» (Gebler Tóbiás Fülöp báró 1726-ban szül. Zeulenrode faluban s megh. 1786-ban mint az udvari kanczellária vicekanczellárja Bécsben. «Die Ozmonde oder die beiden Statthalter, Drama in 5 Aufzügen», 1772-ben jelent meg.) Tudjuk, hogy Kazinczy Ferencz az 1790-ki mozgalom hatása alatt mind maga lázas sietséggel kezdte fordítani a színdarabokat, mind másokat hasonló működésre buzdított. Bizonyára ő lüzelte öcsését is a fordításra. Nem vehetjük szósz szerint, a mit az öcsese fordítása elé írt előszóban mond, hogy «az Ötsém önnön magától fogott ennek lefordításához; én az Ozmondokat nem esmértem mindaddig, míg fordításának, mely leg-első próbája, megtekintését reám nem bízta». Kazinczy összekötő kapocs levén otthon élő testvérei és távol katonáskodó öcsese között: bizonyosan a fordítás egy részét már kéziratban elküldte Lászlónak s erre czéloz öcsese. Kazinczy sokat várt a Miklós fordításának sikerétől. «Ha ily darabokat fognak játszani a' Sehyekek, a' Varsányiak — írja előszavában — kétszeres örvendéssel örvendek hazámnak; mert Theatrumunk nem tsak Nyelvünket fogja gyarapítani, hanem egyszersmind a' Virtusnak, s minden nemes érzésnek is Iskolája lesz». V. ö. a 329. és 420. sz. levéllel.

345. A *Béliknek* írt vers az *Orpheus* III. füzetében jelent meg ily címmel: «Nagyon tisztel. Bélik József Úrnak, előbb az Erköltsi Tudomány érdemes Oktatójának, most pedig a' Posonyi Növendökség egygyik Al-Igazgatójának Neve napjára. 1788.» A másik említett vers nem jelent meg az *Orpheus*ban.

125. lap alul 4. sor: «Daykának az Orpheusban egygy jó Alcaicusa van. —

Hát a' Voltaire Skizzére 's a' Pétzeli köszönetének scholionjára mit mond P. Szaitz? Daykának a «Győzdcsem jövődölés»-e, mely alkaeosi versszakban van írva, az Orpheus V. füzetében jelent meg. A «Skizzek a' Voltaire életéből» (Kazinczytól), valamint Péczelinek «Köszönet a' Magyar Nyelv bé-vételéért» című verse az *Orpheus* VI. füzetében láttak napvilágot.

Calavini, kiről Kazinczy levele végén emlékezik, hibásan van így írva: a primás könyvtárnoka *Calovinus József* volt ez időben.

347. *Klebersperg Procop gr.*, kiről László e levelében emlékezik, 1789-től fogva tábornagyi rangot viselt. — *Vrasda b.* neve nem fordul elő a katonai sematísmusokban, mi azt mutatja, hogy alezredesnél kisebb rangú tiszt lehetett.

348. Szilágyi Sámuelnek e levélben közölt fordítása nem jelent meg az *Orpheusban*, hová azt íj. Szilágyi szánta, s a mit Kazinczy meg is ígért. V. ö. a 350. sz. levéllel. A fordítás nem is jelent meg hamarabb 1820-nál, mikor a *Tud. Gyűjtemény* VIII. füzetében Szilágyi életrajzával együtt csakugyan világot látott. A fordítást a következő jegyzettel kíséri: «Kemény, merész inversiók, értelmet elnehezítő szórakásai a szóknek, hibás lábak, szerencsétlen crasisok (kresztényi). de férfias szépségű szólások is, s görög és római beszédre emlékeztetők s példák a szók megcsontkázására (Dán-Dánus), az elisiora, — s mind ezek egy 1719-ben született ember tollából». I. a *M. P.* 121. 122. lapjain is, hol a közlésben egy pár értelemzavaró hiba van.

«Vagynak kezem között — olvassuk ugyanc levélben (132. l.) — feles Magyar és Deák Verseszelei b. e. Édes Atyámnak, mellyeket sub Titulo: *Sylva Sylvana* . . . nem sokára ki fogok adni». Kazinczy erre vonatkozólag azt írja Szilágyi életrajzában, hogy ez a tervezett kiadás nem jött létre soha. «A mint értem — úgy mond Kazinczy — az a nyolczadrétfi bekötött album, mely 1789-ben kevés pillanatokig kezemben volt, nincs meg többé». Szilágyi kéziratait ép úgy a tűz hamvasztotta el, mint az öreg Rádayéit.

Szilágyi Márton, Sámuel fia, szintén superintendens volt. V. ö. a *M. P.* 399. l. és a *P. E.* 24. 32. 33. 225. 245. lapjaival.

350. Az egész levelet v. ö. a 348. számú levéllel s az erre vonatkozó jegyzettel.

185. lap alul 9. sor: «Orpheusom első darabjában láthadd a' Pophól fordított Epigrammát Nyutonra». Az említett epigramma angol szövege, mely mellé a fordítás ragasztva van, ez:

All nature and her laws lay hid in night,
God said: Let Newton be! and all was light.

Magyarul:

Setétbe borult volt Természet 's Törvénye.
Mond' az Úr: Légy Newton! 's meg-lett a' Nap' fényje.

351. 137. lap fölül 19. sor: «Valeriát és Scipiót nem láttam». A mű, melyre Kazinczy czéloz, ily czímmel jelent meg: «Valéria és Scipió! avagy a' Toscanai változások». Pest. 1790. A példány. a melyet mi láttunk, csonka;*

* Széll Farkas gyűjteményében.

épen az előszava hiányzik, s így a mű eredetijéről mit sem szólhalunk. A fordítás felette gyarló, az orthographia rendkívül rossz. A fordító nyelve nehézkes, erőltetett, szintelen és darabos. Valóban ráillik Kazinczy véleménye, melyet a 370. sz. levelében mond e fordításról.

A másik mű, melyről Kazinczy megemlékezik, a következő címet viseli: «Szerелеm példája. Azaz: Szerentsés florentziai; vagy-is Della-Valle olasz grófnak magától egybe-szedett történeti, melyeket a magyar ifjúságnak kedvéért hazafianak gyönyörködtető mulatságára németből magyarra fordított Kép Gejza László». Bécs, 1784. Vác, 1787. E fordítás, bár a fordító előszavában váltig szabadkozik, hogy tehetsége nem volt arányban igyekezetével, sokkal folyékonyabb nyelvű, mint az előbbi. S ha már Kazinczy ezt is elítéli: képzelhető, milyen véleménynyel lehetett a *Valeria és Scipio*ról.

354. *Fazekas* István diószegi ref. pap, kivel később Kazinczy levelezett is. A levelek eredetiben a debreczeni ref. főiskola könyvtárában vannak. E várlalat későbbi kötetekben következnek.

«Ha te nékem Cziket 's B. Bornemiszanak az írását meg-szerzenéd . . . új jelenék venném barátságodnak». V. ö. az *I. k.* 118. sz. jegyzetével.

355. Lácza Szabó Józsefnek «A' tántzos medve» című fordítása ugyan megjelent az *Orpheus* VII. füzetében. A hozzácsatolt jegyzésben azt írja Ráday, hogy írója mindenkép érdemes arra, hogy hasonló művek fordítására ösztönöztessék. «Csakhogy azt kellene nékie tanácslani, hogy a versek módjainak változásaiiban is követné Gellertet».

A levél utolján említett vers szintén megjelent az *Orpheus* VIII. füzetében «Két Vénus 's különböző két fajok» címmel *A. J.* jegy alatt.

356. 150. lap alul 5. sor: «Pirulnod kellene, ha magadat a' Velentzei tükörben meglátnád» . . . A Bacsányi és Rájnis közti elkeseredett vitában, mely az irodalomtörténethől ismeretes, ez utóbbié volt a végső szó, de ezt már még sem merte közzétenni Rájnis, a mi helyesen történt; mert az a goromba, csúfolódó irat mindent inkább mutat, mint tisztult aesthetikai érzéket. Már a címe elárulja, mit várhat tőle az olvasó: «Apulejus tüköre. Mellyben a' kassai Proteusnak képét és annak sok-féle tsúfos tünéseit láthatni». Erre czéloz a levélben, a melyből senki nem gyanítaná, miféle hangon beszél ő Bacsányival, mikor irodalmi harczba keveredik vele. Abból indul ki az előszóban, hogy Apulejus könyvét olvasván, a következő mondat: «Szemérmes emberhez illik, hogy a hamisan ráfoglott gyalázatért is nehezteljen, Bacsányira emlékeztette, a ki a fordításról írt értekezésében nem mutatott mást, mint «gorombaságot, tudatlanságot és nevetésre méltó kevélységet». Azután sorba veszi vádpontjait, kezdvén azon, hogy Bacsányi őt kutyának mondotta (a mi persze nem igaz). Erre föltette magában, hogy «e vad írő-deákot méltó válaszádalással fogja megszelídíteni». Az előszó nem teljes. A kéziratból őt lap hiányzik. A munka harmincz jelenésre volt tervezve, a melyből csak huszonöt készült el, de ez sem egyéb, mint a leg-szemenszedettebb badarságok és furcsaságok gyűjteménye. Az első jelenés címe ez: «Egy felserdült írő-deák egyik kezében írólollalt tartván, a másikkal egy otromba göresös botot húz ki egy nagy téntatartóból». Ilyenforma a többi is,

a melyekben ismétli a Baróti ellen többször elmondott nézeteit s Bacsányit «cancellista öcsém»-nek czímezgetve, lépésről-lépésre követi a fordításról írt művében, elcsavarván szavait s kiforgatván azokat valódi értelmökből. Milton és Osszian is megkapják a magukét, a kik Vergilius modorától el mertek térni. Rájnis egyiket sem tartja nagy költőnek, a mi nem valami helyes aesthetikai felfogásról tanúskodik. Ellenben Scaligert védelmébe veszi s magasztalja, mert ő egészen átértette Vergiliust. Scaliger az ő iránymutatója a művek bírálatában, a kinél nagyobb aesthetikust nem ismer. — Rájnisnak e kéziratban maradt művét a m. tud. Akadémia könyvtára őrzi: «Régi és új magyar írók művei, 4r. 19. sz.» jelzet alatt.

357. 152. lap fölül 11. sor: «Vergehen Sie meinen jungen Brüdern» — írja Kazinczy, s Miklós és József öcsseit érti, a kik mint a zempléni megyei küldöttségnek tagjai, még mindig Pesten voltak. V. ö. a 340. és 365. sz. levelekkel.

A levél végső soraiiban említett *Makó Pál* jezsuita volt, kit Swieten a Teresianumhoz nevezett ki tanárrá; utóbb váci kanonokká lett. Kazinczy úgy nyilatkozik róla a *P. E.*-ben, mint Swieten kedvenczéről.

A váci püspök ebben az időben *Splényi* Ferencz b. volt. Hogy miféle intriguákat csinált ez és Makó Kovachich ellen: csak sejtethjük, de adatok hiányában biztosan nem tudjuk. A szabadkőművesség akkor is nagy szála volt a papság szemében, bizonyosan e miatt működtek Kovachich ellen.

Szeitznak a Nagy János elleni polemiájára vonatkozólag I. Ballagi Géza id. műve 654—656. lapjait.

358. Földi Kazinczynak a Wielandból fordított darabjáról is emlékezik. Bizonyosan a *Sokrates mainomenos*t érti, a mely ekkor még csak kéziratban volt meg.

154. lap alul 18. sor: «Szentgyörgyi ítéleteit némelly dolgokban én szeretném látni. Nevezetesen a' mit jelentesz, hogy írt Horváthnak a' 15 syllabájú versekről». V. ö. a 294. sz. levél végével.

359. Azt az ígéretét, hogy az *Orpheus* következő füzetében ritkább magyar könyveket fog ismertetni Ráday, nem teljesítette, jöllehet Kazinczy több levelében kérte a grófot, mivel — úgy mond — ezt csak tőle várhatja hazánk.

A *Telemachus* fordítása az *Orpheus* VII. füzetében jelent meg és pedig avval a javítással, melyet Ráday ebben a levélben javasol. V. ö. a 361. sz. levéllel.

361. A levél utóiratában javasolt correctiót nem teljesíthette Kazinczy, mivel e levél későn érkezett kezéhez, mikor már az *Aeneis* fordítása ki volt nyomva. V. ö. a 366. sz. levéllel.

165. lap fölül 16. sor: «Leghelyesebbnek itélném az Pater *Szluha* projectumát». Szluha György jezsuita, nagyváradai tanító, később szekszárdi plebános, ily czímű munkát adott ki 1790-ben Budán: «Puncta et animadversiones pro rei litterariae per incl. Reg. Hungariae partesque eidem adnexas emendatione et meliori scholarum cath. institutione patriae patribus oblata à G. Szl.» A mű nagy része a tanmódszer javításával foglalkozik, csak a végén terjesz-

kedik ki arra, mikép lehetne a realis tantárgyak tanítását hathatósabbá tenni s itt szól arról, hogy egy természettudományi társulatot kellene e célra alapítani. Erre céloz Ráday. Szluha tervezete azonban, úgy látszik, minden figyelem nélkül maradt, mert a tudós társaságok történetéről szóló művekben hiába keressük méltatását. Toldy sem szól róla.

364. *Zechenter Antal* «fordított rhythmusai», melyekről Földi levelének végén emlékezik, 1785-ben láttak világot Prágában «A magyar Anakreon» címmel.

*Vesselszki Antal*nak ismeretes egy növénytani munkája, mely 1798-ban, s egy naplára, mely 1799-ben jelent meg, sőt egy versét is említi Ballagi G. id. műve 92. lapján: de hogy Földi négyes verseit kiadta volna, erre nem tudtunk ráakadni, a mi nem csuda, mert ilyen apró nyomtatvány (csak egy ívnyi) könnyen elkallódik.

Anakreonnak az a kiadása, melyet Kazinczy, Földi s mások használtak ez időben, eltér a mostani kritikai kiadásoktól. Ide iktatjuk zárjelbe azokat a számokat, a melyek a mostani kiadásban a Kazinczyéktól használt kiadás számainak megfelelnek. A mely dal Kazinczyéknál 1. számmal van jelölve, most (23), a 2. (24), 5. (42), 6. (41), 9. (14), 10. (10), 11. (6), 12. (9), 16. (26. A.), 17. (3), 18. (4), 19. (21), 20. (22), 22. (18), 23. (34), 24. (38), 25. (43), 27. (47), 29. (16), 30. (19), 33. (25), 34. (49), 35. (52), 37. (44), 39. (48), 40. (33), 41. (36), 42. (40), 45. (27. A.), 47. (37), 50. (57), 51. (53), 52. (51), 53. (26. B.).

365. 176. lap alul 14. sor: «Ille (t. i. Tertina) Cassoviae *Templarios in Hungaria* ante oculos positos iam videt» . . . V. ö. az *I. k.* 233. sz. jegyzetével s a 367. sz. levél 3. pontjával.

177. lap kikezdés: «Von Ihrem Porträte in Kupferstich habe . . . nichts erfahren können . . . bey *M. Posch* allein fand ich es in Gyps». *Posch* Alajost vagy Lénártot érti, de valóbszinű, hogy az utolsót, a ki egyik legkiválóbb arcképfestő volt akkor Bécsben.

368. Döme Károlynak a Tibullusból fordított darabja az *Orpheus* VII. füzetében *Mede Pál* névvel jelent meg. De már a *Pyrrha* nem jelenhetett meg, mert az *Orpheus* a VIII. füzettel megszűnt.

A VII. füzetbe szánt darabok, melyeket e levélben felsorol Kazinczy, a 4. 9. és 11. számúak kivételével mind megjelentek.

369. A levél elején említett színi tudósítást, úgy látszik, nem kapta meg Kazinczy, mert az *Orpheus*ban semmi nyoma. Az is lehet azonban, hogy későn érkezett, mikor Kazinczy folyóirata már végkép megszűnt.

Az *Orpheus* VII. füzetében megjelent darabok teljes címeire nézve l. a 368. sz. levelet. *Mapes verse és Apológiája* két külön mű. Az első magáé *Mapes* Gvalterusé, egy a XIII. század elején élt kanonoké, a másik pedig Rádayé. Az elsőnek eredetije és fordítása is közölve van. A másodiknak címe: «A *Mapes* mentsége».

Teleki beszédje, melyet Kazinczy közölni szándékozott, de mivel folyóirata megszűnt, nem közölhetett, először a *Magyar Kurir*ban, később pedig

külön kiadásban is megjelent. Címe: Sermo, quem J. T. . . in frequentissimo omnium Regni Hungariae statuum et ordinum conventu die 13. martii 1791. Posonii habuit. H. és é. n. Méltatását l. Ballagi Géza id. műve 749—751. lapjain.

370. 186. lap fölül 2. sor: «Ki kellene trombitáltatni más nemzeteknél, vagy legalább a' *Ninive Irójánál*» . . . Ez a *Ninive* írója senki más, mint Hoffmann Lipót, pesti egyetemi tanár, ki 1790-ben közzétett ily című művében: «*Ninive. Fortgesetzte Fragmente (t. i. Babel cz. művének folytatása) über die dermaligen politischen Angelegenheiten in Ungarn*» rendkívül durván támadta meg a magyar nemességet, általánosítván egyesek hibáit az egészre. Hoffmannról l. bővebben Ballagi G. id. műve 385—7. stb. lapjait.

A mi miatt Pécelit megrója Kazinczy, abban igaza van. *Alzir* című fordítása «Európának ama' bölts Mentorának . . . rietbergi Herczeg Kaunitz Venzelnak *Ő Felségének*» van ajánlva. A fordítás 1790-ben jelent meg Komáromban.

371. Ebben a levélben tudósítja Kazinczy először Arankát, hogy a kormányt hivatalától elmozdította. V. ö. a 373. 385. és 386. sz. levelekkel.

A közös iskola nagy szálla volt a nemzet szemében attól kezdve, a mint azt József császár parancsolata elrendelte. Kazinczy híve volt az eszmének s működése valóban szembetűnő nyomokat hagyott maga után, tetemesen emelvén az iskolák számát kerületében. II. Lipót azzal is ki akarta mutatni engedékenységet, hogy elődjének a közös iskolák iránti rendeletét fölfüggesztvén, az egész intézkedést eltörülte, minek következtében a protestánsok visszanyerték autonómiájukat s a katolikusok is megnyugodtak. 1791. ápr. 1-jén adta ki a helytartótanács új rendeletét, a melynek értelmében Prónay Gábor gömöri főispán a pozsonyi, Vay István a pécsi megyében viselt főigazgatói állásuktól fölmentettek. Ugyanekkor mentetett föl Kazinczy is, de úgy, hogy fizetését még egy évig húzni fogja. Mind Prónaynak és Vaynak, mind pedig Kazinczynak megígérte a kormány, hogy az első üresedés alkalmával ismét szolgálatba léphetnek. «A rendelés mását — írja Kazinczy a *P E*-ben (142. l.) — gr. Török nekem már ápr. 11-kén átküldötte Kázmérből Regmeczre. Kedvetlen ember hozá, s hamar akarék tőle szabadulni. Az látni óhajta, mint roskadok össze, s csaknem összeroskada, látván, hogy én nem. Hét testvér testvére valék s ezeröttszáz forint jövedelemtől esém el s oly hivataltól, melyet örömmel viseltem volna késő vénségemig; de én nem bérért szolgáltam. Anyám oly fájdalmasan vette a hírt, mint én színetlen nyugalomban. Régóta gyakorlám magamat azon mesterségben, hogy tűrhessenem, a mit kell, s hogy örüljek, a hol lehet. András nagybátyám úgy kíváná, hogy mindjárt menjek Bécsbe, hogy szóljak a fejedelemmel. Swieten és Pászthory annyi jelelt adák kegyeiknek, hogy az ígérlet teljesedését biztosan várhatom. Én nem óhajtétk többé szolgálni, de arról anyám s nagybátyám hallani sem akarának. Kénytelen valék engedni s már májusban Bécsben valék».

373. A mire Kazinczy e levelében (15. sor) fölkeri Dömét, hogy a kalocsai értekezlet jegyzőkönyvében keresse föl Bezerédyt s írja az illető laphoz keresztnevét: Döme nem teljesítette. A *Catalogus catholicorum* ama tanácsko-zók neveit foglalja magában, a kik Kolonics László gr. kalocsai érsek elnöklete alatt tartott értekezleten azon vitatkoztak: mi módon lehetne megakadályozni

a vallás egyenlőség érvényesítésére hozott törvények életbeléptetését. Az értekezők tagjai a kath. egyházon kívül sem láttak a 26. t.-czikkben s feliratot indítványoztak a királyhoz. A felirathoz négy pontot emeltek ki különösebben. 1. Kivánták, hogy a kath. vallásról a protestáns vallásra való áttérés büntetendő cselekménynek mondassék; 2. hogy a vegyes házasságból származó gyermekek a kath. vallásban neveltesse; 3. hogy az evangélikusok házassági ügyei is a szentszékek illetősége alá tartozzanak; 4. hogy az evang. vallás ne mondassék «bevett vallás»-nak. L. bővebben Irinyi Józsefnek «Az 1790/I.-ki 26. vallásügyi törvény keletkezésének története» című művét, valamint Ballagi G. id. műve 730—734. lapjait.

374. 200. lap alul 5. sor: «Géczi énekében: Szépen zúg a' tsermeje... olvastam». Géczi András nevű író élt ez időben, de csak latin műveket írt. Ez-e a kérdéses személy, vagy előttünk teljesen ismeretlen: adatok hiányában nem tudjuk eldönteni.

201. lap fölül 3. sor: «Orph. Január 73. lev. olvastam, hogy Kassán úgy nevezetik» (t. i. a melampyrum csermelynek). Kazinczy írja az *Utazások* című cikkében, hogy a mi neki Kassán különösen tetszett, az a város nagy utcáját «két ágban keresztül folyó *tsermely* patakotska. Úgy nevezem én is ezt a' Kassaiak után, mert a' mint a' vatsora alatt tapasztaltam, ezek nem tudják, hogy a' Pataknak, mely a' *Bachtól* jó, szintén úgy, mint a' Part a' *Bordtól*, igaz magyar neve a' tsermely».

375. A betegség, melyről Kazinczy e rövid levelében tudósítja Arankát, sárgaság volt, mely Kazinczynek egészen kedvét szegte, úgy hogy angol nyelv-meszerét is el kellett küldenie, pedig már jól előre haladt az angol társalgásban. Ily betegen jelentkezett Van-Swietennél, nem azért, hogy eddigi szolgálatához hasonló más hivatalt kérjen tőle, hanem hogy bucsút vegyen attól a' férfiútól, kit ő valódi atyjának nézett. A betegségből csak lassan épült föl Kazinczy, s csak akkor, mikor egy erdélyi orvos tanácsára utazni kezdett, lejövén Bécsből Pestre, innen Székes-Fehérvárra Virág Benedekhez, majd Szántódra Horváth Ádámhoz s innen ismét vissza Bécsbe, hogy Lipót császárnál kihallgatást kérjen. Czélja azonban nem sikerült, mert Lipót akkorra már Prágába utazott. Így tehát csak a koronaörökösnél kérhetett kihallgatást, ki kegyesen fogadta ugyan, de mindennek semmi eredménye nem lett. A fogadtatásra nézve l. a 381. számú, Kovachichhoz intézett levelét.

377. *Kóré* Zsigmond, kiról Kazinczy e levelében emlékezik, inkább csak mint a Kolczbuc fordítója ismeretes; mint festő csak megkezdte pályáját a nélkül, hogy jelentékenyebb művel alkothatott volna. Életéről csak annyit tudunk, hogy Erdélyben született (talán Bikfalván, mert Bikfalvi előnevet használt), a nagyenyedi ref. collegiumban tanult s 1793. márcz. 9-én halt meg Bécsben, hol, úgy látszik, császári ösztöndíjjal végezte a képzőművészeti akadémiát. «A rajzolásnak és ábrázat-festésnek — mondja a *Magyar Hirmondó* (1793. I. 386. l.), honnan ez adatokat veszszük — szép mesterségét annyira vitte vala már a Meghóltt, hogy a mihez eddig Idegenek által juthatott Erdély: azt ezentúl Hazafinak kezeiből nyerhette volna.» Két képét közzé is tette a *M. Hirmondó*: Hadik András

arczképét s egy «Magyar Kis-Asszony Nemzeti Köntösben» címűt. — Kotzebue-tól «Az ember-gyűlölés és meg-hánás», s «A nemes hazugság» című színműveket fordította. Mindkettő Bécsben jelent meg: amaz 1790-ben, emez 1792-ben. V. ö. a 413. és 415. sz. levelekkel.

378. 209. lap alul 7. sor: «Te ugyan igazat írtál», t. i. Rájnisról. Czélzás Kazinczynak az *Utazások* című cikkére, melyben Baróti Szabórol, Révairól, Baesányiról és Rájnisról emlékezik (az *Orpheus* 365—373. lapjain) és ez utób-biról ezeket írja: «Egyedül Rájnis. a' ἐκρηγόλος Rájnis az, a' kiről nem hiszem, hogy még egyszer ne szóljon, mert őt oly Oroszlánnak esmerem, a' ki a' mellette szelíden elmenőket nem bántja ugyan, de a' ki belé-kap, össze-teperi, 's nyúgodalmasan mégven tovább». Előbb, az *Orpheus* 202. lapján (mire Földi szintén czéloz a 211. lap fölül 1. sorában) azt írja Kazinczy, hogy Rájnist munkái «nem tsak Fő Poetának, hanem egy széles tudományú Grammaticusnak is bizonyítják». — «Grammatikus biz ő — írja Földi e levelében (211. lap fölül 4. sor) — igazán *Scioppius* szerint». Scioppius családí nevén Schoppe Gáspár, ki 1576-ban született Pflazban s már ifjú korában bámulatos munkásságot fejtett ki; de bírálataival, melyekben, el lehet mondani, hogy a kákán is csomót keresett, minden akkor élt tudóst ellenségévé tett. Még Ciceroban is barbarismusokat keresett. Ezért kapta a «gramatikusi eb» (Titel eines gramm. Hundes) címet. Emlékezőtehetsége azonban oly bámulatosan fejlett vala, hogy a szentírást könyv nélkül tudta. Különben roppant különcz ember volt. Életének utolsó tizennégyszáz évében nem hagyta el szobáját. Télen-nyáron két szál deszkán feküdt éjjel. Húst nem evett, slb. Megh. 1649-ben Paduában. Életéről s műveiről l. Kovallek H. tanulmányát: «Über Gaspar Scioppius» a «Forschungen zur deutschen Geschichte» XI. kötetében (1871) 401—482. l.

382. E levél hangja sértette Édes Gergelyt. Kazinczy, mint írja is, tartózkodás nélkül szólt, s érdekes, hogy a leoninus versek ellen főképp Rádayra hivatkozik. Bizonyos, hogy Kazinczy aesthetikai ízlésének e tisztultsága Ráday Gedeon hatásának köszönhető. Édes Gergely e levélről czekezt írja Rádaynak (1792. jan. 17. kelt levelében): «Kazinczy úrral is kezdettem levelezni, de mindjárt az első levele teljes lévén némi nemű sértő mondásokkal és kifejezésekkel, igen érzékenyített nem annyira tüstént és közbevetés nélkül, mint a levél után azok, a kik azt mondták, bele látván, felőle, hogy méltó legyen arra, hogy penna csatára hívjon, a mitől irtóztván, inkább válasz nélkül maradtam, mintsem oly valamit cselekedtem volna; mert én csakugyan azt az urat még eddig nagyon tiszteltem és úgy néztem, mint nem dicsekedésre, hanem közliteratúrui jót munkáló scriptort». (*Figyelő*. 1878. V. k. 354. l.) Ráday azzal kívánta kiengesztelni Édest, hogy egy pár versét elküldötte Kazinczynak *Orpheusa* számára; Kazinczy azonban e verseket nem közölte.

Kazinczy e levélben (222. lap alul 3. sor) elárulja azt a titkot, hogy a *Dieneshez* szóló verset Ráday Gedeon írta, még pedig Gyöngyösi János ellen. Rádaynak e verse a *Magyar Museum* II. füzetében jelent meg név nélkül, s benne megmagyarázza Ráday, miért nem szép a leoninus vers. Többi közt czekezt írja:

Hidgyed, valaki maga versét
 Kelletnél fellyebb szereti tzipfrázní, az úgy jár,
 Mint amaz ortzáit vakoló Dámátska, ki mentül
 Több pirosítóval keni képét, annyiival otsmányb.;
 Vagy mikoron valamelly kerekét lekötöd szekerednek,
 Nem forog az, tsak tsúsz, 's a' többi se jár szabadossan.
 Szintúgy, a' melly vers meg mért lábokra van osztva,
 Ha közepét 's végét rhythmus nyűgébe szorítod,
 Kötve van olt az eszed: 's miket írj, két szótska parantsol.

Nem érdektelen megjegyeznünk ama különös jelenséget, hogy éppen az volt a leoninus versek legelső s legállandóbb üldözője, a ki először egyesítette a mérléssel a rímet a magyar versekben. Kazinczynek e levelében nyilvánított nézetei is Rádayra vallanak, mint eredeti forrásra. Ő hozzá főlegbeszte Édes a Kazinczy ítéletét. Hanem a felelettel most sem igen lehetett megelégedve. Ráday néhány, a XII. és XIII. századból való latin nyelvű leoninus poeta műveit küldte meg Édesnek a következő sorok kíséretében: «Ezekből fogja láthatni, jó uram, hogy ámbár némely magyarok azt tartják, hogy ezen versnem a magyar nyelvnek legfőbb tökéletessége s olyan nagy dicsősége más nyelvek felett, hogy már non plus ultra. láthatni fogja, mondom, jó uram, hogy mi ezen versnemben is sokkal feljül vagyunk haladva a deákoktól, és hozzájuk képest csak kezdők vagyunk, akár ezekben a szépen folyó értelmes beszédet, akár a válogatott rhythmusokat, melyek éppen nem akadályai a világos értelemnek, tekintsük; mégis ezen versnem minden jó izlésű tudós emberek előtt contemptusban van. Így hát ha árnyékai sem lehetünk is abban a deák versszerzőknek, nincs mit elkevelkedjünk benne». (1792. márcz. 30. kelt levelében.)

223. lap alul 15. sor: «Káronkodva olvastam most gr. *Gvadányinak* az ország gyűléséről írt *satiráját*». Gvadányi szóban forgó műve 1791-ben jelent meg Pozsonyban ily címmel: «A' mostan folyó ország gyűlésének satyricritice való le-írása versekben».

223. lap 11. sor: «Vályinak Inauguralis *oratioját* látta-e az Úr?» E beszéd 1791-ben jelent meg Kassán. Avval az alkalommal mondá Vályi, mikor az egyetemen a magyar nyelv tanszékét elfoglalta. Címe: «A' magyar nyelvnek bathatóságáról mondott beszéd».

223. lap fölül 7. sor: «Jó példával ment elő egy Anonymus, a' ki Wehernél ez idén Stolbergből, Höltyből... fordított énekeket adott ki». Kazinczy bizonyosan a következő kiadásra céloz: «Erköltsi és elegyes versek; melyek némely jelesbb német vers-költőkből: Gellertből, Hagedornból, Kleisztből, Cronegkből és Höltyből fordítódtak Sz[űts] I[stván] által». Pozson és Komárom, 1791. A szerző előszavában, hol neve egészen kiírva olvasható, elmondja, hogy míg mások ifjúságuk szép napjait haszontalan időöltésre pazarolták, addig ő verseket kezdett fordítgatni. Meri — úgy mond — voltak «leány-asszony tanítványnéi is, kik a strófákban gyönyörködven, nem kevésé ösztönözték, hogy írjon nékiek verseket». S mikor már hire ment, hogy egy csomó német verset nyelvünkbe áttüzetett, ösztönözték a kiadásra. «Meg fogják — úgy mondák — köszönni a jó magyar asszonyságok és a gyermekek. Használhat ugyan-is e könyvetske mind a jó érzékenységeknek bényomtatattásokra, mind a gyönyörködtetésre.» Az előszó még 1788-ban kelt Iháros-Berényben.

383. 224. lap alul 17. sor: «Igy mondom én *Orpheusom* 8-dik hónapí darabjának 369-dik oldalán, hogy Földinek nints igazsága, midőn a' *gyűjtom* helyett *gyűlytomot* ír». Nem a 369-dik lapon írta a szóban forgó jegyzetet Kazinczy, hanem a 396-dik lapon, Földinek az «Idegen szépség» című verséhez, melyben e szó fordul elő: *ki-gyűjtsa* (l. a 343. sz. levelet). A jegyzet itt következik: «*Ki-gyűlytsa*, e' helyett: *ki-gyűjtsa*. Igy javasolta ugyan ez a' Grammaticusunk (t. i. Földi) a' Komáromi Társaknak, hogy *Gyűjteményeket Gyűlyteményeknek* írják, minthogy az e' gyökértől: *gyűlök*, jön. Itéletem szerint hibásan; mert a' *gyűlök*től nem *gyűlytemény*, hanem *gyűlemény* jön; úgy éppen mint a' *Gyűjtemény* ettől a' gyökértől *gyűjtök*. — A' Komáromi Társak kéntelenek valának a' *Gyűlyteményt Gyűjteménnyé* változtatni, mert azt FÖLDI után és ő utánok *Gyűlyteménnyé* senki sem olvasta. (*Kazinczy*).»

224. lap alul 5. sor: «A' Messziás eránt egynéhány sor fog lenni a' Magyar Ujságokban». Kazinczy bizonyosan a *Magyar Hirmondót* érti, de ennek ez évről való folyamai a múzeumi könyvtárban is hiányzanak. Egyébiránt ez a hirdetés aligha jelent meg, mert egyik következő levelében Kazinczy még mindig csak az ígéretet emlegeti. V. ö. a 401. sz. levéllel.

384. 226. lap fölül 6. sor: «A' *Vállyi úr tselekedete* előttem ujság». Ezen a «cselekedet»-en nem érthet mást Benkő, mint Vályinak áttérését a katolikus hitre. Jellemző az akkori idők hangulatára, hogy ez az áttérés milyen feltűnést keltett az írók között.

14. sor: «*Hochmeister* úrtól valami Gessnereket hozattam». Hochmeister Márton nagyszombeni nyomdász és könyvkereskedő volt ebben az időben.

Az egész levelet v. ö. a 402. sz. levéllel.

386. 229. lap fölül 13. sor: «A' 7-dik darabból vette Szentjóni Szabó László úr is a' *Violátska* nevű Meséből a' *Mottó* Pesten kiadott verseinek eleibe». Ráday szóban forgó műve «A' Violátska és Rózsa. Rudolphi Carolinának Német Verse szerént. Szabadon követve» címmel jelent meg, és Szentjóni Szabó belőle «költeményes munkái» elé (Pest, 1791.) a következő sorokat írta ki mottóul:

Ámbár gyenge illatotskám
Nagyon messze nem terjedhet,
'S nagy mellyeket bé-nem tölthet,
Tág lessz nékem e' kis környék,
Ha bé-tölti illatotskám.

229. lap alul 3. sor: «Vontam én fizetéscmet egy Egri Kánonoknak *Praebendájából*. József császár központosítani óhajtván a tanügyet s ki akarván azt venni az egyház hatalma alól: természetesen gondoskodnia kellett megfelelő jövedelmi forrásról is, hogy az állam alkalmazottjait illőn honorálhassa. A klastromok eltörlése után rákerült a sor a praebendákra is, s úgy látszik, ez volt a császár rendszerének utolsó megfeszítése, mely, mint tudva van, alig élhette túl alkotóját. Ez egész ügyet l. bővebben Marczali «Magyarország története II. József korában» című műve III. k. 305—326. lapjain.

Ugyane levélben említi Kazinczy, hogy a *Helikoni Virágok* II. kötetét is összeszedte. Azonban e gyűjtemény nem jelenhetett meg, kétségkívül azért, mert

nem akadt rá kiadó, s maga Kazinczy már nem győzte költséggel. Az elszámolt daraboknak egy része (10. 11. 13. 30. 33. 44. 49. 51.) az Orpheus VII. és VIII. füzetében látott napvilágot.

388. «Az *Ötsem* kezembe adta kedves ajándékokat», — írja Kazinczy s Dénes öcscsét érti, a ki Nagy-Váradon lakván, mintegy közvetítőül szerepelt Kazinczy és erdélyi írotársai között. A «kedves ajándék» pedig Aranka versgyűjteménye volt, a melyet Kazinczy Rádayhoz küldött bírálatra.

389. E levelet Toldy közölte először s a 2. sorban e kifejezésre: «nem repül *pásztori dal*ával karjai közzé», ezeket jegyzi meg: «Az az: nem küldi meg neki *Pásztori Dall*-ját, mely akkor jelent meg, Pozsony, 1791.»

A levél hangjára nézve pedig ezeket írja Toldy: «E hang azon ábrándos ragaszkodásra emlékeztet, mely akkor az *egy* közös ügy leikes ápolóit forrasztotta össze. Az irodalom embere az irodalom emberében barátját, hasonfelét, testvérét látta. Emlékezzünk csak, mily hangon szólt a generális és főispán b. Orczy Lőrincz a közkatona Kónyi Jánosról».

390. 240. lap alul 10. sor: Tudósaink «a' mi nyelvünkben is igaz eredetiséget . . . fognak találni, észre venni és tsudálni azon kérdés szerént, mellyet éppen ezen esztendőre tett fel a' Berliu kir. Akadémiában a' szép tudományok classisa». Erre vonatkozólag utal Földi a *Hud történetekre*, melynek IV. kötetében a 225. lapon le van írva az Akadémia közgyűlése, s ezután közzé van téve a kitűzött pályakérdés. «Az említett Akadémia által nevezetes kérdések vagynak a philosophiából és széptudományokból ezen folyó esztendőre a jövő eszt. jan végeig feltéve. T. i. a philos. classis kívánja, hogy megmutattassék: Minémű valóságos előmenetele vagyon a metaphisikának Németországban Leibnitz és Wolff idejétől fogva. — A széptudományoknak classisa pedig következő 3 tárgyakat ajánl a megfejtésre: 1. Egybehasonlítani Európának fő nyelveit, mind a holt, mind pedig az élő nyelveket, gazdagságokra, rendes voltokra, erejekre, szép hangzásokra s minden más gondolható nyelv-mineműségekre nézve. 2. Megmutatni, miben haladja meg mindegyik a többieket; avagy miben alább való azoknál, s ennek okait adni. 3. Meghatározni azokat, melyekben különb-különbféle nyelv-mineműségek oly mértékben találtnak együtt, hogy leginkább láttatnak azon tökéletesség pontjához közelíteni, a melyre eljuthat emberi nyelv. — Ötven aranyat nyomó érdempénzzel tiszteltetik meg, a ki legjobban eleget fogott tenni munkájával az Akadémiának. Nemcsak prussziai, hanem minden tartománybeli tudósoknak ajánlja az Akadémia közönségesen a maga rendes tagjain kívül az említett tárgyak körül való dolgozást».

Niklas Miklós műve, melyre Földi levelének végén hivatkozik, ily czímmel jelent meg Lipcsében, 1774-ben: «Jo. Matthi Gesneri primae lineae isagoges in eruditionem universalem nominatim philologiam, historiam et philosophiam in usum praelectionum ductae. Accedunt nunc praelectiones ipsae per Jo. Nicolaum Niclas». A 106. lapon csakugyan megtaláljuk a levélben közölt idézetet.

391. Czetter Sámuel, korának híres rézmetszője. Rövid életrajzát l. Wurzbach *Biogr. Lexicon*a 48. k. 203—204. lapján. Wurzbach nem tudja Czetter

születési helyét. Kazinczy a levélhez írt néhány szónyi jegyzetében *orosházinak* mondja őt s ez állítását megerősíti a *Magyar Hirmondónak* egy tudósítása, melyben arról értesülünk, hogy «ezen szép tehetségű ifjú különös szorgalmatossággal fáradozott egy Maulpertsch híres képíró által rajzolt képnek rézre való metszésében, mivel ezen munkája által kívánta magát a világ előtt megismertetni». Balassa Ferencz grófot kérte föl mecenásául, hogy az ő neve alatt hocsássa világra művét latin és magyar aláírással Czetter. A gróf készséggel beleegyezett Czetter ajánlatába s egyúttal száz forintot adott Czetter segélyezésére. A mű Balassa költségén nyomtatott ki s címe: «Vénus diadalma. Fő Mélt. Gr. Balassa Ferencz Úrnak . . . mély alázatossággal Cz. S. Orosházi». (1793. I. évf. 451—452. l.)

392. *Kininger Vincze György* rézmetsző 1767-ben született Regensburgban, meghalt 1851-ben Bécsben. A császári akadémián tanult s már 1790-ben önállóan működött. L. hővebben Wurzbach *Biogr. Lexicon* II. k. 271—273. l.

393. Ez a levél, nem levén kelte, a szerkesztésnél tévedésből került mostani helyére. Mivel eredetije oly levelek között található, a melyek 1791-ből valók, a valószínűség a mellett szólt, hogy ez is körülbelül ez időben keletkezhetett. Tartalmának bővebb és behatóbb tanulmányozása azonban meggyőzőt bennünket, hogy ez a levél néhány évvel előbbi keletű lehet. Hogy 1787-ben kelt volna, nem merjük állítani, jóllehet tartalma nem egy pontban hasonlít az *I. k.* 112. sz. leveléhez, mely 1787. decz. 17-éről van keletve. De már a mit e levelében ír is Kazinczy, azt sem közölhette Kovachich, mert folyóirata 1787. év végén megszűnt. A mikre e sorokban kéri, azt is hiába keressük a *Merkur*-ban. Innen következtethetjük, hogy a szóban forgó levél 1788. évből való lehet, ámbár Baróti Szabó rövid életrajza, melyre Kazinczy hivatkozik, csakugyan megjelent a *Merkur*-ban. V. ö. az *I. k.* 112. és 116. sz. leveleivel s az erre vonatkozó jegyzetekkel.

394. Kihez intézte Kazinczy e rövid levelet, nem sikerült megállapítanunk. Nem lehetetlen, hogy talán vagy Hochmeisterhez, a nagyszebeni nyomdászhoz, vagy valaki olyanhoz, a ki neki Erdélyben colporteurje volt. Hogy az illető szabadkőműves lehetett, azt abból sejtjük, mert Kazinczy csak az ilyenekhez intézett levélben írta magát *Orpheusnak*.

396. 248. lap alul 4. sor: «Gyönyörködve olvastam a Museum utolsó darabját». A II. évfolyam 7. füzetét érte Kazinczy, mert ebben jelentek meg a Kazinczytól említett művek. Rádayé ily címmel: «Mezei dal ősz tájban, Jacobi után szabadon fordítva», melyet Toldy is közöl *A magyar költészet kézikönyvében*. Virág Benedek műve «Jéremlas keservei az elpusztult Jeruzsalem várossán» cz. jelent meg, mint a füzet 13. sz. darabja. Baróti Szabó és Verseyi költeményei idézve vannak a levélben. Szentjóni Szabó László említett «historiai töredéke», «Első Mária magyar királynak életéről» szól, mint az egész műnek első része. Veszprémi disszertációja e címet viseli: «Elmélkedések a magyar koronáról». Ez értekezés a *Hadi és más nevezetes történetekben* is megjelent, de csonkán. Erre vonatkozik Kazinczynak a 431. sz. alatt közölt levele.

Bacsányi a *Forgách Miklós grófhöz intézett levélben* a magyar nyelv jogaiért küzd az őt jellemző tüzrel és lelkesültséggel. Az egésznek mintegy alap-eszméjét fejezi ki a következő rész, melyet nem tartunk fölöslegesnek ide iktatni. «Kegyelmes Uram! — szól Bacsányi a levél vége felé. — Most, vagy talán soha sem! — Olly körül-állásokban vagyunk, hogy ha most a' Magyar Litteratúra jobb karba nem állítatik, és legalább 10. 12. esztendő múlva tsalhatatlanul-éendő bé-hozattatása iránt bizonyos rendelés nem tétetik: talán soha sem reménylhettyük ki-terjedését, virágzását. A' naponként Hazánkba sereglő sok gyülevész népek bitang nyelvtől lenyomattatik; ismét majmaik lészünk a' Németeknek, 's nyelvünkkel, öltözetünkkel egygyetemben nemzeti erköltsünket is le-tesszük. Ennek a' maszlagnak most lehet elejét venni. Excellentiádnak illik pedig itt is elsőnek lenni. Exc.-ádnak hathatós szava 's példája könnyen végbe viheti azt, a' mit sokan talán lehetetlenségnek lenni gondolnak. Az értelmes, igaz, jó Hazafiak hasonlóul ezt fogják kívánni és sürgetni... Ez az tehát, a' mit most fő-képpen Exc.-ádtól reménylünk és várunk; mert tellyesen el vagyunk hitetve arról, hogy valamint inséges ideinkben igaz ügyünk védelmezésétől Exc.-ádnak nagy lelkét semmi-féle világi hatalom el nem rettentette: kedvezőbb körül-állásainkban is hasonló hazafiúi állhatatossággal fog munkálkodni».

«A védelmezett magyar nyelv» bírálatában, melyben Kazinczy kevés dicséretet lát, szintén ez eszme érdekében száll síkra Bacsányi. «Elszomorító — úgy mond — hogy saját hazánkban ennyi ellensége van a magyar nyelvnek. Cso-dálkozni fognak maradékaink, hogy mikép találhatott ennyi akadályt, ennyi ellenséget oly világos igazság, a melyről csak kételkedni is szembetűnő tudatlanság».

Gvadányi epigrammait, melyekre Kazinczy annyira haragudott, ide-jegyezzük:

1.

Igaz: hogy a király az Országnak Feje;
De király fejének az Ország Veleje.

2.

Egyiptusi József sok tárbházat töltött;
De Második József erre többet költött.
Ha ezt nem tehetné, oly nagy dolgot tenne,
Hogy vitéz Sergének Pelikánnya lenne.

Verseyi idézett verseinek címre sorrendben: «A régiség» és «A boriszák».

398. Kovács Ferencz. Kovács Pál atyja, kiről Beöthy Zsolt a következő rövid jellemzést írja: Kovács Ferencz a «Festetich Antal jószágigazgatója volt s Dégen lakott Veszprémmegyéjében. Ifjú korában hosszabb időt töltött külföldön, mérnöki tanulmányokkal foglalkozva. Nemesak műszerekkel, földabroszokkal és diplomával, hanem egy kis könyvtárral tért haza, melyben a dísz-helyek Lafontainé, Boileaué és Voltaireé voltak... Sűrűn levelezett Kazinczyval, ... azután Péczelivel. Őt vaskos kötetben ma is megvannak hagyományai: eredeti mesék és költemények, Lafontaine modorában, egy tragikus magánjelenet Polyxenáról, Boileau Pulpitusának egy meg is jelent fordítása, egy kiadatlan Milton-türedék, több fordított tragédia, regény és röpirat». (*Kovács Pál emlékezete.* A Kisfaludy-társ. évlapjai, XXI. k. 367. l.) A kiadatlan őt kötet kézirat Beöthy Zsolt birtokában van, a kinek szívesességéből a kötetek címzeit szóról-

szóra idejegyezhetjük: Boileau Pulpitusa. «egy mulatságos vitézi költemény, az 1767-dik esztendőbeli dresdai nyomtatás szerint magyar versekbe foglalta K. F.» Megjelent Győrben, 1789-ben. A 2. kötet kézirat «Mesék és regék különféle nagyobb és apróbb darabokkal együtt versekben.» Fredetiék és fordítások, ez utóbbiak főképp Hagedorn után. A 3. kötet címe: «A fejedelemnek és a hazának barátja, avagy a jó polgár.» A 4. kötet szomorújátékokat foglal magában: Gray Johannál és Polyxenát. Az 5. kötet pedig «Erkölcsei oktatások»-at tartalmaz s három részre oszlik: I. «Az öreg Becshalmi a gyermekek közt». II. «Erkölcsei leczkék» s III. «A XIX. századbeli fehér nép.» Ezeken kívül még egy műve jelent meg nyomtatásban, melyet Gautier után fordított ily címmel: «Az utak és utcák építésének módja hasznos jegyzetekkel megbővítve és táblákkal ékesítve. Frantziából kiadta K. F.» Pozsony, 1778.

399. A rogmeczi otthonról tudósító levélben említett személyek közül csak néhányat tudunk legalább némi valószínűséggel megmondani, kik voltak. *Csernotáról* mit sem tudunk. *Györki* vagy talán *Gyürki* Istvánról sem lehet eldönteni, hogy a nógrádi helyettes alispánról van-e szó. A *Szómi* név alatt nyilván Szómy Imre, s.-a.-újbeli plebánus rejtőzik. (L. Hudra János «A piaristák Zemplénnérmegyében» cz. művét. S.-A.-Újhely, 1890. 26. l.) Vajjon a tovább említett *Kolosi* ugyanaz-e, a kinek Kazinczy a 486. sz. levelét írja, nem lehet megmondani; valamint azt sem, hogy a *kapitány* Kazinczy László-e, vagy talán egy egészen ismeretlen személy. Ellenben bizonyos, hogy *Kazinczy István* Andrásnak, Ferencz nagybátyjának fia, ki 1774-ben született s 1827-ben halt meg. I. a *M. P.* 384. l. A *Filcp* név pedig minden valószínűség szerint Fülöp Jánost jelöli, ki a jooszi uradalomban (a kassai kerületben) számtartó volt.

A többször említett «Tettes Asszony» Ferencz édesanyja, a ki — mint ismeretes — nagyon fájlalta fiának a hivataltól való elmozdítását, s arra ösztönözte Ferenczet, hogy más hivatal után nézzen. Azért derült föl az özvegy, mikor fia a «secretáriusság felől írt». Jóllehet az a *P. E.*-ben elbeszélte biztatás, hogy Kazinczy a budai kamaránál megürült litkári állást könnyű szerrel megnyerheti, két hónappal későbbre van téve, mint a levél kelete, mégis hajlandók vagyunk azt hinni, hogy a levélben olvasható czélzás ugyanerre a «secretáriusság»-ra vonatkozik, melyet a király Hajnóczynak szánt. V. ö. Toldy *Kazinczy és kora* cz. művének 134. lapjával.

400. *Kohl Kelemen* (a szövegben hibásan *Ödön*) korának híres rézmetszője, a ki Kazinczy több művéhez készített metszeteket. 1754-ben született Prágában s 1807-ben halt meg Bécsben. Életrajzát I. Wurzbach *Biogr. Lexicon* cz. műve XII. k. 288—289. lapjain.

401. Kazinczy azt írja, hogy a *Messias* kiadása felől a *Magyar Hirmondó*-ban fogja előfizetőit értesíteni. Azonban Kazinczy értesítését sem a tartalomjegyzékben, sem a szövegben nem találtuk. Nem lehetetlen, hogy Kazinczy külön, a laphoz mellékelte, íven tudatta szándékát előfizetőivel s ez a külön ív elkallódott. A 412. sz. levélben Kovács Ferencz örömet fejezi ki, hogy a rég várt fordítás valahára megjelenik. Lehet, hogy Kovács a *Hirmondó* tudósításából merítette reményét, de az is lehet, hogy Kazinczy magán leveléből értesült a fordítás megjelenéséről.

404. Lessing meséi mellé lefordította Kazinczy «Herdernek paramythion-jai»-t s a két füzet összekötve 1793-ban jelent meg Bécsben, Hummel Dávidnál. Az ajánlás, melyről Kazinczy úgy ebben a levelében, mint a 410. számúban említést tesz, a Herder fordítása előtt olvasható. Az olvasóhoz írt előszavában körülbelül ismétli azt, a mit a 410. sz. levélben Arankának ír.

264. lap alul 3. sor: «Horváth Ádám... most egy Kőműves munkát ad ki.» Ilyen munka kettő jelent meg ez időben: egyik 1792-ben, a másik 1793-ban. Az elsőnek címe: «Frey-Maurer, avagy a szabad-kőműves Rendnek oltalmazása; Németből fordított.» Kassa, 1792. A másik ily címmel jelent meg: «A Szabad kőművesek nem Jacobiták. Egy egyenes szívű Embernek az Itélete. Fordítatott Németből.» Azt hisszük, hogy ez utóbbit írta Horváth. Az, hogy a címlapon «egyes szívű»-nek mondja magát a szerző, nagyon Horváthra vall. A «fordítás» szót nem kell betű szerinti értelemben vennünk.

406. *Szenthe Pálnak*, ki mohácsi predikátor volt, a levél elején említett műve ily címmel jelent meg: «Magyar iskola, az az I. Magyar Grammatika, II. Magyar Oratoria, III. Magyar Poesis. Ezeket követi a meg-holt és élő Nyelvek Lajstroma a tudományoknak a négy fő-tehetségek szerint való Tükörével.» Pest, 1792.

413. Két ért Kazinczy a «Fő Tiszteletű *Terentius*» alatt: nem tudjuk biztosan; talán Vajda Sámuel, a tihanyi apátot vagy Sárközy Istvánt, a kinek egy levelét l. a 478. sz. alatt. Az előbbire nézve l. az. I. k. 578. lapját.

«Felébredt Kassának vidéke is» — írja Kazinczy. Valószínűleg a censura eltörlésére céloz, mert e tekintetben épen ekkor nagy mozgalom indult meg a megyékben. Kazinczy maga is nagy szerepet játszott az ez ügyben kifejlődött vitákban, mint a 429. és 430. számú levelei mutatják.

418. *Custine Ádám Fülöp*, kiről Kazinczy említést tesz, 1740-ben született Metzben. A katonai pályára lépven, már a hét éves háborúban jeleit adta nagyrahatottságának. A francia forradalom harczaiban kiváló szerepet játszott, miről a magyar ujságok is sokat írtak abban az időben. Életét 1793-ban végezte be. Iratai «Mémoires posthumes du général français comte de Custine» címmel jelentek meg Berlinben 1795-ben (2 köt.).

A levélhez mellékelte első költemény a 287. lapon közölt négy versszakból áll Toldy 1836-ki kiadásában. A 286. lapon olvasható kezdő versszakot Kazinczy egészen elhagyta. A *Tavaszhoz* című költeménynek csak utolsó előtti harmadik sorát javította később Kazinczy «Olvadni késztető»-re. A *Daimonia* című töredék itt jelenik meg először.

419. *Mansfeld József György* (vagy szokottabb nevén János György) abból a művész-családból született, mely a múlt század végén s a jelen század elején Bécsben virágzott s több kiváló festőt és rézmetszőt számított tagjai közé. A szóban forgó levélíró 1763-ban született Bécsben, s ugyanott halt meg 1817-ben. Életét l. Wurzbach *Biogr. Lexicon* XVI. k. 396—397. lapjain.

Hogy *Trumauer*, ki a Horváth Ádám arcképeért járó honoráriumot elküldte Mansfeldnek, Trumauer János-e, a lugosi adószedő-kerület titkára, vagy más valaki: nem lehet biztosan eldönteni.

424. A levélben említett *Lakos* nem más, mint a később bárói rangra emelt Lakos János, ki 1776-ban született Ajkán, Veszprém megyében, hol atyja, Ádám, evang. predikátor és zalamegyei esperes volt. Iskoláit szülőhelyén kezdte s a pozsonyi és soproni gymnasiumokban folytatta s ez utóbbi helyen szőtte mind a sirig megtartott barátságát Kis Jánossal. 1793-ban mint kadét lépett a Jellasics nevét viselő gyalogezredbe. 1809-ben kapitányi rangra emelkedett s részint vitéz tetteiért, részint a hadtudománynak elméleti műveléseért érdemrendekkel s bárósággal tüntette ki Ferencz császár. Később tábornokká, majd eszéki várparancsnokká lőn, s mint ilyen halt meg 1843. jún. 23-án. Versei a *Vándor szünőrdí cz.* kötetben jelentek meg 1839-ben. De már ifjú korában írt több társával «Tiszt. Raits Péter úr nevenapjára» üdvözlő verseket, s ezekből következő Kazinczy oly vérmes reménynyel leendő pályájára. Hadtudományi művei német folyóiratokban jelentek meg. Lakos tagja volt a m. tud. Akadémiának is.

Nagy Sámuel, ki iránt Kazinczy szintén nagy reményeket táplált, Budai Ezsaiás praefektussága alatt volt könyvtárnoka a debreczeni kollegiumi könyvtárnak. V. ö. a 434. sz. levéllel. Nem tudjuk: ugyanaz a Nagy Sámuel-e cz, a ki 1790-ben a «Brevis et sincera deductio status religionis evangelicorum» cz. füzetében hitsorsosainak elnyomott helyzetén javítandó, egyenesen a királyhoz fordul, hogy előtte őszintén feltárja a protestáns egyház százados sérelmeit, s egyszersmind a prot. egyház dióhéjba foglalt történetét adja. L. Ballagi Géza id. műve 703—704. lapjait és a 450. sz. levelet.

Kazinczy kiadott munkáit már mind említettük a 6. számún kívül, mely Endrődy játékszín-gyűjteményében jelent meg a negyedik kötet elején. A *Lanassza* Spissich Jánosnak, «Zalavármegye elsőbbsik viceispánjának» van ajánlva. (Eredetije: Lanassa, Trauerspiel nach Mierres La veuve de Malabar, von Karl Martin Plümcke, Berlin 1782 és 1789). Az előszóiban elmondja, mi indította e mű lefordítására, t. i. mivel a színjátszók már rég vártak tőle oly darabot, mely nem kíván oly nagy gyakorlottságot, mint Hamlet, Macbeth s a Lessing drámái; most tehát teljesíti kívánságukat. Rövid idő alatt s minden fáradság nélkül fordította le e művet, melyre gyönyörrel néz mindenkor.

A készülendő darabok közül a 4. szám alattiak a *Külföldi játékszín* I. kötetében jelentek meg. A 6. és 7. számúak pedig külön kiadásban 1794-ben, Pozsonyban, következő czímmel: «Sztella. Dráma öt felvonásban: azoknak, a' kik szeretnek. Hozzá vagyon adva: a' Vak Lantos. Rege a' hajdani korból.» Az első Goethe ismeretes drámája, a második Veit Weber elbeszélése (a *Sagen der Vorzeit* cz. gyűjteményből).

A *genevai szerencsétlen polgár* (Rousseau) munkáján nem tudjuk bizonyosan, melyiket érti; de valószínűleg az Emile-t. Úgy látszik, különösen a «Profession de foi du vicaire Savoyard» című fejezetekre czéloz, a melyeknek közzétételére akkor éppen nem volt alkalmas az idő. Megvolt-e csakugyan a mű első két könyve fordításban, mint írja: nem bizonyos. Eddig ismeretes kéziratai közt nem találtuk, lehet azonban, hogy fogságba jutása előtt vagy maga elégette, vagy a törvényszék lefoglaltatta. Az sem lehetetlen egyébiránt, hogy a «Contrat Social»-ra czéloz. V. ö. a 432. számú levéllel, a melyben azt írja, hogy e mű kézirata meg van nála.

E levéllel kapcsolathoz az olvasó emlékezetébe idézzük Kazinczy törekvését, hogy leveleit *új átdolgozásban* kiadva láthassa. Tudtunkkal eddig még

senki sem vetette össze Kazinczynak missilis és tisztán kiadásra szánt leveleit egymással. Kiadásunkban most van először alkalmunk, hogy erre föl-hívjuk az olvasó figyelmét, a kinek első pillanatra különösnek tűnhetik föl, hogy Kazinczy egy jó barátjának egy napon két különböző hangú levelet ír, a melyekben csak a tárgy hasonló, de a kidolgozás teljesen elütő egymástól. Ennek az a magyarázata, hogy az első levél missilis, a másik pedig csupán kiadásra van szánva. Kazinczy csakugyan megkezdte leveleinek új átdolgozását, de csak a kezdetnél maradt. Csupán a Kis Jánoshoz és édesanyjához írt levelek közül alakított át néhányat újra, inkább csak próbaképen, de valamennyit átdolgozni ő maga is lehetetlennek tartotta. Egymás mellé helyeztük e néhány próbát az eredetivel, hogy a kutató összemérhesse a kétféle kidolgozást s láthassa, mennyit nyer vala a magyar stíl, ha Kazinczy föltett célját teljesen megvalósíthatja. V. ö. e levelet a 425. számúval, a 436-kat pedig a 437. számúval.

426. A mit Kazinczy a *Magyar Museum*-ról ír, hogy annak darabjait többé nem lehet kapni, mert a helytartó lanács lefoglaltatta: ez Bacsányinak a folyóirat II. évfolyamában közzétett verse miatt történt, melyben a jobbhágyás «hóhérai» ellen kel ki s mely az irodalomtörténetből ismeretes. A költeményre Sárosmegye hívta fel a kormány figyelmét s Abaújmegye ekkor foglalta le a *M. Museum* összes, addig el nem kelt példányait. Maga Bacsányi ekkor menekült a nagyobb veszélytől. V. ö. a 434. sz. levél jegyzetével.

427. A 304. lap (alul) 4. sorában említett *Henricus Stephanus* (tul. Henri Etienne) a XVI. század egyik legjelesebb classicus tudósa volt. 1528-ban született Párizsban s 1598-ban halt meg Lyonban. Még mint ifjú kiadta Anakreon műveit jegyzetekkel kísérve, majd azután latinra fordítva adta ki újra. Ezen kívül számos görög író műveit tette közzé részint eredeti, részint latin nyelven. A vallási mozgalmakban ő is a reformált egyházhoz csatlakozott s a Herodotos apologiájában keményen megtámadta a kath. egyházat, minek következtében Franciaországból menekülni kényszerült. Élete vége felé azonban újra visszatért hazájába s igen nagy szegénységben halt meg ott hetven éves korában. L. róla F. Didot cikkét a «Nouvelle biographie générale» XVI. kötetében. (Paris, 1856).

308. lap alul 10. sor: «Diogenesz és Herderedről való Tudósításaidat olvastam közelebb a' Hirmondóban». Célzás a *Magyar Hirmondó*-nak 1793. jún. 14-ki számában közzétett rövid hirdetésre, mely a szóban forgó művek címét tartalmazza.

428. 310. lap fölül 10. sor: a célzás arra vonatkozik, hogy Balthány herczeg körmendi birtokán Gessner emlékezetére egy köemléket állított. Csehý Józsefnek egyik későbbi levelében hosszas leírását olvashatjuk ez emlékeknek.

Az ez után következő sorokban Kazinczy Frau v. Sz[erencsy]-ről emlékezik, a ki nem volt más, mint az *I. k.*-ből már eléggé ismert Szerencsy Józsefné Radvánszky Teréz, kinek társaságában Kazinczy annyi szép órát töltött s kit még a börtönben is folyvást emlegetett, mint az utóbb következő jegyzetekből látszik. V. ö. a 480. sz. levéllel.

429. E kiválóan fontos levélről nem sikerült földeríteniünk, hogy kihez írta Kazinczy. Ha be volna végezve: akkor talán némi közelebbi vonatkozás volna a levélben, a mi útba igazíthatna. Így semmi alapunk nincs a hypothesisre. Csak a levél hangjából sejtjük, hogy vagy Horváth Ádámnak, vagy Arankának írhatta azt Kazinczy, mindenesetre olyannak, a ki a censura eltörlését épen úgy óhajtotta, mint ő maga.

A levélben említett *Gabelhofer* beszéde 1792-ben jelent meg ily címmel: «Oratio piis manibus ill. D. Comitís Gedeonis a Ráday a Joanne Julio Gabelhofer dicta.» H. n. A beszédből kitörlött sorokat Kazinczy lemásolta ama gyűjteményének végére, mely Ráday Gedeonnak hozzá írt leveleit tartalmazza. L. m. t. Akad. könyvt. M. Irod. Lev. 4r. 191. sz.

A további említett *Fischer* név bizonyosan Fischer Imre bárót jelenti, kiről Kazinczy kicsinylőleg szól, de nem egészen van igazsága, mert a Fischer család Rudolftól kapta a nemességet. Fischer Imre a kassai közigazgatási kerületnek volt ülnöke ebben az időben, később kamarai tanácsossá s a szepesi tizenhat város, továbbá Lubló és Podolin kamarai uradalmak kir. igazgatójává lón. Meghalt 1825-ben. V. ö. a *M. P.* 292. lapjával.

A levél utolsó pontjában említett «ord. notarius» vagy Tiszta Ferencz vagy Bárczay István, a helyettes viceispán pedig Bizáki Puky László.

Koppi Károly beszéde ily címmel jelent meg Pesten, 1792-ben: «Oratio, quam viro gratis patriae civibus commemorabili seniori Gedeoni comiti de Rada monumentum esse voluit C. K.» Az ebből kitörlött részeket szintén lemásolta Kazinczy s az előbb említett gyűjteménye végére köttette.

430. E levelet Kazinczy minden valószínűség szerint Arankához írta. Ezt a levél némely pontja is mutatja. Így például: műveit Kolozsvárra fogja Kővér perceptor szállítani; Benkőt köszönti általa s kérdi: nyomatja-e már periodikus írását? Erdélyi levelezői közt csak Arankának írhatta ezt, a mennyire eddig Kazinczy levelezőit ismerjük. A szövegben nem tartottuk helyesnek megjelölni ez alapos valószínűséget s azért hagytuk csak «névtelennek» címmel, nem találván a levél eredetijén sehol megjegyezve: vajjon kinek írta azt Kazinczy.

A szövegben említett férfiak itt következőknek sorrendben.

Brockmann János Ferencz szül. 1745-ben Gráczban s meghalt Bécsben 1812-ben. Brockmann a bécsi udvari színháznak egyik leghíresebb tragikái színésze volt II. József, Lipót és Ferencz alatt. 1789-től 1792-ig a színház igazgatásával is ő volt megbízva. L. bővebben Wurzbach: *Biogr. Lexikon* II. k. 152–154. l.

Lange József szül. Würzburgban 1751-ben s meghalt Bécsben 1831-ben. Szintén az udvari színház tagja volt. Mint Hamlet ábrázolója akkoriban nagy híre tett szert. L. Wurzbach: *Biogr. Lex.* XIV. köt. 97–99. l.

Klingmann Fülöp 1762-ben született Berlinben s 1824-ben halt meg Bécsben. Az udvari színházhoz Brockmann szerződtette. Hamlet neki is híres szerepei közé tartozott: innen Kazinczy célzása mind ő rá, mind Langéra. L. Wurzbach id. műve XII. köt. 100–101. l.

Mauksch Tóbiás kolozsvári tanácsos

Kővér Gábor (vagy Sándor) közép-szolnokmegyei perceptor.

Sauer Kajetán arcai címzetes püspök, a sz. István-rend keresztese, ó-aradi prépost, kir. tanácsos és nagyvárad kanonok.

A bihari viceispán ez időben *Péchy Imre*, a helyettes viceispán pedig *Beőihy László* volt. Az elsőről Kazinczy e néhány adatot jegyzi föl a *M. P.*-ban: «Szül. 1753. nov. 14-én, bihari alispán lesz 1790-ben, Rhédey Lajos mesterségei miatt távozik 1803. szept. 20-án, a palatinusi senatus tagja lesz 1803-ban, majd septemvir, vice-palatinusnak esküszik 1813-ban.»

Ha föltevésünk helyes, hogy e levél csakugyan Arankának szólt: akkor a «periodikus írás»-on aligha érthet egyebet Kazinczy, mint az erdélyi nyelvínivelő társaság kiadványait.

431. Kazinczynak a magyar sz. koronáról készített leírása Hampel József véleménye szerint lényegében megegyezik a valósággal s avval a leírással, melyet a m. tud. Akadémiának a korona megvizsgálására kiküldött bizottsága közvetlen szemlélet után készített. L. *Archaeologiai Értesítő* 1880. évf. XIV. kötet, 189—192. l. (A m. sz. korona leírása, Pulszky Károlytól).

Az említett *Nádasdy Mihály* Fogaras örökös ura, Komárommegye főispánja, kamarás, val. b. titk. tanácsos és koronaőr.

432. Honnan s kitől idézi Kazinczy az I—II. verseket: nem tudunk nyomára jutni.

A levél végén felsorolt művek irodalmunk történetéből s részint jegyzetinkből ismeretesek. Azonban a megjelenés idejében Kazinczy akarva-akaratlanul téved, mikor a Gessner idilljeinek fordítását 1787-re teszi; a kiadás egy évvel később jelent meg Kassán. L. az *I. k.* 53. sz. jegyzetét.

328. lap 2. sor: «Vályi . . . nem is fogott *Korabinszkyhoz*» Célzás Korabinszky József Máténak ily című munkájára: «Geographisch-historisches u. Produkten-Lexicon von Ungarn, in welchem die vorzüglichsten Oerter des Landes in alphabetischer Ordnung angegeben, ihre Lage bestimmt, und mit kurzen Nachrichten, die im gesellschaftlichen Umgange angenehm und nützlich sind, vorgestellt werden», mely 1786-ban jelent meg Pozsonyban. Később, mint tudva van, mégis lefordította Vályi e művet.

«*Villaume* nem kész». Vajjon maga akarta-e ezt Kazinczy lefordítani, vagy Aszalayra kívánta bízni: nem találjuk nyomát a levelekben.

«*Verseghi a' Millot* fordításától . . . visszaugrott.» Célzás Millot abbé világtörténelmére, melynek első kötetét Verseghy lefordította s függelékében tíz értekezést közölt, a melyekben a kereszténység alapelveit keményen megtámadta. A könyvet a censura eltiltotta, példányait elkoboztatta s Verseghy maga is három hónapi börtönrre ítéltetett. L. bővebben Fraknoi V. «Martinovics és társainak összeesküvése» cz. művének 162—163. lapjait.

434. 336. lap fölül 3. sor: «*Batsányi történetét* nagy indulattal vettem.» Célzás Bacsányinak hivatalától való elmozdítására, ki 1793. év nyarán a Szentjóni Szabóhoz intézett költői levelét s az arra kapott választ akarta kiadni egy kis füzetben, mit azonban Sahlhausen Móricz báró kassai censor meg nem engedett, s az ügyiratokat a helytartó tanácshoz küldte. A helytartótanács ugyan pártfogásába vette Bacsányit, de mivel már előbb is magára vonta a fejedelem

neheztelését a jobbágyak érdekében izgató költeményével: a király kérlelhetetlen maradt s Bacsányi nem nyerte vissza hívatását. A följelentő Sahlhausen, a kassai tudomány-kerület prodirektora volt; erre vonatkozik a levél eme kifejezése: «Sahlhausen nevet.» Sahlhausenről Kazinczy ezeket jegyzi meg: «S. egy nyugalomban élő katona-tiszt, ki inkább illett káplárnak, mint Pro-directornak, de a kit a gróf (t. i. Török Lajos) Pro-directornak nevezett ki, és a ki ezen kegyelmet azzal hálálá meg, azzal, hogy ezt az embert az éhen-halástól menté meg, hogy a grófot elárulta, megbuktatta és helyébe Fő-directornak magát tétette.» *

Ki volt ez a *Horváth József*, kiről Nagy Sámuel oly magasztalólag szól: nem tudjuk bővebben földeríteni.

435. A levélben említett vezérek itt következnek sorrendben:

Clerfayt Károly gr. 1788-tól kezdve tábornaszernagy, szül. 1733-ban s meghalt 1798-ban. Életrajzát l. Wurzbach *Biogr. Lex.* II. köt. 384—386. l.

Hohenlohe-Kirchberg Frigyes herczeg 1789-től kezdve tábornaszernagy, szül. 1732-ben s meghalt 1796-ban. L. Wurzbach id. műve IX. köt. 196—197. l.

Mack Károly báró szül. 1752-ben s meghalt 1828-ban. L. Wurzbach id. műve XVI. köt. 211—220. l.

Auracher József, a későbbi tábornok, szül. 1756-ban s meghalt 1831-ben. Több hadtudományi művet is írt. L. Wurzbach id. műve I. köt. 94—95. l.

436. «A' Bölcsességhez írt éneked mennyei dal.» A költemény címe: «Hymnus a bölcsességhez». Megjelent Kis János versei között. (Kiadta Kazinczy F. Pesten, 1815. I—III. köt.)

«Szép az a' dalod is, melyet a' Duna' hátán énekleltél» . . . Célzás Kis János ily című versére: «Hajósénck. A Duna hátán, Bavariában, 1793.» Mivel első strophájára többször hivatkozik Kazinczy, ideiktatjuk:

Szerettem édes honnja,
Indul hajóm feléd.
Hűsége láncza vonja
Szülöttödet melléd.
Örömkönyvekre csordúl
Szemem, ha rád tekint,
Napom, hol délre fordúl
S vidám reményre int.

A következő levélben ugyan e költemény harmadik strófájából idéz Kazinczy.

437. A levélben említett *Verhovác* (helyesen Werhovác) és *Wohlgemuth* ismeretese a magyar egyháztörténetből. Az első, Werhovác Miksa, a későbbi zágrábi püspök, szül. 1752-ben s meghalt 1827-ben. L. Wurzbach id. műve L. köt. 117—121. l. — Wohlgemuth Fülöp, zágrábi kanonok, a theologiai kar directora s pápai protonotarius, szül. 1739-ben s meghalt 1804-ben. L. Wurzbach id. műve LVII. köt. 244. l.

* L. a sárospataki főiskola könyvtárában őrzött s Kazinczy hivatalos iratait tartalmazó gyűjtemény bevezetését.

Hickel József kamarai festő, 1734—1807-ig élt. Mária Teréziának kedvelt embere volt s a királynő által alapított stipendiummal utazta be Olaszországot s végezte tanulmányait. Hickel leghíresebb művei Mária Terézia és II. József arcképei. L. Wurzbach id. műve IX. köt. 3—4. l.

439. A levél elején említett mű ily czímmel jelent meg: «A' katholika tudomány' pörben forgó tikkelyeinek előadása. Irta Bossuet Jakab. Fordította néhány jegyzésekkel Döme Károly.» Nagy-Szombat, 1793. A mű az esztergomi főkapitálnak van ajánlva. V. ö. a 442. sz. levéllel.

Dömének a másik említett munkája, melyről eddig nem tudtuk, hogy ő a szerzője, «Világ nagyjai! Veszedelem. Fordította német nyelvből egy hazáját féltő igaz magyar» czímmel jelent meg Nagy-Szombatban 1792-ben. Döme nagy ellensége az újabkori felvilágosodásnak. Sem hogy az anarchia itt is proselytákat szerezzen: inkább örökös éjszakában maradjon a nemzet — azt kívánja Döme. A mire Kazinczy czéloz, arról Döme mindjárt előszavában szól. «Ha elgondolom — írja — hogy a te kebledben (a hazáéban t. i.) is talátnak már oly fiak, — vagy mit mondok? — nem fiak (érdemtlenek ők erre a drága névre), elfajult gonosz fajzatok, kik a nép felvilágosításának színe alatt majd eredeti mázolások, majd idegen nyelvekből tett veszett foglalatú fordítások által magát a *relígiót*, ezt a minden országok boldogságának fenék-kövé, hol erről az oldalról, hol amarról, hol nyilván, hol alattomban döngetik; ha elgondolom, miként ólalkodnak körül a viszkettető szilaj példák: tartok tőle, nehogy tégedet is megfoszszon végtére szemed fényétől a szerfelett való *világosság*.» L. e műről bővebben Váczy János értekezését: «A magyar politikai irodalom történelméről» *Századok*, 1888. évf. 954. l.

443. A mű, melyre Kazinczy e levelében czéloz, valószínűen az, mely «Levél az erdélyi magyar társaság nevében» czímmel jelent meg Kolozsvárott, 1795-ben. Mind a mellett, hogy a nyomtatott művön 1795. évszám olvasható, Kazinczy levele pedig még 1794-ben kelt: mégis valószínűnek tartjuk, hogy erre czéloz Kazinczy. Arankának más művét nem értheti, mert a többiek előbb jelentek meg s egészen más tartalmúak, semhogy Kazinczy levele azokra czélozhatna. Másfelül Aranka művének tárgya is olyan, hogy e vonatkozást bizvást elfogadhatónak vélhetjük.

445. «*Hozzám írt versedben* meg vagyok dicsőítve» — írja Kazinczy s Kisnek «K. Ferenczhez» című epistolájára czéloz, mely az említett kiadás II. kötetének 16. lapján jelent meg. Az epistolának következő sorait szükségesnek látjuk ideiktatni, mert azokra Kazinczy több levelében czéloz (v. ö. kivált az 521. sz. levél kezdő soraival):

Azt fogadom s imé adom parolámat,
Hogy nem tartok örök dicsőségre számat.
A nap felé veled azok repüljenek,
A kik az egetől sasszárnyat nyertének.

Mátyási József versei ily czímmel jelentek meg: «Semminél több valami, az az: Elegyes tárgyú és formájú egynehány Darab Versek». Pozsony, Váczy, 1794—1798.

Szükségesnek látjuk megjegyezni, hogy Kazinczy levelének utóírata a Toldy és Bajza-féle kiadásban, egészen helytelenül, az 1794. márcz. 17-kén kelt levélhez csatolva jelent meg, holott, mint a levél szövege mutatja, az utóírat helyesen csak ehhez a levélhez tartozhatik.

449. Nem tudjuk bővebben, miféle ügyben ült össze az a *deputatio*, melyet Szentgyörgyi említ, azon kívül, a mi a levél szövegében olvasható. A sárospataki iskolának vice-curátora ez időben Kőji Komáromi György volt s ez volt a *deputatio* elnöke. L. Szombathi J. «A sárospataki ref. kollégiumnak rövid története» cz. művét (32. l.). V. ö. a 458. sz. levéllel.

A *Psychologia*-n úgy látszik a Campéből fordított ily című művet érti, mely 1794-ben jelent meg Pozsonyban és Komáromban a fordító megnevezése nélkül. V. ö. a 450. sz. levéllel.

451. 2. sor: «Az a *híres retirada* ... hátráltatott mindeddig» — írja Kazinczy László. Ez a *híres retirada* a fleurus-i csata (1794. jún. 26.) után történt, midőn a császári sereg Coburg vezérlete alatt majdnem teljesen felbomlott és Maastricht falai alatt keresett védelmet.

A *prümi* (a szövegben hibásan *prüni*) apátság Trier közelében van.

452. Németh László győri tanár szül. 1770-ben Sopronmegyében, Jobaházán, s meghalt 1806-ban Győrött. Életéről s műveiről l. bővebben Kis János *Emlékezéseit*. II. k. 57—65. l.

Érdekes, a mit Németh levele végén megjegyez, hogy t. i. itt közölt fordítását Kazinczy *Orpheus*-ba szánta. Ebből világosan látszik, hogy Kazinczy újra meg akarta indítani az 1792-ben megszűnt folyóiratát. A 453. sz. levélben maga is írja, hogy *Orpheus*-ának «egy új darabját készíti». Más leveleiben nem találjuk nyomát e törekvésnek. Hogy miért nem valósúlhatott az: könnyű a felelet. Két hónap múlva elfogták, mi aligha volt váratlan rá nézve, mert az első elfogatások hírére, mint írja, egészen megrendült, és sok levelet s egyéb műveket a tűzbe vetett.

453. «A rab Szentmarjay vitte azt (t. i. Kazinczy kéziratát) tőlem Károlyból Júliusnak elejénn!» — írja Kazinczy. Szentmarjay Ferencz 1794. aug. közepe körül fogatott el s vallomásában megemlíti, hogy Kazinczyt is bevette Szulyovszky Menyhért a reformátorok társaságába. Erre alapította a vádat Németh János, a kir. ügyigazgató. Hogy Károlyban együtt volt Kazinczy Szentmarjával: erre Németh mindjárt Kazinczy első kihallgatásakor czélzást tett. A vallatásnak e részét szó szerint idézzük a fogsági naplóból. «Domine Spectabilis — kérdé Németh — fuitne cum Fr. Szentmarjay in Karolyiensí Installatione?» «Fui — felelt Kazinczy — et meo curru veclus est Patakinum». «Et qualis haec est epistola?» «Mea ad Szentmarjay. Sed cum ad eum nullas unquam alias literas scripserim, constare mihi debet, in his nullam aliam contineri petitionem, quam ut mihi opera Klopstockii a Bibliopola mitteret».

454. Fazekas István diószegi első predikátor és esperes, 1742-ben született Debreczenben s meghalt 1812. júl. 17-kén. Fazekas Svájczban tanult s

1772-ben pappá szenteltetvén, Sárádon negyedfél, Nagy-Kállóban négy, Diószegen harminczhárom esztendeig szolgált. Jellemzésére ide iktatjuk a *Hazai s külf. Tudósítások* 1812. II. 10. sz.-ban megjelent rövid necrolognak egy részét: «Élete módja felette egyszerű, társalkodása nyájas, víg és a hol kellett, oktató, erkölcsi hivatalához s tisztos korához illők voltak, tanításaiban úgy egyesítette a tudományt és popularitást, hogy hallgatói haszonnal és gyönyörűséggel mulathattak predikációi alatt. Ilyen vala az a tanítása is, melyet 1804-ben Bihar várm. rendei előtt Váradon az ausztriai császárság örömnapiján tartott. A superintendencia minden nehezebb dolgaiban őt tisztelte meg operatumainak kidolgoztatásával . . . » Fazekas frt latin és magyar verseket, fordította Youngot, de ez utóbbi művét félben hagyta, mikor Péczeli hasonló munkája megjelent. Tudtunkkal nyomtatásban egy műve sem látott napvilágot.

456. 389. lap alul 3. sor: «A *Testvérek* (Kazinczy fordítása) 5-dikben nem játszódtattak, a mint nékcm *Várady* megigérte». Várady Mihályra, a Kelemen társulatának egyik buzgó tagjára czéloz, a ki később a játékszín első igazgatója lón.

390. lap 3. sor: «A Liptai leány addig futott, fáradt szegény, hogy végre az árestom helyett elkészített formulával követte meg a publicumot». Liptay Mária Moor Anna mellett a színjátzó társaság legelőkelőbb női tagja volt. Sehy Ferencz szerelmi viszonyt szövén vele, rávette, hogy az igazgatótól számára kiosztott szerepeket ne vállalja el. Okt. 15-én *Sofia* című szindarab volt kitérve előadásra s Liptay sok huza-vona után eljátszotta ugyan a neki szánt szerepet, de a játék végével a közönség közé sietett s ott nagy fenszóval mondá el panaszát a társaság ellen, kérvén a közönséget, hogy szerezzen neki elégtételt s büntesse meg a névszerint megnevezett tagokat. Sehy párthívei tapsviharral jutalmazták Liptayt, de a közönség nagyobb felőlől «fűtyülésre és gúnyolásra érdemesnek ítéltetett». Ezért a botrányért a helytartó-tanács Liptay Máriát 24 óráig tartó börtönre ítélte. A büntetést maga a társaság is sérelmesnek találván, azon igyekezett, hogy azt valamikép enyhítse. A fődirektor csak azon föltétel alatt volt hajlandó a büntetést elengedni, ha Liptay egyik közelebbi előadás alkalmával nyíltan kér bocsánatot a közönségtől. L. ezt bővebben Bayer I. id. műve I. köt. 187—193. lapjain.

459. Kazinczy 1794. decz. 14-én (vasárnap) este fogatott el Alsó-Regmeczen, anyja házánál. E fogság szenvedéseit s ártatlan örömeit, valamint irodalmi törekvéseit részletesen leírja Kazinczy a *Fogságom naplója* című művében, melynek néhány egykorú és egy későbbi másolatát őrzi az Akadémia könyvtára. A napló eredetijéről eddigelé nincs tudomásunk. Kraynik Imre úrnál Göncz-Ruszkán szintén van egy egykorú másolat, még pedig olyan, mely némely részletekben eltér az akadémiai másolatoktól. Mi tisztünkhez híven nem írhatjuk meg ezeknek kapcsán Kazinczy fogságának egész történetét: de a levelek megértéséhez szükséges jegyzeteket e napló adataiból indokoltnak látjuk röviden összeállítani, hogy e hetedfél esztendő eseményeit, a melyek Kazinczy életében oly nevezetes forduló pontot alkottak, áthidalhassuk s összeköthessük azokkal a tényekkel, a melyek már magukból a levelekből láthatók.

Kazinczyt a mondott este Ehrenstein V. uláhnus fő-hadnagy tartóztatta le

Sándor Lipót nádor nevében. A háznál mindenki megrettent. Kazinczy anyja, ki már lefeküdt, a zörgetésre fölébredvén, a pitvarból a szomszéd szobába rohant «úgy ordítván, mint az oroszlán anyja, kinek kölykeit elszedték. Fiam, Ferencz, az Istenért!» kiálta. «Édes asszonyám — szólt Ferencz — látja, hogy én nyugva vagyok; ne rettegjen asszonyám, nem telik belé két hét s itthon leszek megint». Tizenkét uláhnus dzsidás kísérte Kazinczyt még akkor éjjel Újhelybe, miután némely barátaitól levélben röviden búcsút vett és szerelmes leveleit az ablakon kitette. Sajnos, hogy e levelekből ma napság egyetlen sor sem ismeretes. Toldy szerint (id. műve XXIII. l.) azok a tűz áldozataivá lettek. Másnap este Újhelybe érkeztek Táncsics és Szulyovszky Menyhért is, kiket szintén felségsértéssel vádoltak. Kazinczy és két társa fegyveres őrizet alatt 16-án indultak meg Buda felé. A kerpesi fogadóban Pogány Ádám borsodi főszolgabíróval találkoztak, a ki megmutatta nekik az elfogottak névsorát Németh János jogügyi igazgató utasítása szerint s Kazinczy néhány sort írt András atyai nagybátyjához sorsa iránt. E levelet Toldy még ismerte. Mi azonban, sajnos, nem voltunk képesek ráakadni. Azért csak Toldy kivonatát közölhetjük: «En bizonyossá teszem urambátyámat — írja Kazinczy — hogy bírám engem ártatlannak fognak találni. Csókolom kezeit... s a szegény anyámnak, kinek szenvedései az enyémekeket nagyítják. Az Isten vigasztalja szegényt, és mindazokat, a kik szánnak. Kérje... az anyámat, hogy meg ne ijedjen, ha tőlem hirtelen levelet nem kap is; és ha talán valaki felől rossz újságot hallana is, ne higye, hogy mi is úgy járunk». Még az nap este a budai vár barátklasztromának egyik czellájába szállították Kazinczyt s nehéz bilincseil Almásy Pál titk. tanácsos közbenjárására levették róla. L. erre vonatkozólag a 461. sz. levelet.

461. 397. lap 3. sor: «A kocsit Hadnagy Ehrenstein Úr viszi vissza» — írja Kazinczy. T. i. ő saját kocsiján és lovain indult el decz. 14-én Regmeczről, mikor elfogták. Ehrenstein főhadnagy cz ügyben a következő levelet írta Kazinczy Józsefhez, Ferencz öcséséhez:

Ehrenstein V. — Kazinczy Józsefnek.

Wohlgeborner, insonders Hochzuehrender
Herr Herr!

Auf Anverlangen des Herrn Andreas v. Kazinczy überschicke anmit den von ihrem Herrn Bruder mir übergebenen Wagen, welchen Sie zwar als Bruder zu verlangen alles Recht haben, und ich da ich nichts schriftliches von ihrem Bruder, solchen behalten zu dürfen, habe, gezwungen bin ausfolgen zu lassen, um mich nicht in einen verdrüsslichen Process zu verwickeln, und ich auf die letzt zum Dank meiner nur gar zu guten Behandlung gegen ihren Herrn Bruder in die grösste Verlegenheit mich setzen könnte, mich einer Gewaltthätigkeit bey Comitát angeklaget zu sehen. Nehmen sie also ihren Wagen zurück; ich will gar nichts dawieder einwenden, denn er gehört in ihr Haus, jedoch wundert mich es sehr, dass man mit dem Officier (der ihren Herrn Bruder, und der Mama ihren Herrn Sohn aus seiner Dienstpflicht hat abführen müssen, u. der den Franz von Kazinczy so menschlich behandelt hat) so indiscret behandelt, dass man ihm nicht einmahl diesen einfältigen Wagen (der ohnehin nichts mehr werth ist) beybelassen will, ja sogar hat Andreas v. Kazinszky [!] sogar wegen

einfältigen zwey Balbirmessern eine Anfrage sich zu machen gewaget, als ob ein Kaiserl. Officier sich soweit vergessen werde, sich wegen so einer Kleinigkeit seine Ehre zu beflecken. Sie können sich in Ofen bey ihrem Herrn Bruder wegen allem erkundigen, und wenn ich was bey mir habe, so können sie ohne weiters ihre Anzeige machen, wie sie wollen, ich stehe als Civilist und als Officier zu Diensten. Nun aber, da ihnen so viel an diesem Wagen liegt, so folget er anmit, jedoch da ich so wenig Dank vor meine Behandlung gegen ihren Herrn Bruder verdient, und sie mich so behandeln, so mögen sie den Wagen behalten, jedoch mir erlauben zu denken, was ich will, übrigens wenn sie mir aber den Wagen nicht zukommen lassen, wenigstens mir die 5 f. 18 kr. vor ausgelegte Reparatur erster Tagen überschicken, der ich nun die Ehre habe zu verharren als Deroselben

Terebesch, den 15-t. Jänner 1795.

Ergebenster Diener

Ehrenstein mp. Oberlieut.

Czim: De Terebess.

À Monsieur Monsieur Joseph de Kazinczy

à Regmecz.

Kazinczy Ferencz jegyzése:

Ez az Ulanus Tiszt Úr engem elfogott az anyám házánál Alsó-Regmeczen 1794. Dec. 14-kén estve mintegy 7 órakor, s még akkor éjjel Újbelybe vitt által, hol Dec. 15-dikén estig mulatánk a Barátszeri nagy fogadóban. Akkor megérkezett a kapitány Zsigárdy úr által (azon Ulanus Regimentben szolgált ez is) Rákócson elfogott Szulyovszky Menyhért, és a Jelasis gyalog Regimentjebeli Kapitány Iványi Fekete Úr által Nagy Mihályban elfogott Táncsics Ignác, s azonnal indulánk saját szekereinken tovább, s Budára December 19-dikén értünk-be.

Kazinczy Ferencz m. k.

Kazinczy decz. 29-én állott először a kir. táblai vizsgáló bizottság előtt. Mind Bay Ferencz kir. táblabíró, mind Berzeviczy András alnádor kérésére és faggatására állhatatosan tagadta, hogy ő neki tudomása volna a Martinovics-féle kátéről, jöllehet Szentmarjay bevallotta már előbb (l. a 453. sz. levél jegyzetét), hogy Kazinczy is fölvétetett az úgy nevezett reformátorok társágába. Hasonlókép viselte magát Szulyovszky Menyhért is eleinte, de később mindent bevallott mind magára, mind Kazinczyra nézve. Ennek közelgőztében Kazinczy beadta önvallomását, melyben Hajnóczyról, mint az «új idők Sokrateséről» szólt.

Febr. 17-én átnyújtották Kazinczynak a törvénybe idéző levelet febr. 23-ára, mikor is Bay arra figyelmezteté, hogy védő-ügyvédet kell választania. Kazinczy nem látván szükségét az ügyvédi segítségnek, azt monda, hogy sorsa egyedül a király kegyelmétől függ. De Bay így szólt: «Édes uram öcsém, Dienes minap itt levén, öcsém uramért és az öcséért Szabó-Sárotyt kérte meg: megnyugszik-e benne?» «Nem ismerem, de megnyugszom» — felelt Kazinczy, iszonyú bizonytalanságban levén az iránt, melyik öcsé az, a ki szintén fogva van. Németh aztán értesítette, hogy Miklós öcséje van fogva. «Az Istenért, hisz az még gyermek» — sikoltott Kazinczy. «Az meg nem hal» — felelt Németh.

463—465. Az első levél ama fájdalmas hatás alatt kell, a melyet Kazinczyra Miklós elfogatása tett.

Május 8-kán (1795) Somogyi János ítélő-mester olvasá fel neki a kir. tábla ítéletét, mely szerint Kazinczy «a kir. méltóság s az ország közjára ellen gonoszúl kell összeseküvésbe beleegyezett, s a kátét, mint az a perirományokból kitűnik, mással is közölte: az alperes, mint a ki *felségsértés, vagyis lázadás bűnébe esett*, az ország törvényei értelmében, *feje s minden vagyona elvesztésére ítéltetik* s a végrehajtás ezennel elrendeltetik».* Kazinczy teljes elszántsággal hallotta ez ítéletet s azt kívánta, hogy az a hétszemélyes táblához fölbbeztessek. Máj. 16-án felolvastatott Kazinczy előtt a hétszemélyes tábla ítélete, mely a kir. tábla végzését helybenhagyta. Máj. 17-én Miklós szabadon bocsátatott.

Dénes, a hű testvér, máj 11-kéről azt írja József öcsésének, hogy másnap Bécsbe siet Ferencz mellett «gratiát instálni». A nádornál már volt s az megígérte közbenjárását. Máj. 17-éről a következőket írja Dénes, anyjának: «Szegény Ferencz bátyámnak sorsa a fels. kir. s septemviralis táblán szomorúbban és terhesebben esvén ki, mint a hogy reménylettük, feljöttem ide Bécsbe András bátyám urammal, Szirmay Péterrel és az öreg Szilávy úrral, hogy a szerencsétlenek mellett Ő Felsége előtt gratiáért esedezzünk. . . . Voltam a fels. Palatinusnál s méltóztatott Ő kir. Fő-Herczogsége kegyesen megígérni, hogy Ő Felsége előtt szegény Ferencz mellett közben fog járni. Voltam Ő Exc.-nál a Judex Curiaenél is. Tegnap pedig András bátyámmal, Szirmay Péterrel és az öreg Szilávyval Ő Felségénél voltunk audientián. Ő Felsége kegyes beszédéből bátorodom vigasztalást ígérni Asszonyom Anyámnak, az Úr Istennek könyörögvén, hogy az Ő Felsége kegyes szívét könyörületességre s kegyelemre hajlani méltóztassék. De a processusok Budáról még fel nem küldöttek, s úgy látszik, hogy két vagy három hét bele telik, míg instantiáinkra resolútiót kaphatunk, melyről Asszonyom Anyámat tudósítani el nem mulatom. . . . Arról bizonyossá téven Asszonyom Anyámat, hogy szegény Ferencz mellett, a mit csak lehet, mindent elkövetünk».

468. Kazinczy védő-ügyvédé Sároy-Szabó Sámuel jún. 1-ről a következő levelet írta Kazinczynénak: «Tekintetes Asszony! Kazinczy Ferencz úr, mind életére, mind jószágára nézve gratiát nyert Ő Felségétől. Arestomban maradások a többekkel együtt meddig lesz: ez után nyújtandó kir. kegyelemtől függ: de jó reménység van felőle, hogy esztendőnél nem igen tart tovább, vagy tán addig sem. Ma publikáltatt az Ő Felsége kegyelmes resolútiója, és ezt mindjárt megírni a Tek. Asszonymnak kötelelősségemnek tartottam» stb. Ugyancsak erről az örömdetes hírről tudósítja Kazinczynét Ferencz nagybátyja, András is, elmondván, hogy kétszer voltak a királynál audientián s az utolsón «ki sem engedte Ő Felsége alázatos instantiánkat mondani, azonnal felelt, hogy már olvasta a processusokat, és hogy meg nem hal, hanem a halálos sententiát arestommá fogja fordítani, a resolútiót is már leküldötte». Pestre érven: azonnal sietett a nádorhoz kérni, hogy fogságát Budán tölthesse ki Ferencz».**

* L. e végzés eredetijét Toldy id. műve XXVII. lapján.

** Mind e levelek másolatban a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. ár. 216. sz. alatt.

Június elseje tehát emlékezetessé lőn Kazinczyra nézve. E napon délben, alig hogy beadták neki ebédjét: a főhadnagy benyit hozzá, hogy öltözködjék. Mikor készen volt: akkorra a főhadnagy Verseghyvel együtt már megindult a refectorium felé, hol kihirdették a királyi végzést. A mint Kazinczy a folyosón egy fordulóhoz ér, meglál két orvost, kiknek kezében érvágó és veres posztó volt, erre Kazinczy, bizonyosnak hívén vesztét, felkiált: je suis perdu! A «tábla mellett» a jó lelkű Somogyi és a «vérszomjazó Caraffa», Németh János, ülték. Csakhamar megtölt a terem foglyokkal. Ott voltak Kazinczyn és Verseghyn kívül Szentjóni Szabó László, Vrchovszky, Szén Antal, Úza Pál, Landerer, stb. Mikor a foglyok már mind együtt voltak, Somogyi olvasá a király ítéletét: «Megtekintvén az általatok felküldött tizenhárom pört, látván, hogy Őz Pál és Szolárcsek Sándor magok iránt a javulásnak semmi reményét nem hagyják fenn, ezek iránt a halálos ítéletet végrehajtatni parancsoljuk; a többiek tartassanak addig, donec sufficientia poenitudinis suae signa ediderint». «A derék Somogyi — jegyzi meg Kazinczy naplójában — a parancsolatot még egyszer felolvasta, quia Dominationes Vestrae in hac sui perplexitate sensum forsán non intellexerunt». A két elítélt jún. 3-án végeztetett ki, s Kazinczy rá két napra írta e levelet. mikor öcsését, Dénest és nagybátyját, Andrást fogadhatta a börtönben. E látogatásról szól a 469. sz. levél, mely Kazinczy András leányához, Honoriához van intézve.

470. E levél már nem a klastromban kelt, hanem a «gárdaház»-nál, hova Kazinczy és társai jún. 11-én vitettek át. Júl. 10-én Németh János fővigyázása alól kivételtvén, katonai felügyelet alá kerültek. Vele egy szobában volt a folyvást siránkozó Szulovszky Menyhért.

473. *Sárhözy István* Kazinczynak régi jó barátja, ki Somogyban különféle megyei tisztségeket viselt s 1816-ban kir. tanácsossá lőn. Mind végig híve maradt Kazinczynak, még akkor is, mikor a Dunántúl ellene fordult. Ő volt e vidéken Kazinczynak legbuzgóbb colporteurja. A Berzsenyivel váltott levelekben gyakran találkozunk nevével. E levél, jóllehet kelte egész világosan olvasható írással «795»-re van téve, bizonyára nem ebből az időből való. Mindjárt a levél elején a Kurir júl. 23-ki számára való hivatkozás, hol Kazinczy Dayka Gábor verseinek beküldésére szólítja fel a közönséget, mutatja ezt. Nem kevésbé erre vall a Kazinczynak házassága alkalmával küldött üdvözlöt s végül az, hogy Csokonairól, mint elhunytól emlékezik. E jóhiszemű tévedésünket, hogy e levelet mégis itt közöljük, kimentí az a körülmény, hogy a levél, mint említők, egészen világosan «795»-ről van keltezve. Hogy pedig valaki 805 helyett 795-öt írjon: ilyen tollhiba nem szokott előfordulni még a levelekben sem.

475. A foglyokat aug. 7-kén kezdték Kufsteinba, Grácba szállítani. Kazinczynak meg kelle válnia jó barátaitól s közelebbi ismerőseitől. A többek közt ekkor indultak Kufsteinba Tánácsics, Bacsányi, Landerer és Verseghy. Ez utóbbi megható sorokban búcsúzott el Kazinczytól. «Kedvesem — írja Verseghy — köszönöm ereklýédet. Tisztelem és szerelem örökké szívvedel. Vidd kevés részecskéjét énemnek viszontag jó szívvel. Ha szenvedésemnek nem volna egyéb haszna annál, hogy szívfeink szorosabbra összekapcsolattak, dicselkednék vele a helyett, hogy alatta szenvedjek. Él, ha szerencsésen nem lehet, legalább oly állhatatos

vidámsággal, minéművel a nap az alatta csattogó szélvészek felett szokott útját járja».* Kazinczy még mindig Budán marad s folytonos bizonytalanságban. E hónapban öcsését, Józsefet is megláthatta s másokat is fogadhatott. De a mi legfontosabb volt rá nézve: papírost és tintát is kapott s mohó vágygyal látott munkához. Mint maga írja naplójában: reggeli három órától késő estig dolgozott. Két mű fordítását fejezte be Kazinczy e tájban: a *Szelmai Dalokét* Peteresen német fordítása után (Múzeum könyvtára: 140 Fol. Hung.), és a *Természet Oeconomidjátét* Hollmann után. Ez utóbbit «Szabó-Sárogy Sámuel úrnak, élete hűséges és hatalmas, de szerencsétlen védelmezőjének» ajánlotta.

417. lap 11. sor: «Az Executio historiájának örülök igen nagyon». Zemplénből az a tudósítás érkezett a bécsi kormányhoz, hogy Kazinczy házában s másutt is tiltkos gyűléseket tartanak Kazinczy Ferencz és Szulyovszky Menyhért kiszabadítása érdekében. A király a magyar cancellaria indítványára Szentiványi Ferencz sárosi főispánt kir. biztosul küldé a megyébe, hogy a gyanús egyének ellen vizsgálatot indíttson. A vizsgálat eredménye az volt, hogy a foglyok kiszabadítására senki sem gondolt. De tudomására jutott a kir. biztosnak, hogy a megye főispánja, Orczy, alispánja Bernáth és több előkelő nemes a francia forradalom iránt rokonszenvet, Ferencz kormánya ellen pedig elégtelenséget mutattak. A jelentés véleményadásra Németh János ügyigazgatónak adatott, ki azt indítványozta, hogy az említetteket felségsértési pörbe kell fogni, azokat, kik a megyénél hivatalt viseltek, meg kell hívataluktól, Török Lajos grófol pedig nyugdíjától fosztani. A király a cancellaria ellenében elfogadta Németh indítványát: a megyei tisztviselők elmozdítottak hivataltuktól. Felségsértési pör azonban csak Szirmay Pál ellen indíttatott. De a kir. tábla úgy találta, hogy a vád nincs kellőleg behizonyítva és Szirmay csak két évi fogságra ítéltetett. L. bővebben Fraknói Vilmos «Martinovics és társainak összeesküvése» cz. műve 408—410. lapjail.

476. Barkó (eredetileg *Barco*) **Vincze** altábornagy 1719-ben született s 1797-ben halt meg. 1762-ben bárói méltóságot nyert Mária Teréziától s innen kezdve gyorsan emelkedett a katonai méltóságok rangfokozatán. 1771-ben tábornokká, két év múlva pedig altábornaggyá lőn. A József alatti török háborúban mint lovassági tábornok működött. L. bővebben Wurzbach id. műve I. köt. 156. lapját.

E különösen érdekes levelet Kazinczy nyilván csak emlékezetből írta le (talán tíz év múlva) Wesselényi Miklós bárónak. Ezt onnan is következtethetjük, hogy e levél aug. 31-kéről van keltezve, holott Toldy említ egy levelet, a melyet Kazinczy Ferencz öcséséhez, Józsefhez írt aug. 17-kén s már ebben azt írja, hogy a szóban forgó művet benyújtotta a tábornokokhoz. «Elmeneteled után — írja Kazinczy — Titust benyújtottam Ő Exc. Barkó úrnak. Ez általküldte a helytartó-lanácsnak, *ez ismét a censornak*; mert azt kértem Ő Exc.-tól a levelemben, hogy adassa ki eljátszásul a magyar theatrumnak».** Az itt közlött levél-

* Sajnos, hogy e levelet csak töredékében ismerjük. Fraknói idézi a „Martinovics és társai összeesküvése” cz. műve 416. lapján, de a forrást nem nevezi meg.

** Toldy csak e rövid kivonatot közli a levélből, mely Kazinczy leányának, Eugeniának birtokában volt, kitől ugyan mi is kaptunk néhány levelet, de ezek közt a szóban forgót nem találtuk.

ben nem mondja azt Kazinczy, hogy Barkó a művet átküldte volna a censorednak, csak azt, hogy a fordítás tetszett neki.

A *Titus kegyelmessége* cz. darab fordítását a Múzeum könyvtára őrzi 118. és 149. Fol. Hung. jegyek alatt.

E levél s a következőnek kelte közt több, mint két évi időköz van. Kazinczy 1795. szept. 24-én néhány társával együtt Spielberg felé vitetett. Okt. 7-kén értek a spielbergi várhegyre, hol majd két hónapig a legkínosabb helyzetben voltak. Kazinczytól elszedték pénzét, óráját, gyűrűjét s hiába hivatkozott arra a felsőbb engedélyre, hogy neki meg van engedve, hogy saját költségén élhessen, mindenre azt a lakonikus választ kapta: «Itt nem kérdeznek semmit». A XIV. sz. ajtón belépvén a föld alatti sirboltba: elrémülve vette észre a kőszikla penészét, mintha kigyót illetett volna a fűben. «Semmi bútor, egy hídláson kívül, mely, mint a lovak alatt az istállóban, az egyik oldalfaltól a másikig vont gerendán nyúgódott; a gerendáról nyolcz láncz fityegett.» November végén belépett hozzá a kormányzó s értesíté, hogy József nádor rendelete értelmében meg van engedve neki, hogy saját költségén élhet, megkapja ágyneműit, ládáját és könyveit. Kazinczy, kit a dohos levegő egészen crótlenné, beteggé tett, azt kérte, hogy az ablakokat azonnal nyitassa ki a kormányzó. «Holnap» — volt a válasz. «Hogyan? — kiáltá Kazinczy — Excellentiád látja, hogy a mit szenvedtem, parancs ellen szenvedtem, hogy ez vitt a halál révébe, s még ma sem engedi jőni a lakatot?» Aztán a kormányzó engedélyével maga kiűtötte az ablakokat, hogy ötven nap után először szívlasson friss levegőt. Decz. 21-kén az I. számú szobába vitetett, hol lassankint üdülni kezdett. Innen egy hónap múlva az obrowiczí fenyőtőházba vitték, hová keserű érzésekkel távozott ugyan, de a hol főleg az ellenőrrel való szorosabb ismeretsége némi enyhületet szerzett a sorsát önmegadással viselt férfúnak. Mindjárt az igazgatónak az a kijelentése, hogy itt államfoglalkozóként őriztetnek s ha az idő engedi, kimehetnek az igazgató kertjébe: lecsendesíté háborgó elméjét. Itt is az I. szám alá csukták. «Ablakunk kicsiny — írja a fog-sági naplóban — és oly magasan, hogy ha oda akarék érní, székemet asztalomra kelle feltennem, s ha székemre felállék, alig fére könyököm az ablakhoz». A jó lelkű ellenőr, Grünersperg és neje mindent elkövettek, hogy Kazinczyt felvidámítsák. Grünerspergné egy rúdön tintát, tollat s papirost nyújtott be hozzá. Az ellenőrön és családján kívül Axmann főző is sokat tett arra, hogy a fogoly egészen visszanyerje életkedvét.

478. E levelet Kazinczy Grünerspergnének adta át, a ki azt Teschenben lakó nővéréhez utasítá, ez pedig Rozgonyi Erzsikez küldé Kassára s így jutott aztán a levél a kívánt helyre.

Kazinczy bár néha újságokat is olvasott, mégis tévesen volt tájékozva a világ folyásáról. *Ő Felsége biztatásán* nem érthetett egyebet, mint a békekötést, mely pedig már 1797. okt. 17-én megkötöttett Campo Formioban.

A virágmagokról szólóban emlegeti *Fannit*, a ki nem volt más, mint Radvánszky Teréz leánykája, a *C.* pedig *Cidit* jelenti, vagyis magát Radvánszky Terézt.

«A' Zemplényi borulat oszlik é!» kérdi Kazinczy. Erre nézve I. a 475. sz. levelet s az erre vonatkozó jegyzetet.

425. lap alúl 2. Kazinczy *Marie* testvéréről tesz említést. A *testvért* szó szerinti értelemben nem veheti, mert ilyen nevű testvére neki nem volt. Kire érti ezt: nem tudjuk. Toldy ismerte e levelet, de ezt a részét nem vette figyelembe.

479. E levél kétség kívül öcséséhez, Józsefhez volt intézve, valamint az előbbinek is második része. A levél végén említett *Béla* nem tudni, ki volt.

481. A *Borzas* néven, úgy látszik, Schramek igazgatót érti. «Eddig nagy az én kedves *Csercsim*», t. i. Kazinczy Klára (Kraynikné) leánykája.

A *Rákócziak*on Szlávýékat értheti, mert ezek laktak Rákócson.

482. A levélben olvasható jegy F. K/V. értelmét nem tudjuk földéríteni. Toldy is homályban hagyja.

«Csókolom azt az igen kedves *menyet*». T. i. Kazinczy Miklós nejét, Beöthy Viktóriát.

E levél kelte után, jún. 22-kén, kora hajnalban dél felé indult Kazinczy fogolytársaival együtt szekercken és vason, mely utóbbi, mióta Brünnben voltak, folyvást rajtuk volt. Krcmsnél nyugat felé fordultak. Júl. 6-án értek Kufsteinba. Négy száz ötvenkét lépcsőn mentek föl a börtönbe a vad, érzéketlen, hetven esztendő s Cservenka kapitány felügyelete alatt, a ki levételé bilincseit. Itt élte tovább Kazinczy szomorú napjait.

483. Máj. 22-kén (1800) este a főprofosz a vacsorával együtt nyújtotta be hozzá e levelet, melynek láttára a fogoly térdre esett s az ég felé tartá a papirost.

Jún. 30-án ismét másfelé indultak a foglyokkal és sokáig tartó zárán-doklás után aug. 25-én éjjel értek Munkácsra.

484. 1801. jún. 4-én Szulyovszky megszabadult: erre czéloz a levél 3. sorában Kazinczy.

Kazinczy Ferencz anyja, testvérei és rokonai sokat fáradoztak, hogy őt kiszabadítsák. Pénzáldozatoktól sem riadtak vissza, — törekvésük azonban sokáig sikertlen maradt, jóllehet Zemplénmegye is több felirathban támogatta kérel-müket. László, a régi hű, de most egészen idegenné lett testvér nem avatkozott sokáig e dologba, pedig tőle, mint katonától várt az özvegy édesanya legtöbbet. Végre is László nem állhatván ellent édesanyjuk esdekléseinek: ápr. 14-kén megírta a Felséghez intézett folyamodványát, mely egész terjedelmében itt következik:

Eure Mayestät,

Aller Gnädigster Herr!

Unterzeichneter bittet Euere Mayestät unterthänigst um die gnädigste Be-gnädigung seines wegen Hochverrath im Arrest zu Munkács verhafteten Bruders Franz Kazinczy. Voll Treue und Eyfer für Euere Mayestät, durch welche ich in 19 Jahren alle vorgefallenen Campagnen mitgemacht habe, auch durch Anempfeh-lung meiner Vorgesetzten von Euer Mayestät zum Major bey [dem] Fröhlich-schen Regiment ernannt, jetzo aber bey der Insurrection als Obrist-Lieutenant

angestellt worden, würde mich nicht unterstehen für diesen hergeführten [!] Bruder kniefällig zu bitten, wenn nicht kindliche Pflicht gegen eine alte Mutter, die diesen Sohn sehr liebt, und durch seine wohl verdiente Strafe ihr Leben verbittert, mich hiezu nicht aufmunterten.

Abgeschreckt durch den Todes-Urtheil und 6 jährigen Arrest, und frisch belebt durch die Allerhöchste Gnade Euerer Mayestät hoffe, dass dieser Bruder in der Folge einen guten Unterthan abgeben wird.

In dieser Hoffnung und aus Dankbarkeit gegen eine höchst leidende Mutter erklühne mich um die allergnädigste Erhöhung meiner unterthänigsten Bitte Euere Mayestät kniefälligst zu bitten.

Signatum Neustadt, den 14-ten Apr. 1801.

Kazinczy,

Obristlieut. der Biharer Insurrection.*

E kérvény ügyében tíz nap múlva tett fölterjesztést a cancellaria a királyhoz. Az ülésben jelen voltak a következők: Pálffy cancellár, Erdődy alcancellár, továbba Rosos, Mikos, Lányi, Bedekovich, Somlyai, Somogyi, Gyürky, Almásy, Avakumovich püspökök és Püchler báró. A fölterjesztés s a melléje írt határozat itt következik: **

Sacratissima Caesarea et Regio-Apostolica Majestas!

Domine Domine Clementissime!

Comitatus Bihariensis militiae insurrectionalis vice-colonellus Kazinczy, tenore suae isthic adjacentis altissimae signatae instantiae clementiam Majestatis Vestrae Sacratissimae Regiam humillime implorat, quatenus eadem Majestas Vestra Sacratissima fratrem eiusdem Franciscum Kazinczy, criminis lesae Majestatis seu perduellionis reum actu in carceribus Munkacsiensibus detentum clementer aggratiare, ac pristinae libertati restituere dignaretur; sequentia adiacendo motiva, quod ipse supplicans spatio 19 annorum in quibuslibet campiductibus semper zelose et fideliter, atque cum contentu superiorum suorum serviverit ita, ut erga eorundem recommendationem ad supremi vigiliarum praefecti munus in legione Fröhlichiana evehi meruerit; quod item infelix praefatus frater suus tam pronunciata in eundem mortis poena, quam etiam perpessus iam à 6 annis carceris squaloribus compunctus spem polliceatur fore, ut in posterum utilem se subditum exhibeat; huc demum accedunt etiam incensantes miserae matris supplicantis causa infelicitis alterius filii sui Francisci profusae lachrimae, quibus ipse supplicans impulsus, immensam Majestatis Vestrae Sacratissimae Clementiam pro clementer aggratiando praememorato fratre suo exorare praesumsit.

Votum.

Petitum hoc ab altissima Majestatis Vestrae Sacratissimae gratia unice dependet, illud igitur Benignitati et Clementiae Regiae humillime subternitur.

* Eredetije az Orsz. Levéltár: Canc. 1801. 3615. sz.

** Orsz. Levéltár: Canc. 1801. 5850. sz.

Salvo caeteroquin altissimo Majestatis Vestrae Sacratissimae arbitrio et suprema decisione Caesareo-Regia.

Majestatis Vestrae Sacratissimae

Viennae, die 24-a Apr. 1801.

humillima et obsequentissima cancellaria Reg. Hung. Aul.
Comes Carolus Pálffy mpr.

A fölterjesztést most már hajlandó volt a király is figyelembe venni. E végből felhívta József nádort, hogy a periratok tanulmányozása után tegyen javaslatot az iránt, mely foglyokat lehet szabadon bocsátani. A nádor azokat ajánlá különösen a király kegyelmébe, a kik «az összeesküvésnek kevésbé jelentékeny tagjai valának» s a kik a fogságban a «javulás jeleit adták». Kazinczyt, Szmethanovicsot és Laczkovicsot tartá legméltóbbaknak a királyi kegyelemre.

A cancellaria említett fölterjesztésére jún. 16-án iratott és 23-án expedíaltott a következő legfelsőbb végzés:

Detentum in arresto Munkács Franciscum Kazinczy clementer aggratiare volo, qua propter consilio aulae-bellico uno eodemque tempore ordines meos impertior.

Franciscus mpria.

Jún. 19-én értesítettett Kazinczy László a folyamodványára írt következő bárlirattal:

Suam Majestatem Sacratissimam, fratrem supplicantis Franciscum Kazinczy in arresto Munkácsini detentum clementer aggratiare dignatam esse, circaque illius instantaneam dimissionem via consilii aulae-bellici necessaria disposita haberi.

Bajzát mpr.

Ugyane napon, jún. 19-én küldetett el a hadi-tanács következő rendelete:

Consilium Aulae Bellicum pro Statu Notitiae insinuat: Suam Majestatem Sacratissimam clementissime praecipere dignatam esse: ut tres hungarici Status Delinquentes, Franciscus Kazinczy, Carolus Szmethanovics et Ladislaus Lazcovics [!] ex Arresto praesidii Munkács dimittantur, et ad Statum libertatis ponantur. Caeterum praefatum Dicasterium aulicum subjungit: in conformitate hujus altissimae resolutionis circa dictorum Individuorum ex arresto dimissionem necessaria jam disposita haberi.*

Kazinczy András jún. 24-kén kelt levelében tudósítja Kazinczy Józsefet, Ferencz öcsését, hogy Bujanovics agens levele értelmében Ferencz szabadon bocsáttatik. E levélre Kazinczy Ferencz a következő jegyzetet írta:

«Főstrázsamester Fritsch és a profősz Kiesewetter ezt az agens levelét nekem jún. 26d. foghelyembe behozák. Az vala [a levélben], hogy a császár eleresztésemet jún. 18-dik napján subscribálá. Jún. 28d. a parancsolat is megérkezék s én Laczkovics Lászlóval s Szmethanovics Károlylyal együtt eleresztetém. Júl. 1-jén értem az anyámhoz Regmecze».*

* Orsz. Levéltár: Canc. 1801. 5907. sz.

** Kazinczy Gábor másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r.

Kazinczynak távozásakor nem kellett kötelező nyilatkozatot kiállítania, csak arra hívták föl, hogy lakhelyét a kir. jogügyek igazgatójánál jelentse be. Egyszersmind Bujanovics agens, Kazinczy Andrásához írt levelében értésére adta Ferencznek, hogy működését figyelemmel fogják kísérni, tehát a «múltról beszélni óvakodjék». L. erre vonatkozólag a 488. sz. levelet.

486. E levelet 1876-ban mind a *Zemplén* (12. sz.), mind a *Vasárnapi Ujság* (343. lap) közölte s különös, hogy mind a két közlemény más-más személyhez intézettnek véli. A *Zemplén* közleménye szerint Szilassy József(?)-hez írta e levelet Kazinczy; Kazinczy Lajos azonban, ki a *V. Ujság*ban tette közzé ugyanezt a tartalmú levelet, úgy véli, hogy Kálnásy Istvánnak írta azt Kazinczy. Mi az eredeti kéziratot használtuk, a melyen ugyan Kolosi Pál neve nincs, de a kéziratgyűjtemény catalogusa szerint e levél ő hozzá szólt. Ez az oka, hogy a szövegben mi is Kolosi Pálhoz írottak tartjuk e levelet. Annyi azonban bizonyos, hogy Kazinczy önéletrajzi adataiban sem egyik, sem másik név nem fordul elő; de a Kolosi névről Aszalay egyik levelében (399. sz.) említést tesz.

488. Bujanovics Károlynak ismeretes egy levele, melyet ő Kazinczy Andrásához intézett az iránt, hogy Ferencz kiszabadulását a kir. kegyelem megengedte, de figyelmeztetik, hogy működését éber szemmel tartják. E levélre Kazinczy Ferencz a következő jegyzetet írta: «Németh Caus. Regg. Director egy kézre játszott czzel a semmire-való és az egész haza által útált, gyűlölt Bujanovicscsal; annyit nyúltak rajtunk és egyéb esedezőkön, a mennyit azok elbírtak. Már az itt (t. i. a Kazinczy Andrásához írt levélben) említett ötszáz forinton kívül egyszer kicsikara az anyámtól ötszázat Tornai főispán Okolicsányi János által, ki Bujanovicsnak és társainak egyik híve vala. Híjába mondá az én hét gyermekű anyám, hogy esedezni most haszontalan, minekutána a béke megkötéséhez nincs remény. Bujanovicsnak és társainak ötszáz forint kelle, s ki merie azt megtagadni?» *

489. *Nagy Gábor*, kihez Kazinczy, mint tudva van, epistolát is írt, a melyben annak becses könyv- és kéziratgyűjteményét dicséri. 1793-tól kezdve folyvást benső barátságban élt Kazinczyval. Ő volt a Kazinczy-ház ügyvéde s jogi tanácsosa. Kazinczy a *M. P.*-ban is mint «híres prókátort» említi őt, a kit minden ügyében, bajában tanácsadóul kért föl, s a ki Kazinczy anyagi szükségéről gondoskodott és őt pénzzavaraiból gyakran kisegítette. E mellett a régi nyelv adatait is szorgalmasan kutatta Nagy Gábor s ha valami érdekeset talált kutatásai közben, arról azonnal tudósította Kazinczyt. E vállalat további köteiben számos levél lesz közölve, melyet Kazinczy és Nagy G. egymással váltottak. A levélben említett Nagy Sámuel *Első hajósa* tudunkkal nem jelent meg nyomtatásban. Legalább sem a fővárosi közkönyvtárakban nincs, sem Petrik nem említi bibliografiai művében.

Kis János zsebkönyve ily cízzel jelent meg: «Zsebbe való könyv. Azok-

* Mind a Kazinczy Andrásához írt levélnek, mind e jegyzetnek másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: *M. Irod. Lev.* 4r. 216. sz. alatt található.

nak, kik az olvasásban hasznos gyönyörködtetést keresnek» Pozsony, 1797. és 1799.

490. *Okolicsányi Jánost* Kazinczy a 488. sz. levél jegyzetében tornai főispánnak mondja, de valószínűleg tévesen. Az ekkorbeli sematizmus szerint zemplénmegyei alispán, kamarás és consiliarius s a Tiszán inneni kerületi tábla ülnöke volt.

492. «15 ft sok: de *Townson*ért nem sok». írja Kazinczy s *Townson* Róbertnek a «*Travels in Hungary, with a short account of Vienna in the year 1793. Illustrated with a map and fifteen other copperplates*» című művét érti mely először Londonban jelent meg 1797-ben. 1800-ban Lipcsében is megjelent francziára fordítva s valószínűleg ezt a fordítást olvashatta Kazinczy. Hogy Wiedland ezt németre fordította volna, arról sehol semmi nyom.

A «*Frey müthige Bemerkungen über das Verbrechen und die Strafe des Garde Obristleutenant Székely*» című munka, melyet Kazinczy több levelében emleget. 1786-ban jelent meg h. n. V. ö. az 507. sz. levéllel.

A következő szakaszban említett *magyar fordításon*, mivel sem a tárgy, sem a szerző nincs megnevezve, nem tudni, milyen munkát ért Kazinczy. Döme Károlytól 1802-ben jelent meg egy fordítás «*Metastasiusnak* egynehány játék darabjai» cízzel, melyre egészen ráillik a levélben olvasható leírás, de mivel e levél 1801. aug. 27-én kelt, aligha valószínű, hogy e munkára czélozna, mert e munka akkor még bajosan jelent meg.

496. *Török Mária Zsuzsánna* Török Lajos gróf második leánya, ki három évvel volt fiatalabb Zsófiánál, Kazinczy későbbi neijénél. D'Ellevaux nevű szolgabíró vette nőül.

Török Lajos első gyermeke *József* volt, ki 1777-ben született s 1830-ban halt meg. Neje Vécsey Miklós b. leánya, Mária volt. L. a M. P. 261. lapját.

497. «Képzeltet'd, mit érzettem. Kniggét 's Meinerszt még Munkácson .. olvasván». Knigge Adolf b. ily című művét fordította Kis János magyarra: «Az Emberekkel való Társalkodásról, hogy miképpen kellessék minden rendbéli Emberekhez magunkat úgy alkalmaztatnunk, hogy a világban boldogúlhassunk. Szabadon ford. K. J.» A mű három kötetben 1798-ban jelent meg, Győrött. Ugyanez évben jelent meg «*Meiners Kristóf* oktatása, miképpen kellessék az Iffiaknak haszonnal dolgozni, kiválni magokat az olvasásban, kijegyeztetésben és írásban gyakorolni» cz. munka is Kis J. fordításában, szintén Győrött.

445. lap alúl 12. sor: «*Leveleidet . . . Brünmben tölem* 1798-ban elszedték minden egyéb papirosaimmal együtt». Ez így történt: Szilávy Jánosnak nem régiben kiszabadult bályjához, Györgyhöz írt levele a felsőség kezébe jutván: ennek következtében kiderült a titok, hogy a börtönőrök mennyire kedveznek a foglyoknak, hogy Kazinczynek írószerei is vannak, s hogy nem régiben is levelet kapott hazulról. Június végső napjainak egyikén, midőn a rajta levő kabát zsebéből egy félig kész levelet épen párnái közé rejtett: belép hozzá Schröter kormánytanácsos s a morvaországi rendőrigazgató, hogy megmotozzák. A vizsgálatot meg is kezdték azonnal és pedig a könyveken. A megrémült foglyot csak

a párnák közé rejtett levél aggasztotta. Háttal állt ágya előtt s egy kedvező pillanatban kikapta a levelet rejtékéből és Schröter zsebébe csúsztatá. A rendőrigazgató mindent tüvé tett és Schröter maga is tartott tőle, hogy csakugyan találnak valami tiltott levelet a fogolynál, azért félig elfordított fővel nézegette az asztal fiókját, a ládát s Kazinczy egyéb holmiját, folytonosan ezt mondogatván: «Itt semmi sincs; itt sincs semmi». A motozásnak vége lőn és Schröter, mikor kimentek a cellából, társát bocsátá ki maga előtt, ez alatt pedig az előbb zsebébe csúsztatott levelet visszadobta Kazinczynak. Más büntetés nem érte Kazinczyt, mint hogy irományait s ezek közt Kis J. leveleit is elszedték tőle.

«Azonban a' *Szerettim édes honnjá-t* a Dunán én is zengettem» — írja Kazinczy a levélben. Ez akkor történt, mikor 1800-ban júl. 26-án Kremsnél hajóra szálltak s másnap honi földre léphettek. V. ö. a 436. sz. levéllel s az erre vonatkozó jegyzettel.

500. A levél 2. sorában említett *Bruckenthal Sámuel* val. b. titkos tanácsos és a sz. István rend nagykeresztese volt.

«Rendes, hogy Brünnből *Gál Mózes* Úr késért 1799-ben Kufsteinba» — írja Kazinczy a levél végén. 1799. jún. 22-kén indultak el a foglyok Brünnből Aubert főhadnagy parancsnoksága alatt s e mellé volt adva Gál, de szigorúan megtiltatték neki, hogy magyar voltát elárulja a foglyoknak.

501. «A' *Gond-szabadi Bölts* munkáinak 2-dik Darabját . . . visszaküldöm», — írja a levél elején Szombathi, de hogy kit érthet rajta: az még felderítésre vár.

A vállalat, melynek teljes czíme: «Rózsa-szín Gyűjtemény a magyar szép nemnek számára», csak regényfordításokat közölt s valami komolyabb tárgyú értekezés meg sem jelenhetett volna benne. Aztán, a mi nem kevésbé fontos, ekkor már meg is szűnt.

502. *Asbóth János* (1768—1822), a Festetics György *Georgicon*ának igazgatója, a göttingai egyetemen egy pályakérdés sikeres megoldásáért 25 aranyat nyomó s az angol király képével ellátott emlékérmét kapott. 1801. nov. 14-én a göttingai tudós társaság őt is tagjává választotta s ebből az alkalomból küldötte hozzá Kazinczy ez üdvözlő sorokat. L. életét: Szinyei J. Magyar írók élete és munkái. I. köt. 268—269. l.

E levél másolatban a m. tud. Akad. könyvt. «M. Irod. Lev. 4r. 181. sz.» alatt is megvan s e másolaton az itt közölt sorokat a következők előzik meg, a melyeket nem tudni, kihez írhatott Kazinczy: «Tavalyi levelem olta nem csinálz ugyan maródit a Marat nevéből etc. etc. de még sok elhagyni való volna, csinálni való pedig még több. Híjába mondod, hogy kénytelen vagy írni, etc. etc. hazudni soha nem kénytelen a jó ember. Kérlek, Uram, szánj egy órácskát annak megfontolására, hogy az ember az Igazságnak, Virtusnak, Emberiségnek, Hazának mivel tartozik? Vagy mivel ezek az érzések akart elmélkedések nélkül is előrohannak, kérlek, ne felejtőd-el mindég a lelki-ismeret szavát, s ne vedd csekélységnek mind a most élők, mind a későbbben élendők által becsületes embernek tartattatni». Eddig a töredék, melyet Kazinczy 1801. okt. 20-án írt Regmeczen.

506. *Schrevel Cornelius*nak 1796-ban jelent meg ily című munkája: «Lexicon manuale graeco-latinum et latino-graecum». Editio nova. Aug. Vind.

507. 455. lap fölül 15. sor: «Azon munkátska felől, mely a' *Magyar Statsgefangenek*ről kijött, magam sem tudok semmit is». Németh, úgy látszik, a «Der Majestäts-process in Ungarn» című röpiratra céloz, mely 1800-ban jelent meg. s a melyről Fraknói id. műve előszavában azt mondja, hogy «ez inkább az udvar ellen intézett vádirat, mint történeti elbeszélés, és írója csak a forgalomban levő hírek és conjecturák kútforrásaiból merített».

«*Beregszászi* munkáján bajjal segíthetek» — írja Németh. Nem tudjuk, vajjon a «Versuch einer magyarischen Sprachlehre» című munkáját érte-e, mely 1797-ben jelent meg, vagy az «Über die Aehnlichkeit der hungarischen Sprache mit den morgenländischen» címűt, mely 1796-ban látott napvilágot.

«A' Sógorom oratiojából egyet küldök». Németh sógora Asbóth János volt, kinek Sopronban 1801-ben megjelent ily című beszédére céloz: «Oratio in auspiciis anni scholastici 1801—2. in Georgico Keszthelyensi dicta». V. ö. az 502. sz. levéllel.

511. A levél elején említett *Delillenek* valószínűleg «Poesies diverses» cz. művére céloz Kazinczy. A munka 1801-ben jelent meg Párizsban. A *Sibíriai utazón* pedig aligha ért mást, mint Kotzebue ismeretes művét (Graf Moritz Benyovszky, 1795), mely abban az időben kedvelt olvasmánya volt a magyar közönségnek is.

Kazinczynak a Nagy G.-hoz írt leveleiben számtalan teljesen ismeretlen név fordul elő, a melyeket meg sem kísérthetünk földéríteni. Nagyrészt bizonyára debreczeni honorationokat, tanárokat rejtenek e nevek, a kikkel Kazinczy gyakori látogatása alkalmával itt-ott találkozott, a kikhez valami üzenetet küldött, vagy a kiktől könyveket, stb. kért. Ilyenek például ebben a levélben *Csóka, Lengyel*.

A *Kócsy* névvel jelölt férfiú bizonyára nem más, mint Kocsi Patkó János, az erdélyi színjátszók egyik előkelő tagja, ki társaival gyakorta átrándult Kolozsvárról Debreczenbe nemcsak nyáron, de ősszel is, mint az 537. sz. levél is bizonyítja. Életére nézve I. Bayer J. id. műve I. köt. 342. 498—509. l. Vajjon az itt említett munka mikor jelent meg tőle s általában helyesen van-e tájékozva Kazinczy: nem tudjuk.

512. *Bornemissa Ferencz* kilétéről nincs semmi adatunk. Nevével csak a Nagy G.-hoz írt levelek közt találkozunk, de sehol sem találjuk följegyezve, hogy miféle összeköttetésben volt Kazinczyval.

513. Az a munka, melyről Németh e levélben emlékezik, hogy Festeticsnek ajánlja, sohasem jelent meg. «Az európai nevezetesebb országoknak rövid leírása» című munkának II. része lett volna az, melyre Németh céloz, de ez a rész, mint Kis J. id. műve 63. lapján írja, «a censura alatt elvesztett».

514. A levél utolsó kikezdésében említett *Mihályfi Ferencz* a debreczeni kerületi tábla ülnöke volt ez időben.

515. «Van-e híre nálatok az Allgemeine Lit. Zeitungnak?» — kérdi Virág. E lap Jenában és Lipcsében jelent meg s a múlt század végén, valamint a jelennek első két tizedében majd minden valamire való magyar munkáról hozott bírálatot vagy rövidebb ismertetést. A levélben megjelölt helyen csakugyan van e lapban egy rövid ismertetés Virág *Poetai Munkák* cz. művéről, mely, mint ismeretes, a *Magyar Minerva* harmadik kötetében jelent meg. Virág ez ismertetésnek következő pontjaira czéloz: «Überall erkennt man in dem Verfasser den Freund der Literatur und den glücklichen Nacheiferer und Nebenbuhler des beliebten ungarischen Dichters *Bacsányi*, von welchem sein Vaterland in einem der künftigen Bände dieser *Minerva* eine ungarische Übersetzung Ossians erwartet. *Bacsányi*, *Virág* und *David Szabó* von Baroth können durch ihre Werke in der ungarischen Nation die Ahndung dessen erwecken, was aus ihr unter andern Umständen hätte werden können und noch werden kann».

«Az az *ifjú katoná*, a' kitől két ódát látsz könyvemben, a' Literaturának igen nagy barátja». Mint már Kazinczy megjegyezte, Virág e sorokkal Csehy József-re czéloz, e művelt lelkű, nagy olvasottságú, vitéz katonára, ki innentől kezdve egész haláláig folytonos levelezésben állott Kazinczyval is. Jellemét itt közlött levelei nemesnek, vonzónak és sokoldalúnak mutatják, mit azonban e helyen bővebben ki nem fejthetünk. Csak azt a pár sort iktatjuk ide, a melyet Kazinczy róla a *M. P.*-ban ír: «Csehy József kapitány a császár nevét viselő huszároknál, szül. Olgán, Pozsony vármegyében, 1778. márcz. 2-án. Elesik az oroszok előtt 1812. szept. 29-én Lubló mellett Lithvániában. Egy ágyúgolyó elszakasztá szívéét és lova fejét». Kazinczy ennél hosszabb életrajzot is írt róla ama gyűjtemény elejére, mely a hozzá írt s a tőle kapott leveleket tartalmazza. Ez életrajz Kazinczy eredeti munkáiban lesz közzétéve. Ugyancsak e gyűjtemény elején látható Csehy arcképe is úgy, mint az Kazinczy összes műveinek IV. kötetében megjelent.

516. «Kondédát becsülöm, szeretem». Kazinczy magára a munkára czéloz, mely póka-teleki Kondé Józsefnek, az esztergomi érsekség jószágigazgatójának, több vármegyei táblahírájának s arany sarkantyús vitéznek van ajánlva. Kondé valóságos maecénás volt abban az időben. Nemcsak Virág *Poetika*-ját adta ki, hanem a Rájnis Virgiliusát is. Azonkívül folyvást segítette az írókat. Baróti is sokat köszönhetett neki. Ép ilyen szerepet játszott ebben az időben *Pyber Benedek* is. Ő is szívesen látta az írókat házában; Baróti főleg az ő jóvoltából élt nyugalmas napokat késő öregségében; irodalmi munkákat azonban, tudlunkkal, nem adott ki.

«Nem említem többé, ha írtam é valamit a' *Római lábakra nem vett Magyar versek mehetségére, melyeket* a 119-d. lapon *ismét bántasz*». Kazinczy Virágnak a «Kovács Sámuelnek» cz. versére czéloz, a melyben e sorok olvashatók:

A sokaságra ne nézz, s a régi *legényre, szegényre,*
Állyon, *máskállyon,* nyugodgyék *verve, heverve.*

517. 469. lap fölül 8. sor: «Vályi *barbarus* böltőt nem említem. Tóth Farkas ... *rotunditást* koholt, Révai *unimitást*». Nem tudjuk biztosan, de úgy

véljük, hogy Virág itt Vályinak hun-százitha betűire gondolt, a melyeket Vályi meg akart honosítani. Révai *unimitása* alatt pedig nem érthet mást, mint a kettős mássalhangzók egyjegyűségét. Tóth Farkas *rotunditásáról* eddig legkiválóbb szakembereink sem tudtak felvilágosítást adni, s így e helyet kénytelenek vagyunk homályban hagyni.

«Olvasd tán Lukáts *Henye hívalkodásait*» — írja Virág. — «Lukáts Miklós henye hívalkodása» cz. munka 1800-ban jelent meg Pesten. A kötetben fordítások és eredetiek, classici és modern schémájú versek vannak összegyűjtve. Az egészet tökéletesen jellemzi a czím. Lukáts, mint ember, úgy látszik, a Pócs András iskolájába járt, de ennek erős színező tehetségét, mint költő, nem tudta elsajátítani.

518. 470. lap alul 5. sor: «Ne gondolja az Úr, . . . hogy reám is rám ragadt volna az *új betegség*». Mikor Kazinczy kiszabadult fogságából: a főrendiek közül azok, a kiknél a 90-es években ő oly szívesen látott vendég volt, most kerültek Kazinczyval minden közelebbi érintkezést. Ilyen volt p. o. Széchenyi Ferencz is. Erre czéloz Wesselényi e levelében, valamint Németh is az 507. számúban, midőn azt írja, hogy gyönyörűséget fog abban találni, ha akkor szolgálhat Kazinczynek, *mikor sokan nevét is nyelvekre venni nem merik*.

519. A levél utolsó előtti szakaszában említett *Luca Ignác* vezetes osztrák író volt a múlt században. Szül. 1746-ban s meghalt 1799-ben. «Das gelehrte Oesterreich» czímű munkája irodalomtörténetíróink előtt ismeretes. Életét l. Wurzbach id. műve XVI. köt. 119—123. l.

524. *Spáh Gábornéval* Kazinczy N.-Váradon ismerkedett meg, mint e levélből kivethető. Spáh Gáborról semmi közelebbi adatunk nincs. Úgy látszik, valamely jó módú és művelt érzékű debreczeni polgár volt, a kivel Kazinczy Nagy G. révén jutott ismeretségbe.

A levélben említett *Szentgyörgyi* bizonyosan Szentgyörgyi József, kihez Kazinczy az 532. sz. levelet írta. L. az 532. sz. levelet s az erre vonatkozó jegyzetet.

Báthory Gábor dunamelléki ref. püspök, szül. 1755-ben s meghalt 1842-ben. Életét l. Szinnyi J. id. műve I. köt. 666—668. hasábjain.

526. Franklinnak a levélben említett műve: «Kleine Schriften, nebst seinem Leben von G. Schatz» 1794-ben jelent meg Weimarban. Kazinczy, úgy látszik, téved, mikor e művet három darabból állónak mondja: tudunkkal csak két részből áll s a két rész egy kötet.

527. A Teleki Sámuel könyvtárának ajándékozott második műre nézve l. az *I. k.* 546. lapját; az itteni jegyzetben kifejezett valószínűséget Kazinczy e levelében a bizonyosság fokára emeli. A Sallustiusról szóló pontban *Kéthi* diák kiadásáról emlékezik Kazinczy. A kezünk ügyébe eső összes Sallustius-kiadásokat végig néztük, de ilyen kiadóra nem találtunk. Nincs-e a névben tévedés (mert a levél eredetije eddigelő ismeretlen) vagy már Kazinczynál, vagy legalább a másolónál: mindez földéítésre vár.

484. lap alul 8. sor: «Az Exed megdicsőült fijának tiszteltetésén senki

nem örvend szívesebben, mint én», Teleki Domokosra czéloz, kit már alig 25 éves ifjú létére elnökévé választott a jenai mineralogiai társulat. Előbb a guberniumnál szolgált, mint titkár, később pedig a marosvásárhelyi kir. tábla ülnökévé neveztetett ki. Műveit kéziratban a m.-vásárhelyi Teleki-könyvtár őrzi. L. Nagy Iván id. műve XI. köt. 99. l.

531. 488. lap alul 4. sor: «Hát Forster Ansichtjeit esméd-e?» Forster György «Ansichten vom Niederrhein, von Brabant, Flandern, Holland, England und Frankreich» című műve 1791-ben jelent meg Berlinben.

532. *Szentgyörgyi József* azon kevesek közé tartozott, a kiken Kazinczy, mind a mellett hogy az akkori legfőbb irodalmi kérdés, a nyelvművelés dolgában ellenlábasa volt, egész életében szeretettel csüggött, a kinek tanácsát majd minden dolgában kikérte, s a kinek véleménye mindig fontos volt rá nézve. Szentgyörgyi J. rövid életrajza már a Bajza-Toldy-féle kiadásban is megjelent, s mint-hogy czélunkra teljesen kielégítő: ide iktatjuk az egészet.

«Szentgyörgyi József Aranyoson, február 22-én 1765. született; első kiképeztetését a' pozsonyi, nagykőrösi és debreczeni iskolákban nyerte, Jenában hallgatta az orvosi tudományokat, melyek végzetével Németország nevezeteseb egyetemi városait járta össze, s 1794. Bécsbe tért, hol a' közkórházban egy tapasztalati évet töltvén, tanárrá lett. Orvosi gyakorlatát Győrött kezdte, hol házastársul Antalfai Solyom Katalint, egy hozzá méltó hölgyet vett; négy év múlva innen Nagy-Kőrösre, s majd Debreczenbe, a' nagy nevű Veszprémi István helyére hivatott meg rendes orvosnak, 's e' hivatalában, 1832-nek első napján történt haláláig, harminczkét éven által, hűles tanácsadója, meleg keblű segítője s mindenkép jötevője vala mindenneknek, kiket a' bizodalom hozzá vezetett: e' bizodalom pedig általános, mindig egyforma 's érdemlett volt».

Szentgyörgyi Józsefnek egy műve 1803-ban nyomtatásban is megjelent, Debreczenben. Címec: «A legnevezetesebb természeti dolgok esmérelti, az apróbb iskolák számára.» XIX rézmetszettel. Azonban sokkal híresebb, mint a *Mon-dolat* eredetijének írója s terjesztője. Mennyi része volt e hírhedt röpiratban: annak tisztázásával eddig még adós irodalmunk története. Kazinczy levelei önmagukban nem is elégségesek a kérdés megoldására. E vállalat eredeti céljához és feladatához mérten közli a Szentgyörgyi leveleit is, a melyek eddig ismeretlenek. Ezek és Kazinczynak ez ügyben írt levelei teljesen földérítik a homályt. Megjegyezzük, hogy Kazinczy levelei változatlan lenyomatai a Bajza-Toldy-féle kiadásnak. Eredetijöket legalább ezeideig nem sikerült megkapnunk. Szentgyörgyi leveleit azonban az eredetiek után adjuk.

533. *Kozma Gergely* (1774—1849) ismert unitárius pap és esperes. Életét és működését Kozma Ferencz írta meg (1876) s műve függelékéül közölte Kazinczynak Kozma Gergelyhez intézett leveleit, de nem az eredetiből, hanem csak másolatból.

A levél tartalmát v. ö. az 546. és 548. sz. levelekkel.

540. 503. lap alul 3. sor: «Olvasd de 6. Julii is az All. I. Z»-t. Az idézett lapban a mondott helyen egy névtelen czikk Kisfaludy Sándor *Kesergő*

Szerellem cz. művét ismerteti s bírálatát a következő sorokkal végzi: «Denjenigen, welche der ungrischen Sprache die Fähigkeit und Würdigkeit zu einer dauernden gelehrten und Geschäftssprache streitig machen woliten, kann die Nation nun ausser ihren ältern und neuern Dichtern *Bacsányi, Szabó Dávid, Ányos, Virág*, auch ihren *Kisfaludy* kühn entgegenstellen.» Ez idézelből egyszersmind világossá lesz a szövegben olvashatatlannak mondott név is, a mely nem másé, mint Ányos Pálé.

«Nagy Váradi *Takats*.» A levél szövegéből annyit ki lehet venni, hogy tanár volt, de életéről nincs közelebbi adatunk.

506. lap fölül 12. sor: «Ez az *Urtheil*, . . . *Gabriela bétsi Sappho* munkája.» Virág itt bizonyosan Bacsányinét, Baumberg Gabrielát érti, ki 1775-ben született Bécsben s 1839-ben halt meg Linczbén. Első műve 1789-ben Bécsben jelent meg ily cízzel: «Auf Laudons Ankunft in Wien nach dem glorreichen Feldzuge.» Kisebb költeményei összegyűjtve 1800-ban jelentek meg. Hogy cz az *Urtheil* önállóan nem jelent meg: az bizonyos, de hogy milyen folyóiratban láthatott napvilágot, nem tudjuk. Az *Annalen der Litteratur* cz. bécsi folyóiratnak ez időbeli minden évfolyamát átnéztük, de ily című czikk nyomára nem akadtunk. Lehet, hogy talán Virág nem helyesen idézi. Wurbach idézi Pichler Karolinát, a ki ezeket írja Baumberg Gabrieláról: «Gabriele war ein Mädchen, das durch ihre Gestalt und den Zauber ihres Umgangs, noch mehr aber durch das Talent der Dichtkunst damals — im achten Decennium des vorigen Jahrhunderts — in Wien Aufsehn, Bewunderung und vielfältig herzliches Wohlwollen erregte.» Ez magyarázza meg, miért mondja őt Virág is Sapphónak.

506. lap fölül 17. sor: «Ezt a' *Léliust* Spáb Gábor barátunknak fogod adni.» Virágnak Laelius- és Cato-fordítása 1802—3-ban jelent meg.

Szerdahelyi Györgyre l. az *I. k.* 565. lapját.

A tovább említett *Fux* és *Szányi*, mind a kettő püspök. Fux Ferencz nyitrai püspök volt, Szányi Ferencz pedig dulcinai vál. püspök, pécsi nagyprépost, kanonok, az apostoli sz. szék proto-notariusza.

Horzig teljesen ismeretlen név, a melyre adatot sehol sem találhatunk.

543. A levél első sorában említett *Major Sárosy András* egészen ismeretlen egyéniség, a kiről Kazinczy máshol tudtunkkal sehol sem emlékezik. Az *I. k.* 10. lapján említi Carlowitzky J., de csak röviden s úgy, hogy ki nem lehet venni, ki volt, hol élt, mily összeköttetése volt Kazinczyval.

545. *Dobsz Ferencz*, korának hírneves orvosa, szül. 1768-ban Ér-Semenben. Debreczenben és Késmárkon tanult, mire Batthyány primás könyvtárában volt alkalmazva; 1795-ben Jenába ment a felsőbb tanulmányokra. Egy orvostani értekezése 1804-ben nyomtatásban is megjelent. Halála éve ismeretlen. Miért sürgette a pénzt s mit ígért: mindez teljesen homályos, mivel Kazinczynak ez ügyben más levelét nem ismerjük.

546. 514. lap alul 9. sor: «E' két darabnak (Molière két színművének) egyikét (franciául: le médecin malgré lui) valaki Erdélyben is fordította». A szóban levő fordítás ily című munkában jelent meg: «Próba, mellyet anyai nyelve' tanulására tett a' Nagy-Enyeden tanuló ifjak között fel-állított magyar

társaság». Kolozsvár, 1792. Molièrenek két vígjátéka van e műben közölve: «Az erőszakos házasság» és «A kéntelenségből való orvos». Egyiknek a fordítója sincs megnevezve, csak annyi van mondva, hogy fordította a «társaságnak egy tagja 1791». — A munka nincs gr. Toroczka Pálnak ajánlva, mint Kazinczy írja. Mind össze egy vers olvasható «gr. Toroczka Pál úrfi ő nagyságához» czímmel, de ez sincs a munka elején, hanem a többi kisebb versek közé van sorozva.

514. lap alul 5. sor: «Szabad volna e az Urat kérnem, hogy ezt (i. i. a most említett színművet) nékem szerezze meg». Ezt a kérést Kozma valóban teljesítette is Gedő József jó barátja segítségével, miről ez utóbbi 1803. febr. 16-án Kozmához írt levelében így ír: «Sok utána való járásim s esekedésem után kívánságod szerint a ref. collegiumban mind a *Czid* szomorújátékot, mind a *Próbát* megtaláltam, de az ára 2 rf. Hanem örvendem mégis, hogy megkaphattam; s ha egy aranyat kellett volna is fizetnem, örömet megadtam volna. Mi az, a mit az én egyetlenegy Kozmámért fel nem áldoznék — s kivált akkor, midőn a Kazinczy kérésének akar eleget tenni?» L. Kozma Ferencz id. műve 52. lap.

515. lap 3. sor: «Az 1803-dikra nyomtatott *Nemzeti Kalendáriom* borítékján látom az Úr nevét». A nevezett Kalendáriomhoz nem juthattunk, de valószínűnek tartjuk, hogy Kozmának «A szerecsen rabok» cz. fordítása volt hirdetve a kalendárium borítékján. Ez következik a levél szövegéből is.

547. Vajjon elküldte-e ezt a levelet s így küldte-e el Kazinczy Festetics grófnak: nem tudjuk. De hogy kérelme nem teljesült: az bizonyos. Festetics épen ez időben kezdte az udvari köröket megnyerni, ez időben volt mind sürűbb érintkezése József nádorral; könnyen érthető tehát, hogy az udvar előtt gyanús Kazinczyval nem akart közelebbi ismeretséget szőni. V. ö. az 557. sz. levéllel.

552. Édes Gergely *édessége*. Ha Kazinczy itt Édesnek valamely nyomtatott művét érti: akkor «enyelgése»-re, «avagy időt töltő tréfás versei»-re czéloz, mely mű 1793-ban jelent meg; ha pedig Édes kéziratára czéloz, akkor «ifjú enyelgése»-t érti. Ez a műve csak 1803-ban jelent meg.

Fráter Istók. Bizonyosan tagja az egykor virágzó biharmegyei Fráter-családnak, a melynek egyik tagjáról, Imréről már az *I. k.*-ben (50. l.) volt szó. Fráter István nevét Kazinczy többször emlegeti a nélkül, hogy tudnók, mily összeköttetésben állt vele. Nagy Iván szerint 1806-ban már elhalt. Neje Dobozy Katalin volt.

553. «Az újabb *Litteraturát* illető dolgok» közt Bredeczky Sámuel neve a legkevésbé ismert. Bredeczky 1772-ben született és 1812-ben halt meg. Középiskolai tanulmányait Sopronban végezte s miután külföldi egyetemeken is megfordult, visszatért Sopronba, hol tanárrá választották. Később mint predikátor és superintendens nagy munkásságot fejtett ki főleg a földrajz terén. Az a műve, melyet Németh említ, «Beiträge zur Topographie des Königreichs Ungarn» czímmel jelent meg 1803—1809-ig négy kötetben.

555. 529. lap fölül 16. sor: «Az Abonyból hozott portékák átvételére ide rekeszték egy kis írást». Nagyon valószínű, hogy Kazinczy arra a mellék-

letre czéloz, a mely az 561. sz. levélhez van csatolva, s a melynek helyesebben e levél után kell vala következnie.

556. Kozma Gergely szóban forgó műve ily czímmel jelent meg: «A' Szeretsen-rabok. Valóságos történeten épült érzékeny játék. Három felvonásban. Szerzette Kotzebue. Az eredeti kiadás szerint fordította K. G.» Pozsony és Pest, 1802. — Kazinczy a «barátságos jegyzések»-et a nyomtatott példányra tette, arra számítván, hogy a mű esetleg második kiadást is fog érni, s akkor e jegyzéseknek Kozma hasznát veszi. Tudtunkkal azonban e fordítás nem ért második kiadást.

557. *Csapó Imre* Festetics György grófnak volt a titkára, s e levelet is a gróf nevében írta. Kazinczy a választ szintén Festetics Györgyhez intézte. Bővebb magyarázat szükségtelen e levélhez, csak azt jegyezzük még meg, hogy Kazinczy kivált a Berzsenyihez és Cserei Farkashoz írt leveleiben kétség kívül ezért gyanúsítja Festetics Györgyöt s ezért mondja oly gyakran, hogy a nagy emberek hazafisága sokszor nagyon is kétes becsű. V. ö. az 507. 518. és 547. sz. levelekkel.

559. «Tegnap ért ide *Karrik-Thóra*». Talán felesleges is megjegyeznünk, hogy Osszián ily című művének fordítását érti Virág. E fordítás csak később, Kazinczy összes művei VII. kötetében látott napvilágot.

536. lap alul 10. sor: «Ki légyen *Bozóky*, nem tudom». Bozóky István, kitől a levélben megnevezett munkát ismerjük, szabolcsi ügyvéd volt ez időben. 1809-ben «auditor»-rá lett. Születése és halála éve ismeretlen.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A számok a lap számait mutatják. A csillagos számok azokat a lapokat jelölik, a melyeken az illető névről vagy tárgyról a jegyzetben némi felvilágosítás olvasható.

- Adam Jakab. 8. 18. 63. 549*.
Aesopus. 103.
Allgemeine Literatur-Zeitung. 465 600.
602.
Almásy Ignác. 436. 560. 594.
Almásy Pál. 398. 520. 587.
Alxinger János. 53.
Anacreon. 22. 91. 97. 109. 110. 156.
170. 172—175. 191—206. 213—218.
266. 304. 561. 568.
Anderkó tisztartó. 257.
Andrássy István gr. 70.
Angelo Soliman. 282.
Ányos Pál. 6. 37. 181. 231. 467. 500.
552. 603.
Aranka György. 40. 56. 61. 62. 99.
117. 118. 136. 142. 165. 168. 181.
205. 224. 231. 233. 250. 259. 264.
273. 286. 290. 357. 362. 441. 569.
578. 581. 584.
— művei: Julia levelei. 51. 55.
79. 105. 116. 118. 139. 142. 143.
156. 169. 182. 187. 191. 261. 353.
— — A nap négy része. 55.
— — A budai basa. 55. 143. 224.
Aristophanes. 154.
Asbóth János. 450. 462. 471. 598*.
599.
Aszalay János. 44. 56. 70. 78. 100.
137. 181. 256. 261. 273*. 326. 328.
341. 346. 388. 414. 425.
Asztalos János. 139.
Auracher József. 339. 583*.
Avakumovich István. 594.
Bacsányi János. 19. 36. 37. 40. 48.
64. 120. 121. 126. 136. 145—151.
167. 211. 230. 249. 250. 260. 272.
336. 470. 503. 506. 552. 563. 566.
570. 576. 580. 582. 590. 600. 603.
Bacsányi Jánosné Baumberg Gabriela.
506. 603*.
Bácsmegyey levelei. 1. 42. 50. 78.
113. 116. 185. 298. 300. 490. 513.
Bahrdt Károly. 188.
Bajza József. 283. 326. 585. 602.
Bajzáth József. 558.
Balassa Ferencz gr. 117. 575.
Ballagi Géza. 549. 551. 559. 560. 562.
567. 569. 570. 579.
Balog Péter. 83. 120. 559. 560. 563.
Baranyai Gábor. 99.
Bárany Péter. 120. 563*.
Barcsay Ábrahám. 140. 182. 188. 467.
Barczafalvi Szabó Dávid. 34. 297. 326.
Bárczay Ferencz. 69. 314. 341. 401.
406. 553.
Barkó Vincze. 373. 417. 591*.

- Báróczy Sándor. 52. 120. 140. 182.
 188. 218. 249. 440.
 Baróti Szabó Dávid. 44. 50. 210. 211.
 219. 223. 245. 248. 465. 467. 469.
 503. 570. 575. 600. 603.
 Bartholomaeides. 527.
 Báthory Gábor. 481. 601.
 Batthyány József primás. 63. 84. 90.
 115. 603.
 Batthyány-Strattmann Lajos. 113. 114.
 119. 140. 160. 296. 310. 563*. 580.
 Bause János Frigyes. 367.
 Bay Ferencz. 588.
 Bayer József. 552. 586. 599.
 Beccaria. 449.
 Bedekovich Ferencz. 594.
 Bél Mátyás. 8. 537.
 Beleznay Miklósné Podmaniczky Anna
 Mária. 85. 559.
 Bélik József. 125. 564.
 Benedek Mihály. 46. 499. 555*.
 Benkő Ferencz. 42. 43. 46. 100. 225.
 262. 291. 518.
 Benkő József. 46. 318.
 Beőthy Imre. 346. 560.
 Beőthy László. 582.
 Beőthy Zsolt. 576.
 Bereczky. 231.
 Beregszászi Pál. 455. 599.
 Berényi Gábor gr. 120. 563.
 Berger. 367.
 Berlepsch Emilia. 365.
 Bernáth Ferencz. 393. 591.
 Bernáth Gedeon. 454. 456.
 Bernáth László. 393.
 Berzeviczy András. 588.
 Berzeviczy Pál. 454.
 Bessenyei György. 26. 36. 318. 487.
 495.
 Bezzeredy Ignác. 560. 569.
 Blumauer. 53.
 Bolla Márton. 230.
 Born Ignác. 53. 87.
 Bornemisza Ferencz. 461. 463. 599.
 Bossányi Ferenczné. 137. 139.
 Bossuet. 349. 353. 354. 584.
 Bozók István. 536. 605.
 Bredeczky Sámuel. 527. 604*.
 Brockmann János Ferencz. 316. 581*.
 Bruckenthal Sámuel. 448. 459. 470.
 513. 598.
 Budai András. 432. 447. 479.
 Bujanovics Károly. 435. 437. 520.
 595. 596.
 Bullyovszky Sándor. 65.
 Bürger. 297. 347. 475. 536.
 Calovinus József. 126. 365.
 Campe. 372. 585.
 Carlowszky János. 603.
 Catullus. 106. 122. 186. 564.
 Chodowiecki Dániel. 141. 263. 264.
 352. 529.
 Cicero. 296. 349. 351. 440. 555. 579.
 Clerfayt Károly gr. 338. 583*.
 Cornides Dániel. 24. 527. 529. 550.
 Csapó Imre. 534. 605.
 Csapodi István. 64. 65. 552.
 Csehy József. 465. 506. 510. 536. 580.
 600*.
 Csépan István. 98. 104. 231. 561.
 Csergics Simon. 3. 125. 547.
 Cservenka kapitány. 419. 420. 448. 593.
 Csóka. 460. 599.
 Csokonai Mihály. 283. 297. 300. 326.
 331. 390. 416. 434. 446. 455. 500.
 512. 526. 538. 541. 590.
 Csúzi perceptor. 539.
 Custine Ádám Fülöp. 286. 578*.
 Czetter Sámuel. 241. 501. 539. 574*.
 Darvas Ferencz. 40. 95. 102. 328.
 553. 560.
 Darvas Imre. 414.
 Darvas János. 363. 548*.
 Dayka Gábor. 105. 125. 138. 139. 140.
 170. 189. 206. 210. 231. 238. 261.
 264. 266. 283. 341. 343. 390. 415.
 466. 469. 492. 512. 538. 548. 564.
 590.
 Decsy Sámuel. 46. 186. 218. 372.
 Delille «Poesis diverses» cz. műve.
 599.
 Dessewffy József gr. 231. 295. 350.

- Dijogg. 330. 366. 368.
 Dobsa Ferencz. 513. 603*.
 Domokos Imre. 483.
 Domokos Lajos. 499. 500. 539. 560.
 Domonkos Sámuel. 363.
 Döme Károly. 125. 139. 181. 188.
 190. 220. 230. 233. 349. 353. 538.
 547. 568. 569. 574. 584. 597.
 Dugonics András. 46. 65. 279. 421.
 Dukász Mihály. 322. 323. 325.
 Édes Gergely. 222. 455. 512. 571. 604.
 Ehrenstein Vilmos. 397. 586. 587.
 Ellinger József Ede. 118. 137. 143.
 Endrődy János. 271. 579.
 Endrődy tábori pap. 373.
 Engel fogalmazó. 247.
 Erdődy József gr. 594.
 Erdődy Lajos. 212.
 Erdősi (Sylvester) János. 238.
 Ernesti. 47.
 Eszterházy Károly gr. 99. 120. 256.
 563.
 Fábri Gergely (?) 346.
 Faludi Ferencz. 467.
 Farkas Antal. 78.
 Fáy Ágoston. 45. 545. 554.
 Fáy Barnabás. 543.
 Fazekas István (idősb-) 386. 585*.
 Fazekas István (ifj-) 46. 143. 566.
 Fejér György. 3. 81. 85. 96. 181. 547.
 559.
 Fejérváry Károly. 50. 550. 551. 558.
 Fekete (Ferencz v. Lajos?) 120. 563.
 Fekete János gr. 560.
 Fekete (Iványi-) 394. 396. 588.
 Ferencz császár és király. 221. 264.
 320. 570. 589. 593. 595.
 Festetics György gr. 462. 464. 471.
 515. 598. 599. 604. 605.
 Fischer Imre b. 314. 581*.
 Forgách Miklós gr. 83. 149. 249. 559.
 576.
 Forster György. 488. 602.
 Földi János. 16. 19. 46. 56. 92. 97.
 101. 104—110. 121. 153. 169. 181.
 182. 191. 206. 213. 224. 231. 232.
 234. 266. 277. 460. 499. 542. 557.
 573. 574.
 Fraknói Vilmos. 582. 591. 599.
 Franklin Benjamin. 483. 601.
 Fráter István. 416. 526. 604.
 Fux Ferencz. 506. 603.
 Fülep János. 48. 49. 577.
 Gabelhofer János Gyula. 313. 315. 581.
 Gaenischer Sámuel. 312.
 Gahy Ferencz udvari fogalmazó. 87.
 Gál Mózes. 448. 598.
 Gancs Pál. 184.
 Gebler Tóbiás. 290. 563. 564.
 Gécz (András?) 200. 570.
 Gedő József. 604.
 Gejza László (Kép —) 137. 566*.
 Gelley József. 46. 328. 556*.
 Gellert. 102. 103. 144. 297. 501. 566.
 572.
 Gesellius. 117.
 Gessner Salamon. 47. 181. 241. 291.
 309. 328. 363. 421. 474. 476. 580.
 Gessner Salamonné Haidegger J.
 291—295. 309. 328. 364.
 Gessner nyomdász. 366.
 Ghequier József cancellista. 87.
 Glatz Jakab. 455.
 Gleim. 91.
 Goethe. 317. 389. 421. 488. 500. 501.
 — művei: Clavigo és A testvérek I.
 Kazinczy művei között.
 Gottsched. 241. 501.
 Göböl Gáspár. 46. 85. 96. 212. 536.
 556*.
 Görög Demeter. 115. 140. 182. 188.
 Götz János Miklós. 2. 3. 547.
 Götz kapitány. 4.
 Graf. 312. 329. 330. 366.
 Greiner udvari tanácsos. 88.
 Gruber Antal. 502.
 Gruber Károly. 164.
 Grünersperg János. 424. 426. 431. 592.
 Gvadányi József. 181. 212. 223. 249.
 572. 576.
 Gvalterus Mapes. 229. 568*.

- Gvozdanovich b. ezredes. 112.
 Gyarmathy Sámuel. 359.
 Gyöngyösi István. 148. 212. 228. 421. 467.
 Gyöngyösi János. 212. 222. 500. 571.
 Gyürky István 594.
- Hadi és más nevezetes történelek.** 45.
 96. 208. 286. 554. 574.
 Hadik András. 186. 570.
 Hagedorn. 297. 572.
 Hager Dániel. 441. 490. 513. 517.
 Hajnóczy József. 390. 435. 577. 588.
 Halmágyi László. 459. 514.
 Hannenheim István. 441. 470. 490. 517.
 Hari Péter. 230.
 Haschka Lőrincz. 53.
 Hatvany István. 561.
 Helvetius. 51.
 Herder. 274. 286. 317. 500. 578.
 Hickei József. 345. 584*.
 Hochmeister Márton. 226. 573. 575.
 Hoffmann Lipót. 186. 569.
 Hohenlohe-Kirchberg Frigyes. 338. 583*.
 Homberger b. 86.
 Homeros. 306. 526.
 Horányi Elek. 46.
 Horatius. 29. 56. 139. 234. 297. 326. 343. 362. 387. 399. 449. 465. 467. 468. 503. 536. 557.
 Horvát István. 556.
 Horváth Ádám. 16. 34. 46. 80. 95. 102. 120. 121. 137. 154. 155. 181. 206. 212. 230. 257. 264. 267. 280. 281. 286. 289. 297. 304. 308. 326. 339. 416. 422. 501. 521. 550. 552. 557. 562. 563. 570. 578.
 Horváth József. 335. 583.
 Horzig. 506.
 Hölty. 348. 492. 572.
 Hunyadi Szabó Ferencz. 46. 237.
 Hübner János censor. 314. 315.
- Izdenczy József udv. tanácsos. 87. 436.
- Jabroczy Gábor. 227. 315.
 Janusek József. 70.
- Józsa Antal. 424.
 Józsa Gergely. 46.
 József (II.) császár. 45. 47. 76. 345. 551. 569. 573. 591.
 József fhg. nádor. 413. 592. 595. 604.
- Kácsándy Zsuzsánna (Gyulay Ferencz-né). 69. 118. 138. 143. 314.
 Kallos Dániel. 44. 52. 183. 553*.
 Kalmár György. 212. 278.
 Kálnásy István. 596.
 Kandó Gábor. 389. 393.
 Kármán József. 363. 384.
 Kartigám. 208.
 Kaunitz Venczel hg. 118. 186. 569.
 Kazinczy András. 115. 397. 399. 407. 413. 425. 587. 589. 590. 596.
 Kazinczy Ferencz. 38. 42. 79. 178. 180. 183. 187. 190. 205. 220. 229. 233. 243. 248. 250. 259. 262. 393. 549. 550. 558. 562. 570. 571. 577. 585. 602.
 — — — — — betegsége. 205. 220. 345. 364. 369. 398. 570.
 — — — — — fogsága. 394—432. 435. 437. 445. 496. 516. 519. 586—596.
 — — — — — iskola-felügyelősége. 4. 101. 187. 190. 220. 227. 229. 547. 569. 573.
 — — — — — művei (eredetiek): A tavaszhoz. 287.
 — — — — — Az esthajnalhoz. 286. 307.
 — — — — — Daimonia. 288.
 — — — — — Hivatalba bevezető beszéd. 8. 16. 18. 55. 557.
 — — — — — Keresztes Bálint. 267. 557.
 — — — — — Minnyibez. 179.
 — — — — — Prónay Lászlóhoz való ajánlás. 82. 101.
 — — — — — művei (fordítások): A grátiák. (Wieland után). 298. 299. 300. 384.
 — — — — — A testvérek (Goethe után). 298. 341. 384. 389. 586.
 — — — — — A gyermek poéta (Götz után). 3. 547.
 — — — — — A vak Lantos (Veit Weber

- után) 298. 341. 349. 355. 356. 361. 387. 421. 490. 579.
- Kazinczy Ferencz: Az álom. (Salis után). 347. 348.
- —: Anacreon. 22. 36. 43. 91. 92. 97. 153. 305—307. 384.
- —: Antimachiavelli. 183.
- —: Cicero fordítása. 296.
- —: Contra social (Rousseau után). 328.
- —: Clavigo. (Goethe után). 421. 429. 426. 445.
- —: Diogenes (Sokrates mainomenos). 17. 55. 78. 105. 161. 185. 264. 270. 286. 290. 298. 308. 346. 386. 399. 454. 490. 513. 550. 567. 580.
- —: Emilia Galotti (Lessing után). 85. 185. 286. 298. 421. 426. 445.
- —: Gessner idylliumai. 25. 35. 41. 42. 52. 78. 116. 183. 200. 226. 291—295. 298. 300. 310—312. 327. 353. 364. 366. 384. 414. 426. 427. 445. 470. 476. 490. 513. 516.
- —: Hamlet. 25. 45. 50. 79—81. 89. 90. 94. 96. 100. 101. 116. 119. 126. 152. 153. 162. 182. 185. 188. 298. 457. 490. 513. 554. 557. 560.
- —: Lanassza. 298. 563. 579.
- —: Macbeth. 85. 185. 298. 384. 418. 579.
- —: Messias. 25. 27. 115. 126. 132. 141. 143. 186. 224. 226. 260. 263. 264. 291—298. 328. 351. 384. 399. 441. 470. 490. 563. 573. 577.
- —: Medea (Gotter után). 85.
- —: Minna von Barnhelm. 445.
- —: Miss Sara Sampson. 45. 50. 85. 96. 185. 286. 298.
- —: Molièreből való fordítások. 421. 426. 513.
- —: Paramythionok (Herder után). 286. 290. 298. 308. 317. 346. 350. 356. 457. 490. 513. 578. 580.
- —: Secundus fordítása. 140.
- —: Siegwart 78.
- —: Stella. 105. 185. 300. 341. 349. 356. 360. 361. 364. 386. 387. 421. 426. 490. 513. 579.
- Kazinczy Ferencz művei (fordítások): Themistocles (Metastasio után). 298.
- —: Titus kegyelmessége (Metastasio után). 56. 417. 498. 591.
- —: Yorick levelei Elizához. 421. 426.
- Kazinczy Ferencz művei: Helikoni virágok. 6. 105. 125. 140. 183. 188. 190. 223. 227. 230. 267. 298. 307. 490. 553. 562. 573.
- —: Orpheus. I. e. címet külön.
- Kazinczy Honoria. 407. 590.
- Kazinczy István. 257. 478. 577*.
- Kazinczy József (Ferencz testvére). 258. 395. 401. 414. 424. 426. 567. 587. 591. 593. 595.
- Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna. 394—431. 587—596.
- Kazinczy Klára. 4. 39. 101. 111. 114. 373. 399. 593.
- Kazinczy Lajos. 596.
- Kazinczy László. 99. 105. 110. 111. 114. 124. 126. 129. 250. 338. 372. 396. 411. 547. 558. 562. 585. 593. 595.
- Kazinczy Miklós. 124. 271. 290. 394. 399. 409. 425. 426. 501. 564. 567. 588. 589. 593.
- Kazinczy Péter. 50. 285. 529. 540.
- Kazinczy Zsuzsanna Péchy Sándorné. 394. 395. 425.
- Kendefi. 99. 110.
- Kétthi. 484. 601.
- Kininger Vincze György. 243. 501. 575*.
- Kis János. 296. 300. 340. 343. 346. 361. 384. 420. 432. 437. 441. 444. 456. 467. 478. 481. 485. 489. 491. 501. 579. 580. 583. 597.
- Kisfaludy Sándor. 446. 458. 527. 602.
- Klebersperg Procop. 129. 565.
- Kleist. 297. 348. 572.
- Klingmann Fülöp. 317. 581*.
- Klopstock. 36. 130. 276. 327. 360. 399. 428. 470. 493. 500. 501. 563. 585.

- Kocsi Patkó János. 460. 498. 599*.
 Kohl Kelemen. 258. 270. 577*.
 Kolosi Pál. 433. 577. 596.
 Komáromy György. 314. 415. 585.
 Komjáthy Ábrahám. 46. 484. 556*.
 Kondé József. 600.
 Kónyi János. 414. 447. 574.
 Koppi Károly. 24. 47. 272. 315. 581.
 Korabinszky József Máté. 389. 582.
 Kóré Zsigmond. 206. 281. 570*.
 Kotzebue. 446. 571. 599. 605.
 Kovachich Márton György. 7. 25. 31.
 64. 86. 90. 93. 115. 135. 175. 176.
 180. 205. 221. 243. 268. 274. 280.
 567. 575.
 Kovács Ferencz. 251. 266. 276. 576*.
 577.
 Kovásznai Sándor. 46. 212. 484. 555*.
 Kozma Ferencz (jezsuita). 556.
 Kozma Ferencz (Kozma G. életirója).
 602. 604.
 Kozma Gergely. 46. 490. 513. 530.
 602*. 604. 605.
 Kövér (Gábor?). 318. 581.
 Kraynik József. 545.
 Kreskay Imre. 231.
 Lácza Szabó József. 144. 181. 184.
 566.
 Laczkovich György. 314.
 Laczkovics László. 466. 595.
 Lakics György. 243. 244.
 Lakos János b. 297. 446. 457. 462.
 579*.
 Landerer Mihály nyomdász. 81. 95.
 102. 115. 118. 161. 178. 182. 188.
 229. 248. 277. 590.
 Lange József. 317. 581*.
 Lányi József. 594.
 Lengyel Antal. 36.
 Lengyel professor. 460. 481. 599.
 Lessing. 45. 273. 317. 350. 356. 484.
 518. 553.
 Lévai Bálint. 46. 556*.
 Libtág (Liptay?) 66. 69. 558.
 Lipót (II.) császár és király. 47. 63.
 87. 118. 221. 319. 555. 558. 569. 570.
 Lippert József. 320. 324.
 Liptay Mária. 390. 586*.
 Livius. 399.
 Losonczy István. 305.
 Lossontzi Károly. 393.
 Lovasi Benedek. 46.
 Luca Ignác. 472. 601*.
 Lukács Miklós. 414. 469. 601.
 Luzzato (Marco?) 316.
 Mack Károly. 338. 583*.
 Madarassy (István v. Lajos?) 70. 559.
 Magyar Hirmondó. 261. 308. 570. 573.
 575. 577. 580.
 Magyar Kurir. 96. 415.
 Magyar Músa. 40. 144.
 Magyar Museum. 22. 23. 31. 36. 40—43.
 49. 121. 135. 248. 296. 303. 551.
 571. 575. 580.
 Majláth György. 496. 519.
 Makó Pál. 152. 567*.
 Mandich Antal. 63. 558*.
 Mannsfeld József György. 280. 289.
 578*.
 Marczali Henrik. 573.
 Mária Terézia. 47. 83. 245. 324. 345.
 Máriássy István. 120. 393. 563.
 Mark Quirin. 8. 18. 63. 88. 549*.
 Martinovics Ignác. 396. 435. 588.
 Matthisson. 343. 347. 420. 442. 495.
 Mátyási József. 362. 500. 584.
 Mauksch Tóbiás. 318. 581.
 Mellfont. 39. 553*.
 Merkur. 90. 177. 244.
 Metastasio. 56. 59. 60. 92. 97. 417.
 418. 557. 597.
 Migazzi bibornok. 53.
 Mihályfi Ferencz. 463. 599.
 Mikos Mihály. 594.
 Milesz József. 46. 554*.
 Miller Ferencz. 346.
 Miller János Márton. 47.
 Mindenes Gyűjtemény. 29. 50. 76. 555.
 Mindszenty Sámuel. 46. 555*.
 Mocsáry. 157.
 Molière. 421. 447. 452. 453. 456. 459.
 559. 603.

- Molnár Albert. 95. 208. 306.
 Molnár János. 44. 52. 230.
 Moor Anna. 492.
 Morhof Dániel György. 29. 551*.
 Nádasdy Mihály. 321. 582*.
 Nagy Gábor. 303. 436. 439. 446. 447.
 452. 453. 456. 459. 462. 480. 497.
 498. 513. 526. 528. 539. 540. 543.
 596*. 599. 601.
 Nagy Iván. 549. 602. 604.
 Nagy János. 152. 567.
 Nagy Sámuel. 297. 303. 331. 372.
 437. 579*. 596.
 Nagyváti János. 120. 137.
 Németh János. 404. 436. 585. 587.
 590. 591. 596.
 Németh László. 374. 454. 461. 471.
 485. 488. 489. 501. 526. 585*. 599.
 601.
 Névery Elek udv. titkár. 87.
 Niclas Nicolaus. 241. 574.
 Niczky Kristóf gr. 117.
 Nizsnyánszky Menyhért agens. 398.
 Novák István. 46. 51. 99. 182. 554*.
 Novák kapitány. 394. 405. 448.
 Oeser Ádám Frigyes. 351. 360. 369.
 385. 400. 413. 513. 516.
 Officium Rákóczyanum. 36.
 Okolicsányi János. 437. 596. 597*.
 Oporinus János. 484. 601.
 Orczy József. 268. 280.
 Orczy László b. 70. 85. 119. 120. 140.
 321. 389. 559. 563. 591.
 Orczy Lőrincz b. 26. 31. 63. 86. 115.
 177. 181. 327. 467. 500. 574.
 Ormós András. 46. 554*.
 Orpheus. 5. 8. 9. 18. 21. 23. 25. 28.
 30. 35. 44—47. 50—52. 67. 76. 78.
 81. 95. 97—105. 115. 118. 121. 124.
 125. 135. 136. 142. 143. 145. 153.
 159. 161. 170. 175. 181. 183—185.
 207. 209. 222. 223. 227. 229. 230.
 248. 266. 285. 328. 385. 454. 514.
 548. 554. 557. 559. 561. 568. 585.
 Orthographia (Magyar —). 203. 206.
 207—212. 218. 224. 234—241. 251—
 256. 261. 266. 277—279.
 Ossian. 246. 328. 470. 506. 535. 605.
 Ovidius. 59. 548.
 Őry Fülöp Gábor. 46.
 Pálffy Károly gr. 8. 9. 18. 51. 63. 87.
 186. 320. 549. 594.
 Palóczy György. 393.
 Palma Ferencz. 7. 548*.
 Páriz Pápai Ferencz. 149. 208. 279.
 551.
 Pászthory Sándor. 10. 87. 140. 182.
 188. 343. 344. 350. 549*. 569.
 Patachich Ádám. 344.
 Patay Sámuel. 7. 548*.
 Péchy Imre. 397. 401. 582.
 Péchy Mihály. 373.
 Péchy Sándor. 463.
 Péczeli József. 36. 46. 81. 85. 135.
 186. 230. 555. 563. 569. 586.
 Pejachevich Antalné. 39.
 Perlaky Dániel. 46. 555*.
 Pettau kapitány. 32. 33. 112.
 Pichler Karolina. 603.
 Pindaros. 150.
 Podmaniczky József b. 70. 85. 120.
 126. 140. 559. 563.
 Pogány Ádám. 396. 587.
 Ponori Thewrewk Emil. 553.
 Pócs András. 228. 230. 601.
 Posch (Alajos v. Lénárt?) 177. 568.
 Pray György. 529.
 Prónay Gábor. 569.
 Prónay László. 119. 120. 264.
 Prónay Lászlóné. 86.
 Prónay Sándor. 119. 120. 264.
 Prudentius Aurelius. 106.
 Puky (Bizáki —) László. 581.
 Püchler József b. 594.
 Pyber Benedek. 501. 538. 600.
 Radvánszky János. 426.
 Radvánszky Polyxéna. 427.
 Radvánszky Teréz (Szerencsy Józsefné)
 310. 329. 342. 365. 395. 427. 430.
 580. 592.

- Ráday Gedeon b. és gr. (idősb —).
 5. 94. 102. 115. 120. 122. 124. 137.
 144. 158. 161. 168. 178. 181—183.
 201. 212. 222. 227. 229. 230. 248.
 265. 305. 306. 313. 467. 507. 550.
 553. 557. 560. 561. 564. 571. 572.
 575. 580.
 — — a péczeli palota plafondján levő
 versei. 56—59. 95. 102. 103.
 Ráday Gedeon gr. (ifjabb —) 265. 561.
 Ráday Pál gr. 96. 120. 162. 560. 563.
 Ragályi József. 393. 484.
 Rájnis József. 16. 33. 36. 38. 120.
 145. 178. 182. 209—212. 217—219.
 230. 341. 364. 566. 570. 600.
 Ráth Máttyás. 46. 211. 341. 364. 422. 455.
 Ráth Pál. 455.
 Ratschky József Ferencz tanácsos. 53.
 Rátz Sámuel. 46. 554*.
 Révai Miklós. 26. 46. 80. 120. 138.
 145. 230. 303. 306. 327. 341. 364.
 469. 507. 550. 570. 600.
 Rosos Pál. 594.
 Rousseau. 44. 51. 189. 298. 328. 368.
 539. 557. 579.
 Rozgonyi Erzsé. 424. 592.
 Rózsaszín Gyűjtemény. 449. 598*.
 Sahlhausen Móricz b. 336. 582*.
 Salis. 347. 348.
 Sallustius. 399. 460. 484. 601.
 Sándor István 556.
 Sándor Lipót nádor. 264. 587.
 Sárközy István. 415. 578. 590*.
 Sárosy András (Major —). 511. 603.
 Sározy-Szabó Sámuel. 401. 414. 588.
 589. 591.
 Sárkány Pál. 393.
 Sauer Kajetán gr. 318. 319. 582*.
 Schauff János. 320. 323.
 Schedius Lajos. 363. 384. 473. 499.
 Schikaneder. 446.
 Schiller. 460. 463. 473. 482. 493. 500.
 501. 548.
 Schimmelmanné Ranzau Emilia. 365.
 Schmiedhammer. 320. 324.
 Schönviesner. 527.
 Schröpf. 345.
 Schulez János. 88.
 Scioppius (Schoppe Gáspár). 210. 211.
 571*.
 Secundus. 189.
 Semsey András referendarius. 87. 417.
 Shakspeare. 499.
 Simai Kristóf. 119. 120.
 Sinai Miklós. 46. 539. 554*.
 Somlyai János. 594.
 Somogyi János. 589. 590. 594.
 Sonnenfeld. 101.
 Sonnenfels József. 87. 562*.
 Soproni «magyar társaság». 262. 296.
 363.
 Spáh Gábor és neje. 480. 498. 506.
 511. 526. 529. 601. 603.
 Spilenberg Pál. 31. 65. 551*. 558.
 Spissics János. 120. 140. 286. 563. 579.
 Splényi Ferencz b. 152. 567.
 Stephanus Henricus. 304. 580*.
 Stolberg. 365. 572.
 Strohmayer budai könyvtárús. 80. 96.
 126. 144. 152. 162. 178.
 Stunder János Jakab 501. 506.
 Suetonius. 399.
 Swieten. 529. 570.
 Szacsavay Sándor. 135. 144.
 Szányi Ferencz. 506. 603*.
 Szász Imre. 454.
 Szathmáry Paks József. 46. 393. 556*.
 Szathmáry Pap Mihály. 46. 555*.
 Széchenyi Ferencz gr. 21. 36. 120.
 140. 534. 549. 563. 601.
 Szeitz Leo Mária. 46. 52. 113. 125.
 140. 152. 220. 250. 567.
 — — műve: Igaz magyar. 44. 125.
 Szemere Albert. 393. 395.
 Szentgyörgyi István. 46. 153. 154. 246.
 266. 370. 387. 391. 449. 567. 585.
 Szentgyörgyi József. 346. 476. 481.
 489. 601. 602*.
 Szenthe Pál. 266. 276. 578.
 Szentiványi Ferencz. 7. 70. 548. 591.
 Szentjóhi Szabó László. 46. 121. 123.
 181. 229. 231. 248. 267. 280. 328.
 573. 575. 590.

- Szentmarjay Ferencz. 384. 585. 588.
 Szerdahelyi György. 47. 296. 506. 603.
 Szikszai József. 452. 453. 543.
 Szilágyi Márton. 46. 132. 565.
 Szilágyi Sámuel (idősb —). 130—132.
 135. 469. 565.
 Szilágyi Sámuel (ifjabb —). 46. 79.
 130. 134. 479.
 Szilassy (József?). 596.
 Szilvásy Gábor. 46. 557*.
 Szily János. 83. 559.
 Szinyei József (idősb —). 563. 598.
 601.
 Szirmay Ádám. 414.
 Szirmay Antal. 23. 549.
 Szirmay Pál. 591.
 Szirmay Péter. 424. 589.
 Szilávy János. 414. 589. 597.
 Szluha György. 165. 567*.
 Szmethanovics Károly. 595.
 Szombathi János. 46. 325. 449. 554*.
 585. 598.
 Szőke Ferencz. 46. 393. 557*.
 Sztáray Mihály gr. 71.
 Szuhányi Ferencz. 44. 553*.
 Szulyovszky Menyhért. 394. 411. 413.
 432. 585. 588. 590. 591. 593.
 Szűts István 572*.
 Tacitus. 349.
 Takács prof. 505.
 Takács Sándor. 555. 556.
 Táncsics Ignác. 394. 588. 590.
 Tasnádi István 393.
 Tasnádi József. 393.
 Teleki Ádám gr. 318. 514.
 Teleki Domokos gr. 484. 601*.
 Teleki Imre gr. 224.
 Teleki József gr. 83. 95. 98. 102. 182.
 184. 188. 222. 227. 230. 286. 421.
 559. 562. 568.
 Teleki László gr. 264. 499.
 Teleki Sámuel gr. 66. 140. 143. 483.
 493. 501. 601.
 Tertina Mihály. 94. 116. 176. 180.
 246.
 Theocritus. 297.
 Thómasz orvos. 395.
 Tisza Ferencz. 414. 581.
 Toldy Ferencz. 283. 326. 547. 549.
 550. 568. 574. 575. 577. 585. 587.
 593. 602.
 Tormássy János. 46. 556*.
 Toroczkai Pál gr. 514. 604.
 Tóth András. 46. 556.
 Tóth Farkas. 469. 600. 601.
 Townson Róbert. 527. 597*.
 Török (Gábor?). 3. 547.
 Török István. 46. 557.
 Török József gr. 443. 478. 528. 545.
 597.
 Török Lajos gr. 227. 546. 569. 583. 591.
 Török Lajosné 416.
 Török Mária Zsuzsanna. 442. 450.
 477. 486. 508. 535. 543. 597.
 Török Zsófia. 442. 478. 509. 528. 535.
 544. 597.
 Trattner J. T. 87. 167. 286. 290. 389.
 Trenk Frigyes b. 93. 99. 562.
 Trstyánszky Dániel. 8. 18. 50. 549*.
 Ujházy Károly. 315.
 Unwerth gr. 162.
 Uránia. 363. 384.
 Úza Pál. 425. 428. 590.
 Váczy János. 561. 584.
 Vajda Sámuel 578.
 «Valeria és Scipio». 137. 565*.
 Vályi (Wályi) Nagy András. 6. 16.
 86. 90. 94. 99. 115. 126. 141. 177.
 223. 226. 328. 389. 469. 563. 572.
 573. 600.
 Vanière. 328.
 Várady Mihály. 389. 586*.
 Varjas János. 236. 237.
 Vay István. 393. 560. 563. 569.
 Vay József. 247. 560. 563.
 Vay Miklós. 290. 393.
 Vécsey József. 46. 556*.
 Vécsey (Wécsey) Miklós b. 394. 442.
 Verchovszky. 414.
 Verhovác (Werhovác) Miksa. 344.
 583.

- Versegby Ferencz. 94. 120. 181. 231.
 248. 298. 307. 328. 406. 421. 466.
 499. 530. 559. 575. 582. 590.
 Veszelszki Antal. 175. 568.
 Veszprémi (Weszprémi István). 17.
 77. 232. 249. 319. 556. 575.
 Viczay József. 395. 402. 425. 430.
 Virág Benedek. 133. 181. 182. 185.
 189. 230. 248. 437. 438. 445. 455.
 464. 466. 468. 492. 499. 500. 502.
 510. 535. 570. 575. 600. 603.
 Virgilius. 92. 95. 97. 103. 146. 182.
 399. 560. 567.
 Vitéz Imre. 8. 44. 55. 70. 71—75. 85.
 96. 99. 119. 181. 313. 336. 559.
 Voltaire. 5. 51. 52. 125. 182. 257.
 316. 350. 499. 548. 565. 576.
 Vörös Sándor. 481.
 Vrasda b. 129. 565.
 Wagner Károly. 8. 17. 25.
 Wartensleben Vilmos gr. 66. 396. 402.
 Weber Simon. 125. 126. 140. 188.
 223. 227. 300. 362. 387.
 Weingand. 389.
 Wesselényi Ferencz b. 5. 250. 548*.
 Wesselényi Miklós b. 233. 404. 419.
 448. 459. 470. 514. 591. 601.
 Wieland. 17. 79. 105. 153. 261. 297.
 399. 439. 460. 490. 500. 501. 550.
 559. 567. 597.
 Windisch Károly. 31. 551*.
 Winkler. 396.
 Wohlgemuth Fülöp. 344. 583.
 Wurzbach. 549. 574. 575. 578. 583.
 591. 601. 603.
 Young. 36. 42. 102. 135. 399.
 Zebinger főhadnagy. 69.
 Zechenter Antal. 85. 110. 175. 201.
 568.
 Zichy János gr. 181.
 Zichy Jánosné Lutzénszky Teréz. 85.
 559.
 Zichy Károly. 264.
 Zilai Sámuel. 41—43.
 Zrinyi Miklós. 22. 467.
 Zsigárdi kapitány. 394. 588.

TARTALOM.

	Lap
279. Kazinczy — Döme Károlynak. Jan. 1. 1790.....	1(547)*
280. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Uj-Gradiska, 9. Jan. 1790.	4 (547)
281. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Kuttenberg, 14. Jan. 1790.	5 (548)
282. Szirmay Antal — Kazinczynak. Eperjes, 16-a Jan. 1790.....	6 (548)
283. Kazinczy — Kovachich M. Györgynek. 17. Jan. 1790.	8 (549)
284. Gr. Széchenyi Ferencz — Kazinczynak. Bécs, 20-a Jan. 1790.	9 (549)
285. Horváth Ádám — Kazinczynak. Kaposvár, 21-a Jan. 1790...	11
286. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Kobas, 22. Jan. 1790.	15 (549)
287. Kazinczy — Aranka Györgynek. Kassán, 1790. Jan. 25.....	15
288. Kazinczy — Aranka Györgynek. Kassán, 26. Jan. 1790.....	16 (550)
289. Kovachich M. György — Kazinczynak. Ofen, d. 29. Jänner 1790.	17
290. Horváth Ádám — Kazinczynak. Szántód, 29-a Jan. 1790.....	19
291. B. id. Ráday Gedeon — Kazinczynak. Pest, 1-a Febr. 1790...	21 (550)
292. Fejérváry Károly — Kazinczynak. Eperjes, 1. Febr. 1790.. ..	24 (550)
293. Chodowiecki Dániel — Kazinczynak. Berlin, 2. Febr. 1790....	26
294. Szentgyörgyi István — Kazinczynak. S-Patak, 2. Febr. 1790.	27 (550)
295. B. Prónay László — Kazinczynak. Besztercze, Febr. 3. 1790..	30 (551)
296. Fejérváry Károly — Kazinczynak. Eperjes, 12. Febr. 1790....	31 (551)
297. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Svinyár, 12. Febr. 1790.	32
298. Kazinczy — Földi Jánosnak. Kassán, Febr. 16. 1790.....	33
299. Gr. Teleki Sámuel — Kazinczynak. Bécs, 17. Febr. 1790.....	34
300. Horváth Ádám — Kazinczynak. Szántód, 18-a Febr. 1790....	35 (552)
301. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Kuttenberg, 23. Febr. 1790.	39 (553)
302. B. id. Ráday Gedeon — Kazinczynak. Pest, 24-a Febr. 1790..	40 (553)
303. Szeitz Leo Mária — Kazinczynak. Eger, 27. Febr. 1790.....	44 (553)
304. Kazinczy — a «Hadi és más nevezetes történetek» szerkesztő-ségének. Kassán, Marl. 8. 1790.....	45 (554)
305. B. id. Ráday Gedeon — Kazinczynak. Pétzél, 8-a Mart. 1790.	48

* A zárjel közti szám az illető levélre vonatkozó jegyzet lapszáma.

	Lap
306. Kazinczy — Kovachich M. Györgynek. Kaschau, d. 19. März. 1790.	50 (557)
307. Kazinczy — Aranka Györgynek. Kassán, 25. 3. 1790.....	51 (557)
308. B. id. Ráday Gedeon — Kazinczynak. Péczel, 9-a Apr. 1790.	55 (557)
309. Kovachich M. György — Kazinczynak. Ofen, d. 13. Apr. 1790.	62 (558)
310. Horváth Ádám — Kazinczynak. Veszprém, 30-a Apr. 1790...	64 (558)
311. Fejérváry Károly — Kazinczynak. Eperjes, 10. May 1790.....	65 (558)
312. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Zvittau, 10d. May. 1790.	66 (558)
313. B. Prónay László — Kazinczynak. Acsán, máj. 20. 1790.....	67
314. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Senftenberg. 6. Jun. 1790.	68 (558)
315. Vitéz Imre — Kazinczynak. Eger, Jun. 10. 1790.....	70 (559)
316. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Senftenberg, 22d. Jun. 1790.	75 (559)
317. Földi János — Kazinczynak. Szathmár, 1790. jún. 23.....	76
318. Kazinczy — Aranka Györgynek. Regmetz, júl. 1. 1790.....	78
319. Kazinczy — B. Prónay Lászlónak. Regmetz, júl. 1. 1790.....	80 (559)
320. Kovachich M. György — Kazinczynak. Ofen, d. 5. Jul. 1790..	86
321. Báróczy Sándor — Kazinczynak. Bécs, 19. Jul. 1790.	88
322. B. Prónay László — Kazinczynak. Acsán, júl. 20. 1790.....	88
323. Kazinczy — Kovachich M. Györgynek. 3. Aug. 1790.	90
324. Kazinczy — B. id. Ráday Gedeonnak. Regmetz, 3. Aug. 1790.	91
325. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Senftenberg, 4. Aug. 1790.	93
326. Kazinczy — Kovachich M. Györgynek. Regmetz, 15. Aug. 1790.	93 (559)
327. Kazinczy — B. id. Ráday Gedeonnak. Regmetz, 15. Aug. 1790.	95 (560)
328. Kazinczy — B. Ráday Pálnak. Kaschau, d. 15. Aug. 1790....	96 (560)
329. B. id. Ráday Gedeon — Kazinczynak. Pest, 21. Aug. 1790..	97 (561)
330. Kazinczy — Aranka Györgynek. Regmetz, 21. Aug. 1790.....	99 (562)
331. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Kuttenberg, 23. Aug. 1790.	100 (562)
332. B. id. Ráday Gedeon — Kazinczynak. Pest, 30. Aug. 1790..	101 (562)
333. Földi János — Kazinczynak. Szathmár, szept. 17. 1790.	104 (562)
334. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Kuttenberg, 20. Sept. 1790.	110
335. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Kuttenberg, 2. Oct. 1790.	111
336. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Kuttenberg, 4. 8br. 1790.	112 (562)
337. Kazinczy — Szeitz Leónak. Miskoltz és Szikszó közt, 18. 8br. 1790.	113
338. Hg. Batthyány Strattmann Lajos — Kazinczynak. Budae, 18. Oct. 1790.	113 (563)
339. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Kuttenberg, 28. Oct. 1790.	114
340. Kazinczy — Kovachich M. Györgynek. Tokaj, d. 31. Oct. 1790.	115 (563)
341. Kazinczy — Aranka Györgynek. Kelet és hely nélkül.....	117
342. Kazinczy — Aranka Györgynek. Nov. 2. 1790....	118 (563)

	Lap
343. Földi János — Kazinczynak. Szathmár, nov. 21. 1790.	121 (563)
344. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Kuttenberg, 23. Nov. 1790.	124 (564)
345. Kazinczy — Döme Károlynak. Regmetz, decz. 4d. 1790.	125 (564)
346. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Kuttenberg, 6. xbr. 1790.	126
347. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Kuttenberg, 21. xbr. 1790.	130 (565)
348. Ifj. Szilágyi Sámuel — Kazinczynak Hegy-köz Pályi, 24. xbr. 1790.	129 (565)
349. Virág Benedek — Kazinczynak. 1790.	133
350. Kazinczy — ifj. Szilágyi Sámuelnek. Alsó-Regmeczen, jan. 4. 1791.	135 (565)
351. Kazinczy — Aranka Györgynek. Regmetz, 7. Jan. 1791.	136 (565)
352. Kazinczy — Döme Károlynak. Nagy-Várad, 22. Jan. 1791.	139
353. Chodowiecki Dániel — Kazinczynak. Berlin, 22. Ján. 1791.	141
354. Kazinczy — Aranka Györgynek. Ér-Semjén, Jan. 24. 1791.	142 (566)
355. Gr. id. Ráday Gedeon — Kazinczynak. Pest, 26-a Jan. 1791.	144 (566)
356. Rájnisi József — Kazinczynak. Nagy-Győrben, jan. 29. 1791.	145 (566)
357. Kazinczy — Kovachich M. Györgynek. Regmetz, d. 4 Febr. 1791.	152 (567)
358. Földi János — Kazinczynak. Szathmár, 5. Febr. 1791.	153 (567)
359. Gr. id. Ráday Gedeon — Kazinczynak. Pest, 6. Febr. 1791.	158 (567)
360. Hg. Batthyány-Strattmann Lajos — Kazinczynak. Pozsony, 12-a Febr. 1791.	160
361. Gr. id. Ráday Gedeon — Kazinczynak. Pest, 14-a Febr. 1791.	161 (567)
362. Kazinczy — Aranka Györgynek. Lőcse, 19. Febr. 1791.	168
363. Gr. id. Ráday Gedeon — Kazinczynak. Pest, 28-a Febr. 1791.	168
364. Földi János — Kazinczynak. Szathmár, 1791. márcz. 9.	169 (568)
365. Kovachich M. György — Kazinczynak. Ofen, d. 10. März 1791.	175 (568)
366. Kazinczy — Gr. id. Ráday Gedeonnak. Regmetz, 13. Mart. 1791.	178
367. Kazinczy — Kovachich M. Györgynek. Regmetz, 19. Mart. 1791.	180
368. Kazinczy — Döme Károlynak. Kassán, Apr. 1. 1791.	181 (568)
369. Kazinczy — Gr. id. Ráday Gedeonnak. Kassán, Apr. 2. 1791.	183 (568)
370. Kazinczy — Aranka Györgynek. Regmetz, 8-a Apr. 1791.	185 (569)
371. Kazinczy — Aranka Györgynek. 9. Apr. 1791.	187 (569)
372. Kazinczy — Döme Károlynak. Regmetz, 10. Apr. 1791.	188
373. Kazinczy — Döme Károlynak. 19. Apr. 1791.	190 (569)
374. Földi János — Kazinczynak. Szathmár, 1791. máj. 20.	191 (570)
375. Kazinczy — Aranka Györgynek. Béts, 26. May 1791.	205 (570)
376. Kazinczy — Kovachich M. Györgynek. Wienn, d. 30. May, 1791.	205
377. Földi János — Kazinczynak. Szathmár, 1791. 4. Jun.	206 (570)
378. Földi János — Kazinczynak. Szathmár, 1791. jún. 11.	207 (570)
379. Földi János — Kazinczynak. Szathmár, 1791. jún. 18.	213
380. Kazinczy — Döme Károlynak. Béts, 15-a Júl. 1791.	220

	Lap
381. Kazinczy — Kovachich M. Györgynek. Wien. d. 15. Aug. 1791.	221
382. Kazinczy — Édes Gergelynek. Béts, Aug. 17. 1791.....	222 (570)
383. Kazinczy — Aranka Györgynek. Regmetz, 27. 7br. 1791. . . .	224 (573)
384. Benkő Ferencz — Kazinczynak. N.-Enyed, 10-a 8bris 1791. . .	225 (573)
385. Gr. id. Ráday Gedeon — Kazinczynak. Pest, 9-a xbris 1791..	227
386. Kazinczy — Gr. id. Ráday Gedeonnak. Regmecz, 15. xbr. 1791.	229 (573)
387. Földi János — Kazinczynak. Szathmár, 1791. 24. decz.....	232
388. Kazinczy — Aranka Györgynek. Regmetz, 29. xbr. 1791.....	233 (574)
389. Kazinczy — Döme Károlynak. Regmec, 29. xbr. 1791.	233 (574)
390. Földi János — Kazinczynak. Szathmár, 1791.	234 (574)
391. Czetler Sámuel — Kazinczynak. Kelet és hely nélkül.....	241 (574)
392. Kininger V. G. — Kazinczynak. Kelet és hely nélkül.	243 (575)
393. Kazinczy — Kovachich M. Györgynek. Kelet és hely nélkül *	243 (575)
394. Kazinczy — Névtelennek. Kelet és hely nélkül	247 (575)
395. Vay József — Kazinczynak. Budán, 1-a Febr. 1792.	247
396. Kazinczy — Gr. id. Ráday Gedeonnak. Regmecz, 13. Febr. 1791.	248 (575)
397. Kazinczy — Aranka Györgynek. Regmetz, 5. Mart. 1792.	250
398. Kovács Ferencz — Kazinczynak. Pápán, 17. Mart. 1792.	251 (576)
399. Aszalay János — Kazinczynak. Regmetz, 1. Apr. 1792.	256 (577)
400. Kohl Kelemen — Kazinczynak. Wien, d. 21. Apr. 1792.....	258 (577)
401. Kazinczy — Aranka Györgynek. Regmetz, György napján, 1792.	259 (577)
402. Kazinczy — a soproni «magyar társaság»-nak. Budán, a 6. hónap 29. d. 1792.....	262
403. Chodowiecki Dániel — Kazinczynak. Berlin. d. 30. Jun. 1792.	263
404. Kazinczy — Aranka Györgynek. Regmetz, 21. Jul. 1792.	264 (578)
405. Gr. Ráday Gedeon — Kazinczynak. Pétel, 8. Aug. 1792.	265
406. Földi János — Kazinczynak. Hadház, 1792. aug. 10.	266 (578)
407. Kazinczy — Kovachich M. Györgynek. Regmecz, d. 14. Aug. 1792.	268
408. Kohl Kelemen — Kazinczynak. Wien, d. 25. Aug. 1792. . . .	270
409. Endrődy János — Kazinczynak. Pesten, Sept. 1. 1792.	271
410. Kazinczy — Aranka Györgynek. Regmetz, Sept. 2. 1792.....	273
411. Kovachich M. György — Kazinczynak. Buda, 6. Sept. 1792..	274
412. Kovács Ferencz — Kazinczynak. Pápán, 9. Sept. 1792.....	276
413. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Regmetz, 9. 7br. 1792.....	280 (578)
414. Szentjóni Szabó László — Kazinczynak. N.-Bányán, 15-a Sept. 1792.	280
415. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Regmetz, 2. 8br. 1792.....	281
416. Angelo Soliman — Kazinczynak. Wien. d. 16. 9br. 1792.	282
417. Kazinczy — Csokonai Mihálynak. Regmecz, 1792.	283
418. Kazinczy — Aranka Györgynek. Regmetz, 5. Jan. 1792.	286 (578)

	Lap
419. Mansfeld József György — Kazinczynak. Wien, d. 15. März 1793.	289 (578)
420. Kazinczy — Aranka Györgynek. Regmetz, 4. Apr. 1793.	290
421. Kazinczy — Gessnernének. Széphalom, d. 1. Júl. 1793.	291
422. Gessnerné — Kazinczynak. Zürich, d. 23. Jul. 1793.	293
423. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Regmecz, Jul. 25. 1793.	295
424. Kazinczy — Kis Jánosnak. Regmetzen, Jul. 27d. 1793.	296 (579)
425. Kazinczy — Kis Jánosnak. Regmecz, Jul. 27d. 1793.	300
426. Kazinczy — Csokonai Mihálynak. Regmecz, 29. Jul. 1793.	303 (580)
427. Földi János — Kazinczynak. Hadbáz, 12. Aug. 1793.	304 (580)
428. Kazinczy — Gessnernének. d. 19. Aug. 1793.	309 (580)
429. Kazinczy — Névtelennek. Ér-Semjén, 27. Aug. 1793.	313 (581)
430. Kazinczy — Névtelennek. Regmecz, 8-a 8br. 1793.	316 (581)
431. Kazinczy — Veszprémi Istvánnak. 1793. Oct.	319 (582)
432. Kazinczy — Csokonai Mihálynak. 1793.	326 (582)
433. Gessnerné — Kazinczynak. Zürich, d. 9. 9bris 1793.	328
434. Nagy Sámuel — Kazinczynak. Debreczen. d. 15. Febr. 1794.	331 (582)
435. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. Escarmaing, d. 3. Martz, 1794.	338 (583)
436. Kazinczy — Kis Jánosnak. Nagy-Várad, 4. Mart. 1794.	340 (583)
437. Kazinczy — Kis Jánosnak. Várad, Márz. 4d. 1794.	343 (583)
438. Kazinczy — Kis Jánosnak. Regmetz, Márz. 17d. 1794.	346
439. Kazinczy — Döme Károlynak. A 3-d. hónap 18. 1794.	349 (584)
440. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Fiume, 1794. 3d. hónap 29.	350
441. Kazinczy — Oeser Ádám Frigyesnek. Gegend v. Tokay, d. 5. Apr. 1794.	351
442. Döme Károly — Kazinczynak. Nagyszombat, 30. Apr. 1794.	353
443. Kazinczy — Aranka Györgynek. Regmecz, Máj. 2d. 1794.	357 (584)
444. Oeser Ádám Fr. — Kazinczynak. Leipzig, d. 3. May. 1794.	360
445. Kazinczy — Kis Jánosnak. Regmecz, Máj. 11. 1794.	361 (584)
446. Kazinczy — Gessnernének. Széphalom, d. 21. Jul. 1794.	364
447. Kazinczy — Gessner nyomdásznak. Jul. 21. 1794.	366
448. Kazinczy — Oeser Ádám Fr.-nek. Széphalom, d. 22. Jul. 1794.	369
449. Szentgyörgyi István — Kazinczynak. S. Patak, 8. Aug. 1794.	370 (585)
450. Szentgyörgyi István — Kazinczynak. 12. Aug. 1794.	372
451. Kazinczy László — Kazinczy Ferencznek. 8. 7bris 1794.	373 (585)
452. Németh László — Kazinczynak. Rába Kovátsi, szept. 21. 1794.	375 (585)
453. Kazinczy — Kis Jánosnak. Bacchusznak Pataki hegyeiről, Oct. 6. 1794.	384 (585)
454. Kazinczy — Id. Fazekas Istvánnak. 12. 8bris 1794.	386 (585)
455. Édes Gergely — Kazinczynak. Nagy-Kinizsenn, 14. 8bris 1794.	387
456. Aszalay János — Kazinczynak. Pest, 6. Nov. 1794.	388 (586)
457. Kazinczy — Csokonai Mihálynak. (1794.)	390
458. Szentgyörgyi István — Kazinczynak. (1794.)	391
459. Kazinczy — anyjának. 1794. Dec. 15d.	394 (586)
460. Kazinczy — anyjának. Liszka, 16. Dec. 1794.	396
461. Kazinczy — Péchy Sándornének. Kerepes, 19. Dec. 1794.	395 (587)

	Lap
462. Kazinczy András — Kazinczy Ferencznek. Beretón, 19-a Jan. 1795.	397
463. Kazinczy — anyjának. Budán, Febr. 25d. 1795.	398*(589)
464. Oeser Ádám Fr. — Kazinczynak. Leipzig, d. 25. Febr. 1795. .	400 (589)
465. Kazinczy — anyjának. Budán, 11. Mart. 1795.	401 (589)
466. Oeser Ádám Fr. — Kazinczynak. Leipzig, d. 13. May 1795. .	403
467. Németh János — Kazinczynak. (1795. márcz. 31.)	404
468. Kazinczy — anyjának. Budán, Jún. 5d. 1795.	404 (589)
469. Kazinczy Ferencz — Kazinczy Honoriának. Ofen, d. 5. Jun. 1795.	407
470. Kazinczy — anyjának. Budán, Júl. 2d. 1795.	408 (590)
471. Kazinczy — anyjának. Budán, 3. Júl. 1795.	410
472. Kazinczy — anyjának. Budán, Júl. 29. 1795.	412
473. Sárközy István — Kazinczynak. Nagy-Bajom, 4-a Aug. 1795. (?)	415 (590)
474. Kazinczy — Gr. Török Lajosnének. Buda, 1795. Aug. 20d. ...	416
475. Kazinczy — anyjának. 29. Aug. 1795.	417 (590)
476. Kazinczy — Barkó generalisnak. Ofen, d. 31. 1795.	417 (591)
477. Kazinczy — Kis Jánosnak. Brünn, Nov. 16d. 1797.	420
478. Kazinczy — anyjának és öcsésének. Jan. 10. 1798.	422 (592)
479. Kazinczy — öcsésének. Kelet és hely nélkül.	426 (593)
480. Kazinczy — Radvánszky Teréznek és Polyxénának. Jún. 16d. 1799.	427
481. Kazinczy — anyjának. (1799. Jún. 16.)	429 (593)
482. Kazinczy — anyjának és öcsésének. Kelet és hely nélkül	430 (593)
483. Özv. Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsánna — Kazinczynak. A. Regmecz, 27. febr. 1800.	431 (593)
484. Kazinczy — Budai Andrásnak. Munkácsn, 17d. Jun. 1801. .	432 (593)
485. Kazinczy — Kis Jánosnak. 1801. Jun. 28d.	432
486. Kazinczy — Kolosi Pálnak. Regmecz, 7. Júl. 1801.	433 (596)
487. Csokonai Mihály — Kazinczynak. 14. Júl. 1801.	434
488. Kazinczy — Bujanovics Károlynak. Ér-Semlyén, 1801. Jul. 19d.	435 (596)
489. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semjén, 1. Aug. 1801.	436 (596)
490. Bujanovics Károly — Kazinczynak. Viennae, 14-a Aug. 1801..	437 (597)
491. Virág Benedek — Kazinczynak. 1801. Aug. 26d.	438
492. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semjén, 27. Aug. 1801.	439 (597)
493. Hager Dániel — Kazinczynak. M. Vásárhely, d. 4. Oct. 1801..	441
494. Kis János — Kazinczynak. Kővágó-Órsőn, Nov. 2d. 1801.	441
495. Gr. Török Zsófia — Kazinczynak. Kázmér, am 14. Nov. 1801.	442
496. Kazinczy — Gr. Török Mária Zsuzsánnának. Regmecz, d. 15. Nov. 1801.	443 (597)
497. Kazinczy — Kis Jánosnak. Regmecz, Nov. 21d. 1801.	444 (597)
498. Kazinczy — Nagy Gábornak. Regmecz, 27. Nov. 1801.	447
499. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semjén, 6. xbr. 1801.	447
500. Kazinczy — Id. b. Wesselényi Miklósnak. Ér-Semjén, 17. xbr. 1801.	448 (598)

* L. e levélre a bevezetésben közlött feleletet Kazinczy anyjától, XXI. XXII. l.

	Lap
501. Szombathi János — Kazinczynak. S. Patak, 23. Dec. 1801....	449 (598)
502. Kazinczy — Asbóth Jánosnak. Regmecz, Jan. 10. 1802.....	450 (598)
503. Kazinczy — Gr. Török Mária Zsuzsánnának. Regmecz, 10. Jan. 1802.	450
504. Kazinczy — Gr. Török Mária Zsuzsánnának. Regmecz, 1e 17 Janvier 1802.	451
505. Kazinczy — Nagy Gábornak. (1802. Jan. végén.)	452
506. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semjén, 10. Febr. 1802.	453 (599)
507. Németh László — Kazinczynak. Dém, Febr. 13d. 1802.	454 (599)
508. Kazinczy — Nagy Gábornak. 14. Febr. 1802.	456
509. Kis János — Kazinczynak. Kővágó-Órs, 1802. Febr. 18d.	456
510. Kazinczy — Id. b. Wesselényi Miklósnak. Ér-Semjén, Febr. 20d. 1802.	459
511. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semjén, 28. Febr. 1802.	459 (599)
512. Bornemisza Ferencz — Kazinczynak. Ottomány, 9-a Marty 1802.	461 (599)
513. Németh László — Kazinczynak. Mart. 10d. 1802.	461 (599)
514. Kazinczy — Nagy Gábornak. 16. Martii (1802.)	463 (599)
515. Virág Benedek — Kazinczynak. Martiusban 1802.	464 (600)
516. Kazinczy — Virág Benedeknek. Ér-Semjén, Mart. 31d. 1802...	466 (600)
517. Virág Benedek — Kazinczynak. Pest, 10d. Apr. 1802.	468 (600)
518. Id. b. Wesselényi Miklós — Kazinczynak. Sibó, Apr. 15d. 1802.	470 (601)
519. Németh László — Kazinczynak. Győr, Apr. 16d. 1802.	471 (601)
520. Kazinczy — Kis Jánosnak. Nagy-Várad, Máj. 8d. 1802.	473
521. Kazinczy — Gr. Török Mária Zsuzsánnának. Grosswardein, d. 8. May 1802.	477
522. Szilágyi Sámuel — Kazinczynak. Várad-Olaszi, Máj. 11d. 1802.	479
523. Kazinczy — Nagy Gábornak. 19. May 1802.	480
524. Kazinczy — Spáh Gábornának. Ér-Semjén, 19. Máj. 1802. ...	480 (601)
525. Kis János — Kazinczynak. Kővágó-Órs, Jun. 19d. 1802.	481
526. Kazinczy — Domokos Imrének (?) 6. Aug. 1802.	483 (601)
527. Kazinczy — Gr. Teleki Sámuelnek. Ér-Semjén, VIII. Ido Aug. 1802.	483 (601)
528. Németh László — Kazinczynak. Győrött, Aug. 6. 1802.	485
529. Kazinczy — Gr. Török Mária Zsuzsánnának. 15. Aug. 1802...	486
530. Bessenyei György — Kazinczynak. B. Koválsi, 15. Aug. 1802.	487
531. Németh László — Kazinczynak. Győrött, Aug. 19. 1802.	488 (602)
532. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Ér-Semjén, 12. Sept. 1802.	489 (602)
533. Kozma Gergely — Kazinczynak. M. Vásárhely, Sept. 23. 1802.	490 (602)
534. Kazinczy — Kis Jánosnak. Ér-Semjén, 29. Sept. 1802.	491
535. Majláth György — Kazinczynak. Posonii, 8. Oct. 1802.	496
536. Kazinczy — Nagy Gábornak. 15. Oct. 1802.	497
537. Kazinczy — Nagy Gábornak. 16. Oct. 1802.	498
538. Kazinczy — Nagy Gábornak. Kóly, 30. Oct. 1802.	498
539. Kazinczy — Virág Benedeknek. Kóly, Oct. 31d. 1802.	499
540. Virág Benedek — Kazinczynak. Nov. 12. 1802.	502 (602)
541. Kazinczy — Gr. Török Mária Zsuzsánnának. D. 16. Nov. 1802.	508

	Lap
542. Cseh József — Kazinczynak. Przemysl, Nov. 18d. 1802.....	510
543. Kazinczy — Spáh Gábornénak. Kőbőlkút, 21. Nov. 1802.....	511 (603)
544. Kazinczy — Csokonai Mihálynak. Ér-Semjén, 27. Nov. 1802..	512
545. Kazinczy — Nagy Gábornak. 27. Nov. 1802.....	513 (603)
546. Kazinczy — Kozma Gergelynek. Alsó-Regmecz, xbr. 1. 1802..	513 (603)
547. Kazinczy — Gr. Festetics Györgynek. Regmecz, 3. xbr. 1802..	515 (604)
548. Kazinczy — Hager Dánielnek. Gegend v. Tokay, d. 3. xbr. 1802.	517
549. Kazinczy — Benkő Ferencznek. Regmecz, 8d. xbr. 1802.....	518
550. Kazinczy — Majláth Györgynek. Regmecz, 8. xbr. 1802.....	519
551. Horváth Ádám — Kazinczynak. N. Bajom, 8-a xbr. 1802.....	521
552. Kazinczy — Csokonai Mihálynak. Regmecz, 12. xbr. 1802....	526 (604)
553. Németh László — Kazinczynak. Dec. 13. 1802.....	526 (604)
554. Gr. Török József — Kazinczynak. Kázmér, d. 17. xbr. 1802..	528
555. Kazinczy — Nagy Gábornak. Regmecz, d. 18. xbr. 1802.....	528 (604)
556. Kazinczy — Kozma Gergelynek. Regmecz, 19. xbr. 1802....	530 (605)
557. Csapó Imre — Kazinczynak. Keszthely, die 21-a xbr. 1802..	534 (605)
558. Kazinczy — Gr. Török Mária Zsuzsánnának. 23. xbr. 1802..	535
559. Virág Benedek — Kazinczynak. 23d. xbr. 1802.....	537 (605)
560. Csokonai Mihály — Kazinczynak. Bagamér, 26d. xbr. 1802..	538
561. Kazinczy — Nagy Gábornak. Alsó-Regmecz, Dec. 18d. 1802..	540
562. Csokonai Mihály — Kazinczynak. (1802 v. 1803?).....	541
563. Kazinczy — Gr. Török Mária Zsuzsánnának. Kelet és hely nélkül.....	543
Jegyzetek.....	547
Név- és tárgymutató.....	606
Igazítás.....	627

TARTALOM.

ABC-rendben a levélírók szerint.

- Aszalay János. 399*. 456.
Angelo Soliman. 416.
Báróczy Sándor. 321.
Batthyány-Strattmann Lajos hg. 338. 360.
Benkő Ferencz. 384.
Bessenyei György. 530.
Bornemisza Ferencz. 512.
Bujanovics Károly. 490.
Chodowiecki Dániel. 293. 353. 403.
Csapó Imre. 557.
Cséhy József. 542.
Csokonai Mihály. 487. 560. 562.
Czetler Sámuel. 391.
Dessewffy József gr. 440.
Döme Károly. 442.
Endrődy János. 409.
Édes Gergely. 455.
Fejérváry Károly. 292. 296. 311.
Földi János. 317. 333. 343. 358. 364. 374. 377. 378. 379. 387. 390. 406. 427.
Gessner Salamonné. 422. 433.
Hager Dániel. 493.
Horváth Ádám. 285. 290. 300. 310. 551.
Kazinczy András. 462.
Kazinczy Ferencz — anyjának. 459. 460. 463. 465. 468. 470. 471. 472. 475.
478. 481. 482.
Kazinczy Ferencz — Aranka Györgynek 287. 288. 307. 318. 330. 341. 342. 351.
354. 362. 370. 371. 375. 383. 388. 397. 401. 404. 410. 418. 420. 443.
Kazinczy Ferencz — Asbóth Jánosnak. 502.

* A számok az illető levelek sorszámát jelölik.

- Kazinczy Ferencz — Barco Vinczének 476.
 Kazinczy Ferencz — Benkő Ferencznek. 549.
 Kazinczy Ferencz — Budai Andrásnak. 484.
 Kazinczy Ferencz — Bujanovics Károlynak 488.
 Kazinczy Ferencz — Csokonai Mihálynak. 417. 426. 432. 457. 544. 552.
 Kazinczy Ferencz — Dessewffy Józsefnek. 423.
 Kazinczy Ferencz — Domokos Imrének (?) 526.
 Kazinczy Ferencz — Döme Károlynak. 279. 345. 352. 368. 372. 373. 380. 389.
 439.
 Kazinczy Ferencz — Édes Gergelynek, 382.
 Kazinczy Ferencz — Fazekas Istvánnak. 454.
 Kazinczy Ferencz — Festetics Györgynek. 547.
 Kazinczy Ferencz — Földi Jánosnak. 298.
 Kazinczy Ferencz — Gessner Salamonnénak. 421. 428. 446.
 Kazinczy Ferencz — Gessner nyomdásznak. 447.
 Kazinczy Ferencz — a «Hadi és más nevezetes történetek» szerkesztőségének.
 304.
 Kazinczy Ferencz — Hager Dánielnek. 548.
 Kazinczy Ferencz — Horváth Ádámnak. 413. 415.
 Kazinczy Ferencz — Kazinczy Honorianak. 469.
 Kazinczy Ferencz — Kis Jánosnak. 424. 425. 436. 437. 438. 445. 453. 477. 485.
 497. 520. 534.
 Kazinczy Ferencz — Kolosi Pálnak. 486.
 Kazinczy Ferencz — Kovachich Márton Györgynek. 283. 306. 323. 326. 340.
 357. 367. 376. 381. 393. 407.
 Kazinczy Ferencz — Kozma Gergelynek. 546. 556.
 Kazinczy Ferencz — Majláth Györgynek. 550.
 Kazinczy Ferencz — Nagy Gábornak. 489. 492. 498. 499. 505. 508. 511. 514.
 523. 536. 537. 538. 545. 555. 561.
 Kazinczy Ferencz — Névtelennek. 394. 429. 430.
 Kazinczy Ferencz — Oeser Ádám Frigyesnek. 441. 448.
 Kazinczy Ferencz — öcsésének. 479.
 Kazinczy Ferencz — Péchy Sándornénak. 461.
 Kazinczy Ferencz — Prónay Lászlónak. 319.
 Kazinczy Ferencz — Ráday Gedeonnak. 324. 327. 329. 366. 369. 386. 396.
 Kazinczy Ferencz — Ráday Pálnak. 328.
 Kazinczy Ferencz — Radvánszky Teréznek és Polyxénának. 480.
 Kazinczy Ferencz — a soproni «magyar társaság»-nak. 402.
 Kazinczy Ferencz — Spáh Gábornénak. 524. 543.
 Kazinczy Ferencz — Szeitz Leonak. 337.
 Kazinczy Ferencz — Szentgyörgyi Józsefnek. 532.
 Kazinczy Ferencz — Szilágyi Sámuelnek. 350.
 Kazinczy Ferencz — Teleki Sámuelnek. 527.
 Kazinczy Ferencz — Török Lajosnénak. 474.
 Kazinczy Ferencz — Török Mária Zsuzsánnának. 496. 503. 504. 521. 529. 541.
 558. 563.
 Kazinczy Ferencz — Veszprémi Istvánnak. 431.

- Kazinczy Ferencz — Virág Benedeknek. 516. 539.
Kazinczy Ferencz — Wesselényi Miklósnak. 500. 510.
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsánna. 483.
Kazinczy László. 280. 281. 286. 297. 301. 312. 314. 316. 325. 331. 334. 335. 336.
339. 344. 346. 347. 435. 451.
Kininger V. Gy. 392.
Kis János. 494. 509. 525.
Kohl Kelemen. 400. 408.
Kovachich Márton György. 289. 309. 320. 365. 411.
Kovács Ferencz. 398. 412.
Kozma Gergely. 533.
Majláth György. 535.
Mansfeld József György. 419.
Nagy Sámuel. 434.
Németh János. 467.
Németh László. 452. 507. 513. 519. 528. 531. 553.
Oeser Ádám Frigyes. 444. 464. 466.
Prónay László h. 295. 313. 322.
Ráday Gedeon, idősb. 291. 302. 305. 308. 329. 332. 355. 359. 361. 363. 385.
Ráday Gedeon, ifjabb. 405.
Rájniz József. 356.
Sárközy István. 473.
Széchenyi Ferencz gr. 284.
Szeitz Leo. 303.
Szentgyörgyi István. 294. 449. 450. 458.
Szentjóhi Szabó László. 414.
Szilágyi Sámuel. 348. 522.
Szirmay Antal. 282.
Szombathi János. 501.
Teleki Sámuel. 299.
Török József gr. 554.
Török Zsófia gr. 495.
Vay József. 395.
Viléz János. 315.
Virág Benedek. 349. 491. 515. 517. 540. 559.
Wesselényi Miklós h. 518.
-

I G A Z Í T Á S.

181. lap alúl 4. sor: Gvadányi Mapes: olv. *Gvalterus* Mapes.

A 400. sz. levelet nem Kohl Ödön, hanem Kohl *Kelemen* írta. E szerint az aláírásban Edmund Kohl helyett olv. *Clement* Kohl. Ugyanezt kell megjegyezni a 408. sz. levélről is.

538. lap fölül 12. sor: Sápír Alma [?]: olv. *Scipio álma*.